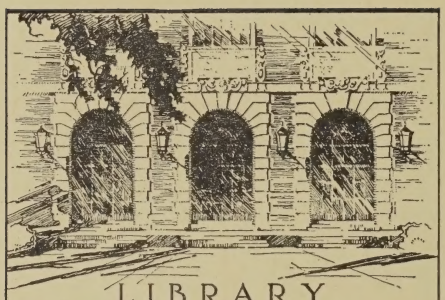

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY
OF ILLINOIS

020.5
MAG
ser.1
v.16

v. 16

30.

ser 1

Hasonmás a Király Ő Felsége által a M. N. Múzeumnak ajándékozott „Chrysostomus“ Corvin-codexének Attavantes-től festett czímlapjáról.

Eredetije a M. N. Múzeum könyvtárában.

INCIPIT PRAEFATIO BEATI HIERONIMI PRES
BITERI INCOMENTARIO EPISTOLAE BEATI
PAVLI APOSTOLI AD GALATHAS ·

AVCI ADMO
dum dies ſunt ꝯd epłam pa
uli ad philemonem interp̄
tatuſ & ad galathaſ traſcen
deram: multiſ retrorſum in
medo p̄termiſſis & ecce ſubi
to littere mihi de urbe alla
te ſunt: nūciantes & albinam
uenembilem anum p̄ſentie
domini redditam & ſanc
tam Marcellam matriſ contubernio deſtitutam ma
giſ nunc ueſtrum o paula & cuſtodiuum flagitare
ſolatium: & quia hæc interim fieri non poteſt propt̄e
grandia mariſ in medio ſpacia: atq; terrarum repen
te uulnuſ impreſſum ſaltem ſcripturarum uellem cu
rare medicamine Scio eqdem ardorem eiuſ ſcio fidem
ſcio quā flamam ſemp̄ habeat in pectore ſuparc ſexum
obliuiſci bomineſ & duumorū uoluminum tympano cō
crepante Rubrū huiuſ ſcli pelagus tranſfectare Certe cū rome
cem nūq; tam feſtina me uidit ut nō deſcripturiſ aliqd in
terogaret Neq; more pithagorico qdqd reſponderā rectū
putabat nec ſine ratione p̄iudicata apd eam ualebat auc
toritaſ ſed examinabat oīa & ſagaci mente uniuſa p̄ſabat
ut meſentire nō tā diſcipulā hāre q̄ iudicā Itaq; q̄d & illi
abſenti p̄gratū fore: & uobiſ que in p̄ſentiarum eſtiſutile
exiſtimo Adgrediar opuſ interp̄tatū ante me linque no
ſtre ſcriptoribuſ & agræciſ q̄ ipſis uix pauciſ ut rei poſce
bat dignitaſ uſurpatum: non quod ignorem gauum.

Hasonmás a Király Ő Felsége által a M. N. Muzeumnak ajándékozott „Hieronymus“ Corvin-codexnek, Francesco del Cherico által festett 2-ik címlapjáról.

Eredetije a M. N. Múzeum könyvtárában.

CORVIN-CODEXEKRŐL.

Thallóczy Lajostól.

Elnézését kérem e folyóirat t. szerkesztőjének, ha a Corvin-codexek tág terére lépek s a buvárkodások alkalmával fölmerült anyagot a szakközönség elé terjesztem. Könyv- és levéltárbuvárlatok alkalmával sokszor úgy jár az ember, mint a vadász, ki bizony nem nézi mindig, hogy milyen vad kerül elébe, hanem szenvedélyétől elkapatva lelövi. Lehetetlen olykor megállani, hogy az ember ne érdeklődjék egyéb tárgy iránt, s csak épen a maga kitűzött czélja foglalja le teljesen. Különösen a Corvinával szemben már eleve is elfogult a kutató. Nem tekintve a tárgynak magában véve is érdekességét, már csak az a kitartó — nem nevezhetem reclamenak — fáradozás, melylyel a Corvina kutatói, de különösen e folyóirat szerkesztője, immár tizenöt év óta igyekeztek megismertetni a szakközönséget e kérdés minden lehető részletével, szinte kötelességünkké teszik, hogy mi is verjünk hát egy szeget a zászló nyelébe.

I.

Tavaly a dalmát gyűjteményekben kutatgatva, a ragusai dominikánusok rendháza könyvtárában az egymásra halmozott kéziratok között, egy olyan kötésű akadt kezembe, mint a bécsi udvari könyvtár Corvin-kéziratokéi szokott lenni. Csontosié az érdem, hogy a Corvina maradványainak biztos kriteriumai közé sorozhatjuk a budai könyvtárnak többé-kevésbé eltérő, de alaptypusokban megegyező bőrkötéseit. — Már a Konstantinápolyból hazaérkezett Corvin-codexek bibliographiai ismertetése megjegyzi,

(«Magyar Könyv-Szemle» 1877. 157. l.) hogy a Corvin-codexek második csoportját azok a kéziratok képezik, melyeknek illetőségi helyét nem a czímlapra festett czímer, hanem a kiállítás jellege dönti el. E szempontot alkalmazta az országos könyvkiállítás Corvin-codexeinek leirásánál (A budapesti országos kiállítás latin kéziratai 1882. 40. l.) s így járt akkor, mikor a latin Corvin-codexek bibliographiai jegyzékét állítá össze.[1] («Magyar Könyv-Szemle» 1881. 140. l.)

Gyér tudomásom daczára is kétségtelennek tartám, hogy Corvin-codexxel van dolgom, miben különben e folyóirat szerkesztője is megerősített, midőn a codexet meglátta.

A 29 cm. magas, 20 cm. széles, veres, préselt bőrrel bevont fatáblába kötött ívrétű kézirat, mely a Corvina-kötés jellegző sajátságait tünteti föl, kötése elő- s hátsó lapján, virágos és lombozatos ékítményekkel diszített négylevelű — a levelek közt négy csúcsban kiszögellő — ékítményben (quarte feuille) a magyar-cseh czímerrel van ellátva, melyen a nyilt kir. korona ékeskedik, a hollós szívpajzs azonban hiányzik. A hátsó lap felső szélén a kézirat czíme olvasható: CYRILLVS: CONTRA: HERETIC:[2] A kötés, czímét leszámítva, egészen olyan, mint a múzeumi Curtiusé, melyet a «Könyv-Szemle» 1890-ki folyama szines fac-similében ismertetett.

Sajnos, hogy barbár módra megcsonkított kézirattal van dolgunk. Majdnem biztosra vehetjük, hogy egyike azoknak az ismeretes — nevezzük így — könyvkisajátítóknak járt itt «tanulmányozás» czéljából, ki, ha már az egész művet nem vihette el magával, legalább a becses lapokat vagdosta ki. Még sajnosabb,

[1] E jegyzékbe a valószinű Corvin-codexeket nem vette fel, «mivel ezeket véglegesen csak akkor fogjuk meghatározhatni, ha a kétségtelen Corvin-codexek statistikáját tisztába hozzuk». T. barátunk azóta négyszer is megállapítá a statistikát. 1882-ben, mikor jegyzékében (39. l.) 112 kétségtelen Corvin-codexet mutatott ki, azután akad. székfoglalójában — melyet classicus műveltségű barátunk valószinűleg a nonum prematur in annum elvénél fogva még nem adott ki, — 1888-ban az «Arch. Értesítő» 97. l. Mátyás és Beatrix arczképeiről szóló tanulmányában 120 Codexet mutatott ki s mikor 1889—90-ben megjelent a «Magyar Könyv-Szemle» 1888:iki folyama, Ábel Jenő czikkéhez írott jegyzetében 167. l., 122-re tette a Corvina maradványainak számát.

[2] Teljes czíme: Thesaurus, quatordecim libros complectens: et de consubstantialitate Filii et Spiritus Sancti cum deo Patre, contra haereticos, Georgio Trapezontio interprete. — Első kiadása nyomtatásban 1514-ben jelent meg.

026.5
Sem.1
V. 16

hogy ez a hírhedt gyűjtő, ki hörcsökként halmozta össze a mindenfelől kisajátított anyagot, «helynyerés» czéljából illő áron azután túladott egy-egy szállítmányon.

Az egész 139 levélből álló olasz hártyakéziratban van 10 quinternio s 2 quaternio. Az első quinternio, minthogy az utána következő a 11-ik lapon kezdődik, teljesen hiányzik; az erőszakos kitépés nyomai látszanak. Ez első quinternio czímlapján — ha ugyan eredetileg rá volt festve — kellett a czímernek is lenni. A meglévő harmadik quinternioból hiányzik a 35-ik levél, a 6-ikból a 64-ik számú. Az utolsó quaternioból meg épen csak 6 lap maradt meg, a többi ki van vágva. A teljes 14 libert tartalmazó munkából tehát csak 12 van meg, s így kettő hiányzik.

A lapszámozás egykorú: a levél *a* lapja közepén veres római szám mutatja a pagina számát, jobbról látjuk a caput számát jelezve. A levél *b* lapján balról ki van írva ugyancsak veressel Cyrilli (rövidítve Cy), közepén a gyüjtő czím (theologica); a folyó lapszámozást minden levél *a* lapja jobb sarkán szélről arab szám jelöli.

A tárgyalt anyag caputokra van beosztva, van mindössze: 61. A lapszéleken a kézirat irója rövid tartalom-mutató kivonatokat alkalmazott, de csak az első négy meglévő levélen; a második levél *b* lapján későbbi írással olvasható két, a tárgyat illető jegyzet. A kézirat provenientiájára vonatkozó bejegyzésnek sehol semmi nyoma, s így még hozzá sem vethetünk, vajjon hogyan kerülhetett e kézirat Ragusába.

Kiállítását illetőleg a kézirat nem tartozik a fényesek közé: kézírása teljesen megfelel a bécsi udv. könyvtárban 109. sz. a. őrzött s 1453. iratott Corvin-codexének, mely a Genealogia Deorummal kezdődik s mely az első üres hártyalapon látható CMO jegy szerint Cuspinianus gyüjteményéből került oda. Azonos az írás az 1443. Aug. datált s ugyancsak a bécsi udvari könyvtárban őrzött 1037. számú Corvin-codexxel, melynek ép, úgy, mint a ragusainak hátlapja felső szélén van a teljesen egy typusu felirata. Ez a codex Cyrillusnak egy másik munkáját tartalmazza. Czíme: «Incipit tractatus qui dicitur Apologiticus doctoris greci Cyrilli de greco in latinum translatus, diuisus in quattuor libros; primus est contra imprudentiam, secundus contra superbiam, tertius contra cupiditatem et quartus contra luxuriam» (Ki volt állítva a könyvkiállításon

187. sz. a. Csontosi: 60—61. l. A címlap alsó széle — írja — hol Mátyás címere volt — ha volt t. i. — le van szakítva. «Magyar Könyv-Szemle» 1881. 155. l.)

Mindhárom jellegére nézve egyező codex — úgy vélem, — azért nem viseli címlapján belől a Mátyás címerét, mert uralkodása előtt iratván, nem megrendelésre készült, hanem csak acquiráltatott s egyforma kötésben állíttatott be a thekába. E suppositiónak természetesen kevés az értéke, mert csak azon alapúl, hogy a 109. számú, a két említett codexxel egyező Corvin-codexen nincs címer.

A ragusai Corvin-codex caputjai egyszerű piros és kék színes betűkkel kezdődnek, összesen van 68. Az egyes liberek díszes initialékkal kezdődtek, de ezeket a fent dicsért kisajátító, részint ollóval, részint puszta kézzel kimetszette, illetőleg kitépte. És pedig: a 27^{b} oldalon, a 35 levelen, 47^{a} a féllap kimetszve, 63^{a} lapon, a féllap kimetszve, fölül *még látszik egy aranygömböcske*, csonkák továbbá: a 66^{a}, 70^{b}, 77^{b}, 83^{a}, 97^{a}, 100^{a}, 128^{a} lapok.

A codex jelenleg a sarajevoi orsz. múzeum tulajdonát képezi.

II.

Már e codex leírása alkalmából, midőn a «Magyar Könyv-Szemle» ez irányban oly gazdag készletét egybevetém, nagyban éreztem hiányát az eddig felkutatott Corvin-codexek egybevető könyvtári összehasonlításának. A leírások pontosak s kivált a konstantinápolyi latin kéziratok jegyzéke oly praecis, hogy hibát azon keresve sem találunk. No legföljebb azt, hogy az initialék leírása oly részletes, hogyha fogalmat akarunk alkotni róla, legjobb az eredetit megnéznünk.

Hiszem azonban, hogy a Corvina tüzetes leírása kéziratban már megvan s így felszólalásomat, csak mint a várakozás jelét kivánom tekintetni. Teljesen igazolva találtam Csontosinak azt a nézetét, hogy a bécsi udvari könyvtár átkutatása, a magyar középkori művelődés-történet első rangú postulatuma. (A bécsi udvari könyvtár hazai vonatkozású kéziratai. «Magyar Könyv-Szemle» 1884. 157. l.) Sőt még tovább is mernék menni. Azt állítom, hogy a kéziratok alapos áttanulmányozása s a történet-bibliographiai

szempontok szerint való közzététele egy emberöltőt kíván. Olykor eszembe is jut aztán a német mondás: Warum in die Ferne schweifen, mikor — bocsásson meg a t. szerkesztő úr egy naiv kedélyű embernek — Wolfenbüttelbe, vagy egyéb helyekre utazik egy-egy törhetetlen erélyű felfedezőnk. Tudom, hogy életfeladatokat nem lehet senkire sem erőltetni, de nagyon helyesen cselekedett Csontosi, mikor a bécsi udv. könyvtár anyagáról becses, de — mint maga is megvallja — még nem teljes kimerítő fogalmat nyujtott. A mennyiben Csontosi az udvari könyvtár kézirati katalogusa alapján megvizsgálta a kéziratokat, kimutatása kimerítő és részletes, de arra természesen nem volt ideje, hogy minden egyes kéziratot megvizsgáljon. Csak egy kis példát hozok föl erre nézve. Összehasonlítván a 109. sz. udv. könyvtári Corvin-codexet a föntebb ismertetett ragusai kézirattal, a katalogus szerint rájöttem, hogy van a könyvtárban 250. sz. a. ugyancsak egy kézirat, melynek tartalma — egy darabot kivéve — teljesen azonos a 109. sz. Corvin-codexével, azonos az írás s a jelzet arra vall, hogy ez is a Cuspinianusé. Első birtokosa a bejegyzés szerint Gremperius volt (Codex ad lectorem Gremperÿ [si scire cupis] liber esse Joannis sum Tibi fac placeas, sed rogo furta caveas). Hátsó táblájan az ár: Emptus hic liber floreno Ungarico in auro, XXV. den. Ungaricis 1512. Kötése egykorú, de nem Corvin féle. Már most — a nélkül, hogy e kézirat magyar provenientiáját vitatnók — annyi bizonyos, hogy egy *magyar* értéken vásárolt kézirattal van dolgunk. Ez a Codex Csontosi jegyzékében nincs meg.

Mennyire igaz, a mit a «Magyar Könyv-Szemle» czikke (1884. 162. l.) mond, hogy «a kéziratokat a provenientia szempontjából a hely színén közvetlenül kell tanulmányoznunk» s hogy a középkori kézirati anyag csak úgy állítható össze, ha darabról darabra megyünk, azt a laikus is bizonyíthatja. Közismeretű, hogy a bécsi könyvtárba kerültek Faber János bécsi püspök, Cuspinianus, Zsámboki stb. hírneves gyűjteményei. Faberre és Cuspinianusra utalt e részben Fischer Lajos (König Mathias Corvinus und seine Bibliothek. Bécs, 1878. 19. l.), mikor az udv. könyvtár Corvin-codexeit kutatta, Zsámbokit Csontosi méltatta először («Magyar Könyv-Szemle» 160—161. l.). Csakhogy Fischer kizárólag a Corvin-codexeket kereste s Fabert illetőleg általánosságban azt írja, hogy könyvgyűjteménye a bécsi egyetem révén került az udvar theká-

jaba. Csakis azok a kéziratok kerültek a Collegium D. Nicolaihoz címzett hittani intézetbe s annak feloszlása után 1545. az egyetemre, melyeket a püspök — mint nyomtatott ex-libris lapjai igazolják — «non ea pecunia, que ex proventibus et censibus Episcopatus provenit, sed ea, quam ex honestissimis nostris laboribus aliunde excepimus» Fabernek e magán-gyűjteményében vannak Cuspinianustól vett kéziratok (109., 199., 1037. stb.) s olyanok, melyeket mások révén gyűjtött. 1526. de már Mátyás halála után is, a nyugati könyvpiacz hazánk kéziratkészletét váltá magához, ezen a réven első sorban s II. Lajos alatt Mária királynő útján is Bécs részesült, mint szabad kézből vevő, a legtöbb előnyben. Értékes feladat lenne, ha Faber könyvásárlásai nyomán elindulva, a bécsi érseki és káptalani könyvtárakban kutatnának szakembereink. Annál kivánatosabb ezeknek átkutatása, mert az udv. könyvtár néhai tömérdeket tudó igazgatója: Birk E. is csak nagyon keveset tudott az ottani kéziratokról. Már pedig Faber ex-libris lapjaiból biztosan következtethető, hogy azok a munkák, melyeket a püspökség pénzén vásárolt, nem kerülhettek máshová, mint annak a könyvtárába.

A provenientiára vonatkozó tanulmányoknak az udv. könyvtárban beállott irányváltozás következtében most már tág terök nyílik s itt az ideje, hogy megkezdessenek. Birk udvari tanácsosnak — mint hagyatékából kitűnik — volt is szándéka a könyvtár pragmatikus történetére kiterjeszkedni, s e czélból minden adatot egybegyűjtött. Többek között a Fugger-féle vásárlásra [1] vonatkozó udvari kamarai adatok — Közös pénzügyminiszterium, Niederoest. Herrschaftsakten FW. $^{22}/_{6}$ — is előkerültek.[2] Ezeket, mint könyvtártörténeti érdekűeket e folyóirat rendelkezésére bocsátom.[3]

[1] Lambecius után említi Csontosi «Magyar Könyv-Szemle» 1884. 158.

[2] Mellesleg ide iktatom a Verancsics hozta 1391. sz. Corvin-codex (Thomas super Lucam) hátlapján olvasható jegyzetet: «*Liber reductus ex Constantinopoli Viennam mense Octob. anno Do. MDLVII per R^um^ Do. Epm. QQ. Sem. Do. Anthonium Vrantium Oratorem Regium, qui fuit antea ex biblioteca Buden. inuictiss. Regis Mathie Hungarie per Turchas ablatus anno Domini MDXXVI. profligato Rege Ludowico in Campo Mochachien.*» Hogy Verancsics céltudatosan kutatott Zay Ferenczczel együtt (kinek codexe szintén ismeretes), bizonyítja Lucretiushoz írott levele is: «Összes munkái» IV. köt. 54. l. 1555. jul. 1.

[3] Alkalmilag közölni fogjuk. Szerk.

III.

A Corvina-maradványoknak hosszas tanulmányon alapúló beható ismerete nélkül, nekem a laikusnak, nem lehet véleményt mondanom, hogy vajjon a Zsámboki szerezte kéziratok közül melyik tartozott a Corvinához, vagy a mint Fischer elnevezte: Corvin könyveihez. A hasonló tárgyú, Vespasiano Bisticci modorában kifestett hasonló kéziratokra hamar rámondja a más szakmájú kutató a valószinű jelzőt, melylyel ezen a téren gyakran feneketlenül mély tudományosságot szokás eltakarni. Ez alkalommal megemlítem Birk udvari tanácsosnak abbeli nézetét, hogy még a czímerrel ellátott s most Európa különböző könyvtáraiban elszórt u. n. Corvin-codexek sem voltak mind Mátyás könyvtárában, szerinte a kézirat és betűfestők — minthogy a kinálat s a készlet nagyobb volt a keresletnél — a kéziratokat Mátyás czímerével látták el, csakhogy jobban túladjanak rajta. E nézetet csak olybá kérem vétetni, mint a különben nagytudományú bibliograph dogmáinak egyikét, melyeket folyton ismételt, csakhogy aliquid dixisse videatur. Másfelől nem hagyhatom megemlítetlenül, hogy a nem Corvina-kötésű, de Bisticci-festésű kéziratok közül az olyanok, mint p. a 18. sz. Titus Livius (Imre bulcsi apáté, eml. Csontosi 1884. 164), a 19. sz. Zsámboki-féle Titus Livius dec. I., a 20. sz. Livius decas III. (hol bizonyos idiosyncrasia Mátyás arczképét láttatja velem), a 21. sz. Titus Livius decas IV (lib. 31., 32., 34—40), a babérkeretet üresen tüntetik fel a czímlapon. Nem Corvina-codexek-e, Fischer a valószinűek közt nem említi, vagy nincs-e vonatkozásuk vele?

Ime Titus Livius a Corvina maradványai között:

1. Titi Livii Patavini Historiarum Decas I. (Udvari könyvtár 18. sz. Ism. Csontosi a bpesti könyvkiállítás kéziratai között 45. l., «Magyar Könyv-Szemle» i. h. 156. l.)

2. Veronában három Livius-codex van a Corvinából:

a) a Decas III. (ezzel tehát ki volna zárva, hogy az udv. könyvtár 20. sz. Codexe Mátyásnak készült volna);

b) a De bello Macedonico Girolamo dai Libri initialejával;

c) Historiarum Decas . . . . . (ezt az ismertető restelte kideríteni. L. ezekről Römer után «Magyar Könyv-Szemle» 1881. 194. l.)

3. Cheltenhamban — ezt Csontosi deríté fel, «Magyar Könyv-Szemle» 1889. 367. l. — van T. Liviusnak De secundo bello Punico című, a bécsi udv. könyvtár 22. sz. Corvin-codexével egyező kézirata, melynek irója is ugyanaz t. i. Johannes Franciscus de Sancto Geminiano.

4. A most rendezés alatt álló cs. és kir. hitbizományi könyvtárban (az udv. könyvtárból került oda) őrzik: Titus Livius Patavinus De bello Macedonico című, ujabbkori kötésű ivr. 34 cm. m., 23·5 cm. sz. hártyakéziratát. Címlapja alsó szélén aranyos keretű babérkoszorúban látjuk az egyesített (1—4 Mo., 2—3 Cseho.) magyar-cseh címert, fölötte korona, két oldalt M A betűk, irója Johannes Franciscus Martius Geminianensis, tehát ugyanaz, a ki az 1. és 3. alatt említetteket irta. 170 l. van benne (17 quinternio; custos hiányzik a 7. és 11. quint.; tíz initiale Bisticci izlésében: 1^a, 9^b, 18^b, 34^a, 55^a, 74^a, 89^b, 111^a, 135^a, 155^b oldalon Egy oldalon van 36 sor. Az utolsó hártyalevél üres).

E kéziratot Csontosi már — a könyvtár kézirat gyanánt nyomtatott katalogusa nyomán (10. 48, 9.) — előbb ismerte, s a «Könyv-Szemle» 1890-diki folyamában le is irta, azért egyszerűen utalunk rá s óhajtjuk, hogy ezen egy másolótól származó három Corvin-codexnek czímlapját és colophonját fényképmásolatban megszerezze. E kézirat gr. Wolckenstein János Jakab ismert tyroli gyűjtő (élt a mult század elején) könyvtárából került Bécsbe.[1]

Fölemlítök ezen kéziratokat, mert kitűnik, hogy Mátyás könyvtárában voltak ugyanazonos tartalmú codexek; két Livius: De bello Macedonico, a veronait G. dai Libri, emezt V. Bisticci festette. E szerint sem lehet érvűl felhozni, hogy mert egy kétségtelen Corvin-codexünk van, egy ugyanolyan tartalmú, nem czímeres, nem Corvin kötésű codex per absolutum ne lehessen a Corvinából való.

Még egy körülményt akarok megemlíteni. A müncheni könyvtárból a budapesti kiállításon 180. sz. alatt láttuk Aur. Cornelius Celsus De medicina című Corvinianus kéziratát. (Csontosi i. m. 157. l. Itt sajtóhibából van a múzeumi Polybius 189. sz. a. sorozva, annak sorszáma 146 volt). Ugyancsak a hitbizományi könyvtár-

[1] Különben Tyrolból az ambrasi-gyűjteményből került Bécsbe a 256. sz. Corvin-codex is.

ban találjuk 3113. sz. a. Aur. Cornelius Celsus e művét, mely Florenczben iratott s MCCCCLXXI-ben VI. nonas Julias fejeztetett be. Ugyanoly babérkoszorú van a czímlapon, mint a föntebbi Livius-codexen, két oldalt, mint pajzsvédők az angyalkák, de a *czímer hiányzik*, a kötés nem Corvinás, de egykorú. Festése kétségtelenül az, melyet Bisticcinek tulajdonítanak.

Ime mindössze ennyi az, mire Bécsbe ránduló kutatóinkat figyelmeztetni óhajtottam.

* * *

Fogadja t. barátunk szerencsés felfedezéséhez, melylyel a Corvina bibliographiáját egy ismeretlen Corvin-codexxel gyarapította, őszinte szerencsekívánatunkat s azon készségéért, hogy közleményével folyóiratunkat tisztelte meg, melyhez 1876 óta munkatársi és ügybaráti kötelékek fűzik, hálás köszönetünket. Közleményét, subjectiv kitérései daczára, változatlanul adtuk. De a Corvina maradványainak felderítéséhez és a bécsi udv. könyvtár hazai vonatkozású kéziratihoz fűzött megjegyzéseit nem hagyhatjuk észrevétel nélkül. Ezekre, tekintettel a modenai Corvin-codexekről szóló közleményünk terjedelmére, legközelebb egy önálló czikkben fogunk válaszolni. Addig is megjegyezzük a következőket: A «Magyar Könyv-Szemle» 16 évi fönnállása óta, az általunk ismertetett Corvin-codexeken kívül, t. barátunk Corvin-codexe a 8-dik ismeretlen kézirat, melyet folyóiratunk hazai és külföldi ügybarátaink szivességéből ismertetett. A sorozatot dr. *Meyer Vilmos* müncheni királyi állami könyvtárőr nyitja meg, ki az általa a müncheni királyi könyvtárban felfedezett három ismeretlen Corvin-codexet legelőször folyóiratunk 1878-iki folyamában ismertette. Őt követte dr. *Gebhardt O.* göttingai könyvtárőr, ki a göttingai egyetemi könyvtárban talált ismeretlen Corvin-codexnek leirását folyóiratunk 1885-ik folyamában tette közé. Következett dr. *Eisenhardt O.* hamburgi könyvtárnok, ki a dr. Isler által a hamburgi könyvtárban talált állítólagos Corvin-codexet folyóiratunk 1887-iki folyamában igazi értékére leszállította. Majd dr. *Ábel Jenő* elhunyt barátunk, ki az általa Volterrában és Florenczben talált két ismeretlen Corvin-codexet a «Könyv-Szemle» 1887-iki folyamában irta le. És most tisztelt barátunk, ki jelen közleményével megörvendeztetett. Ezen eredmény arról tanuskodik, hogy a «Magyar Könyv-Szemle» által a Corvina-kérdés tisztázására megindított és *«kitartó fáradozással»* folytatott tudományos mozgalom nem volt meddő, hanem kiérdemelte a hazai és külföldi szakférfiak figyelmét, kiknek közreműködése tette lehetővé a sikert, melyet folyóiratunk e téren elért. Egy eredménye mindenesetre van a mozgalomnak és ez az, hogy hazai és külföldi szakférfiak a Corvinára vonatkozó kérdésekben nem a külföldhöz, hanem hozzánk fordulnak felvilágosításért. Reméljük, hogy ügybarátaink a jövőben sem fogják tőlünk megvonni szives támogatásukat s hiszszük, hogy t. barátunk ismeretlen Corvin-codexe nem az utolsó, melyet folyóiratunkban ismertettünk.

Szerk.

CSOKONAI KIADATLAN VERSEI A M. NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

Közli: Dr. Sebestyén Gyula.

A M. N. Múzeum könyvtára újabban egy kézirati csomagot szerzett meg Mátyási József irodalmi hagyatékából. Az egész összesen 41 darab 1787—1833-ból származó levélből és egyéb rövidebb iratból áll. Legtöbbje irodalomtörténeti érdekű, mert Mátyási versíró volt, s mint ilyen Kecskemét városának volt helyi nagysága akkor, midőn Katona József megirta és kiadta már Bánk Bánját, de ott még csak közönséges hivatalnok számba ment. Verses üdvözlő levelei, újévi, névnapi, születésnapi köszöntői és halotti búcsuztatói tették hiressé. Bennök józan okosságot, virtust, hazafias gondolatokat, erkölcsöt, vallást, szeretetet és minden egyebet összehord, a mi az olyan ember verseit unalmassá, sőt élvezethetlenné teheti, kinek se gondolati mélysége, se érzelmi heve, se képzelő ereje nincsen, a ki sokat összetanult, de azt nem tudja, hogy az arányosan tagolt és rimekkel ékeskedő beszéd magában véve még nem költészet. Czélja az volt, hogy a horatiusi elvek szerint gyönyörködtetve tanítson, a miért aztán a különben is száraz versekhez olvasói gyönyörűségére hosszú magyarázó jegyzeteket csatolt a mythologia, történelem és világirodalom köréből. Verseit egyik előszavában csekély elmemagzatoknak nevezi, és igaza volt. Ugyanezt mondhatjuk arra is, hogy összegyűjtött munkáinak «Semminél több valami» czímet adott, mert a mit nyujt, csakugyan több a semminél, de csakis a semminél.

Szóban forgó hagyatékának legnagyobb részét tisztelői irták, legtöbbnyire névnap alkalmából és ékes rigmusokban. Van közöttük

komoly próza is, mint pl. *gr. Széchenyi Ferencz könyvtári ügyben irott levelei.* Legtöbb irodalmi értékkel azonban azon verses levél bir, melyet Csokonai Vitéz Mihály irt Mátyásihoz. Egy részét már ismerjük összes műveinek kiadásaiból, hol *A Semminél több valami* czímen szerepel. Benne a költő az elítélő kritikával szemben Mátyási védelmére kel. A kerek vershez Csokonai ezen jegyzetet csatolta: «*Töredék egy levelemből, mellyet Mátyási úrnak 1794-ben irtam*». A levél kezünknél lévő eredetije először is az évszámot javítja ki a következő keltezéssel: «*Pest, 10. Mai 1795.*» Csokonait verseinek későbbi összeirásánál a «Semminél több valami» kötete vezethette félre, melyen az 1794-iki évszám olvasható. Az eredetiben megvan a levél azon része is, melyet költőnk azért hagyhatott el, mivel nem tartotta sem közönség elé valónak, sem az ő múzsájához méltónak. Ma már a kéziratban maradt rész is irodalmi érdekű, mivel világot vet a költő önbirálatára s arra a benső barátságra, mely a maga iránt szigorú költőt Mátyási gyarlóságaival szemben elnézővé, sőt elfogulttá tette.

Mátyási József Urnak
Csokonai Vitéz Mihály
Az örökös Barátságnak szent kézfogását!

Ezértis sok hálát nyer tőlem Ketskemét,
Hogy kinek eddigis tiszteltem érdemét
MÁTYÁSI Barátom, 's Bátyám Apollóba'!
Veled ő állított legelőször szóba.
Én ugyan bár addig Veled nemis szóltam,
De hidd-el mindenkor hív tisztelőd vóltam.
Így lett barátoddá, Édes Hazám fia!
Eggy néma, de legjobb Correspondentia.
Ugy vagyon! a' Kedves Poéta nevezet
Fogatott szívembe legelőször kezet. —
Bölts GRÓFod'[1] lábánál Múzsám addig jára,
Hogy eggyszer rá akad eggy újabb Múzsára;
A Tiéd volt, — 's mindjárt előtte meghajolt,
Vetvén eggy tisztelést petsétlő Capriolt;
És mivel tetézett érdemeit látta,
Honnjábann a' Tisza partjánn túl imádta. —

[1] Gr. Fekete generális. Mátyási szerint «Fekete nevű Fejér elme, Setét Társaságú Világos lélek volt» s szerzett több «józanböltsi versdarabokat».

Hányszor óhajtottam, hogy szemlélhesselek,
Tiszteletem felől tudóssá tegyelek!
De hálá az Égnek! megvan a' mit kértem,
Megvan; Személyedet mivel megesmértem;
'S még nem tsak az, a' mi utánn sohajtoztam,
Mert ebédeltemis Veled 's tarókoztam. —
Pestreis eggy kotsinn mint szerelmes Hazánk
Hív fiai eggyütt örömmel útazánk
Azólta hány szíves beszédek valának,
Mellyek szánkból költsön szívünkből folyának!
Te tudod azt, Múzsám! és Te, ő Múzsája!
Mit szólt e' két barát' és Poéta' szája?
Én ugyan, Barátom, ha bár távol vagyok,
Szívembenn Nevednek eggy darab részt hagyok,
'S bár bele a' Gondok táborosann járnak;
Mégis ott áldozom Néked mint eggy Lárnak.
A többek közt hogy bé szóltál ablakomba,
Énis jót kivántam Néked; de azomba
Múzsáddal játszódván Múzsám, hamarjába
E' dalotskát zengé kisded Hárfájába:

Tréfás magyar dal.

A' mint beszéll Trattner, Patzkó,
Most jött ki eggy Istória. —
Nem jó benne, mondja Latzkó,
A' sok Teketória.
Ha Semminél több Valami,
Tsak Probatio Calami,
Mind az a' mi! — stb.

Ezen dal volt az, melyet Csokonai levéltöredék gyanánt vett föl versgyűjteményeibe. Mi csak első versszakát közöltük, mert ez a kiadott szövegtől eltér; a többi azonban teljesen egyező.

A Mátyásihoz intézett levél kiadása alkalmából átvizsgáltuk a M. N. Múzeum könyvtárának mindazon kézirati köteteit, melyek Csokonai költészetére vonatkozó adalékokat őriznek s a melyeket eddig sem a kutatók, sem a kiadók nem méltattak figyelemre. A szép gyűjtemény egy része eredeti versekből és levelekből áll, más része másolat. Az utóbbi csoport értékét nagyban emeli az, hogy közvetlen a költő kéziratai után készült darabokat tartalmaz. Kétes eredetű másolatban csak két érzékies költeménye van meg: *Az istenek*

osztozása és *Militat omnis amans.* (Quart. Hung. 962.) Ezeket, mint Csokonai kiadatlan költeményeit, a «Figyelő» X—XI. köteteiben Abafi Lajos közölte, a mire csakugyan nem volt szükség, mert Kelemföldy már korábban közzétette őket az 1845-ki lipcsei kiadásban.

A másolatok érdekes darabja pl. az a díszes füzet is (Quart. Hung. 512.) mely azon alkalomból készült, midőn Gr. Zichy Károly és Gr. Károlyi József 1794. jul. 5-én a debreczeni ref. collegiumot meglátogatták. A hosszú vers-cyklus tulajdonképen ünnepi játék volt, melyet a debreczeni iskola poétái részint szavalva, részint énekelve adtak elő. Az aranybetűkkel ékített díszes füzet kétségkívül az ünnepelt uraságok számára készült. Erre mutat az utolsó lap is, melyen ez olvasható: «Alázatos térdhajtással ajánlja Csokonai Vitéz Mihály a' szép Tudományok' Közönséges Tanítója, a' Szerző.» E cyklus megvan elegyes költeményei közt *A korán megtisztelt virtus* czímen, de egészen eltérő sorrendben és tetemes kihagyásokkal. A kézirati szöveg azon versen kezdődik, mely a kinyomatott szövegben az *Énekek* közé szőve *Beszéd* czímen szerepel. A kéziratban csak a két első sor eltérő, mely így hangzik:

A Nagy GRÓF KÁROLYI JÓZSEFET, 's Isteni
Fényű Virtusait kezdem énekleni. stb.

A befejezett beszéd után külön lapra irva ezen versecske következik:

Én-is itt a' Hegy tővében,
Hol nem igen meredek,
NAGYSÁ'DNAK magam nevében
Apró violát szedek;
És laurusához kaptsolva,
Bémutatom kéz' tsókolva:
Végye tőlem kegyesen!

Ez hiányzik a kinyomatott szövegből, valamint az utána irt következő vers is, melynek az idézett versszak tulajdonkép csak előhangja volt:

AZ ÉLŐ NYELVEN TETT KÖSZÖNTÉS.

Eljöttetek hát, óh, Haza' Nagyjai!
Ditső Személyek! a' kiket a' mai
Idők örömmel énekelnek
'S Glória' Vára felé emelnek.

Nagy Nemzetünknek Tsillaga, GRÓF *ZICHY!*
Dítséretinknek érdeme tsak kitsi':
És így talám homályosítjuk,
Majd ha Nagy Érdemidet nagyítjuk.

Nagy GRÓF, Ditső Vér, *KÁROLY!* Nagy Nemed'
Nagyobbra fogja vinni Nagy Érdemed:
Mi hát, kik e' kis völgybe' űlünk,
Mélly özönébe nem-is merűlünk.

Köszönni még-is Tiszteletünk vezet,
Tsókolni légyen hát szabad e Kezet!
Hadd zengjen illyen szíves Ének
A' *Magyarok* kegyes *Istenének:*

Ditső Hazánknak Nagyjai, Éljetek!
Járjék az Érdem' Istene Véletek,
A' Virtus értz bástyája légyen
'S Több Koszorút Fejetekre tégyen.

Múzsánk' vegyétek Isteni szárny alá,
Ezt már sok árva Múzsa tapasztalá;
Hogy védjen illy hatalmas Aegis'
Béfedezése alatt az Ég-is!

Ezen vers után az énekek szövegei következnek s közben az énekek dallamai is le vannak kótázva azon helyeken, hol az 1805-diki első kiadásban a szöveg három részét jelző római számok állanak. A megzenésítés nem eredeti, mert Mátray Gábor a kéziratba később azt jegyezte, hogy csak egy XVIII. századi ismert magyar dallam, menuett és polonaise egyszerű alkalmazásával van dolgunk.

Midőn költőnk a kinyomatott töredéknek «A *korán* megtisztelt virtus» czímet adott, igen világosan megindokolta, hogy a személyes vonatkozású, aesthétikailag sovány, de bókokkal túlságig megrakott rész elmaradt. Ma azonban a költő teljes és kritikai kiadása az elhagyott részt nem mellékelheti s az életirónak észre kell venni benne, hogy Csokonai a mindig keresett, de soha meg nem talált Mecaenásról már «közönséges tanító» korában is álmodozott.

A Csokonaira vonatkozó kéziratok közt terjedelemre és értékre nézve azon kötetek állanak legelől, melyek a költő egyik kebelbarátja, Nagy Gábor debreczeni ügyvéd és szenvedélyes gyűjtő hagya-

tékából kerültek a m. n. múzeumi könyvtár birtokába. Alakjuk szerint három kisebb terjedelmű kötetbe vannak csoportosítva a következő könyvtári jegyek alatt: Fol. Hung. 893., Quart. Hung. 959. és Oct. Hung. 333. — Az első ily czímet visel: «Csokonay Vitéz Mihály Versei. Leirtam az ő maga saját kézirásából. 1796.» Tartalma szerint 19 költemény másolatára, *A pásztor király* czimű három felvonásos énekes játékra és egy levél eredeti kéziratára oszlik. A másolást jelző czím tehát nem illik az egész kötetre. A pásztorjáték I. felv. 1. jelenésének azon sora után, melyben Eliza üdvözli Amintást, ezt olvassuk: «Ettől fogva végig saját kézirása Csokonainak. Feljegyezte Nagy Gábor.»

A kötet két utólagosan bejegyzett apró versen kezdődik ezen jegyzet kiséretében: «Az elsőt irta Puky István Úrnak egy a' Kedvese, 's azután Felesége által adatott akkor módiba lévő, Ánglus aczélkereszt eltört darabjára. 'A másodikat Alexandra Paulovna Herczegasszony halálára 1801.» A keresztre irt következő vers eddig ismeretlen:

Reményt reménylt az Ifjacska,
Hányván a' sors habja;
Eltört, eltört a' vasmacska,
Imhol a' darabja.

A másik rövid vers Schedel kiadásának 786. lapján olvasható. Kiadónk a fönti négy sort könyve XCII. lapján az elveszett költemények 179. száma alatt *A fiatal remény* czímen említi, s a szövegből csak e sorát ismeri: «Remélt, remélt egy ifjacska . . .» Világos tehát, hogy az általunk közölt versecske az, a mit eddig elveszettnek tartottunk. A mi az első sor kétféle szövegének eltérését illeti, mi a Schedel közlését tartjuk helyesnek. Nagy Gábor másolatának izetlen szójátéka már csak azért sem lehet eredeti és hiteles, mert javítás útján jött létre; eredetileg nála igy volt irva «Reméllt, reménylt . .» stb.

Irodalomtörténeti szempontból igen fontosak az idézett jegyzet alá irt következő sorok: «*Meg kell jegyezni, hogy a Lillában lévő darabok már a' Komáromi esmeretség előtt sokak megvoltak, 's később alkalmaztattak Lillára* Nevezetesen: I. 2., 4., 7., 8., 15., 16; II. 23; III. 31., 37., 41., 44., 47., 48. Ezekhez járulnak: I. 5., 13., mellyeket bizonyos alkalmatosságra 1802. egy septemberi estvén nállam Euridycéhez irt, 's később változtatott Lillára.» Csokonai az Előbeszédben maga is jelzi, hogy a Lilla-

dalok keletkezési ideje visszanyúlik egész 1793-ig; de csak egyetlen dalát nevezi meg, az I. 15. számút, mint a mely az 1797—98-iki ismeretség előtt keletkezett. A mire bennünket Nagy Gábor figyelmeztet, abból Schedel csak az I. 2., 4., 8., 15., 16., a II. 23.. és a III. 31. számúakat ismerte; a Nagy Gábor által megnevezettek mellett azonban az I. 3., 9., 10., 11.; II. 19., 22., 27., 29.; III. 30., 32., 33. és 34. számúakról mutatta ki, hogy 1797 előttiek. Ha most már a két eredményt összeadjuk, a 48 Lilla-dalból 20 darabot ismerünk olyannak, melyet Csokonai a Lillával kötött ismeretség előtt irt.

A kötet tulajdonképeni tartalmát képező költemény-másolatok több szempontból érdeksek. Az 5. sz. alatt pl. *Az Ekhóhoz* czimű kis költeményt közli az eddigi kiadásokban található szövegtől egészen eltérőleg:

Panaszimat elegyes Óhajtással
Kettőztetem, óh!
Jere velem az Egeket Jajgatással
Kérni bús Ekhó!
Te, vad havasok' kősziklája,
Te, szomorú Ekhó' hazája!
Jajgass vissza reája.

Az eddigi kiadásokban a Csokonai által sajtó alá rendezett *Ódák* (1805-diki kiad.) megkurtított szövegét olvassuk ezen kezdő sorral: «Panaszimat óhajtással . . .» Az «elegyes» szó elhagyása lehetett aztán oka annak, hogy Schedel a kiadatlan munkák közt (125. sz.) fölemlít egy «Panaszimat elegyes . . .» kezdetű költeményt s hozzá teszi, hogy elveszett. Dr. Illésy János a «Figyelő» XXIII. 265—69. lapján közölt adalékokban valószinűnek tartja, hogy ez azonos a rég kinyomatott «Panaszimat óhajtással . . .» kezdetű verssel. Azonosságukat közlésünk teljesen kétségtelenné teszi. Az így elveszettnek tartott költeményekre vonatkozólag Illésy még ötről tudja kimutatni, hogy azok más czímen benne vannak már a Schedel-féle kiadásban. Ezen érdekes számot kéziratunk alapján kettővel lehet szaporítanunk. A kiadatlan költemények felsorolásánál Schedel a 110. számú s *Jószte poetának* czimű ódát is elveszettnek véli. Nagy Gábor másolatában a 6. sz. költemény visel ilyen czímet s azonos az *Ódák* I. könyvének rövid berekesztő darabjával, melynek Csokonai később *Hívása a múzsának* czímet adott. Elveszettnek tartja Schedel a 111. sz. alatt említett dalt is,

mely *Szerelmes panaszok* czímet viselt. E czímen Nagy Gábor másolatában a Lilla-dalok I. 4. sz. darabja, az *Édes keserűség* szerepel. Ezen dalra Schedel maga is megjegyzi (933. l.), hogy első czíme *Szerelmes panaszok* volt: tehát a mi másolatunk azon időből való, midőn az elkeresztelés még nem történt meg és így igen éles világításba helyezi a tudós kiadó kevésbbé alapos eljárását.

Igen érdekes adalékot olvashatunk még a másolat 7. száma alatt, hol *A feléledt pásztor* cz. költeményhez találunk pótlékot. Az eddigi kiadásokban csak a Tirzis és a Laura szájába adott szöveg van közölve, míg Nagy Gábor 1769-diki másolatában ezt találjuk irva: «a' két első verset lásd Uránia 3-dik köt. a' 3-dik vers pg. így van:

Mind a' ketten:

Boldog Pár! melly ülvénn a' szerelem' bíbor kötelénn.
Nyugszik az ápolgató Gráciák nyájjas kebelénn. —
Szebb már a Nap! 's vidámabb fénnyel mosojog az Ég.
Hogy Szívünkbenn ég
Eggy forró hűség. —
Jertek víg esztendők!
Örömmel telendők!
Ezer jókkal kecsegtetnek a Jövendők!» —

Az így kiegészített költeményt először Mátray Lajos közölte, — de Fazekas Mihály «felfedezett ismeretlen versei» között. A felületes kiadás miatt vitassá vált tulajdon Csokonait illeti, ki az Urániában közölt szöveget később gyökeresen átdolgozva adta ki ódái között. Hogy a kéziratban maradt részt a gyökeres átdolgozás alkalmával is feleslegnek tekintette, csak helyes érzékéről tanuskodhatik.

A versgyűjtemény és pásztorjáték után levelek következnek. Ezen csoportot Nagy Gábor a következő megjegyzésel vezette be: «Ő keveset levelezett. Debreczenben lakván a' Kollégiumban 1795-ig, nem vólt szüksége a' Levelezésre; 's ha írt is, kis darab 's hányt-vetett papirosra irt, és azok elvesztek. Azután idejét Komáromban, Csurgón, Csákváron, 's Puky István Úrnál töltötte. Végre 1801-ben visszajött Debreczenbe 's nállam sokat múlatott. Nállam

írta extempore ezen két Ódáit: Te éjjnek csendes Királynéja, Euridicem szép Barátnéja 's a t. *Lilla* I. 5. Ismét: Remény 's kétség között epesztem 's a t. *Lilla* I. 13., mellyeket előttem tudva lévő okok miatt Euridicére irt; de azután Endymionra 's Lillára változtatta. — 1797. Oct. Csákváron találtam 's elvittem magammal Bicskére. — Baráti nem éppen olly alacsonyok voltak, mint, még a' Külföldön is, kitrombitálták. Nevezetesen: Prof. Buday Ésaiás, ki Tanítója volt; Prof. Szilágyi Gábor nagyon is szerette, míg Csokonay a' Nagyerdőn a' Tanítványival az: Én Gyilkosa Gömbötznek stb. [1] el nem énekeltette 1794. Tavasszal. — Ő 1793. egy Énekes Vigjátékot készített 's adatott elő a' Debr. Kollégiumban, mellyel sok Ellenséget csinált. Ezen Versek abban vagynak: a' mint neki, ki a' Musikához is értett, több Darabjai is, úgy ez is nótára készítve. Ezeket a tisztelt Professor a Feleségire czélzóknak lenni vélte, — kit Oláh Ersinek hivtak 's fel . . . . . ván, akkor vette el. — Préd. Kovács József, a' ki Tanítója volt; maga Kazinczy Ferencz Úr is, Dr. Földy János, Dr. Szentgyörgyi József, Préd. Lengyel József, Préd. Szikszay József, Fráter István, Puky István, Gróf Festetics György Pátrónusa, Czindery Pátronusa, Dr. Sándorfi József, Préd. Diószeghy Sámuel, Prof. Schwartner Márton, Dr. Nagy Sámuel, Prof. Szombathy János, Prof. Kövy Sándor, Kiss Imre, Fazekas Mihály, Fábri, Kengyel Lajos, Szathmáry Mihály, Csohány József, Vincze Pál, és én. — Ha nem nagy Aristokrata Nevek is; de még is, legalább a' Tudományok köriben, nem mind megvetendők!»

Ezuttal a bevezetésnél tovább nem megyünk; bár a levelek csoportjában sok olyan adalékot találhatnánk, melyet költőnk életirói nem részesítettek kellő figyelemben. A gazdag névsor közlésével azoknak véltünk szolgálatot tenni, kik netán a Csokonaival érintkező s a hozzá közel álló egykorúak irodalmi hagyatékában akarnának további kutatásokat végezni. Mi most csak két ismerősének irataiban forgattunk és csak a versek körére szorítkoztunk. A kis körön belől elért eredmény magában véve nem sok; de elég jelentős, ha meggondoljuk, hogy míg minden ilyen apróságot felszínre nem hoztunk, hiába várjuk — pedig ugyancsak várjuk — a költő összes műveinek kritikai kiadását.

[1] E dal szövegét már kiadta Sárvári Pál *Csokonai életrajzának töredékvonalai*-ban. Kisfaludy-Társaság Évlapjai, VI. 404. l.

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KÉZIRATAINAK RENDEZÉSÉRŐL.

Jakab Elektől.

I.

E tárgyról a jövő év végén szándékozom tüzetesen irni a mikorra a M. Tud. Akadémia kézirattára rendezésének bevégződését remélem, ha egészségem megmarad s valami előre nem látható akadály elém nem gördül. Most csak előzetesen, s a tárgy egész köréből kiszakítva mondok el a rendezésről egy-két általánosságot s az én idei rendezésemből nehány érdekes leletet ismertetek meg.

A rendezés ABC-jének tartom külön czédulákra vagy lapokra irt *általános*, *betűszerinti vagy tárgyi* és *szak-katalogus* készítését. Az általános katalogusba minden kéziratnak bele jő szerzője egy, a czímben kifejezett tárgya a másik czédula-katalogusba. Hosszas tapasztalás s a kutatók és tudósok keresési és kutatási igénye és nyomozása tanított meg engem arra, hogy csak egyik katalogus nem elég, sőt kivált a tárgyi katalogust néha 2—3 néven föl kell venni, a szerint, a mint azt a kézirat terjedelme s czímének egyik vagy másik tárgy része és főneve alatt keresik, kérdezik s előadását kivánják. Az elsőt betűrendben kell elhelyezni, az utóbbiakat szakok szerint. Lesz tehát az általánosban 25—30 külön csoport, 2—3 kötetbe osztva, a szakkatalogusban annyi csoport, a hány szak van, a nagy szakok önálló köteteket alkotnak, a kisebbekből 2—3 egyet. A szakok megállapítása a tudományágaktól és kéziratanyagtól függ. Ez nehéz, s csak több szakember megkérdezése s nézeteik egyeztetése által eszközölhető

helyesen; sőt így is megtörténik, hogy idővel, a gyakorlati alkalmazás után kitűnik, hogy e vagy ama kézirat nem kellő szakba osztatott be, s ezt a kézirattárnok azonnal igazítsa meg, mihelyt észrevette s a hibás beosztásról meggyőződött ő, vagy meggyőzte más szakértő.

Hány szakra osztották be a m. tud. Akadémia kézirattár őrei az ottani anyagot, érintett későbbi tudósításomban fogom a közönséggel tudatni. Itt egyelőre csak ennyit akartam jelezni.

A rendezés alapelve az, hogy a kézirattár összes anyaga czédulakatalogusba legyen véve, s minden ott képviselve levő tudományi ág, kérdés, személy és tény forrása és adatai a lehetőségig könnyen és hamar megtalálhatók legyenek. Ne legyen tehát rendezetlen rész, vagy — a mint értelem nélkül szokták mondani — «limbus«, s ne legyenek a kézirattárban nem tudott, nem constatálható, elő nem adható adatok és irományok, hogy a tudós és iró legyen bizonyos benne, hogy ha e vagy ama levéltár katalogusait s tárgymutatóit átvizsgálta, a mi ott található, mindent megtudott, föltalált és fölhasznált; elrejtve, megismeretlenül ott semmi tárgyára vonatkozó nem maradt. Lelkiismeretes irót a kritika ellenében csak ez véd meg.

A tárgyakra és személyekre nézve sokszor hallottam azt a megjegyzést: kár, hogy a rokontárgyú adatok és irományok nincsenek csoportosítva. Ez megkönnyítené s megrövidítené a kutató munkáját, sok fáradságtól és időveszteségtől kímélve meg őt. De ez a kézirattár-rendezés második és magasabb stádiuma, első rendezésnél ez lehetetlenség. A kézirattárak időről időre gyűlnek ajándék, vétel, öröklés czímén. Ezek sokszor nagy gyűjteményeket alkotnak. A kézirattárnok nem várakozhatik rendezésével, meg sem zavarhatja már kész szakköteteit, a melyeknek megszabott terjedelme, táblája, jelzése, száma, helye van, hogy azokkal egyesítse, közéjök beoszsza, utánuk vagy melléjök sorozza; mert azt a dolog technikája s a mondott akadályok nem engedik. Neki a mint egy vagy több gyűjtemény vagy szerzett anyag keze alá jő, azonnal föl kell azt dolgozni, szakjaiba a folyó számok, az ivrét, negyedrét, nyolczadrét sorrendjébe, természetök, alakjuk s nagyságuk szerint be kell osztani. Igy természetesen ugyanazon történelmi vagy életirati kérdésre vagy egyénre nézve ugyanazon szakban vagy a rokonszakokban több kötetben lehet adatot és forrást találni, s ezt

a kutatónak mind egyenkint kell kikeresni és előkérni. De — a mint érintve volt — ez az első rendezéskor másképp nem lehetséges, méltányosan ilyen nem is kívánható. Ennek ideje majd akkor jő el, mikor az egész kézirattár úgyszólva nagyjában rendezve lesz, s a közszükségérzet kívánván s a pénzügyi állapotok megengedvén: az Akadémia a kézirattár összevont tárgyak szerinti csoportosító czédulakatalogusok készítésével 2—3 egyént meghatározott fizetéssel kinevez és hivatalba állít. Ezt elébb kívánni nem jogos kívánság. Ez lenne aztán a tudósok és irók katalogusa.

A rendezés szintén magasabb fokát tenné a colligatumok indexbe vétele. Rendkívül időrabló a kutatóra nézve, hogy ő egy colligatum 50—100 alkatrészéből maga keresse ki a neki szükségest; ellenben nagy könnyebbségére lenne annak elején vagy végén a tartalmat átpillantani, s csak azzal foglalkozni, a mi neki kell, s nem tölteni el idejét néha gyümölcsözetlen kereséssel. — De egy rendezővel e czél sem érhető el, kivált ha annak csak két munkaórája van díjazva — elég szerényen. E czél is legalább egy külön egyénnek rendesen s a napnak munkára szánt egészen való dolgozással, értelmi — nem kézi munkáshoz szabott — foglalkozást megillető tiszteletdíj vagy rendes fizetés mellett alkalmazásával lenne elérhető. Egy egyén pár óra alatt a rendezést, a colligatumok indexbe vételét s az olvasó és tanulmányozó irók, tudósok és egyetemeken készülő ifjak kiszolgálását, kéziratok kiadását, visszavételét, felvilágosítás és utasítások adását el nem végezheti.

A rendezésnél lényegesnek tartom a könyvvé alkotott kézirat alakjának föltétlen meghatározását s a szerinti beosztását. Ezt kívánja a kézirattár külsőjének alaki szépsége, az aesthetika, a jó izlés, a polczoknak ehhez alkalmazása s a czélszerű elhelyezés. Nincs boszantóbb a szemnek, sértőbb az izlésre nézve, s nem mutat inkább primitiv állapotban egy levél- és kézirattárt, mintha ivrét, negyedrét, nyolczadrét alakú könyvek, füzetek, colligatumok egymásután vannak katalogusba véve s így helyeztetnek is el. Ez valóságos barbár állapot. Külföldi kézirattárakat látott utast és tudóst szörnyen megbotránkoztat az ilyen, s kedvezőtlen ítéletet alkottat vele akaratlanul is azon nemzet műveltsége felől, a hol ilyet lát.

II.

Áttérek a M. Tud. Akadémia kézirattára rendezésének közelebbi leleteire.

Egy könyvállvány 4—5 polczán, a teremnek kissé homályos részében, kettős sorban, rendkívül tömören, a mint mondani szokás, zsufolva volt fölállítva és elrakva a *theologiai és philosophiai* szak. Az oszlopra szögezett kis jelző táblák egyikén e felirat: *Theologia*, a másikán: *Philosophia*. Két tudományi szak, melyek egykor küzdelemre hivták fel a tudósokat, cselekvő részvétre a közönséget, ma békében férnek meg együtt, nem háborítják ők egymást s a tudósok őket. A tudás e két nagy birodalma át van engedve csöndnek, molynak és penésznek; csak a szú foglalkozik velök, mállasztva halkan a könyvek fatábláit; csak a korhadás emészti a légből nedvet kapott füstös leveleket. A pók beszőtte hálójával a polczok szögleteit s háborítatlanul gyűjti oda zsákmányát — a legyeket. Nem érdeklődik e szakok által senki, nem keresi, nem olvassa senki, nem támaszt vallási és bölcseleti elvi perpatvart senki, mintha át lennének adva a lassú megsemmisülésnek. E két szak ez állapotát a látáson kívül a könyvhasználati jegyzőkönyv is igazolja. Miért is mívelné a mai kor civilizált embere a theologiát? Ez a papok dolga. Igazítsák, tanulmányozzák ők. A polgári állásúak bálványa pedig a realismus: nekik nagy hivatal, dús kereset s bővelkedő élet kell. Ők ma és a máért élnek, a jövedelmen töprengve, a multra nem gondolva . . . És a philosophiát miért olvasná? igazságait mi végre kutatná és mívelné a modern tudós? Annak szerinte nincs haszna. Miveli gyakorlati részét, mely megtanít: miből, miként szerezhető meg rövid időn, csekély munkával, az életnek minél több kényelme és öröme?

Másfél évtizednél régebben dolgozom e kézirattárban, jól tudom, mily kevesen kutattak e két szakban. Azt irám le, a mit tapasztaltam. Pedig itt is van sok tudni való becses dolog . . .

Mikor a polczok sorait megbontva, e kéziratanyagot a rendező asztalon végig rakva átpillantottam, s egyikbe, másikba kiváncsi figyelemmel belenéztem, elbámultam érdekességén s gazdagságán. Először a táblás, kész köteteket és kötött csomagokat, majd az egyes iratokat különítettem el, a kötetek elrongyollott tábláit s a megszakadozott leveleket megragasztottam, a csomagok tartalmát

meghatároztam s címek alá vettem, az egyes iratokat természetük s hovátartozásuk szerint kötetekké alakítottam s mindkét szak anyagát tárgyi sorba és kapcsolatba hozva dolgoztam fel. Ilyképen mindenek előtt a *theologiai* és *philosophiai* latin szakkifejezést *egyház* és *bölcselem* magyar szakszókkal cserélve fel: több napi megfeszített munkálódás után a két szakban talált s önálló köteteket tevő vagy általam kötetekké alkotott kéziratokból 40 ívrétű 86 4-edrétű, 11 nagy 8-rétű, 15 kis 8-rétű, 1 12-rétű, összesen 132 kötet, különösen pedig a többieket becsben sokkal felülmuló I—VI oly becses kötet kézirat vált ki, melyeknek mind könyvészeti, mind történelmi érdekes voltát a szakemberek el fogják ismerni, mihelyt azokat kezökbe veszik. Lássuk időrendi sorban.

III.

I. NICOLAI LYRANI Postilla in Prophetas omnes.

Ezzel összekötve s egymásután irva:

Vener. *Beda* in Apocalypsim.

E könyv tehát Lyra Miklósnak az összes próféták könyveire irt — s Bedának a Mennyei Jelenésekről irt magyarázatát foglalja magában: alakja ívrét, keletkezése XV. századból való, góth betűvel irva; a kezdő betük a szent irók könyvei és fejezetei elején mind díszes nagy alakúak, miniummal vörösen kifestve; a fejezetek szövegei fekete vastag góth betűvel vannak irva, gonddal és szépen. A könyv tábláján belől meg van jelölve a tartalom, a lapokra utalással, honnan meddig terjed egyik-másik iró vagy tárgyalás, még pedig e szerint: *Hic continentur tabule apostolorum et maior. et XII minor. prophetar. Machabeor. et Act. Apostolor.*

Item *excerpta quaedam de glosa* [sic] *b. Augustini seu aliquor. ipsius Psalmor.* Fol. 1.

Item *Postilla moralis Nicolai de lyra* . . . . . s így tovább az egész tartalom a 165. lapig.

Ezután következik *Beda Apocalypsise* a 177. laptól a 282-ig. A czímlapon elől ez irás olvasható a könyv keletkezési idejéről: Anno domini 1441 [góth számjegygyel irva] Iste liber est domus thom. [sic] b. Marie in Geümýk Carthus. Ord. datus per dūm Stephanum.

Az utolsó lap így végződik: *Finitus est iste liber per manus Johannis Höchsteter de nördlinga etc. etc. etc.*

Elől egy levél hártya, azon túl végig szép fehér erős és vastag papir. A könyv kötése kemény, izléses olasz bőrkötés, a két felső szöglettől lemenőleg egymást átmetsző vonalokkal; az első lapon közből négyszögű díszítések, középen rózsa, más virágok s egy szarvas meggörbült állásban; a hátulsó tábla szintoly keresztvonalokkal, kis és nagyobb rózsa- és más virágdíszítéssel, közepében réz vagy ezüst kerek díszítés, a mi most hiányzik, és csak helye látszik; a táblákat kettős rézkapocs foglalta össze, a mik ma szintén hiányzanak, csak a táblához erősített rész van meg.

E kézirat ez alakban nincs kiadva, egyes alkotó részei más vagy hasonló czímek alatt azonban 1467-en kezdődőleg különböző időben megjelentek s az első korszakbeli incunabulumok becsesebbjei közé tartoznak. Az Akadémia eredeti példánya, mint igen tiszta és ép kézirat, a Codexek közt méltán foglal helyet, s e szak tudományi becsét emeli. Be van osztva az ivrétű *Latin Codex*-ek 13. száma alá.

II. DIOMEDIS. CARAFAE COMITIS. MAGDALONI. DE INSTITVTIONE VIVENDI. AD BEATRICEM ARAGONIAM. PANNONIAE REGINAM. PRAEFATIO INCIPIT FELICITER [1]

E czím virágfűzérbe van irva az előszó negyedik lapján, mely virágedényből [Vasa] indul ki s hosszukás körben fölfonódva, fenn nefelejtsben végződik. A könyv tárgya Beatrix királynénak Mátyás magyar királyhoz férjhezmenetelekor s Magyarországra érkeztekor atyja által adott oktatás az iránt: mint viselje magát uj hazájában és uj életviszonyai közt? Irója gróf Karafa. Megelőzi Colantonius Lentulusnak előszava, a ki az olasz eredetit latinra fordította, a mire felhivatását megtiszteltetésnek vette, mert hálával tartozott a gróf iránt, a ki vele Socrates bölcseletét megismertette.

[1] E becses régi történelmi kincset — a mint értesültem — most adta ki egész terjedelmében a «Magyar Könyv-Szemle» tudós szerkesztője; de én a M. T. Akadémiában levő s katalogusba az idei rendezés alkalmából vett igen díszes másolatát ismertetem, a mire az érdemes is.

Az előszó után van a füzérbe irt ajánlat (Dedicatio), ezután a czímlap, melynek középpontján királyi trónterem látszik; aranyos mennyezet alatt királyi széken ül Beatrix királyné, fején korona, földig leomló vörös női palástban, előtte kék tunikában térdelve nyujtva át könyvét az iró, egyik oldalon aranyozott betűvel irva e szók olvashatók: DIOMEDES PERPETVO FIDELIS, a másikon a királyi szék alján: BEATRIX REGINA. A kép alatt a tróntermet ábrázoló arany keret egy másik kis négyszög keretében van az oktatás ez öt első sora:

CVM SEMPER iis | parendum mihi Statu erim: quibus ratio et | iura parendum esse praescribunt pro | fecto sentio. Sacra Maiestas in quantum stb.

A *C* betű arany keretében is ki van festve az iró, könyvét tartva kezében. A tróntermet képekkel és más jelképfestésekkel diszített, jobbfelől és felül 1 centim., oldalvást 3, alant 4 centim., széles aranyozott keret veszi körül. Az alsóban két szárnyas angyal hat részre osztott paizsot tart, alatta e szó: FIDELITAS, s a melyet Magyar- és Csehország, Aragonia és Nápoly, ugy a Hunyadi-ház hollós czímere ékesít, két szögét két férfi-alak, egyik koronás fatörzset tart, ez Brassó város czímerének látszik, mintha ama jelszó kifejezése lenne: AD RETINENDAM CORONAM: a másik férfi kigyót szorít markába, másik kezébe buzogányt, a miben szintén a koronavédelem eszméje fejeződik ki; feljebb koronás paizsban égő csipkebokor, a mi a királyné vallásosságára vonatkozik; középen egy másik nemtő egybekötött vesszőnyalábot és zászlót tart melléhez szorítva, szintén az egyetértés és hősiesség jelzése végett; még feljebb méhkosár a bőség, s legfelül az igazság istennője mérleget tartva kezében az igazságosság jelképezésére: a felső keretben kigyó tekerődzik végig, közepén tengeri nyest s a kigyó mellén, derekán és hátulsó felén e három részre osztott szó: DE CO RVM.

Az oktatás czélja az volt, hogy a királynét — bár az kora felett érett volt és bölcs, s bizonyára különben is mindent tudott, mit és hogyan kell cselekednie — figyelmessé tegye: mint igazgassa lépéseit, a mint Nápolyból, az atyja országából elindul s Pannoniába, férje országába megérkezik, hogyan viselje magát férjével a magyar király ő felségével, annak anyjával, az ország

főrendeivel, s általában országa alattvalóival és szolgáival szemben. Külön fejezetei az oktatásnak ezek voltak:

Az Isten tiszteletéről, az emberek rokonszenvének megnyeréséről, hogy viselje magát bátyja, a kalabriai herczeg iránt, hogy a többi rokonok iránt, mire vigyázzon a főrendekkel és udvari emberekkel szemben, az ajándékadás módjáról, az egyházak látogatásáról, mire ügyeljen, midőn atyjától elválik, hogy viselje magát Magyarország Nápolyba jött követei iránt, hogy azok iránt, a kiket a király utjában elébe küld, hogy a király tanácsosai iránt, az utazás alatt mire ügyeljen, hogy utasítsa azokat, a kik kiséretében lesznek: inasait és szolgálóit, mire ügyeljen Rómában, a pápánál tisztelkedésekor, mit kérjen a pápától, mire vigyázzon a többi városokban, utazás alatt és éji megszálláskor, ajándékokat adni el ne mulaszsza, még ha neki semmi sem marad is, a kiséretéről való gondoskodásról, titkáráról, az idegen nemzeteket igyekezzék megnyerni, mit tegyen azokkal, a kiket a király elébe küld, mit a királylyal, ha elébe jő, hogy napájához gyakran irni gondja legyen, mint viselje magát férje és napája iránt, a hitves tartozik férjének mindenben tetszését keresni, utazása alatt a főrendektől tudja meg férje szókásait, mire ügyeljen férjével való első találkozáskor, férje iránti legfőbb tiszteletéről, a szolgáló leányok szobáiról, mit tegyen a férje által elébe küldött férfiakkal és hölgyekkel, a kiket a férje szeret, őszintén szeresse, akaratát és érzületét férje iránt napája előtt is bizonyossá tegye, ha férje kedvetlenségét látja, magát irányában igazolja, a mit atyja iránt megtett, férjénél se mulaszsza el, férje pénzeit jól használja fel, a cselédség fizetéséről gondoskodjék, a magyar nyelvet igyekezzék már az úton kisérőitől és szolgáló leányailól megtanulni, férjétől tudja meg a menyegzőre küldendő követek nevét, az ajándékokról, házas életöket tegye minél kellemesebbé, férje személye iránt legyen tisztelettel, kiket hallgasson és kiket utasítson vissza, atyjának és rokonainak gyakran irjon, a pápának szintén.

A harminczhat kis 8-adrét levelet tevő finom fehér regal papirra irt érdekes latin kézirat így végződik: *Jacobus Francini scripsit Parmae 1774. Ex Apographo Joh. Marci Cynici, existente in Bibliotheca Regia Parmensi.* A másoló e szerint

Francini Jakab, pármai királyi könyvtári tiszt, a ki azt 1774-ben irta le Cynicus Márk János eredetijéből, az eredeti 1476-beli, a mikor a nagy király másodszor nősült, s Beatrixet hitvesül vette. A másolat tehát háromszáz évvel későbbi korban készült. A fejezetek végig veres betűvel vannak irva, a kezdő betűk mind díszes arany négyszögben kék szinre egytől-egyig kifestve. Az egész egyike a legjobb izléssel s legszebb külalakban kiállított codexmásolatoknak, melyet én az Akadémia *Latin Codexei* 8-rét osztályában 3. szám alá helyeztem el s ott megtalható.

III. LEGES COLLEGII ALBENSIS BETHLENIANI ANTIQUAE.

Ivalakú, kemény táblába kötött könyv, czifrázott fekete bőrsarokkal, a czímlapon elől egy szentirásbeli hely van: I. Timoth. I. r. 7., 8., 9. verseiből, belől Melanchton Filep intése a tanulókhoz, s az iskolafőnök (Senior) esküje.

Ezután következik a tanuló ifjuságot illető I—XII. iskolai törvény az Isten iránti kegyességről s az ifjak élete jámborul folytatásáról, az iskolai isteni tiszteleteken, reggeli és esti imákon (preces), a halotti ünnepeken való megjelenés, a nyilvános előadások látogatása, az imákon kegyes, a tanításokon komoly magaviselet, a városon illendő megjelenés és szerény, tisztességes beszédfolytatás, az iskolai irálygyakorlatokon, ismétléseken pontos megjelenés és figyelmezés, józanság, veszekedések, lárma és éji tivornyák kerülése, a történhető sérelemnek az igazgatónál jelentése s az orvoslásnak attól várása, iskolába menéskor az év elején nevük beirása s eltávozáskor az igazgatótól beszédben elbucsúzása, a tanítványok szorgalmas tanítása s okos fegyelemben tartása, a szünidőknek egy időben, kedvezések nélkül kihirdetése s teljesedésbe vétele, s a ki e törvényekkel ellenkezőleg viseli magát, megfenyítése, szükség esetén kizáratása is rendeltetik.

A XII-dik törvény után következik XV fegyelmi törvényczikk, azután az iskolafőnököt illető VI, a számvevőt (Contrascriba) illető V, a gazdát (Oeconomus) illető szintén V törvényczikk, bezárja az ellenőrnek (Explorator) adott utasítás.

Nem levén e törvénynek keletkezési éve s napja sehol kifejezve: időkoruk nem határozható meg. Szintígy kelet nélkül adta ki maga az alapító fejedelem is az *iskola igazgatóját, taní-*

tókat és az *iskolai javalomban részesülőket* (Alumnus) illető reformáló szabályrendeleteit I—XXII. pontban, s így zárja be azokat:

Ezek mostanra és minden időkre, a mi fejedelmi tekintélyünk alatt szerkesztessenek törvény alakjába, s mindenkitől szigorúan tartassanak meg a főtanoda régi törvényeivel együtt.

Aláírta a fejedelem s fejedelmi pecséttel megerősítette.

Ezután következik II. Rákóczi Györgynek MDCLVI-n nov. 23-án saját nevének aláírása és pecsétjének erőssége alatt kiadott I—XXVIII pontból álló ujabb *Iskolai Törvénye*, melyet a fejedelem parancsnak (Edictum) nevez, az előbbi különböző törvényeket összesítve s úgy a főigazgatóra (Rector Primarius), mint a többi tanítókra és a főtanodai egész tanuló ifjuságra tartozó tanítási, fegyelmi, javadalomélvezeti stb. ügyágakat uj szerkezetben adja elő, a részleteket alaposan kifejti, s a törvények megtartásának erős sanctióit állapítja meg: az iskolának egész Erdélyben főiskolai, úgyszólva universitási jellegét mondja ki, kiváltságaiban, birtokaiban és kedvezményeiben ujabban megerősíti, az iskolai előljárókat választás által rendeli megujíttatni, a javadalmak igazságos és pontos kiosztását szigorú ellenőrzés alá helyezi, a tankönyvügyet szabályozza stb. szóval: az intézetet csaknem ujra szervezi.

Ez iskola történetét tanulmányozók, mielőtt az általam a fentebbiekben ismertetett két fontos fejedelmi szabályozó rendeletet megismerik, ne feledjék megolvasni Szabó Károly ily című közleményét is: «*A Bethlen Gábor által alapított gyulafehérvári főiskola törvényei*», mely az «*Erdélyi Protestáns Közlöny*» 1872. évfolyama 1—4. számában jelent meg magyar feldolgozásban.

Az általam napfényre hozott s a fentebbiekben ismertetett *Iskolai törvények kézirata* be van osztva az *Egyház és Bölcselem* című szakba az ivrétű kéziratok 19. száma alá, a hol az érdeklődők megláthatják. A XVII. század műveltségtörténetének ennél alig van becsesebb emléke.

IV. AZ TISZTELETES ES BÖCZÜLETES FERFIAKNAK, A DEBRECZENI BIRONAK ESKÜTTIVEL *és az egész város népének, szolgálattya ajánlása után, Istentől minden lelki testi jokkal valo bővölködést kevan;* — — —

Vörösmarty 1590. és a következő négy esztendőben a debreczeniek táplálása mellett az ő ottani iskolájukban tanulgatott — irja önmaga — később azonban a katholikus vallásra tért, s ezért sok szemrehányással illettetett. Ezen mentegetődző levelében kifejti okait: miért kellett neki előbbi vallását elhagyni; felhozza, hogy épen református tanárai tanították arra, hogy vallást kinek-kinek magának kell alkotni önlelkiismerete és meggyőződése szerint; ő más hitre térésével alábbi hitrokonainak nem ártott, s mégis oly kiméletlenül támadtatott meg s oly rút szókkal bántalmaztatott, hogy kényszerítve volt önvédelmére könyvet irni, a minek egy kis része ez az irás is, melyet így rekeszt be:

«Azért im énis ezt (érti könyvét) kegyelmeteknek, mint régen éltető, tápláló s tanuságomban gyámolító jó tet (így) uraimnak, jó és hálaadó szivvel és lélekkel ajánlom s adom: És egyszersmind azonoknak (így) nem csak békességben, egésségben s egyességben létöket is kevánom. Irtam Posonba, Szent Benedek napján 1643. esztendőben, kegyelmeteknek fejenként szeretettel szolgál — —. —» (a mint fentebb neve már látható).

A kézirat öt ívrétű levelet tölt be rendkívül tömötten, de szép kerek betűkkel irva, 3 levelet és másfél 4-rét levél közbe ragasztott pótlást, a debreczeni biróhoz és esküdteihez intézett levél, egy levelet az olvasóhoz intézett *előszó*, még inkább valamely pártfogójához irt *ajánló-levél*, végre egy levelet az az iránti felvilágosítás: mi adott okot és alkalmatosságot e védekező polemiai irásra?

Bizonyos, hogy Vörösmarty e kettős ajánló és védekező levele kiegészítője és alkatrésze valamely nagyobb, eddig közzé nem tett művének. Gyakori hivatkozás van benne az Ipolyi által kiadott *Intő s Tanító levélre*,[1] úgy szintén az 1612. évi *Tanácskozásra*,[2] mely azonban Ipolyi kiadványában nem Homonnai Györgynek (a mint Vörösmarty itt irja), hanem gr. Batthyáni Ádámnak van ajánlva; az Ipolyi által övéinek elfogadott, kiadott és kiadatlan müvei közül egyiknek sem egyezik az előszavával, sem czímével. Még van egy lehetőség. Ipolyi azt irja, kiadványai I. kötete *Pótlékában* és az 53. lapon, hogy Vörösmarty az *Intő és Tanító*

[1] *Ipolyi*: Régi magyar egyházi irók. II. köt. 1—192 l.
[2] *Ipolyi*: Régi magyar egyházi irók. II. köt. 195—316. l.

Levél egy példányát a debreczeni iskolának megküldötte. Ha ez áll, akkor ez annak a példánynak kisérő irata lehetett.

A kéziratot eredetinek tünteti fel a kűlalak, papir és irás régisége, első kézzel tett sok javítás s ezeken kivül Vörösmartynak a *M. Nemzeti Múzeumban* levő saját kezeirása, mely az *Intő és Tanító Levél* című 1639-ben megjelent könyvének egy példányán látható. Ezért s történelmi becseért én azt a *Magyar Codex* szak ívrétű osztályában 78. szám alá soroztam.

V. MAGYAR LOGICATSKA, mellyet a kitsindedek számára írt APATZAI JANOS, egy a tudomány dolgában megkivántatot TANATS-tsal egyetemben FEJERVARAT, Nyomattatta MAIOR MARTON. MDCLIV.[1]

A könyv 8-adrét alakú 32 lapra terjed, ajánlva van a Méltóságos Fejedelmi Felségre választott nagy reménységű ifjú Rákóczi Ferencznek, kinek az iró örvendetes nevekedést s az országban uralkodásra sok esztendőt s hosszú életet kiván.

Az I. Rész áll 1—32 pontból s kiterjed a 16-dik lap közepeig, a II. Részben 1—6 pont van, végződik a 24. lapon.

Ezután van TANÁTS, melyet *Joachimus Tertius ad Apáczai János által egy tanulásában elcsüggedt ifjúnak*, s az a 32. lapig terjed, e bezáró szóig: VEGE.

A másoló így nevezi meg magát: Az eredeti nyomtatott példányból leirta Magyarosi Sz. József M.-Vásárhelyt 1863. ápr. 25.

A könyvtárnok e felvilágositó jegyzést csatolja hozzá:

«Apáczai János 32 lapra terjedő «Magyar Logicatskájának» előlirt másolata, a m.-vásárhelyi ev. ref. főtanoda könyvtárában 3603. szám, 254. alpont alatt őrzött, egyetlen ismert, eredeti példánya után készült.

A kis 8-rét valódi nagyságának csak a czímlap s az előljáró beszédet magában foglaló 2—6 lap határvonaluk által kijelölt része felel meg; azontúl a nyomtatvány tömöttsége miatt, csak a lapok és sorok pontos utánzására szorítkozhatott.

[1] A czímsorok közé irva: Sum 1662. Sum ex Libris *Stephani Károlyi* de N.-Bánya. Anno 1683. die 10. Juny. Lásd e könyvről Szabó Károly a közlését **Korunk** című politikai erdélyrészi lap 1862. évi 90. számában.

Az eredeti nyomtatványnyal összeolvasva és néhol kijavítva, a m.-vásárhelyi ev. ref. főtanoda szokott igazgatói nagyobb pecsétével hitelesíttetik. M.-Vásárhelyt, 1863. máj. 21.

Szabó Sámuel s. k.
könyvtárfelügyelő.
Deák József s. k.
könyvtárnok.

Beosztottam a *Magyar Codex*-ek szakába 8-rétű 16. szám alá, a hol az érdeklődők megláthatják. Nyomtatásból van ugyan másolva, de csak egy példány van fenn belőle a M.-Vásárhelyen levő ev. ref. főtanoda könyvtárában; s bár a ki fölfedezte, Szabó Károly, nem kívánta, hogy az Szabó-Codex nevet kapjon, én mégis mint ritkaságot és igen szép másolatot e szakba soroztam be.

VI. *Veritas et Innocentia Nuda et Conspicua sive Vera et Clara Deductio*, qua:

Primo Demonstratur Dominorum Ordinum Foederati Belgii amicam Intercessionem pro Innocentibus in Hungaria Praedicantibus nihil Regii derogari Juris.

Secundo. Persecutionem Religionis omnem praecipue in Hungaria, Terris haereditariis, toti Orbi Christiano, ac Socialibus armis, omnino damnosam, periculosissimam, homini Christiano semper indignam atque saluti aeternae noxiam esse.

Tertio. Posoniensis Judicii Processum non Rebellionis, sed Religionis Evangelicae, non Rebellium, sed Praedicantium meram persecutionem esse, atque sub- et obreptionibus optimum falli Principem.

Quarto. Non Convictos, verum Innocentes esse Praedicantes Evangelicos in Hungaria, quotquot Anno 1674 ad purgandam tuendamque Innocentiam, citationi parendo, ad Posoniense comparuere Judicium: ac proinde iniquissime ad Reversalium subscriptionem urgeri Praedicantes. Demonstratum Vienna. A. MDCLXXV.[1]

E kézirat Hamel Bruyninx, belga szövetségi Rendek követének műve, beadta I. Lipót császárnak 1675. ivalakú regálpapirosra irva, 40 levélre terjed, az Akadémia birtokába a Jancsó-gyűjtemény egy részével jött, ő herczeg Pálffy Károly hagyatékából

[1] A követ e jelentése terjedelmes történelmi földolgozásban hollandi nyelven is megjelent 1684-ben *Hungarise Vervolginge* door A. V. P. című 4-rétű könyv 189—414. lapjain.

árverésen vette, a kire Pálffy Tamásról örökségként szállott, ez udvari kanczellára levén a császárnak, mint nyitrai püspök, oly kedves tanácsadója volt, hogy a *«királyi tanács angyalának»* nevezte őt.

A követ legelébb okát adja, miért utasították őt a Belga Rendek e közbenjárásra; azután előadja, minő 14 pontból álló vádat emelt ellenök a kir. fiskus, s kimutatja, hogy azok nem igazak, megemlít egy Zatureczki és Nagy nevű ágostai hitvallású papot, a kik állítólag álnév alatt lázító iratokat terjesztettek a papság közt; Vithnyédi István ágostai hitvallású pap ellen, kinek egy becses énekes gyűjteménye maradt fenn, mint szintén a lázadás terjesztője ellen felhozza Keczer Ambrust, Bethlen Miklóst és gróf Nádasdyt, a kik vele levelezésben voltak, s egymásnak titkos jegyű leveleket irtak, sőt Vithnyédi ellen egy fiatal tanuló, Nádasdy ellen önmaga vallomását is felhozza a fiskus; de a követi irat mindeniknek ártatlanságát erős bizonyítékokkal mutatja ki s utoljára kéri a császárt, hogy az ártatlanul szenvedő evangélikus fogoly papokat bocsáttassa el s engedje visszatérniök hazájukba és hiveikhez. Ezt használta *Ribini:* Memorabilia Aug. Conf. in Hung. P. 2. pag. 41—42. úgy *Lampe* is: Historia Ecclesiae Reformatae in Hungaria et Transylvaniae, pag. 406.: de itt eredetiben van meg s e korszak egyháztörténete irója egészen használhatja e nagybecsű *emlékiratot*, mely a Belga Rendek igazság- és szabadságszeretetének s buzgó vallásosságának rendkívül becses bizonyítéka; el van helyezve az *Egyház és Bölcselem* czimet viselő szak ívrétű 12. száma alá.

Ennyi kiváló becsű kézirat jött napfényre pár heti munka után az előbb megjelölt szakoknak sok ideig rendezetlenül állott anyagából. Most már rendben van, táblák és hibák megigazítva, szakadások megerősítve, göngyök és colligatumok katalogusba véve használatra készen . . . . . Vajha használtatnának is! Mert eddig bizony kevesen s ritkán kutattak benne. Arról biztosítni merem az egyház és oktatás barátait, hogy e szakban igen sok becses iratot és adatot találnak.

A mint a rendezésben a még hátralevő szakokhoz érek, e becses szakfolyóirat olvasóit nevezetesebb leleteimről tudósítni fogom — ha a szerkesztőség szives lesz ennek és a következőknek tért nyitni.

ADATOK A MAGYARORSZÁGI KÖZÉPKORI KÖNYVTÁRAK TÖRTÉNETÉHEZ.

XIII.

1334 körül.

Utasítás gradualék s antiphonariumok irására.

Iniungitur fratribus, ut de cetero tam in gradualibus, quam antiphonariis, nocturnis et aliis faciant notam quadratam et IIII lineas omnes rubras sine nigris et littera aperte et distincte scribatur, ita quod nota congrue super suam litteram valeat ordinari, et fiant linee modo debito distantes, ne nota hinc inde comprimatur ab eis. Secundo, quod custodiant eandem litteram, eandem notam cum suis ligaturis, easdem pausas, que in exemplaribus correctis cum magna diligentia continentur, nihil scientur addito vel remoto. Tertio, quod quemlibet librum scriptum post exemplaria ter ad minus, antequam ligetur vel ponatur in choro, corrigant diligenter tam in littera, quam in nota, ne ista opera, sicut solitum est, propter defectum correctionis corrumpantur. Idem debet de ordinariis, breviariis et missalibus etiam postquam ea habuerint. Quarto, ut postquam habuerint correcta gradualia, ordinaria predicta et missalia, faciant officium secundum quod in eisdem continetur; *nec faciant huiusmodi opera scribi vel notari a secularibus aliqua ratione*, si habere valeant fratres ordinis, qui hec scribere et notare noverint, competentes. Quod si nesciunt, cogant ut addiscant, et hoc per suos superiores; quia seculares fratres omnia, que scribunt vel notant, corrumpunt . . . . .

Az utasítás többi része az éneklés módjáról szól.

Eredeti egykorú bejegyzés a budapesti egyetemi könyvtár 102. számú XIV. századbeli latin hártya-codexében, mely a mult század végén a szepességi karthauziak többi codexeivel együtt a rend saecularisatiója után az egyetemi könyvtárba került. A codex irásbeli jelleme kétségkívül a XIV. századból származik s arra, valjon a XIV. század első vagy második felében készült, érdekes támaszpontot nyujt a codex élén olvasható következő évszám: *Anno domini millesimo CCCXXXIIII. comparatus est iste liber*, melyből annak iratási idejére következtethetünk. Tekintve, hogy a szepességi karthauziak a középkorban a könyvirás és könyvfestés terén nagy tevékenységet fejtettek ki, továbbá, hogy a kézirat az ő könyvtárukból került az egyetemi könyvtárba, valószinűnek tartjuk, hogy ezen kézirat, mely antiphonalét tartalmaz, az ő műhelyükben készült.

Közli: —**i.**

XIV.

1435. február 18.

Miklós jägerdorfi pap végrendeletében a kolosmonostori konventnek és kolozsvári Enghel Istvánnak könyveket hagy.

In nomine domini. Amen.

Anno nativitatis eiusdem millesimo quadringentesimo tricesimo quinto, feria sexta proxima post festum beati Valentini martiris, ego Nicolaus presbyter de Yegerdorf Olomucensis diocesis in cenobio monasterii beate Marie virginis de Colosmonostra commorans, in lecto egritudinis decumbens, compos mee rationis, presentibus religioso ac discretis viris fratre Georgio priore conventus eiusdem loci, Valentino notario publico, plebano parochiali, ac Abraham scriptore sacerdotibus, item nobilibus viris Anthonio de Egres, Mathia filio Blasii de Zenthgerdh de Torda, Johanne filio Stephani de Maray de Doboka, Michaele de Perchen de Zathmar comitatuum nobilibus, Nicolao Petri fabri de Nouauilla decanatus Cibiniensis, acolito iurisdictionis Strigoniensis, et Petro filio Stephani Halar de Feyrd ad id specialiter vocatis, de rebus et bonis adeo michi collatis, quamquam exiguis, ad superna anhelans et per temporalia sperans

eternalia adipisci bona, in augmentum salutis anime mee tale facio testamentum, quod primo crucem meam argenteam deauratam et calicem similiter argenteum deauratum *simulcum tribus voluminibus librorum, videlicet postille Corrardi super evangeliis dominicalibus, ac altero de gestis Romanorum, et tertio nova legenda de passione sanctorum per anni circulum lego et committo prefato monasterio beate Marie virginis* in perpetuam elemosinam, ut ipsa gloriosissima semper virgo et intemerata dei genitrix aput suum clementissimum filium, deum et dominum nostrum Jhesum Christum sit interventrix et propitiatrix pro delictis et commissis peccatis meis. Item *magistro Stephano Enghel de Clusvar lego breviarium menstruale et diurnale sub tali conditione, ut si ad sacros processerit ordines, tunc eosdem libros dominus abbas modernus aut futurus sibi faciat assignari, et quamdiu vita fruetur mundiali, horas suas canonicas ex eis persolvat omnium creatori; ipso autem magistro Stephano ab hac luce translato ad vitam, iidem libri, videlicet breviarium et diurnale ad plebanatum prefati monasterii in perpetuam elemosinam remaneant et succedant. Item libros Malagranati ac super Canticis Canticorum et super Apokalipsim atque Britonem lego eidem magistro Stephano, ut ex eis, si sacerdotio fungetur, animum suum edificet ad docendum populum sanctum dei.* Item tres tunicas meas seu vestes longas, videlicet unam flavei coloris pellibus vulpinis, aliam nigri coloris pellibus gurguriolinis subductas et tertiam de harnasio lego et committo magistro Johanni Corponar condam notario de Cluswar, quarum valorem idem magister Johannes iuxta sue humanitatis conscientiam ad exequias funeris mei exponat, et si quid superfluerit, successive pauperibus tribuat. Item pallium meum flavei coloris nigro panno subductum ac unum par caligarum panni levi albi coloris, unum par cirotecarum, unam bursam, unam camisiam longam et unum lodicem lego Elie famulo meo, ipsum lodicem sic, quod quamdiu in hoc monasterio perseverabit, pro tegumento nocturnali habeat, in recessu vero suo pulsatori huius monasterii relinquat. Item unum pulvinar de corea, unum cancrum maiorem cum scutella stannea et idriam ferratam lego domino abbati, cancrum minorem stanneum domino priori, lectum meum sive pulvinaria fratribus ad conventum supervenientibus. Item

lintheamina sex, cusinos tres, manutergia quinque aut sex, duo termialia simulcum aliis rebus et bonis suis (*így*), demptis duabus ulnis tele flavei coloris, de quibus manipulos faciant, lego et committo fratribus conventualibus inter se equaliter dividenda.

Papiron, az országos levéltárban. Kolosmon. konv. lt. Testament. nr. 7

Közli: **Barabás Samu.**

XV.

Döbrentei (Himfi) Tamás könyvjegyzéke 1466-ból.[1]

Az Országos Levéltár diplomatikai osztályában őriztetik Kelőczi István deáknak urához, *Döbrentei (Himfi) Tamás nyitrai püspökhöz* 1466. évi Sz.-György napján Esztergomból irott missilis levele. Maga a levél tartalma is kiváló érdekű; figyelmünket azonban ezuttal inkább az a néhány sor köti le, melyet valamely idegen, de egykorú kéz a levélnek belső és külső, azaz címoldalára bizonyos könyvekről odairt. Azt hiszem, nem csalódom: e kéz magának a püspöknek keze volt, melynek vonásaival a pannonhalmi főapátság levéltárában levő néhány missilis-levélen ép e nyáron ismerkedtem meg. S övéi voltak bizonyára a kérdéses könyvek is. Mert nem valószinű, hogy a *püspöknek szóló* levélre más tett volna *ilyen természetű* följegyzéseket.

E följegyzések a következők:

Belül a levelen:

Liber de civitate dei *Sancti Augustini*,
Item de diffiniendis (?) sacramentis,
Gregorius super mirabilibus (?),
Item de largitione elemosinarum.

[1] Döbrentei Tamásnak egy fényes kiállítású, családi czímerével diszített. II. Pius pápának ajánlott és jelenleg a párisi nemzeti könyvtár tulajdonát képező codexét a «Magyar Könyv-Szemle» 1889-diki folyama ismertette. Egy másik codexe megvan a német lovagrend bécsi levéltárában. Ismertetését legközelebb adjuk. Ugy látszik, kiváló humanista és könyvkedvelő volt, kinek könyvtárához a jelen könyvjegyzék becses adalékot nyujt. *Szerk.*

Kivül a czímoldalon:

Item liber *Pharetra* appellatus,
Item *Jeronimii* super Danieli et XII prophetis,
Item epistole *Clementis*,
Item liber rotarum,
Item expositio quinque librorum *Boecii*,
Item liber confessionis *Sancti Augustini*,
Item *Ambrosius* de officiis,
Item *Jeronimus* de receptione lapsi,
Item allocutorum S . . emani.

M. O. D. L. 24,643. sz. Közli: **Dr. Csánki Dezső.**

XVI.

A sz. Miklósról nevezett nagyszombati főtemplom könyvei 1495. évben.

Register auff die clainnat, mesgwantt, kelich vnd anderer zwegehorung der kirchen sand Niclas in der sacristia.

Anno domini 1495 Jar.

Vermerckt die clainatt mesgwant vnd kelich vnd ander geradtt die da sein in deren sacristen der pharr kirchen der statt Tierna in der zeitt des erwirdigen herrn Vlrich Halbwagen pharrer daselbs, vnd pey den zeitten der kirchvatter des erberen herren Valtan Swimeren vnd Wernnhardin Hofman verschrieben.

(Következnek miseruhák, oltárdíszek, kelyhek, templomi szerek, azután «die taglichen mesgwantt», ezután:)

Vermerckt die puecher der kirchen.

Idem von erst II. bibel auf pergeme.
Idem III. lectionall.
Idem III. antiffnar.
Idem II. graduall.
Idem II. speciall.
Idem IIII. phalttarer.
Idem II. ympnarios.

Idem II. vigiliall.

Idem XV. mespuecher, an das her Hans Naglkopfft hatt in spitall mit ainen plaben koparttt.

Idem IIII. tagzeitt puecher und ain psaltter in dem gestuell im karren sein am ketten.

Idem II. decrett hatt geschafft herr Perenhart die zeitt ain prediger der kirchen, die selben puecher hatt yecz in seinem gewalltt herr Wolfgang der prediger.

(Következik még több apróság felsorolása.)

Nagy 8-r. 8 levélből álló füzet. Nagyszombati városi lvtár (a toronyban). Acta parochialia, fasc. 47.

Közli: **Fejérpataky László.**

XVII.

1513. március 12.

Lasicz Miklós császmai kanonok végrendelete, melyben javairól és könyveiről intézkedik.

In nomine sancte et individue trinitatis, patris et filii et spiritus sancti. Amen. Anno salutifere incarnationis domi[nice millesimo] quingentesimo tredecimo, duodecima die mensis Martii, hoc est in festo sancti Gregorii pape, ego magister Nicolaus Lasycz dictus de [Gwdowcz can]onicus ecclesie Chasmensis, mente quidem per omnia sanus, corpore tamen eger, animadvertens illud dictum salvatoris: Vigilate, qu[ia nescitis, qua] hora dominus venturus sit, quapropter sano animo de rebus michi a deo collatis tale facio ultimum et irrevocabile testamentum: In.... [animam meam] domino deo creatori suo ac redemptori et gloriose virgini Marie genitrici eiusdem omnibusque sanctis eius commendo, corpusque meu[m] .... sepulture in ecclesia sancti spiritus Chasme fundate. Item domino meo gratioso reverendissimo lego equum meum minorem sellatum. Item habeo certa [iura] possessionaria in Roycha, puta unam prebendam cum terris arabilibus ac fenilibus. Item unum bonum molendinum duarum rotarum bene dis[positum]. Item unam bonam vineam cum domibus tribus una cum vasis, dolis et tinis (?) ac aliis attinentiis ad id spectantibus. Item in curia eiusdem pre[bende] duos boves, duas vaccas cum vitulis et omnia clenodia domus. Item calicem unum, *missale Strigoniense unum, diurnale unum*,

[quatuor] ornatus sacerdotales: unum de raso albo, aliud de veluto varii coloris, tertium de raso flavii coloris, quartum de syndone albi et . . . . coloris, mappas altaris, si bene recolo, tres, candelabra cuprea ad altare duo, unum campanile, duas ampulas de plombo, unam . . . lam. Item unum agnus dei de argento, unum scrinium, in quo ista conservantur. Super quibus bonis possessionariis habeo ab egregio Nicolao Dersfy . . . et compatre meo certas litteras et privilegia ac iustitiam, insuper a regia maiestate consensum et assensum, sicut in eisdem litteris clarius continetur. Quam quidem prebendam cum omnibus bonis supranominatis tuitioni et defensioni domini prelati committo et commendo, cui incumbit ecclesias et bona ecclesiarum suarum defendere; et posito casu, quod absit, si patronus modernus aut successores [eius] iam prefatam prebendam turbare niterentur, aut de facto [turbaret] sew turbarent, ex tunc dominus reverendissimus episcopus ecclesie Zagrabiensis eo te[mp]ore constitutus, ad quem recurrere habebit illius temporis rector talis prebendarius, cum capitulo Chasmensi illam prebendam et omnia bona tam mobilia, quam immobilia faciant vendere et exponere ad necessitatem ecclesie sancti spiritus pro perpethuis orationibus pro illis animabus, de quorum bonis iam fata prebenda extitit fundata. Privilegia autem ad illa bona possessionaria illius prebende sint et habeant esse apud rectorem eiusdem. Item fruges bladi, que sunt in horreis dominorum in Banathw existentium, et seminature, pecora, porci et cetera, que me pro parte mea concernerent, vendantur et conserventur pro reformatione ciborii, ubi scilicet habet conservari corpus Christi sacratissimum in ecclesia sancti spiritus. Item vineam meam, quam habui a dominis concanonicis, que est ecclesie. norunt ipsi, qualis ante fuerit et qualis nunc sit, quantis laboribus et expensis eandem a longinquis temporibus desertatam excoluerim et in bonum statum reduxerim: quare rogo dominos et fratres meos canonicos pure pro deo, ut ipsam vineam cuicumque voluerint assignare, ex tunc sub hac conditione dare habeant, ut perpethuis et singulis annis ad omnes missas in ecclesia sancti spiritus dicendas vinum dare sit obligatus, ita tamen, si minus habuit de vino ex tali vinea quadraginta cubuli, ex tunc solum ad matutinum et maius officium sit obligatus, si autem habuerit ultra quadraginta cubulos, tunc ad omnes missas. In cuius subsidium rebus sic stantibus pro inventario gubernatori

illius vinee lego florenos quatuor, dolia quinque, tinias duas, idrias duas, torcular bonum unum cum attinentiis, ligones duas, palas duas, domus parvas duas, unde si quis assumserit iam fatam vineam sub his conditionibus, bene quidem; alioquin executores mei dempta vinea, domus et clenodia et omnia supra nominata vendant et exponent pro anima mea. Successorem vero vinee peto, ne obliviscatur animam meam, quia quasi de novo eam erexi et excolui et in hiis onero conscientiam duorum fratrum meorum, si secus factum fuerit. Item nepoti meo Paulo lego *omnes libros iuris videlicet . . . . decretales, sextum cum Clementina, sumpmam Jasonis, instituta Godfrodum, totum opus biblie cum commentario domini Hvgonis, vitam . . . . . Gregorii super Job, homiliarum doctorum, aureum opus super . . . . postillas, librum discipuli, sermones* [*Pelbarti*]*: unam de tempore, duas de sanctis, quadragesimale eiusdem, stellarium beate* [*virginis*] *cum sermonibus parati* (?), *rationale divinorum, libri sententiarum cum questionibus Bonaventure, Stephanum Brulifer; item anthidotarium cum aliis l*[*ibris*] *inligatum, unum breviarium deauratum et unum diurnale et omnes alios libros humanitarum* (*igy*), *ac conditione interposita, quod si uxorem du*[*xerit*], *tunc omnes isti libri cedant prebende beatorum Petri et Pauli apostolorum*, hoc est predicature Chasmensi pro perpethuis orationibus, *solum demptis sermonibus Pelbarti, quos rebus sic stantibus committo dare ecclesie sancti Pauli in Otthnya. Quod si presbiterabitur, tunc sine diminutione sibi assignentur, adhuc tamen post mortem ipsius volo, ut cedant prebende beatorum Petri et Pauli apostolorum modo supra dicto.* Item eidem meo nepoti lego almarium meum, quod habeo in stuba. Item eidem lego pelvim minorem cum morderio cupreo sub eadem conditione, sicut et libros. Item eidem lego spondam meam meliorem cum duabus pulvinaribus ac supellectili et uno cervicali ac uno cussino cum coopertio et duobus linteaminibus, unam . . . . habens subtus ladulam cum tapeto vili. Item unum arcum manualem cum pharetra repleta cum sagitis optimis, unum clipeum ac biccellum . . . ., duas scutellas mediocres, quatuor parvas et duas salsearias dictas, quatuor discos plumbeos, salis reservaculum, unam vulgo . . . . tam, unum scrinium, quod habet tres clausuras et unam ladulam habens clausu-

ram ab intra; tres cantaros plumbeos, unum unius pinte, alium modii, tertium tertie partis pinte, qui sunt meliores. Ista omnia lego nepoti meo sub eisdem conditionibus, sicut et libros. Item eidem nepoti meo lego unam tunicam fl[avei co]loris, que dicitur longis, unum palium, unam subam vulpinam, coopertorium cum panno pargamar (?), duas mitras, unam de pellibus variolis, aliam veterem de pellibus mardurinis, unam biretam brunnatei coloris. Item idem nepos meus habet duas sorores; unicuique lego unum pulvinar, unum .... cum coopertoris et duo manuterigia ipsis convenientia in scrinio meo habita. Item unicuique lego duos florenos. Item ad calendinum beate Virginis lego duas scutellas maiores, tertiam mediocrem unius laboris, septem discos et unum circulum seu prawdam, duos cantaros maiores, unam mensam que maior est, maiorem pelvim cum fusorio, cortinam penes lectum ad chorum beate Virginis, ut expandatur diebus festis ad honorem eiusdem. Item dominis prebendariis ecclesie Chasmensis lego tunicam meam meliorem inter alias pro missis et perpetuis orationibus. Item ecclesiis in provinciis Chasmensi, Dombroviensi, Iwanyizensi ac in bonis dominorum capituli ecclesie Chasmensis unicuique ecclesie pro restauratione seu edificatione earundem ecclesiarum et in subsidium per unum florenum de bonis et rebus meis venditis. Item ad claustra videlicet sancte Marie Magdalene in Podgradije de Iwanycz, sancti Nicolai, sancti Francisci Zagrabie, tratrum heremitarum prope Medwewar, Ztreza, Lepaglawa, sub Grenycz, de Petrowcza, et Remethyncz similiter de bonis venditis unicuique per unum florenum, seu fratribus in eisdem degentibus, ut exorent deum pro anima mea et parentum meorum. Item subam meam wlpinam sęw dorsinam coopertam cum panno simplici lego Dyonisio fratri meo adoptivo de Gwdocz. Item pro inventario successori lego tria vasa vacua, unum cubulorum XXXVI, aliud cubulorum XVIII, tertium cubulorum XV. Item unum vasculum, in quo acetum conservatur cubulorum II. Item unam mensam, que est in inferiori statu. Item mensam unam longam, habens subtus ladulam, lego ad sacristiam sancti spiritus. Item clenodia domus et omnia vestimenta, et omnes res meas, que supra non sunt nominata, lego ut vendantur et exponant executores pro anima mea. Item scutellas plumbeas quottidianas, que non sunt supra nominate, easdem lego prebende beatorum Petri et Pauli apostolorum pro inventario ad

perpetuas orationes *Item diurnalia non illigata distribuantur pro missis et perpethuis orationibus, illig[ata vero] vendantur seu distribuantur pro missis et psalteriis dicendis.* Item fenile meum lego prebende Demetis (?). Item in parata pecun[ia habeo florenos] centum et sexaginta minus tribus, pro quibus executores mei faciant celebrari missas Gregorianas tamdiu, quam . . . . . sine intermissione, et unicuique detur comparatio, qui voluerit et aptus erit missam dicere. Item servitoribus meis et . . . . . non fictis executores mei satisfaciant. Debitores autem mei, quibus pecuniam meam credidi, sunt: Item . . . . . flor. II pro eisdem fidei iussis; nobilis Nicolaus de Bragasowyth. (Item illustris Petrus redemit Balsa de . . . . . argenteum inpignoratum pro florenis . . i).[1] Item egregius . . . . . apud . . . . io inpignoratum pro florenis III. Item egregius Petrus Horwath de Wynodel habet apud me unam haches . . . . . inpignoratam flor. XIIII. Item Petrus Lewak de Zyelo vittricus Pauli nepotis mei tenetur michi III fl[orenis . . . . (Item dominus] Nicolaus de Besse. . nezenthbened).[2] *Item dominus Georgius prebendarius de sancto Ladislao guardianus pro diurnale inligato* . . . . [Item dominus B]althasar de Alap tenetur michi pro v... florenis II et ad unam vestem pannum bonum. Item egregius Johannes Fanczy de Gordowa tenetur . . . . . pro una kwpa, aut det equum, aut kwppam restituat executoribus. Item nobilis Nicolaus Pozery de Pezereyw tenetur florenis V, quos bene . . . . Mathews et nobilis Bozek et Johannes literatus de Graghyenazenthmicloos et Michael waywoda de Zwybowcz, quo . . . . prebende ecclesie sancti regis Stephani Zagrabie pro missis. *Item Stephano literato de Zagrabia alias scriptori dedi diurnalia XII non ligata, septem vero illigata, ex quibus fuit unum deauratum, in valore omnino florenorum VIII, denariorum LXX, de quibus iam solvit florenos II in festo Marie Magdalene.* Item dominus Blasius de arce Chasmensi et plebanus de Iwanych, ut retinet apud se unam camisiam, extorqueant executores ab eo et dent uni presbytero pro missis propter deum. Item Thomas Chreuchyth de Polosithycza tenetur michi florenis VIII coram dominis Demethrio rectore are sancti Johannis apostoli et ewangeliste, domino Nicolao capellano predicatore,

[1] Ez a mondat az eredetiben át van húzva.

[2] Áthúzva.

Emerico Twrkoycz. Item egregius Franciscus Pethew de Borschyanowcz habet hic apud me unam nasfa in pignore florenis VI, quam promisit redimere usque festum resurrectionis domini, alias alienabitur ab eo. Item Michael Frenii de Crisio obligatur florenis II. Item cuilibet executorum meorum lego unum coclear argenteum Item rectori are sancte Michaelis florenos II lego. Item dominum Nicolaum capellanum scilicet meum contentabunt executores ipsi, item similiter Wynam dictam ac alios servitores, prout ipsis melius videbitur. Item alia bona, que non sunt hic specificata, executores iuxta conscientiam ipsorum vendant et exponent pro anima mea. Item baltei duo, unus, quem emi a domino Nicolao capellano meo, illius argentum faciant executores deponere pro anima mea; texturam ipsius baltei in modum crucis faciant insuere ornatui sew casule de nigra purpura in scrinio meo reposite. Alium autem balteum, qui est mihi in pignore pro III florenis, ut bene novit magister Stephanus de Iwanycz canonicus ecclesie sancti spiritus Chasmensis et dominus Gregorius B..anyecz, primum alliciant executores impignorantem, si voluerit redimere; si voluerit, ex tunc executores ipsi vendant et exponant pro anima mea. Item ornatus meos sacerdotales, qui sunt in scrinio meo in ecclesia sancti spiritus quatuor, unus de rubra purpura auro intexta, alius de purpura viridi similiter auro intexta, tertius de kamwka alba similiter aureis floribus intexta, quartus de nigra purpura cum calice optimo et ampulis duabus, ampulis de argento, lego dari altari sancti [Ni]colai sub hac conditione, ut rector eiusdem altaris se obliget ad dicendam unam missam pro defunctis tribus collectis, prima ...., secunda: Deus cuius misericordie, et tertia: Fidelium, singulis ebdomadis et hoc mediantibus litteris sub sigillo capituli, alias dictam executores ordinent sive in aliquo monasterio, aut aliquo altari sew ecclesia, ut pro eis fiat missa modo supradicto. Item dominus Emericus de Warulya tenetur florenis V, quos dedi eidem, ut michi vinum emisset. Item annulum unum de auro lego vendi et exponi pro anima mea; alium de argento deauratum lego nepoti meo, cetera omnia et singula, ymmo totam executionem testamenti committo moderationi executorum meorum. Executores vero meos facio dominos (custodem)[1] magistros

[1] Áthúzva.

Stephanum de Iwanycz et alterum Stephanum de Monozlo canonicos, magistrum Martiuum predicatorem et rectorem altaris beatorum Petri et Pauli apostolorum et dominum Stephanum rectorem capelle sancti Johannis ewangeliste. Tutorem autem facio dominum custodem Matheum et canonicum ecclesie Chasmensis. Item egregius Johannes Fanczym de Gordowa *pro diurnale* filio suo recepto medium floreni. Item Blasius Chrewchys de Polosisthocza florenum I denarios XL-ta. Presentibus ibidem immediate post scripturam, coram quibus lectum est, magistris Georgio de Prasuyczya, magistro Mathie de Feyerkw, magistro Michaele de Chasma canonicis ecclesie Chasmensis, domino Ladislao plebano de Chasma, domino Stephano sancte Katherine, domino Francisco decano prebendariis ecclesie Chasmensis, domino Nicolao rectore altaris sancti Valentini et domino Anthonio rectore sancti Johannis apostoli et ewangeliste. et aliis quampluribus ad id specialiter requisitis et vocatis.

Correcta, ut supra, coram me et altero notario Georgio canonico Chasmensi et Martino, et facimus fidem de premissis ibi presertim de florenis centum minus tribus

Kívül: Testamentum et ultima voluntas venerabilis magistri Nicolai Lasycz de Gwdowcz canonici ecclesie Chasmensis.

Nos capitulum ecclesie Chasmensis. tenore presentium significamus, quod nos presens testamentum aperuimus et quod ad omnes eius clausulas, articulos et puncta perlegimus, ideoque idem testamentum ex antiqua et approbata iamque dudum prescripta consuetudine apud nos a dudum obsignata approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, ymmo aprobamus, ratificamus et confirmamus, sigillique nostri authentici munimine duximus roborandum. Datum feria sexta proxima post festum beati Gregorii pape, anno domini millesimo quingentesimo tredecimo.

Papiron, a Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.

Közli: **Décsényi Gyula.**

«KÖLTEMÉNYES RÉGISÉGEK».

XVII. SZÁZADI MAGYAR KÉZIRAT.

Közli: Erdélyi Pál.

Az irodalomtörténet-irás forrásai egymásután lassankint majd csak megnyílnak, előkerülnek a magyar kéziratos emlékek a mint a magán- és közkönyvtárak, a levéltárak anyaga a nagy közönség számára is ismeretessé leszen téve. Ma már nem lehet irodalomtörténetet irni a magyar és a külföldi könyvtárak nélkül. Mert nem minden az, a mit eddig belőlük publikáltak s nem minden, a mit ismerünk. Csak az imént került elő a bécsi udvari könyvtárból egy nyelvemlék, a Birk-codex s nem régiben mutatták be a Mihály deák codexét s Toldy óta maig egy egészen új anyag van közzétéve. A közzétevés egy időben valóságos mánia volt, a mi magában nem lett volna baj, de bajjá lett azzal, hogy a közlők sem a szövegre, sem a kommentárra nem ügyeltek eléggé. Ebben a hibában leledzik sok publikációnk s jellemző, hogy Akadémiánk maga sem tartotta szükségesnek a Költők Tára anyagát eredeti szöveggel adni ki. A modern átirás nem ártott volna sok helyütt, de paralell a régi szöveggel. Ha már az akadémiai közlemények is eltévesztették a helyes publikálás elvét, mit várjunk egyesektől?

A közlések során megint egy újabb forrásra hivom fel társaim figyelmét, melynek czíme, mint czikkem homlokára tűztem: *Költeményes Régiségek*, XVII. századi kéziratos kötet. Nem részletes, hanem általános szempontból kivánva egyelőre tárgyalni, nem az egyes darabok, hanem maga a gyűjtemény, mint ilyen, leszen feladatom.

E kötetet az Esztergom-városi nyilvános könyvtár birja Helischer József volt városi tanácsos és amateur hagyományából.

E derék ember a század elején és derekán élt gyűjtők közűl való kik, vezérelvükül tűzték ki, mint legkiválóbb gyűjtőnk Jankowich Miklós, hogy megmentsék azt, a mi még a magyar szellem multjából megmenthető. Helischer könyvtárával az esztergomi nyilvános könyvtárat alapította meg s így oda került az említett kézirat is, melyet a Múzeum könyvtárában levő Jankowich-féle másolatból vett följegyzés után kutattam. E másolat 1840-ben készült s az említett bejegyzés szerint nem pontosan. Jankowich keze a következőket irta másolata végére: Ezen XVII. században egybenirtt gyűjtemény fentartatik Hölischer esztergomi tanácsbéli úr gyűjteményében negyed formában, barna bőrben kötve ilyen czímet visel: *Költeményes Régiségek*, melyet csak a birtokosa adott neki: nincsenek is azon renddel általam leiratva, minthogy eleintén nem az egész könyvet, hanem csak a nekem tetsző czikkelyeket volt szándékom leiratni.

E szerint indultam útnak s midőn megbizonyosodtam a kötet történetéről, s megkaptam az eredetit Esztergomból s a másolatot a Múzeum könyvtárából összehasonlítva jutottam a következőkben eredményre.

Az eredeti félbőrkötésben egykorú irással és kiállításban 204 kisebb negyedrétű lapot foglal magában, határozottan XVII. századi karakterű. A kötet előtt teljes index lehetett, melytől ma csak két számozatlan levél maradt meg, *I* és *Z* betűk sorával. Az *A—H* betűkre s a czímlapra is két levelet számítva, az egész 212 lapot foglalhatott magában, de a 204 lapon még nem végződik a kötet, az utolsó lap custosa «*méltán*» jelzi, hogy itt a folytatás elmaradt. Igy hát ez elől hiányos, hátul csonka kötet is rongáláson ment keresztül, valószinűleg még az előtt, hogy Helischer birtokába jutott. Mert alig tehető föl, hogy bekötése után szenvedett volna csonkulást.

A másolat, mint Jankowich Miklós gyűjteményének része került a Múzeumba, 64 levelet tartalmaz s 1840-ben készült. Pontos indexe van, de az nem az eredeti indexének másolata, hanem a másoló összeállítása. 1258. Quart. Hung.

A két kötet darabjai a következő sorrendben következnek: Az eredeti a következő darabokat tartalmazza:

1. p. 1—13. Threni Istri et Rheni (19.)
2. p. 17—19. Elfordult világ sorsa. (20.)
3. 19—21. Tabula potatorum. (21.)

4. 31—22. Sufficit jam saltus etc. (22.)

5. 23— Gróf Rákóczi Erzsébet asszony eö Nagysága Lovaitól való elbúcsuzása. (11.)

6. 33—40. Belleváry Dávidnak maga Viczmándy Mihály lakodalmában esett sorsának ujobban jobb formában irt rhytmusok. (18.)

7. 41—48. In malefidei Accusatorem, in Domini proditorem. (23.)

8. 48—49. Későbbi bejegyzés a poétai technikára. *Echo.* (6.)

9. 49—51. Török császár levelének párja stb. (24.)

10. 51—57. Néhai gróf úr, Zrinyi Miklós Bucsúvétele Magyarországtól. (1.)

11. 57—63. Elegia (Dialogus.) (25.)

12. 64—73. Supplicatio Dni Comitis Nicolai a Zrinyio ad S. R. C. Majestatem etc. (2.) (Hiányzik a 69—70. levél.)

13. 75—81. Bachusnak rabsága. (26.)

14. 82—88. Novum Carmen, Udvari *Violya.* (28.)

15. 88—89. Descriptio aulae Carminis. (29.)

16. 89. Lepida Carmina. (3.)

17. 89. Pasquillus. (27.)

18. 91. Latin vers: Id si probet Tyrolennsis Laid. p. 125.

19. 92—94. Lamentatio et Protestatio Regni Hungariae. (4.)

20. 101. Tobák pixisekben stb. (töredék).

21. 107—122. Justo in dolore. (5.)

22. 122—125. Descriptio Vitae Eremitae. (17.)

A 126. p. a 19. sz. elejének töredékére van irva s áthúzogatva, míg a 18. p. a. irt latin verstöredék szintén ismételve van a 22. sz. a. szövegében.

23. 127—129. Mulier Mala. (30.)

24. 129—130. Psalmus. Liberator Patriae. (31.)

25. 130—131. Quid inde? (32.)

26. 131. Minden mindenek fölött. (33.)

27. 135—144. A Bor és Viz között nagyobb méltóságért való vetekedés. (35.)

28. 145—148. Hymnus in Laudem Patrum Jesuitarum. (36.)

29. 149— Epithaphium Comitis Dni Nicolai a Zrinio Ao 1674. die 19. 9bris.

30. 151—156. Pasquillus inter Romanorum Imperatorem et Regem Galliae. (37.)

31. 157—159. Epithaphium piae defunctae Principissae Ursulae Estoras. (34.)

Epithaphium de Pigmeo Palatini Pauli Estoras Angelo Vocitati. (38.)

32. p. 161. Epithaphium Comitis Francisci de Nádasd. (7.)

33. 162—164. In Tumba Dni Comitis Thomae de Nádasd. (89.)

34. 164— Epithaphium Comitissae Zriniae. (10.)

35. 168—168. Epithaphium Suspensi Viennae in Nazaret Predicti Dni die IXbris juxta portam Lazareti. (40.)

36. 168. Lékai kapu fölött való irás márvány kövön. (41.)

37. 169—171. Keökényesdi házában Szakmárott Companok által dedicált új Esztendő, latin és magyar nyelven. (42.)

38. 171—175. Comitia Hungarorum. (14.)

39. 175—176. Te Deum laudamus Convertunt ad Lutherum.

40. 177. Az 53. számú versnek vége.

41. 177—179. Cantio Votiva Principis Georgii Rákóczy, scripta, cum Expeditionem Bellicam susciperet adversus persecutores Evangelii in Polonia A. 1657. (12.)

42. 179 - 181. Sequitur Confessio Principis facta in Polonia post varios fortunae vices Georgii Rákóczy. (13.)

43. 181—187. Egy néminemű Helvetiai vallásban lévő körösztény lölki Pásztornak panasza és jövendölése az Ecclesiának. (44.)

44. 187—190. Confessio Gentis Germanicae. (45.)

45. 190 — Praecatio Peccatoris ad Xtum. (43.)

46. 190—191. Epithaphium Ferdinandi IVti. (15.)

47. 192. Epithaphium condam Thomae Nádasdi.

48. 193—194. Oratio Dominica. (49.)

49. 195—196. Credo. (47.)

50. 196—198. Ad Imperatorem. (48.)

51. 198—200. Valedictio Residentis Gallici Gremovilli ad Nobilitatem Austriacam facta. Viennae Ao. 1671. (49.)

52. 201—202. Te Deum etc., lásd a 39. számot. (50.)

53. 202—204. Kálvinista és Luther predikátorokról való új ének. (16.)

Ime a kötet tartalma. Látnivaló, hogy mindenféle tartalmú és irányú, mindenféle nemű költői és prózai darabokat foglal magá-

ban, mindent egyesítve, a mi egy XVII. századbeli magyar nemes ember igényeit kielégítheti. Van benne politika, költészet, vallásos és közkérdésekre, lokális és országos érdekű eseményekre vonatkozó följegyzés vagy *költeményes régiség*. A kéziratos kötetek e fajtája, milyen a most szóban forgó is, a régi nemes házaknak egyik nélkülözhetetlen darabja volt. Majdnem házibútor számba vehetem, mint a restauráló fokost, a vadászebeket, a szolganépet, a Werbőczyt és Bibliát, jelezve általok a magyar házak és családok mulatságát, foglalkozását és szellemi igényeit.

Igy e könyvek nem csupán tartalmilag értékesek, hanem fölötte jellemzők birtokosuk egész egyéniségére és annak meghatározására. Itt is igaz, hogy egy-egy nyom, mely mögött az egyén lappang, tökéletesen elég az egyén megismerésére. A mit mondottak, mutasd meg nekem az otthont s megismerlek, vagy lássam könyvtáradat s megmondom ki vagy, mondhatom ilyen kéziratos kötet látásakor: megmondom ki voltál. Egy-egy családnak egész politikai és világi gondolkodását hirdetik és árulják el ezek a kéziratok; tudományos képzettségét és irodalmi igényeit jellemzik, egyúttal arra valók, hogy belőlök és általuk megalkothassuk a XVI—XVIII. századi nemesi házak egész lelki világát. Mert megtalálunk bennök jóformán mindent, a mi a ház igényeihez szükséges volt. Nem egy ilyenféle kötet forgott kezemen, nyilvános gyűjteményeink mindenikében akárhány akad, jóformán keresni sem kell, csak figyelembe kell venni. De még egyet sem láttam, melyből meg nem tudtam volna határozni, hogy egykori gazdája kurucz volt-e, labancz volt-e, kálvinista vagy pápista hiten lévő. Láttam rajtuk, hogy gazdájok bibliai műveltségű volt, járta a külföld egyetemeit, szerette a katonai életet, de jobban imádta a béke ölén heverő életet, hogy barátjai körében tréfát kedvelt, s hogy milyen ételekre volt gusztusa. Láttam rajtok, milyen nagy családja volt néhai urának, hogy hítták gyermekeit, mikor születtek azok, láttam felesége családi nemzedéke rendjét följegyezve, birtokai számát és fekvését. Egyik fölirta kedves lova nevét, *Ráró*, a másik probatio calaminak oda pingálta szépen kétszer egymás mellé *Eszter*, Eszterkém, ki tudja kedvese volt-e vagy leánya, hátha felesége?

E könyvek, egyenként és összesen a XVI—XVIII. századi nemesi társadalom életének hű emlékei, kulturtörténetünkre fölötte

fontosak. S mindannak daczára is eddig legalább úgy általában nem figyeltek rájok, legföljebb ha egy-egy verses maradványt, vagy történeti s más efféle értékű kisebb adalékot közöltek belőlök. De hogy azok a magukért és magukban, mint a kultur-história oly tanúi és hű letéteményesei legyenek, kiket csak meg kell érteni és megszólaltatni, arra eddig alig fordult figyelem.

Különös s meg kell vallanom, nem épen kellemes dolog, vesződni e gyakorta gallimathiász értékű tisztes házi bútorokkal s általában tudom méltányolni azokat, kik bennök nem láttak egyebet, mint egy régen elmult kornak zagyvalékirásait, vegyes tartalmú kéziratos emlékeit. De épen ezek a zagyvalékirások adják meg nekik sajátos szinöket, épen keresetlen, úgy mondom otthoni, pongyola megjelenésöknek köszönhetik értéköket. Valósággal házias keresetlenségben, olykor hányt-vetett köntösben éltek és maradtak ránk, olyan mesterkedés és cziczoma nélkül, mint a ház belső barátjai a bizalmas otthon falai között. Nincsenek kiöltöztetve, mintha nyilvánosság elé készülnének, nem számítanak senki szeme elé kerülésre, nem is gondolnak azzal, hogy őket valaki megtalálja lesni, meglesni abban a pillanatban, midőn teljes őszinteséggel élvezik a házias élet idilljeit.

A magyar családok házi világában az irás nem kis szerepet játszott, nemcsak a határozott irással járó foglalkozásokban, hanem azon kívül is, mint a lélek táplálását segítő eszköz.

Mikor még a nyomdai termékek lassan terjedtek ebben a hazában, részint drágaságuk miatt, részint mert maga az olvasás és irás is ritka tudomány volt, még legalább a XVI. században, s a mellé a közlekedési viszonyok sem voltak kedvezők; a szellem pedig nem tekint ilyen nehézségekre, hanem halad a maga módja szerint: a kézirás pótolt nyomdát és vasútat. E korbeli levelezések számos helyen utalnak könyvre, énekekre, fordításokra, melyeket kéziratban küldnek egymásnak és küldözgetnek tovább, jeléül, hogy érdeklődnek irodalom és szellem iránt, érdeklődnek a szellem mozgalmai iránt. Ha már megküldik ezeket a röpke iveket egymásnak, le is másolgatják, a kik értik a betűvetés művészetét, vagy lemásoltatják, a kik értik a módját, hogyan kell meggazdagodni s udvari papot vagy iródeákat tartani. Igy azután az eredeti megy tovább, a másolat ott marad s gyarapítja *a könyv* tartalmát. Igy tettek még a jelen század elején is, a magyar családok örökö-

vén azt a szokást őseiktől, kiknek a szükség szabta meg a tenniök valót.

Volt tehát a családoknál egy tiszta lapokból bekötött *könyv*, mely egyrészt a család története, másrészt a vegyes följegyzések számára való. Ebbe irtak bele mindent, a mi őket érintette: örömöt és fájdalmat, egy-egy víg vagy szomorú ének alakjában, politikai keserűséget egy paskillus, nemzeti lelkesültséget egy hadi induló szövegében s más egyebet más és számtalan formában.

A nemesi házak thékájában a biblia, zsoltár és kalendárium mellett békés egyetértésben rendszerint ott van *a könyv*, a család költői és prózai följegyezni valóinak türelmes papirosú bizalmasa. Verseng is társaival, a bibliától elragadja a születési és halálozási dátumokat, a zsoltárt elnyomja ünnep délutánján, vagy ünnepségek idején, a kalendáriumot túléli s míg ezt évenkint kicserélik, maga marad évről évre nemzedékeken keresztül mindig nagyobbodó becsületben.

Ez a kedves házi bútor sorsa, szerencséje és sikere. Igy jut korunkra s összegyűjtve a nyilvános könyvtárak polczain hosszú időre tanuskodik régi gazdája mellett s a magához illő társaságban megőrzi hajdani nagyléte minden vonását; emlékeztet egy immáron kipusztuló társadalomra, melylyel együtt élt és öregedett. A nemesi társadalom mind jobban elnivellálódik, a politikai jogokkal elvesztette kötelességeit, a modern kor megrongálta vagyonát s a régi hagyományok alig-alig villannak meg a mai kopott világ emlékein. De még ismertük, még elvétve ma is találunk egy-egy patriarkális kuriára, hanem rövid időn már csak hirét fogják hallani, hogy volt és elmult. E könyvek megmutatják mindenkor azokat a nyomokat, azokat a vonásokat, melyek a letünt világra s átváltozott társadalomra a maguk idejében jellemzők valának. Az egykorú naplók, emlékiratok, följegyzések mellett a családok kéziratos könyvei mindenkor értékes forrásai maradnak e korok vizsgálóinak. Többet látva, azonnal nagyobb becsben tartjuk ezeket, egy-kettő még nem minden, nem elég.

E magán jellegű tanúk a levelekkel állanak egy sorban, de azok fontosabbak, mert szülőjük az érintkezés szüksége, míg emezeket csupán egy-egy hangulatos estén veszik elő, az alkalom és a hangulat töltik meg bordás papirosaikat. Igy tehát amazok sok mindenre kiterjednek, míg ezekben a kedvnek röpke szeszélye vagy

UNIVERSITY OF
ILLINOIS LIBRARY

a gondolatnak komolysága hagynak nyomot. A szóban forgó kötet is a régi irások e fajához tartozik. Egy vegyes tartalmú könyv, melyben számítás nélküli össze-visszaságban olvashatsz költeményt, prózát latin, magyar nyelven, mely hézagokat hagy és megcsonkult.

Benne találod Rákóczy György énekeit, jelesül, hogy egykori gazdája a nemzeti párt politikáját vallotta, valamivel tovább egy tréfás credo olvasható, mely értékes az egykorú hangulat jellemzésére; mint következik:

«Hiszek Pataki Jánosban, ő állhatatlanságában, minden hamis pöröknek indíttójában és ő fiában, hóhér Pataki Ádámban, ki fogantaték tökéletlen atyától, születék ördöngős anyától, kénzaték Töttösy Gáborral Lucifernek szárnya alatt, megöleték Hosszúthóti Györgynek hóhérsága alatt, eltemetteték magavére förtöztető Mátté-falvai idejében, szálla alá poklokra vérszopó Svastits Gáborral, harmadnapon halottaiból föltámadván térének vissza az kegyetlen Eörsy Sigmonddal kénköves fördőben lesznek Chernel Miklossal Czerberus társaságában, onnét lesznek eljövendők Vittnyéd Jánossal, országáruló Balog Jánossal, tanítván szegényeket dúlatni gazdagoknak kedvezni. Hiszek hamis számvető Kőszöghi Mártonyban, ő társában Vizkelety Jánosban, barátjokban Pásztori Gergelyben, ő vej(i)ben Horvát Jánosban az nagy jámbor Philep mesterben, tanítványában Darázs Istvánban. Hiszek Gorupp Jánosnak az vén Szekeres Mártonnak, ő társoknak, kopott Meszléni Péter deáknak hamis prókátorságokat, hiszek mi főispányunkban Nádasdi Ferenczben, mellette lévő hamis prókátorok taníttásában, az kegyetlen Viczéiben Csömötei Jósában. Hiszem Megyeri Sigmondnak mindennapi közönséges bolondságát és ő társában vak anyósnak mesterekkel, prókátorokkal való egyességét, Angyal Györgynek állhatatlanságát és gyilkosságát, a vasvári káptalannak hamis executióját és örök kárhozattyát. Amen.»

Ime egy fejezet a Wesselényi összeesküvés hatásáról. Ebben a rövid nehány sorban minden ki van fejezve, a mi az udvar eljárását s az összeesküvés történetét csak jellemezheti. Könyvünk megtartotta, hogy tanúságot tegyen irója és a mellett, ki följegyezte könyvében. Nyilvánossá leszen, hogy a régi magyar nemes nem csak a vármegye zöld asztala mellett politizált, hanem magános óráiban is a haza sorsát latolgatván, foglalkozott politikával, le is irta, el is olvasta azokat a dolgokat, melyek arra vonatkoztak, sőt

mindennapi necessáriumában, a költői és praktikus világ e zagyva keverékében is megőrzé.

E nemű foglalkodásában irja össze egyik-másik nemes magyar azokat a nevezetes kéziratokat, melyekben a kor paskillusai maradtak ránk. A paskillus a politikai és nyilvános élet hű tükre. Nem költészet és nem politika, de ennek a kettőnek különös vegyüléke. Formájára, ha verses vagy prózai; előadására, ha szatirikum vagy epikum; nyelvére, ha magyar vagy idegen, fölötte változó: tartalmára kiválóan gazdag s irányában minden fölfogást, gondolkodásmódot, észjárást és társadalmi rendet híven szolgáló. Lévén ilyen meghatározatlan minden részlete vagy eleme, természetesen az elemek összesége, vagy a részek egésze s így a pasquillus maga is nehezen jellemezhető.

Szüli az alkalom, világgá röpíti a szó s tartalmáért szeretik vagy haragusznak reá. Mindig egy iránynak képviselője, vagy eszmének hordozója, vagy fölfogásnak hirdetője, nem magáért van, hanem azért az irányért, eszméért, fölfogásért, melyet képvisel, hordoz és hirdet. A mai világ viczlap irodalmainak előzője a régi világ paskillus-irodalma volt. S ha e termetes hajtását multunk irodalmának jól meg fogják ismerni és ismertetni, a közéletnek hullámzását, a politikai és társadalmi nyilvános mozgalmakat fogjuk igazán megismerhetni.

Paskillusról lévén szó, így kerültünk e gondolatokra s velük egy régi gondolatunkat fejeztük ki. Az ilyen vegyes tartalmú kötetekben mindig van paskillus s körülöttük vannak valóságos gyűjtemények, melyekben egyes korokra vonatkozó paskillok vannak összeirva. Ezeket kell összeszedegetnünk és megismernünk, ezek a történetirás sava, borsa, a zamata, a szine, illata hordozói. Az akta csak tény, a paskillus hangulat. Akta és paskill együtt, egymást áthatva élet és történelem. Ime a politikáról átlép a költészetbe, előbb vegyes formában, melynek megjelenése a politikai költészetnek e régi formájú és nagy szeretetnek örvendett előzője volt, utóbb a költészetnek valódi képében jelenvén meg. Könyveinkben e vonás általános, a politikai költészet mellett megfér a történeti költészet, a kettő együtt az ily kéziratokban majdnem elválaszthatatlan. Ha nehány sorban meg lehet tréfálni az aulikusokat, nehány strófában meg lehet énekelni a nemzeti élet hőseit s meg kell emlékezni a korszak egyéb nagy kérdéseiről is, melyek

között a vallási még mindig uralkodott. Kiváltkép a XVI—XVII. században kelt könyveink telve vannak a vallásos viszonyokat tárgyaló költeményekkel. Ha figyelmesen megnézzük e kötetek tartalommutatóját, látjuk azt a vegyes egymásutánt, melyben egyházi, politikai, történeti, magán s egyéb viszonyokat tárgyazó följegyzések vannak. Ezek között még egyre hívom föl a figyelmet, a latinizáló versekre.

Még mi is diák korunkban örökül vettük át a felsőbb iskolásoktól e latinizáló diák dalokat, melyek félig latin, félig magyar szöveggel irva valamely mixtumot adtak s a XVII. század derekától kezdve mindenkor nagy kedveltségben voltak. Külön külön meglehetősen kevés értékűek, de együtt véve, gyűjteményesen összeszedve értékes művelődéstörténeti adalékok s hűségesen jelzik a nyomot, mely a latin műveltség hatását mutatja. Költői, vagy hogy e jelzőt ne pazaroljam, verses formában ugyanazt a vonást mutatják, mint a gyakorlati élet nyelve: a magyar köntösbe öltöztetett diák beszédet.

Vissza gondolunk a mult századokra s mosolygásra késztet minket e nyelvzagyvalék. Ha a régi megyei jegyzőkönyveket, (még a jelen század elejéről) a régi törvénykezés okmányait, már a XVII. század végétől, vagy csak a magán élet emlékeit, a missilis leveleket olvassuk, elbámulunk a nyelvnek oly bábeli zavarán, milyet a deákizáló stilus mutat. A mint a közéletbe mind jobban és jobban belenyomult a latin nyelv, úgy romlott vele a magyar, a hazai, az édes magyar nyelv. Nem kellett volna sok idő, hogy egészen ellatinosodjunk, hogy a tudós nyelv, kiszorítsa legalább a műveltebb középnemesség házaiból az élő anya- s az idegen nyelveket. A táblabiró világ burjánoztatta e nyelvi csalamádét s vele tünt le a korszak színéről, ma csak komikumot keltő eszköznek ismerjük a mult e maradékát az irodalomban s megfeledkezünk arról, mily hézaga volt annak idején nemzeti kulturának.

A diákélet s a papi, rektori világ átvitte e szokást a kulináris irodalomba s megteremtette a latinizáló magyar verselés szokását. Tette részint, hogy tudósabb szint nyerjen vegyes hangú dala, részint, hogy hódoljon a latinizáló próza divatának. Igy termettek e félig latin, félig magyar versek, melyek közül a

Meghalt feleségem,
Debuisset pridem, stb.

még hozzánk is eljutott. Ez irány utolsó terméke a műköltészetben Petőfi diákverse:

Diligenter frequentáltam,
Iskoláim egykoron,

mint mindnyájan ismerjük.

A mondottak után könnyen el lehet képzelni a XVII. század nemeseinek kulturális fölfogását, azt a gondolati kört, melyben élt és mozgott. Nem csapott magasra, nem szállott alacsonyra, megmaradt az arany középszerűségnek magasztalt szinvonalán. A mit az iskolában megtanult, azzal élt és foglalkozott, azontúl nem terjedt sem készültsége, sem figyelme; a mit az irodalom s a közélet nyujtott neki, azt elfogadta és megtartotta. E kettőből merített, e kettő határozta meg lelki élete egész körét, egész tartalmát. Szerette a jókedvet és szerette a politikát, szivesen olvasott paskillust akár az egyház, akár az ország sorsát illette: szivesen foglalkozott a poezissel és gyűlölte a mi nem magyar — kivételt csak a diákkal tett.

E kép az általánoságra vonatkozik, egyesek kivételek voltak mindenkoron s voltak ekkor is, de a többség csak nem emelkedett magasabb művelődésre, mint a melynek vonalát az iskolai tanítás megszabta. Ez pedig magában véve sem volt valami magas, az európai művelődéshez képest pedig meglehetősen alant állott. A magyar fölfogás még kevés tizeddel előbb is ez vala: minek gyötörje magát a fiú, megél az apja után. E gondolat eredete a multban van, mikor a nemesség hadi és megyei szolgálatra, katonai és papi pályára lépett, különben otthon maradt, paterna rura bobus exercere suis — hogy gazdálkodjék ősi birtokán.

S ez az életmód szállott fiúról fiúra s vele a művelődés is megmaradt, legalább nagyjában, a régi vonalon. Ha egy-egy magasabb eszme vagy irány behatolt nyugatról, vagy ide haza kipattant, az elől nem tudott a patriarkális magyarság elzárkózni; de az iskolai művelődés, az általános haladás, az életviszonyok s a közszokás harmadfél századon keresztül mereven ellentállott a nyugati irányoknak; az európai czivilizácziónak.

Erre tanítanak engem ezek a *könyvek;* milyent láttam már egy csomót, későbbit, korábbit a XVII—XVIII. századból származottat. Bennök ugyanegy hangulat vonul végig: a rustikus életmód és műveltség csendes nyugalmassága, ugyanegy illat: a nyári dél-

után gyalog bodzájáé, ugyanegy hang: az alföldi alkony beszédes némasága. Egy oly korból valók, midőn a házi bajok s az országos bajok egyensúlya megvolt a családban s a mi fájt a nemzetnek, fájt a családfőnek is, adó, katonaság, portió, német szó, háborúskodás, örökös küzdelem a létért, a nemzeti alkotmányért, örökös áldozat a haza oltárára. De ezt a szenvedésteljes időt bizonyos nem törődömség és nem tudomság uralta s ez elvette élét a szenvedésnek, megtompította a lélek tehetségeinek erejét, hogy mindezt a bajt, aggodalmat, szenvedést és fájdalmat, mely csőstől nehezedett a hazára, a maga valójában és igazságában láthassa és érezhesse.

Ha e nem tudomság és nem törődömség nincs, talán minden magyar nemesből kitör a szégyen és az ellenállás s Európa története egy nemes nemzet haladásával lenne gazdagabb, a mi történetünk meg szegényebb lenne egy lelkes korszakkal, melyről már közmondásszerűen tudjuk és mondjuk, hogy hosszú századok mulasztásait hozza helyre.

E kéziratos könyvek egyenkint is érdekesek tartalmuk szerint, költői termékeik, politikai, történelmi s vegyes följegyzéseik árán, de együttesen, mint egy társadalmi osztály műveltségének emlékei és őrzői, fölöttébb értékesek s vizsgálatuk minden tekintetben kötelező. Vallatóra kell e köteteket fognunk, mert hamis tanúkat nem vallatunk velök s ha keveset vallanak is, de igazak és őszinték. Ime ezek is egy forrásai voltak eddig irodalmunk történetének, nézzük ezután vizsgább szemmel, s művelődésünk történetére is forrásokul kell tekintenünk. A részletek gyakorta unalmasak és értéktelenek, de a ki dolgozni akar, át kell esnie az unalmasságokon is; a ki dolgozni akar, nem azt kell tekintenie, a mi kellemes, hanem arra legyen gondja: mi a hasznos.

ADALÉKOK SZABÓ KÁROLY RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁRÁHOZ.

Közli: Dr. Ferenczi Zoltán.

311. sz. *Colosvarba. 1553.*

A Kereszt-|yeni Tvdoman-|nac Fondamentoma, Rövid es Hoßßan valo Kęrdé-ſekbe befoglaltatot. A-Magyar olvasásának Módgyáual e-gyetembe. A Gyermets-kęknec es az egyeb e-|gyúgyú kereßtyeneknec épi|lésére. Colosvarba. | M.D.LIII.

A Heltai-féle nyomda e terméke eddig teljesen ismeretlen volt, én egy könyvtáblából áztattam ki 10 levelét s szerencsére a címlapot és az *abc*-nek első levelét is. A meglevő levelek a címlevelen kívül az A_1, B_{5-6}, C_{1-4} és még 2 más levél, egyik épen az utolsó.

A címlevél hátán a következő alexandrin vers van:

A Gyermekőknek valo Intés.

Tű kisded gyermetskéc jól meg gondolyátoc
Hogy noha è világnál kichidec vattoc:
De azért az WR Isten ßeret tűteket,
Es à ßent Angyaloc őrzic mindenteket:
Miképen à ßent irás ſoc helyen valya,
Sőt Chriſtus Wrunkis ßabadon kiáltya.
Ezért tű minnyáian nagy hálaadáſſal,
Dichirettel es ßűbeli ßolgálattal:
Tartoßtoc az Atya őrec WR Iſtennec,
A Christus Jesusnac, es a Szent Léleknec.

Miképen kelyen kedig eß miuelnetec,
E kőnyuetskeből nyiluán meg érthetitec.
Chac hogy ßereſsétec es meg tanulyátoc.
Es ßűuetekbe ßinetelen forgassátoc.

A mű érdekét különösen az a körülmény emeli, hogy ez is *abc*-és káté, minőt még előbb Székely István is adott *Keresztyénség fundamentomáról-való rövid Tanuság*[1] (Nyomt. 1544.) című munkája előtt, melyről Bod Péter (Magy. Athénás. 258. l.) ezt mondja: «az A. B. C.-ét elől le irta, hogy a' gyermekek a' szerint tanitatnának olvasni». Mivel azonban Székely e munkája ma már ismeretlen, az első *abc*-és káténak s az első magyar, bárha nem önálló *abc*-nek is ezt tekinthetjük. A meglevő egyetlen levél tartalma a következő:

A Magyar irás olvaſáſának módgya.

Kőzönſéges Betűc.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M
a	b	c	d	e	f	g	h	i	k	l	m
N	O	Ő	P	Q	R	S	Sz	T	V	W	
n	o	ő	p	q	r	s	sz	t	v	w	
Ű	X	Y	Z.								
ű	x	y	z.								

[1] Szabó Károly Régi M. Kvt. 16. sz. a. ezt második kiadásnak mondja, melynek első kiadása az 1538-diki krakkói «Keresztyénségnek fundamentomáról való tanuság». Bod azonban ezt id. helyen nem mondja s így azt sem, hogy az u. n. második kiadás krakkói volna. Nem jegyzi meg azt sem, valamint Szabó K. sem, hogy az 1538-diki mellett lett volna *abc*. Ezért maradjunk csak a mellett, míg a könyv talán előkerül, hogy az 1544-diki mellett volt *abc*. Ezt azért teszszük jegyzésbe, mert Markovics Sándor «A legelső magyar abczéskönyv» cz. értekezésében azt supponálja, hogy az 1538-diki mellett is volt már *abc*. U. o. azt mondja, hogy a Gálszécsi István «A Keresztyéni Tudományról-való rövid Könyvetské»-je (1538.) mellett is volt, mit sem Bod Péter, sem utána Szabó Károly nem említ («Magyar Könyv-Szemle». 1883. 88. l. V. ö. Bod Péter Magy. Áthénás. 89—90. és Szabó K. Régi Magy. Könyvt. 5. l.)

Szólo Betűc.

A e i o ô v û

Sûket Betûc.

b c d f g h k l m n p q r ſ s ß t x z

Ôszvefoglalt betûc

A Szólo Betûc, à ſûket Betûc elôt.

Ab	eb	ib	ob	ôb	vb	ûb
Ac	ec	ic	oc	ôc	vc	ûc
Ad	ed	id	od	ôd	vd	ûd
Af	ef	if	of	ôf	vf	ûf
Ag	eg	ig	og	ôg	vg	ûg
Ah	eh	ih	oh	ôh	vh	ûh
Ak	ek	ik	ok	ôk	vk	ûk
Al	el	il	ol	ôl	vl	ûl
Am	em	im	om	ôm	vm	ûm
An	en	in	on	ôn	vn	ûn
Ap	ep	ip	op	ôp	vp	ûp
Ar	er	ir	or	ôr	vr	ûr
As	es	is	os	ôs	vs	ûs

Ennyi van a két oldalon. A meglevő nehány levélen ev. ref. káték akkoriban szokásos kérdéseik és fejtegetéseik vannak kérdésekben és feleletekben: «Michoda à Kereßtség?» «Mond El à Hitnec ágait». «Melyec à tíz Parancholatoc?» «Miképen kel imátkozni?» stb. Ugyancsak épen a «Miatyánk» formájából megállapítható, hogy ev. ref. vallásu káté. Az utolsó lapon ez áll: «A kęrdéſſeknec vége» s alatta a Heltai nyomtatványain több helyt látható vignetta.

312. sz. *Debreczenben. 1614.*

A második, eddigelé ismeretlen kiadású magyar nyomtatvány: *Lipſiai Pál*-tól *Nyereſeg oßto Tabla.* Melyben az egy tarsaságban levő kereskedő, avagy oßtozo ßemelyek kőzőtt,

kinek kinek az nyeresegből valo | illendő reßet hamar meg vethetni, es ßámlalhatni. Mostanban előßőr az egy-igyűeknek kedvőkert | irattatot, és nyom-tattatot. | Debrecenben | Lipsiai Pal altal, | 1614. 12-rét. (6 levelenként). Elől A_1—$_6$ levés A—S_7=109 számoztl. levél.

E könyvnek eddigelé sem irója, sem első kiadása nem volt ismeretes, Szabó Károly a «Régi Magyar Könyvtár»-ban csak a 2-dik (gyulafehérvári, 1632-ki) kiadást ismerte; de ennek ajánló leveléből meghatározta és be is vette művébe az első kiadás évét és helyét. (L. «Practica Aritmetica» alatt 447. szám.)

E kiadás ajánlata: «Az Tiszteletes Es Bőcsületes Firfiunak, Debreczeni *Fekete Jánosnak*, Istentűl Kegyelmet, bekesseget, egesseget hoßßu ęletet, minden egyeb lelki és testi aldasival, kivánok». Elmondván az ajánlásban, hogy a szentirás, valamint a régi bölcsek azt parancsolván, hogy isten után felebarátunknak és hazánknak minden közönséges jónak megmaradására szolgáló dolgokban szolgáljunk etc. így folytatja: «Ezt meg gondolvan, es latvan az orßagban valo nagy fogyatkozast, holot az Scholak fok helyeken el pußtultanak, es az tanitas is meg ßűnt, ugy annira hoģ fokan az iffiakban fől nevekednek, kik męg csak valami bizonyos fummat is alig tudnak ßălalni es igazan ki mondani. Hogy penig az egy igyűeknek, kik egyebkepen az Szamveteshez nem tudnak, meſterſegemmel és munkammal ßolgalhatnek, Meltonak es haßnosnak itelem vala lenni, az Pythagoras Bőlcs tanito tablajabol ßerzet practicat kinyomtatnom, nem ßanvan az nag munkat, nem csak annak meg iraſaval, hanem męg ahoz valo bőtűknek-is uyonnan valo keßiteseben, mellyet főkepen csak azert cselekedtem eggyikert, hogy kereßtyen Attyamfiainak (az kik azt jo neven veszik) ßolgallyak: tovabba, hoģ magamatis hazam nepevel egyűt tißtesseges munkam utan taplalhassam, az ßent Palnak mondaſa szerint: Melto az beres az ő jutalmanak el vetelere, &c.» Elmondja továbbá, hogy Fekete János papirost adván neki, e munka megjelenését előségítette «az regi fő embereknek» példájára s ezért hálából neki dedicalja és ajánlja e könyvecskét. Az ajánlás 1613. nov. 27-éről kelt.

Ezt követi «Ez Szamvető Tablanak rendiről es haßnarol» egy oldalnyi magyarázat. Ezután jő: «Haßna ez Tablanak», két levélnyi fejtegetés a tábla használati módjáról (e példányból itt

1 lev. hiányzik). Erre jön a «*Tabula Pythagorica*», vagyis egy szorzótábla, melynek első lapján a rendes szorzótábla van, a többin 2—100-ig minden szám szorzata 2-szer, 3-szor, 4-szer s így tovább 99-szerig Az első tábla végszáma tehát $2 \times 100 = 200$; az utolsóé $99 \times 100 = 9900$. Ebből áll az első rész = 98 levél.

A második rész kezdeténél pár levél (6 levél) hiányozván, ennek czímlapját meg nem határozhatom, hanem ez a rész egy kamatszámító tábla vagyis tulajdonképen ez a valódi nyereség-osztó tábla, mely szerint elmondja, hogy ha 100 frt után 5 dénár vagy 5 frt a nyereség, akkor hány frt vagy dénár jut 1—1000 frtig: mennyi, ha a nyereség 10, 15, 20, 25. 30. 35, 40, 45, 50 dénár vagy forint. E rész, az elveszett czímlapon s magyarázó bevezetésen kívül, 5 számozatlan levélből áll.

Az előszóból világos, hogy e könyvnek *Lipsiai Pál* nemcsak kiadója, hanem irója is volt. Azonban a Szabó Károly által ismert kiadásokból ez már nem volt meghatározható. A «*Régi Magy. Kvtár*» «*Practica Aritmetica*» cz. a. adja és ismerteti az 1632-diki gyulafehérvári kiadást, melynek egyetlen példánya van meg az Erd. Múzeum könyvtárában, az 1647-diki lőcsei kiadást, melynek eddigelé egy példánya sem ismeretes, az 1678-diki nagyszebeni, az 1692. és 1701-diki lőcsei s az 1709-diki nagyszombati kiadást. Ehhez járult utóbb az 1882-diki könyvkiállítás alkalmával a IV-dik kiadás fölfedezése, mely szintén Lőcséről való 1653-ból s Szabó Károly leirta a «Magyar Könyv-Szemlé»-ben (1882. 85. l.)

Az 1632-diki 2-dik kiadás egyetlen ismeretes példányában az egész 2-dik rész hiányzik, pedig hihetőleg megvolt, mert megvan a 3-dik és többi kiadásban is. Ezekből világos egyszersmind az is, hogy a 2-dik kiadásnál változtatta meg a kiadó az eredetileg «*Nyereség osztó tábla*» czímet «*Practica aritmetica*»-ra, mely az első részhez jobban is talált s ekkor adta a 2-dik résznek a «*Nyereség osztó tábla*» czímet, mely meg ehhez illett jobban. Igy történt, hogy ugyanazon könyv első kiadásának fő czíme a másodiknál mellékczím lett s a könyv uj főczímet kapván, két czím alatt szerepel ugyanazon tartalommal.

A M. N. MÚZEUM SEGÉDŐREINEK KÜLDÖTTSÉGE GRÓF CSÁKY ALBIN MINISZTERNÉL.

Azon általános mozgalom, mely a magyar államtisztviselők fizetésemelése érdekében országszerte megindult, arra indította a M. Nemzeti Múzeum segédőreit és gyakornokait, hogy kebelökből gróf Csáky Albin miniszter úr ő Excellenciájához küldöttséget menesszenek és felhivják szives figyelmét azon emlékiratra, melyet két évvel ezelőtt fizetésök, rangfokozatuk és szolgálati viszonyaik végleges szervezése érdekében a vallás- és közoktatási m. kir. miniszteriumhoz benyujtottak.

Ezen küldöttség eljárásáról a következőket jelenthetjük:

A küldöttség tagjai voltak: Csontosi János, Fejérpataky László könyvtári és Mocsáry Sándor állattári segédőrök, kik f. é. április 9-én a miniszter urnál tisztelegtek, hol Csontosi János, a küldöttség vezetője, a múzeumi segédőrök kivánságát a következő beszédben tolmácsolta:

Nagyméltóságú miniszter Ur!
Kegyelmes Urunk!

A Magyar Nemzeti Múzeum 16 segédőre és 4 gyakornoka képviseletében jelentünk meg Excellenciádnál, hogy alázatos tisztelettel mi is csatlakozásunkat jelentsük ki azon mozgalomhoz, mely a magyar államtisztviselők fizetésemelése érdekében országszerte megindult s felhivjuk Excellenciád nagybecsű figyelmét azon emlékiratra, melyet fizetésünk, rangfokozatunk és szolgálati viszonyaink végleges szervezése érdekében két évvel ezelőtt a nagyméltóságú vallás- és közoktatási m. kir. miniszteriumhoz benyujtottunk.

Kérésünk támogatására legyen szabad Exczellenciád előtt a következőket kiemelnünk.

A Magyar Nemzeti Múzeum legujabb korszakát, melyet Pulszky Ferencz, az intézet ez idő szerinti igazgatója inaugurált, a regeneráczió korszakának nevezte el a nemzet közvéleménye.

És méltán!

Ezen korszakban a M. Nemzeti Múzeum európai szinvonalra emelkedett, elsőrendű tudományos intézetté nőtte ki magát s elérte a virágzás azon fokát, mely neki az európai culturállamok hasonló intézetei közt kitünő helyet biztosít.

Ezen eredményből az érdem oroszlánrésze kétségkívül Pulszky Ferenczet, az intézet nagyérdemű igazgatóját illeti meg, ki nagy tehetségét, széleskörű ismereteit, gazdag tapasztalását és meleg ügyszeretét egész lelkesedéssel a Nemzeti Múzeum előhaladásának szenteli s mint vezető szellem, nagy hatással van ennek fejlődésére, de második sorban szerénytelenség nélkül mondhatjuk az eredményben részök van azon tisztviselőknek is, kiket hivatásuk, szakképzettségök és lelkesedésök az intézet szolgálatába vezetett.

A mit a nemzet legjobbjai 1802—1869-ig magyar történeti, irodalomtörténeti, művelődéstörténeti, régészeti, műtörténeti és természetrajzi emlékekben a Nemzeti Múzeum számára összegyűjteni iparkodtak, azt az utolsó 22 év alatt az intézet szaktisztviselői rendezték, s kezeik alatt az osztályokban felhalmozott gazdag materiale közkincsévé vált a nemzetnek.

Az ő közreműködésökkel lett a Nemzeti Múzeum a ritkaságok gyűjteményéből elsőrendű tudományos szakintézetté, mely rendszeres és öntudatos működésével kivívta magának a hazai és külföldi tudományos világ elismerését és tiszteletét.

Ezen aerában a Nemzeti Múzeum tisztviselői rendezték az 1876-iki országos anthropologiai, az 1882-iki országos könyvészeti, az 1884-iki országos ötvösmű és az 1886-iki fővárosi történeti kiállítást, s most rendezik a jövő hónapban megnyitandó országos ornithologiai kiállítást, melyekkel a hazai közművelődésnek jelentékeny szolgálatokat tettek.

S midőn ezen felsorolt kiállítások anyagát és az intézet kiválóbb gyűjteményeit a szakirodalomban a tudományos világgal megismertették, emelték az intézet tudományos hirnevét és reputáczióját.

Ezen időszakban a M. Nemzeti Múzeum tisztviselői a magyar szakirodalomban uj tudományszakokat teremtettek, melyeknek ők úgyszólván kizárólagos művelői, mint specialisták élénk érintkezésbe léptek a külföldi múzeumok szaktudósaival, az európai szakirodalomban megismertették az intézet kiválóbb nevezetességeit s legjobb tehetségök szerint közreműködtek abban, hogy az intézet tudományos szinvonalát a hazában és a külföld előtt emeljék.

Tudományos működésüknek eredményét illustrálja azon körülmény, hogy az intézet 26 szaktisztviselőiből ez idő szerint 13 a M. Tud. Akadémia tagja.

Ezek nyert csaták Kegyelmes Uram! melyekben a M. Nemzeti Múzeum zászlaját becsülettel hordoztuk, s működésünk eddigi eredménye jogczimet ad nekünk arra, hogy a nemzettől, melynek igazait híven szolgáltuk, végleges rendszeresítésünket kérelmezzük.

Kérhetjük ezt annál inkább, mert a M. Nemzeti Múzeum tisztviselői, szakképzettségöket tekintve, az ország legmostohábban díjazott tisztviselői, kik csekély fizetésöknél és az előmenetelre való még csekélyebb kilátásuknál fogva állandó mellékkeresetre vannak utalva s nem szentelhetik magukat egészen, mint szeretnék, hivatásuknak.

Ezen állapot káros hatással van az intézet fejlődésére, nem emeli a tisztviselők jogosult ambicziójáť, átmeneti, ideiglenes helyzetet teremt a tisztviselők szolgálati viszonyaiban, kik a mint előnyösebb állásra mehetnek, elhagyják a múzeumot, hol állandóan sem megélni, sem jogosult ambicziójukat kielégíteni, sem jövőjüket biztosítani nem tudják s az intézet kiképzett állandó tisztviselők helyett új, ideiglenes tisztviselőkkel kénytelen folytatni a megkezdett munkát.

Igy vesztettük el ezen aerában, hogy csak a főbbeket említsem: Ortvay Tivadart, Fraknói Vilmost, Römer Flórist, Bubics Zsigmondot, Hermann Ottót, Horváth Gézát, dr. Szinnyei Józsefet, Lóczy Lajost, Paszlavszky Józsefet, Czobor Bélát, Tergina Gyulát és másokat s félünk, hogy ha a Nemzeti Múzeum tisztviselőinek végleges szervezése sokáig késik, el fogunk veszteni még többeket is.

Ezen okoknál fogva alázatos tisztelettel arra kérjük Excellenciádat, hogy a Nemzeti Múzeum tisztviselőinek fizetését, rangfokozatát és szolgálati viszonyait úgy a magunk, mint az intézet

consolidációja érdekében az osztrák vagy a külföldi múzeumi tisztviselők mintájára véglegesen szervezni méltóztassék.

Ajánljuk kérésünket Excellenciád nagybecsű figyelmébe és bocsánatot kérünk, hogy ezen existentiánkat oly közelről érdeklő kéréssel alkalmatlankodtunk.

Erre gróf Csáky Albin miniszter úr következőleg válaszolt:

Tisztelt uraim! Mindazok, a miket szószólójuk előadott, előttem részint a két évvel ezelőtt beadott emlékiratukból, részint hivatalos és más úton szerzett informatióimból ismeretesek. És magam is átlátom, hogy anyagi javadalmazásuk azon tudományos qualificatiónak, melylyel rendelkeznek, nem felel meg. Az ország pénzügyi helyzete javulván, felmerült az egész vonalon az állami tisztviselők anyagi helyzetének javítására irányult mozgalom; az időpont ennek következtében, ha a kormány minden igényt kielégíteni óhajtana, nem épen kedvező, mert könnyen visszaeshetnénk abba az állapotba, melyből hála istennek, csak most bontakoztunk ki s a mely ellen minden erőnkkel törekednünk kell. Az urak azonban azon kedvező helyzetben vannak, hogy az urak ügye már tavaly megfordult a képviselőházban. Bizonyára emlékezhetnek az urak azon mult évi nyilatkozatomra, melyet a költségvetés tárgyalásakor tettem. Én több oldalról figyelmeztetve még nyilatkozatom megtétele előtt értekeztem Wekerle pénzügyminiszter úrral a múzeumi segédőrök javadalmazásának fölemelése tárgyában és tőle azon határozott nyilatkozatot vettem, hogy a múzeumi tisztviselők fizetése a budget megzavarása nélkül rendezhető lesz az 1892-iki költségvetésben. A pénzügyminiszter urral folytatott ezen előleges megbeszélés alapján tettem meg aztán ismert képviselőházi nyilatkozatomat. Ha tehát valami véletlen közbe nem jön, a múzeumi segédőrök az államtisztviselők azon kathegoriájában lesznek, melynek fizetésemelése az állami tisztviviselők fizetésének általános rendezésével kapcsolatban, az 1892-iki költségvetésben felvéve lesz s így a múzeumi segédőrök sokkal szerencsésebb helyzetben vannak, mint az államnak más, még csekélyebb javadalmazású tisztviselői, kiknek fizetése az 1892-iki költségvetésben emeltetni nem fog.»

A miniszter úr azután a küldöttség szónokával kezet fogott és a küldötteket a legjobb reményekkel bocsátotta el, kik aztán még Berzeviczy Albert államtitkár úrnál és Szalay Imre miniszteri tanácsos úrnál tisztelegtek.

RÉGI MAGYAR EGYLEVELES NYOMTATVÁNYOK. A M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

Közli: Majláth Béla.

Nyomdászatunk technikai történetének egyik ágát képezi az egylevelű nyomtatványok előállítása, a mely nálunk a XVI-dik század második felétől 1711-ig nemcsak typographiai, de culturtörténeti érdekességgel is bir.

Bibliographiánkban azonban az egylevelű nyomtatványok ismertetése ez ideig sem kellő méltatást, sem ismertetőre nem talált; s míg a külföldön, nevezetesen Németországban, nemcsak önálló külön ismertetésben foglalkoztak az egylevelű nyomtatványokkal, hanem azokat 1566-tól kezdve 1630-ik évig politikai és vallásügyi tartalmuknál fogva összegyűjtve az eredeti szöveggel és illustrációkkal, az eredeti alak indokolt megváltoztatásával újra kiadták. Igy tette ezt J. Scheible Stuttgartban,[1] a ki az ulmi városi könyvtárban vaskos két kötetbe gyűjtött egylevelű nyomtatványok közül 88 darab egyházi és politikai jelentőségű satyrát és pasquillust adott ki. Nem egy van ezek között, a mely hazánkat érinti; különösen érdekesek az 51-ik, a 66-ik és a 67-ik sz. darab, mint a mely Bethlen Gáborra vonatkozik s őt s viselt dolgait képben, versekben satyrizálja.

A hazai egylevelű nyomtatványok typographiai szempontból kellő világot vetnek a nyomdák technikai szinvonalára, mert ha ez ívek terjedelme, nagysága, a nyomás felületnagyságát határozhatja meg, a typusok különfélesége, a betűk fölszerelési gazdagságára vall; s a betűk sokféleségét is leginkább az egylevelű

[1] Die fligenden Blätter des XVI. und XVII. Jahrhunderts in sogenanten Einblatt Drucken, von J. Scheible. Stuttgart, 1850. 5r.

nyomtatványok tüntetik fel, mert míg számos nyomtatott könyv vagy füzet csak négy ötféle typust mutat, ezek némelyikében tiz-tizenegyféle betű található.

A mi sajátságos a hazai nyomdák eme termékei között, az az: hogy míg a külföldi hasonló nyomtatványok, lehet mondani négy ötödrészben a politikai és vallási villongások viszonyaival foglalkozva azokat illustratiókhoz irott szöveggel satyrizálja — kivéve a hadi események bulletinjeit — a hazai eféle nyomdatermékek, melyek ismeretesek, sem az egyházi, sem a politikai kérdéseket nem feszegetik; s azok alkalomszerűsége mindig komoly és lakodalmi, névnapi, halálozási, temetési, ethikai és egyházi thésisek, iskolai programmok, epigrammok, tudományos disputatiókra, regulák, bölcseleti kérdésekre, székfoglalásokra stb. vonatkoznak; és illustrátiókkal ellátva nincsenek. Nem akarjuk evvel azonban azt mondani, hogy absolute nem léteztek, vagy nem leteznének az említett korból olyanok is, melyek az alkalmiságot ne keresték volna a politikai és vallásvillongási téren, ámde úgy véljük, hogy az ilyenek is csak kivételt képeznek, mert míg az ismertek között ilyféle egy sincs, a még lappangó egylevelű nyomtatványok között aligha lesz annyi, a mennyi koczkáztatott nézetünket megváltoztathatná.

Eddig 53 darab 1711 előtti oly hazai nyomtatványt ismerünk, a mely egy levélre nyomatott; s ezek közül Szabó Károly «Régi magyar könyvtár»-ában 52 darabra akadtunk, míg az 53-ik darabot Radvánszky Béla báró adta ki a «Turul» 1890-ki folyamában. A legrégibb 1578-ban a bártfai nyomdából került ki, a mely Bilcius Gáspárnak egy lakodalmi latin versezetét foglalja magában s mindannyija között csupán csak a Radvánszky Béla báró által kiadott Teleky Mihály családfája az, a mely magyar szövegű, a többi mind latin és német nyelvű.

A XVI-ik században 1578—1598-ig tiz darab ismeretes előttünk, melyek öt nyomdából, u. m. Bártfa, Debreczen, Kolozsvár, Szeben és Visolyból kerültek ki.

34 darab jelent meg a XVII. században kilencz nyomdában: Bártfán, Kassán, Brassón, Pozsonyban, Kolozsvárott, Lőcsén, Zsolnán, Nagy-Szombatban és Szolnokon; a tizenhatodik században 1711-ig nyolcz darab négy nyomdából került ki.

Társadalmi szempontból culturális jelentőséget tulajdonítunk

eme nyomtatványoknak már csak azért is, mert az egyéni élet momentumaira nézve biztos adatokat szolgáltatnak kezeinkhez, oly esetek iránt, mint a nevezetesebb egyének elhalálozása, neve, születése, valamely hivatal vagy méltóság elfoglalása felől, melyeknek különben dátuma talán megfejtetlen maradott volna.

Mindezen tényezők latba vetése elég indokúl szolgál arra, hogy bővebb és behatóbb kutatásokat tegyünk az egylevelű nyomtatványok után s midőn ezeknek ez alkalommal való közlését, bár ha csak igen sovány eredménynyel megkezdjük, nem zárkózhatunk el azon remény elől, hogy további kutatásaink eredményesebbek lesznek s a kik ily fajta nyomtatványokkal birnak, nem késnek azokat e szakfolyóirat hasábjain megismertetni, mi által bibliographiánk ismerete csak nyerni fog.

Az itt alább következő egylevelű nyomtatványok között az 5-ik számú az, melyet magyar szövegénél fogva egész terjedelmében ismertetni szükségesnek véltünk, mert Perlaki G. Dániel költeménye irodalmunkban ismeretlen maradt s indokolva hittük, hogy alkalmi költeménye szélesebb körökben is ismeretessé legyen.

Végül megjegyzem, hogy ezen öt ismeretlen egyleveles nyomtatványból az első négy Szabó K. «Régi Magyar Könyvtárának» II. és az 5-ik számú s az I. kötethez nyujt adalékot.

46. sz. *Kassa, 1681.*

1. Csicseri *Orosz György*, Disputatio Proemialis, De Natura, Et objecta Logicae. Quam in Alma Episcopali Universitate Societatis Jesu Cassoviae, Anno Salutis, M,DCLXXXI, die 15. Februarii. Propugnabit Praenobilis, ac Generosus Dominus, Georgius Orosz de Csicser, e Convictu Nobilium. Praeside R. T. Francisco Palchich, Soc. Jesu, AA. L. L. Et Philos. Doct, eiusdemq.; Prof. ordinario. Cassoviae Excudebet Stephanus Bosytz.

Nagy ívrét széleskeret díszszel. Ajánlva latin prosában Homannai Drugeth Zsigmond unghmegyei örökös és Zemplén-megye főispánjának. M. N. múzeum.

47. sz. *Nagy-Szombat, 1698.*

2. *Xenium Novi Anni* omnibus a Fide Romano-Catholica alieius oblatum, Anno Christi, M.DC.XCVIII. Seu Responsio, cujus-

dam Superintendentis Lutherani data, Et typis prius Francofurti ad Moenum impressa 1664. denuo vero Tyrnauiae expressa 1698. Ad Questionem An eives Argentoratenses (consequenter, Augustanae Confessionis in Hungaria Incolae) possint in conscientia redire ad Ecclesiam Romanam, et credere, quae illa credit? Ad quam id respondit affirmative.

Kis ívrét, nagyszombati latin nyomtatvány, egy hasábos prosa. M. n. múzeum.

48. sz. *Lőcse, 1698.*

3. *Bellaria Poetica*, loco muneris Parnassici Generoso, Amplissimo, Spectalissimoq. Dn. Christophoro Görgei, Inclyti Comit. Scepus. Assess. etc. Tit. plenn. ex debita transmisse: Quum is Filiam charissimam Susannam virginem omnibus Nobilitaribus virutibus ornatissimam feliciter nuptum elocaret. A. O. R. XCIIX. d. 16. Novemb. Ad oblectandos inter Liberam et Pomonam convivas.

Ivrét, keretdíszszel, kéthasábos latin verses költemény. Nyomtatási hely nélkül. Betűk, keret-dísz lőcsei nyomtatványra vall. M. n. múzeum.

49. sz. *H. n. 1706.*

4. *Fábri András* Klag- und- Trost-Gedicht. Auff des Achtbahren und Wohlgelahrten Herrn Adam Voltz, den Ewangelischen Schemnitzer Schul wohl-meritirten Collega: wie auch ordinarii Succentoris. Himmels-Reise, Als derselbige den Iten Martii, im Jahr 1706 früh um 5 Uhr, das Leben mit dem Tode verwechselte; undden 7-ten drauff volckreich zum Grabe begleitet wurde. Aus Schwägerlicher betrübten Hertzen auffgesetztt von And. Fabri P. t. Sch. Schem. Coll.

Nagy ívrét, nyomtatási hely nélkül. Német verses költemény két hasábon. M. n. múzeum.

313. sz. *H. n. 1710.*

5. *Perlaki J. Dániel.* Zőldellő Laurus melly 1710. esztendőben, Bőjt-elő Havának 19. napján. Tekintetes Nemzetes Mariassi Susanna A' Néhai Tekintetes s Nemzetes Varadi Mihaly uram Meg-maradott özvegyének szűletése napján, Sok bú-bánat, 's fáradság kertében, zuzmarázos fergetegj kőzt-is, a' kegyelem napjának kivánt szép sugáritól érdekeltetvén, szűntelen ékesen zőldellik. Anno quô Draga Márlásl SVsánnának, fényes CslLLagla ragyoglon.

Meg eddig Musám vólt nagy hallgatásban,
Es pennámat nem mártottam téntámban,
Mostan pedig már kezdek ez irásban
Szólni valóban.

A' Laurus szûntelen zôldellik szépen,
Zôldelni nem szûnik Ôszszel és Télben,
Szél vész nékie nem árthat semmiben,
Meg marad éppen.

Régenten azért ágaiból ennek,
Erdemért koszorút készitettenek,
Jeles tselekedetû embereknek,
Hiréért neveknek.

Illy móddal: hogy mint az hervadhatatlan,
Ugy ô hírek nevek most 's mind untalan,
A' ditséretben légyen múlhatatlan,
Sôt hallhatatlan.

A' Zôldellô Laurust Enconiumban,
Hogy tettem: Azzal mútatni akartam,
Kôttetni méltán lehet Laurust mostan,
Egy koszorúban.

Susannanak: melly *Mariasi* neve,
Kegyes Virtusokban tselekedete,
Nagyságos: Azért hogy Laurust el-vegye,
Meg érdemlette.

Számlálni minden jó tselekedetit,
Nem fogom mellyel ékesítte éltit,
Egig magasztalta emlékezetit,
El vészi érdemit.

Im lelkére nézve állandó vala,
Vallásában nem nézett e' világra,
Figyelmezettt tsak Istene szavára,
'S igazságára.

Sokszor az ördögnek erős ereje,
Indúlt fulánkos szurással ellene.
Nem sérthette meg; a' kegyetlen szele,
Isten vólt véle.

Vólt szomorúság sokszor: 'S Fekete gyász
Reád tódulva; de az Isten vigyáz,
Nem engedi, hogy ártson hamis vadász,
Azért óltalmaz.

Szintén innen tetszik óltalmazása,
Midőn nevednek napját érni adta,
Szeretetit ezzel hozzád mútatta,
Hogy rád virrasztá.

Az Uri nevednek tűndöklő napja,
Terjedgyen messzére mint pálmák ága,
Ragyogjon hóltig örömed tsillaga,
Légyen bő árja.

Ne árthasson az ellenség fegyvere,
Ne juss mint egyebek számkivetésre,
Isten ellenségidet mind leg-verje,
Ő erejekbe.

Nyújtsa áldását-is kedves Fiadra,
A' Tekintetes *Varadi Mihalyra*,
Kegyes virtusoknak hű gyakorlójára,
'S Tanúlójára,

Adgyon elő-mentet Isten nékie,
Az hív tanúlásban szerentséltesse,
Attyafiainak nagy örömökre,
Eltét terjessze.

Ellyen hosszú éltet; maga javára,
Es a' Nemes *Kassa* Város hasznára,
Eklésiának gyarapitására,
'S maradására.

Lélek viditó im e' tsemetéje,
Varadi Mihaly: Kedves szeme fénye,
Ellyen, és Annya neve sok innepje,
Napját érhesse.

Légyen Istennek ortzája fordítva
Reá, 's ellenségét róla hárítsa,
Szent utaira ôtet tanitsa,
'S meg óltalmazza.

Illyen Nemzetnek Nemzetes gyôkere,
Gyûmôltsôzzôn Országunk ôrômére,
Nemzetes *Varadi* 's *Mariassi* vére,
Hasznos szûkségre.

Eltében rettegô mondás, 's félelem,
Ne érje *Susanna* szivét véletlen,
Fején és jószágán Isteni kegyelem,
Légyen figyelem.

Nagy Istenem im e' kegyes Aszszonynak
Légy óltalmazója Uri házának
Bóldog tsillagi holtig ragyogjanak,
E' *Susannanak.*

Sokáig élvén: Osztán a' mennyégben,
Juthasson e' vôlgyból bóldog ôrômben,
Sok kar Angyaloknak bóldog seregekben,
Istent ditsérjen.

Aszszonyságodnak alázatos szólgája, igy lenni kivánnya, ezt Eperjesi Col. edgyik tagja. *J. Daniel Perlaki* SS. Theol. tanulója.

ADALÉKOK SZABÓ KÁROLY RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁRÁNAK II. KÖTETÉHEZ.

Közli: Hellebrant Árpád.

50. sz. *Monyorókerék, 1587.*

Creutzer (*Georg.*) Sendbrieff Georgij Creutzers, ahn einem Ersamen vnd weisen Rath, vnnd der gantzen Christlichen Gemein der Stat Keismarckt etc. In welchen auss dringender noth geantwort wird, auff das offentliche verleumden Sebastiani Lamen Pfarherrs daselbst, der mit ehren zu melden, Dreck vnd Koth armen Christi dienern auff offentlicher Kantzel nach wirfft: Dabey zugleich alle Keiszmarcker gewarnet werden, das sie dem Hinckenden oder Lamen, sampt allen seinen Rottgesellen nicht glauben sollen, wenn sie schon tausent Eid schweren, sie lehren recht von H. Abentmal. Denn es ist doch alles betriegerey . . . . . Gedruckt zu Eberau durch Johannem Manlium. Anno 1587. 4r.

Egyetlen példány br. Podmaniczky G. könyvtárában Kis-Kartalon (*az 5-ik sztlan levélnél megszakad*).

51. sz. *Lőcse. 1620.*

Zabelerus (*Petrus*). Eine Christliche Leichpredig Bey der Volckreichen Leichbegångnůss, des Ehrwirdgen, Achbarn vnnd Wohlgelerten Herrn, M. Stephani Xylandri, gewesenen Pfarherrn vnd Seelsorgers zu Kirchdrauff, gehalten den 23. Aprill, Anno 1619. Durch M. *Petrvm Zabelervm*, Pastorn vnd Superintendenten der Kirchen zur Leutsch. Gedruckt zur Leutschaw, Durch Daniel Schultz, Im Jahr 1620. — 4r. A—D = 16 sztlan levél.

Késmárki ev. lyc. könyvtára.

52. sz. *Lőcse. 1661.*

Klesch (*Christoph*). Aller (Christen, absonderlich) Lehrer, so weislich in ihrem Beruff gewandelt haben, Lebens-Krohn, bey dem hoch-betrůbten aber ansehnlichen Leich-begångnůss Dess Ehrwůrdigen, Edlen, Achtbahren und Wohl-Gelehrten Herrn Samuelis Serpilii Caismarc, gewesenen treůwachsamen Predigers zu Leibitz aus dem Joh: VIII. 51. nach Anleitung seines Wahl-Spruchs: Sapientia Sancta Coronat, Die Heilige Weissheit krôhnet in einer Klag- vnd Trost-Rede, die am 5. April zUM GeDåChtnUss seIner gehaLten und in Druck befôrdert worden ist, vor-gestellet von *Christoph Kleschen*, Dienern am Wort Gottes in Mattsdorff. Gedruckt zur Leutschau, bey Lorentz Brewern. — 4r. A—E = 20 sztlan levél.

Késmárki ev. lyc. könyvtára.

53. sz. *Lőcse, 1641.*

Kuzera (*Johannes*). Dispvtatio Ethica, De Virtute Heroica, Quam In Illuſtri & celeberrimo Roſebergensi Gymnaſio, Duce Deo & auſpice Christo ſub præſidio Dn: *Iohannis Kvzerae*, ejusdem Gymnaſij Directoris ſupremi, Publicæ ventilationi exponit *Johannes-Georgius Sobeck*, L. B. De Kornicz. ad diem Octobris horis ante & pomeridianis. Anno M.DC.XLI. Leutschoviae, E Typographeo Laurentij Breveri. 4r. A—C_3 = 11 levél.

Ajánlja br. Kornis Sobeck Györgynek és nagybátyjának Goczalkowski Ádámnak.

Megvan a hallei magyar könyvtárban.

54. sz. *Lőcse, 1643.*

Kuzera (*Johannes*). Diſquisitio Historico-Theologica Quæ Hodiernum Romanam Ecclesiam Occaſione illius Christophori Magni nec non Coronæ B. Virginis. Mariæ horrendæ Idololatriv convincit, quam Bonorum & Malorum non occulto, ſeœ aperto examini ſubmittit *Johannes Kuzera*, p. t. Gymnaſii Roſenberg: Director. Respondente *Georgio Vaidâ* Lôveienſi Hungaro. Die 4. Jun: Horis promeridianis. & pomeridianis. Leutschoviæ, Typis Laurentij Breveri. Anno C. 1643. 4r. A—C = 12 levél.

Ajánlja az elnök ghyletinczi Ostrozith Miklós-, Pál-, Mátyásnak, Soós Istvánnak, Szmrecsáni Péternek, Illésházi Gáspár javai főnökének, Nádasfalvi Baan Jánosnak, liptómegyei esküdt assessornak.

Megvan a hallei magyar könyvtárnak.

55. *Lőcse, 1643.*

Trusius Hiob. Positiones Miscellaneae, qvas D. O. M. A. in Gymnasio Neosoliensi Placide Ventilandas proponit Præſide *Hilario Ernesto Binero* Rectore Reſpondens & Autor *Hiobus Trusius* Roſenberg: Hung: Anno æræ Chriſtianæ M.DC.XLIII. Menſe Septembri Leutschoviæ, typis Laurentij Breveri. 4r. 4 levél.

Ajánlja a felelő Splényi Jakabnak, a rózsahegyi egyház előljárójának. Végül vers Czermak Sámuel- és Famelicus Mátétól.

Megvan a hallei magyar könyvtárban.

56. sz. *Lőcse, 1644.*

Kuzera (Johannes). Thematvm Philosophicorum Faeciculus. Qvæ Θεοῦ διδόντος animi excolendi gratia Præside *Iohanne Kuzera*, p. t. Gymnaſii Roſenbergen: Directore Supremo *Melchior Tinctorius*, Briſnen: Panon. ad diem April. publice defendet, in dicti Gymnaſii Acroaſi ſuperiori. Leutschoviæ, E Typographeo Breveriano, Anno 1644. 4r. 4 levél.

Ajánlja Horler Szaniszló iglói papnak, Smrtnik Menyhért liptó-sz.-miklósi papnak, Raphanides Jánosnak, a liptó-ujvári vár parancsnokának, Hanzeli Mosesnek ugyanazon vár provisorjának, Pollucius Tóbiás iglói rectornak, Kulmer Jánosnak.

Megvan a hallei magyar könyvtárnak.

57. sz. *Lőcse, 1644.*

Serpilius (Johannes). Germana Virginitatis & Conjugalitatis Chriſtianæ Deſcriptio. Daſz ist: Eigentliche Beschreibung Was es mit der Jungfrawschafft; mit der Ehlichen vertrawung vnd zuführung, sambt folgender seligen Beywohnung, wahrer Christen, für eine Beschaffenheit habe. In einer Christlichen Leich-Sermon, alſz die weyland Erbare vnd Tugendsame Jungfraw Anna-Maria Goszlerin, Deſz Ehrnvesten, Wolgelehrten, Ehrsam- vnd Wolweisen

Herrn Thomæ Gossleri Flenſburgo-Holſati; Jetzo allhier in der Kônigl. Stadt Keyſzmarck, deſz Ober Vngerlands, Rahtsgeschwornen vnd Notarij, vielgeliebte Tochter, Welche den 31. Januarij, Anno 1644. selig verschieden, Den 2. Febr. Christlicher weise zur Erden bestattet worden. Bey erklårung eines Apostolischen Sprûchleins, 2. Cor. II, v. 2. Fûrgestellet vnd gewiesen, auch auff freundliches ersuchen herausgegeben durch *Johannem Serpilium*, deroselbigen Kirchen Pfarrern, vnd Fraternitatis Paſtorum, Eccleſiar. ad inferiorem Fluvium Poprad. Seniorem. Ihr IVngfraVVen, bereItet eVVre LaMpen: Den eVVer LIebhaber nahet herzV. 4r. A—D = 4 ív 16 sztlan levél.

Megvan a késmárki ev. lyc. könyvtárában.

58. sz. *Lőcse, 1647.*

Serpilius (*Johannes*). Pastorum Ecclesiarum Ad Inferiorem Fluvium Poprad. Fraternitas poſt luem Epidemiam, Anni 1645, & varias mutationes, tandem planè Redintegrata, Anagrammaticè per *Johannem Serpilium*, Eccl. Caiſmarcen. Paſtorem, & dictæ Fraternitatis Seniorem celebrata, Anno â nati Salvatoris Circumciſione ſupra ſeſquimilles. CXLVII. Leutschoviæ, Typis Laurentii Breweri. 4r. 4 sztlan levél.

Megvan a m. t. Akadémia könyvtárában.

59. sz. *Lőcse, 1654.*

Langsfeld (*Johannes Georgius*). Abdanckungs-Predigt Welche *Johannes Georgius Langsfeld*, im MDCLIV. Jahr nach Christi Geburth den VI. Aprilis, in offentlicher Kirchen Versammlung gehalten vnd angestellet, als er aus der Kôniglichen Freyen Bergstadt Iglo gen Schmôgen zu einem Diener deſz Gôttlichen Wortes beruffen vnd abgefordert worden. Gedruckt zur Leutschaw, bey Lorentz Brewern. 4r. A—D_2 = 14 sztlan levél.

Megvan a késmárki ev. lyc. könyvtárában.

60. sz. *Kassa, 1666.*

Holló (*Sigismundus.*). Gemma Decidua Ex Annulo Gentilitio. Perillvstris, Ac Generosi Domini Domini Sigismvndi Hollo De Krompach, S. C. Regiæque Majestatis Aulæ Familiaris, & proven-

tuum Partium Regni Hungariæ Superiorum Generalis Perceptoris, ac Solutoris bellici; nec non supremi Postarum Magistri Eper: &c. Parentales inter lachrymas Eidem Oblata in Exequiis funeralibus Per: Ac Gen: Virginis Annæ Mariæ Hollo Charissimæ Filiolæ Suæ A Generoso Adolescente *Sigismvndo Hollo* De Krompach, Supremae Classis Grammaticæ Studioso. Cassoviæ, Typis Davidis Tûsch 1666. 4r. A—D_2 = 14 sztlan levél.

Egyetlen példány br. Podmadiczky G. könyvtárában Kis-Kartalon.

61. sz. *Bártfa, 1668.*

Müller (*Johannes*). Trost ûber die selig Verstorbenen. Bey einem gar Christlichen Leich Begångnûss gehalten ausz Der Offenbahrung Johannis, cap. 14 v. 13. Vnd ich hôrete eine Stimme vom Himmel, zumir sagen: XC. als Des Ehrwûrdigen, Vrahtbahren vnd Wohlgelehrten Herrn Elice Ladivers Der Lôblichen Land Schule in Eperies, weit beruhmten Professoris Logices, Viel geliebte Selige Ehe- und Hauss-Fraw, Fraw Anna Gebohrene Güntterin den 10 Augusti, in diesem jetz laufenden 1668. Jahr, umb 7 Vhr zu Abend, in dem Herrn Christo, vnd vnserm Erlôsers, saufft vnd selig eingeschlaffen, vnd darauff den 12. Augusti mit Christlichen Ceremonien in der Deutschen Pfarr-Kirchen begraben worden, gehalten Am selbigen Tage ihrer Beerdigung durch *Johannem Müllern*, Diener am Worte Gottes bey der Haupt Kirchen in der freyen Kôniglichen Stadt Eperies, wie auch der Filial-Kirchen auff den Kåyserlichen Saltz Handel. Bartfeld Gedruckt durch Georg Sambuch, Anno 1668. 4r. A—E_2 = 18. sztlan levél.

Késmárki ev. lyc. könyvtár.

62. sz. *Lőcse, 1668.*

Medveczki (*Johannes*). Svada Genethliaca, cum fauſtô acclamationis applauſu, feſtivô aggratulationis celeuſmate, Festivitati Onomasticæ, quod Deus Ter Optumus Ter Maxumus, benè vortat & feliciter cælitus eluceſcere jubeat, juſſu Apollinis, impulſu Jani Bivorticis, Viri Maxime-Reverendi, Nobiliſſimi, Præ-Clariſſimi atque Ampliſſimi, Dn. Danielis Klesch A. A. LL. & Philoſophiæ Magistri celebratiſſimi, Poëtæ Leureati Cæſarei, Nobilis Hungari, de Jesv

Christi Eccleſiâ, optimè meriti, p. n. Eccleſiæ Ollasianæ Paſtoris primarii meritiſſimi, Scholaeque ibidem Scholarchæ, digniſſimi Ut & Venerandæ eæque Orthodoxæ Fraternitatis XXIV. Regalium per Scepuſium Paſtorum Oratoris perpetui, & Senioris graviſſimi. Erecta & inedito honoris atque æternitatis fano, æternum duraturo filo Suspensa. Anno, Menſe, Die, EXorItVr CVM tertIæ LVX benè ab aXe BIfrontIs, KLeſChIVs eCCe agItat feLIX NataLIa feſta! A *Iohanne MeDVetzkI* SCepVsIo OLaſsIensI HVngaro. Leutschoviæ, Typis; Samuelis Brewer. 2r. 2 sztlan levél.

Megvan a hallei magyar könyvtárban.

Lőcse, 1673.

Bayerus (*Johannes*). Heraclivs Africanvs Cosrois Persarvm Regis & Sarbari Razatisqve Ducum Victor Historico-Gnomonicus Heraclio Polonico utpote Illustrissimo Et Excellentissimo Principi ac Domino Dn. Stanislao Heraclio Comiti In Wisnicz & Jaroslau Lvbomyrsky S. R. J. Principi. Sereniss. Poloniarum Regis Michaelis Aulæ Mareschallo Starostæ Seu Capitaneo Supremo Scepusiensi &c. &c. Domino Domino duo Naturaliter Clementiſsimo à Fraternitate Parochorum XIII. Oppidanorum præſentatus cum Clave præſenti Historico- Politico- Emblematico- Chronologica & Astronomica-Structore & Interprete M. Iohanne Bayero Parocho Waralienſi A. O. R. CIↃIↃCLXXIII. Leutschoviæ, apud Samuelem Brewer. 2r. A—B = 8 sztlan levél.

Szabó említi, de nem látta.

Megvan a hallei magyar könyvtárban.

63. sz. *Lőcse, 1672.*

ThaLaMVs Veſter BeneDICtVs VIreat! Quod unanimi Voto, Admodum Reverendo, Nobilissimo, Amplissimo, Præ-Clarissimo, Doctissimo Viro, Dño. M. Johanni Bayero, Antistiti Atqꝫ Inspectori Waraliensi Meritissimo, Fidelissimo, Patrono Devenerando. Secundum Sponso: Ipſiusqꝫ Nobiliſsimæ ac dilectissimæ Virgini-Sponſæ Mariæ Pomariæ Ipſo Solennitatis Nuptialis die 23. Febr. Anno annotato Gratulabundi comprecantur, Ejusd. Ecclesiæ atqꝫ Scholæ Collegæ. Ex Officina Typographica Samuelis Brewer. 2r. (*1 lapra nyomtatva*).

A verseket irták Cuncius Pál (németül), Brosius Mátyás Simonis György rector, Almerus Pál kántor.

Megvan a hallei magyar könyvtárban.

64. sz. *Lőcse, 1673.*

Pilarik (*Stephanus*). Solennia Incipientis Anni CIↃ. IↃC. LXXIII. Viro Generoso, Strenvo, Nobilissimo Dn. Ladislao VYfalvsi De Diwiak, VYfallv, Domino In Coros &c. &c. Felicia et Fausta Precatur Cliens Officiosus *M. Stephanvs Pilarik.* Leutschoviæ. (egy lapra nyomtatva).

Megvan a m. t. Akadémia könyvtárában.

65. sz. *Lőcse, 1683.*

Albrecht (*Ferdinand*). Evangelische Predigt, Von der grösten Straffe Gottes. Allen Frommen Kindern Gottes, welchen bey dieser kümerlichen Zeit hertzlich bange ist, zu Lehr und Trost, den sichern Welt-Kindern aber zur Warnung und Schrecken. Gehalten in der Evangelischen Kirchen zu Keysersmarck, Den 14. Julij, Am Busz-Tage 1683. Durch *Ferdinandum Albrecht* Cremniciensem Diaconum Daselbsten. Gedruckt zu Leutschau. Anno 1683. 4r. A—C_2 = 10 sztlan levél.

Egyetlen példány br. Podmaniczky G. könyvtárában Kis-Kartalon.

66. sz. (*Lőcse*), *1697.*

Honor ex Labore & Virtute Excellentissimi ac Experientissimi Domini, Dni. Davidis Spielenbergeri, Med: Doct: Regiæ Liberæqz Civitatis Leutſchovienſis Phyſici ordinarij ſimul ac celeberrimi, Mæcenatis ſtudiorum decantatiſſimi, prognatus; quem humili crenâ delineatum, ipsâ Onomaſterijs ſolennitate, quæ 30. Decemb. Anni 1697. felici illuxit omine, æterno ejuſdem Nomini conſecrat E. I. G. L. C—R. 2r. (*1 lapra nyomtatva.*)

67. sz. *Zsolna, 1700.*

Srdečně a welmi žalostiwe Slzy, Nad Wysoce Vrezené a Welikomožné Panj P. Ujfalussi Katariny, z Dévek Ujfalu, Wysoce Vrozeného a Welikomožného Pána, Někdy Pána, Reway Imricha,

Sláwné Turčanſké Stolice Dédičného Hlawnjho Iſſpána, pozuſtalé Wdowy, w Krystu Pánu odpočjwagjcym Télem. Od Gedinké Samotné a Zarmucené Dcery Wysoce Vrozené a Welikomožné Panj, P. Elizabety Reway, Wysoce Vrozeneho a Welikomožného Pána Pána, Petrőczy Istvana, vpřimné Manželky z přebolestným Stawu ſweho žaloſtného opľakáwánjm w čas Pohřebowánj na Zámku Skľabiském. Roku 1700. Dne 4. Decembris. Wyljté, a Wlastnjm nákľadem Gegi Welkomožnosti na Papjr zwedenė, w Žiliné. 2r. A—G, = 25 szzott lap.

Megvan a hallei magyar könyvtárban.

68. sz. (*Lőcse, XVII. sz.*)

Acclamationes Votivæ, In Nuptias ſolemnes, Doctiſſimi, Clariſſimi, Graviſſimi Viri, Dn. M. Johannis Windisch. Celeberrimi Gymnaſij Leutſchov: Moderatoris fideliſſimi. Caſtiſſimam, & Lectiſſimam Virginem Susannam Zablerianam Admodum Reverendi, Clariſsimi, & Excellentiſſimi Viri, Dn. M. Petri Zableri, Superindententis V. Regalium Civitatum, & Conjunctarum Eccleſiarum Meritiſſimi. In dulciſsima vitæ ſociam, vitu ſolemni, & applauſu amicorum ducentis, Decantatæ A Pube Aonia. 4r. 4 sztlan levél.

A verseket irták *Tarnóczi Márton*, *Molitoris Ferencz*, *Raduch György* liptói fi, *Rodeli András*, *Johannides György*, *Bölcsházi Menyhért*, *Weiss Tóbiás* bélai fi, *Schwartz András* ijzsákfalvi, *Sinapius János* szucsavai fi, *Turd Ádám* bélai fi, *Gresch János* bélai fi, *Haasz György* bélai fi.

Megvan a m. t. Akadémia könyvtárában.

KÉT MODENAI CORVIN-CODEX TÖRTÉNETE.

Csontosi Jánostól.

— Első közlemény. —

A király Ő Felsége ez évi május 6-áról kelt legfelsőbb elhatározásával a Magyar Nemzeti Múzeumnak két fényes kiállítású Corvin-codexet ajándékozott, melyeket *Chmelarz* Eduárd bécsi udvari könyvtárőr, mint a császári udvari könyvtár különös megbizottja, ez évi május 8-ikán adott át a M. Nemzeti Múzeumnak.

Ezen királyi ajándékkal méltó befejezést nyert azon közművelődési mozgalom, melyet az 1843/4-iki magyar országgyűlés a Corvina külföldi maradványainak a M. N. Múzeum részére leendő visszaszerzése érdekében megindított s mely évekig tartó diplomácziai tárgyalások után V. Ferdinánd király legfelsőbb közbenjárása következtében azon eredményre vezetett, hogy Ferencz modenai fejedelem 1847. október 8-ikán az Eszteiek modenai könyvtárából két fényes kiállítású Corvin-codexet és pedig egy Chyrostomust és egy Hieronymust a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozott s ezeket V. Ferdinánd király rendelkezésére bocsátotta.

A két codex 1847. október végén meg is érkezett Bécsbe, de bizonyos formalitások miatt, melyekhez herczeg Metternich Lothar, az akkori császári királyi államkanczellár azoknak átadását kötötte, a bécsi magyar királyi udvari kanczelláriának *kézbesítve nem lett*, hanem ideiglenesen, míg a magyar udvari kanczellária a kikötött feltételnek eleget tesz, a császári királyi államkanczellária irattárában maradt letétben, honnan 1851-ben más kéziratokkal együtt rövid úton a czászári kir. udvari titkos levéltárba és innét 1869-ben a levéltár más kéziratával együtt csere útján az udvari

[1] Felolvastatott a M. T. Akadémia 1891. jun. 8-án tartott II. osztályülésén, hol a két Corvin-codex is be volt mutatva.

könyvtárba került, honnan Ő Felsége, gróf Csáky Albin vallás- és közoktatási m. kir. miniszter úr indokolt felterjesztésére ez évi május 6-án a M. N. Múzeumnak ajándékozta.

Ezen két modenai Corvin-codex 43 éves történetét lesz szerencsém a jelen közleményben ismertetni.

Dr. Thallóczy Lajos császári és királyi kormánytanácsos, s a bécsi császári és királyi közös pénzügyminiszterium levéltári igazgatójának kezdeményezésére, a császári és királyi külügyminiszterium 1889-ben a bajor királyi kormánnyal tárgyalásokat indított meg, melyek a müncheni királyi államlevéltárba került Hunyady-levéltárnak Magyarország részére leendő visszaszerzését czélozták.

Ezen visszaszerzés úgy terveztetett, hogy a müncheni Hunyady-levéltárért a bécsi cs. és kir. közös, illetőleg a budapesti tudományos intézetek a gyűjteményeikben levő bavaricakat engedik át a bajor kir. kormánynak csere fejében.

A tárgyalások folyamán a M. N. Múzeum ez ügyben véleményadásra felszólíttatván, e sorok irójának jutott feladatául a M. N. Múzeum könyvtárának álláspontját egy emlékiratban körvonalozni, melyet a «Magyar Könyv-Szemle» 1889-iki folyamában ismertettem.

Ezen emlékiratban előadtam, hogy a külföldi könyvtárakban és levéltárakban levő magyarországi vonatkozású történeti emlékek visszaszerzése a M. N. Múzeum feladatát képezi s hivatkoztam e tekintetben gróf Széchenyi Ferencz, a Múzeum nagynevű alapítójának intentiójára, továbbá boldogemlékű József nádornak a wolfenbütteli könyvtárral a M. N. Múzeum érdekében folytatott tárgyalásaira és az 1843/4-iki magyar országgyűlés feliratára, melyben a karok és rendek Mátyás király könyvtárának külföldi könyvtárakba került maradványainak és a külföldi gyűjteményekben levő magyarországi vonatkozású történeti emlékeknek a M. N. Múzeum részére leendő visszaszerzését csere, vásárlás, vagy ajándék útján V. Ferdinánd királytól kérelmezték.

Ez alkalommal álláspontunk támogatására felhoztam azt is, hogy az 1843/4-diki magyar országgyűlés kérésére és V. Ferdinánd király közbenjárására Ferencz modenai fejedelem 1847-ben két fényes Corvin-codexet a M. N. Múzeumnak ajándékozott, melyek azonban ekkorig eredeti rendeltetési helyökre el nem jutottak,

hanem mai napig a bécsi udvari könyvtárban vannak, hol mint ennek tulajdona őriztetnek. Kiemeltem továbbá, hogy e codexek provenientiájára vonatkozó diplomácziai levelezéseket 1878-ban Modenában lemásoltam és hogy ezeknek alapján azoknak revindikálását a M. N. Múzeum részére ő Felségénél megkisérthetjük.

Emlékiratomat Pulszky Ferencz múzeumi igazgató a vallás- és közoktatási m. kir. miniszteriumhoz pártolólag terjesztette fel, honnan alig 10 napra gróf Csáky Albin miniszter úrtól azon hivatalos felszólítást nyertem, hogy a modenai Corvin-codexekre vonatkozó diplomácziai levelezéseket állítsam össze és terjeszszem fel a miniszteriumhoz.

Ezen miniszteri megbizás eredménye azon két emlékirat, melyet ez ügyben a vallás- és közoktatási m. kir. miniszteriumhoz 1890. febr. 1-én és 1891. jan. 2-kán benyujtottam s midőn ezeket most — az ügy szerencsés befejezése után — egész terjedelmökben itt közzéteszem, azt hiszem, hogy ezzel az ügynek teszek szolgálatot. — A két emlékiratra nézve megjegyzem, hogy egy évi időközben készült s egymást kölcsönösen kiegészíti.

Elmondom bennök, a rendelkezésemre állott levéltári források alapján, nemcsak a két Corvin-codex, de a hazai ujabb bibliographiai mozgalom történetét, melylyel felderítésök összefügg; időrendben, nyomról nyomra kisérem a codexek vándorlásának különböző fázisait s igyekezem reájok való jogos igényünket positiv tényekkel igazolni; s ha itt-ott egy dolgot kétszer kell ismételnem, ezt az ügy sikere érdekében teszem, mert meg akartam a kérdést minden oldalról világítani úgy, hogy az általunk kezdeményezett visszaszerzési mozgalom — ha a pragmatikai előadás rovására is — eredményre vezessen.

Megjegyzem még, hogy mikor az első emlékiratot készítettem okmánykészletemből még három fontos okmány hiányzott, melyek nélkül emlékiratomban több helyütt csak valószinű feltevésre voltam utalva; a második emlékirat szerkesztésénél ezen három okmány már birtokomban volt s felhasználásuk által nemcsak előbbi feltevéseim alaposaknak bizonyultak, de okmánybeli bizonyítékaim is teljes kiegészítést nyertek.

Ezek után jelen közleményben adom a két emlékirat szövegét, a második közleményben pedig adni fogom azon diplomácziai okmányokat, melyeknek alapján a codexek revindikálása sikerre vezetett.

I.

Első emlékirat a modenai két Corvin-codex visszaszerzése ügyében.

Méltóságos Igazgató Úr!

Gróf Csáky Albin vallás- és közoktatási m. kir. Miniszter úr ő Excellentiájának 1889-ik évi szeptember hó 27-én 39.065. szám alatt kelt s velem 1889. évi október hó 20-án Konstantinápolyból történt visszaérkezésem után közölt rendelete következtében, melyben a modenai fejedelem által a magyar nemzeti Múzeumnak 1847-ben ajándékozott két Corvin-codexre vonatkozó, általam 1878-ban Modenában lemásolt, de eddig még sehol közzé nem tett diplomácziai jegyzékek bemutatására felszólíttatom, szerencsém van Méltóságodnak ez ügyre vonatkozó jelentésemet a következőkben bemutatni.

Mindenekelőtt legyen szabad történeti adatok alapján tisztelettel constatálnom, hogy néhai V. Ferdinánd magyar király az 1843/4-iki országgyűlés által külön feliratban kifejezett kívánságára, Mátyás király könyvtárának maradványaiból 1847-ben a modenai fejedelemtől 2 Attavantes-féle Corvin-codexet eszközölt ki a Nemzeti Múzeum számára, melyeket azonban a közbejött 1848/9-iki események miatt rendeltetési helyökre nem expediáltak, hanem tévedésből a bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban visszatartottak, hol mai napig is őrzik s a könyvtár nyomtatott catalogusában mint ennek tulajdona az 13,697., 13,698. számok alatt vannak felsorolva.

Ezen két Corvin-codexnek történetét, előzményeit és a reájok vonatkozó hivatalos ügyiratokat és diplomácziai jegyzékeket szerencsém lesz jelen emlékiratomban bemutatni.

Azon hazafias áldozatkészség, mely a jelen század első három tizedében hazánk fővárosában három nemzeti kulturintézetet hozott létre, megadja a kulcsot azon meleg érdeklődéshez, melylyel az 1802—1844-iki időszakban tartott magyar országgyűlések a M. Nemzeti Múzeum, a Magyar Tudományos Akadémia és a Nemzeti Színház iránt viseltettek.

Ezen nemes érdeklődést állandóan ébren tartotta a nemzetben a boldogemlékű József nádor, ki a három kulturintézet álla-

potáról az országgyűlésnek minden ülésszakban kimerítő jelentést adott s ezt az ország törvényhatóságainak is megküldötte.

Ez által az országgyűlés és a törvényhatóságok az említett intézetek állapotáról tájékozva lévén, ezeknek dolgai iránt állandóan érdeklődtek s érdeklődésöknek különböző időben, különböző módon, de leggyakrabban az országgyűléshez intézett kérelmekben és sérelmekben adtak kifejezést.

Különösen a M. Nemzeti Múzeum volt az, mely az országgyűlés érdeklődésének állandó tárgyát képezte s 1802-ik évi alapításától kezdve egész palotájának 1845-ben történt felépítéséig a karokat és rendeket a fejlődés minden fázisában élénken foglalkoztatta.

Ezen érdeklődés legpraegnansabb kifejezést nyert az 1832/6-iki országgyűlésen, mely a M. Nemzeti Múzeum palotájának felépítésére 500,000 és a Jankovich-gyűjtemény megvásárlására 125,000 pengő forintot szavazott meg s a M. Nemzeti Múzeumnak nemcsak állandó otthont, hanem oly gyűjteményt is biztosított, mely mint ilyen, bármely európai intézetnek díszére vált volna.

Az országgyűlés ezen elhatározása forduló pontot képez a M. Nemzeti Múzeum történetében, véget vetett az eddigi ideiglenes állapotnak s az ország figyelmét a Múzeum épülő palotájára, mint ennek állandó otthonára fordította, melynek méltó felszerelése és berendezése most az országgyűlés, József nádor és V. Ferdinánd király legfőbb törekvését képezte.

Ez időtől fogva a nemzet legjobbjait egy magas nemzeti vágy lelkesítette, t. i.: a M. Nemzeti Múzeumot a külföldi hasonló intézetek színvonalára emelni s megszerezni számára azon magyar vonatkozású gyűjteményeket és emlékeket, melyek a hazai és külföldi könyvpiaczon kerülnek eladásra.

Erről tanuskodik a karoknak és rendeknek az 1840-iki országgyűlésen a főrendekhez intézett üzenete, melyben ezeknek figyelmét a gróf a Ráday- és Kovachich-féle könyv- és kéziratgyűjteményre felhívták s megszerzésöket a M. Nemzeti Múzeum részére emelkedett hazafias indokolásban ajánlották.

De az országgyűlés itt meg nem állapodott, hanem midőn a M. Nemzeti Múzeumnak a legkiválóbb hazai gyűjteményeket, műemlékeket és ritkaságokat részint hazafias adomány, részint vásárlás útján már biztosította, az intézetnek állandó otthont teremtett s ennek méltó berendezéséről hazafias buzgalommal gondoskodott.

figyelmét most a külföldi gyűjteményekben levő magyarországi vonatkozású kéziratokra fordította, melyeket a M. Nemzeti Múzeumnak csere, ajándék vagy vásárlás útján visszaszerezni minden törvényes eszközzel törekedett. [1] [2] [3] [4]

Ezen kulturális mozgalom hatása alatt keletkezett azon emlékezetes felirat [5], melyet az 1843/4-iki országgyűlés 1844. szeptember 3-kán V. Ferdinánd királyhoz *a Corvina Európaszerte elszórt maradványainak a Nemzeti Múzeum részére leendő visszaszerzése ügyében intézett* s melynek teljesítését V. Ferdinánd király 1844-ik évi november 3-án kelt legfelsőbb királyi válaszában a körülményekhez képest megigérte. [6]

Ezen legfelsőbb királyi válasz volt az 1843/4-iki országgyűlésnek utolsó kimagasló mozzanata, mert ez évi november 13-án bezáratott.

Mindenesetre kiváló kulturtörténeti fontossággal bir azon körülmény, hogy a Corvina külföldi maradványainak és a magyar történetirás egyéb külföldi emlékeinek a M. Nemzeti Múzeum részére leendő visszaszerzése ügyében az országgyűlés által elfoglalt álláspontot a korona is szentesítette s a külföldi hungaricák felkutatását és visszaszerzését a M. Nemzeti Múzeum feladataihoz sorozta.

Arra, hogy az országgyűlés az országból különböző időben kivitt irományokat és kéziratokat az országnak visszaadatni kérte, az 1802—1844-iki időszakban tartott országgyűlések irományaiban több példát találunk.

Igy az országgyűlés több izben kérte a bayreuti és ansbachi herczeg által II. József császárnak ajándékozott, de a bécsi titkos levéltárban visszatartott magyarországi vonatkozású oklevelek visszaadását, kérte továbbá, hogy a porosz kormány által a heinrichaui czisterczita apátság 1810-diki saecularisatiója alkalmával lefoglalt, részben a zirczi apátságra vonatkozó oklevelek, valamint a törökök által a budai várból elvitt irományok és Mátyás király könyvtárának maradványai, nemkülönben a IV. Béla király idejében a tatárjárás alkalmával a ragusaiakhoz elvitt magyarországi oklevelek az országnak visszaadassanak.

De ezen kérelmek, melyeket I. Ferencz és V. Ferdinánd magyar királyok részben teljesítettek, részben teljesítésöket a lehetőség határai közt legfelsőbb királyi válaszban megigérték, az ansbachi és heinrichaui esetet kivéve, csak általános

körben mozogtak s a külföldről visszaszerzendő magyarországi irományokat csak általában az országnak s nem egyes hazai intézeteknek vindikálták.

Azt azonban, hogy Mátyás király könyvtárának külföldön levő maradványai, valamint a külföldi levéltárakban létező magyarországi vonatkozású irományok a M. Nemzeti Múzeum kiegészítésére visszaszereztessenek, az 1843/4-iki országgyűlés mondta ki legelőször, ezt illeti meg a dicsőség, hogy a Nemzeti Múzeumot mint első rendű kulturális intézetet a nemzeti hivatás magaslatára emelte s midőn palotájának felépítése befejezéséhez közel állott, ezt jelölte meg azon helynek, melyben nemzeti múltunk összes kulturális traditióit és emlékeit összpontosítani kívánta.

S hálával elismerjük, hogy ezen törekvésében az országgyűlést V. Ferdinánd király hathatósan támogatta.

Ugyanazon napon, melyben a legkegyelmesebb királyi válasz kelt, vagyis 1844. nov. 3-án adta ki a király Metternich herczeg császári és udvari államkanczellárhoz legfelsőbb parancsát, melyben, tekintettel a magyar országgyűlés kívánságára, utasította, hogy a Mátyás király könyvtárából származó, a római, florenczi, bolognai és berlini könyvtárakban és levéltárakban levő Magyarországra vonatkozó kéziratok legalább másolatban a Nemzeti Múzeum kiegészítésére megszereztessenek s hogy az államkanczellár ezen kívánság teljesítésére az illető követségek útján tegye meg a szükséges lépéseket. [7])

Ezen legfelsőbb parancs következtében Metternich herczeg a bécsi császári udvari könyvtárral Mátyás király könyvtáráról emlékiratot szerkesztetett s ezt azon osztrák követségeknek, melyeket a Corvina maradványainak nyomozására a legmagasabb királyi parancs értelmében felszólított, tájékozás végett megküldötte. [8])

Ezen emlékirat több tekintetben irányzatos s a bécsi udvari könyvtár Corvin-codexeiről szóló részében nemcsak hogy túlságig óvatos és általános, de nem felel meg a valóságnak sem, melyet a bécsi udvari könyvtárban levő Corvin-codexekről, a könyvtár saját publicatióiban közölt régi, kétszáz év előtti positiv adatok alapján tudunk.

Az államkanczellár körlevele, melyet a monarchia római, párisi, londoni, berlini, hannoveri, drezdai és florenczi követeihez intézett 1844. decz. 5-én 86. eln. sz. a. kelt s a római, bolognai,

ferrarai, párisi, angolországi, berlini, wolfenbütteli, drezdai, lipcsei és florenczi könytárakban levő Corvin-codexek kinyomozására szorítkozott, melyekről részletes kimutatást kért, hogy ebből meg lehessen ítélni azt, melyik kézirat lemásoltatása válik szükségessé akkor, ha csere vagy vásárlás útján azoknak visszaszerzése nem lesz eszközölhető.

Az államkanczellár körjegyzékében különösen kiemelte, hogy Ő Felsége akarata, hogy a magyar országgyűlés kívánsága lehetőleg teljesüljön s tájékozásképen hozzáteszi, hogy *Mátyás király kéziratai az eredeti kötésen levő préselt hollóról felismerhetők.* [9])

Ezen körjegyzék szétküldése után a magyar kir. udvari kanczellária 1844. deczember 12-én D. 19,292/1132. sz. a. kelt átiratában arra kérte a cs. kir. titkos udvari államkanczelláriát, hogy az Ő Felsége parancsából a monarchia követségei által Mátyás király könyvtára ügyében eszközlendő nyomozások eredményei vele közöltessenek. [10])

Metternich herczeg ezt készséggel megigérte s 1845. jan. 5-én kelt válaszában előrebocsátván, hogy a magyar országgyűlés által felsorolt külföldi könyvtárakon kívül még a drezdai, párisi, londoni és hannoverai könyvtárakban is vannak Corvin-codexek, melyeknek felkutatására az illető cs. kir. követségeket szintén utasította: megjegyezte, hogy a beérkezendő jelentéseket a m. kir. udvari kanczelláriával annál is inkább fogja közölni, hogy a magyar országos hatóságoknak módjukban legyen a további teendők iránt határozni és a cs. kir. követségek utasíthatók legyenek, mit kelljen még ez ügyben tenniök, hogy a magyar országgyűlés kívánsága teljesüljön. [11])

1845-ben és 1846-ban nem volt országgyűlés, az 1847/8-iki pozsonyi országgyűlést pedig V. Ferdinánd király 1847. november 7-ére hívta össze.

Ezen intervallumot a monarchia diplomácziája arra használta fel, hogy Mátyás király könyvtárának maradványait az európai könyvtárakban nyomoztatta, ezekről jegyzéket készíttetett s a Nemzeti Múzeum részére leendő visszaszerzésökre nézve az illető külföldi kormányokkal megindította a szükséges diplomácziai tárgyalásokat.

Mily eredményre vezettek ezen nyomozások és tárgyalások? nem szándékom ezúttal részletezni, de az ügy érdekében consta-

tálom, hogy Metternich herczeg a hozzá ez ügyben a cs. kir. követségektől 1845—1847-ben beérkezett jelentéseket hivatalból a m. kir. udvari kanczelláriával közölte [12]), mely éber figyelemmel őrködött a fölött, hogy a magyar országgyűlés 1844-iki feliratában kifejezett s a Felség által ez évi november 3-iki legmagasabb királyi válaszában kegyelmesen jóváhagyott kívánságok teljesüljenek s a cs. kir. államkanczellária közvetítésével pontosan végrehajtassanak.

Ezen éber gondoskodásról tanuskodik a m. kir. udvari kanczelláriának a cs. kir. udvari államkanczelláriához 1847. jan. 7-én intézett átirata, melyben tekintettel arra, hogy a magyar karok és rendek említett feliratukban azt állítják, hogy a bécsi császári udvari és a velenczei könyvtárban is vannak Mátyás király könyvtárából kéziratok, melyekről a magyar kir. kanczellária ekkorig még nem kapott tudósítást, tekintettel továbbá a magyar országgyűlésnek ez évben való megnyitására, arra kéri a császári államkanczellárt, hogy ezen könyvtárak, valamint a császári udvari titkos levéltár jelentéseit is vele közölni szíveskedjék s kérdezte, hogy ezen császári intézetek átengedhetik-e a M. Nemzeti Múzeumnak a birtokukban lévő Mátyás-féle kéziratokat?

A császári udvari államkanczellária készséggel igérte meg a még hiányzó jelentések beszerzését, de az udvari könyvtárt illetőleg megjegyezte, hogy ez esetben a m. kir. udvari kanczelláriára kell bíznia azt, hogy a szükséges adatokért közvetlenül a császári könyvtár előljáróságához forduljon, a mennyiben itt valami visszamaradt volna azon időből, mikor Mátyás király Bécsben élt, mivel gyaníttatik, hogy a XVI. században a török invasió idejében innét igen sokat elhurczoltak és Angliába eladtak. [13])

Ennek következtében a m. kir. udvari kanczellária 1847. márczius 4-én 3052/152. sz. a. kelt elnöki jegyzékében, melyet a császári udvari főkamarásmesteri hivatal útján [14]) a cs. kir. udvari könyvtár akkori előljárójához, báró Münch-Bellingshausen könyvtárőrhöz [15]) intézett, arra kérte az udvari könyvtár előljáróságát, hogy tekintettel a magyar karok és rendek azon kívánságára, hogy a cs. kir. udvari könyvtárban levő, Magyarország történetére vonatkozó s Mátyás király egykori könyvtárából származó kéziratok, a Nemzeti Múzeum kiegészítésére megszereztessenek, tekintettel továbbá Ő Felségének e kívánság teljesítésére

vonatkozó 1844-ik évi november 3-án kelt legfelsőbb parancsára, tegye meg ez irányban a szükséges nyomozásokat, vétesse jegyzékbe a könyvtárban található Mátyás-féle kéziratokat és tegyen jelentést arról, hogy ezekből melyiket volna a könyvtár hajlandó eredetiben vagy másolatban a M. Nemzeti Múzeum kiegészítésére átengedni?

Hasonló megkeresést intézett a magyar udvari kanczellária a cs. kir. udvari titkos államlevéltár igazgatóságához is, és pedig a császári királyi főudvarmesteri hivatal útján.

A császári könytár előljárósága ez évi junius 25-én tett ez ügyben a cs. kir. főudvarmesteri hivatalnak jelentést, melyben a kérdés merituma elől kitérve, a történeti igazság és a könyvtár portáléja fölötti, 1663-ból származó emléktábla ellenére, mely a könyvtár alapításának főbb momentumaiból kiemeli, hogy az *Mátyás király könyveinek nagy részével gazdagodott* (magna parte librorum Serenissimi Regis Mathiae Corvini locupletata), a Corvina maradványaiból mindössze csak három kéziratot sorolt fel, melyekről kétségtelen, hogy Budáról kerültek a bécsi udvari könyvtárba. Ezek a Lambecius által 1665-ben, Budán az itteni főpasától ajándékba kapott kéziratok, úgy mint: a) *Gregorius Nasiansenus in latinam linguam translatus*; b) *S. Augustini Sermones de verbis Domini*; c) *Poemata latina miscellanea.* — Ellenben a könyvtár többi Corvin-codexeinek nincs budai provenientiájuk, mivel nem közvetlenül Budáról, hanem második, harmadik kézből, más gyűjteményekből kerültek az udvari könyvtárba.

Nem lehet ez alkalommal feladatom a könyvtár ezen jelentésének birálatába bocsátkozni, de kérdem: hát azon 279 kézirat és nyomtatvány, melyeket 1686-ban, tehát Lambecius utazása után 22 évvel később, Budavár visszafoglalása alkalmával a várban találtak és a császári udvari könyvtárba bekebeleztek, szintén nem bir budai provenientiával? Avagy az udvari könyvtár előljárósága hadi zsákmánynak tekintette ezen könyveket, melyeknek mint trophaeumoknak nincsen provenientiájuk? De a törökök hadi szakmányából visszakaptunk már 42 codexet, legyen szabad reménylenünk, hogy az osztrákok által Mátyás király halála után a mohácsi vészig és ezután egész 1663-ig, az udvari könyvtár emléktáblájának felállításáig, innét pedig egész Budavár 1686-iki visszafoglalásáig a budai királyi könyvtárból elvitt kéziratokat is egy kedvező alkalom vissza fogja hozni oda, a honnan elszármaztak s én nem

mondok le azon illusióról, melyet a bécsi udvari könyvtár budai és magyarországi provenientiájú kéziratai és nyomtatványaira nézve táplálok, hogy t. i. ezek hivatva vannak arra, hogy a budai királyi várban visszaállítandó *magyar királyi udvari könyvtárnak alapját képezzék.*

De hogy felvegyem az elejtett fonalat, konstatálnom kell azt, hogy a Corvina maradványai ügyében megindított diplomácziai tárgyalások, melyek bár három évig húzódtak s a Corvina-kérdés tisztázásához tevékenyen hozzájárultak, de végeredményökben nem hozták meg az óhajtott sikert. S nem vezettek eredményre azon tárgyalások sem, melyeket a fenséges József nádor saját kezdeményezéséből a wolfenbütteli herczegi könyvtárral, az itt lévő Corvin-codexeknek a Nemzeti Múzeum részére csere útján való visszaszerzése ügyében 1845-ben folytatott.

Positiv eredmény tehát a diplomácziai tárgyalásokból egész 1847. október 1-éig nem volt, bár az eddig beérkezett jelentések, a restitutio iránt megindítandó további dicasterialis tárgyalásoknak bő anyagot nyújtottak.

Ekkor azonban az 1847/8-iki pozsonyi országgyűlés megnyitása előtt öt héttel, a diplomácziai tárgyalásokban kedvező fordulat állott be, mely eredményezte, hogy a modenai fejedelem V. Ferdinánd király legkegyelmesebb közbenjárására a modenai esztei királyi könyvtárból a Magyar Nemzeti Múzeumnak két fényes kiállítású Corvin-codexet ajándékozott, melyeket a monarchia fiorenczi követe a bécsi cs. kir. udvari államkanczelláriának még az országgyűlés megnyitása előtt tényleg megküldött, de melyek a Nemzeti Múzeumba soha el nem jutottak, hanem a bécsi udvari könyvtárba vannak, hova nem tudni melyik évben és milyen átirattal lettek, valószinűleg a főudvarmesteri hivatal útján, áttéve.

S itt jelentésemnek tulajdonképeni czéljához értem, hogy elmondjam ezen két Corvin-codexnek részletes történetét, mely a Corvina külföldi maradványainak visszaszerzése ügyében megindított diplomácziai tárgyalásoknak utolsó, de legérdekesebb fejezetét képezi.

A monarchia florenczi* követe ugyanis 1847. szeptember 27-én a modenai fejedelem akkori külügyminiszteréhez Molza marquishoz

* A toszkánai nagyherczegnél.

egy bizalmas jegyzéket intézett, melyben a Corvina maradványainak visszaszerzése ügyében megindított mozgalmat ismertetve, igen melegen szól a magyar nemzetnek Mátyás király könyvtárai iránti kultuszáról s e könyvtár Európaszerte elszórt maradványainak visszaszerzése iránti kívánság jogosultságáról. — Fontos érveket hoz fel a mellett, hogy Magyarországon mily jó benyomást tenne az, ha a modenai fejedelem az esztei királyi könyvtár azon számos Corvin-codexéből, melyeket II. Alfons ferrarai herczeg 1560-ban könyvtára számára Velenczében vásároltatott, nehányat akár csere, akár vétel útján a magyar nemzetnek felajánlana.

«Miután ő királyi fensége a modenai főherczeg — úgymond a diplomáczia jegyzék — czíménél és jogainál fogva *magyar királyi herczeg* és azonkívül Magyarországban nagyon terjedelmes uradalmakkal bir, mindazon áldozat, melyet hajlandó lenne a magyar rendek kívánságának teljesítésére tenni, (mely áldozat végelemzésében csak egyszerű visszaadás jellegével birna), Magyarországon nagyon kedvező benyomást fog előidézni, mely egyidejűleg a felséges császári házra is átszáll.»

Ajánlja azért az ügyet melegen a külügyminiszter figyelmébe és kéri, hogy őt és udvarát Ő királyi fenségénél teendő közbenjárásának eredményéről és arról, vajjon ezen bizalmas kérés teljesíthető-e? rövid idő alatt értesíteni szíveskedjék, mert az ügy a legközelebbi országgyűlésen, melynek összehívása mihamarább megtörténik, nyilvános közlés tárgyát képezendi. [16])

Ezen bizalmas jegyzékre a modenai fejedelem a magyar nemzetnek két fényes kiállítású Corvin-codexet ajándékozott, melyeket Molza marquis külügyminiszter 1847. október 10-én egy udvarias jegyzék kíséretében, kis ládikába csomagolva a florenczi osztrák követnek oly kéréssel küldött meg, hogy ezt, mint ő királyi fensége különös tisztelete jelét, ő császári királyi felségének rendelkezésére bocsátani szíveskedjék.

«Alig vett tudomást ő királyi fensége a modenai fejedelem, az én kegyelmes uram, — írja a külügyminiszter — ő császári felségének és a magyar rendeknek kívánságáról, azonnal elrendelte, hogy vizsgáltassék meg, vajjon könyvtárában vannak-e kéziratok Mátyás király könyvtárából, melyeket 1560-ban II. Alfons Velenczében vásároltatott.» [17]), [18]), [19]).

Kitünt, hogy van egy-két gyönyörű festményekkel és aranyo-

zásokkal ékesített pergamen codex, melyek már 300 év óta könyvtárunk egyik ékességét képezik.

«Báró úr be fogja látni — irja tovább — hogy nem igen lehetséges a könyvtárt megfosztani oly ékességeitől, melyek oly régi időtől fogva a külföldiek csodálatának tárgyát képezik. Mindazonáltal ő királyi fensége világos bizonyítékát kivánván adni tiszteletének Ő császári felségével szemben, elrendelte, hogy két becses codex bocsáttassék Ő Felsége rendelkezésére és pedig szt. Jeromos és Aranyszájú szent János homiliái, melyek nagyszerű miniatürökkel, Magyarország czímerével és a hollós gyürűvel vannak diszítve.

Ő királyi fensége e codexeknek nem szabja meg árát, bár igen szivesen venne oly kéziratot cserébe, mely viszont az ő könyvtárára nézve birhat becscsel, például: a modenai krónika kéziratát, mely talán véletlenül valamely császári könyvtárban megvan s melyet II. Alfons egykor sógorának, Ferdinánd főherczegnek Innsbruckban ajándékozott. — Más irodalmi művel is megelégszik ő fensége és teljesen megnyugszik abban, a mit ő császári felsége ez ügyben határozni fog. [20])

Végül mellékeli a codexek bibliographiai leirását; kéri az osztrák követet, hogy őt a küldemény átvételéről és annak idejében a bécsi kabinet határozatáról értesítse.» [21—23])

A florenczi osztrák követ ez évi október 16-án válaszolt a modenai fejedelem külügyminiszterének jegyzékére, értesítvén őt, hogy «a két Corvin-codexet, melyek szt. Jeromos és aranyszájú szent János homiliáit tartalmazzák, a kisérő levéllel együtt kezéhez vette *és kötelessége szerint a császári kir. udvari államkanczelláriának Bécsbe fogja elküldeni, hogy onnan a legközelebbi magyar országgyülésre a rendeknek leküldettessenek*; készséggel megigérte, hogy nem fogja elmulasztani az alkalmat, hogy magának tudomást szerezzen azon irodalmi művekről, melyek ő királyi fenségének cserében kellemesek volnának a két kéziratért, melyet oly előzékenyen Magyarországnak átengedett.» [24])

Ezzel a két modenai Corvin-codexre vonatkozó modenai diplomácziai okmányok megszakadnak s több hivatalos okmányt, melyek a codexek további sorsára nyujtanának tájékozást, sem a cs. és kir. külügyminiszterium, sem a főudvarmesteri hivatal, sem

az udvari könyvtár, sem az országos levéltár irattáraiban nem sikerült eddig felkutatnom.

A dolog kényes természetű levén s a hiányzó okmányok azon időszakba tartozván, melyből szabályszerint a hivatalos ügyiratokat csak bizonyos megszorítással lehet használni, kutatásaimban óvatossággal kellett eljárnom s kerülő utakon nyomozni azt, a mit rendes úton kutatni az ügy érdekében nem volt tanácsos; néha pedig a jó nyomon megkezdett kutatásokat félbe kellett szakítanom, hogy ügybuzgalmammal feltűnést ne keltsek s az ügy sikerét ne koczkáztassam.

Ez az oka, hogy azon okmányt, melylyel a florenczi osztrák követ a Corvin-codexeket a császári királyi udvari államkanczelláriához Bécsbe küldötte, és azon átiratot, melylyel a codexeket a császári udvari könyvtárba bekebelezték, szóval a codexek vándorlási történetének utolsó stádiumára vonatkozó adatokat nem tudtam ekkorig megszerezni. De azt hiszem, hogy rövid idő alatt ezek is birtokomban lesznek.

Egyébként ezen két okmány a dolog érdemén mit sem változtat.

Tény az, hogy a modenai fejedelem a két Corvin-codexet Magyarországnak, illetőleg a magyar országgyűlés és V. Ferdinánd király legkegyelmesebb kívánságához képest, a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozta, tény, hogy ezen ajándékot a flórenczi osztrák követ azért küldte, mint maga mondja a bécsi császári kir. udvari államkanczelláriának, hogy közvetítésével a legközelebbi magyar országgyűlésnek bemutattassék, s tény, hogy ezen codexek a magyar országgyűlés, V. Ferdinánd király és a modenai fenséges fejedelem intentiója ellenére nem a M. Nemzeti Múzeumba, hanem a bécsi udvari könyvtárba jutottak.

Ezen három tény az emlékiratomban felhozott adatokból és az ahhoz csatolt hiteles mellékletekből világosan konstatálható.

Azt azonban, hogy a modenai codexek milyen időtájban érkeztek Bécsbe? mi történt velök addig, míg a bécsi császári udvari könyvtárba kerültek? s mely időben lettek ide elhelyezve? nem tudom positiv adatok alapján megállapítani.

Valószínű, hogy a codexek 1847. október végén vagy november elején Bécsbe érkeztek, de feltűnő, hogy ily fontos culturtörténeti mozzanatról, mely a monarchia külföldi diplomácziájának

jelentékeny sikerét képezte, s melynek érdekében az közel három évig fáradozott, az 1847/8-iki országgyűlés királyi előterjesztéseiben egyetlen egy szóval sincs említés!

Keveselte-e a m. kir. udvari kanczellária az elért eredményt és kedvezőbb alkalomra várt, míg a diplomácziai tárgyalások más helyen talán több sikert fognak felmutatni? avagy pedig más oka volt arra, hogy a codexeket, melyekkel a kormány, a flórenczi osztrák követ szavai szerint, a magyar nemzetnél az udvar és maga iránt jó benyomást óhajtott kelteni, az országgyűlésnek be nem mutatta? — nem bírom ezúttal eldönteni.

Az 1848/9-iki események és az ezeket követő időszak érthetővé teszik azt, hogy ezen codexeket miért tartották vissza Bécsben, de megmagyarázhatlan, hogy 1861-ben, vagy az alkotmányos aera visszaállítása után a magyar tudományos Akadémiában vagy az országgyűlésen nem akadt senki, ki ezen ügyet itt előhozta és a codexek restitutióját szorgalmazta volna.

Az ügy csak 1868-ban került szóba először az Akadémiában, midőn dr. Rómer Flóris akadémiai tag a második osztály 1868. febr. 3-án tartott ülésén Simonyi Ernő külföldön tartózkodó hazánkfiának az általa európai könyvtárakban megvizsgált és szakszerűen leirt Corvin-codexekről szóló jelentését bemutatván, ebből a M. T. Akadémia tudomására hozta: «*hogy a modenai könyvtárnok állítása szerint az 1843/4-iki vagy 1847/8-iki országgyűlések által a modenai fejedelemtől Corvin-codexek kérettek volna, s hogy kettőt belőlük el is küldöttek Magyarországba, melyeknek holléte azonban nem tudatik.*»[1]

Ezen a nyomon ment 1869-ben dr. Rómer Flóris Modenába és az Eszteiek könyvtárában a Simonyi Ernőtől ajándékba nyert tudományos jegyzeteket összehasonlitotta a könyvtár 13 Corvin-codexével s kutatásainak eredményéről a M. T. Akadémia 1869. nov. 16-án tartott osztályülésén számolt be.[2]

Jelentéséből nagy fontossággal bir reánk nézve a modenai könyvtári krónikának egyik pontja, mely a magyar országgyűlésnek

[1] A M. Tud. Akadémia Értesítője 1868, 39. l.

[2] Jelentése az Archaeologiai Értesítő 1870. 14., 15. számában látott napvilágot.

1847-ben ajándékozott két Corvin-codexről szól, s eredetiben szórólszóra így hangzik:

«I 9. Ottobre 1847. furono per ordine ducale consegnati al ministro degli affari esteri Marchese Giuseppe Molza due codici MSS. in pergamena già spettanti a Mattia Corvino re d'Ungheria, il primo de quali contiene una lettera di S. Giovanni Chrysostomo sopra lettera a Timoteo ecc., il secondo altra lettera di S. Girolamo sulla lettera ai Galati ecc., onde essere messi a disposizione di S. M. J. per spedirgli alla dieta d'Ungheria.»

Ezen adatot Rómer Flóris minden megjegyzés nélkül közli, de azt, hogy a Magyarországba küldött Corvin-codexek hova kerültek és melyik könyvtárban vannak elhelyezve, egy szóval sem említi.

Simonyi Ernő 1868-ik évi jelentése csak átalában két Corvin-codexről beszél, Rómer Flóris 1869-ik évi kutatásai felderítik a két codexnek czímét is, melynek alapján ezeknek nyomozása megindítható, de arról, hogy ezen codexek hol kereshetők? nem szólnak.

Ugy tudom, hogy ez időtájt Simonyi Ernő és Rómer Flóris adatai alapján, Toldy Ferencz kezdeményezésére, a magyar kir. kormány a bécsi csász. udvari könyvtárban tett valami lépést Mátyás király könyvtára ügyében, mely azonban, fájdalom, eredményre nem vezetett.

Giuseppe Campori az esztei könyvfestőkről szóló értekezésében (Il miniatori degli estensi), mely a modenai történelmi társulat «Atti e Memorie» czímű vállalatában 1872-ben jelent meg, Mátyás király könyvtárának miniatorairól tárgyalván, kiterjeszkedik az Eszteiek modenai könyvtárában lévő Corvin-codexek miniatoraira is, kikről nagy elismeréssel szól. Felemlíti azután, hogy a könyvtár Corvin-codexeiből a modenai fejedelem 1847-ben a Magyar Nemzeti Múzeumnak két fényes példányt ajándékozott, melyek valósággal Bécsbe érkeztek és valószínűleg ott visszamaradtak. Campori az ajándék körülményeit és intentióját a modenai könyvtár hiteles adatai alapján így adja elő:

«Nell anno 1847 l'Imperatore d'Austria nell intento di gratificarsi l'animo degli Ungheresi, fece richiedere officialmente questi codici al Duca di Modena, al quale pel titolo che portava di Principe Reale d'Ungheria, diceva il messaggio del ministro Kollowrat, doveva tornar grata l'occasione di compiacere a quel popolo,

che avrebbe dato ricetto nel suo Museo nazionale a quelle gloriose memorie dell' illustre Mattia Corvino. Il Ministro a rendere più giustificata l'irragionevole domanda concludeva senza alcuna cognizione dei fatti, che in quella cessione non doveva vedersi che una semplice restituzione (*il ne s'agit d'ailleurs que d'une restitution*). Il Principe non potendo contrastare in tutto all' imperiale desiderio, ordinò che due di quei codici, che per l'avvedutezza dei bibliotecarii furono i meno pregevoli, si spedissero a Vienna dove effetivamente andarono e dove probabilmente rimasero.»

E szerint a két modenai Corvin-codex adományozását politikai tekintetek hozták létre, a modenai könyvtár adatai megegyeznek az általunk felhozott adatokkal s Campori az első, ki valószínűnek tartja azt, hogy a codexek Bécsben visszamaradtak.

Hasonlóképen adja elő a két codex történetét a modenai könyvtár hivatalos monographiája is, mely: «*Cenni Storici della R. Biblioteca Estense in Modena*» czím alatt Modenában 1873-ban látott napvilágot.

A codexek kinyomozása.

Midőn 1874-ben a M. Nemzeti Múzeum könyvtárához kerültem, s egész lelkesedéssel a könyvtártudományi és bibliographiai tanulmányokra adtam magamat, kezdtem a magyarországi vonatkozású, de külföldi könyvtárakban levő középkori kéziratokkal (irott könyvekkel) foglalkozni, melyeket speciális szakomul választottam.

A hazai történetirás ezen forrásai irodalmunkban többnyire ismeretlenek s ha a Kovachich Miklós, Jankowich Miklós, Horvát István, Petrovics Frigyes, Wenzel Gusztáv és Toldy Ferencz ide vonatkozó szórványos adalékaitól eltekintünk, rendszeresen ekkorig sem kutatva, sem tanulmányozva nem voltak. Felkutatásuk a mohácsi vész előtti magyar történetirást ismeretlen adalékokkal gyarapítja s felhasználásuk ezen kor művelődéstörténeti viszonyait egészen uj világításba helyezi.

Ezért hozzáfogtam a külföldi könyvtárak kéziratairól megjelent leiró catalogusok és a kézirattani irodalom tanulmányozásához, melyekből a magyarországi vonatkozású középkori kéziratokat kijegyeztem, hogy ezen jegyzék segítségével az illető kéziratokat adandó alkalommal a helyszínén tanulmányozhassam.

Tanulmányaim természete úgy hozta magával, hogy Mátyás király könyvtárának maradványait is be kellett vonnom kutatásaim körébe, s így kezdtem ezekkel behatóan foglalkozni. Igy történt, hogy midőn 1877-ben II. Abdul Hamid török szultán Ő Felsége a budapesti egyetemnek 35 codexet ajándékozott, engem biztak meg azzal, hogy ezeket a «Magyar Könyv-Szemlé»-ben ismertessem; 1878-ban Fraknói Vilmos, az akkori múzeumi könyvtárőr javaslatára a nagyméltóságú vallás- és közoktatási m. kir. Miniszterium az esztei könyvtárban levő Corvin-codexek megvizsgálására Modenába küldött ki, hol a királyi könyvtár 3000-re menő kéziratait egyenkint megvizsgáltam s Mátyás király könyvtárának itt levő maradványait különös tanulmány tárgyává tettem. Három heti szakadatlan munka után, mely idő alatt a könyvtárban naponkint 9—4-ig egyhuzamban dolgoztam, azon eredményre jöttem, hogy a könyvtárban em mint Simonyi Ernő és dr. Rómer Flóris állították 13, hanem 15 Corvin-codex létezik és pedig egy olyan, melyről ekkorig magának a könyvtárnak sem volt tudomása. Ezen codexeket szakszerűen leirtam s az «Ellenőr» 1878-iki jun. 25-iki számában rövid ismertetést közöltem rólok, hol kiemeltem, hogy ezeken kívül volt még a könyvtárban két fényes kiállitású Corvin-codex, melyeknek története bennünket közelebbről érdekel s melyekről a «Magyar Könyv-Szemlében» közlendő jelentésemben részletesen fogok szólni, de ezek 1847-ben Bécsbe kerültek s azóta a császári udvari könyvtárban vannak.

Ez alkalommal a modenai állami levéltárban leirtam a két Corvin-codex történetére vonatkozó diplomácziai jegyzékeket, melyek ezen emlékiratnak alapját képezik, s a könyvtár catalogusából kiirtam eredeti signaturájukat, melyet 1847-ig a könyvtárban viseltek, s mely rajtok mai napig a kötés táblájának belsején fönmaradt. Ezen signatura a következő: lajstromszám 434, a codex signaturája: Ms. VI. G. 2. és lajstromszám: 440, a codex signaturája: Ms. VI. G. 8.

Itt mellékesen megjegyzem, hogy az esztei könyvtárban a kéziratok kevés kivétellel mind barna bagaria bőrben vannak ujra kötve s régi eredeti kötést a kézirattárban alig találtam nehányat. Az uj kötés a múlt századból származik, s természeténél fogva a kéziratokat a moly és szú pusztításaitól megvédelmezi. Minden

köteten rajta van az esztei ház aranyos czímere, mely a kéziratoknak fejedelmi fényt kölcsönöz.

Modenai tanulmányutamból hazatérve, első dolgom volt a szerzett tapasztalatok alapján átkutatni a bécsi császári udvari könyvtár kéziratainak 7 kötetes catalogusát, mely 1863—1875-iki időközben jelent meg s a fővárosi három nagy könyvtárban meg van. Ezen catalogus VII. kötetében a 13,697. és 13,698. folyó szám alatt csakugyan egy oly «Chrysostomus» és «Hieronymus» czímű hártyacodexet találtam, mely a két modenai codex leírásának teljesen megfelelt. [25]) Különösen a Hieronymus-codexnél kitett 1488-ik iratási évszám és a másolónak M. L. P. betűk alatt rejtőző neve tették előttem valószínűvé azt, hogy az udvari könyvtár catalogusának ezen két száma alatt az 1847-iki két modenai Corvin-codex fog lappangani. A codexek a catalogusban mint festett hártyakéziratok vannak leirva, de provenientiájukról említés nincsen.

Ennek megállapítása végett felmentem Bécsbe s a császári udvari könyvtárban örömmel győződtem meg arról, hogy feltevésem csakugyan helyes, s a jelzett számú két hártyakézirat nem más, mint a keresett két Corvin-codex, melyeket a modenai fejedelem 1847-ben Magyarországnak ajándékozott. Kötésük a modenai kéziratok kötésével azonos s táblájuk belsején rajta van a bécsi udvari könyvtár mostani signaturája mellett az esztei könyvtár régi signaturája is, mely így szól: VI. G. 2. és VI. G. 8.

Megvizsgálván e codexeket, azon eredményre jöttem, hogy Chrysostomust Attavantes de Attavantibus a hirneves florenczi miniator, Hieronymust pedig Francesco del Cherico az Attavantessel egy színvonalon álló könyvfestő festette, kitől a modenai könyvtár egy, a bécsi udvari könyvtár két, és a római jezsuita könyvtár egy Corvin-codexet, a florenczi Laurentiana pedig több codexet bir. Kutatásaim bécsi eredményéről jelentést tettem Méltóságos Igazgató úrnak, ki azzal bizott meg, hogy gyűjtsem össze a codexek történetére vonatkozó összes adatokat és ha együtt lesz minden, tegyek róluk kimerítő jelentést, hogy ennek alapján azok restitutiója iránt megtegyük Ő Felségénél a szükséges lépéseket.

Azóta 12 év telt el. Ezen idő alatt megvizsgáltam a budapesti, győri, pozsonyi, marosvásárhelyi, zágrábi, bécsi, göttweigi, prágai, salzburgi, müncheni, erlangeni, stuttgarti, jenai, göttingai,

wolfenbütteli, lipcsei, drezdai, veronai, velenczei, modenai, pármai és konstantinápolyi könyvtárak Corvin-codexeit, s igyekeztem a modenai két Corvin-codex vándorlási történetére vonatkozó adatokat tehetségem szerint összegyűjteni. Ezeknek provenientiájáról irtam a «Magyar Könyv-Szemle» 1878. és 1881-iki folyamában és 1882-ben a «Könyvkiállítási Kalauz»-ban, mely évben az országos könyvkiállításon a bécsi udvari könyvtár többi Corvin-codexeivel ezek is ki voltak állítva, de vándorlási történetük megirásával egész mostanáig késtem, mert három okmány, melyek a codexek bécsi internálására vonatkoznak, még birtokomban nincsen.

Mily átirattal küldte meg a florenczi osztrák követ a codexeket a bécsi császári királyi udvari államkanczelláriának? — mikor és mily rendelettel kebelezték be ezeket a bécsi császári udvari könyvtárba? és megkapta-e a modenai könyvtár csere fejében a kivánt modenai krónikát vagy más kéziratot? — ezen három körülmény felderítésére nincsenek adataim.

Tudom, hogy ezen három adat a dolog lényegén nem változtat, mert a felhozott többi adatokból kétség nélkül konstatálható: először, hogy a modenai fejedelem a két codexet a magyar országgyűlés kérésére és V. Ferdinánd király közbenjárására ajándékozta a Magyar Nemzeti Múzeumnak, másodszor, hogy azon intentió, mely a felséges közbenjárót és a fenséges ajándékozót a két codex adományozásánál vezette, ekkorig még végrehajtva nem volt, és harmadszor, hogy az ezeknek megfelelő cseretárgy megválasztását a modenai fejedelem a codexektől egészen függetlenül Ő császári és királyi Felsége legmagasabb elhatározására bízta (ez tehát reánk nem tartozik), mégis ennek daczára nem volt szándékomban az ügyet nyilvánosságra hozni mindaddig, míg minden adat kezemben és a kérdés minden oldalról megvilágítva nem lesz.

A miniszter úr Ő Excellentiája azonban parancsol velem s én örömmel teszek az ő kívánságának eleget, mert Méltóságodon kívül ő volt az első, ki ezen fontos közművelődési ügyet komoly figyelemre méltatta s mert meg vagyok róla győződve, hogy az ő bölcseségének és erélyének sikerülni fog az ügyet a hiányzó három adat nélkül is diadalra vezetni és visszaszerezni hazánknak azt, a mit a modenai fejedelem 1847-ben a Magyar Nemzeti Múzeumnak oly nemes nagylelkűséggel ajándékozott.

Szerény nézetem szerint ezen ajándék az «actus gratiae»

sorozatába tartozik s reá az elévülés ususa annál kevésbbé alkalmazható, mert valószinűnek tartom, hogy ezen codexek csak félreértésből vagy feledékenységből maradtak vissza mostanáig a bécsi udvari könyvtárban, továbbá, mert ezen eset oly rendkívüli és magában véve oly izoláltan áll, hogy belőle a bécsi udvari könyvtár többi magyarországi vonatkozású vagy budai provenientiájú kéziratairа ez idő szerint következtetést vonni nem lehet.

Végre azon alázatos kéréssel fordulok Méltóságos Igazgató Úrhoz, hogy tekintettel arra, hogy jelen emlékiratom tudományos természetű munka, melynek megirásához több évi kutatásokat tettem, s ezeknek eredményét a Corvina felkutatott maradványairól irandó nagy munkámban óhajtottam felhasználni, méltóztassék azt saját szellemi tulajdonom gyanánt tekinteni és a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnál kieszközölni, hogy belőle a napi sajtóba részletek ne közöltessenek addig, míg én azt a M. T. Akadémiában fel nem olvasom és az ügyet itt, a hol már egyszer megfordult, nyilvánosságra nem hozom.

Az emlékirat indokolásához szükséges mellékleteket pedig oly kéréssel bocsátom Méltóságos Igazgató Úr rendelkezésére, hogy ezeket, felhasználásuk után, nekem visszaadni kegyeskedjék.

Kivánom, hogy ezen ügy, melyhez nemzetünk legjobbjainak hazafias lelkesedése, egy boldog emlékű koronás magyar király legkegyelmesebb igérete és a modenai fejedelem nagylelkű adománya fűződik, sikerüljön. Azon öröm, melyet a mostoha sors nagynevű elődeinktől, kik ezen ügynek lelkes kezdeményezői voltak, megtagadott, jusson osztályrészül nekünk, a hálás utódoknak, kik Mátyás király könyvtárának kultuszát tőlük örököltük és ápoljuk, de a kik, mint aspiráczióik letéteményesei, Mátyás király halálának 400-ik évfordulóját csak akkor fogjuk méltóan megünnepelni, ha budai könyvtárának ezen két maradványát, melyekkel a jó sors bennünket 43 évvel ezelőtt megajándékozott, de melyeknek bírásától a mostoha sors megfosztott, dicsően uralkodó koronás királyunktól, kinek az egész ügyről valószinüleg nincs tudomása, visszakérjük és a hazának visszaszerezzük.

Végül megjegyzem, hogy ezen codexek még az 1848-iki események előtt érkezvén Bécsbe, reájok sem a politikai vétség következményei, sem az 1867-iki általános amnestia jótéteményei nem alkalmazhatók, de mint önkéntelen száműzöttek várják a szaba-

dulást dicsően uralkodó koronás királyunk nagylelkűségétől, ki 1869-ben az Abdul Azisz szultántól ajándékba nyert négy Corvin-codexet a Nemzeti Múzeumnak ajándékozta; ki az 1882-iki országos könyvkiállításon Mátyás király könyvtárának maradványait nagy érdeklődéssel szemlélte s 1889-ben a Corvina Konstantinápolyba került maradványainak felkutatására 6000 forintot bocsátott a M. T. Akadémia rendelkezésére s kinek uralkodása alatt a Corvina-kérdést rendszeres kutatások által új világításba helyeznünk s a kétségtelen Corvin-codexek számát 45-ről 130-ra emelnünk és bibliographiájukat tisztába hoznunk sikerült.

Ezek után fogadja Méltóságod kitünő tiszteletem nyilvánítását.

Budapest, 1890. február 1-én.

Méltóságos Igazgató Úrnak

alázatos szolgája

Csontosi János,
múzeumi könyvtári segédőr.

II.

Második emlékirat a modenai két Corvin-codex visszaszerzése ügyében.

Méltóságos Igazgató Úr!

A modenai két Corvin-codex ügyében mult évi február hó 1-én Méltóságos Igazgató Úrhoz intézett emlékiratom kapcsolatában szerencsém van az általam ez ügyben folytatott ujabb nyomozások eredményéről a következőket jelenteni.

Említett jelentésemben levéltári adataim ott szakadnak meg, hol a florenczi osztrák követ a modenai külügyminiszterhez 1847. október 16-án intézett átiratában a modenai fejedelem által a magyar nemzetnek ajándékozott két Corvin-codex átvételét elismeri s ezeknek elküldését a bécsi császári udvari államkanczelláriába kilátásba helyezi.

Hogy a florenczi osztrák követ mikor küldte el tényleg a két codexet Bécsbe és hogyan kerültek ezek a császári külügyminiszteriumból a császári udvari könyvtárba, hol mint ennek tulajdona mai napig őriztetnek, ezt adatok hiányában nem tudtam emlékiratomban felderíteni.

Azóta ujabb adatoknak jutottam birtokába, melyeknek segítségével megkisérlem a két Corvin-codex történetének utolsó phazisát felderíteni s az egész ügy teljes képét összeállítani.

Metternich herczeg, császári államkanczellár, 1847. október 28-ikán kelt átiratában azt a jelentést tette a magyar kir. udvari kanczelláriának, hogy a modenai fejedelem a magyar országgyűlés Ő Felsége útján előterjesztett kérésére két Corvin-codexet bocsátott a császár rendelkezésére, melyekért csere fejében más, Modena történetére vonatkozó kéziratokat óhajt, de megnyugszik abban, a mit Ő Felsége ez ügyben határozni fog. Megjegyezte egyúttal az államkanczellár, hogy a felajánlott két Corvin-codex megérkezését legközelebb várja, de úgy van meggyőződve, *hogy ezeket megfelelő kárpótlás nélkül el nem fogadhatjuk;* felkéri azért a magyar kir. udvari kanczelláriát, hogy a modenai udvari könyvtárnak adandó cserekárpótlás megszerzése iránt a szükséges intézkedéseket tegye meg.

Hogy a császári államkanczellár ezen átirata következtében a m. kir. udvari kanczellária megtette-e a szükséges lépéseket a modenai Corvin-codexekért adandó, modenai vonatkozású kéziratok kinyomozása és megszerzése érdekében, avagy a császári államkanczellár kerestetett-e ily provenientiájú kéziratokat a bécsi központi vagy az osztrák tartományi könyvtárakban? erről az általam átkutatott levéltárak semmi positiv adatot nem nyujtanak.

Valószinű azonban, hogy az akkori politikai viszonyok rohamos fejlődése következtében ily lépés egyik fél részéről sem történt. A cs. államkanczellár ugyanis a modenai fejedelem által ajándékozott két Corvin-codexről úgy vélekedett, hogy ezeket megfelelő kárpótlás nélkül nem lehet elfogadnunk, ezért a csereanyag előteremtését a m. kir. udvari kanczelláriára bizta. Ez pedig a nélkül, hogy a császári államkanczellár álláspontjának érdemleges méltatásába bocsátkozott volna, sem a codexek átadását a császári államkanczelláriától nem sürgette, sem pedig az ezeknek megfelelő kárpótlás előteremtéséről a saját hatáskörében nem gondoskodott, hanem a dolgot függőben hagyta és lebonyolítására semmi határozott lepést nem tett.

Ily körülmények közt a florenczi osztrák követ által Bécsbe, a császári államkanczelláriába 1847. október végén küldött modenai Corvin-codexek ide október utolsó napjaiban meg is érkez-

tek, és ideiglenesen, míg a m. kir. udvari kanczellária az értök cserébe adandó codexeket megszerzi, a császári államkanczellária irattárában maradtak letétben.

Annak legalább semmi nyoma, hogy Metternich herczeg a fönt említett átirat után a codexek megérkezéséről a m. kir. udvari kanczelláriát értesítette vagy vele ezeknek átvétele iránt tárgyalásokat folytatott volna.

Tény azonban az, hogy a modenai Corvin-codexeknek Bécsbe való megérkezésével a Corvina külföldi maradványainak kinyomozására megindult mozgalom nem ért véget, hanem a magyar kir. udvari kanczellária részéről tovább folyt, mely a császári államkanczelláriával ez ügyben egész 1848. január 13-áig levelezett.

Igy a m. kir. udvari kanczellária 1847. deczember 18-án a császári államkanczelláriának 1847. november 16-áról kelt átiratára, melyből értesült, hogy Berlinben dr. Pertznek, a berlini könyvtár igazgatójának egy kétségtelen Corvin-codexet ajánlottak megvételre, azt válaszolta, hogy erre akkor fog felelni, ha a költségek előteremtése iránt az országgyűléshez benyujtott felterjesztése el lesz intézve.

Hasonlóképen a florenczi Laurenziánában levő Corvin-codexekről 1848. január 13-án a magyar kir. udvari kanczellária azt jelentette a császári államkanczelláriának, hogy a florenczi Laurenziánában lévő Corvin-codexek lemásolásához szükséges költségek előteremtése iránt az országgyűlésnek fog tenni előterjesztést, miután a florenczi osztrák követ jelentése szerint a toszkánai nagyherczeg szívesen beleegyezik abba, hogy ezen könyvtár négy Corvin-codexe Magyarország számára lemásoltassék.

Ezen átirattal a m. kir. udvari kanczellária a Corvina külföldi maradványainak felkutatása érdekében a császári államkanczelláriával 1844 óta folytatott levelezései megszakadnak, s arról, hogy a külföldi könyvtárakban levő s a modenai fejedelem által ajándékozott Corvin-codexek ügyében 1848. január 13-án túl mi történt, az általam átkutatott levéltárakban több adat nincsen.

Csak 1863-ban találkozunk ismét a m. kir. udvari kanczellária ügyirataiban a Corvina ügyével, midőn a M. T. Akadémia a Kubinyi-Ipolyi-Henszlmann-féle konstantinápolyi expeditió után a *konstantinápolyi császári titkos könyvtárba* egy új akadémiai expeditió kiküldését határozta el s ennek részére ajánló levélért a m. kir. udvari kanczelláriához fordult, mely 1863. julius 13-iki 11,657. sz.

átiratával a cs. kir. külügyminiszteriumnál a M. T. Akadémia ügyét melegen felkarolta és támogatta.

A m. kir. udvari kanczelláriának ezen átirata azonban a modenai Corvin-codexekkel, melyek 1847. november elején a bécsi császári államkanczelláriában eltünnek és 1875-ben a bécsi császári udvari könyvtár nyomtatott katalogusában ismét felmerülnek, semmi összefüggésben nincsen.

Ezek fölött a hivatalos akták 1847-ben bezárultak és többé rólok sem a m. kir. udvari kanczellária, sem a cs. kir. külügyminiszterium irattárában említés nincsen.

Mi történt tehát velök 1847-től 1875-ig és hogyan kerültek a cs. külügyminiszteriumból az udvari könyvtárba, ennek kinyomozása képezte feladatom legnehezebb részét, melynek felderítésére a m. kir. udvari kanczellária, továbbá a cs. és kir. külügyminiszterium, a császári főudvarmesteri hivatal, a titkos udvari levéltár és a cs. udvari könyvtár irattáraiban részint közvetlenül, részint közvetve több ízben tettem rendszeres kutatásokat.

Ezen kutatások azonban eredményre nem vezettek, mert legjobb igyekezetem daczára sem tudtam az illető hivatalok iktató könyveiben oly adatot találni, mely a modenai codexekre nézve valami támaszpontot nyujtott volna.

Levéltári kutatás alapján tehát a kérdést tisztába hozni nem volt lehetséges.

Ekkor elhatároztam magamban, hogy megszakítva a levéltári kutatás fonalát, megfordítom a kutatás sorrendjét és ott folytatom tovább a nyomozást, a hol azt tulajdonképen végeznem kellene, vagyis: maguknál a codexeknél, melyeknek külső körülményeiből igyekezni fogok némi támaszpontokat keresni az ügy felderítésére. S ezen az úton czélt értem.

Mindenek előtt feltünt előttem, hogy a bécsi udvari könyvtár nyomtatott kézirat-katalogusában, mely 1863—1875-ig 7 kötetben jelent meg, a modenai Corvin-codexek *az utolsó kötetben a könyvtár legújabb szerzeményei között vannak felsorolva.* Ebből következtettem, hogy a codexek nem nagyon régen lehetnek az udvari könyvtár birtokában, mert ha régebben kerültek volna a könyvtárba, bizonyára az első, második vagy harmadik kötetben, melyek 1863—1869-ben jelentek meg és túlnyomóan középkori kéziratokat sorolnak fel, volnának lajstromozva, nem pedig az utolsó kötet-

ben, mely túlnyomóan oly újabbkori kéziratok jegyzékét foglalja magában, melyekkel az udvari könyvtár a hatvanas évek elején gyarapodott.

Ezen feltevésből kiindulva, kérdezősködni kezdtem az udvari könyvtár régi szerzemény-könyvei után, melyekben a járulékok vannak bevezetve s a honnan a modenai codexek érkezési évét megtudni reméltem, melynek alapján aztán tovább folytatni kívántam nyomozásaimat. Erre azt nyertem feleletül, hogy az udvari könyvtárnak ily régi szerzemény-könyvei nincsenek. Ezen az úton tehát ismét megakadt a dolog.

Ekkor arra kértem Birk Ernő udvari tanácsost, a könyvtár nagytudományú igazgatóját, hogy tekintve azt, hogy a Corvina maradványainak bibliographiájával foglalkozom s minden codexnek vándorlási történetét és provenienciáját törekszem megállapítani, nyujtana segédkezet a két kérdéses Corvin-codex provenienciájának felderítésében és mondaná meg nekem, mikor érkeztek ezek az udvari könyvtárba? Erre ő egész készséggel az felelte, hogy 1869-ben a titkos udvari levéltártól csere útján érkezett a két kézirat más kéziratokkal együtt a könyvtárba.

Feltevésem tehát alapos volt, a codexek nem 1848-ban, hanem később kerültek az udvari könyvtárba. Ezen körülmény felderítésével megkaptam a kulcsot a codexek vándorlási történetének további nyomozására, melynek segítségével a titkos udvari levéltárban és a külügyminiszteri irattárban tisztába hoztam a kérdést.

A dolog így történt. A bécsi titkos udvari levéltárban az utolsó húsz év alatt annyira felszaporodott a gyűjtemény keretébe nem tartozó különféle kéziratok száma, hogy 1868. nov. 12-én dr. Arneth Alfréd, a titkos levéltár érdemes igazgatója, felterjesztést tett a cs. és kir. külügyminiszteriumhoz arra nézve, hogy engedtessék meg neki ezen, 78 kéziratból álló gyűjteményt, melynek jegyzékét felterjesztéséhez mellékelte, az udvari könyvtár tulajdonában levő XIII—XVIII. századbeli tekintélyes oklevél-, levél- és aktagyűjteményért, mely inkább a levéltárban van helyén s melynek megszerzésével ez jelentékeny kiegészítést nyerne, becserélni. Ezen csere annyiban függ össze a modenai két Corvin-codexxel, a mennyiben a titkos udvari levéltár által az udvari könyvtárnak felajánlott 78 kézirat közt a két modenai Corvin-codex is foglal-

tatott és a felterjesztéshez mellékelt részletes jegyzékben az 1-ső és 2-dik szám alatt volt felsorolva. A császári külügyminiszterium a titkos levéltár igazgatójának felterjesztését 1868. nov. 22-iki 17,554. sz. a. kelt határozatával jóváhagyván, ezt a császári főudvarmesteri hivatalhoz pártolólag terjesztette fel, mely 1868. nov. 26. 5761. sz. rendeletével az udvari könyvtárt jelentéstételre utasította s az évi decz. 9-én 5958. sz a. rendeletével a csere keresztülvitelére felhatalmazta, megbizván egyúttal dr. Birk Ernőt, a könyvtár akkori első őrét és jelenlegi igazgatóját, hogy a cseretárgyalásoknál az udvari könyvtárt képviselje s tegye magát ez ügyben az udvari levéltár igazgatójával érintkezésbe.

Erre dr. Birk Ernő az udvari könyvtár kéziratgyűjteményéből összeállította azon eredeti oklevelek, levelek és akták jegyzékét, melyeket ez a titkos levéltár által felajánlott 78 kéziratért csere fejében ennek átengedni hajlandó s azt 1869. február 17-én 276/H.B. sz. a. kelt, a császári főudvarmesteri hivatalhoz intézett jelentéséhez, melyben a cserét elfogadásra ajánlja, mellékelte. Ezen jelentésben Birk Ernő udvari könyvtárőr, a titkos levéltár által felajánlott 78 kézirat értékéről, különösen pedig a jegyzékben felsorolt első és második számú codexekről így nyilatkozik.

«Különös értékkel birnak az udvari könyvtárra nézve az első és második szám alatt felsorolt pergamen-codexek, melyek Corvin Mátyás, magyar király könyvtárából származnak, a XV. század második feléből valók s pompás florenczi miniatürökkel vannak diszítve. Miután a császári udvari könyvtár fönnállásának első kezdetétől fogva a hirneves Corvina-könyvtár legnagyobb részét saját cimeliái közt birja, úgy ezen kitünően fentartott kéziratok gyarapodása által a kézirat-gyűjteménynek fölötte kivánatos gazdagodását fogná képezni».

Ezen jelentés következtében a császári főudvarmesteri hivatal 1869. február 26-án 74/$^{c}|_{2}$ sz. a. kelt rendeletével a cserét véglegesen ratificálta, erről a cs. és kir. külügyminiszteriumot értesítette s az udvari könyvtárt a titkos levéltárbeli kéziratok átvételére, illetőleg az udvari könyvtárt az archiváliák átadására utasította. Hogy ezen utasításra mind a két intézet a cserébe adott és kapott kéziratokat illetőleg okleveleket egymásnak kölcsönösen átadta és átvette, erről az udvari könyvtárnak az udvarmesteri hivatalhoz az időben intézett ilynemű jelentése tanuskodik.

Ezzel az 1868. november 11-én a titkos udvari levéltár által kezdeményezett csere az udvari könyvtárral 1869. febr. 26-án be lett fejezve s a két modenai Corvin-codex a titkos levéltárból tényleg átment az udvari könyvtár birtokába.

Ezen csere után felmerül a következő két kérdés: 1.) mely időben kerültek a modenai codexek a titkos udvari levéltárba? és 2.) adott-e az osztrák kormány érettök a modenai fejedelmi kormánynak megfelelő kárpótlást, a mint ezt Metternich herczeg kívánta?

Az első kérdésre a titkos udvari levéltárban és a cs. kir. külügyminiszteri irattárban azt a felvilágosítást nyertem, hogy a codexek Bécsbe érkezésének és a titkos levéltárba való elhelyezésének idejére nézve semmi positiv nyom nincsen. A titkos levéltárban valószínűnek tartják azt, hogy a két codexet a külügyminiszteriumból a titkos levéltárba, mely akkor még a külügyminiszterium kezelő hivatala volt s nem emelkedett még azon tudományos szinvonalra, a melyen azt ma új szervezete következtében látjuk, rövid úton minden comitiva nélkül tették át elhelyezés végett. De hogy ez mely időben történt, azt, tekintve hogy 44 éves dologról van szó, pontosan meghatározni nem tudják. Azt hiszik azonban hogy 1851-ben. Ez különben mellékes körülmény. A fődolog az: hogy a modenai Corvin-codexeket a bécsi császári államkanczellária hivatalából nem a m. kir. udvari kanczellária, hanem a titkos udvari levéltárba szállították

Én valószínűnek tartom, hogy ez mindjárt 1847-ben vagy 1848 elején történt és pedig azért, mert Metternich herczeg császári államkanczellár úgy vélekedett, hogy a codexeket csak megfelelő kárpótlás mellett lehet elfogadnunk. Míg tehát ez megtörténik, addig elhelyezték őket ideiglenesen biztos helyen, a titkos udvari levéltárban.

Az 1848/9-iki események azonban háttérbe szorítottak minden másodrendű kérdést. Mikor pedig Metternich herczeg a külügyek vezetésétől visszalépett s a m. kir. udvari karczelláriát m. kir. felelős miniszterium váltotta föl, az akkori politikai nagy átalakulások következtében a közvélemény sokkal fontosabb kérdésekkel foglalkozott hogysem a modenai Corvin-codexek kerülhetettek volna napirendre. Az új kormányrendszerrel új emberek kerültek az ügyek élére, kiknek sokkal fontosabb dolguk volt, hogysem a modenai codexek

ügyét, melyről talán nem is volt tudomásuk, szorgalmazhatták volna. Az 1849-iki eseményeket követő időben pedig ismét kormányrendszer-változás állván be, mely ismét új embereket állított az ügyek élére, kik ezen kérdésben tájékozatlanok voltak, a modenai codexekkel ekkor már senki sem törődött. Aztán az ötvenes és hatvanas években, mikor a codexek 20 évig a titkos levéltárban voltak letétben, egészen megfeledkeztek róluk, úgy hogy létezésükről csak ezen hivatal tisztviselőinek, rendeltetésükről pedig ezeknek sem volt tudomásuk. Ily elfelejtett állapotban voltak a codexek a titkos levéltárban egészen 1869-ig, mikor — a mint azt fönt előadtam — más levéltári kéziratokkal együtt csere útján az udvari könyvtár birtokába kerültek.

Ily körülmények közt több mint valószínű, hogy az osztrák kormány a modenai esztei könyvtárnak értök semmi kárpótlást nem adott. Ennek legalább a modenai állami levéltárban és a modenai esztei könyvtárban semmi nyoma nincsen. De nincs említés róla az általam első emlékiratomban említett monographiában sem, mely a modenai könyvtárról hivatalos adatok alapján 1873-ban készült s mely a két Corvin-codex ügyét részletesen tárgyalja.

Az tény, hogy 1860-ig, míg a modenai fejedelem Modenában székelt, az osztrák kormány ily kárpótlást a modenai könyvtárnak nem adott. Mikor pedig a modenai fejedelem trónvesztett lett s könyvtára az olasz állam tulajdonába ment át, megszünt a személyes ok, mely a monarchia külügyi kormányát a kárpótlás teljesítésére kötelezte volna.

Ezzel meg van adva a válasz a második kérdésre, melyet a modenai Corvin-codexekért kikötött kárpótlás ügyében előbb felvetettem.

Összefoglalva a mondottakat, a modenai Corvin-codexek ügye úgy áll, hogy ezeket a magyar nemzet, az 1843/4-iki országgyűlés feliratára és V. Ferdinánd király közbenjárására a modenai fejedelemtől ajándékba nyerte. Nyerte úgy, hogy kárpótlás fejében a modenai fejedelem érettök szivesen fogadott volna cserébe oly codexeket, melyek Modena történetére birnának fontossággal, de kijelentette, hogy megnyugszik abban, a mit V. Ferdinánd király ez ügyben határozni fog. A codexek megérkeztek Bécsbe, a császári államkanczelláriába, de Metternich herczeg úgy vélekedett, hogy ezeket kárpótlás nélkül nem lehet elfogadnunk s

ezért nem a m. kir. udvari kanczelláriában, hanem ideiglenes letétben a titkos levéltárban helyeztettek el, hol 20 esztendeig maradtak. V. Ferdinánd király a codexekre nézve nem határozott semmit; a kárpótlás iránt sem Metternich herczeg, sem a m. kir. udvari kanczellária, sem az 1848-diki m. kir. miniszterium, sem pedig az ezután következő osztrák kormány 1860-ig nem tettek semmit. 1860 után pedig, mikor a modenai fejedelmet trónjától megfosztották és az esztei könyvtár az olasz állam tulajdonába ment át, a modenai fejedelemnek az ajándékozott Corvin-codexekhez 1847-ben fűzött intenciója tárgytalanná vált és elvesztette személyes jelentőségét. Ennek daczára azonban a codexek a titkos udvari levéltárból, hol tévedésből 21 évig megrekedtek, nem a M. Nemzeti Múzeumba, a' hova a modenai fejedelem szánta, lettek expediálva, hanem tévedésből, mivel a titkos levéltár rendeltetésüket nem ismerte, ennek többi, nem történeti tartalmú kézirataival együtt, mint cseretárgyak, az udvari könyvtárba kerültek.

Ez csak úgy történhetett, hogy az osztrák illetékes körök a codexek anteaktáit nem ismerték, ezekről Ő Felségét, dicsőn uralkodó Urunkat és Királyunkat nem informálták s tévedésből oly codexeket adtak az udvari könyvtárnak cserébe, melyek jog szerint az 1843/4-diki országgyűlés felirata, V. Ferdinánd király legfelsőbb elhatározása és a modenai fejedelem nagylelkű adománya következtében a M. N. Múzeumot illetik meg.

A titkos levéltár 1868-ban egyszerűen összeállította azon 78 nem történeti tartalmú kéziratok jegyzékét, melyek gyűjteményében az utolsó évtizedekben felhalmozódtak s melyeket, mint a levéltár keretébe nem tartozókat, az udvari könyvtárnak csere fejében felajánlott, de azt, hogy ezen codexeknek mily provenienciájuk van, nem vizsgálta s ezért követte el a tévedést.

Nekem legalább a titkos levéltárban azt mondták, hogy azon jegyzék, melyet itt a cserére felajánlott 78 kéziratról 1868-ban készítettek, s mely jelenleg az udvari könyvtár 1869-diki ügyiratai közt őriztetik, s reám nézve érthető okokból nem volt feltünés nélkül hozzáférhető, a kéziratok provenienciáját nem érinti s abban a kézirat czímén, korán és sajátságain kívül egyéb körülmény felemlítve nincsen.

Mindezek után oda járúl alázatos kérésem, hogy a nagy méltóságú vallás- és közoktatási m. kir. miniszterium ezen codexek

természetéről a nem informált királyt informálja s a mit 44 év alatt a különböző kormányok merő tájékozatlanságból megtenni elmulasztottak, azt tegye meg most az ügy állásáról immár tájékozott m. kir. miniszterium s eszközölje ki Ő Felségétől azt: hogy a M. Nemzeti Múzeumnak szánt, de tévedésből az udvari könyvtárba került modenai Corvin-codexek királyi kegyelem útján intézetünknek visszaadassanak. S ha a monarchia külügyi kormánya 1847-ben midőn a modenai fejedelemtől a M. N. Múzeum részére Corvin-codexeket kért ajándékba, azon álláspontra helyezkedett: *hogy a fejedelem ilynemű adománya, ki származásánál és jogainál fogva m. kir. herczeg és Magyarországon terjedelmes uradalmakat bir, a magyar nemzet előtt a restitutió természetével fog birni s ezt az uralkodó dynastia iránt nagy hálára fogja kötelezni,* úgy legyen szabad nekünk is erre az álláspontra helyezkednünk s az akkori császári külügyi kormány által contemplált, de ekkorig függőben maradt restitutiót a magunk részére most, mikor az ügy állását ismerjük, hasonló okokból revindikálnunk.

Végül első jelentésem kiegészítéseül legyen szabad ez ügyre vonatkozólag még a következőket megjegyeznem.

Hogy a Corvina külföldi maradványainak visszaszerzésére a 40-es években megindult mozgalom nagyobb eredményekre nem vezetett, ennek oka nézetem szerint egy végzetes tévedésben keresendő, melyet a m. kir. udvari kanczellária az 1843/4-diki országgyűlés, első emlékiratomban közlött, feliratának értelmezésében elkövetett.

Ezen feliratban a magyar országgyűlés kérte: 1. a Corvina külföldi maradványainak a M. N. Múzeum számára csere, ajándék vagy vásárlás utján való visszaszerzését, 2. külföldi könyvtárakban és levéltárakban levő magyarországi vonatkozású, a hazai oknyomozó történetirásra nagy fontossággal biró okleveleknek és leveleknek és hasonló forrásoknak eredetiben vagy legalább másolatban való visszaszerzését. Ez tény. A felirat azonban kissé tömötten volt stylizálva, s ezt a m. kir. kanczellária, mikor V. Ferdinánd király és herczeg Metternich császári államkanczellárnak ez ügyben előterjesztést tett, a kétféle petitiót összetévesztette s a két különböző természetű dolgot tévedésből úgy foglalta egybe, hogy különösen a Corvina azon külföldi maradványainak visszaszerzésére hívta fel a Felség és a császári állam-

kanczellár figyelmét, melyek tartalmuknál fogva Magyarország történetére vonatkoznak, s melyeknek megszerzése által vagy eredetiben vagy legalább másolatban a M. N. Múzeum jelentékeny gyarapodást és kiegészítést nyerne.

Az «eredetiben vagy legalább másolatban» szóló kifejezést a magyar országgyűlés felirata a hazai vonatkozású oklevelekre és levelekre értette, de a m. kir. udvari kanczellária tévedésből a a Corvina maradványaira értelmezte, ezekről kért másolatokat és ezen hibás alapon indította meg a külföldi Corvin-codexek nyomozását. Ezt a hibát akkor a bécsi udvari könyvtár észre is vette s egyik emlékiratában megjegyezte, hogy a magyar karok és rendek maguk sem tudják, hogy mit kívánnak. Pedig ezek nagyon is tudták, hogy mit akartak, de a m. kir. udvari kanczellária tévesztette el a dolgot.

Általában ott történt a tévedés, hogy a m. kir. udvari kanczellária a Corvina-maradványainak különös történeti fontosságot tulajdonított, holott azok reánk nézve nem tartalmuknál fogva, hanem főleg kulturtörténeti s műtörténeti szempontból, mint Mátyás király czímerével diszített műemlékek és a világhirű Corvina könyvtárnak egykorú emlékei birnak fontossággal.

Hogy a Corvina maradványai közt történelmi fontossággal biró kéziratok is léteznek, ezt e helyütt bővebben tárgyalni fölösleges, de a Corvin-codexek megitélésénél nem ezen szempont az irányadó.

Ezen sajnos tévedés daczára azonban, mely a Corvina külföldi maradványainak felkutatására megindított mozgalmat *egészen más irányba terelte*, el kell ismernem azt, hogy a m. kir. udvari kanczellária a külföldi könyvtárakban levő Corvin-codexek kinyomozásában oly erélyt fejtett ki, melyről én, mint a Corvina maradványainak egyik szerény nyomozója, ma, 44 év múlva csak legnagyobb elismeréssel és csodálattal szólhatok.

Így a mit én első emlékiratomban positiv adatok hiányában csak mint feltevést említettem, azt most felkutatott adatok alapján kétségtelenül konstatálhatom: hogy a m. kir. udvari kanczellária nemcsak a Budavár 1686-iki visszafoglalásánál a királyi palotában talált kéziratok és nyomtatványok jegyzékét kérte be és kapta meg az udvari könyvtártól (l. a m. kir. udvari kanczellária 1847 márcz. 4-iki 3052/152. sz. ügyiratát), de 1847. május 14-iki D. 7117/317. sz. jegyzékével bekérte és 1847. jún. 29-én 2070,

császári főudvarmesteri szám alatti jegyzékben megkapta azon Corvin-codexek jegyzékét is, melyeket az udvari könyvtár a budai királyi könyvtárból közvetlenül Mátyás király halála után Cuspinian, Brassicanus, Sambucus és mások által, majd 1665-ben Lambecius által szerzett.

És hogy ennyi előzékenység daczára a mozgalomnak nagyobb eredménye nem lett és a m. kir. udvari kanczellária az udvari könyvtártól Corvin-codexeket a Magyar Nemzeti Múzeum kiegészítésére kieszközölni nem tudott, ennek oka a m. kir. udvari kanczelláriának azon sajnálatos tévedésében keresendő, hogy az udvari könyvtártól csak oly Corvin-codexek átengedését vagy lemásolását kérte, melyek történeti, topographiai, enthnographiai és természettudományi tekintetben Magyarországra vonatkoznak. Ilyen pedig az udvari könyvtár hivatalos jelentése szerint ennek gyűjteményében 1847-ben nem volt.

Hogy a bécsi udvari könyvtárnak ez ügyben tett hivatalos jelentései nagyon tartózkodók s a történeti tényeknek nem felelnek meg, ezt már első emlékiratomban kiemeltem, de ha ezen jelentéseket dr. Birk Ernő udvari könyvtárnok 1869-diki jelentésével összehasonlítjuk, úgy az ellenmondás a kettő közt igen szembetünő lesz.

A modenai Corvin-codexek vándorlási történetének nyomozója ezen jelentések birálatába ezuttal nem bocsátkozhatik, mert a bécsi udvari könyvtár régebben szerzett Corvin-codexei egészen más szempont alá esnek, de egy megjegyzést el nem hallgathatok és ez az: hogy a bécsi udvari könyvtár még a Philostratus Corvin-codexet sem találta olyannak, mely Magyarország történetére vonatkozhatik, holott ennek előszavában Bonfin részletesen leirja Mátyásnak bécsi hadjáratát, elmondja a meghódolás körülményeit s a czímlapon Mátyás király bécsi bevonulása fényes miniatureben van ábrázolva. E körülmény a modenai Corvin-codexekkel, melyek egy külön, az udvari könyvtár többi Corvin-codexeitől független ügyet képeznek, semmi összefüggésben nincsen, de történeti szempontból czélszerűnek tartottam ezt kiemelni.

Az udvari könyvtár azon Corvin-codexeit, melyeket ez régibb időben szerzett, kedvező körülmények közt csere útján még visszaszerezhetjük, esetleg egy rendkívüli alkalommal visszaadhatja azokat nemzetünknek a királyi felség kegyelme; sőt eljöhet az az

idő is, mikor a magyar állam kiépítésében magyar királyi udvari muzeumok alapítására kerül majd a sor s a magyar király a bécsi udvari könyvtár sok ezerre menő hungaricáiból a budai királyi könyvtárt vissza fogja állítani. De ez a jövő aspirációja és feladata.

A jelenben az elmondottak után az a kötelesség hárul ránk, hogy ezen két Corvin-codexet mint őseinktől reánk szállott, de ki nem szolgáltatott örökséget, melyet a modenai fejedelem a M. Nemzeti Múzeum kiegészitésére 1847-ben a magyar országgyűlés kérésére és V. Ferdinánd király közbenjárására nekünk adományozott, s melyet tévedésből az adományozó és a közbenjáró intentiója ellenére az udvari könyvtárba bekebeleztek, hazánknak visszaszerezzük.

Ezeknek kikebelezését és a M. Nemzeti Múzeumban leendő való elhelyezését ajánlom méltóságos Igazgató ur becses figyelmébe s szerencsésnek érzem magamat, hogy a nagyméltóságú vallás- és közoktatási miniszter úr megtisztelő felhivása következtében e kérdés felderítésénél közreműködhettem.

Ezek után fogadja Méltóságod kitünő tiszteletem nyilvánítását.

Budapest, 1891. január 2.-án.

Méltóságos Igazgató Urnak alázatos szolgája

Csontosi János,
segédőr a Nemzeti Múzeum könyvtárában.

Pulszky Ferencz ezen két emlékiratot indokolt jelentésben pártolólag terjesztette fel gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úrhoz, kit arra kért, hogy ezen 44 éves, már-már feledésbe ment ügyről a király ő Felségét, kinek a codexek provenienciájáról valószinűleg nincs is tudomása, informálja, s a mellékelt hiteles okmányok alapján eszközölje ki, hogy ezen jóhiszemű tévedés következtében Bécsbe került, de a modenai fejedelem által a M. N. Múzeumnak ajándékozott codexek ő Felsége kegyelme útján eredeti rendeltetésöknek visszaadassanak.

A miniszteriumban *Szalay Imre* miniszteri tanácsos, mint a múzeumi ügyek előadója, egész lelkesedéssel fogott hozzá az ügy tanulmányozásához és mindent megtett ennek sikere érdekében.

Gróf Csáky Albin miniszter úr pedig azon nyugodt erélylyel, mely miniszterségét jellemzi, a M. Nemzeti Múzeum fölterjesztését magáévá tette, s a mellékelt okmányok alapján az ügyet a király ő Felségénél a legmelegebben támogatta.

Igy történt, hogy midőn a király ő Felsége Csáky Albin miniszter úr jelentéséből az ügy állásáról értesült és a becsatolt okmányokból a Magyar Nemzeti Múzeum kívánságának jogosultságáról meggyőződött, azonnal elrendelte, hogy ezen modenai Corvin-codexek az udvari könyvtárból kikebeleztessenek s királyi kegyelmének különös jeléül a M. Nemzeti Múzeumnak adományoztassanak.

A király ezen legkegyelmesebb ajándéka, melylyel a Magyar Nemzeti Múzeumot két nagybecsű műkincscsel gazdagította, fontos eseményt képez hazánk művelődéstörténetében, s újabb hálára kötelezi nemzetünket a koronás király felemelő igazságszeretete iránt, ki visszaadta nemzetünknek azon műemlékeket, melyeket 44 évvel ezelőtt a nemzet legjobbjainak hazafias aspirációi, egy koronás magyar király sikeres közbenjárása és egy magyar királyi herczeg lekötelező nagylelkűsége a Magyar Nemzeti Múzeumnak megszereztek, de melyeknek birásától bennünket részint mostoha viszonyok, részint jóhiszemű tévedések egészen mostanáig megfosztottak.

S ezen hálát neveli azon általános öröm, melyet a hazai közművelődés minden igaz barátja érez, midőn tapasztalja, hogy mint Mátyás király idejében a renaissance, úgy most a Corvin-traditiók kultuszában a nemzet élén látja a királyt.

Ő Felsége volt az, ki 1869-ben az Abdul Aziz török szultán által neki ajándékozott négy konstantinápolyi Corvin-codexet a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozta, ő engedte át legnagyobb készséggel az 1882-diki budapesti országos könyvkiállításra a bécsi udvari könyvtár Corvin-codexeit, az ő költségén tette meg 1889-ben a M. Tud. Akadémia bizottsága a Corvina maradványainak felkutatására indított konstantinápolyi expeditióját, s most Mátyás király halálának 400-dik évfordulója alkalmából a magyar nemzet culturális törekvései és Corvin Mátyás dicső emléke iránt magas érdeklődésének ujabb jelét óhajtván adni, visszaadta nemzetünknek azon két Corvin-codexet, melyeket a modenai fejedelem 1847-ben a M. Nemzeti Múzeumnak ajándékozott s felülemelkedve minden

mellektekinteten a magyar nemzet kulturális aspiráczióinak igazságot szolgáltatott.

Ezen két Corvin-codex emléke élni fog a M. Nemzeti Múzeum és a magyar közművelődés történetében s utódaink is hálával fogják emlegetni a napot, melyen ezeket ő Felsége nemzetünknek visszaszerezte.

Ezen Corvin-codexeket, melyek immár a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonát képezik, mutatjuk be sikerült hasonmásban a jelen füzethez csatolt mellékleten, melyet a codex czímlapjairól eredeti nagyságban csináltattunk s tekintve, hogy a codex ismertetése az Országos Könyvkiállítási Kalauzban 1882-ben már megjelent, részletes bibliographiai leírásukat más alkalomra hagyjuk.

WURMLAND.

Közli: Erdélyi Pál.

Egy különös világba viszem a t. olvasót, milyenben még aligha járt; olyanba, hol a minket körülfogó életnek mindenben a visszája van bemutatva, minden vonásában van valami ferde, valami ravasz, valami csipős. E világ soha sem volt, soha sem lesz, rajzát sem a költői képzelet szabad csapongása, sem szertelen gazdagsága, sem az intuitiv szemlélődés ereje nem alkotta, hanem egy kalézoló lélek szeszélye, bizonyos szokatlan színezettel, de mindenkor határozott morális iránnyal. Ez egyedüli mentsége s egyúttal jogczíme is arra, hogy vele foglalkozzunk, hogy felkeressük azokat a kéziratos könyveket, melyek vezetése alatt ezt a különös világot megismerhetjük.

Gyermek-korunkban gyakorta láttunk olyan képes könyveket, melyekben a létező világnak visszája, vagy a dolgoknak fordított rendje, mindenképen bizonyos ferdítéssel, torzítással van bemutatva. Láttunk ezeken a képeken nyulat, a mint rálő a vadászra, szarvasmarhát a mint leüti a mészárost, lovat, mely szekeren ül — s embert, a kit lova kocsijába fogva hajt. Az ellentétek e frappáns játéka sokkal élénkebben hat a gyermek képzeletére, mint a merev igazságok a maguk meztelenségében hatnának. — Egy sereg játék és dal van minden nép életében és irodalmában, mely visszást mutat, hogy az igazságot éreztesse; egy egész irodalmi-ág hajlik erre a *jocosa* fajtára s az emberiség mindenkor hajlandóságot érzett arra, hogy torzítson, ferdítsen, fölforgasson viszonyokat és saját fogalmai szerint alkosson új világokat. — Minél szabadabbá lett a szellem s minél zárkozottabb helyzetek bilincseibe volt verve, annál jobban hajlik az ilyen irányra.

A szigorú katholikus papi szellem ellen a misztériumokban tört ki a nép jókedve, profanizálva a szent dolgokat, jogosan, de helytelenül; az irodalmi műfajok fejlődésében, mint a regényben általánosan ismeretes Don Quijote, minden nyomon felötlenek e travesztiák, szatirikumok, a paródiák, paskillusok. A szellem e dualizmusa mindenkoron kedves és kívánatos, de nem marad meg rendszerint mesgyéjén. Különösen a tréfás ki-kicsap medréből s akkor azután áthágja azokat a határokat, melyeken túl már az irrationalitás területére lép. Itt megszűnik a vizsgálódás joga, a kritikai eljárás törvénye, legalább ama kritikáé, mely a létező világ rendjét veszi alapul s a közfelfogásba átment viszonyokat teszi eljárása zsinórmértékévé. Bár jelentkezik is ilynemű művekben bizonyos rendszer de az nem a megszokás, hanem a szabadosság rendszere. Csupán a viszonyokhoz való mértség s a kidolgozás szellemes vagy szellemtelen volta jő kérdésbe. Egy ilyen irodalmi termék mindig maga követel magának külön szempontot s az általános irodalmi felfogás ellen rendszerint tiltakozik. E nemű irodalom egy lappangó termékével leszen dolgunk az alább következőkben, — mely idegen szellemé, de nemzeti köntösben, minden esetre érdekes. Csupán azok a kérdések érdekelnek bennünket különösebben, melyek a magyarságra tartoznak, a nemzetiséget illetik.

Nyolcz egyformán kötött kézirat vonja magára a figyelmet s ha címeiket olvassuk, ugyan meg vagyunk velök akadva, keresve, kérdve, mit jelentsen az *Antehac*, *Quasivero*, *Nisibitak* stb. titulus?

A sorban nehány fogással tovább egy hasonló külsejű kötet van, melynek czíme *Mahomet* etc. E kilencz kötet egy kéz műve, egy kéz irása, kötése, kiállítása külső- és belsőben egyaránt.

A kilenczedik a többitől egészen különböző tárgyú, tartalmú, — vallási dolognak fordítása: *Mahometanus a Kristusnak Törvényébe* hitbeli tanító vallásképen Alkoránnak segítségével kitanéttatott pogány török Bulgáriából való Chiprovátzi apostoli missionárius és pécsi kanonok *Peichich Kristóf* által deák nyelvből fordíttatott magyarra E. J. E. által 1778-ik esztendőben, üdőközben való mulatsága kedveért Nagy-Szombatban.»

A czím maga mindent megmond. A mű szerzője a deák nyelven iró Peichich Kristóf, kinek életét (legalább fő vonásaiban) és műveit ismerjük.

Peichich Kristóf a görög-országi Thessalonikában született

görög nem egyesült szüléktől. Magát minden irásában előszeretettel nevezi *bulgarus*-nak, a ki tehát még új hazájában is jelezni kivánja eredetét, vagy legalább is nemzetségét. Hányt-vetett élete, kalandos története, vállalkozó szellemű próbái egy érdekes és sokat tapasztalt embert rajzolnak elénk; kinek pályafutása csupán vázlatosan maradt ránk emlékezetül.

Fiatal gyermek korában kereskedésre szánták szülei s maga is ahhoz érzett hajlandóságot; áthajózván az Adriát, Velenczében próbált szerencsét, a világkereskedelemnek emez ismert középpontján. Nem lett azonban belőle kereskedő. Társaságot kedvelő ember lévén, gyakori érintkezésbe került az olaszokkal, kik mint római katholikusok, idő multával őt is megtérítették. Vitatkozásaik, társalgásaik a vallás kérdései körül forogtak s közvetlen eredményök lett, hogy a fiatal kereskedő fölvette az egységes vallást, katholikussá lett. Mint a török Mekkába, úgy vágyik minden katholikus Rómába. Vágyott oda menni ő is s elhagyva Velenczét, csakugyan Rómába ment, hol fölvétette magát a hittérítők testületébe s egyúttal búvárkodott mindenféle tudományokban, így a theologiaiakban is. Rómában nyerte felavatását s mint fölszentelt pap, előbbi vágya szerint a szent misszió szolgálatába állott.

E hivatásának élve került Bulgáriába és hazánkba, előbb ugyan csak Erdélybe, hol Alvinczen lelkipásztorkodott; az 1703-tól 1711-ig terjedő időt valószinűleg mint Alvincz papja töltötte el. Innét a pécsi egyház-megyébe került s 1711. aug. 18-ától 1712. tavaszáig Darázs község parochusa volt. Itt sem maradt soká, kalandos természete, nyugtalan lelke tova űzte, ismét a szent misszióhoz fordult s Slavonia déli részében folytatta hittérítői munkásságát. Pécsi kanonoknak 1715-ben neveztetett ki, de ezt az állását is oda hagyta, három esztendőt is alig töltvén Pécsett s így már 1718. elején, megint a misszióhoz ment Valachiába, Oláhországba.

Ebből az időből ismerjük első művét, a szóban forgó *Mahometanust*, mely Nagy-Szombatban 1717-ben jelent meg, latin nyelven VI. Károly római császárnak ajánlva.

E mű [1] fordítása a kilenczedik kötet, melynek czímét már

[1] Mahometanus, Dogmatice et Catechetice In Lege Christi Alcorano suffragante instructus per Christophorum Peichich Bulgarum, Chiprovatiensem

föntebb adtam, nincs egészen befejezve, csupán a VII. tanéttásig fordította le szerzője: De tertio symboli Articulo—, a nyomtatott példány 53-ik lapjáig. A kéziraton a 142-ik lap az utolsó, rajta a Széchenyi könyvtár bélyege, jeléül, hogy a kézirat, mikor oda került, már akkor töredék volt. E kötet jutott legelőször a M. N. Múzeum könyvtárába s a későbbi nyolcz csak azután jött, úgy látszik vétel útján s már múzeumi bélyeggel van ellátva.

Ezután irta úgy látszik illyr nyelven azt a művét, melyet 1725-ben Velenczében először, 1730-ban Nagy-Szombatban másodszor adott ki latin nyelven: Speculum Veritatis inter Orientalem et Occidentalem. Compositum olim Illyrico per R. D. Christophorum Peichich, Venitiis 1725, 8r. és Tyrnaviae 1730. 8r. Ezekben a keleti és nyugati egyházaknak egymással szemben való helyzetét, történetét, dogmáit magyarázza s mint megjegyzi, «multis veritatibus auctum» bővítve adja ki, hogy nagyobb közönség előtt fejtegethesse tételeit — latin nyelven irja, illetőleg, latinra fordítja, előbbi művét. E két ismert dolgozatához járul harmadik és utolsó ismert munkája: «*Concordia* Orthodoxum Patrum Orientalium et Occidentalium. Ex commentariis Gennadii Patriarchae Constantinopolitani excerpta» szintén a keleti egyház dolgaival foglalkozik. 1730-ban jelent meg Nagy-Szombatban s még ebben az évben ugyanott második kiadást is ért, mely egy Relatioval van megtoldva. E relatio azon olasz levél fordítása, melyet Grimaldi bibornok küldött Peichichnak, mint a hitterjesztő szent gyülekezet misszionáriusának.

Ezek az adatok megerősítik életirója véleményét,[1] hogy Kristófunk az irodalomban jártas s a tudományokban jól művelt férfiú volt, buzgó lélekkel eltelve a katholikus vallás terjesztésére. Munkái bizonyára meggyőznek e dicséret alaposságáról.

Keveset tudunk azután folytatott életéről, Csanádi apátnak nevezi magát már a Speculum Veritatis czímlapján (S. Georgii de Csanát) s Brüsztle még annyit jegyez meg róla, hogy VI. Károly az általa megújított taurunumi (belgrádi) káptalanban betöltendő dékánságra őt tette meg.

Missionarium Apostolicum et Chatedralis Ecclesiae Quinque Ecclesiensis Canonicum. Tyrnaviae 1717.

[1] Brüsztle, Recensio, II. 420.

A sokfelé hányatott és nyugtalan természetű, erősen vallásos lélek végre itt nyugodhatott meg, ettől kezdve nem tudunk róla semmit; műveiről sem hallunk többé. Ez idegen föld gyermeke magyar pappá lett s nehány művel a magyar szellem szolgálatában dolgozott.

Latin művének magyar fordítása révén hosszasabban foglalkoztam ezzel a bolgár-magyarral, kinek különben sem élete sem munkája nem függ össze Wurmlanddal, ezzel a csodálatos országgal, melynek leirását gyakortább említett nyolcz kötetünkből ismerjük meg.

Wurmland a német irodalom egyik erős illatú terméke, nem frivol, de felette éles s annyira emlékeztet a gyermekek elé adni szokott képekre, melyeket előbb is említettem, hogy az egészet nem is szatirának, hanem egy morális czélzatú paskillusnak kell tartanunk. Czélja nyilván valóan morális, javítani, megróni az előtte lefolyó, előtte járó világot, melyet hamisnak, fogyatékosnak, kiskorúnak, élet nélkül valónak, szóval árnyékvilágnak lát. Hogy tehát mással is úgy láttassa, olyannak irja le s még sokkal képtelenebbnek, hogy olvasója azonnal lássa, hová czéloz leirásaival. Elve az abszurdumokat a végtelenségbe vinni. — per absurda ad absurda — s azok által mutatni meg a földi világot, a mint sajátos felfogásával hiúnak, üresnek, lelketlennek, szóval torznak találta.

Az iró azonban megfeledkezett egy körülményről, hogy bármilyen erősen érezte és dolgozta is ki ezt a különös országot, ennek leirását — de embereknek irta, a kik bizonyos fokon túl irtóznak az unalomtól, a szellemtelenségtől s a drasztikumtól — irtóznak az izléstelenségtől s annál jobban azoktól az elemektől, melyekkel művét tele rakta.

Igy állván a dolog, a magyar olvasóra nem igen hat, még legfeljebb csak úgy, miként lehetett valaki a XVIII. század végén olyan gyermekes, hogy ilyen hóbortos s még a németeknél is magát régtől lejárt termékeket fordított le. A német olvasó egy századdal előbb, mikor e könyvek megjelentek, természetesen nagyobb örömét találta bennök. Ugy kellett lenni, különben alig értek volna egy kiadásnál többet, már pedig értek.

Az ilyen termékek mögött rendszerint a kort kell keresni, abból támad, abból él és táplálkozik. Költői értéke csak annyi, a mennyiben a kor viszonyait úgy tudja költői ellentétben vagy

torzításban bemutatni, hogy az olvasót megkapja, a ferde világ rajzában az igazságot éreztesse. Hogy a németség kulturtörténetében a XVIII. század eleje egy ilyen irányú irodalomnak kedvező korszak volt, alig kell említeni. A vallási kérdések s a politikai ziláltság, meg az irodalmi hanyatlás s az idegen, különösen a franczia szellem erős hatása mély nyomot hagyott a XVII—XVIII. századok találkozóján s így nagyon is alkalmas hátterül szolgál e nemű irodalom mögé.

Nálunk a XVIII század végén, midőn e könyveket fordították, nem voltak mindenben hasonló viszonyok a közéletben, de nagyban mégis megegyeztek. S ime ez az érdek köt e kéziratos kötetekhez, melyeket kulturtörténelmünkhöz adatúl lehet számítani. Érdekes, hogy épen papi és jezsuita körökben élt egy ismeretlen hazafi ki a közdolgok láttára ezeket a német viszonyokat tárgyaló morális paskillusokat a saját mulatságára lefordítani nem volt rest. Véka alá rejtett világosság volt, mert csak kéziratban maradt, nyomda alá nem került s így hatása sem lehetett, de még ha nyomtatásban megjelent volna is, a magyarság, melynek viszonyaira édes-kevés felvilágosítással járulnak, nem okult volna, legfeljebb néhutt kaczagott volna rajta. Mert azt meg kell adni, hogy elegendő élesen s elegendő szellemmel van fordítva. Miről egyébként meggyőződhetik, a ki mutatványaimat olvassa, melyeket részint a kötetek tartalma, részint a fordítás ismertetése kedveért vettem föl.

Alakjáról emlékezem meg röviden.

Mintha rövid színpadi jelenések szakadatlan sora vonulna el előttünk, nem lévén czélja egy ilyen jelenetnek más, minthogy egy-egy eseményt megmutasson s úgy, miként azt az iró láttatni szeretné, egy-egy jelenetet lefesthessen s vele megadja mindazokat a vonásokat, melyekből Wurmland képe festve van. Minden jelenet maga, külön egy egész, a czélzatosság vékony összekötő fonalára fűzve, nem mint egymásból folyó, hanem mint egymásután következő részek, csak esetlegből kerültek össze.

A szerkesztésnek eme könnyű és gyanús módja nem emeli ugyan a műforma becsét, de kitünően kedvező arra a czélra, melyre készült. Ilyen jelenetekbe bele lehet szorítani mindent s teljes szabadságot és szabad kezet kap az iró, hogy festhessen jellemezhesen irányokat, elmondhasson jellemző történeteket. S e tekintetben igazán megfelelt követelésünknek; mert az a tarka világ,

mely kaleidoskop gyanánt, hosszú sorban mindig új és új képeket ad elénk, hűen ismerteti meg Wurmlandot velünk, melyet az istenadta nép csodás emberei népesítenek be.

Wurmland, tulajdonképen gyűjtő czím és elnevezés arra a különös világra, melynek egyes alkotó részei, hogy ne mondjam tartományai a következők: Mundus quasificatus, Uti antehac, Nisibiták országa, Ecclipses Politico-morales, Quasivero, Puer Centum annorum, Almanach. Ezek a csodálatos tartományok teszik tehát Vurmatiát, azaz a Féreg- avagy Nyű-országot, melyben minden, de minden a romlás, a feslettség, az önzés férgét (nyűvét), hordozza magában. Hogy a szerző erről meggyőzze olvasóit, három *tekintetben* (facies, jelenség, jelenet) állítja elébök Vurmatia egyes institucziót, még pedig az első tekintetben az egyház, az udvar, a minisztérium, a dikasztérium, a státuspolitika, a tábor, a népszerűség férgeit, második tekintetben bemutatja az akadémia, a gymneceum, a közgazdászat, a fiatalság, a vénség, a nép és a *nembeli természetű* gondolatból való férget. A harmadik tekintetben, az auri sacrafames, a proventus, a passiones animi, a cura valetudinis, a dispositio ultima, a temető és a koporsó férgeit ismerjük meg.

E bemutató néhány szót követel.

Minden *tekéntet* hét részből áll s minden egyes rész egy, a többitől teljesen független színpadi jelenetet ad elénk s e jelenetek úgy vannak föl mutatva, hogy bennök meglássék az egyház, az udvari élet stb. férge, vagyis azon korhadt, nyomorult helyzet, mely az iró figyelmét felköltötte és gúnyja tárgyává tétette. E jelenetekben tehát elénk rajzolódik az egész Nyűország, melynek minden egyes testülete, rétege át és át van hatva a romlottság, korhadtság férgétől. Ime itt a morális czélzat, itt az erkölcsi elem, a munka czélja és törekvése. Az olvasóhoz intézett versek első szaka világosan elárulja az egésznek irányát, czélját:

Az férgeknek országlása
Minden rendnek *ostromlása*,
E könyv annak neveztetik.
Azért kiki értekezkedhetik (így)
Abban nem-e találtatik?

Határozott iránya, bemutatni a közélet torz állapotát, megostromolni minden rendet s arra vinni rá a közönséget, hogy mindenki megismerje a viszonyoknak férges voltát.

Miképen akar czélt érni a szerző, ki magát névtelenségben hagyta, legyen szabad nehány mutatványban föltüntetni.

Előfordul egy menyecske — így vezet be egy nyilást (szin) — ki a templomba megy, előáll a pap s hirtelen breviáriumot vesz s imádkozik. Míg a menyecske áhítatoskodik, a pap is szent dolgokkal van elfoglalva, de máson is jár az esze. Hátra-hátra szól az egyházfinak, ki egyúttal kocsisa is s a kettős foglalkozásban ilyenforma épületes diskursust hallunk:

— Te akasztófára való, nem adtam-e parancsolatot, hogy zabot végy!

Szolga: Parancsolatot adtál uram, de pénzt nem.

Pap: Esedezzünk az istennek, hogy nappali munkánkban minket megőrizzen az ártalmasaktól. (A szolgához) A csikó a mezőben van-e? kérdi és folytatja tovább az imádságot.

Nemsokára azután elmennek a színről s ott terem, vagy marad, vagy jő, (ezt nem tudni) két szereplő, a ki morálizál a látottak felett.

Simon: E módon a mi eleink nem tudtak imádkozni.

Gráczián: Bizonyára nem.

Simon és Gráczián (a magyarban Geczi) Vurmatia erkölcsbirái. Ők mindent látnak és hallanak s józan paraszt észszel tesznek rá megjegyzéseket, melyekben a jelenet erkölcsi tanulsága van kifejezve, vagy legalább annak magva az olvasó útba igazítására. Néhol Fa Jankó és Kukkancs Lőrincz szerepel hasonló minőségben.

Egy újabb nyilásban, melynek vége teljesen van adva, a miniszteriumról van szó. Kengyelfutó jő Wurmlandából, kit egy ember megkérdez, honnan jő?

A jó barát: Egyenesen Wurmlandából.

Első: Mit hallani azon országban?

A jó barát: Uram, semmi fogyatkozása nincs azon országnak. Egyedül a mint neve tartja, nagy erővel zsaroltatik a férgek által. Ki nem lehet azokat írtani. Az ember azt vélné, hogy egyptombeli megbüntetett helyek egyike (van) oda átal szállíttatva.

2-dik: Azonban azon ország okos tanácsosokkal bővelkedik; itt nincsen.

A jó barát: A királynak azokban bővsége vagyon ugyan, de nincs az országnak.

Első: Honnét esik ez?

A jó barát: A tisztességek (tisztségek) pinzen árultatnak, azoknak elszerzője, hogyha kivánja maga pinzit visszakérnyi, a hazabeli titkot meg köll neki tartani. A törvény (igazság?) mérő mérték serpenyője be *hever!* Ki marokkal szánja bele a pinzt, elnyomja az igazságot, és nagy *fortélyával* a processusoknak megnyeri azt. A ki nem lovagolhat, esküvésre *sohajtozik*? az oly közönséges, hogy senki sem irtózik az esküvéstől hol egy, hol más részre. Nem oly könnyen valami titokban tartóztatik, hogy egy vagy más jó jó barátjának arról hir ne adattassék.

2-dik: A tanácslók maguk közt egyenlők-e?

A jó barát: Valameddig kiki maga hasznát nem keresi. De a mint egyikét másikát köszönti, látogatja, vendégeskednek, mulatoznak egymással, a férgek fejekben titokban mozdulnak s idejek érkezik kibúvásokra.

Az első: De miként *tartozik* (?) az istent szolgálni?

A jó barát: Úri módon. Az egyházi jövedelmek a világiakra szállanak, a testamentombeli ájtatos hagyományok veszendőben ejtődnek, avagy vetekedésre jutnak. Nem régen történt, hogy egy udvari tanácsos szent egyházához tartozandó dézsmáért, mely nagy alkalmatosságára esett, vetekedésre ejtett, valamint az úrnak szőlője végett a maga prókátorának 50 magyar aranyakat. Jól elő ment is a dolog. Utoljára annak birásában is esett. De a szent egyháznak siralmas jótétemény megmaradott, az erőtlen protestátio megengedtetett néki s ez is különös malasztból.

Második: Eképpen a király önnönmaga megcsalattatik.

A jó barát: Erről nem is kell szólani. Ha valaki 40 ezer forintot ellop, felét annak büntetésképen megveszik rajta; fele pedig megmarad a tolvajnak. Mind ezen kívül bocsánat kérettetik tőle a büntetésből.

Első: Igen jó.

Második: De mit mond ahoz a lelki-esméret?

A jó barát: Oh annyira megvesztegettetett a férgek által, hogy fájdalmában már többet nem szólhat.

A következő jelenet az akadémiai férget mutatja be.

A jó barát: Teljes jó barátom! hogy igazat valljak, veszedelmes és költséges. Vurmlandiának főiskolái nekem nem tetszenek.

«Világban megfordul sok heába való,
Dolog, mely elolvad, mint hegyekben a hó...
. . . . . .

A törvényt tanuló ifjak többet gondolnak az emberi testbeli Corpusról, mint az egyházi törvények Corpusáról. Az akadémiákban tanulják az ifjak az eszem-iszomot s a lányok körül való nyalakodást .... nincs gonoszabb féreg a deákok férgénél, mely köztök rakáson pösög, melyek megemésztik az őstől maradott minden javakat és kényszerítik őket gyalázatos házasságra.

Erre előáll a fiú s a gazda imigy szól hozzá.

Házi gazda: Fiam, készülj a törvénytanulásra. Nem tanácsos a filozófia után sokáig henyélni és hon heverni.

A fiú: Comment plaite mon père! (?) Van már Corpus Juris könyvem.

Házi gazda: Bé vagyon-e kötve.

A fiú: Bé vagyon kötve, pedig jó friss bőrbe.

Házi gazda: Mutassad.

(Elmegyen a fiú, az apa a jó baráthoz fordul.)

Az apa: A kezdés jó (?) csak a közepe a dolognak meg ne hevüljön, avagy meg ne fázzon.

A jó barát: Úgy vagyon, a te fiad társalkodó állat, a jóval jó marad, a rosszal megromlik.

Visszatér a fiú a leánynyal.

Fiú: Ime apa a Corpus Juris.

Apa: Ez a te Juris Corpusod, mely friss bőrbe vagyon kötve?

Fiú: A gyakorláshoz jobb nem adatik.

A jó barát: Nemde mondottam, a te fiad társalkodó állat?

A fiú: Ne csodáljad apám, e szokás már közönségessen gyakoroltatik. Most mindent hamar megtanulunk, mindent hamarább gyakorolunk. E könyvben foglaltatik (a) tudomány, melynek feje, keze, lába vagyon.

Az apa: Égbe kiáltó tudományokat is foglal.

A fiú: Ezt s nem más könyvet választottam magamnak.

Apa: Akadémiákba küldelek.

Ilyen jelenetekből van összeróva az egész kötet, mely összesen 21 ilyen *nyilást* rajzol s benne a teljes romlottságot.

E mutatványok fogalmat adhatnak a kötetekről; bármilyen tekintetben legyünk is rájok kíváncsiak. Stiljök, modoruk, izlésük nem emelkedik egy közönséges népkönyv szinvonala fölé, sőt még azt sem éri el. Fordításban talán még rosszabbul hangzanak, mint az eredeti félig német, félig latin nyelvezete, mely már magában véve is olyan tudákoskodással van irva. Magyarul nem olvassuk olyan gördülékenynek, sem annyira eredetinek. Fordítója nevét nem sikerült kinyomoznom, de alig csalódom, ha ezt egy különczködésre hajlandó s a XVIII. század végén uralkodott viszonyokban nem reménykedő nagyszombati jezsuita atyában keresem, ki az egész nyolcz kötetet 1774. tavaszán és nyarán fordította, egy huzomban, betegeskedésében mulatságaul s némi tanulságul. Ki volt e magát egyhelyütt E. J. E. betűk megé rejtő pap, nem tudtam megtalálni, noha mindama forrásokat felhánytam, melyek a múzeumi és különösen az egyetemi könyvtárban számításom szerint fölvilágosítást adhattak. Egyelőre tehát titok marad, de remélem, még rá fogok akadni.

A mit a Vurmatiáról mondtam, ráillik mindenikre, mindannyian és egyformán nyakatekert fölfogás termékei Bennök csupán művelődéstörténeti adalékot kereshetünk, de megkímélhetjük az olvasót e fáradság alól, mert arra nem érdemes. Miután az eredeti német munkák a XVII. század végén s a következő elején nyomattak s a magyar fordítások soha meg nem jelenvén, kéziratban ismeretlenek maradtak, a XVIII. század végén készültek, nem találtunk bennök semmi olyat, melyért e fáradságot érdemesnek tartottuk volna.

Csupán a kuriózumokat szerető közönségnek kivántunk szolgálni rövid ismertetésünkkel s a hazai művelődés történetéhez egy kicsinyke adalékkal járulni.

Engedtessék meg, hogy kiegészítésül mellékeljük az eredeti munkák bibliografiai jegyzékét, melyekből a magyar fordítások készültek s utánuk tehessük a magyar czímeket is, hogy így szembe állítva egy részt a fordítás mikéntje is jobban láttassék, másrészt forrása is közölve legyen.

Wurmland, Nach Lands-Art, Regiment, Religion und Sitten und Lebens Wandel. Gleichsam auff einer Schaubühn vorgestellt...

Und zu finden bey der Wurmschneiders-Zunft Bey Vermelio Wurmsaam im Gasthaus zum Regenwurm. Im Jahr da es Wurmstichig war. 8r. 144 l. (Egybekötve egy 1617-ből való könyvvel.)

Wurmland . . . . . Latin és német szöveggel, hasábosan.

Wurmland . . . . (czímlap nélkül.) 8r. 120 l.

Vurmlanda, Féreg avagy Nyű-Ország, Az országnak módgya, rendi vezérlése, hite-vallása Élete szokása szerént, stb. stb. 1774. (267. Quart. Hung.)

1. Quasi, sive Mundus Quasificatus, das ist die Quasificirte Welt, sub Polis *Nisi* et *Quasi*. «Fili mi, si te peccatores lataverint non acquiescas eis.» 8r. 88. l.

Gedruckt in der Quasi Welt Anno 1714. újabb.

2. Anno sive etc. Más vignetták, lapszám ugyanaz.

Quasi, sive Mundus Quasificatus, azaz a Quasificaltatott világ. Nisi és Quasi Polus avagy Ég alatt. Fiam ha hitegetnek téged a bűnösök, ne engedgy nékik. Trov. 1. V. 10. nyomtatott Quasi Világban Ao 1714. (263. Quart. Hung.)

3. Uti Antehac, Auff die alte Hack, olim autem non sic sive Revolutio Saeculorum in deteriora mentium, oder, die von den Todten erweckte alte Welt verweist der newen ihren verdächtigen Lebens-Wandel. Gedruckt inder alten Welt, sub signo veritatis. 8r. *80 lap.*

U. a. újabb kiadásban. 88. l. (2 péld.)

Uti Antehac. Valamint annak Előtte | a régi Fejsze' nyel szerént | Olim autem non sic annak előtte pedig nem úgy avagy | Gonoszszabra Fordult Világnak Változása | avagy | Hallottábul föl-ébredett régi Világ meg | dorgállya az új Világnak rendetlen | gyomóságos (?) Élete szokását nyomattatott a régi Világban | az Igazságnak jelensége alatt | németből magyar nyelvre fordéttatott | E. J. J. által | 1777-dik Esztendőben. | (Jnchoat, 3. Marte. 1774 hora. IV. Mer.) (260. Quart. Hung.)

4. Genealogia Nisibitarum Nisi-Stammbaum, Geburts Brieff Auf und zunehmen vom Tall Adams und Eva biss auff diese letztere Zeiten unausszetzliche von Hohen auch Niederen Stands Personen fortgepflantztes *Nisi*-Geschlecht, Mit Grossem Nachtheil und Beschimpfung aller Stand so gemahlen, durch einen Missheyrath, Misstritt, Missgeburt in ein so bescheydte verwandt-Brüder-Schwester-Schwager-Camerad-schafft wissentlich oder unwissentlich, fräff-

lich oder unsträfflich, vorsetzlich oder von umgefehr verfallen allen Nisi-Favoriten, Descendenten in linea recta oder laterali. Nisibitischen Kindskindern, Patrioten, Helffers-Helffern Gönner, wie auch Manutenents-Deputirten zu einem Denckmahl, andern aber nicht zu interressirten zur treuen Wahrnung und wohlmeynender Nachricht. Zu finden Zu dem zwar alten, doch immerbewohnten Nisibitischen Stamm Hauss an dessen Portal in Stein aussgehauen zu lesen folgende zwey Verss:

Si Nisi non esset, perfectus quilibet esset;
Raro sunt visi, qui carnere nisi.

Gedruckt im Jahr 1714. 228 l.

Ujabb kiadás 1716. 136 lap, mind a kettőhöz mellékelve a Nisibiták családfája.

Nisibiták Genealogiája. Nisi Fátul származott Embereknek szüllő Levele. Eredete kiterjedése Ádám Éva esetetűl fogva mind a végső üdőkre semmi Válogatás nélkül a Fő s alacsony és Közrenden lévőknek szólló és kiterjedő *Nisi Nemzetség* stb. stb. 1774-ből. (264. Quart. Hung.)

5. Eclipses Politico-Morales. Sicht und unsichtbare sittliche Staats Finsternissen, Denen Kindern des Lichtes zur Warnung, Denen Kinder dieser Welt (die sich klűger dűncken als jene) zur heylsamen Verschämung treumeynend vorgestellt, am beliegligen Horizont entdeckt und aus Tags-Liecht gebracht, Ad annum Climactericum magnum praedominante Saturno, die Critico deprehensae Tubo Scenico Perlustratae Solaris (sol) Lunavis (Luna) Oppositio. Gedruckt in Umbria Im Jahr, da es finster war. 80 l.

Ecclipses Politico Morales. Látható s láthatatlan szokásbeli Politica nap és hold fogyatkozások. A Világosság Fiai Leányinak megintettetése. A Világosságot kedvellő Gyermekeknek, kik e világon forognak, a kik okosabbaknak lenni magokat itélik másoknál üdvösséges szemérmére előállíttatott, mely kedvező horizontból kinyilatkozott és világosságra kibocsátkozott. Ad Annum Climactericum magnum praedominante Saturno die critico deprehensae Tubo scenico perlustrata Oppositio. Nyomattatott Umbriában azon Esztendőben, mely vala setétségben. (Inchat. 15. Mar. 1774. hora 7. merid.) (262. Quart. Hung.)

6. Quasi vero, der Hinckende Bott, hat sich Wohl. Sive Novellae politico-morales etc. 112 l. 1714.

Quasi vero Sántikáló Követ, avagy szokásban vett politiabéli Újságok, azoknak rossz Fondamentomon álló, vélekedő, hamis színfestékkel mázolt, csalóképen előállított Igazságnak közönségesen követő sántikáló követ(e) stb. stb. (295. Quart. Hung.)

7. Puer Centum Annorum, sive Heteroclytus Repuerescentis Mundi Genius, Der vor Augen liegend-handel- und wandlenden Welt täglich anhaltendes Kinder-Spiehl, allen im Jahren erwachsenen beyderleg Geschelechtes was Standes sie auch seynd, zu treumeyneender Nachricht. etc.

Im Jahr, da die alte Welt alt und kindlich war. 144 l. ujabb kiad. szinte 144 l.

Száz esztendős Gyermek, avagy Heteroclitus, a jó rendő szokástól vonyakodó ujonnan szűlt Gyermekes világ Geniussa, szemelőtt forgó és a világon kereskedő naponkint kimutató Gyermekjáték. stb. stb. 1774. (266. Quart. Hung.)

Almanach, Welt-Sitten-Stadt-Marter-Kalender etc. 160. l.

8. Almanach. | a | Vilag es szokásban vett Politia | módi Kedvellőknek | Kinzó Kalendariuma | minden ugró esztendőre készéttetett | minden akár szabad indulatból | akar kintelenüllett | világ és módi szerént való | martyroknak | Tudóssétássára megintésére | és gyöngén rendeltetett | megfenyétésére | Három rendű Martyromság | Laistromba foglaltatott | Fő közép szerő es köz Renden | lévő szemellyek számára | Kibocsáttatott a kapdoso akasztó | fa alatt ott álló kínzó és sanyargató saroló házban a Vén és | Erőből kifogyott Lovaknak legelő | mezein, a vén Vadászó Ebek | rekesztésséhez közöl | árúban adatik | a béna Embernél | a Timárházban lévő Tömlöczbe | Inchot 10 apr. hora 5 vesper 1774. (261. Quart. Hung.)

ADALÉKOK SZABÓ KÁROLY RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁRÁNAK I. KÖTETÉHEZ.

Közlik: Majláth Béla, Horváth Ignácz és Hellebrant Árpád.

I.

314. sz. Demeter György. Honor Posthumus, In Illustrissimi Quondam Comitis Domini, Domini Nicolai Serini, Regnorum Croatiae, Dalmatiae, Sclavoniae, Etc. Bani, Luctuosum, Et toti Christiano orbi dolendum, e vivis excessum, scriptus, Et Pegmate Hoc Velut Chartaceo Pro Communi omnium affectu tristissimo contestando, Illustrissimo Domino Comiti, Petro Serinio, Fratri ejusdem Germano dilectissimo, Nec non Regnorum Croatiae, Dalmatiae, Sclavoniae Etc. Bano Noviter Electo, a Georgio Deömetri, Hung. Nobili, SS. Th. Cultore, pie oblatus. Tubingae, Typis Gregorij Kerneri. M. N. Múzeum. Kis 4^0 A—C_2 = 10 számozatlan levél.

E kis füzet Zrinyi Miklós a költő halálára vonatkozó 23 dicsőítő költeményt tartalmaz magyar, latin, görög és német nyelven 23 szerzőtől. A magyar verset «C» lapon Deömeter György irta «Ad suos Patriae Accolas in communi» latin czím alatt. Ezen füzetet Szabó Károly «Régi Magyar Könyvtárában» nem találjuk fölemlítve, s az abban előforduló most említett magyar versezet és irója költészettörténetünkben ismeretlen maradván, adjuk azt teljes egészében, eredeti ortografiájával, úgy a mint az Kerner Gergely tübingiai nyomdájából 1663-ban kikerült.

Ad suos Patriae Accolas in communi.

SIrgy, kőnyvez, zokogiál, —
Gyásszal be vonyódgyál,
Igaz tagia hazádnak,
Mert keserű sorsát,
Utolsó romlását,
Kereszteny Nemzetűnknek;

Mastélete véghe,
Véletlen esete,
Groff Zéreny Miklosnak,
Kit egész Europa,
S-ez világh csudála;
Siralommal kővette.
Sirnak ez lett dolgon,
Iszonyu romlason,
Minden Kereszteny népek;
Kőnyvező orcsával
Kegyés ohaitassal,
Pogányon vet hatalmát,
Egymásnak beszélven,
Vagy peldaul tévén
Szemek eleiben Képét;
Kiben tekintete.
Vitezi élete,
Mindennek hirdettetik.
Nagy volt Alexander,
Az kit nép sok ezer,
Régen megh nem birhatot.
Nagy Xerxes ereje;
Hectornakis szive,
Epaminondával edgyût,
De ily keves néppel,
Vekony hadi szerrél,
Mint ez dicsőûlt Vitez;
Enny ieles dolgot,
Meltán fön maradot,
Világh végeszteighlen,
Alégh ha csak edgys
Veghben vit sohais
Nemzete oltalmáert.
Hová lehet immár
Egh alat az ki jár,
Dűhősseb pogany nemzet?

Mint Tôrôk és Tatár,
Rácz, Scytha, Janicsar,
Midôn Táborban beszál
Ezek az Keresztént,
Artatlant, iffiat, vént,
Meghfosztany éltektûl;
Mint egy fene vadak,
Dûhôs Oroszlányok,
Nem szánnyák ha rabolnak.
Mint ez szegeny hazánk,
Ki volt Arany almánk,
Peldája bizonyttya.
Mind azáltal szûbûl
Megh vinya vitézûl,
Ez dicsôséges Vitéz;
Egész nap Keletrûl
Ehszak és Délszûnrûl
Eszvô gyûlt Pogánysággal;
Kész volt. Melyre vitte,
Nemzetûnk szerelme,
Eleje dicsôsseghe.
Oh tehat te vad kán
Ki kû sziklak hátán
Mérges teiel tartattál.
Ily nagy ferfiunak
Világh csudajának
Voltále Meszárloia?
Tetûled kôllôtte,
Halált szenvednye
Véreki ontasával?
Mely Vitez testebûl,
Megh sertet erekbûl
Arr viz gyanánt az fôldre
Ki folt; tûndôkôlven
Mint Rosa dél szûnben
Hiv szolgai láttokra.

Miert agyaridat,
Mérges fogaidat,
Ellenségünk karára,
Inkáb nem tartodtad?
Es mind fôl nem faltad;
Ne pusztulna el hazánk
De tudgyuk probája,
Istennek bôlcz titka,
Cselekedte ezt velünk.
Hogy az bûnôs éltet,
Nagy vakmerôseghet,
Szûveinkbûl le tennénk.
Es hozzá kiáltván,
Segitséget várván,
Oltalomban tartatnánk.
No tehat mindnyaian,
Kiknek nagy bánotban,
Szûvek ez sorsert eset;
Vegyetek uyulást
Kedves vigasztalást,
Ertvén Isten io voltat.
Mert ez által része,
Orôk dicsôsseghe
Adatot Menyországhban.

Hely nélkül, 1675.

315. sz. *Nad-Sip Az Az A' nádnak ditsiretére irott versek.* Notája: Szentek seregében Vigyázo Szent Pásztor.

Kis 8r. X—X_5 és három levél = 8 lap számozatlan, 1675-ik évi nyomtatvány hely nélkül. Négyes rímben irt magyar alexandrinus versezet. Szerzője ismeretlen.

Egyetlen ismert példánya a M. Nemz. Múzeumban.

Szabó Károly nem ismeri s az sem Sándor Istvánnál, sem Bod Péternél fölemlítve nincsen.

Betű szerinti szövege ím ez:

Sokan sok dolgokról ez elôtt irtanak,
De még ditsiretét nem láttam a' nádnak,
Azért ki-botsátom méltoságát annak,
'S ajánlom újságul a' Kônyv-nyomtatóknak.
Ne tréfalj a' náddal, ne tarts azt semminek,
Mert a' tengeren tul sokak a' kik mennek,
Nád páltzát szerzenek, 's haza avval jônek,
Mellyet osztán itthon nagy kedven viselnek.
A' nagy méltoságos Ur Király Kristusnak
Kezében, Királyi páltzának adának,
Nem valamelly nemét a' sok féle fáknak,
Hanem nádat, ha hiszsz Evangyélistáknak.
Esaiás mondja, ama' nagy Prófétád,
Sovány száraz helyen hogy nem terem a' nád,
Vizes helyet szeret, mint a' jó termô fád,
Melly jó idejében néked gyûmôltsôt ád.
Jó a' nád, mert aval árthatsz ellenségnek,
A' Kristus fejéhez Sidók nádat vernek,
A' melly hadak egyszer Dávidra jôvének,
Nyillyok, 's Kopiájók, mind nád volt ezeknek.
Hogy akarmelly gyenge szél elôtt hanyatlik,
Abból a' Nád ugyan erôtlennek látszik
De valaki igen reá nehezedék,
Ne kételkedj benne, bizony megrontatik.
Igen kemény teste van az Oroszlánnak
De még-is a' nád nyil halált szerez annak,
Ebben én szavaim semmit nem hibáznak,
Irasi kôzt nézd-meg az Ausoniusnak.
Virgilius igy ir: Aeneidos Quarto,
Hogy haeret lateri lethalis arundo,
Azis azt tészi hogy a' nád igen ártó,
Azért, meg-bôcsûlni a *nádakot* méltó.
Ha rôvid vagy, *naddal* magodat meg-toldhadd,
'S méreggel, etzettel meg-tôltôtt spongiád,
Alkalmas magosta *nád*-szállon feladhadd,
Hogy nem hasznos a' *nád*, tehát mégsem mondhadd.

A' mennyei Várost falát, és Kapuját
Mérsékelvén, hogy még tudná szélit hoszszát,
Az Angyal, ragadá ô aranyas *nádját*,
'S Azzal vivé véghez abban való dolgát.
Tudom Tityrus-is mikor a' Musával,
Almodott, sipolván a' zab szálma szállal,
Elezgetvén magát bikfa árnyékával,
Inkáb sipolt volna, ha lelt volna, *náddal*.
Mikor tanitotta Isten az Izraelt,
Ki kemény nyaku volt, 's az-Istentûl nem félt,
Valaha a' *nádról* vett példával-is élt,
Urunk-is a' *nádról* huzta ide a' czélt.
A' Libánus hegyén termô Cedrus fákot,
Ôszve tôri az Ur, szolván kemény szókot,
De a' meg-tôrôdôt *nádnak* tûrni szokott,
Fald bé-hát a' nyelved, ne gyalálzd a' *nádot*.
Négyen vagynak testvér atyafiak:
Nád, *Sas*, *gyékén*, és a' mit *kákának* hinak,
Sok szép eszközôkôt ôk fel-álíthatnak,
Mellyeken inkább, mint a' fa miven, kapnak.
A' *gyékénbôl* kôtôtt Kosár szakasztani,
A' sûtô aszszonyok meg-tudják mondani,
Jobb a' fa tálnal, mert nem fog el-hasadni,
Ha színtén magosra! talál-ís le esni.
Koporsót Szûlei a gyermek Moysesnek
Nem kôbôl, sem pedig nem fából szerettek,
Hanem, bôcsûletet adván *nád* nemzetnek,
Ládátskát nékie *gyékénbôl* készitnek.
Egy igen jó eszközt neveznek *Gyékénnek*,
Mert mellyéke, 's béli, mind tsak *gyékén* ennek,
Hatvan pénzen egyet, mikor szûk, meg vésznek
Sok hasznával néki az emberek élnek.
Gyékén buritikjok a' sós szekereknek
Szekeres Kudosok *Gyékén* alatt ûlnek;
Kalmár szekerekre *Gyéként* teritenek,
Ernyôn felûl *Gyéként* Vajdák-is viselnek.
Más eszköz-is vagyon, kit *Szatyornak* hinak,
Kit merôdôn merô tsak *gyékénbôl* fonnak,

Aszszony népek azzal sok hulmit hordanak,
Itt a' *Gyékén Szátyor,* hát sorban álhatnak.
Hárs-fának hajával sok szőlőjű Vinczlér,
Ugy vettem eszemben, igen sokat nem ér,
Nád familiából, de ha *sást* sokat kér,
Arra nem kél annyi pénz, 's azon többet nyér.
Mondhatsza-meg nékem, mit mivelsz te fából,
A' mellyet én fel nem épitek a' *Nádból?*
Épitek én ollyat a' gyenge *nád* szálból
A' mellyet te soha nem tsinálsz a' fából.
Házat, Kertet, olat, épitek én *nádból,*
Még pedig könnyebben hogy sem mint te fából,
Mert furó, bárd, fűrész, lehet tőlem távol,
Szép egyennes a' *nád* Ats fát úgy nem bárdol.
Nosza furó nélkül tsinálj sipot fából,
Fából mondom, meg-érts, nem fűszfa hajából,
Én pedig a' sipot meg-készitem *nádból,*
Ha furu nem leszsz-is e' világon sohol.
Bordához, és csőhöz nehézséggel jutna
A' Takáts, el-hiddjed, hogy ha *nád* nem volna,
Fából borda fogat nehezen faragna,
Még botzfából-is csőt késöre lyuggatna,
Méze-is a' *nádnak* jobb a' más félénél,
Fából, Kősziklából, szedett szép szin méznél:
Tiz sűveg *nád* méztűl úgy el-nem kenődnél,
Mint egy kis hig méztűl, kit kőpűből vennél.
Hallottadé hirét a' *nádi*-bikának,
Kit a' Németek-is a' *nádtúl* úgy hinak,
A' Deákok pedig mondják árdéának,
Azért, mert felette repűl sok madárnak.
Nints sohul tőbb madár, ki úgy tudna szólni,
A' bikát szollásban úgy tudná követni,
Ez a' Zápor essőt meg-jövendőlheti,
A' kemény telet-is *nád* közt könnyen tűri.
Nem vagyok én méltó a' fel-akasztásra,
De, ha szintén méltó volnék-is én arra,
Ha menne a' dolog közttők választásra
Nádra választanám akadni, nem fára.

Még-is jó a' *nád*, mert, ha meg-ijesztenek,
Ellenségid téged hogy majd meg-keritnek,
Ha mondják: *Nád* a' kert, szaladj, illa berék,
Lábaid a' *nád* kőzt menedéket lelnek.
Ki szól hát a' *nádra?* Vonnyák lesietve,
Nád pálczával igen verjék-meg érette,
Miért hogy a' *nádat* meg nem bőcsűlőtte?
Nád ditsiretinek itt vagyon már VEGE.
Ha valaki lenne czáfololóm ér'tte,
Hogy igy lett én tőlem a' *nád* megditsirve,
'S ha mondja hogy némelly oknak nintsen helye,
A' mik kővetkeznek, kérem, jól megértse.
Nem irtam a' *Nádról*, fák gyalazatjára
Sőt, mig *nád* kőzt lakom, ohajtok tsak fára,
De, nem egy, két, három, gyalázatos fákra,
Hanem, a' sok erdők kőzt való *Szásfára.*
Nem arrol ditsirtem, oda fel, a' *nádot*,
Hogy fejben űtőtték véle meg-Váltonkót,
Hanem, hogy a' Sidó ártalmasabb kardot,
A' fegyverek kőzzűl *nadnál* nem kaphatott.
Nem-is arról mondtam a' *nádat* hasznosnak,
Hogy etzetet adtak rajta fel Urunknak,
Hanem hogy olly fentre ő véle nyulhattak,
A' hová más képen nem ágaskodhattak.
A' sűtő-aszszonynál a Kenyér-szakasztó,
Kit *gyékénből* szőttek, mint hogy-igen tartó,
Mint hogy ő nem hamar, 's nem kőnnyen hasadó,
Tsak arról ditsirtem hogy igen igen jó.
Mert főld, 's fa tálakot ha főldre ejtenél,
Onnét talám egyet épen fel nem vennél:
Gyékénből szőtt Kósárt ám bár kőhőz űtnél,
De még-is ő rajta hasadást nem lelnél.
Nem tartom magamat olly igen bolondnak,
Hogy a' *sást* mindenben elől tenném hársnak,
Hanem tsak allatom lenni a' bursának,
Sással kőtőztetni szőlőt, szaporabnak.
Nem-is szintén olly roszsz *sással* szőlőt kőtni,
Mint ha el-szakadna, mihelt nagy szél éri,

Szólŏ fáit néha a' szél le-tördeli,
Kárátul a' jó *sást*, de el-nem veheti.
Azt mondott: ki házát állitja tsak *nádból*,
Annak oszlopait nem tsinálja fából,
Folyó gerendáit, szaru fáit, *Nádból*,
Ha epiti, szélvész el-rontja azontul.
Mondjad már azt-is, hogy, tsak *nádból* volt rakva,
Az a' ház, melly a' Job gyermekire romla,
Azért, hogy a' szélvész nyakokba rontotta,
'S Nézd osztán ha jóé a' Consequentia?
A' *nád* kertet sem kell erŏtleniteni,
Mert a' ki-sŏvényét *nádból* jól keriti,
Se szél, se a' barom, kŏnnyen le nem dŏjti,
Másként, se Kertet-is láthatsz le-romlani.
Ezt-is mondod: *Sipot* ha tsinálok *nádból*,
Tsak hamar el-romol, 's oda leszsz azontul,
De, ha azt tsinálom erŏs bodza fabúl,
Sipolhatok vele sokáig vigságból.
Erre én azt mondom: nints bizony olly bodtz fa,
Furás hellyet béli, ha, ki nem lesz tolva,
Hogy jó *sip* telhessen belŏle valaha,
En pedig ugy kérlek a' *sip* tsinálásra.
Ne mond a' *Kába* bot, hogy semmire való,
Mert a' kis gyermeknél tŏbbet ér, mint egy ló;
Pelyhe a' rúhádot nem leszsz el-motskoló,
Hogy hátadra vessek, tsak ne légy okoló.
A' *nád* felŏl, ezt-is irom, végezetre,
Hogy ŏ semmiképen gyalázatot érte,
Nem érdemel azért, hogy Urunkat véle,
Valamelly roszsz ember agyba fŏbe verte.
Azzal-is nem vétett semmit a' szegény *nád*,
Hogy valaki-rajta mérges etzetet ád
Urunknak, kiben meg juhazott te hozzád,
Reád bŭneidért meg-haragutt attyád.
Hogy ha ez okon kell a' *nádat* gyalázni,
Hogy a' Sidó véle Urunkot meg-ŭti,
Kérlek! hol marad-meg a' fák ditsireti?
Mert fa, és nem *nád* volt a' Kristus Kereszti.

Hová leszsz te tőled szegény Szent Martoni,
Ki régen meg-holtál, a' vas ditsireti?
Hogy ha a' Vált-is aval kezdjűk szólni,
Hogy Kristust Kereszthez a' Vas-szeg szegezi.
Nints a' fának abban egy mák szemni vétke,
Sido hogy őt Kristus Keresztéve tette;
A' Vasnak-is nintsen abban semmi bűnte,
Hogy ő véle Kristust szegezték Keresztre.
A' *nád* felől-is én ezenképen értek,
Hogy nintsen ő benně onnét semmi vétek,
Hogy ő véle Kristust fejbe meg őtőtték,
Es rajta a' mérget Ur szájához vitték.
Nem kivánom tőled, a' fát-is hogy alázd,
De meg nem engedem hogy a' *nádat* gyalázd,
Az én velem való baj-vivást ne halázd,
Meg-haragszom érte, a' *nádamat* ne rázt.
Minek-utánna meg-lett a' *nád* ditsirve,
Talám meg-feleltem az ellen vetésre,
Elég egy huzomban sipolni ennyire,
A' *nád sipot* azért most egyszer tegyűk le.
Meg irtam oda fel, mi leszsz a' *Notája*,
Ha azt nem szereted, vagy nem tudsz hozzája,
Más tőbb notájit-is nem restellem irnya,
Hogy a' sok kőzt egyre el-tudd dudolnia.
Nád sip ez a' *sipot* sok módon fuhatjuk,
Igy, meg-lehet, hogy ezt más notán-is mondjuk,
No azért másodszor amazon probáljuk:
Bűnnek az ő soldja a' halál jól tudjuk.
De ha e' két nota sem tetszik, Uraim!
A' harmadikra-is kimennek Verseim,
Azt-is fel-jedszeni im készek uijaim:
Kristushoz Készűlők szerelmes Szűleim:
Negyedik szép diszes notája e' lehet:
Mikor Senákerib a' Jerusalemet.
Az Argirusét-is probált őtődiket.
Hatodikat, *meg-tért Magdolna Enekét*,
A' két végső rendet mond tsak egy formára,
Ki fog menni, próbáld hetedszer amarra:

Delus Szigetiből a' minap Diána.
Jöve Nyir földre rongyoson, s' furadva.
Mondok még-is egyet, azt se tedd bár félre,
Szép nóta valóba! Nósza *sipolj* erre:
Siess nagy Ur ISTEN én segitségemre.
Többb notát keresni bizom az elmédre.
Készült ez a *Nád sip* két Karátson között
Mikor ránk virradni várnánk már jobb üdöt:
Az ezer, és hatszáz hetven öt esztendöt,
Nints helye, sem neve, hol? és ki által? lött.

Közli: **Majláth Béla.**

II.

H. n. (Debreczen?) XVI. sz.

316. sz. *Az Eletnec Kvtfeie.* Melybeo Folynac nàgÿ bèuseguel, bizzoniòs Iggeretòc, à megh kesseritòt szomoru szyueknec vigasztalàsara. Zacharias 13. Az Wdeoben David hàzzànac, es Jerusalembe lakozoknac megh nyilt kùt feiòc leszòn, à bùn es fortelmesseg, ellen.

12^0 A—V (8 és 4 levenkint) = 120 lev. (O^1 levele hij.) Végén csonka.

Szabó Károly RMK-ban 330. sz. a. említ ily munkát, mely a már most ismert három példány között a legrégibb, mert a Debreczeni ref. collégium tulajdonában levő ezen című munka együtt nyomatott az Evangeliumok és Epistolákkal, (RMK. 329. sz.) melyeknek betűi pedig Szabó K. állítása szerint Melius «Aran Tamás tévelgéseiről» Debreczen 1562-ben nyomatott munka betűivel tökéletesen egyeznek. A második, mely a M. Tud. Akadémia könyvtáráé, helynév s kelettel, Debreczen, 1589. jelent meg. A harmadik a most ismertetett példány a pozsonyi sz. ferenczrendieké, a honnan Dankó József cz. püspök és prépost útján jutott a M. N. Múzeum könyvtárába meghatározás végett. E példánynál, mely hely és év nélkül jelent meg, az előbbi kettővel történt összehasonlítás után nagyobb typographiai tökélylyel kiállított betük s a fejlődöttebb helyesirás tünik ki, s így mind a kettőnél későbbi, a legnagyobb valószinűség szerint, a XVI. század utolsó tizedéből való nyomtatvány.

Pottendorf, 1668.

317. sz. *Kopchani Martinus Bonaventura* Keresztyen Imadsagos Könyvechke, Mely, á Ceremoniaknak, és egynéhány hitünk agazatinak (az eggyügyüek kedvéért) rövid magyarázattyával külömb féle imádsagokat foglal magában. A' Bodog Emlekezetv Cardinal Pazmany Peter Esztergami Eersek engedelméből, elöször 1616. masodszor, 1622. esztendöben nyomtattotot, mostan harmadszór valamennyi jobbitással es szaporitással. Nyomtatta Pottendorffon Hieronymus Verdússen. M. DC. LXVIII. 8° 293 lap. Elül: czímlap és naptár 9 sztl. lev. A czímlapon említett előbbi 1616. és 1622-ből való kiadásai eddig ismeretlenek; későbbi 1669-iki kiadása ismeretes. (Szabó Károly RMK. I. köt. 1092. sz. a.) Binder Jenő úr ajándékából a M. N. Múzeumé.

Nürnberg, 1705.

318. sz. *Rhenius Joannes.* Donatus Latino-Hungaricus, ostendens rationem Declinandi, Comparandi, Conjugandi, Formandi et Rudimentalia Exercitia componendi. Compluribus in locis, longe faciliore Methodo deductus, et difficilioribus sublatis, accomodatus, unicé Usui Puerorum et Incipientium. Norimbergae, Apud Martinum Endterum MDCCV.

8° 2 sztlan lev. és 138 lap, latin-magyar szöveggel.

Közli: **Horváth Ignácz.**

III.

Nagyszombat, 1696.

319. sz. *Beniczki Tamás.* Egynehany Szép ajtatos Könyörges, Es Szent Dávid Zoltáriból való ohajtások. A *Micsiney Beniczki Tamás* Altal, öszve szedegettetett, és ki nyomtattatot. Istennek, és az ő Boldogságos Sz. Annyának, nagyobb Dücsöségére. Anno M.DC.XCVI. Nyomtattatot, Nagy Szombatban az Academiai Bötükkel. Hörmann János által. 16r. A—G = 157 számozott lap. — *Elől:* czímlap 1 levél.

Egyetlen ismeretlen példány Podmaniczky G. könyvtárában Kis-Kartalon.

Lőcse, 1646.

320. sz. *Imadsagos kőnyvecske* Embernek mindennémű szűksegében való szép és drága airatos (*sic*) kőnyőrgésekkel és Iſteni Dicſiretekkel rakva, Moſtan úyjonnan Szép Imádságokkal és tőb Iſteni Dicſiretekkel megőregbitetet, és kinyomtattatot, Lőcsén. Brever Lőrincz által. 1646. 32r. A—M_2 = 174 szzott. Lajstrom 2 levél.

Hozzájárul külön czímlappal: Szép és aitatos Ditsiretek kővetkeznek. Nyomtattatot, Lőcsén, 1646. 32r. M_3—Z+Aa—Gg= 290 szzott lap. — *Végül:* lajstrom 5 levél.

Egyetlen példány a weimari nagyherczegi könyvtárban.

Közli: **Hellebrant Árpád.**

HAZÁNKAT ÉRDEKLŐ KÜLFÖLDI SZEMLE.

HAZAI VONATKOZÁSÚ KÉZIRATOK A GRÓF TRIVULZIO-CSALÁD MILÁNÓI KÖNYVTÁRÁBAN.

Közli: Csontosi János.

A gróf Trivulzio-család milánói könyvtárára irodalmunkban Fraknói Vilmos[1] hivta fel a szakférfiak figyelmét.

Ő ismertette először folyóiratunkban a könyvtár két Corvin-codexét s elragadtatással szólt a gyűjtemény fényes kiállítású festett kéziratairól, melyek közt esztei Hyppolit esztergomi érsek missaléját, mint a renaissance-kori könyvfestészet egyik remekét különösen kiemelte.

Azóta Giulio *Porro* kiadta a könyvtár kéziratainak catalogusát,[2] melyben a főúri család 2276 kötetből álló kéziratgyűjteményét egy vastag kötetben ismerteti.

Ezen kötetből a hazai vonatkozású, de külföldi könyvtárakban levő kéziratokról szóló eddigi közleményeink folytatásául közöljük most a hazai vonatkozású kéziratok leirását abban a sorrendben, a mint ez a catalogusban következik, megtartva mindenhol a kéziratok eredeti signaturáját, hogy szakférfiainknak ezeknek használatát megkönnyítsük.

[1] L. Két hét olaszországi könyv- és levéltárakban. Magyar Könyv-Szemle 1878. 121—144. l. A M. T. Akadémia Mon. Hung. Hist. XXII. kötetében (I. p. 1—34. l.) megjelent ugyan a gróf Trivulzio könyvtár kéziratából Hopf és Dethier közlésében: Losco Deorum Conventus, et Constantino supplex című munka, de ebben a könyvtárról semmi említés nincsen.

[2] *Catalogo dei Codici manoscritti della Trivulziana*, compilato da *Giulio Porro*. Volume unico. Torino 1884. 8r. XV+532 l.

Ezen hazai vonatkozású kéziratok a következők:

1. *Cresconius Corippus fl. — Johannides. Seu de bellis Libicis: ed alcune poesie italiane.* (*Cod. N.* 686.)

Cod. cart. del Sec. XIV in fol.

Questo prezioso Codice fu descritto minutamente dall' Ab. Pietro Mazzuchelli nella prefazione ch'egli fece al Corippo stampoto a Milano nel 1820, e però non farò che indicarne il contenuto rimandando alla predetta prefazione chi ne volesse più ampie notizie. Per lungo tempo fu creduto che questo poema importantissimo per la storia fosse andato perduto, perchè la copia fattane fare verso la metà del sec. XI. dall' Ab. Desiderio di Monte Casino fu inutilmente cercata in quella Biblioteca dal Foggini nello scorso secolo, e l'altro esemplare che fu visto dal Cuspiniano nella Bib. di Mattia Corvino probabilmente ora più non esiste, essendo quella libreria stata dispersa in parte ed in parte portata a Constantinopoli per ordine di Solimano II, quando s'impadronì di Buda nel 1526. Esso non compare nell' elenco di quei Codici regalati dal Sultano alla Dieta Ungherese, nè si trova nei Codici Corviniani dell' Ewards.

Tempo fa ne venne scoperto un esemplare nella Biblioteca reale di Madrid, del quale si giovò per farne una nuova edizione accuratissima il D. Giuseppe Partsch, il quale rimase qui alcune settimane per studiare il Codice Trivulziano e farne il confronto col testo Madrileno e colla edizione del Mazzuchelli. Di questo Codice egli parla lungamente nel proemio di quella edizione, la quale fa parte dei «Monumenta Germaniae historica», e fu stampata a Berlino nel 1879.

Il volume incomincia:

I. Col poema di Corippo.

II. Un frammento di un poema italiano in terza rima senza nome d'autore, che incomincia:

«Son sostegno del mondo tutto quanto
«Perchè far figli e formi compagnia
«Ubidienti al marito e suo vanto.»

L'ultima terzina è come segue:

«O se cadesse faria un gran salto.
«D'alcun dico per nome stare indarno
«Agia perdono chi commetto difalto.»

In questo componimento essendo fatta menzione di Urbano VI egli è evidente che è del sec. XIV.

Il Mazzuchelli crede che ne sia autore I. L. De Bonis di Arezzo che scrisse pure il poema che vien dietro ed ha il seguente titolo.

III. Victoria virtutum con (sic) vitiis conflictantium edita a Johanne L. De Bonis de Aretio incipit primus cantus.

«Unico padre eterno bino e trino
«Che festi e i cieli la terra il mar l'abisso
«L'angelo et l'uomo et tucto così fino.»

Questo poema è in sette canti, l'ultimo de' quali termina colla seguente terzina:

«Allor si divotare l'inferne curie
«Et Minosse abandona il grande ofitio
«Et non punisce chi fa più ingiuria.»

IV. Francisci Petrarchae Eglogae. Il Quadrio parlando di questo Codice cita delle *Elegie*; ma errò, vi sono invece delle egloghe senza nome d'autore, che non sono del De Bonis, ma bensì del Petrarca come è evidente dal primo verso dell'egloga prima:

«Monice tranquillo solus tibi conditus antro.»

V. Sonovi pure nell' ultimo foglio i primi trentasei versi del 1° libro del poema l'*Africa* del Petrarca. (Cat. dei Cod. Mss. della Trivulziana. 101—2.)

2. *Magni Franciscus Bernardinus. — De rebus Hungaricis comite Jo. Jacobo Belgiojoso provinciae moderatore ad Justum Lipsium Epistolae quatuor.* (*Cod. N.* 1691.)

Cod. cart. in fol. del Sec. XVIII.

Queste lettere furono copiate dagli originali existenti nella Bib. Ambrosiana, alla quale furono donate dal conte Alberico Barbiano di Belgiojoso nel 1676. L'autore di queste lettere, ricordato dall' Argelati nel T. II, P. I, col. 831. era secretario del conte G. Giacomo Belgiojoso durante la sua dimora in Ungheria. (Cat. dei Cod. Mss. della Trivulziana. 230.)

3. *Missale Romanum ad usum Card.lis Estensis.* (*Cod. N.* 2165.)

Cod. memb. in 4° gr. del Sec. XV.

Non è facile l'incontrare sia nelle pubbliche che nelle private Biblioteche dei Mss. che passano competere per bellezza e ricchezza

di miniature con questo volume. Basti il dire che venne eseguito dal celebre Cosimo Tura detto il Cosmè per un membro della casa d'Este, e probabilmente per quell' Ippolito che poi divenne Cardinale, e fu il primo dei due di questo nome. La finezza delle miniature rivela la mano dell'insigne artista che pose con amore ogni suo studio per rendere splendido questo volume, che composto di 422 fol. della più fina pergamena non ne ha uno solo che da una parte o dall' altra non sia ornato di finissime e svariatissime miniature, o non sia per lo meno scritto in caratteri d'oro con arabeschi in oro e colori, come v. g. le pagine che contengono il canone. Moltissime sono le pagine che meriterebbero una particolare illustrazione, ma ciò mi farebbe di troppo oltrepassare il limite che posso accordare alla descrizione di uno dei tanti Codici miniati che si trovano in questa Bibliotheca. Eccone dunque una breve descrizione. — Precedono sei fol. col calendario scritti in rosso e nero: al principio d'ogni mese il Kl. è miniato e vi è un verso latino relativo ad esso. Dopo un fol. bianco al fol. 8 incomincia il messale. La pagina ha una inquadratura miniata divisa in dodici compartimenti. Quello a piè della pagina ne occupa tutta la larghezza, e nel suo mezzo sta dipinto un padiglione, le cui tende vengono sollevate da due puttini, mentre altri due fra le pieghe sporgono la testa dando fiato alle trombe: sotto al padiglione altri puttini sostengono un cimiero e tengono lo scudo coll'arme Estense. In ciascuno degli angoli tre puttini suonano diversi istromenti. In alto, nel compartimento di mezzo, vi è la figura del Padre eterno, in quelli ai due angoli vi è in uno la Vergine inginocchiata, nell' altro l'Arcangelo Gabriello: gli altri scompartimenti del margine contengono ornati e figure di Santi. Il tesso è scritto in due colonne rosso e nero, e così pure in tutto il Codice. Incomincia: «Ordo mis|salis S̄m cōsue|tudinem roma|ne ecclesie». Nella grande iniziale A che segue scorgesi il santo re David inginocchiato. — Sul verso del fol. 190 vi è una grande miniatura rappresentante la crucifissione: essa è circondata, a compire la pagina, da quadretti di finissimo lavoro in cui sono raffigurate le diverse scene della passione. Non vi è testo. Il recto del fol. seguente ha parimente una inquadratura divisa in otto parti. Quella più grande a piè della pagina rappresenta la tumulazione di G. Cristo. Nella lettera iniziale si

vede un sacerdote che celebra la messa nel momento della elevazione.

Il fol. 197 ha pure una grande iniziale miniata ed un ricchissimo contorno diviso in quadretti allusivi alla risurrezione. Il fol. 270 parimente ha una inquadratura miniata divisa in compartimenti: in quello al piè della pagina vi è la pesca miracolosa. Altra pagina simile vedesi al fol. 361.

Ho notato questi pochi fol. miniati, perchè sono i più rimarchevoli, ma come già dissí tutti i fol. banno miniature finissime, di una conservazione perfetta e di una esecuzione sorpendrente. Il volume conserva la sua legatura originale coperta di broccato giallo con fiorami rossi, colle borchie e fermagli di argento dorato. — Il Cosimo Tura morì nel 1490, prima che Ippolito d'Este fosse fatto Cardinale (1493), il che spiega la mancanza delle insegne di quella dignità. Questo prezioso Codice pervenne nella Trivulziana dalla Bib. del principe Belgiojoso. È noto che il ramo degli Estensi stabilito in Piemonte terminò in una donna che sposò un Belgiojoso: è quindi assai probabile che il magnifico volume facesse parte della eredità di quella illustre famiglia. (Cat. dei Cod. Mss. della Trivulziana. 245—6.)

4. *Relazione d'Ungheria dell' anno 1490. o poco dopo, senza nome del relatore.* (*Cod. N.* 1458.)

(Cat. Trivulz. 376.)

5. *Miscellanea Latina.* [*Cod. M. 817.*]

Cod. membr. in fol. del Sec. XV.

1. Laertii Diogenis vitae atque sententiae eorum, qui in Philosophia claruerunt etc. con lettera a Cosimo de' Medici del traduttore Ambrogio Traversari Camaldolese.

2. Herodotus, de vita Homeri, praemissa Peregrini Allii praefatio ad Laurentium Medicem.

3. P. Virgilii Maronis vita per Donatum Grammaticum edita.

4. Vitae quorundam latinorum poetarum a P. Candido edita.

5. Pomponii Infortunati in M. An. Lucani vitam.

6. Ex annumerationibus Eusebii de temporibus per Olympiados poetarum quorundam latinorum vitae.

7. Verba M. Fabi Quintiliani de Institutione oratoria lib. X cum de poetis latinis tractatu.

Questo bellissimo Codice fu scritto a Firenze per il celebre

Mattia Corvino re d'Ungheria. La legatura è fatta con rilievi nel genere delle arabe. Nel mezzo si vede scolpita l'arma di Mattia.

Il primo fol. ha una inquadratura tutta finamente miniata in cui sono ripetuti gli stemmi *d'Ungheria* e del suo re. Sono pure miniati le iniziali di ciascuno dei trattati sopra notati. Il Codice è perfettamente conservato. In un fol. di risguardo alla fine leggesi in lettere maiuscole: FRANCISCVS SASSETTVS THOMAE FILIVS FLORENTINVS CIVIS FACIVNDV̄ CVRAVIT. MITIA FATA MIHI.

Il Sassetti era un agente commerciale dei Medici, ma era anche cultore delle lettere. Ebbe tomba in Firenze.

Intorno ai *Codici Corviniani* vedasi quanto ne scrivo descrivendo l'altro Codice proveniente dalla stessa Biclioteca, che contiene le opere di Porphirio. [Cod. 818.] (Cat. Trivulz. 278—9.)

6. *Porphirionis et Acronis commentaria in Odas Horatii Flacci*. [*Cod. N.* 818].

Cod. memb. in fol. del Sec. XV.

Questo magnifico Codice eseguito molto probabilmente a Firenze, per il celebre re d'Ungheria Mattia Corvino ha nel verso del 1° fol. un bellissimo ornato, nel quale trovasi un ovale in cui sta scritto in linee alternate azzurre ed oro PORPHIRIONIS IN HORATIVM. Sotto questo un quadrato in cui leggesi parimente in azzurro ed oro HOC VOLVMEN CONTINÉT COMENTARIA PORPHIRIONIS ET ACRONIS IN Q. HORATIVM FLACCUM. Al di sotto un altro ovale collo stemma d'Ungheria. Il secondo fol. è tutto miniato coi diversi stemmi ed impese di Mattia Corvino nel contorno, con puttini e figure d'uomini e di bestie, con una bellissima figura nella lettera iniziale riccamente miniata, ed ha il seguente titolo con righe alternate d'oro ed azzurro. POMPONII PORPHIRIONIS GRAMMATICI COMENTARIA IN ODAS HORATII FLACCI INCIPIVNT. Al principio del Commento di Acrone vi sono due, bellissime lettere iniziali miniate, e così pure ad un terzo del libro, e lo sono, più in piccolo, le iniziali di ciascuna Ode. Questo Codice benissimo conservato ha la sua legatura originale di cuoio con impressioni dorate, ed a rilievo come le belle legature arabe, collo stemma d'Ungheria da ambo i lati. Le miniature sembrano opera del celebre Attavanti. Edward Edwards nelle «Memoirs of libraries London 1859» T I, pag. 395, ha pubblicato il catalogo dei 102 Mss. provenienti dalla Bib. di Mattia

Corvino, ma questo, come pure l'altro della Miscellanea, Cod. 817, non furono da lui conosciuti e non ne parla. Il piccol numero di Codici rimasti di quella Biblioteca che vuolsi ne contenesse ben 50 mila (cifra esageratissima come ha dimostrato in una memoria stampata a Torino, il senatore Ercole Ricotti) basta a dimostrare quanto siano preziosi, e come a buon diritto l'Edwards potesse dire: «To be able to shaw» a Corvinian book is a triumph even to collections rich in treasures.» (Cat. Trivulz. 356.)

7. *Miscellanea Storica ecclesiastica.* [*Cod. N.* 1129.]

Cod. cart. in fol. dei Sec. XVI.e XVII.

XXVII. Copia di ricetta mandata alla *Regina Elisabetta d'Ungheria.* (Cat. Trivulz. 289.)

8. *Miscellanea storica.* [*Cod. N.* 1130.]

Cod. cart. in fol. dei Sec. XV.e XVI.

XXXI. Capitoli della confederazione fra l'Imperatore, il *Re d'Ungheria*, la Rep. Veneta ed il Duca di Milano, 1529. (Copia del tempo.) (Cat. Trivulz. 292.)

9. *Miscellanea Storica.* [*Cod. N.* 1141.]

Cod. cart. in fol. del Sec. XVIII.

XXIV. Lettera, spagnuola, sulla incoronazione del *Re d'Ungheria* a Re di Boemia.

A VELENCZEI SZ. MÁRKRÓL NEVEZETT KÖNYVTÁR MAGYARORSZÁGI VONATKOZÁSÚ NYOMTATVÁNYAI.

A «Magyar Könyv-Szemle» 1878-diki folyamában ismertettük a sz. Márkról nevezett velenczei állami könyvtár magyarországi vonatkozású kéziratait.

Ez alkalommal a könyvtár hazai vonatkozású nyomtatványaira hivjuk fel a szakférfiak figyelmét, melyeknek jegyzékét Kudora Károly budapesti egyetemi könyvtárőr szives volt rendelkezésünkre bocsátani.

Tisztelt barátunk ugyanis a nyári szünidő alatt Velenczében tartózkodván, megkérte gróf Soranzo Károly urat, a sz. Márk-könyvtár érdemes őrét, hogy a könyvtár hungaricáinak jegyzékét 1711-ig állítsa össze számára, a mit ez szives készséggel meg is tett, elkészítette a könyvtár 1778 előtti magyar vonatkozású nyomtatványainak jegyzékét, ezt t. barátunknak megküldötte, ki azután közlés végett folyóiratunknak engedte át.

A jegyzék szakok szerint készült s összesen 97 latin, olasz, franczia és német munkát sorol fel, melyek egytől egyig hungaricák s 1778 előtti időből valók.

A jegyzékben foglalt könyvek jobbára ismert történeti forrásmunkák, de vannak köztük oly ritkaságok is, melyek fővárosi nagy könyvtárainkban sincsenek meg.

A jegyzékben foglalt ritkább munkák a következők: 1. Thuróczy János krónikájának 1488-diki augsburgi kiadása. 2. Iustiniani Sebastiani Oratio habita coram Serenissimo Domino Domino Wladislao II. Rege Hungariae die 5-ta Aprilis A. 1500. S. l. in 4^0. Ugyanez olasz nyelven. 3. Andronicus Mathaeus: Epithalamium in

nuptiis Wladislai Pannoniarum et Bohemiae regis et Annae Candalin reginae. Venetiis 1502, in 4°. 4. Batti C. Miracula que mense decembri in Pannonia visa sunt, una cum Prelio quod feliciter gestum est a Pannonis. Romae, 1524, 4°. 5. Echius Valentinus Lendanus. Epistoli Carmine elegiaco ad Ferdinandum Hungariae Regem. Viennae Austriae 1530, 4°. 6. Mellini Domenico: Vita di Filippo Scolari detto Pippo Spana. Firenze 1579, 8°.

A jegyzékben foglalt könyvek közt a magyar történeti szak van legjobban képviselve, mely az egész könyvkészletnek kétharmadát képezi. Kivánatosnak tartottuk volna, ha az érdemes gróf Soranzo úr a velenczei könyvtár hungaricáit ne csak 1778-ig, de a legujabb időkig állította volna össze. De jelen alakjában is készséggel nyitunk tért a jegyzéknek folyóiratunkban s ismerve a külföldi könyvtárak *nyomtatott hungaricáinak* gazdagságát, a közleményt azon óhajtással kisérjük, vajha tudósaink buzgalma a külföldi könyvtárak *nyomtatott hungaricáit* hasonló figyelemben részesitené, mint a minőben nálunk a külföldi *irott hungaricák* részesülnek s vajha sikerülne mielőbb egy oly catalogust létrehoznunk, mely a külföldi könyvtárak magyar vonatkozású nyomtatványait a hazai közönséggel megismertetné. Történetirásunk és közművelődésünk érdekében óhajtjuk ezt s hiszszük, hogy egyszer ennek is elérkezik az ideje. Addig is közöljük a velenczei könyvtár nyomtatott hungaricáinak jegyzékét, a mint következik:

A velenczei sz. Márkról nevezett könyvtár magyar vonatkozású nyomtatványainak jegyzéke.

Historia profana.

1. De Aquino Carolus. Fragmenta historica de Bello Hungarico. Romae, ex typographia Hieronymi Mainardi, 1726. in 8°.

2. Batti C. Miracula quae mense decembri in Pannonia visa sunt, una cum Praelio quod feliciter gestum est a Pannonis. Romae, 1524. 4°.

3. Behamp Joannes Ferdinandus. Notitia Hungariae antiquomodernae Berneggeriana, Argentorati, 1676. in 8°.

4. Belius Matthias. Prodromus Hungariae antiquae et novae Norimbergae, 1723. in f.

5. Belius Matthias. Notitia Hungariae novae historico geographica. Viennae Austriae, 1755. Vol. 4. f.

6. Biondi Pasquali. Diario dei successi dell' armi cesaree in Ungheria dopo la Bloccata di Nayasel 1685. Ragguaglio istorico. Venezia, 1685. in 12°.

7. Bizozeri Sempliciano. Notitia particolare dello Stato presenti e passato dei Regni d'Ungheria, Croatia &. Bologna, 1686. 12°.

8. Bombardius Michael. Topographia Magni Regni Hungariae. Viennae Austriae, 1750. f.

9. Bonfinius Antonius. Rerum Hungaricarum Decades libri XIV. a Carolo Andrea Bel. Lipsiae, 1771. f.

10. Brusoni Girolamo. Le campagni dell' Ungheria 1663. 1664. Venezia, 1665. 4°.

11. Comazzi G. Balta. Notizie storicha dell' Ungheria. Venezia. 1688. 8°.

12. Descrizione dell' Ungheria. Notitie principali delle guerre successe nell' Ungheria dall' anno 1409 sino questa campagna (1684). Venetia, s. a. (1684) in 4° p.

13. Diario de' successi dell' armi Cesaree nell' Ungheria dopo la presa di Strigonia. Venetiae, 1684. 12°.

14. Doglioni Giovanni Nicolo. L'Ungheria Spiegata. Venezia, 1595. 4°.

15. Eremitage (dell') mons. Lettere sopra i successi dell' Armi Cesaree nell' una e l'altra Ungheria dell' anno 1686. tradotti dal francese. Venezia, 1687. 12°.

16. Freschot Casimiro. Ristretto dell' Istria d'Ungheria, Bologna, 1686. 4°.

17. Giornale de' successi dell' armi Cesaree nell' Ungheria, Venezia, 1685, 1690. P. XVII. 12°.

18. Histoire des Revolutions di Hongries on l'on donne une idee juste de son legitime gouvernement. A la Haye, 1739. T. 6. in 12°.

19. Horányi Alexius. Memoria Hungarorum et Provincialium scriptis notorum, Viennae, 1775. Vol. 3. in 8°.

20. Hungariae Respublica et Status, Lugduni Batavorum, 1634. 24°.

21. Isthvanfius Nicolaus. Historia de Rebus Hungaricis. Coloniae Agrippinae, 1622. f.

22. Isthvanffius Nicolaus. Historia Regni Hungarici, Coloniae Agrippinae, 1724. f.

23. Kazy Franciscus. Historia Regni Hungariae. Tyrnaviae, 1737. f.

24. Keza (de) M. Simon. Chronicum Hungaricum. Viennae, sine anno, 8°.

25. Manifesto esortatorio alli Ungari istigati alla ribellioni da Francesco Rakoczy l'anno 1704. S. n. in 4°.

26. Nigroni d'Ampagnano, Bellum Pannonicum Jo. Delphino Aquilijae Patriarchae nuncupatum, Utini, 1656. 4°.

27. Nitri Maurizio. Ragguaglio delle ultimi guerre di Transilvania et Ungheria, Venezia, 1666. 4°.

28. Pray Georgius. Annales Regnum Hungariae. Vindobonae, 1764. Tomi 5. in f.

29. Pray Georgius. Dissertationes historico-crtiicae in annales veteres Hunorum, Avarum et Hungarorum, Vindobonae, 1775. f.

30. Relazione del combattimento successo il 1°. Agosto. 1664. fragli Esercito Cristiano e Turco al fiume Raab presso il villaggio di Chiefalo, Venezia, 1664. 4°.

31. Relazione della vittoria ottenuta dalli Armi Imperiali e Polache solto la fortezza di Strigonia coll' acquisto del forti di Bárkány, Venezia, 1683. 4°.

32. Relazione distinta della Resa delle Piazze di Potack, Reghecz, Unguar, Sarvar, S. Nicolo e Saravas. Venetia, 1685. 4°.

33. Relazione vera e distinta dell' acquisto della Citta di Eperies. Venezia, 1685. 4°.

34. Relazione novissime della presa della gran Citte di Buda. Venezia, 1686. 4°.

35. Scala Ercoli. L'Ungheria compendiata. Venezia, 1687. 12°.

36. Schwandtnerus Jo. Georgius. Scriptores Rerum Hungaricarum veteres. Vindobonae, 1746. T. 3. f.

37. Scriptores Rerum Hungaricarum, Francofurti, 1600. f.

38. Soiterus Melchior. De bello pannonico, et de rebus turcicis etc. Augustae Vindelicorum, Alex. Weissenhorn, 1538. 4°.

39. Syndromus Rerum Turcico-Pannonicarum historiam, Francofurti ad. M. 1627. 4°.

40. Tarducci Achille. Delli macchine, ordinanze e quartieri antichi e moderni, aggiuntovi li fazioni occorse nell' Ongaria vicino

a Vaccia nel 1597, a la battaglia di Transilvania contro il Valacco 1600 fatte dal generale dell' armi dell' Ungheria Georgio Basta. Venezia, Curti, 1601. 4°.

41. Thwroczi Jo. Chronica Hungarorum, Augustae Vindelicorum, Ratdolt, 1488. in 4° cum figuris.

42. Timon Samuel, Imago antiquae et novae Hungariae, Viennae Austriae, 1754. 4°.

43 Tomasi Giorgio. Delli guerre del Regno d'Ungheria. Venezia, 1621. 4°.

44. Tumre Martini. Histoire générale des troubles de Hongrie et Transilvanie, Paris, 1608, T. 2. in 8°.

45. Ulloa Alfonso, Istoria di Zighit espugnata da Turchi l'anno 1566. Venezia, 1570. 4°.

46. Ursinus Velius. De Bello Pannonico libri X. studio et opera Adami Francisci Kollarii Vindobonae, 1762. 4°.

47. Vitalis Joannis. De Ungarorum Cruciata facta anno 1514. Absque ulla nota (1514) in 4°.

—

48. Centorio degli Ortensi Ascanio. Commentarii delle guerri di Transilvania, Venezia, 1568—69. T. 2. 4°.

49. Copia di due lettere venuti da Vienna circa li ultimi imprese di Transilvaniae e Ungheria, 12. sept. 1565. Bologna, s. a. 4°.

50. Graffii Jo. Disputatio de Transilvaniae. Altdorfij, 1700. 4°.

51. Manucius Jo. Petrus et Paulus. Descriptio Transilvaniae olim Daciae dictae Romae, 1596. 4r.

52. Reychersdorff Georgius, Chorographia Transilvaniae. Viennae Austriae, 1550. 4°.

53. Spontoni Ciro. Istoria della Transilvania. Venezia, 1638. 4°.

54. Toppeltinus Laurentius. Originis et occasus Transylvanorum. Viennae Austriae, 1762. 8°.

55. Tröster Jo. Beschreibung Siebenbürgens. Nürnberg, 1666. 12°. fig.

Jus Civile.

56. Decreta, Constitutiones et Articuli Regni Ungariae. Tirnaviae, 1584, f.

57. Szegedi Joannes. Tyrocinium Juris Ungarici tripartitum, Zagabriae, 1736. 4°.

Jus Ecclesiasticum.

58. Kollarius Adamus. De originibus et usu perpetuae potestatis legeslaturae circa Sacra, Apostolicorum Regum Ungariae. Vindobonae, 1764. 4°.

Hist. Natur.

59. Hermanni Andreae. De nativo Sale Cathartico in Fodinis Hungariae recens invento. Dissertatio Epistolica. Posonii, 1721. 4°.

60. Köleserus Samuel. Auraria Romano-Dacica. Cibinii, 1717. in 8°.

61. Thalius Joannes. Sylva Hercynia, sive Catalogus Plantarum sponte nascentium in montis et locis vicinis Hercyniae. Francofurti ad Moenum, 1588. in 4°.

Itineraria.

62. Browns Edward. Reysen door Nederlandt Hongarien, Bulgarien etc. etc. Amsterdam, 1682. in 4° a Petris Joseph, Epistola ad Card. Angelum Mariam Quirinum 1749. in 4°.

Historia-Ecclesiastica.

63. Inchofer Melchior. Annales Ecclesiastici Regni Hungariae. Romae, 1644. Tus 1us solus editus.

64. Ferrarius Sigismundus. De rebus Ungariae provinciae Sacri Ordinis Praedicatorum, Viennae Austriae, 1637. 4r.

Numismatica.

65. Eccardus J. C. Observatio de Numis Attilae Hunnorum Regis. V. Opuscula Eruditorum Lipsiensium. T. VI. pag. 12.

Inscriptionis.

66. Marsilius Aloysius Ferdinandus. Inscriptiones, monumenta etc. in Hungaria inventae. Bononiae, s. a. in f.

Historia Litteraria.

67. Bellius Matthias, De vetera literatura Hunno-Scythica. Exercitatio. Lipsiae, 1718. 4°.

68. Wallaszky Paulli. Tentamen historiae literarum sub, Rege glorississimo Matthia Corvino de Hunyad in Hungaria. Lipsiae 1769. 4°.

Vitae Sanctorum.

69. Fröhlich Erasmus. Vera imago et expositio Casulae Sancti Stephani Regis Hungariae, Viennae Austriae, 1754. 4°.

Vitae Regum Hungariae.

70. Series Banorum Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae, Ungariae et Ungariae-Austriacis. Tyrnaviae, apud Leop. Berger, 1737. 12°.

71. Spontone Ciro, Azione dei Re d'Ungheria descritte Bologna, 1620. f.

72. Nadasdy Franciscus. Mausoleum Regni Apostolici Regum et Ducum, Norimbergae, 1664. f.

73. Callimachi Experientis, Attila a 9. Haemiliano Cimbriaco. Absque ulla nota, in 4°.

74. Meerheim Godofr. Augustus, De moribus Attilae, Vitembergae, 1778. 4°.

75. Calanus Iuvencus Caelius Attila et Matthias Bel. Sine loco (1736) f.

76. Bellii Caroli Andreae, De Maria Hungariae Regina, Ludovici primi Principe filia. Commentatio historico-critica. Lipsiae, 1742. 4°.

77. Bellii Carolus Andreae. De Maria Ludovici Primi Principe filia, Hungariae non rege sed regina. Commentatio historico-critica. Editio altera qua viris clariss. Kochlero, Lenzio et Peterfyo responsum est, Lipsiae, 1745. 4°.

78. Wenk. Frid. Aug. Wilhelmi, Historia Alberti II. Hungariae et Bohemiae regis, Austriae Ducis. Lipsiae, 1770. 4°.

79. Justiniam Sebastiani, Oratio habita coram Serenissimo Domino Wladislao Rege Pannoniae die V. Aprilis 1500. Absque ulla nota (1500), in 4°.

80. Orazione a Vladislao Re d'Ungharia et 5. Aprili, 1500, senza nota (1500) 4°.

81. Andronicus Matthaeus. Epithalamium in nuptias Vladislai Pannoniarum ac Bohemiae regis et Annae Candalae, reginae, Venetiis, 1502. in 4°.

82. Rysicheus Theodoricus. Oratio in exequiis illustrissimae matronae Hettvigae Duc. Pannoniae. 1502. f.

83. Ursini Velii Casparis Oratio habita in die coronationis

Ferdinandi Hungariae et Bohemiae Regis, III. Non. Novembris. 1527. Viennae, 4°.

84. Ecchius Valentinus Lendanus. Epistola Carm. eligico ad Ferdinandum Hungariae Regem Viennae Aust. 1530. 4°.

85. Gebuilerus Hieronymus. Epitome ortus Ferdinandi Hungariae et Bohemiae Regis. Haganoae, 1530. 4°.

86. Scribonius Cornelius Grapheus, ad optimam Heroidem Mariam Hungaris Reginam Imp. Caroli V. sororem, 1536. 8°.

87. Scribonius Grapheus Cornelius, Aeglogae Cris Sacrorum Bucolicorum, ad Heroidem Mariam Hungariae Reginam, Antwerpiae, 1536. 8°.

88. Pigna Jo. Bapt. Oratio in funere Dōne Margaritae reginae Ungariae etc. Ferrariae, 1567. 4°.

89. Verancius Antonius Archiepiscop. Strigoniensis, Oratio qua nomine omnium ordinum ac statuum Regni Hungariae Rodulphum Arch. Austriae venientem Poss. ad ineundam coronationem excepit, Venetiis, 1572. 4°.

90. Li Festi solinissimi et gloriosissimi trionfi fatti nelle Citte di Possonio nella coronazione del Serenissimo Principi Rodolfo d'Austria incoronato Re d'Ungheria. Venezia, 1572. 4°.

91. Di Leoni Giov. Battista, Cansoni nella incoronazione di Rodolfo arciduca d'Ausriae detto Re d'Unghiria.

92. Bona Maurizio. Relazioni delle reale nozze di Re Mattia d'Ungheria conla Principessa Anna d'Inspruch. Roma (1611) 4°.

93. Salvadori Andrea, Applausi del doli e di Anfitoite. Stanse nella venuta in Italia dell' Infanta Maria di Spagna, Regina d'Ungheria, Firenze, 1630. 4°.

94. Talneci Celio. Il passagio di Maria d'Austria, regina d'Ungheria per le Stato Ecclesiastico l'anno 1631. Augusta., 1631. 4°.

—

95. Moro Abe Maurizita Li gloriose vittorie del Principi di Transilvania Sigismondo Batori. Vicenza, 1595. 4°.

—

96. Mellini Domenico. Vita di Filippo scolari, detto Pippo Spana Firenze, 1570. 8°.

97. Mellini Domenico. Vita del famosissimo Capitano Filippo Scolari. Firenze, 1606. 8°.

VEGYESEK.

— **Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtáráról.** A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára az 1891. év első felében 1778 kötet és füzet nyomtatványnyal, 89 kötet kézirattal, 3073 oklevéllel, 4 fényképmásolattal és 4 negativvel gyarapodott; és pedig *ajándékul kapott* 131 kötet és füzet nyomtatványt, 8 kötet kéziratot, 323 oklevelet és levelet, *letéteményként* 926 darabot; *vásárolt* 503 kötet és füzet nyomtatványt, 81 kötet kéziratot, 1824 darab oklevelet és levelet, és 4 fényképmásolatot. A beérkezett köteles példányok száma 1144 kötet és füzet. Könyvek, kéziratok, oklevelek, pecsétlenyomatok, fénykép-másolatok és hirlapok vásárlására, továbbá könyvkötésre, könyvtári kiadványokra és más könyvtári czélokra 4075 frt 52 kr. fordíttatott. Az olvasók száma 9352 volt, kik 26,916 kötet nyomtatványt, 751 kötet kéziratot és 4653 oklevelet használtak. A könyvtáron kivül házi használatra 1198 egyén 4667 kötet nyomtatványt kölcsönzött ki. Összesen tehát 10,480 egyén használt 31,583 kötet nyomtatványt, 751 kötet kéziratot és 4653 oklevelet.

— **A két modenai Corvin-codex ünnepélyes átadása.** Folyóiratunk más helyén részletesen szólunk azon két Corvin-codexről, melyet Urunk, királyunk ő Felsége f. é. május hó 6-án kelt legfelsőbb elhatározásával a M. Nemzeti Múzeumnak ajándékozott. E helyütt ezen nagybecsű királyi ajándék ünnepélyes átadásáról és átvételéről kivánunk megemlékezni, hogy e nagyfontosságú eseményt könyvtárunk annaleseiben megörökítsük. Midőn a bécsi csász. udvari könyvtár igazgatósága a császári királyi főudvarmesteri hivatal útján arról értesült, hogy ő Felsége 1891. május 6-áról

kelt legfelsőbb elhatározásával a bécsi császári udvari könyvtár két Corvin-codexét (Cod. Nro 13,697 és 13,698) a M. Nemzeti Múzeumnak ajándékozta, legott intézkedett, hogy ezeket mielőbb rendeltetési helyökre juttassa és megbizta *Chmelarz Eduard* urat, az udvari könyvtár egyik őrét, hogy a két codexet, mint ő Felsége legkegyelmesebb ajándékát, gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úrnak személyesen adja át. *Chmelarz* úr f. é. május 8-dikán délelőtt 10 órakor tisztelgett a miniszter úrnál, átadta néki a bécsi udvari könyvtár igazgatójának, dr. *Hartel* udvari tanácsosnak levelét és a magával hozott két Corvin-codexet, mire a miniszter úr megbizta *Szalay Imre* miniszteri tanácsos urat, mint a múzeumi ügyek előadóját, hogy Chmelarz urat a codexekkel együtt a M. N. Múzeumba kisérje, hol a legfelsőbb királyi ajándéknak ünnepélyes átadása és átvétele meg fog történni. — Erre Szalay Imre miniszteri tanácsos, Chmelarz és Pulszky Ferencz múzeumi igazgató kiséretében a múzeumi könyvtárba jött, hol a Széchenyi-díszteremben (Majláth Béla könyvtárőr hivatalos ügyben távol levén) Csontosi János könyvtárőrhelyettes jelenlétében a codexek ünnepélyes átadása és átvétele megtörtént. Ezután a M. Nemzeti Múzeum igazgatósága a bécsi udvari könyvtár részére kiállította a codexek átvételéről szóló hivatalos elismervényt melyet a múzeumi igazgató és a könyvtárőrhelyettes irt alá; mikor ezt Chmelarz úr átvette, a jelenlevők lelkes éljenben törtek ki s ezzel az ünnepélyes átadási és átvételi actus véget ért. Másnap a M. N. Múzeum tisztviselői, az igazgatóval élükön, a bécsi udvari könyvtár küldöttének tiszteletére az István főherczeghez czímzett szállóban díszbanquettet rendeztek, hol Pulszky Ferencz első sorban ő Felségét köszöntötte fel, ki nekünk e codexeket ajándékozta, ezután Chmelarz urra emelte poharát, ki nekünk e drága ereklyéket hozta, végül Csontosi János egészségére ivott, kinek kutatásai e codexek provenientiáját felderítették és revindicálásukat lehetővé tették. — Utána Chmelarz megköszönve a szives fogadtatást, elragadtatással szólt azon haladásról, melyet Budapesten a cultura minden ágában tapasztalt, s Pulszky Ferenczre, mint ezen culturalis mozgalom egyik vezérére, kinek hatása a magyar tudományos és képzőművészeti élet annyi ágában örvendetesen tapasztalta, s kire Európa bármely tudományos intézete büszke lehetne, emelte poharát. — Ezután Csontosi a bécsi udvari könyvtár ez idő szerinti igazgatóját,

dr. Hartel udvari tanácsost köszöntötte fel, kinek loyalis álláspontja tette lehetővé reánk nézve a sikert, melyet ő Felsége legkegyelmesebb elhatározásából a két codexxel elértünk. Még Pulszky Ferencz köszöntette fel Chmelarz úrnak a banquetten jelen levő nejét és Pulszky Károly a magyar és osztrák tudományos köröknek a cultura terén szükséges collegialis közreműködésére ivott, s ezzel a sikerült a díszbanquett a legjobb hangulatban véget ért.

— **Dr. Simor János bibornok**, Magyarország herczegprimása, esztergomi érsek, az esztergomi Simor-könyvtár alapítója és a Simor-codex felfedezője, ez évi január 23-án 78 éves korában elhunyt. A M. N. Múzeum könyvtára a boldogult herczegprimásban egyik jótevőjét gyászolja, ki 1848-ban mint esztergomi érsekségi titkár az általa felfedezett XV. századbeli magyar nyelvemléket, melyet irodalmunk Simor-codex néven ismer, a M. N. Múzeum könyvtárának ajándékozta. Mint győri püspök 1861-ben a könyvtár cimeliáit egy XV. századbeli magyarországi vonatkozású ritka ősnyomtatványnyal gyarapította s mint herczegprimás az általa nagy áldozattal kiadott esztergomi monumentákat a könyvtárnak rendesen megküldötte. Kimagasló alkotásainak egyike az általa nagy áldozattal alapított könyvtár, mely körülbelül 60,000 kötet kéziratból és nyomtatványból áll s egyike a legnagyobb magánkönyvtáraknak az országban. Catalogusát folyóiratunk mult évi folyamában ismertettük. Nagy gonddal és szenvedélylyel gyüjtött, s nemes törekvésében széleskörű bibliographiai ismeretek támogatták. Hazánk főpapjai közt újabb időben mint könyvtáralapító három főpap válik ki, u. m.: Roskoványi Ágoston nyitrai püspök, kinek rendszeresen gyűjtött theologiai magán könyvtára a leggazdagabb ilynemű gyűjtemény az országban, Haynald Lajos, kalocsai érsek, kinek nagy szakértelemmel és áldozattal gyűjtött botanikai szakkönyvtára egész Európában ritkítja párját, és Simor János, ki theologiai, magyar és universális irányban oly magánkönyvtárt gyűjtött, mely kötetszámával és belértékével a hazai ujabbkori magánkönyvtárakat mind túlszárnyalja. — Ezekből Simor János könyvtára már közkincs, mely a hazai közművelődésnek fog gyümölcsözni. A könyvtár utolsó évi szerzeményeiből kiemeljük: a *Jordánszky-codex győri töredékét*, mely 23 levélből áll, a Jordánszky-codexnek egyik kiegészítő részét képezi s 1882-ben 80 évi lappangás után került könyvpiaczra. Ezen töre-

déket Simor János 300 forintért megvásárolta és a birtokában levő csonka anyacodexxel egyesítette, miáltal irodalmunknak a Jordánszky-codex elveszettnek hitt részét megmentette. A hazai közművelődés érdekében óhajtjuk, hogy ezen könyvtár, mely a primási széknek, úgy mint Esztergomnak egyik díszét képezi, a következő primások alatt is fejlődjék és gyarapodjék s elérje azon czélt, melyet neki nagynevű alapítója kijelölt, ki mint magyar codex felfedező és adományozó, mint bibliograph és könyvtáralapító jogczímet szerzett arra, hogy róla folyóiratunkban megemlékezzünk.

— **Dr. Birk Ernő halála.** A bécsi császári és királyi udvari könyvtár nagyérdemű igazgatója, dr. Birk Ernő, udvari tanácsos és a M. T. Akadémia kültagja, ki csak nehány évvel ezelőtt irodalmunkat egy ismeretlen 1474-dik évi magyar nyelvemlék fölfedezésével gazdagította, melyet az ő nevéről Birk-codexnek neveztünk el és a «Magyar Könyv-Szemle» 1888-diki folyamában ismertettünk, ez évi május 18-án 81-dik évében meghalt. A boldogult a bécsi udvari könyvtár szolgálatában 60 évig működött s utolsó kimagasló alakja volt azon bécsi bibliographiai iskolának, melyet 200 évvel ezelőtt a bécsi udvari könyvtárban Lambecius alapított, Kollár fejlesztett és Denis a virágzás magas fokára emelt és rendszerbe foglalt. Ez iskola volt kétszáz évig az európai könyvtárnokok és bibliophilek mestere és vezetője. Ezen iskola tudományos kiadványai voltak sokáig az európai szakférfiak kalauzai, a könyvtártudományi és bibliographiai disciplinák elsajátításában, ezekből merítettek rendszeres szakismereteket a könyvtárak rendezett anyagának tudományos feldolgozására.

Ezen iskolának széleskörű eruditióját képviselte Birk, ki a nagy Denis hatása alatt lépett könyvtári szolgálatba, s ha 60 éves könyvtárnoki működése alatt mint tudós nem is fejtett ki oly irodalmi tevékenységet, mint a minőt Lambeciusban, Kollárban és Denisben csodálunk, de mint könyvtárnok birta azon tulajdonságokat, melyek egy nagy könyvtár vezetésére szükségesek.

Az udvari könyvtár történetét és gyűjteményeit senki nálánál jobban nem ismerte.

E folyóirat szerkesztőjét dr. Birk Ernőhöz, tiz éves személyes ismeretség kötötte s hálával elismeri, hogy valahányszor kutatásai a bécsi udvari könyvtárba vezették, az ő részéről mindenkor a legnagyobb szivességgel és előzékenységgel találkozott.

Birk az utolsó időben sokat betegeskedett, ezért ez évi január havában a jól megérdemelt nyugalomba vonult. Ezen állapotban érte őt május 18-án a halál.

Halála alkalmából a múzeumi könyvtár nevében e sorok irója a következő fölterjesztést intézte Pulszky Ferenczhez, a M. N. Múzeum igazgatójához:

Méltóságos Igazgató Úr!

Majláth Béla könyvtárőr úr hivatalos kiküldetésben levén, az ő távollétében nekem jutott a szomorú feladat méltóságos Igazgató úrnak hivatalos tudomására hozni, hogy Birk Ernő udvari tanácsos, az osztrák-magyar monarchia könyvtárnokainak nestora, a bécsi csász. és kir. udvari könyvtár néhány hónap előtt nyugalmazott igazgatója, a bécsi könyvtártudományi iskola régi gárdájának utolsó élő kitünősége, a róla nevezett 1474. évi magyar codex felfedezője, az udvari könyvtár szolgálatában eltöltött 60 évi érdemekben gazdag életpályája után f. é. május 18-án, élte 81. évében Bécsben elhalálozott.

Tekintve azon viszonyt, melyben az udvari könyvtárhoz évtizedek óta állunk, és azon körülményt, hogy a boldogult az ötvenes években a M. N. Múzeum könyvtárában egy ideig mint kormánybiztos működött és szakismereteivel, igazságszeretetével és előzékeny modorával jó emléket hagyott hátra könyvtárunkban; tekintve, hogy hivatalos állásában az udvari könyvtárral általunk föntartott collegialis viszony ápolásában tevékenyen közreműködött és a magyar tudományos törekvéseket tőle telhetőleg előmozdítani iparkodott; tekintve, hogy néhány évvel ezelőtt irodalmunkat egy 1474-ik évi ismeretlen magyar nyelvemlék felfedezése által gazdagította, melyet az ő nevéről Birk-codexnek neveztünk el; de tekintve azon nagybecsű ajándékot is, melyet ő Felsége legkegyelmesebb elhatározásából az udvari könyvtártól csak a mult héten nyertünk: bátor vagyok Méltóságodnak javaslatba hozni, hogy az elhunyt jeles férfiú emléke iránti tiszteletünk kifejezése jeléül koporsójára a M. N. Múzeum könyvtára egy koszorút hivatalból a M. N. Múzeum költségén helyeztessen a következő felirattal: *A Birk-codex felfedezőjének a M. N. Múzeum könyvtára.*

Ezen fölterjesztést Pulszky Ferencz múzeumi igazgató jóváhagyván, a könyvtár tisztviselői a koszorút dr. Birk Ernő kopor-

sójára elküldték s így fejezték ki részvétöket az elhunyt könyvtári igazgató emléke iránt.

Végül fölemlítésre méltónak tartjuk azt, hogy Birk Ernő irodalmi hagyatékából a M. T. Akadémia történelmi bizottsága az elhunytnak Magyarországra vonatkozó oklevélmásolatait, melyek főleg Zsigmond, Mátyás és II. Ulászló korára, de különösen a Cilleiek történetére érdekes adalékokat tartalmaznak, gyűjteménye számára megvásárolta s a magyar történetirásnak biztosította.

— **Adalék a brassói nyomda XVI. századbeli történetéhez.** *Werner György kir. tanácsos levele a pozsonyi kamara egyik tanácsosához.* Illustrissime et magnifice domine! Servicia mea perpetua cum fide summa. Magister *Valentinus Wagner* parochus ecclesiae Coronensis in Transylvania vir excellenti virtute ac eruditione preditus rogavit me impense, ut illustrissimae et magnificae dd. vestrae et se et studia sua commendarem, ac eandem orarem, ut sibi apud sacratissimam Regiam Majestatem fautor et adjutor esse velit ad consequendum aliquod privilegium pro officina sua chalcographica, quo libros graecos et latinos instituit propagare. Etsi vero scio illustrissimam et magnificam vestram dd. ultro omnibus honestis studijs favere et vehementer delectare voluntate eorum, qui bonas literas ornare et una cum vera pietate promovere contendunt, tamen cum aequum sit me petitioni hominis mihi conjunctissimi respondere, supplico eidem illust. magnif. vestrae, ut autoritatem et gratiam suam ad honestissimos illius conatus provehendos conferre et apud S. R. Majestatem adiuvari velit, ut illam novam officinam aliquo privilegio cohonestare et amplificare non recuset, cavendo clementer ne libros in ea oficina ab ipso Valentino Wagnero impressos graecos aut latinos quisque in Germania, regnisque aut provincÿs Majestati suae subjectis intra certorum annorum spatium imprimere audeat, cujusmodi privilegia eadem regia Majestas etiam subinde multis alijs officinis et impressoribus in media Germania ac Helvetia concedere solet. Pollicetur autem idem Wagnerus se nihil aliud, quam quod verum et rectum est tam in sacris, quam in prophanis literis esse propagaturum, ac dabit idem operam ut illust. magnif. Vestra debitam sibi gratiam cumulate relatam esse cognoscat. Dominus Deus perpetuus servet et sospitet eandem illust. magnif. Vestram, quae une et servicia mea commendata habere velit. Datum Eperjes

29 die Octobris anno Domini 1555. Illmae magficae hae obsequentissimus servitor Georgius Wernher. (OLt. Levelek a pozsonyi kamarához.)

—

Wagner Bálint brassói lelkész, a ki ezen nyomdai szabadalomért folyamodik, iró is volt (Lásd Szabó K. R. M. K. II. 34. 44. 45. 54 stb. számokat.) Brassóban már 1555 előtt volt nyomda, de hogy kié? nem tudjuk, mert kiadványain nincs kitéve a neve. *Seivert*: Nachrichten-ben és *Trausch*: Schrifstellerischer Lexiconban már 1547-ből említenek Wagnertől kiadott könyvet, bizonyosan tévedésből, mert Werner «nova officina»-ról beszél és Wagner neve, mint nyomdászé csak 1555-ben olvasható először (R. M. K. II. 64.), királyi szabadalmat azonban még ezután nyert, úgy, hogy 1557-ben nyomhatta könyvére, hogy «industria et impensis M. Val. Wagneri Coronensis Coronae cum gratia et privilegia regiae Mattis.» (R. M. K. II. 74. sz.) *Dr. Illéssy János.*

— **Adalék a vizsolyi nyomda XVI. századbeli történetéhez.** (Két, legfelsőbb rendelet a szepesi kamarához.)

I.

Bécs, 1589. febr. 3. Ernestus etc. Archidux etc. Egregii etc. — Certiores facti sumus, quosdam pestilentes libellos ac Calendaria secundum veterem usum conscripta ex partibus Transilvanicis et Polonicis in ditionem Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis istic inferri, et disperdi. Id cum praeter Suae Majestatis ac Regni decreta sit: ejusdem Majestatis nomine committimus vobis ut tricesimatoribus jubeatis, quod tales libellos undecunque inferantur intercipiant et detineant. Satis facturi in ea re Suae Majestatis ac nostrae benignae voluntati.

Orsz. ltár. Ben. mand. ad Cam. Scep. 1589 No. 30.

II.

Bécs, 1589. márcz.. 3. Ernestus etc. Intelligimus Typographum quendam profugum in oppido Vizoli nullo fultum uti moris est privilegio imo contra Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis edicta, antiquata calendaria, caeterosque qualescunque libros pro libitu excudere. Ideo hortamur vos et requirimus ac nihilominus ejusdem Majestatis nomine committimus vobis, ut aliquem e medio vestrum ad Magnificum Sigismundum Rákóczy ejus loci dominum

mittatis, qui exhibitis ei hac de re litteris his nostris ejus auxilio Typos cum libris quos ibidem invenerit confiscet, eosque deinde vos ad ulteriorem nostram resolutionem servare debeatis. Neque secus feceritis.

(U. o. Ben. mand. ad Cam. Scep. 1589. No. 59.)

Közli: dr. Illéssy János.

— **Az antwerpeni 1890-ik évi bibliographiai congressus** Compte-Renduje megjelent. Címe: Compte-Rendu De La Première Session de La CONFÉRENCE DU LIVRE TENVE A ANVERS AV MOIS DA' AOVT 1890. Publié an nom de la commission d'organisation par le secrétaire général *Max Rooses* Conservateur du Musée Plantin-Moretus. Anvers Imprimerie J. E. Buschmann, Rempart de La Porte du Rhin M.D.CCCXCI—XXIII+272. — Nagy 8-adrét igen díszes kiállításban. Magában foglalja a congressus összes tárgyalásait, a beadott indítványokat és a hozott határozatokat. Ez utóbbiak közt van Csontosi János indítványa is Mátyás király könyvtárának bőrkötéseiről. A kötetet 1 chromolitographiai, 1 szines fametszetű és egy czingographiai fac-simile díszíti, melyek a múzeumi *Curtius* Corvin-codex borítéktáblájáról, továbbbá a *Georgius Trapesuntius* szintén múzeumi Corvin-codex czímlapjáról és a thorni Naldus Corvin-codex czímlapjáról a M. N. Múzeum költségén készültek, és a Corvin-codexek styljének szélesebb körben való megismertetésére szolgálnak. Ezen díszmunkára alkalmilag még visszatérünk.

— **Fényképmásolat**. Dr. Thallóczy Lajos a múzeumi könyvtár fényképmásolat gyűjteményét egy ismeretlen fényképmásolattal gyarapította. Ez a sarajevoi Corvin-codex jellemző bőrkötésének másolata, melyet Thallóczy az általa folyóiratunk jelen kettős füzetében ismertetett Corvin-codex táblájáról a saját költségén könyvtárunk számára csináltatott. A kötés a muzeumi Curtius-Corvin-codex jellemző bőrkötésének szakasztott mása, melynek chromolitographiai hasonmását a «Könyv-Szemle» 1890-iki folyamában közöltük.

— **Magyar vonatkozású kéziratok a hannoveri kir. könyvtárban.** Dr. Bodemann Eduárd a hannoveri kir. könyvtár igazgatója, 1867-ben adta ki a hannoveri kir. könyvtár kéziratainak catalogusát.*) Ezen catalogusból érdekesnek tartjuk a magyar

*) Hannover 1867, 8r. VIII. + 656. l.

vonatkozású kéziratok jegyzékét és szakférfiainkkal megismertetni. Ezen kéziratok jegyzéke a következő:

1. [1790.] *Varia ad statum Hungariae facientia.*

Ein ungeb. Convol. von 14 Bl. Folio, enthaltend.

Abschrift einer Urkunde de 1000. — Postulata *Teckely.* — Relation de certaines choses assez curieuses arrivées en cette campagne 1686 en *Hongrie* et au Siege de *Bude* etc. — Centuria gravaminum nationis *Hungaricae*, et alia.

2. [1791.] *J. G. Eccard: Historische Nachricht von Ungarn und Siebenbürgen.* (4 Bog. 4°.)

3. [1792.] *H. Meibomii lectiones publicae de bellis Ungarico-Turcicis.* 1683. (34 Bl. 4°.)

4. [1793.] *Leibniz: Quelques reflexions sur la presente guerre de Hongrie*, nebst dessen lettre du 25. Aout 1682 und Extrait des Schreibens aus Wien, 19. Apr. 1704 ($1^1/_2$ Bog. und 1 Bl. 4°.)

5. [1794.] *Columba Noe cum ramo Olivae oder Vorschlag wegen Siebenbürgen, vom Canzler Graf Bethlen. 1704.* (2 Bog. 4°.)

6. [1795.] 1. *Inscriptiones XIX exscriptae e basibus columellarum erutarum Carolinae in Transylvania.* 1715.

2. Der Brief Judae, wie sie in der Hauptstadt *Hermannstadt* sprechen.

3. Das Vaterunser wie es die beuren ohnweit *Hermannstadt* in Michelsberg aussprechen.

Handschrift des XVIII. Jahrhundert 11 Bl. 8°.

7. [1990.] *Epistolae variorum Principum et hominum illustrium saec. XVIII.*

Darunter ein Brief von *Emericus Thököly* an den Gross-Vezier d. d. *in praesidio Gyula die 23 mens. April. 1687.* Auf dem Couverte eine türkische handschriftliche Notiz, vielleicht des Gross-Veziers.

55. *Pap. XVI. 68 Bll. Fol.*

Tit. *Galeotti Martii Narniensis* ad Mathiam Hungariae Regem liber (nicht libri duo) *de vulgo incognitis.* Dedic. dem König Math. Corvinus: Librum de incognitis vulgo quem dudum Majestati tue addixerim etc. Hierauf: Augustinus Moravus olomuc. ad lectorem (Disticha). — Folgt die Praefatio. — Auf. der Abh.

(cap. 1.) Inter theologos christiane secte et prophetas veteres etc. Am Ende: continnent: τέλως. (Ein und dreissig Capitel und ein Register r. 3 Seiten).

— **Missale Glagoliticum Heruojae Ducis Spalatensis.** Ezen czím alatt a bosnyák császári és királyi kormány költségén, Bécsben egy díszmunka jelent meg, mely a konstantinápolyi Eszki Szerájban levő, a M. T. Akadémia 1889-ik évi konstantinápolyi küldöttsége által felkutatott és a török szultán által a M. T. Akadémiának tudományos használatra hosszabb időre átengedett *Hervoja-missalénak*, bibliographiai, nyelvészeti, történeti és műtörténeti leírását tartalmazza. A monographiát latin nyelven *Jagič*, *Thallóczy* és *Wickhoff* bécsi egyetemi tanárok írták, kikből az első a codex bibliographiai, a második a történeti, a harmadik a műtörténeti részt készítette. A munka 4-ed rétben VIII + 122 számozott és 2 számozatlan, két hasábos lapból áll. A szöveget két lapnagyságú (Hervoja lovas arczképe és czímere) és 39 szöveg közé nyomott, chromololitographiai miniature, initiale és lapszéli festés diszíti. Az egész munka úgy tudományos mint graphicai tekintetben a kiválóbb díszkiadásokhoz tartozik, melyeket újabb időben e nemben a világirodalomban létrehoztak, miértis azt folyóiratunkban legközelebb külön tanulmányban fogjuk ismertetni. Addig is jelezni akartuk megjelenését.

— **Szybalski Feliczián emlékalbuma.** A N. Múzeum könyvtára ujabban *Szybalski Feliczián* volt 48-as honvéd és lengyel legionista ajándékával gyarapodott. Ez egy nagy-ívrétű díszalbum, melybe a lengyel legionisták arczképei vannak a magyar 1848/9-iki szabadságharcz 40-ik évfordulójának emlékére összegyűjtve. Czímlapját vízfestésű csatakép, az egyes albumlapokat magyar-lengyel kettős czímer, a kötéstáblát pedig Báthory István lengyel király övének és kardjának hű bronz-utánzata diszíti. A fényes kiállítású művet egy lengyel küldöttség kiséretében adta át a könyvtárnak, melyben a Széchenyi-terem díszművei és emlékkönyvei közt lett elhelyezve.

— **Gróf Zrinyi Miklós költő könyvtárát,** mely eddig gróf Daun Henrik vöttaui várában őriztetett, s ennek halála után könyvpiaczra került — mint megbizható forrásból értesülünk — a horvát kormány a zágrábi egyetemi könyvtár számára megvásárolta.

MAGYAR

KÖNYV-SZEMLE.

KÖZREBOCSÁTJA

A M. NEMZETI MÚZEUM
KÖNYVTÁRA.

1891-dik ÉVI FOLYAM.

BUDAPEST.
HORNYÁNSZKY VIKTOR NYOMDÁJA.
1893.

TARTALOM.

Lap

Barabás Samu, dr. Csánki Dezső, Fejérpataky László. Décsényi Gyula: Adatok a magyarországi középkori könyvtárak történetéhez ... . 33— 44

Csontosi János: Két modenai Corvin-codex története .....81—116, 232—263

» » A gr. Trivulzio-család milanói könyvtárának magyarországi vonatkozású kéziratai ..... 144—149

» » A velenczei Sz. Márkról nevezett könyvtár magyar vonatkozású nyomtatványai ..... 150—158

» » Három magyar könyvgyüjtő necrologja..... 323—332

Décsényi Gyula: Mátyás király leveleskönyve a gr. Khuen-Héderváry-család könyvtárában ..... 169—175

» » Bonfini másolójának czímeres levele ..... 264—267

Erdélyi Pál: «Költeményes Régiségek» ..... 45— 56

» » Wurmland ..... 117—130

Dr. Ferenczi Zoltán: Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához..... 57— 61

Hellebrant Árpád: Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának II. kötetéhez..... .. 268—273

Dr. Illésy János: Egy magyar nyomda a XVIII. században ..... 293—296

» » Nova Transylvanica. Talio..... 220—231

Jakab Elek: Veresmarty Mihály kitérési önigazolásának eredeti kéziratáról..... 199—219

» » A M. T. Akadémia kézirattárának rendezéséről..... 19— 32

Majláth Béla: Régi magyar egyleveles nyomtatványok a M. N. Múzeum könyvtárában .... 66— 72

» » Jelentés a M. N. Múzeum könyvtáráról 1890—91-ben 274—292

Horváth Ignácz és **Hellebrant Árpád**: Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának I. kötetéhez ..... 131—143

Dr. Sebestyén Gyula: Gróf Széchényi Ferencz levelezése könyvtári ügyekben..... 176—198

» » Csokonai kiadatlan versei a M. N. Múzeum könyvtárában .... 10— 18

Szilágyi Sándor: Szamosközy István szótára ..... 297—301

Lap

Thallóczy Lajos: Corvin-codexekről ... 1— 9
A M. N. Múzeum segédőreinek küldöttsége gr. Csáky Albin miniszternél 62— 65
Vegyes közlemények ... 159—168, 302—336

Jelentés a M. N. Múzeum könyvtáráról. — Simor János bibornok halála. — Dr. Birk Ernő halála. — Dr. Illésy János: Adalék a brassói nyomda XVI. sz. történetéhez. — Adalékok a vizsolyi nyomda XVI. sz. történetéhez. — Az antwerpeni 1890-iki bibliographiai kongresszus. — Szybalski Feliczián emlékalbuma. — Missale Glagoliticum Hervojae Ducis Spalatensis. — Fényképmásolat. — Magyarországi vonatkozású kéziratok a hannoveri kir. könyvtárban.

Jelentés a M. N. Múzeum könyvtáráról. — Jelentés a budapesti m. kir. tudományegyetem könyvtárának rendezéséről, gyarapodásáról és forgalmáról 1890—91-ben. — Jelentés a M. T. Akadémia könyvtára állapotáról és rendezéséről 1891-ben. — Jelentés a szegedi Somogyi-könyvtár állapotáról 1890—91-ben. — Jakab Elek jelentése a M. T. Akadémiai kézirattár bevégzett rendezéséről. — Jelentés az erdélyi múzeum könyvtárának 1890-iki állapotáról. — Három magyar könyvgyűjtő nekrologja. — A kassai püspöki könyvtár kéziratai és ősnyomtatványai. — Észrevételek dr. Thallóczy Lajos Corvin-codexekről szóló czikkére. — Hunfalvy Pál nekrologja. — A cheltenhami Corvin-codexekről. — Ifj. Kemény J. A. kassai parochialis könyvtár jegyzéke 1781-ből.

Magyarországi könyvészet 1891-ben. Összeállította: Horváth Ignácz
Magyar irodalom ... 1— 99
Hazai nem-magyar irodalom ... 99—117
Hazánkat érdeklő külföldi irodalom ... 117—121
Naptárak 1891. évre ... 121—130
Egyházi névtárak és directoriumok az 1890. évre ... 131—132
Iskolai értesítők az 1890—91-ik tanévről ... 132—162
Kimutatás a «Magyar Könyv-Szemle» 1891-ik folyamában felsorolt könyvekről.

MÁTYÁS KIRÁLY LEVELESKÖNYVE
A GRÓF KHUEN-HÉDERVÁRY CSALÁD KÖNYVTÁRÁBAN.

Décsényi Gyulától.

A kézirati források között, miket a Mátyás korabeli kútfők tanulmányozásának újabb lendülete napvilágra hozott, úgy korra, mint tartalomra nézve első helyen áll a Khuen-Héderváry Károly gróf horvát bán tulajdonát képező XV. századi leveleskönyv, mely a hédervári könyvtárnak egyik kiválóbb ritkasága.

A formula- és levélgyűjtemények nagy számából, mik a Mátyás király kanczelláriájából kibocsátott iratokról életében készültek, ez az egyedüli, mely eredeti példányában maradt fönt napjainkig. A többi elveszett, vagy elfeledve lappang könyvtárak ismeretlen zugaiban, s csupán mult századbeli forrásgyűjtőink másolói buzgalmának köszönhetjük, hogy néhányat közülök másolatokban ismerünk.

A kézirat, melyről *Fraknói Vilmos* is első helyen emlékezik meg Mátyás király leveleinek kiadása felől az akadémia történelmi bizottságához beterjesztett jelentésében,[1] régi idő óta ismeretes a magyar történelmi kútfők búvárai előtt. Ismerték és jórészt felhasználták azt az *Epistolae Mathiae Corvini* kiadói s általuk *Koller József* is, a pécsi püspökség tudós történetirója. De bibliografiai szempontból mai napig nem volt méltatva; s ezért most, midőn tulajdonosa azt oly lekötelező készséggel bocsátotta a Mátyás király Codex Epistolarisa szerkesztőinek rendelkezésére, örömmel követem a Magyar Könyv-Szemle t. szerkesztőjének felszólítását, hogy azt e helyen részletesebben ismertessem.

A 8-adrétű, egykorú bőrkötéssel ellátott kézirat 135 papirlevélre

[1] Magyar Könyv-Szemle, 1890. 2. l.

terjed, mihez kezdetén és végén egy-egy hártyalevél járul; az összes levelek száma tehát 137. A lapszámozást az első hártyalevélnél kezdve, az 1_b—3, 97_b, 99_b—122 és 124—135 levelek nincsenek beirva. A többi levelek tartalmát néhány toldalékon kívül egy levélgyűjtemény képezi, melynek darabjai részint Mátyás királytól, vagy udvarának meghitt embereitől származnak, részint hozzájuk vannak intézve s kizárólag a király ügyeire vonatkozván, joggal foglalhatók a *Mátyás király leveleskönyve* gyűjtőnév alá.

Ezek a levelek jobbára az 1462—1465. időszakból származnak és szerzőik szerint következőkép csoportosíthatók:

Mátyás királytól van 64 levél, és pedig II. Pius pápához 10, II. Pálhoz 8, III. Frigyes császárhoz 5, Albert főherczeghez 1, a velenczei dogehoz 10, a ferrarai herczeghez és a firenzeiekhez 1, a firenzei köztársasághoz külön 1, a bibornoki kollegiumhoz 7, carvaial bibornokhoz 6, az ostiai bibornok-püspökhöz 1, Szécsi Dénes bibornokhoz, Lando Jeromos krétai érsekhez, Vitéz Jánoshoz és a pécsi káptalanhoz 1—1, Ragusa városához 3, Grafeneckhez, Lamberger Jánoshoz és Frigyeshez s a vármegyékhez 1—1, a zágrábi püspökség hiveihez 2, czím nélkül 2.

Mátyáshoz intézve 2, u. m. II Piustól és Szécsi Dénes bibornoktól.

Az ország főuraitól 6, u. m. II. Piushoz, a császárhoz, Podiebrádhoz, Carvaial bibornokhoz, Vitovecz Jánoshoz és Csupor Demeterhez.

Vitéz Jánostól, még mint váradi püspöktől 10, u. m. 2—2 II. Piushoz, Carvaial és Ammanati Jakab bibornokokhoz és 1—1 Homeo apostoli protonotáriushoz, Frangepán Zsigmondhoz, a nádor feleségéhez és egy erdélyi névtelenhez.

Csezmiczei Jánostól, a hires pécsi püspöktől 15 levél, nevezetesen a velenczei dogehoz, Szécsi és Carvaial bibornokokhoz 1—1, Ammanati Jakab páviai, Tedeschini-Piccolomini Ferencz sienai bibornokokhoz és a szent Zsuzsánnáról czímzett bibornokokhoz 2—2, Miklós váczi kanonokhoz, Tonenzonio Rafaelhoz és Gazulo Jánoshoz 1—1 és Galeottihoz 3 darab.

Ugyancsak tőle és Vitéz Jánostól egy közös levél a Blagaiakhoz s a pécsi püspök beszéde, melyet a király nevében a pápai követhez, Lando Jeromos érsekhez intézett.

Végül néhány diplomácziai irat, úgymint 2 válasz-irat a

király részéről a pápai követnek és 1 a franczia király megbizottjának előterjesztéseire, utasítások a kúriához és Velenczébe küldött követ, Veséni László részére és memoriále a zágrábi püspökség betöltése tárgyában, összesen 5 darab.

E levelek a tárgyi és időrendi sorrend teljes mellőzésével bár, de folytatólagosan vannak összeirva, két különböző jellegű: gömbölyű olasz és a góthoz közeledő szögletesebb irással, a melyeknél azonban nincs kizárva, hogy egy és ugyanazon kéz különböző tollfogásától származnak.[1] Kiállításuk egyöntetűsége, az egyenlő lapszéli méretek s az egyes darabok élére ugyanazon kéztől kék tintával irott czímek, valamint a darabok hasonló színű kezdőbetűi, az egész levélcsoportnak egységes jelleget kölcsönöznek.

Későbbi kéztől még néhány darab van a kötet 96^{b}—136^{a} lapjaira beiktatva, rubrum nélkül s az előbbiek csinjának teljes mellőzésével. Ezek közül 5 Mátyáshoz van intézve és pedig Kázmér lengyel királytól 1480. augusztus 31., a bibornoki kollegiumtól 1483. márczius 22., s Ferdinánd nápolyi királytól 1483. szept. 18. kelettel és év nélkül, továbbá egy *Ulrich freyher* aláirású német levél. Azonkívül van egy cseh levél s egy drágakövekre vonatkozó czím nélküli névtelen latin levél. Ez utóbbihoz nyomban csatlakozik (136^{b} l.) a *Sub tuum praesidium* kezdetű imádság teljes szövege. Az utolsó (137^{a}) hártyalevelen a következő feljegyzés olvasható:

Anno domini 1470. circa festum beati Stephani regis ad Transilvaniam missus fui.

Anno domini 1472. exivi de Transsilvania circa festum conceptionis Marie virginis.

Anno domini 1473. domino Johanni Ernust donatus est episcopatus Q(uinque ecclesiensis) et castrum Q(uinque ecclesiarum) restitutum est feria sexta post festum nativitatis Marie.[2]

Probatio calami jellegével bir ugyane hártya-levél második oldalán egy levél töredéke a királyhoz, melyben bizonyos várnak a pécsi püspök által történt megostromoltatásáról van szó.[3]

[1] Az átmenet a gömbölyű betűkből a szögletesekbe alig vehető észre s a különbség csak a távolabb álló darabok összehasonlításánál lép előtérbe.

[2] Közölve az Epistolae Mathiae Corvini (Kassa, 1744.) előszavában.

[3] Hasonló tollpróbálgatások az első hártyalevelen Vergiliusból vett idézeteket adtak a scriptor tolla alá.

Mindezek csak toldalékszámba jöhetnek a gyűjtemény első 104 darabjával szemközt, melyek egész kiállítása kétségtelenné teszi, hogy előre megállapított terv szerint, egy ember megrendelésére és használatára lettek összeirva. — Rendeltetési czéljukat mutatja a levelek eredetének s végének elhagyása, mely egyéb rövidítésekkel együtt formula-gyűjtemény jellegét kölcsönzi azoknak. Szövegük jósága valószinűvé teszi, hogy a gyűjtemény eredeti oklevelek vagy azok hivatalos másolatainak felhasználásával, tehát a királyi kanczelláriában jött létre, mint egyike a kanczelláriák szokásos formulás-könyveinek. Ezek nem voltak mindig hivatalos használatra szánva, s a jelen esetben az a körülmény, hogy az egész csoport hat évi időszakból csupán 64 királyi levelet, tehát a királyi kiadványok igen csekély részét tartalmazza, annak magánjellege mellett látszik bizonyítani.

Kinek számára készült, e kérdés még megoldásra vár. Hogy a kérdéses egyént a királyi udvarban, Mátyás király környezetében kell keresnünk, azt kétségtelenné teszi a levelek tartalma. Ezek nagyobb része, mint láttuk, Mátyás király levelezéséből származik. Kívülök még Vitéz Jánostól és Janus Pannoniustól bir a gyűjtemény nagyobb számban leveleket. Fraknói Vilmos idézett jelentésében Janus Pannoniusban véli a codex megrendelőjét feltalálhatni, a kit ez esetben egyuttal a levelek fogalmazójának is lehetne tekintenünk. Annyi bizonyos az utolsó hártyalevél fentebb ismertetett följegyzéseiből, hogy a kézirat Janus Pannonius utolsó éveiben a pécsi püspökséghez közel álló egyén tulajdonát képezte, későbbi tulajdonosa pedig Csulai More Fülöp, a mohácsi vész alkalmával elesett pécsi püspök volt, mint erről a kötés második táblájának belsejére kapitális betűkkel irt PHILIPVS DE CZVLA bejegyzés tanuskodik.[1]

Ugyane tábla még egy érdekes dolgot: az ama korban divó titkos irások egyikének ábéczéjét őrizte meg számunkra.

A titkos irások legegyszerűbb fajtái közé tartozik az úgynevezett koczka-irás, mely később noachitikus elnevezés alatt a szabadkőműveseknek is széltében használt titkos irásává lőn. Ennek kulcsa az egyenoldalú négyszögnek 9 egyenlő négyszögre való

[1] E név fölött ugyanazon régi tintával e szavak olvashatók: Incipe scribere ultimam litteram et numera recte.

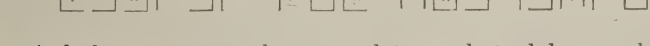
felosztásából áll, melyekbe az abéczé egyes betűi szétosztatnak. Az egyes betűket határoló koczkarészletek az egész táblázatból kiemelve adják annak titkos jegyét, s minthogy 24 betűnél a teljes koczkatáblázatra kétszer, s azonfelül még 6 koczkarészletre van szükség, a különbséget az első kilencz koczkarészleten túl az egyes alakokba elhelyezett egy vagy két pont jelöli. Ez a titkos irásmód magában véve meglehetős egyszerű; a nehézséget csak az okozza, hogy az abéczé betűinek elhelyezése többféle kulcs szerint történhetik.[1]

Leveles könyvünknél a következő kulcscsal találkozunk:

a	b	c	k.	l.	m.	t	v	x
d	e	f	n.	o.	p.	y	z	9
g	h	i	q.	r.	s.			

Itt tehát az első koczkarészlet ⌋ = a, ugyanaz egy ponttal ⌋· = k, kettővel ⌋·· = t; a teljes koczka □ = e, ⊡ = o, ⊡·· = z; az utolsó koczkarészletbe a 9. számhoz hasonló jegy van beirva, mely talán a *con* ismert palaeographiai rövidítésének felel meg.

A táblázatokhoz a scriptor példa kedveért három szót is irt titkos jegyekkel.

A kulcs segítségével nem nehéz azokat elolvasnunk:

MATIAS SEX[1] HVNGARIE.

[1] Ez irást, a szabadkőművesek kryptographiájának egyik legrégibb fajtáját, mely már a XVI. században általános használatban volt, részletesen ismerteti *Majláth Béla* «A szabadkőművesek titkos irása» cz. dolgozatában, «Kelet» 1889. évf. 144—146. l.

[2] Igy, REX helyett. Az R jegye (⌐·) tévedésből a S-ével (⌐·) lett fölcserélve.

A kézirat további sorsáról keveset mondhatok. Miután első tulajdonosát is inkább csak gyaníthatjuk, annál kevesebb adatunk van a hányódás felől, melyen az érdekes codex későbbi birtokosa, More püspök halála után a török hódítás korában keresztül ment. Hogy nem volt mindig biztos kezekben, mutatják az égés nyomai, melyek kötésének jelentékeny részét és a papir alsó jobb sarkát, mintegy 3 cm.-nyi szélességben megtámadták. Ily állapotban birta azt a XVII. század óta *O. II. 33.* signatura alatt a pozsonyi jezsuita-kollégium könyvtára, a honnan 1637-ben Némethy Jakab Jézustársasági atya, 1744-ben Mátyás leveleinek kassai kiadói és a mult század végén Koller József használták. Ez idő szerint a Khuen-Héderváry grófok hédervári könyvtárának tulajdona és *54. sz.* könyvtári jelzést visel.

A mi magát a gyűjtemény tartalmát illeti, az abban foglalt levelek közül mindössze 12 van, a mit az eddigi közlésekből vagy más forrásokból nem ismerünk. Ezek a következők:

(23^{b} l.) Mátyás levele Carvaial bibornokhoz Mark tinini püspök küldetése tárgyában: Misimus nunc reverendum.

(u. ott.) Vitéz János levele a páviai bibornokhoz ugyanez ügyben: Intelleximus ex relatione.

(26^{a} l.) Mátyás levele a bibornoki kollégiumhoz b. Margit szentté avatása felől: Scripsimus sanctissimo domino nostro.

(27^{b} l.) Mátyás levele a ragusaiakhoz, midőn Jajcza ostromára indult: Nova per vos nobis intimata.

(38^{a} l.) Mátyás levele a velenczei dogéhoz, a kalocsai érseknek megszerzendő bibor ügyében: Quoniam multis et magnis.

(46^{b} l.) Mátyás levele az ostiai bibornok-püspökhöz Sopron városának a császár által történt megtámadása felől: Quoniam in reverendissima paternitate vestra.

(96^{b} l.) Cseh levél Csupor Miklóshoz és Magyar Balázshoz. (Datum in Nova Domo.) A vár katonái zsoldjukat kérik.

(97^{b} l.) A bibornoki kollégium levele Mátyás királyhoz, 1483. márczius 22. Posteaquam huc delatum est.

(99^{b} l.) Ferdinánd nápolyi király levele Mátyáshoz, töredék. Cum ex reverendissimo domino cardinali Agriensi intellexissemus.

(123^{a} l.) «Ulrich freyher» — talán Grafeneck — német levele Mátyáshoz a győri püspökséggel folytatott pere ügyében: Auff das myr ewer k. g. am nagsten czw Olmucz.

(136[a] l.) Czím nélküli névtelen levél töredéke egy spanyolnak átadott drágakövek felől: Quoniam scire vis, quot Hispanus. S végül ide vehetjük (137[b] l.) a pécsi püspök támadása felől a királyhoz irt levél töredékét: Non lateat vestram sacram serenitatem.

A többi közölve van a kassai kiadás levelei közt és Kollernél [1] s ujabban alapul szolgált a Vatikáni Magyar Okirattár *Mátyás király levelezése a római pápákkal* [2] czímű kiadványában azon levelek közlésénél, melyeknél eredetibb forrás nem volt feltalálható. [3] De a régebbi közlések a kézirat szövegét oly pontatlanul, nevek és dátumok kihagyásával és elferdítésével adják vissza, [4] hogy a történetbúvár e közlések daczára épen nem mondhat le e codexnek kútforrásul használatáról mindaddig, míg annak tartalma újabb, teljes és emendált kiadásban nem lát napvilágot.

S ha ez megtörtént, akkor is megmarad történelmi értéke e kéziratnak, mely a nagy király kanczelláriájából származva, mint leveleskönyveinek egyetlen egykorú példánya jutott el korunkig.

[1] Az Epistolae Mathiae Corvini, (Kassa, 1744.) I. részének 1—35., 38—49., 68—72., 76., 77., 83—88., 92. és 95., a II. rész 18—21., 29—32., 34—41., 43—45., 48., 62., 75., 78., 90., 93., a III. rész 1—3., 15., 24., 25., 46., 49., 50. és a IV. rész 96. számainál e kézirat szolgált a közlés forrásául. *Koller* Historia episcopatus Quinqueecclesiarum czímű munkájának IV. kötetében (Pozsony, 1796.) közli ezek közül a pécsi püspökségre vonatkozókat, kiegészítve (a 126. lapon) ugyan e kéziratból a Beckensloer pécsváradi apáttá kinevezéséről II. Piushoz intézett királyi levéllel.

[2] Budapest, 1891.

[3] Ezek a 13—17., 22—26., 28., 29., 41., 42., 48—51. és 199. számú darabok az 1462—65. évekből.

[4] Legyen elég itt a császárhoz intézett levelek csoportjából közölnöm néhány mutatványt. A kassai kiadás I. részének 12. számú levele a codexben Paulus de Zewlews-nek irt nevet Zeurles alakban adja vissza; ugyanitt a 75. számnál hiányzik a vár neve: *Machkakew* és a keltezés helye: *in Zatha*; a II. rész 44. száma pedig hasonlókép kihagyja a neveket: *Hinko Tamfeld* és *Johannes Robohar*, melyek a codexben egész világosan olvashatók.

GRÓF SZÉCHENYI FERENCZ LEVELEZÉSE KÖNYVTÁRI ÜGYEKBEN. *

Közli: Dr. Sebestyén Gyula.

A nemzeti ébredés nagy korszakában fajunk vágyainak és eszméinek két Széchenyi-sarj adott leghívebb és legméltóbb kifejezést: Ferencz, az apa és István, a fiú. Azon lelkesedés, melynek lángja II. Lipót és Ferencz királyok uralkodása alatt felcsapott, hevét a föléleventett régi dicsőség első megismeréséből árasztotta szét. A hazafiság akkori lélektana szerint a mult szeretete egy jobb jövőre nyujtott reményt. Előállt gróf Széchenyi Ferencz és a rajongásig megszeretett mult emlékeinek födelet emelt. De a jövőbe vetett merész hit, legalább egyelőre, meddőnek bizonyult. «Annyi polgári erényekkel fénylő atyám, mint «magyar», reménytelen szállott sirjába.» Ezt később a szenvedélyes fiú panaszkodta, ki hatalmas tetterejének tudatában, nemcsak a mostoha jelennél, de a visszaóhajtott boldogabb időknél is jobbat akart, s kimondta, hogy a mit a multba tulajdonkép csak visszaálmodtunk — nem volt, hanem lesz.

Mikor a lelkes vármegyéknek még csak az iskolák kezdetleges tankönyvei és a literátus követek programmbeszédei magyarázták a homályból kibontakozó multat, az idősb czenki gróf már

* A M. Nemzeti Múzeum kézirattárának jelentékeny részét a »levelező codexek« képezik, melyek kiváló magyar hazafiak, irók és tudósok eredeti levelezéseit tartalmazzák, hazánk történeti, művelődéstörténeti és irodalmi viszonyaihoz becses adalékokat szolgáltatnak, s ekkorig sem ismertetve, sem felhasználva nincsenek. E levelező könyveket a Magyar Könyvszemlében időnkint megismertetni óhajtván, a sorozatot ezennel gróf Széchenyi Ferencz, a múzeumi könyvtár nagynevű alapitója levelezéseinek ismertetésével nyitjuk meg. *Szerk.*

nagy foliánsok titkait kereste s iróasztala mellett az ismeret általánosításán, a történelem rejtett emlékeinek közkincscsé tételén eszmélkedett. Megtanulta becsülni a könyvet, a régi kézirásokat, mappákat, képeket, szobrokat, érmeket, miket igen jellemzőleg régi emlékeztető pénzeknek nevezett: tehát mindent, a mi multunkat magyarázta és megérzékítette. Ismeretszomját újabb és újabb szerzeményekkel oltogatta; de a mily arányban gyűjteménye s vele ismerete szaporodott, fokozódott hazaszeretete s izmosodtak eszméi is. Igy érlelődött meg benne ama nagy gondolat, mely az egész ország örömére 1802. nov. 25-ki alapító levele által testesült meg. Gyűjteményeit hazájának adta, hogy alapját képezzék egy magyar nemzeti múzeumnak, mely mint nyilvános intézet, az ország multjának legyen örök letéteményese.

Fiának egyedül való nagyságát csak akkor tudtuk megérteni, mikor a múló idő készített hozzá kellő távlatot; az övét már vele egykorú és ugyanazon körben mozgó alakok melléállításával is könnyen föl lehet tüntetnünk. Gróf Batthiány Ignácz Gyula-Fehérvárott, báró Bruckenthal Nagy-Szebenben, gróf Apponyi A. György Pozsonyban, gróf Teleki Sámuel Máros-Vásárhelyen, gróf Festetich György Kaposváron alapított azon időtájt nyilvános könyvtárakat, mikor az övét Pesten megnyitották. Míg amazok többnyire végrendeletükben rótták le a kegyelet azon adóját, mely halálukkal mindjárt árvaságra jutott s hivatását csak nehezen vagy épen nem tudta betölteni, addig Széchenyi még két évtizedig volt a folytonosan erősödő nyilvános intézet éltető szelleme, első hivatalnoka. Mikor amazok könyvtárt alapítottak, a vagyonos és nagylelkű főuri osztályt képviselték; a czenki gróf ugy veszi, mintha odaadta volna mindenét s aztán mint egyszerű tudománykedvelő ember belevegyül azok körébe, kiket alapítványával leginkább boldogított. A nyomtatványokról és kéziratokról terjedelmes katalogusokat adott ki. Ezeket aztán megküldte az összes vármegyéknek és minden nagyobb városnak, minden valamire való magyar irónak s az akkori társadalom minden kiváló emberének. Az ajándék mindig levél kíséretében ment, és a levél nem maradt el akkor sem, ha valaki az általa ajándékozott közvagyont valami csekélységgel gyarapította. Ép oly lelkesen mondja el köszönő szavait a vele egyenrangúaknak, mint gróf Fekete titkárának, Mátyási Józsefnek, vagy pedig a szegény debreczeni tógátus diákoknak. Különös megtisztelésnek

szokta venni, ha tudósaink vele könyvtári ügyekben érintkeztek, s ha a megkezdett viszony állandónak igérkezett, az előzékeny főúr velök azonnal feszélyezetlen barátságot kötött. E benső viszonyból származó magánlevelezésben rakta le aztán a számtalan polgári erény legfényesebb bizonyítékait.

Mi most a széléskörű levelezésből csak mutatványokat adunk s ezek összeválogatásánál is csak a M. N. Múzeum könyvtárában található kézirati anyagra szorítkoztunk. — A nyujtott kevésből gróf Széchenyi Ferencz gazdag lelki világát teljesen megismernünk nem lehet, de a kevés anyagban rejlő jellemvonások sokfélesége máris igen érdekes vázlatát adja azon nagy műveltségnek, fenkölt gondolkozásnak és őszinte lelkesedésnek, mely kezét az alapításban és levélirásban egyiránt vezette.

1. Gr. Széchenyi F. levele Kovachich Márton Györgyhöz.

Czenk 27-a Apr. 1797.

Amice!

Adparatibus nostris, quibus per Regnum omnis Insurgens Nobilitas occupatur, longius silentium meum adscribas. Doluit mihi quidem id sane, cum in re litteraria silere debuerim, quae mihi semper grata fuit, et quae per Conspectum Armorum, adhuc desolata jacet. Consolor me interim Litteris Tuis, quibus omnem, quam habes, suppelectilem, mihi pace facta TE submissurum spondes. Sed recte etiam habes, ut illis omnibus TE vita adhuc comite exuas, quae vel ideo Tibi inania sunt, quia illa alioquin omnia mente tenes. Accedit ad hoc, quod optimum, quod habes, Conjux videlicet Tua Tibi remaneat, et illa non tantum mentem, sed Cor etiam Tuum, quod huc ad usque vacuum victitabat, occupet. Ego igitur cum pace Tuam etiam Suppellectilem Librorum et Manuscriptorum avidus praestolabor, sed et agam illico, ut partem Expensarum in Comparationem novarum acquisitionum Tibi assignem, quam nunc lubens etiam ob circumstantias moderni temporis praestare non possem. Tu interim scis, quam sim verborum meorum tenax.

De dupplicatis Maytényianis per aeque publicata pace agam, et quidem Te operante, si quae placuerint.

Manuscripta Horányana si communicaverit non minus Tecum

conferam, uti hoc cum adnexo quocitius mihi remittendo facio. ut, quae haberes, signo distingueres, ne dupplicatis cumuler.

Catalogum Librorum meorum etiam restituta alma pace noviter conficiam, quia accesserunt multa, a quo hinc discessisti.

Orabo TE, ut illum ibidem censurari et edi etiam facias.

Spes, quam de obtinendo Chronicon Budensi mihi facis, me quidem exhilarat, sed dejicit iterum obligatio officii Tui, quae TE impedit, ut Tyrnaviam proficiscereris. Age igitur medio Amici Tui Szabó, sed age semper nomine Tuo.

Quare Cor laceras, dum de Matthiae 1-mi decreto Anni 1475. et de alio Anni 1500-mi scribis? dum plena Tibi in coëmendis his a me data fuit libertas. Miror hoc ego in Te, quem minus rara etiam quasi in proprium praejudicium non semel rapiebant. nisi hoc facias, quia mei causa agas, quod quidem omnia alia Occasione laudarem, si non ageretur de Hungarica Litteratura.

Catalogum Nyisnyánczkyanorum Manuscriptorum nec oculo quidem adhuc vidi. Require illum nomine meo, ut Tibi illum pro submittendo traderet.

Finio nunc, ut Te his non obruam, sed repeto tamen, quod in ingressu Litterae meae dixi. quod videlicet terminato Bello lubens Tecum expensas ferre velim, quod ad descriptionem Primatialium aut Viczaianorum etiam Originalium extendere potes. Vale, et Conjugem Tuam nomine meo amicissime saluta

Széchényi m. p.

[Eredetije megvan M. G. Kovachich: Commercium Litterarium, Mss. Qu. Lat. 43., XIII. fol. 94.]

2. *Gr. Széchenyi F. levele ugyanahhoz.*

Czenk Die 19-a Sept. 1798.

Spectabilis Domine!

Ad nullum Spectabilis Dvrae punctum respondere volo, praeter illud unicum, quo mediante se cum Dna Spectabili et Prole pro Regestratione manuscriptorum meorum ad me venire velle promittit; Utinam istud adimpleretur, illo vel maxime tempore, dum me officium aliorsum non abduceret, quod, ut obtineri possit, medium aut finem Mensis Novembris ad-commodissimum esse putarem vel ideo, quod ego e Comitatu meo redux etiam si Sop-

ronii propter Proles habiturus Spectabilem tamen Dvram cum suis Czenkini in calido cubiculo registrationi manuscriptorum meorum intentum, et mihi vicinum esse scirem. Prodit cum novo Anno jam Catalogus Librorum meorum, et utinam in Julio futuri Anni manuscriptorum etiam prodire posset, ut subseque Supplementis horum, et descriptione numofilacii mei, mapparumque, et Iconum rem Litterariam augere possim.

Hac occasione dum presentia S. Dvrae saepius amice fruerer, collaudarem iterum propositum, quod ni emolumentum charae suae Conjugis et Prolis fecerat, quod videlicet finitis, quae adhuc sub calamo habet objectis Dies quos victurus esset, non amplius Publico, sed enim suis consecrare velit. — Pauci sunt (sine adulatione dico) qui tanta in emolumentum Regni fecissent, quae cum industria, et honore per S. Dvram facta fuisse conpluribus editionibus probantur. Necesse est igitur, ut attritae sensim studiis vires quiescant, et commodam etiam Uxori et Prolibus vitae sustentationem relinquat.

Pro manuscriptis ad grammatophilacium meum deducendis, dum Spectabili Dvrae opportunisimum fuerit currum mittam, de tempore, pro transportu commodissimo praevie edoctus. Mea quidem haec esset voluntas, ut currus iste Diebus aliquot prius hic adesset, quam S. Dvra adveniret, ut dum mihi circa medium Novembrem Sopronium eundum erit cubile pro manuscriptis his adoptandum praevie parari, Libri nunc in illo collocati abvehi, et prae manibus exstans arcularius ad nutum Spect. Dvrae scrinea collocare possit. Compactor etiam Sopronii existens tunc adaequate Libros vestiet, si Spect. Dvram presentem esse sciverit. De quibus omnibus dum avidus rensponsum prestolor, maneo donec vixero Dvrae Spectab. et suorum amicissimus

C. F. Széchényi m. p.

[Eredetije megvan M. G. Kovachich: Commercium Litterarium, Mss. Qu. Lat. 43, XIV. fol. 141.]

3. Gr. Széchenyi F. levele Miller J. Ferdinándhoz.

Spectabilis ac Clarissime Domine Assessor
Mihi singulariter colendissime!

Mirifice recreatus sum literis humanissimis Spectabilis ac Clarissime Dominationis Vestrae mihi triduo ante per virum prae-

stantissimum Otsovszki reditis. Nihil enim magis in votis habeo, quam si talium virorum, quos et insignis omnigenae eruditionis fama, et praeclarorum in Patriam praestitorum meritorum gloria commendant, benevolentia perfrui valeam. Et profecto singularis, Spectabilis Dnis Vae in me amicitiae testificatio tanto mihi gratior, honorificentiorque est, quod haec a Viro proficiscatur, qui summa cum nominis sui gloria in elucubrandis Patriae nostrae historicis monumentis egregiam, utilemque locaverat operam, uti complura in Bibliotheca mea Hungarica extantia opera typis edita satis, abundeque comprobant. Propterea etiam Spectabilis ac Clarissimae Dnis Vae munusculum literarium, quod literis Suis adjicere placuit, mihi gratissimum est. Tam manuscripta, quam etiam libellum typis editum, postquam utraque summa cum voluptate legissem, Supellectili meae librariae inserui. Non possum non probare *Consilium Politicum* praecavendi et extinguendi Incendia.[1] Utinam per totam, qua late patet, Hungariam multis utique incendiis obnoxiam, utilissima hujusmodi Instituta introducerentur. Sed ipsa Clarissima Dominatio Vestra probe noscit, quam difficulter hujusmodi Consilia Concives nostri amplectantur; nisi Comitiorum auctoritate proponantur et svadeantur. Ideoque nec dubito futuros, qui proximis Regni Comitiis Media Consilio politico exposita palam proponant, ad eaque introducenda hortatu suo Status et Ordines congregatos inducant. Ego profecto tenues conatus meos eo et libenter, et sedulo convertam.

Industriam meam in colligendis Codicibus seu prelo seu manu exaratis, Resque Patriae nostrae charissimae illustrantibus a Clarissima Dne Va probari, summopere gaudeo, accessionemque omnem Bibliothecae meae optatam mihi esse et futuram significo. Huncque in finem rem mihi pergratam factura est Spect. ac Clarissima Dominatio Vestra, si Manuscriptorum, quae adhuc in scriniis suis apud Se conservari scribit, elenchum data occasione mihi transmittere voluerit. Junctis enim nonnisi Virorum Hungaricae Literaturae amantium conatibus effici potest, ut Bibliotheca, quam intendo, Hungarica completa, omnibusque numeris absoluta evadat.

[1] Itt Miller Jak. Ferdinánd sajtó alól kikerült könyvére történik czélzás. Teljes czíme ez: Consilium politicum praecavendi et extinguendi incendia in urbibus, oppidis et pagis Hungariae. Cassoviae, 1800. Landerer.

Ego equidem nulli operae, nullisque sumtibus parcam, ut voti tandem compos reddar.

Caeterum si forte Spect. ac Claris. Dnem Vam Pestinum, ubi durantibus Juris Terminis commorari soleo, venire contingeret, dignetur mihi Sui copiam facere, ut pro exhibita mihi benevolentia coram gratias agere, virumque de Patriae Nostrae juventute et Litteratura egregie meritum noscere valeam. Qui amicitiae commendatus distincto cum cultu persevero — Spectabilis ac Clarissimae Dominationis Vestrae Humillimus Servus

Pestini die 10-a Januarii 1801

C. F. Széchényi m. p.

[Eredetije megvan J. F. Miller: Commercium Litterarium. Mss. Qu. Lat. 781, I. fol. 186.]

4. Gr. Széchenyi F. levele Révai Miklóshoz.

Admodum Reverendo et Clarissimo Domino Nicolao Révai Linguae et Litteraturae Hungaricae in Regia Scientiarum Universitate Pesthiensi Professori.

Comes Franciscus Széchényi S. P. D. m. p.

Judice Bibliothecae Meae Hungaricae, qui Tomis tribus Libros typis editos complectitur, Usui Popularium meorum, imprimis Rei librariae Cultorum, destinato gratificor. Brevi Supplementum 1-um et alter Codicum manu exaratorum Catalogus publicam videbit lucem; sicque porro omnia illa, quae in Praefatione a Clarissimo Michaele Denisio Bibliothecae Palatinae Vindobonensis olim Praefecto Indici praemisso, exposita habentur, prelo Subjicientur.

Pro hocce Munusculo tamquam Sincerae meae in Te Clarissime Domine observantiae documento non aliud peto, quam ut literis perbrevibus Manu tamen propria in Phylera integra Sermone, quo libuerit, exaratis, Me de percepto Indice certum facere velis. Cuperem enim virorum de Re Literaria Patriae nostrae Charissimae, preclare hac mea Aetate meritorum Chirographa in unum volumen collecta in eandem Bibliothecam reponere. Cedet insigne hoc Monumentum maximo eidem decori et Ornamento. Pro hacce autem Benevolentiae testificatione non intermittam Continuationes, et Supplementa, ut primum edita fuerint, mittere.

Dabam Posonii 16-ta Augusti 1802.

[Eredetije megvan Révai: Commercium Epist. 1802. 20 drb. Mss. Qu. Lat. 2225.]

5. Gr. Széchenyi F. levele Mártonffi József erdélyi püspökhöz.

Méltóságos Fő-Tisztelendő Püspök, és titkos Tanácsos Ur!

Hozzám mult esztendőnek 27-dik Decemberről botsátott betses Levelét annál nagyobb örömmel vettem, mentől bizonyosabb vagyok, hogy az igyekezetem Erdély-Országban is elő-mozdítót talált. Excellentziádnak szép ajándéka, mellyel a nemzeti Könyvházat gazdagítani méltóztatott, nékem tellyes reménységet nyujtt, hogy a' jeles példáját, több erdélyi Méltóságok és Tudósok követni, mint a' két Hazának diszére, és hasznára tzélozó Gyűjteményünket elő-segélleni, és könyvekkel, vagy Kéz-irásokkal, avagy egyébb ritkaságokkal szaporítani fogják. Én azomban it az Hazánk nevében Extzellentziádnak ajánlását alázatossan köszönöm, magamat tovább is barátságában ajánlván, minden tisztelettel maradok Eksztzellentziádnak alázatos szolgája

Költ Pesten 17. Jan. 1803.

Gróf Széchényi Ferencz m. p.

[Másolata megvan J. F. Miller: Chartularium Hungaricum. Mss. Qu. Lat. 62. IV. p. 17. — «concepit Miller», a M. N. Múzeum első könyvtárnoka.]

6. Gr. Széchenyi F. levele Fiala Ferenczhez, Szakolcza polgármesteréhez.

Perillustris, ac Generose Domine Consul!

Paucos ante dies mihi nunciatum est, quemdam ex abolito Ordine Paulinorum Sacerdotem Historiam Liberae Regiae Ciuitatis Szakolczensis perquam erudite adornasse, ipsumque Manuscriptum P. D. Vam suis prae manibus habere. Ex hoc nuncio tanto maiorem cepi voluptatem, quanto certiorem in spem erigor, isto Opere non mediocrem accessionem futuram Bibliothecae Hungaricae, quam a me plurimis sumtibus, et fatigiis collectam, nuperque Patriae singulari cum indultu regio donatam, P. D. Vae iam innotuisse, nullus ambigo. Librariae huic supellectili augendae curas meas porro addixi, omnesque dulcis Patriae studiosos excitare contendo, quo isthoc Institutum non iam mei, sed Regni caussa Codicibus seu impressis, seu manu exaratis, numis, mappis, scutis, iconibus, aliisque antiquitatibus, quoquo modo Hungariam

ferientibus, mecum adiuvare, et amplificare pergerent. Commendatum mihi hoc in genere singularae P. D. Vae studium cum meis desideriis coniungendum quemadmodum mihi non vane polliceor, ita in exspectatione transmittendi ad Bibliothecam regnicolarem petiti Mssti illius historici distincta cum aestimatione persevero P. D. Vae Servus obligatissimus

Pestini die 7. Decembris 1803.

C. Fran. Széchényi m. p.

[Másolata megvan J. F. Miller: Chartularium Hungaricum, Mss. Qu. Lat. 62, IV. p. 73.]

7. *Gr. Széchenyi F. levele Skolka András mező-berényi professorhoz.*

Wohledelgebohrner und gelehrter Herr Professor!

Mit ausnehmendem Vergnügen erhielt ich die Beyträge, mit den Sie die National-Bibliothek sammt einem Product von ihrer glüklichen Muse neuerdings vermehret haben. Ich danke ihnen für diese schöne, und seltene Geschenke, die an seinen Ort in II. Supplement-Band des Catalogi erscheinen werden, und wünsche, dass ihren Patriotismus die Gelegenheit zu derley Sammlungen noch ferner beleben möge, mit aller Hochschätzung geharrend Euer Wohledelgebohrn gehorsamster Diener

Pest. dem 8-ten December 1803.

Graf Franz v. Széchényi m. p.

[Másolata megvan J. F. Miller: Chartularium Hungaricum. Mss. Qu. Lat. 62. IV. p. 78.]

8. *Gr. Széchenyi István levele gr. Széchenyi F.-hez.*

Édes Kedves Jó Atyám!

Noha én gyenge időm miatt nemis érdemlem-meg a' szép Magyar Könyvháznak laistromát, és nemis tudhatom meg-ítélni elegendően ennek a' betsét: még-is adott az én Kegyes Atyám; hogy én-is példáját valaha kövessem, és édes Hazámnak boldogságát, a' mennyire tőlem kitelhet, előre mozdíttsam. — Fogok-is

iparkodni jól tanulni-is, a' hogy tsak lehet, és magamat jóságban gyakorolni, hogy így Édes Atyámnak örömöt tsinálhassák (így) hálaadásul ezért a' szép könyvháznak laistromáért.

Édes Jó Attyának Pesten 26-ik Dec. 1803.

háláadatos engedelmes fia
Széchényi István.
Irta az ő 12 esztendős korában.

[Eredetije megvan: Eredeti Köszönő Levelek gr. Széchenyi F.-hez. Mss. Fol. Hung. 562. I. k.]

9. Gr. Széchenyi F. levele Mátyási Józsefhez.

Pest 17. Apr. 1804.

Bizodalmas Érdemes jó Uram!

Az Urnak Kézirásban hozzám küldött Munkáit betses ajándékúl, és szivessen, veszem. Hogy azokat méltónak tartom, hogy a Nemzeti Buzgóság oltárán jelellyék Szerzőjöket mind addig, amég tsak az irigy Változandóság azt másképpen nem rendeli; azzal kívánom meg mutatni, hogy a Könyvtáromhoz tartozó Kézirásoknak nem sokára kinyomtatandó Lajstromába befogom iktattatni: megemlékezvén azonban róla, hogy az Ajándék, és Kitől légyen. Vajha! ezen, egyedül a Haza' ditsőitésére tzélozó intézetem, szolgállyon arra, hogy szép Gyüjteményünket tehettségek szerént szaporittani több más hazafiaink-is öztönöztessenek. Minden jókat kívánván az Urnak, Érdemes jó Uramnak, vagyok illendő tisztelettel

Kész-köteles szolgája
Gróf Széchényi Ferencz.

[Eredetije megvan: Mátyási J. levelezései és egyéb iratai. Mss. Fol. Hung. beosztatlan p. 28.]

10. Gr. Széchenyi F. levele ugyanahhoz.

Bizodalmas Nagy jó Uram!

El-érkezésemnek alkalmatosságával az Urnak két rendbéli betses Levele kezemhez szolgáltatott. Az egyikhez tetszett Goldoni Munkajból (sic) fordított, és a Nemzeti Játszó Társaság számára

készített magyar Játékját kéz-Irásban kaptsolni; a' másikhoz pedig négy ritka Hazánk nyelvében ki-botsátott könyveket adni; Valamint ezen szép ajándékát különös tartozással veszem, úgy szinte az Urnak az édes Hazánkhoz buzgó indulatját érdeme szerint betsülvén, nem késtem azokat az Országos Könyv-Gyüjteményben tüstént be-iktatni: a' hol, remélem, a szerzőnek hire, neve, és ajánlása mindenkor fön fog maradni. Én ugyan tiszta szivembül kivánom, hogy az Ur a' tudós munkálkodásainak meg-érdemlett jutalmát mentől hamarább lássa, és hogy állandó egéssége mellett bővebb alkalmatossága légyen, az anyai nyelvünknek pallérozásában tovább is kedve szerint fáradozni, illendő tisztelettel maradván Az Urnak szives 's kész szolgája

Pesten, August. 24-ikén 1804.

Gr. Széchény Ferencz m. p.

A' Mons. Joseph de Mátyási a' Kecskemét.

[Eredetije megvan: Mátyási J. levelezése és egyéb irataiban. Mss. Fol. Hung. beosztatlan, p. 29.]

11. Gr. Széchenyi F. levele ugyanahhoz.

Kedves Ur!

Nagyon sajnálom, hogy az Ur kivánságát nem tellyesithetem: mert a' magyar Könyv-Gyüjteményemet az Országnak ajándékúl adván, a' Felsőségnek rendelni teczett, hogy semmi némü Könyv a' Bibliothekábul ki ne adódjék. A' mi tehát itt helyben nem szabad, könnyen által-láthatja az Ur, hogy annál inkább távol valókra nézve lehetetlen meg-engedni. Ezen törvény vala mint a' jó Rendtartáshoz sok féle okokbúl szükséges volt, úgy attúl senkinek kedvért el nem lehet állani. Ellenben ha itten teczik az Urat, hogy a' Könyvház mellett lévő Személyek mindenkor, és mindenben igen kedvessen fognak szolgálni. Mellyel állandóul maradok

Az Urnak kész jó akarója Pesten 4. Septemb. 1804.

Gr. Széchényi Ferencz, m. p.

[Másolata megvan J. F. Miller: Chartularium Hungaricum. Mss. Qu. Lat. V. p. 254.]

12. Gr. Széchenyi F. levele ugyanahhoz.

Bizodalmas Kedves Jó Uram!

Azon szép áldozatot, melyet az Urnak példás Hazafiusága ujjonnan tett, hálaado Szivvel és legg nagyobb Gyönyörüséggel vettem, és fogadtam; midőn tudniillik boldog emlékezetü, tudóss, szeretett attyának diuső kéz-irássait a Nemzet Könyvtárba bé szállétotta Tudós, érdemes Uram! Minden igaz Hazafiu nagyra betsüli és betsülni is fogja mindenkor az Urnak ezen szép ajándékát, mellyért barátsagoss köszönetemet vegye az Ur szivessen.

Hogy Törekedésem a Hazai Literaturanak elé-mozdéttássára nékem is gyakran nehézségeket szerez, el hiheti az Ur, de azért még is állandóul se fáradságomat, se költségemet kémélvén fel tett tárgyom után sietek. Gyönyörködve mondhatom, az Urnak, hogy a Nemzeti Könyvtárnak gyarapodására tsak egy két holnap alatt is Német országban sok ritkaságokat, de nagy költségekkel is szereztem; ujjaknak pedig meg szerzéssére legnagyobb Reménységem vagyon.

De hogy az Urnak betsess ajándékára vissza térjek, az előttem annál betsessebb, hogy tisztelt, érdemess attyának Munkáit költségekkel is vissza szerezni igyekezet. Bizván az Urnak szivességében barátságossan kérem azon egyeness ki nyilatkozására, mely summa pénzt költött légyen az Ur a most emlétett végre, hogy Érdemeit annál inkább megbötsülhessem, és viszont szolgálatomnak kinyilatkoztatásával az Urral meg is esmértessem. Maradok egyébként igaz szivességgel és álandoul.

Bizodalmas Jó Uramnak!

Csokonya 10. aug. 1806. Kész Köteles Szolgája
Gróf Széchény Ferencz.

[Eredetije megvan: Mátyási J. levelezése és egyéb irataiban. Mss. Fol. Hung. beosztatlan, p. 30. — E levelet gr. Széchenyi F. *sajátkezű* fogalmazásában birjuk.]

13. Gr. Széchenyi F. levele Erős Gábor, Pap József, Pethes Dávid debreczeni tógátus diákokhoz.

Kedves Hazánkfiaim!

Különös örömmel, és köszönettel vettem Kegyelmeteknek, hozzám utasitott Mappájokat, mellyekkel engemet ajándékozának. Én azokat, mint nyilvánságos a' Rézmetzésben eddig tett elő-meneteleknek jelét tekintvén, illendőnek tartottam ezen uj magyar szüleményt a' Nemzeti Könyv-Tárnak által-adni, és örökös emlékezetekre annak Lajstromában bé-iktattatni. Reméllvén pedig, hogy ezen szép igyekezeteket még tovább is az édes Hazánknak hasznára, és a' Nemes Oskolájoknak ditsőségére fordítani fogják, állandóul maradok kegyelmeteknek

Pesten, November 13-dikán 1804.

Kész jó akarójok
Gróf Széchényi Ferencz m. p.

[Másolata megvan J. F. Miller: Chartularium Hungaricum. Mss. Qu. Lat. V. p. 103.]

14. Gr. Széchenyi F. levele Mátyási Józsefhez.

Bizodalmas jó Uram!

Vettem az Urnak ddo. 25. Augusti hozzám intézett Levelét, mellybül meg-értettem, hogy az édes Attyának irott Templomi Beszédjeit az Ország Könyvházának ajándékul ajánlotta, és hogy azokat az Leveléhez kaptsolt Quietantia szerint az kedves Annyától kész pénzen a' végre meg is vásárlotta. Erre nézve kivánom az Urnak világosabb megmagyarázását, hogy alkalmatosságom lehessen az Urnak az költségeit valamennyire vissza-forditani maradván Pesten Septembernek 29-dikén 1806. az Urnak

Kész szolgája
Gróf Széchény Ferencz m. p.

[Másolata megvan J. F. Miller: Chartularium Hungaricum Mss. Qu. Lat. VI. p. 285. — «concepit Miller.»]

15. Gr. Széchenyi F. levele ugyanahhoz.

Kedves, nagy jó Uram!

Octobernek 7-dikárul hozzám botsátott Feleletibül tellyessen meg-értvén, hogy nem tsak az édes Atyának Kéz-Irásait, hanem a' maga termékeny elméjének gyümöltsét is az Nemzeti Könyvháznak ajándékban által-adta légyen, kötelességemnek tartottam ezen ditséretes hazafiságának példáját, ide rekesztett száz forintos tsekély jutalommal meg-köszönni. Mellyel állandóúl maradok Pesten Decembernek elsödikén 1806.

jó akarója
Gróff Széchényi Ferencz m. p.

[Másolata megvan J. F. Miller: Chartularium Hungaricum. Mss. Qu. Lat. VI. p. 464. — «ex autographo».]

16. A Hajdu-városok levele gr. Széchenyi F.-hez.

Nagy Méltóságú Gróff, Országunk Zászlóssa
Császári Királyi belső titkos Tanátsos, és Fő Ispán Ur,
Nagy Kegyességű Kegyelmes Jó Urunk!

Mentül nagyobbak a jótétemények, és a' szeretet, mellyeket a' Nagyra született, és Isteni eredetű emberi Lelkek az Emberi Nemzettel, 's Teremtés Társaikkal közölnek; annyival inkább fel emelik azok az illy Jól-tévőket az Emberi Sorsonn felyül; és annyival inkább közelitik ama minden Jók Adójához, és Teremtő Isteni Felséghez. De bezzeg annyival nagyobb Terhei a' Földnek azok az alatson Lelkek is, a' kik az illy nagy Jó tételeményekért Néma háladatlanok lévén, magokat azokra méltatlanokká tészik.

Méltánn nyughatatlankodtatnak azért bennünket szivünk minden érzékenységei az eránt, mibe hálállyuk meg Extzellentziádnak ezenn példás Jóltevőségét; melly szerént Extzellentziád régi, ritka, és Nagy betsű Tudományi Gyüjteményeivel e' Nemes Magyar Hazát meg ajjándékozván; azokat e' Nemes Hajdúság Kerületéhez küldött ajjándék Levele által, minékünk is örökségünké tenni, s egyszersmind azoknak Lajstromával bennünket is kegyesenn meg ajjándékozni méltóztatott.

Örömest vallást tészünk Mi Kegyelmes Uram! hogy tehetetlenebbeknek érezzük magunkat; mint sem azoknak hálá-adó hirdetésével, ezenn Jóteteménynek maga eredeti Ditsőségét legkissebbé is nevelhessük; de más részről nem itélhettyük tsapodárságnak is, ha Hálaadó szivünk Tárházát Miis Excellentziád előtt fel nyittyuk, 's ezenn Ditsősséges Magyar Hazafi Léleknek leg első szülöttyét, a' maga böltsőjébe tisztelvén, a' mig a' Mi csekélly Myrháinkat, Áloesseinket, vagy inkább Maroknyi csak tiszta vizből álló ajándék hivségünket bé mutathattyuk; minden Nemes Hajdú érez Mellyébe, Hálaadó Oszlopot emelvén Excellentziádnak, nem szününk meg a' Felsőbb Egeket is által ható buzgó könyörgéseinkkel, a mindenható, örök szeretetnek Istenét kérni: Adjon e' Magyar Hazának illy Ditsőséges Jóltévő több Szécsényi Főbb-Méltóságot, és a' kit most jó kedvébe példáúl, 's örök tiszteletünkre adott, annak betses életét hosszú, boldog, és szerentsés Nestori időkre ki terjesztvén ritka fényességű Grófi Házát sok századok Krónikájival ditsekedő Hazafi Nemzettségét virágoztassa, 's érdem koszorúkkal koronázza; Hogy Miis az illy Nagy Méltóságok Fige Fáji alatt a' mi szegény Hajdú Sorsunk, Ősi Jussaink szabadságaink oltalmat, és nyugodalmat találván, Felségesenn Uralkodó Jó Fejedelmünknek, tántoríthatatlan Jobbágyi Hivségünknek Adóját Nagy Méltóságú Pártfogóinknak hálaadó tiszteletünk Zálogát bé adhassuk Excellentziád eránt pedig időről időre, és az időknek végeig meg bizonyithassuk, hogy vagyunk és leszünk Excellentziádnak leg alázatosabb tisztelő szolgái:

Költ a' Nemes Hajdúság Kerületének e' Fojó 1808-dik Esztendő Februárius Hava 5-dik Napjánn Böszörményben tartott Közönséges Gyüléséből.

A Nemes Hajdu Városok Kerülete.

[Eredetije megvan: Mss. Fol. Hung. 562, II. k.]

17. Szabolcs vármegye levele gr. Széchenyi F.-hez.

Nagy Méltóságú Gróf, Császári Királyi Belső Titkos Tanácsos és Fő Ispány Úr!

Belső Örömmel 's Háládatossággal, értettük mind a' közelébbi Ország Gyülésen hozott Törvények eggyik Czikkejéből, mind Excel-

lentiádnak hozzánk el jutott nagy betsü Leveléből, hogy Excellentiád nagy Költséggel 's Fáradsággal szerzett Könyv Tárját, régi Pénzekből, 's Kéz Irásokból szerzett Gyüjteményeit, édes Hazánknak 's annak minden Tagjainak ajánlani, 's azt már valósággal által is adni méltóztatott.

Azt adjuk mi is Excellentiádnak, a' mit az Ország egybe gyült Rendei cselekedtek, kik tudni illik a' leg nemesebb adóval adózván Excellentiádnak ezen nagy Szivü Ajánlásának örök emlékezetét a' leg Betsesebb emlékeztető Oszlopra ragasztották, midőn azt Törvény Könyvünkbe bé iktatták, mert midőn a' Háládatosságnak ezen Törvényét fel olvastuk, Excellentiádnak Örök emlékezetét és Tiszteletét Sziveinkbe bé irtuk, és Szin mutatást nem esmérő Magyar Szivünkbe Belső Örömöt éreztünk azon, hogy találtatik még ma is olly Nagy Hazafi, ki Nemzetünk pallerozására, Anyai Nyelvünk virágzására, 's Hazánk Történeteinek igaz ösméretire vezető Útnak fel találására olly nagy áldozatokat tészen, — hogy találtatik olly nagy Polgár, ki Hazánknak azon nagy veszteségét, mellyet a' Rabló Török a' néhai Mátyás Király által fel állitott Nemzeti Könyv Tárnak, és ritka Gyüjteményeknek ki pusztitásával okozott, pótolgattya, és annak tellyes ki pótolásának fundamentomát meg vetette.

Bizonyságai lesznek ezek az Excellentiád igaz Hazafijuságának, Hazája szeretetinek, 's a' Tudományok Országába való jártasságának.

Éltesse tehát a' Mindenható Felség ezekért Excellentiádat, édes Nemzetünk Javára, Hazánk hasznának és Ditsőségének elő mozditására, — adjon továbbá is erőt arra, hogy a' Hazához forró Szeretetének Jeleit tovább is kitündököltethesse, 's Nemzetünk Fényét és boldogitását elő mozdithassa. Többire magunkat Excellentiádnak kegyességébe ajánlván, Szokott tisztelettel vagyunk Excellentiádnak kész köteles alázatos szolgái:

Költ NKállóba Böjt-elő Havának 28-ik napján 1808-ik Esztendőbe tartott Köz Gyülésből.

Szabólch Vármegyének Rendei.

[Eredetije megvan: Mss. Fol. Hung. 562, II. k.]

18. Gr. Széchenyi F. levele Miller Jak. Ferdinándhoz.

8. Novembris 1810, Vien.

Lieber Herr von Miller!

Herr von Liebenberg hat mir nicht nur die schöne Ordnung und Reinlichkeit der Bibliothek auf das lebhafteste geschildert, und mich gleichfals in die Mitte derselben versetzt, sondern auch den ersten Bogen der neuern Münzsammlung übergeben, und so schmeichelhaft mir mich die Vorrede verfasst, ist so belehrend und interessant, wird gewiss auch für das Publicum, und die Nachwelt die Beschreibung der Münzen selbst werden. Danke ihnen also für beides auf das ergebenste, und schliesse hier ein offenes Schreiben an H. Trattner bey damit dieser ihrem Fleiss durch Beschleinigung des Druckes bald an die Hand gehen möge.

Ich werde mich herzlich freuen, wenn der erste Theil der Manuscripten bey Gelegenheit des beforstehenden Landtags ausgetheilt werden könnte, und wiewohl ich mittelst beygeschlossener Briefe an die Herrn Trattner und Madarassy die Beschleinigung empfehle, so zweifle ich dennoch an der Erfüllung meines Wunsches, wen besonders der Landtag früher gehalten und auch früher geendigt werden sollte, wie es unfehlbar die Umstände erheischen werden.

Das Decret in Bezug auf die Erlaubniss die Catalogue zu drucken habe ich nicht hier, aber ich glaube, dass der H. Revisor sich diesentwegen um so weniger werde hindern lassen, als die bereits gedruckten Catalogue in hievon überzeigen, und zum Überfluss auch das Dipplom bestättigen könnten, welches zu seiner Einsicht in der Uhrschrift in der Bibliothek aufbewahrt wird.

Wiewohl ich an ihrer mir bekannten Einsicht, und Klugheit in Bezug auf die Beschreibung dieses Ms. Catalogs keineswegs zweifle, so befürchte ich doch, dass der an ihnen lobenswürdige Eifer die Schätze der National Bibliothek bekannt zu machen den Censor in die Verlegenheit manches zu approbiren setzen dürfte. Ich wünschte daher, wenn sie alle nach ihrer eigenen Einsicht etwa schwierig befundene Stellen blos in den geschriebenen, nicht aber in dem gedruckten Catalog anzudeuten beliebten. — Durch

diese Vorsicht würde der Censor ausser aller Schwirigkeit und Verantwortung kommen, und auch der Gelehrte nicht irregeführt werden wenn besonders in dem gedruckten Catalog anstat denen Aufmerksamkeit erregenden Stellen stünde, et plura alia majoris vel minoris momenti, doch ich will hier nichts vorschreiben, nachdem sie näher an der Quelle sind, woraus sie das sicherste schöpfen können. — Eines ist nur noch, was ich überhaupt in Betreff der Cataloge wünschten, dass (nachdem der Ms. Catalog nur nach einigen Jahren ganz abgedruckt werden dürfte, und mittlerweile sowohl die Bücher-Supplement, Landcarten, Bilder und Wappen-Catalogue zurück bleiben müsten) sie die Gefälligkeit hätten, mir einen Vorschlag zu machen, wie wärend dieser Zeit auch in diesen eben erwähnten Fächer vorgearbeitet werden könnte, denn wahrlich, Lieber Miller! wir beyde sind nicht mehr jung, und was wir beyde endigen können, könte doch vielleicht besser ausfallen, als wenn es unsere Nachfolger unternehmen müssten, denen das Ganze des Instituts vielleicht nicht so am Herzen lege, wie uns.

Zur Auskundschaftung habe ich H. v. Kiss ersucht, und werde mir es angelegen sein lassen diess Werk zu erobern, und den Erfolg ihnen bey Gelegenheit zu berichten, ob wir das lang gewünschte Chronicon erhalten haben.

Dass die Erzherzogen alles ordentlich gefunden haben, macht dem Vorsteher des Museums Ehre, und mir um so mehr Freude, als ich ihn zu wählen das Glück hatte, aber vollkommener würde diese Freude erst alsdann sein, wenn ich Ihn einst in den neu zu erbauenden Museo begrüssen werde; denn in dem jetzigen schrecket doch einigemassen die Baufälligkeit des Gebäudes die Vollkommenheit der Freude weg. — Doch wenn der Palatinus (wie jeder es wünschet) lange lebet, und unsere Ungarn williger zahlen, so möge auch diess Werk bald vollendet werden.

Die mir zugeschickte Fassion, scheint mir überflüssig zu sein, nachdem das Diplom ohnehin aller Schenkungen erwähnt, und das Museum bereits in den Besitzungen ist, welche ich weder via juris, noch um so weniger Facti mir jemals zueignen könnte.

Wenn von Seite meines Somoger Inspectors an Sie zwey, Einer rother und so viel weisser Wein kommen sollte, so geniessen sie selben mit der Frau Gemahlin, dessen Andenken wir uns

freundschaftlich empfehlen, zu Bestättigung der Freundschaft, mit welcher ich stäts war und bin

Széchényi m. p.

[Eredetije megvan J. F. Miller: Commercium Litterarium. Mss. Qu. Lat. 781, X. fol. 159.]

19. Grimm Jakab levele gr. Széchenyi F.-hez.

Illustrissimo Domino, Comiti excellentissimo Széchényi
Jacobus Grimm, Hassus S. P. D.

Bibliothecae Tuae catalogos, quos non tantum magyaricis, sed universae rei literariae studiis egregie inservituros publici juris fecisti, ingenti cum gaudio hodie accipio, nec moror, quin Tibi, generosissime comes, propter summam liberalitatem, qua in me, utpute Tibi vix innotescentem, usus es, gratias maximas agam. Opus vero vel leviter et quasi jejune adspiciendo atque oblustrando, momentum ejus utilitatemqe satis intelligere possum et quid magis in eo, supellectilis abundantiam admirari, an amorem Tuum erga patriam, qui non summus esse non potest, laudare debeam, dubius haereo, quod mearum est partium, volumina omnia totius operis in bibliotheca musei publici cassellani reponi curabo, ejusque libris rarioribus merito adscribam, cum scriptorum in Hungaria impressorum exigua tantum apud nos copia inveniatur, eorum autem qui sueto bibliopolarum commercio non committuntur, nulla fere exemplaria advehi soleant. Eo magis est cur sperem, fore ut, quod pari benignitate jam es pollicitus, et supplementa cetera et reliquos tomos operis, inter quos partem alteram complexuram libros manu exaratos summopere exopto, nobis transmitti aliquando cures.

Scr. Vindobonae 2. Nov. 1814.

Kívül: ad Dominum Illustrissimum Comitem Excellentissimum Franc. *Széchényi* etc. etc. — untere Breu strasse im Kaiserstein-Haus Nr. 1193. *Wien.*

[Eredetije megvan a Mss. Fol. Lat. 1678, III. k.]

20. VII. Pius pápa levele gr. Széchenyi F.-hez.

Pius PP. VII.

Dilecte Filj, salutem et Apostolicam Benedictionem. — Multis magnisque, quibus perpetuo distenti sumus, occupationibus nostris factum est, ut tam sero litteris tuis officii plenis respondeamus. Non sine tamen id nostro accidit cum dolore: optassemus siquidem quam citissime tibi significare, quam gratae tuae nobis litterae, et quam acceptus Hungaricae Bibliothecae tuae Catalogus, quem ad nos dono misisti, ut par erat, acciderit. Cum primum tamen id licet ad te scribimus, primum ut testatum faciamus tibi gratum animum nostrum, quo munus hoc tuum sumus prosequuti; deinde ut vehementer gratulemur tibi egregiam in literas, in patriam, universamque litterariam rempublicam, voluntatem tuam. Tu enim, ut vidimus, aplissimam Bibliothecam, magnis sumptibus, et incredibili diligentia collegisti, in quam quidquid in Hungaria, vel ab Hungaris in quocunque scientiarum genere scripta essent, collegisti; tu illam, ut omnium usui perpetuo commodiusque pateret, Pestinum transtulisti, Regno Hungariae Nationique donasti; tu denique ejus Catalogum locupletissimum, numerisque omnibus absolutum, concinnandum curasti. Insignia haec sunt tuae in patriam charitatis munificentiaeque monumenta, quae nunquam satis commendari posse judicamus. Quare hoc etiam nomine propensissimam in te voluntatem nostram tibi declaramus, et cum peculiaribus paternae nostrae benevolentiae significationibus, Apostolicam Benedictionem tibi impertimur ex corde.

Datum Romae apud S. Petrum die vigesima tertia Aprilis Anni 1817. Pontificatus Nostri Anno XVIII.

Pius PP. VII. m. p.

Kívül: Dilecto Filio Francisco Széchényi.

[Eredetije megvan a Mss. Fol. Lat. 1678, III. k.]

21. Gr. Széchenyi F. levele Horvát Istvánhoz.

Viennae d. 23-a Febr. 1819.

Spectabilis, ac Generose Domine mihi singulariter colendissime!

Ex Literis S. D. Vestrae DDo. 20. Febr. mihi redditis cum solatio intellexi Praetactam D. Vestram praescito magnae molis, ac taedii plenissimo labori supremam tandem imposuisse manum. Multum mihi, et futuro Bibliothecae meae Soproniensis (ut ita dicam) honori gratulor, quod eadem Spblem D. Vestram aestimatorem suum nacta sit, cujus praeclara rerum cognitio, et eruditio, agendi dexteritas, conscientiae teneritudo, nesciaque in officiosis partium studii fides, vili huic meo dono, ad aram Patriae deposito, tale, quale merebatur, pretium, nec instabilem aestimationem, apud cunctos aequos rerum aestimatores comparabit, nulla unquam (uti sperare licet, et credere aequum est) invidiae labe contaminandam. Dum itaque pro exantlatis tam arduis Praetactae D. Vestrae fatigiis debitas agerem hisce gratias, una Eamdem certam, securamque reddere sustineo, ex delata, hac Praetactae D. Vestrae aestimandae Bibliothecae altiori Loco Provincia, quam Eadem tam adaequate, et cum Nota tantae habilitatis ea praerequisitae Scientiae executa est, Praetactam D. Vestram majorem jure sibi vindicare posse, et etiam merito consequuturam nominis gloriam, dum videlicet facto comprobavit se Bibliothecae hujus meae, tam diversis libris refertae valorem internum, et externum ad amussim penetrasse eandem condigne aestimare, et justum eruere calculum scivisse, et intellexisse, quam me cui unicae laus illam possidendi fuit, nec cui collectionem illam librorum fecisse difficile erat, et nullo respectu in meritis poni potest. Palmam igitur hanc mihi per Praetactam D. Vestram lubens ex interna convictione praeripi sinens in reliquo expertis affectibus reclusus solito cum honoris cultu persevero Spectabilis D. Vestrae servus et amicus obligatissimus

C. F. Széchényi m. p.

Kívül: Vienna. Spectabili, ac Generoso Domino Stephano *Horváth* complure J. Comitatuum Tabulae Judiciariae Assessori,

ad Universitatem R. Scientiarum Pestinensem Praesidiali Actuario et Bibliothecae Széchényianae Regnicolaris Custodi etc. (Tit.) mihi singulariter collendisimo. *Pestini.*

[Eredetije megvan S. Horvát: Commercium Epistolicum. Mss. Qu. Lat. 1425, XXVIII. sz.]

Időrendben adott szemelvényeink sorát az 1819. évnél tovább vinnünk nem lehet. A nemes gróf, ki megrongált egészsége helyreállítása végett korábban már Karlsbadot is fölkereste, most egyszerre fekvő-beteg lett. Levelezését ezentúl titkára, Pigay Antal vezette, ki az eddigiek nagy részét másolta, sőt talán fogalmazta is. Urának csak kevés sajátkezűleg irott levele maradt; de a mit leiratott vagy tollba mondott, azt aláirás előtt mindig elolvasta, s ha valami nem tetszett vagy kimaradt, rögtön kijavította és pótolta. — Az 1820-diki válaszokat Pigay már a saját nevében irta meg.

«Által adtam — olvassuk Horvát Istvánhoz irott 1820. jul. 23-ki soraiban — Eö Excellentiájának is a számára mellékelt nyomtatványt. A ki is annak megörülvén igen sajnálja, hogy maga nevének alá irásával a nagy bágyadtsága és erőtlensége miatt (a mely napról napra a hosszas sulyos vizi betegsége által szembetünőképen és valójában veszedelmesen nevekedik) a Tekintetes Urnak ezen eránta viselt barátságos indulatjának uj zálogát Levele által meg nem köszönheti. Kéri azonban a Tekintetes Urat, hogy ezt rosz neven venni ne méltóztasson, bizonyos lévén arról, hogy barátsága a Tekintetes Ur eránt semmi változást nem szenvedett, szivéből ohajtván, hogy viszontag a Tekintetes Uré is eránta mindenkor a régi maradjon.

A Levelet nem bátorkodtam neki fel olvasni, tudván érzékeny szivét. Bizonyos vagyok benne, hogy annak foglalatján nagyon megilletődött, sőtt meg is indult volna . . .» (Mss. Qu. Lat. 1425, XXVIII.)

A féltett szív még ugyanazon év decz. 20-án kihült, de a benne megfogant haza- és tudományszeretetnek gyakori megrezdüléseit örökre megőrizték a lelkes levelek. Belőlük megtanulhatjuk, hogy ő mint az eszmékben dús, tettekben gazdag régi társadalom egyik nagy alakja, szintén szivével gondolkozott. Csak-

hogy mi utódok, kik az általa elért eredmény áldását annyira élvezzük, erről elenyészőleg keveset tudunk mindaddig, míg ez igénytelennek látszó levelek összegyüjtve és kiadva nem lesznek. A kegyelet ezen elmaradt adóját ma már sürgethetné az is, hogy az általa alapított nemzeti intézet százados fennállása alatt legelső letéteményesévé lett azon ezredéves multnak, melynek küszöbön álló megünneplésében az ő áldott emléke is helyet kér.

VERESMARTI MIHÁLY KITÉRÉSI ÖNIGAZOLÁSÁNAK EREDETI KÉZIRATÁRÓL.

Jakab Elektöl.

E folyóirat ez évi I—II. füzetében egyebek között e kéziratra is figyelmeztettem szaktudósainkat és az olvasó közönséget, kimutatva, hogy az valóban a Vörösmarti eredeti kézirata. Eddigi tudásunk szerint e XVII. századi jeles egyházi irónak eredeti kéziratait legnagyobb részben birja a beszterczebányai püspöki kézirattár,[1] egy műve van a pozsonyi káptalani levéltárban,[2] egy a pannonhalmi főapátság levéltárában,[3] a czikk tárgyát tevő műve most találtatott föl a m. t. Akadémia kézirattárában;[4] többek hollétét nemrég a tudós Ipolyi püspök még nem tudta kinyomozni;[5] de azt hiszem közleményem ujabb figyelmeztetés lesz arra, hogy a nevezetes férfiúnak összes ismeretlenül rejlő kéziratainak holléte kinyomoztassék s a lehetőségig ki is nyomassanak.

Ipolyi Arnold boldogult püspök kiadta Vörösmartinak terjedelmesen s alaposan megirt *életét*,[6] *Megtérése históriáját*[7] és következő műveit: *Intő és tanító Levél a Bátaiakhoz*,[8] *Tanácskozás*, Lessingtől fordítva, *Rövid Felelet a Dresdai Meisner*

[1] *Régi Magyar Egyházi Irók*, I. köt. előszó, XXII. l.
[2] U. o. I. köt. *Veresmarti Élete* 465. l.
[3] U. o. 468. l.
[4] *Magyar Codex* szak ivrétű 7. száma alatt.
[5] *Régi Magyar Egyházi Irók* I. köt. 471. l.
[6] U. o. I. köt. 1—501. l.
[7] U. o. I. köt. második része: 1—347. l.
[8] U. o. II. köt. 1—192. l., 193—316. l.

Boldizsárnak a Tanácskozás ellen támasztott fogásaira,[1] *A Hitfelől való Tanácskozások Megszerzése*,[2] *Az Eretnekeknek adott Hitnek Megtartásáról*,[3] *Az Istennek Adott Hitnek Megtartásáról*,[4] *Veresmarti Mihály öt levele Pálfi Mátyás Pannonhalmi Főapáthoz*.[5]

Magam igazolása végett meg kell jegyeznem, hogy én azért irok *Vörösmarti*-t, mert eredetimben a szerző nevét kétszer irta le így, s én azt megváltoztathatónak nem tartottam. Miért irta Ipolyi püspök *Veresmarti*-nak? nem tudom. Nekem őt követnem nem lehetett.

A m. tud. Akadémia kéziratának eredetisége bizonyítására itt utólag még idézek Ipolyi kiadványából nehány helyet.

Megtérése Históriájának szövege — úgymond az előszó XXI. lapján — Veresmarti szép, erős, tisztán olvasható vonásaival van megirva s eredeti leirásában sőt bekötésében is maradt fenn.[6]

Intő és Tanító Levél a Bátaiakhoz című műve elején így ir: «A könyv szélén levő méltóságos és szavahihető emberek jeles mondásit el sem akartam hagyni, hogy a melyekre vannak előhozva, ne láttassam azokat magamtól mondani: ugyanis azokat én tőlem kicsoda akarta volna hinni? A könyv közepére sem akartam irni, hogy vele az olvasó elméjét ide-oda vonjam s a könyvet növeljem, melyet minél kisebb helyre kivántam volna szorítni».[7]

Az Akadémia kéziratának szintily erős, tiszta és jól olvasható az irása, a hivatkozások és bizonyítékok, úgy a forrásművek az ív szélére vannak apró betűvel irva, úgy, a mint az általa használt kéziratot Ipolyi jellemzi. E két hasonlóság az Ipolyitól használt s az általam most közlendő Vörösmarti-féle eredeti kéziratnak teljes egyezését minden kétségen kívül helyezi.

[1] *Régi Magyar Egyházi Irók*, II. köt. 316—334. l.
[2] U. o. II. köt. 335—355. l.
[3] U. o. II. köt. 365—386. l.
[4] U. o. II. köt. 387—410. l.
[5] U. o. II. köt. 411—419. l.
[6] U. o. I. köt. előszó XXI. l.
[7] U. o. II. köt. 10. l.

II.

A M. Tud. Akadémia Codexének alkatrészei.

Az egész mű a debreczeni bíróhoz, esküdtekhez és néphez intézett *Ajánlólevél* (Dedicatoria ad Debrecenienses), mely mellett *Megtérése Históriája* című nyomtatott könyvét küldötte meg. Hogy ez nem más műve volt, bizonyítja az, hogy e kifejezés: *a história, históriára, megtérésem históriája* ötször-hatszor előfordul benne. A megküldés indító okául felhozza, hogy ott tanult, jótéteményeikben részesült, tudományát ott szerezte, s azért tisztességgel és becsülettel viseltetik most is a város és tanárai iránt. Érinti, hogy ott tanították neki azt, hogy vallását mindenkinek magának kell megválasztani, s hogy abban határozni kiki maga illetékes, másra senki vallását nem erőszakolhatja.

Ezután áttér a Calvin hit és pápista vallás összehasonlítására, védi magát, hogy ő azért, hogy az utóbbit látta jobbnak s arra tért át, alábbi felekezetű atyjafiait nem bántotta meg, nekik kárt nem csinált; számos irótól hoz fel hittani érveket; hivatkozik *Intő és oktató Levél* s *Tanácskozás* című saját nyomtatott műveire s ellenfelei, különösen pedig Meisner ellen irt czáfolataira, a katholikus vallásnak a Calviné fölötti elsőségét vitatja; de világosan kitűnik szavaiból, hogy szivében nincs semmi gyűlölség korábbi hitrokonai, a Calvinisták iránt, s hogy az ajánló levelének czélja az, hogy őket maga irányában kiengesztelje, sőt némi proselytismusi irány is kivehető, főleg végső szavaiból; természetesen az ilyesmi nagy kimélettel van irásában érintve.

Jellemző, hogy a keresztény szót protestáns szokás szerint, következetesen *keresztyén*-nek irja.

A nyomtatott és megküldött könyvben is volt *ajánló levél;* azért feltünő, miért kellett ide is azt irni? A felelet rá az, hogy amaz általános irányú és tartalmú volt; itt ellenben az iró az egészet a debreczeniek érzületéhez s az ő velök volt viszonyához alkalmazta, más és uj érvekkel kivánt rájok hatni, hogy kitérését kedvezőbb alakba tüntesse fel. Figyelemre méltó benne az, hogy *Tanácskozás* című, 1612. megjelent könyvének Homonnai Györgyhöz intézett *ajánló levelét* itt is beszőtte azon czélból, hogy kimutassa, hogy ő több izben csaknem könyörögve s könyek között kérte korábbi hitfelekezete superintendensét s papjait, hogy aggo-

dalmait szüntessék meg s tegyék lehetségessé közöttük maradhatását; de azok kitértek kérései elől, vagy ridegen visszautasították, de őt meggyőzni saját igazságukról képesek nem voltak.

Az *ajánlólevél* kelt 1643. Szent Benedek napján.

Ezt követi: «*Az Olvasónak*» című rész. *Intő s Tanító levél* című művét — úgymond — Suri Mihály, Calvinista főfő predikátor Patronusának ajánlotta volt, de minthogy az e mostani dologra is talál, azt most is azon szókkal közli itt, a mint akkor irva volt.

Ezután jő: «*Ez irásnak alkalmatosságáról is ugyanakkor azt irtam vala*».

Szokás volt t. i. akkor az *Ajánlólevelen* kivül, az *Olvasóhoz* is irni, annak a könyv iránt rokonszenvét megnyerni, továbbá iratásának *alkalmatossága* és *oka* iránt felvilágosítni, a miben a könyv tartalmával s kitűzött czéljával egybeköttetésben levő körülményekről adott a szerző felvilágosítást s ez által is az olvasók jóakaratát kivánta megnyerni. A második lapon levő e bezáró mondat után: «Ezzel kevánom egességednek jo folyasat» — jobbfelől az őrszó volt kitörölve: *Első*[1] alatta ez: *Vörösmarti* szintén kétszer átvonva tentával. Megint ez után: Post haec oportebit jam illa ponere: *Ez irásnak rendi*. Alább ismét: *Vörösmarti*. Minthogy a szerző *Megtérése Históriája* e szókkal kezdődik: ELSŐ RÉSZ,[2] ez is mutatja, hogy ezt, és nem valamely más művét küldötte meg debreczeni régi hitrokonainak.

III.

Az akadémiai kézirat közlésének egyháztörténeti fontossága.

E kéziratnak e szakfolyóiratban kiadatását sok körülmény indokolja.

Egyik az, hogy az Ipolyi püspök által kiadott *Veresmarti Mihály munkái* című két kötetes egyháztörténeti gyűjteménynek

[1] Ipolyi kiadásában a *Megtérésem Históriája* című mű, czíme után ezzel kezdődik: ELSŐ RÉSZ, *Régi Magyar Egyházi Irók*, I. köt. Második mű 1. lap.

[2] Ipolyi *Régi Magyar Egyházi Irók*, I. köt. Második munka 1. lap.

ez kiegészítője. A nagy emlékezetű püspök lelkiismeretesen kutatta ez iró kiadatlan műveit és kéziratait mindenfelé, ha ezt föltalálta volna, bizonyára örömmel csatolta volna második kötetéhez, mert abban foglaltatnak azok a művei, melyekre itt Vörösmarti tizenegy helyen hivatkozik. A ki ama köteteket birja s tanulmányozza, örömmel fogadja a «*Magyar Könyv-Szemle*» e közlését és olvasva épülni fog rajta s ismereteit gyarapítja vele.

Másik ok az, hogy Vörösmarti itt sok dogmatikai kérdést új szempontból fejt ki, más meg más tekintélyek irányaival véd és támogat, vagy ostromol és dönt meg; érveinek egész bő tárházát tünteti fel, nyugodtan, tárgyilagosan vitatkozva s nagy mérséklettel, de egyszersmind önérzettel mondja ki sok helyen a katholikus vallásnak Calvin tanai és vallása feletti elsősége és nagyobb igazsága iránti meggyőződését. Soha sem éles, senkit nem bánt, legfeljebb Meisner ellen és a kik őt vallása megváltoztatásáért hitehagyottnak, pribéknek kiáltják, használ egy-két kiméletlen kifejezést, de saját ellenvéleményeit ritka határozottsággal állítja fel, fejezi ki és védelmezi. Hivatkozásai korábbi műveire, az Ipolyi által közöltekre az olvasót arra utalják, hogy azokat is olvassa meg, de érzi, hogy az egyes vitatott hitczikkek felőli nézetei itt vannak teljes alapossággal kifejtve és formulázva.

Megint *más érv* a kézirat nyilvánosság elé hozására annak tisztán történelmi része. Ipolyi püspök *Veresmarti életében* nem tudta: hány évig s mitől meddig tanult ő Debreczenben? Itt maga világosan megmondja; megnevezi a város három főbiráját, a collegium tanárait; érdekesen irja le, hogyan küldötték a debreczeniek papságra s tanárságra készülő jeles ifjaikat a németországi egyetemekre, a miből következtethető, hogy ő nem járt külföldön s tudományát csak a hazában szerezte; megnevez ajánló leveleiben némely kálvinista főurakat, a kik áldozataikkal segítették az egyházat és iskolát az ifjak külföldi kiképeztetésében stb.

Utolsó érv, a mit megemlíteni szükségesnek tartok az akadémiai kézirati műnek szabatos, tömör és szép irálya, erős logikai alkata, szerzőjének nagy olvasottságát, erős gondolkodó tehetségét és dialectikáját mutatja, a ki véleményét úgy képes előadni és védni, hogy az érdekel és meggyőz, s a kérdést egészen tisztába hozni képes. Az alig pár ivnyi mű kora egyházi küzdelmeire élénk

világot vet, a fenforgó dogmatikai különbségek iránt tájékoz s a mozgató erőket és irányadó férfiakat megismerteti.

Ennyit a kézirat ismertetéseül általában. A közlés alakjára nézve azt látom a «*Könyv-Szemle*» rendeltetésével s a történelmi anyag nyelvi természetével egyezőnek, hogy az abban levő, XVII. században használt szók, szólamok, kifejezések akkori eredetijeik szerint közöltessenek, ugy, a mint a kéziratban vannak. Mostani módon leirásukat, átalakításukat nem tartom megengedhetőnek; mert ez mind nyelvi, mind történelmi értéköktől megfosztaná . . . Az oldaljegyzéseket alant, számozva közlöm.

És most átmegyek magára a Codex közlésére.

IV.

«AZ TISZTELETES ES BÖCZÜLETES FERFIAKNAK, A DEBRECZENI BIRONAK ESKÜTTIVEL es az egész váras népének, szolgálattya ajanlása után, Istentűl minden lelki testi jokkal valo bűvölködést kéván;

«Mások, másokra tekintetökből ajánlyák másoknak, böczületes Uraim, irásokat;[1] en pedig egyebek előt erre kegyelmeteket kiváltképpen három okbol választam. 1. Először; mert iffiu koromba tanulasomnak idejébe, három fö Biro, úgymint *Mészáros György*, N.[2] *Gergely* és *Duskas István* Uramék; és hasonlóképen harom tudos Iskola mesterek, ugymint, *Czorba István*, Debreczeni; *Bekesi György* és *Taraczk János*, hasonlóképpen Debreczeni, idét, (kiket mind tisztességnek okaert, és holtok utan is hozzájok valo böczületemből emlitök) 1590. és a következő négy esztendőkbe, a kegyelmetek taplalása mellett, azon kegyelmesek iskolájába tanulgattam. II. Masadszor; mert ugyan ottan szörzöttek akadékot is szivembe, Vallásom igaz hit volta felől; és vetöttek elmémbe fondamentomot annak megvetesére, s a *Catholikus*, vagy Papista hitnek vetelére. Mert Iskola mesterim egyfelől vétkösitötték ugyan fölöttéb a Papista hitöt, és attol idegenitöttek: de másfelöl ismég oly közzülök (mint e könyvnek az, czak ottan elein meg vagyon irva) mintegy nem akarattyával, és mást czeleködtébe, annak ajanlasára ollyakat talált

[1] Dedicatoria ad Debrecenienses.

[2] A Szent Miklos uczájából, gondolom hogy Szőcz nevön vala.

elénkbe mondani, hogy mellyek ellen, annak máskori vétkesitését semminek tarthattam. 3. Harmadszor; mert egy háládatosságból, a régi taplalásért, ebbe, kegyelmetek eleibe akarom azt mutatni, szép ezüstit, és sár aranyát kegyelmetek kikre s mire kölcze. Mert emlekezem reá, hogy ot tanultomba, kegyelmetek közzül találkoztak, kik iffiakat, Németországba, tanuságra, szép költséggel boczátottak. Azt tartom pedig, hogy azonnak többekkel is czeleködesébe kegyelmetek azután is nemczak hátráb nem állot, de sőt még elébb is nyomakodot. Mit tanultak pedig azok, s magokkal haza mit hosztak légyen, ez irásbol kegyelmetek alkalmassan által láthattya.

«Velem emlitet jó tételményét pedig *Catholicussa* vagy Papistává létemért, kegyelmeteknek miert kellyen bánni, nem láthatom, mikor azzal elébbi Vallásom ellen semmit nem vétöttem. Mert az, akkor azt tanittya vala, (mint, oly kegyelmetek közöt, azt a ki nem tudna, ninczen, azt tartom) hogy,[1] Hiti, s üdvössége dolgába, sehul senki nem tartozik másnak hinni, vagy magát abba másra bizni, hanem mindennek (ebből a világon a ki lehet, a legaláb valo embert is ki nem vévén s ki sem vehetvén) magának kell azt megvizsgálni; s kinek kinek a min lelke megnyugszik, világ ellen is azt kel ebbe követni. Én azért ha már ezt czeleködtem, véle kinek mit vétöttem?

«Itéletöm ellen ismég, mellyek, e mostani *Catholicus* hitöm ellen, minden egyéb Vallásokat, és nevezet szerént, a *Helvecziait* vagy *Calvinistat* megvetésre méltonak találtam, akar kik mint mondhassanak, nem latom. Mert ezt, bar czak egyedül a felől a magamba valo szamvetesre czelekedtem volna is, miatta nem vétkesíthetnének, mikor egyszer azt, egyebek közöt, nékem is proba küvem alá vetötték; azon birová tettek, itelesen meghittek. Mostan pedig, nem is ugy czeleködtek, hanem, visgalasomnak teljesb s tökélletes voltáert, a mi gyüleközetünkhöz tartozo Predikátori rendnek a dolgot eleiben adtam. Kiknek erre Vallasok folyása felet czak ezt kell vala ugyan mondaniok: *Jo atyamfia, miert akarsz a miat másokat busitani, mikor magad tudod, hogy a Vallások megprobalasára, s azok közöt választásra neked is annyi szabadságod, s igasságod vagyon, mint szinte akar kiknek*

[1] Erre lásd az Intő Levélnek 11., 12. és 13-dik tanuságit.

másoknak. Sőt, ha még csak egy bötüt nem üsmerő paraszt embert is máshoz el nem igazíthatunk, ég alat senkit ollyat, sem egyet, sem többet (mint egész gyüleközetet) nem üsmervén, a ki embereket ebben igazgatasaba megczalatkozhatatlan volna hanem magara mutattyuk, hogy ö probállya meg a Vallasokat, mert ő helyötte senki sem üdvözül, sem nem kárhózik: azért, kezen veszesse; vagy nyér vagy veszt, dolgat ebben masra ne bizza. Tagadhatatlan pedig, hogy ebbe te sok parazt embernél job nem volnal. Sokkal inkab ahoz neked azért nagyob igasságod vagyon. Ezért, mások után a miat ne járj, ebbe mások szájával ne egyél, hanem magadtul nyulj hozzá, és visgáld, itéld a Vallásokat, s a szerint, a mint azt isten tudnod adta, a mint abba tégedet eszed, okosságod, értelmed, itéleted es lelkedismereti visel, meny által raytok, es azok közöt a mely neked jobnak teczik, válaszd azt, es tarczad, kövessed, vallyad holtig; a miat tégedet senki nem vetkesithet. Mondom hogy,

«Ezeknek, Vallások foltába, nékem czak ezt kel vala mondaniok. De nem ezt czelekedek,[1] hanem disputatioval ellenem támadának, ily véggel mindazáltal, hogy legutolso szavok ellenem ez lén, hogy; *Ellenem oly erösségekkel nem élhetnek, melyeket én feleletimmel mind semmivé nem tennék; azért ám elöttem, ő miattok szabad akáregy s akármás Valláshoz czatollyam magamat, czak ő nékiek hagyak békét.* Azt it eszbe kel pedig venni, hogy én it nem valami resz szerent valo vallások czikkel visgalásra szollottam vala, melyekről valo disputacziobol czak a magokba foglalt igassag tetczet volna ki, hanem oly közönséges kerdéseket valogattam s adtam vala elő, mellyek tanusagából, az egesz Vallások állapottyok, az az, igaz hit, vagy tévelygő Vallás voltok azoknak, világossan kitetczenék. A keresztyén hitnek mély, s titkos vallásinak is békét hattam,[2] mellyekbe valo igasság felől ember nem mondhattya, hogy azt érti, s láttya; holot azokba méltoságos es szava hihető bizonságtévők után, czak hiszömnek vagyon helye; hanem oly dolgokat forgattam, mellyekbe, mi velünk

[1] Lásd ezt a nyolczadik Résznek vége felé §. *Rajtok* et saquent. *Az utczán* szóig.

[2] Erre lásd az *Intő Levélnek* 16., 19., 31., 41. Tanuságát.

együt, még az iráshoz semmit nem tudó parasztság is, czak eszébe s okosságába bontakozot az tellyességgel ne légyen, az igasságot is által láthattya; azt is eszébe veheti, hogy azokba valamely Vallásoknak igasságok ninczen, igaz hit (valami kihagyottnak látszik az eredetiben is) azok nem lehetnek.

«Vallásoknak tellyesb s tökélletesb megrostalása már ennél más valamely lehet e? Tudom a Szent Agostonnak s több nagy embereknek megterése peldáit; de magokat azok ebben egészen czak magokra támasztották; Én nem, hanem a dolgot feleim eleiben adtam. És igaz,[1] hogy Szent Ágoston a *Manikeusokat* intötte a két Vallásnak, a *Catholikusnak* s Manikeusnak vele megrostalására; de azt is tűlök elvalása után. Én nem; hanem azt, még köztök létömbe, és velük egy atyafiságban éltömbe czelekedtem.

«Noha pedig ezek illyenképpen lettek, mindazáltal minekutánna kösztünk minden dolog végbe ment volna; ottan hamar ketten is találkozának, kik ismég irásokban deákul *apostatának* [2] (hittül szakattnak), magyarul pribéknek [3] nevezének. Később pedig még ollyan is lén, a ki eretneknek is [4] mere mondani. Vallásokkal pedig együtt ezek felől már mit mondhatni, a mikor a magok Vallásán kivülinek, minden kétség nélkül tévelygeseknek s pokolban eytő tudományoknak tartanak minden egyéb Vallásokat; egyebképpen azok miatt másokkal, halálos gyülölségből ily tusakodást üzniök miért kellene? Tudgyák azt is emellé, hogy: *A mennyi fő, annyi értelem* : *A mennyi ember, annyi tanácz.*[5] Es bizony, a mint különböznek ezek abrazattal s szollassal, ugy annyira, hogy sok ezer ember között sem találkoznak, a kik orczával s szoval minden részbe hasonlók volnának; ezek tanaczba s ertelömbe meg ugy különböznek. Mint egy elő tet tál ételek felől, hárman négyen egyet alig mondanak; egyebekről valo tetzésekben is egymástul ugy távol esnek.[6] Melyből tudhatni, hogy a külön-

[1] Ezt lásd az *Intő Levélnek* 33-ik Tanuságában.

[2] Sic Stephanus Velichinus post Theses a se confectus. Ez magyar Cálvinista pap volt.

[3] Igy valamely *Itinerarius* nevü a kalauz utolján in Appendius 1. parte §. 3. et partis 2. initio. Ez kassai kalvinista predikator volt.

[4] Meisner.

[5] Quot Capite tot Sensus. Quot homines, tot Sententia. *Terentius.*

[6] Tres mihi convire prope dissentire videntur, Poscentes vario multum diversa palato. *Horat.*

böző Vallásuk közöt. emberekre ha közönségekben bizzák a választást; ollyak közzülök igaz hit helyet, tévelygő Vallást is választhatnak, es így magokat pokolban eythetik. Ez ellen mindazáltal, a Vallások megvizsgalasára, s azok közöt választásra egész világgal, a magok rendin valokat is nem czak rea szabadittyak, de meg Istennek a felől adot paranczolattyának (az ő mondások szerént)[1] erejével is, arra kötelezik; mellyel őket ertve tudva nem szerenczére vetik e, nem veszödelömre szerenczéltetik e? Es;

I. «Ez nem nagy dolog e, hogy, Ez egész világ, azt magának nagy epessen s okossan láttatik czelekedni, hogy mitől sullyosb dolga s igyö, annál inkább abba, vagy nyer, vagy veszt, másokra, magánal a kiket eszösbeknek, okosbaknak, és mindegy, s mind más tudomanyba jobbaknak itél, magát azokra bizza. Ugyan is, ha még eszes is megczalatkozik, szömös megbotlik; az esztelenen s vakon hát mi nem történhetik? Bizony várasok, tartományok, országok, vesztöket vagy megmaradásokat ennihányra bizzák. Végező tanaczbol bár sokan gyüllyenek is öszve, öttül, hattul várnak s függenek mindazok. S ezek, egesz e világgal ellenben allo tanáczbol, az üdvösség dolgába, melly ellen, jószág, élet, tisztösség s akarmi mas czak senki semmi, senkinek nem engedik, hogy másra vagy másokra bizza magát; sem ő reájok, sem egyebekre, hanem azt kevannyák, hogy még az is, a kinél egész e világba már aláb valot nem gondolhatni, ebben a maga eszét kövesse.

«Okát pedig ennek a tanitásoknak azt adgyák, mert a törvény szerént valo Tanitok is, a kikre[2] némellyek igazittyák az embereket, hogy lelkek s üdvösségek dolgába magokat azokra kellyen támasztaniok, akar Conciliomba s akar Conciliom kivül legyenek is, ugyan mind czak emberek, és ezért, mint eggyüt ugy másut is megeshetők: igaz helyet hamisra mutathatok; kiki magáért üdvözül pedig, vagy magáért kárhozik, nem más ő helyette. Azért ugyan magának kel ebbe kinek maga felől végezni. De illyen, nem szinte tökkel ütött emberek felől, azt, hogy által nem látnák, ez mely oktalanság, kiczoda hihesse? Mert, azért, ha maga kivül ember másra nem bizhattya magát, mert ő helyette más sem üdvözül, sem nem kárhozik; hát a mikor joszagahoz, fejéhöz,

[1] Erre nézve lásd *Intő Levélnek* 11., 12., 13. Tanuságit.
[2] Ezek a Catholikusok.

tisztössegéhez szollanak, akkor az ő joszága, feje, tisztössége helyet másé vész e? De mindazáltal az ellen, mind azokba, ugyan másokra bizzák e dolgokat? Azért pedig más törvény szerent valo Tanitok, a hit dolgairol való végezésekbe ha meg czalatkozhatnak; mert azok akar együt s akar másut, ugyan mind czak emberek; a fölöt, hogy ezen okon a Profeták az Apostolok irásyis mind ketségessé s igy hejába valokká tétetnek; azok tehát, akikre ők a Vallások megprobálasát bizzák, abba megczalatkozhatatlanok, holot meg világi dolgokban is azokat, nem hogy Angyaloknak mondanák,[1] de abrazattyokon kivül másbol, a bölczek még czak emberek közzé sem számlallyák.

«Ezeket értvén már, nem tudom az miczoda ember lészen, a ki ezek dolgán nem czudálkozik, es abbol nem gondolkodik, ezeket illyen oktalanságnak állatasára miczoda viheti? Ez czelekedteti pedig vélük, mert egyszer magokba, Farahonál, és a Farizeusoknál barmab megátalkodással reá szannyák magokat, hogy már egyszer bevett Vallásokba minden akadékok ellen, es valamint s valahogy lehessen is, de holtig ugyan megmaradnak. Mellyből már, ezt a bolondságokat is, ezerszer agyuk is elejökbe, czak béhumják szömöket, háttal fordulnak, avagy [2] egyeb rosz mesterségekkel élnek hozzánk ellene; s a kik addig voltak, azutánis ugyan czak azok lesznek. Azon is, ugyan it, nem kevesbé czudalkozhatik, hogy ördög, embereket ennyire megbolondithat, hogy értve tudva s minthogy szömlátomást igy mennek lelkek veszödelmére. Mert tudgyák azt ezek, hogy igaz hit nélkül nem üdvözülhetni. Czak ebből is pedig, hogy Vallások őket illyen bizontalansagba tartya; mikor az ég alatt sem tud ollyat mutatni, a kihöz, a hit s üdvösség dolgába találkozot kételkedésekbe, megczalatkozás félelme nélkül, merjenek folyamondni; tudhatnák, hogy az igaz hit nem lehet. Ezzel mindazáltal semmit nem gondolván, im ugyan Vallásokkal maradnak.

«A törvény szerént valo Tanitók pedig it ha megczalatkozhatnak, a kiknek tulajdon tisztök a hit dolgaira valo gondviselés, e világnak abban igazgatása; a kiknél találtatik mind világi, mennyei

[1] Erre lásd a Meisner hazugságit 25. pag.

[2] Azokat lásd az *Intő Levélnek* 30-dik Tanuságába, egészlen: és a 42-ikben §. 11., 10.

minden bölczeség; a kikről Christus Urunknak ez mondása: *A ki titeket halgat, engemet halgat.*[1] És; *Mond meg az anyaszentegyháznak,*[2] az az, az anyaszentegyházban akkor lévő Gondviselőnek vagy Gondviselők gyüleközetinek: *és az Anyaszentegyházat ha nem halgattya*, mint emberek ellen egyeb vetkeről, ugy a hit dolgában valo igyenetlenködéséről megintésben is, *mint egy pogánt es publicanust, ugy tarczad.* Szent Pál is ezeket[3] *igasság oszlopának és erős támaszának mondgya.* Vagy ezek ha nem illyenek és az Apostol is igasság oszlopának, s erős támaszának, nem a törvény szerént valo Tanitokat, hanem azokon kivül, az egész keresztyén gyülekezetet mongya:[4] mikor a keresztyén gyülekezetnek méltosága, hiteles volta, igasságnak oszlopa s erős támasza léte vagy nem léte, egészben a Tanitokon fordul meg; a Tanitoknak igasság oszlopa s erős támasza létel nékül, az egész gyüleközet azonnak oszlopa s erős támasza, mint, s hogy lehet? Azt mondom azert, hogy ezek ellen (mellyek másokrol nem mondathatnak),[5] a törvény szerént valo Tanitok a hit dolga igazgatásába ha mégis megczalatkozhatók lehetnek, nem lészen a ki megczalatkozhatatlan légyen, és igy e világba bizonyos keresztyen hit lehessen; hanem a mi lészen, az czak opinio, egy vakmerő s bizontalan vélekedés lészen.

II.[6] «Más nagy ezek dolgában az, hogy arra nem czak szabadságadások, de sőt, mint czak eléb mondám, Isten paranczolattya erejével kötelezések után is, ha kit ér vagy a magok feléje közzül, vagy azokon kivül valók valakik, az ő Vallasok ellen mást kezdenek választani: vagy magoknak azoknak neki támadnak, és nem kevessé vétkösitik őket; vagy azt ha nem czelekeszik is, annak mindazáltal a Vallásnak vétkesítésétül, a mellyet az övéken kivül azok választottak, meg nem szünnek, melly mind eggyet tészen.

[1] Luc. 10. v. 16. Matt. 18. v. 17.

[2] Ecclesiae idest Praelato Ecclesiae, vel ut alij, Praelatorem Ecclesiae Congregationi. Vide Bellarm. Lib. 3. de Verbo Dei. Cap. 5. initio. Et Lib. 1. de Clericis, 4. Cap. 4. §. Illus autem.

[3] Erre lásd a Kalauzt. Lib. 7. Cap. 6. §. 3. Et Lib. 8. Cap. 3. §. 2.

[4] I. Timoth. 3. v. 15.

[5] De his vide Bellarm. Lib. 2. De Conciliorum Authoritate. Cap. 2. ibi Secunda Classis.

[6] §. Noha pedigh . . . .

Melly szerént már a Vallások közöt választásra szabadságot ezek nem ugy adnak e, mint a féle madaraknak a röpülésre, a mellyeknek czélnát vagy sinort kötnek lábokra, s nem engedik, hogy annál tovább röpüljenek, mint ők akarják. Vagy azoknak is, a mellyeket sinoron nem szinte tartanak ugyan, mint az ölyvöket, karolyokat, solymokat, rárokat s egyebeket, de azért szabad röpülésre ugy bocsátanak, hogy a tanitás szerént a kiáltásra is még visszamennyenek. Mert ezek is szoval láttatnak szabadon hanni így, s embereket a Vallások probálasán és azok közöl választáson meghinni; de azért, mikor vétkesitik azokat, kik az ő Vallásokat hamisnak itelik, s attul elállanak, vagy: kivül valok, igaznak mást, és nem azt itélik, s ahoz nem hodolnak, abbol megtetszik, hogy mindenik féltül itélettyük kormannyának olly térögeteset kévannyák, hogy a kik az előt vélök egy Vallásban voltak, azután is igaznak azont itéllyék, s azt válaszák; a kik tülök idegenek voltak is pedig, azok is hasonlóképpen, itélet s választás által magokat az ő seregökben adgyák: és igyezeknek az a Vallások közöl való választásra szabadságadások, nem valoságos, hanem czalárd, a mik, czak szinnel, s tetzés szerent valo.

«Alkalmatosságba már, e historianak emberek kezébe boczatásara, az igaz, eleg lehet vala, hogy azt oly *Catholicus* nálam alig láthatta, a ki annak másokkal is közlését tülem nem kévánta volna. Bizony maga magok felékjök közül is annak tellyesben elejökben adását kevánták, ollyak, a kik abbol tőlem valami részt hallottak. Valamely más irásoczkáimnak is immár kézbe forgása, ezent láttatik vala kevánni. Ezek ellen mindazonáltal még ez veszteségbe volna, s örökkélet is volna; hanem tőlük elválasztásom után [1] czak ottan hamar, ezek engemet egyebekkel is kezdének gyalázni s rosz nevezetekkel is illetni; s végre pedig osztán, türésem szenvedésemmel gonoszul élvén, mint mondám, még eretneknek is merének mondani. Nem itélem azert, hogy azt mégis, mellyet régen készen tartok mint valami világi kénczet, láda keskeny oldalai közöl tovab kellyen szorongatnom, vagy mint egy madarat, kasba rekesztve kelljen tartanom, hanem hogy röpülésre szabadjában hagyatván, azt szárnyára kellyen boczátanom;[2] árnyékról verőfényre kellyön hoznom. De;

[1] Erről láss majd az Olvasonak irt irásban, §. *Noha . . .*

[2] Ex umbra in Solem. *Adnj.*

«A gonosságnak mivolta szerént, melly még az annál szebben, jobban, helyesben s okosban rendeltetteket is, mondottakat, vagy czelekedteket rongyollya; én azt jól tudom, hogy ezek ellen is, azt ezek ugyan megmondgyak, hogy, *Eddig historiammal hol voltam? dolgomhoz elébb azzal miert nem láttam? annak szöm eleiben adását ennyire miért halasztottam? és leginkáb, azoknak halálát, a kik e dologba fők voltak, arra miert vártam? mert ezekkel magamot, ebben igasságban járásom felöl nagy mélto gyanuságba hoztam.*

1. «De e hosszu haladékbol a mondottak fölöt az is tartozik még, hogy a mivel ők engemet olykor vétkesitöttek, az hit felől az én kérdés inditásomnak, es annak álhatatos sürgetesömnek, egyátallyába valo czellya, magokkal eggyüt nem Vallásoknak gyalázatossá tevésöm, hanem más volt oka, mint [1] azt tovabbad megmondom.

2. «Azokbol pedig, a kik ezen dolgom forgatásában, sinatainkba jelen voltak, vagy egyebképpen is abba reszesültek, még elegen élhetnek; meg is jegyzem a könyv szélén, a kik felől közzülök mit tudhatok, bennök kik holtak meg, s kik hol élnek?

3. «A megholt három helyet, kik a dologba fők voltak, a magok kezek irását adom elő.

4. «Semmit felölök, irások kivül is, ollyat nem irok, a mely mindenek előtt igen igen lihetséges ne légyen.

5.[2] «Élnek vala is akkor még ezek, mikor a kösztünk let dolgaink felől [3] eggyüt én ezeket irtam vala.

«De mivelhogy szinte oly nehezen szakadok vala el az én elébbeni vallásomtul, melly nehezen válik el az lélek a testül: nem hirtelenködém, és a magam tetzésén nem akarék járni: hanem a Calvinista Superattendensnek, es hozzá tarto Predikátoroknak megirám az én bus lelkemnek nyughatatlanságát. Es bizonyos, s a magok vallás tétele szerént is, igassagos modokat adván elő, mellyek szerént én a kösztünk valo beszédet kevannam: hat fundamentom kérdést támaszték elejökbe, mellyekben nékem nehézségem volt. Láttam is, hogy ha azokkal jo

[1] Ez 2. irasnak alkalmatosságarol szoltomba.

[2] Paragrapho: *De e hosszu haladékbol*; ad lineum undecimam pertinent haec, post verba: *ne légyen* ubi asteriscus iste † viditur.

[3] Az 1612. esztendőbe nyomtatot Tanáczkozás etc. előtt levő Homonnai Györgynek irot ajánlo levélbe.

modgyával ki nem feytőzhetünk; semmiképpen vallásunk igaz keresztyen hit nem lehet: és nagy sok esedezésökkel kértem őket, hogy azokkal valo kételkedésimbe, engemet megigazicznak, lelki sebömből meggyogyiczanak: megjelentven aztis, hogy en nem vörsöngő, es egymast szoval hanyo vetekedést vadászok, hanem orvosságot, atyafiui, es szilid igazitast, s oktatast kevanok. Igérék, de igérettyöket soha meg nem tellyesiték Ugy vagyon, hogy elvégre, leveleimbe valo sok untatásom után, kezdének sinatokat tenni: de soha semmi nagyob ellenek nem volt, mint, hogy azokba valo illetlen beszédeket megirtam, és orczájokra téritöttem; nagy sok feddésökkelis rangálván ártatlan fejemet, hogy azoknak megirásával szégyenitöttem és kissebbitöttem volna őket.

«Elsőben azért, mind az én velem valo sok viszálkodások, tetovazások, fortélyozások és kiáltozások, s mind a magok közöt valo háborgások után, végre más sinatra halaszták a dolgot. Annakutánna más sinatba, meg az elébbenihöz hasonlo magok viselése elkésőre, hármat, főéket rendelének közzülök, kik en velem a dolgot sinat nevével végbe vinnék. De, ezek is, szömbe kelvén vélök, a kösztünk valo beszéd felől előadot, és az elől magoktul is javullot, s helybe hagyot conditiokra vagy modorokra, mellyek minden beszédbe valo czavargastul es czalardságtul elfogván egy igyenes utba tartotta volna őket, semmiképpen nem akarának szallani; azok nékül pedig ugyan czak magokhoz hasonlóknak, az az, hivság és heába valo beszedüeknek találtatának. Harmadik sinatba felosztották közöttök az ellenvetéseket, és a Superattendens igéretet tén levelébe, hogy irásokba ugyan megfelelnek: de azért, hogy beszédre tér mezejök lenne, még akkor sem az előadot conditiot es okok szerént. De ebben is, mutatásomra is, ugyan semmi nem kele; hanem Elvégre, Negyedik sinatba a dolog velem végbe vitelre (így) rendeltetet Predikátoroknak egyikét, ki közöttök leginkab akarja vala a dolgot, választották [1] Nagy Szombatba, (a hová nem kiczin jelekből vet tőlük valo félelömből beköltöztem vala,) hogy az ot valo Calvinista Gyülekezetöt, az én példámbol vehető botránkozás ellen, predikálván, tanitaná; Kinek bejüvetelit megértvén, azon is mindjárt rayta lévék, és mikor beszéddel sür-

[1] Suri Mihályt, akkor Komjáti predikátort.

getném, azt mondá; hogy: Nem tudnak mit velem czeleködni, mert soha oly erős varrást nem tehetnek, mellyet én, hozzá fogván a nagy éles kést, egyszersmind fel nem metczenék. (Ugyan is nem erős varrás, hanem nyállal valo ragaztas vala minden feleletek.) Továb, czaknem könyvezőben, sok keserves beszédökkel szolván neki, miért nem akarnának velem, kételkedésbe levő, de tiszta szivel járo attyokfiaval jot tenni, igassagunkat megmutatvan, ha volna? miért akarnának szömlatomást, magoknak is sten előt nagy számadásával, pokolra boczatni, ha látnák, hogy joda indultam és eleit vehetnek? Monda: Mi jot tehetünk veled, ha nam semmit sem akarsz hinni? Melly oktalan feleleten sokat czudálkozván, mondék: Ollyan hejába valo dolgoknak, a minémüket még ez ideig mondotatok, ugyan s ki adhatna helyt? De mindazáltal nam még sokat is nem vetöttem czak egyátallyába meg, hanem okát adtam, s irtam is, miért nem lehetnek semmiképpen igazak; s miért nem mutatyátok meg, hogy az én mondásim inkabb erőtlenek; a tiéitek pedig erejébe maradnak? Sőt inkáb magatok is hihetitök e igazaknak es megmaradhatoknak lenni azokat, a mellyeket még eddig szollottatok? Es mikor ezt, Istenre, s lelkiismeretire, ennyihanszor kenyszeritven untatnam, hogy mondaná meg, ha ő hiheti e azokat igazaknak lenni? elvégre, illyen tisztes válaszul boczáta: Immár te mit gondolsz véle, ha mi szerdékkel megelégszünk is; a mi lelkünk ha megnyugszik rajta, te neked mi ellened benne? te lássad. S ez lén legutolso feleletek.

«Ezek immar bizony ollyak valának, hogy mellyekre, ha merték volna, meg kellett volna szollalniok; de mostan, a mit én tudok benne, azok ellen csak nem is motczantanak.

6. «Ha talám pedig akkor azok, egy vagy más okbol, igazságok oltalmazatába megfogyatkoztak, a mostaniak mondgyanak jobbakat azoknál, s megátalkodás nélkül, mostis az igaznak kesz vagyok helt adni, melynél jobbat mit kel kévánni? És igy ezek ellen, it, és e dologba, az én hamisséggal járo szándékomnak, még czak árnyéka sem maradhat.

«De, hogy már levelemet, böcsületes Uraim, végezzem; *A békeségnek neve minden jóknál édes és gyönyörüséges*, a háboruságé viszont, izetlen és keserü. Bizony pedig, a mennyivel föllyebb valo a hitben levő békeség, s egyesség, és veszödelmesb az igye-

netlenség, hogy sem a világ szerént valo is (mert a fölöt, hogy ez, nagy részént, leginkább a keresztyenségbe, amattul füg; ez, világ szerént valo kárunkat is, vagy a nelkül is kevés ideig tarto életünk fogyasával, amaz lelki hazunkat és örök életünk szépségével jár), annyival kívánatosbnak kel mindeneknél a hitbe valo egyezésnek is, es arra vezető utnak s eszköznek lenni. Illyenek pedig a tudos embereknek, a különb különb Vallásoknak igaz vagy hamis voltuk, különb különb rendel s moddal mutogatások, es, mintegy azon egy eledelnek különb különb lével feladások; mellyekhez tartozik *A Calvinista Vallasbol a Catholicus hitre az én megtérésemnek is historiája*, melyből nagy nyilván megtetczik, a *Catholicus* hit ellen minden egyéb Vallások oltalmazásába (mert ebbe mindazon egy uton járnak), miképpen visellyék magokat azoknak főfő Prokátor prédikátori s így azok felöl embereknek micsoda itélettel kellyen lenniök. Én pedig azt tartom, hogy nagy Számtalan sokasággal, kegyelmetekis ezt a hitbe lévő ily vég nélkül valo háborgást, nagy szive fájdalmával érzi, könyvező szömmel nézi, es annak egyszer kevannya végét érni: melyre ezen *Historiámat is*, mint legelső eszközt, kegyelmetek jo szömmel fogja látni. Azért im én is azt kegyelmeteknek, mint régen eltető, taplálo s tanuságomba gyamolito jo tet Uraimnak jo es haláado szivvel és lélekkel ajánlom s adom: Es egyszersmind azonoknak békeségbe, egességbe s eggyességbe létöket is kévánom. Irtam Posonba, Szent Benedek napján 1643. esztendőben. Kegyelmeteknek fejenként szeretettel szolgal

Vörösmarti Mihály;
Posoni Canonok s. a. t.

«Az Olvasonak.

«Ezeknek, a zablát nem szenvedhető nyelvök miat, én e historiának kibocsatasára 1628. esztendőben is magamat rea gondoltam vala, noha szándekomat meg félbe hattam. És a különböző Vallasok közöt az igaz hitnek kitalalására segitő eszkezekről valo tanitással; mellyet osztán az *Intő s Tanito Levélnek* negyven negyedik Tanusagába foglaltam, azt a *Suri* s akkori *Patronusának* ajanlottam vala. Még mast is pedig annak a levélnek utollya ide is szolgál; azért en is azt most is im ide irom, azon e szokkal:

«Ezeknek már erteséből es érdemek szerént megrostálások

s fontolások utan, vezetesöknek követeséből, a hit dolgaiba miczoda igassagra hogy hogy s mint jutottam légyen, megirván, imazt én Nagyságodnak ajánlom. Egyebek elöl pedig ezzel én Nagyságodat azért akarám megtalálni, mert Istennek szolgálni s kedvesködni kéváno szándékbol, azt tartom, de az egyszer megczalatásbol (ó átkozot eretnekség!) nem értelem szerént valobol, tudom, hogy Nagyságod azoknak tudományokra valo tekintetiből (Rom. 10. vers. 2) mast is, mint azelőt, nem kiczin kénczét költi s magokat predikátorságra szánt iffiaknak tanittatásokra, es azoknak tartasokra kik már predikátori köntösbe magokat fodros gallérokkal kelletik; kik közöt egy *Pataki* jo predikátor is, *Suri Mihály,* ki az én prédikátorim közöt is, mint egyebekben, ugy az én igasság vizsgálásom és megtérésem dolgában is, előkelő s fönforgo vala. Akarom azért, hogy Nagyságod az én *megtérésem historiájából* éreze s lássa, hogy *Appendit argentum non in panibus et laborem non in Saturitate;* Ezüstit és sok szép száz aranyát Nagyságod a nem kenyerre költi és fáradságát a nem megelégödésre. Ezt pedig Nagyságod *Posontol* fogva *Filekig* valahol mi *Calvinista* prédikátorok vannak, mindazoknak vallástételeből ércze azon *Suri Mihály* által, ugymint amazoknak [1] az egykor arra valasztasának erejéből, képekbéli által. Mert ez sok rendbéli disputaczionk után azt elsőbe [2] nyilván megvalván, hogy oly erős varrást nem tehetnek, azaz, sem a magok *Calvinista* Vallás oltalmazása, sem a Romai hitnek rontására, olly kéréseket s erősségeket nem állathatnak, mellyeket a nagy éles késsel én mind fel nem metczenék, az az, helyes és megronthatatlan feleletekkel semmivé nem tennék: legottan, könséges névei (értelömre [3]) azt is jelenté, hogy láttyák magok is, hogy Szérdék, az az heuságnak, gazságnak es hamissagnak loczpocza, s nem Isteni igasságnak jo falattya Vallások; de a mibe mar egyszer ők akadtak, attul semmi okon elszakadni nem akarnak. A nagy nyilván valo, és czak nem kézzel tapasztalhato s meg vallot, és igy nem ellenmondást váro, hanem hozzá haylott s két kezzel kapást erdömlő igasság ellen pedig illyenekkel és ezekhez hasonlo töb ettül származot beszédekkel s

[1] Erre lásd az ötödik Résznek utollyát §. *Ezek* . . .
[2] Lásd a nyolczadik Résznek vége felé §. *Raytok* . . . .
[3] Ibidem §. Sequ. *Az utczán* . . .

czelekedetökkel, illyen megátalkodot mint ez, kik töreködhetnek. hanem *quos Deus despexerit*,[1] a kik Isten szöme elől elvettettek. Es ha mit azokban, a mellyeket irtam, ő fogna tagadni, vagy különben mondani, hogy Nagyságod czak addig ne akarja hinni, mig irással azt ő nekem szömömbe nem meri mondani, Nagyságodat azon kérem. Kérem azon is, hogy az uri erkölczhöz illendő Kegyösség fölöt, a Keresztyenségbe lévő Vallások közöt, az igasság érteséhez valo szeretetiből, és Isten országába valo igyeközéséből, Nagyságod ez én Nagyságodnak nagy indulatbol és jo szandékbol ajánlot kiczin munkámat vegye kedvesen; es üdőt s ürességet vévén arra magának, mint léleküdvösségébe járo dolgot olvassa meg is figyelmessen. Mellyel Nagysagodat az Ur Isten éltesse es szent nevének tisztössegére vezérellye az igasságnak ismeretire.

„Alkalmatossagarol is ez irásnak ugyan akkor ezt irtam vala:

«Megtérésömtül fogva ennyi ideig, ugymint tizönnyocz esztendeig, a felől halgatasba létömből, eléggé megtartozik, mely taval jártam én attul, a miröl az en predikátorim, magok lelkek ismére-ti vádolasából, oly igen rettegtek, hogy a Vallások igassága visgalasával czak azert vagyok oly igen raytok, hogy az ő *Calvinista* tudományokat (kitetczvén tudniillik annak hamissága) világ eleibe nevetésre s pökésre adgyam. Es a mitül rettegtek, noha im fejökön tölt, ama mondat szerént: *Quod timet impius eveniet ei*, mindazáltal azt, nem az én feltet czélomnak, hanem a magok nyelveskedésöknek köszönnyék. Mert noha gonosz szándék az sem let volna, mindazaltal a kivül én dolgomba másra nézek vala, tudniillik I. hogy magamnak Vallásom igassága kitalalása nagy kevanságomba eleget tennék; II. hogy igassága kerestömbe annak ha valahogy hamissága kinyilatkozása miat, társaságoknak ellene kelletnék mondanom, a mint im történék is, az ő ellenem valo kátyolodásoknak azzal eleit venném. Es az én részemről eleget is tévén magamnak, (mert ugyan is, ennyi rendbéli s ideig valo probalással vakmerőségnek vetketül magamat még sem mentöttem e meg?) hozzám illendő értelemmel, én is bátran mondom magamrol amazokat:

[1] Eccl. 7. vers. 14.

Requiem quaesivi et in haereditate Domini morabar. Sic in Sion firmatus sum, et in Civitate Sanctificata similiter requievi, et in Jerusalem potestas mea. Radicavi in populo honorificato et in plenitudine sanctorum detentio mea.[1] Es megnyugot lelkem szent Dáviddal örvendetesen énekli: *In Ecclesia magna vota mea reddam in Conspectu timentium Dominum.* És: *Confitebor tibi Domine in Ecclesia magna; in populo gravi laudabo te.*[2] De az ő részekről azt a tanuságot adák, hogy: *Contra Sycophantorum morsum nullum est remedium.* A patvarkodok mardosási ellen orvosság nem találtathatik. Mert a szájokba vetöt erős zablát is megmarák, és igy nyelvüket elsőbe nyargalloba boczátvan, tülek elvalásomnak hamis oka hirdetesekbel, és hogy minden elejökbe adot kérdésökre, igaz, s elegendő feleleteket adtak légyen, s egyebökkel kezdének rágalmazni. Melyre halgatásomat, talán magamat vétkössé hagyasára magyarázván, ama mondás szerént: *Qui tacet, consentire videtur;* osztán kezeket is emeliték, és irásokba, közzülök ki deákul *apostatának*, s ki magyarul pribéknek kezde nevezni. Hitömnek és szömélyemnek gyalázattyával, nem itélem azért illendőnek, hogy ezekre már továb már halgassak. De közép munkámban ismét megczökönöm, és gondolkodom, ha kezdet dolgomba ugyan előmennyek e; forgatvan előttem,[3] kikkel tészek föl. Mely ellen az segite, hogy a kik ujonnan kezdének megtérni, de keveseb munkára, avagy a felől czak a magokba valo végczélra, azzal kezdék azokat terhelni, hogy ha nyavalyájokat érzötték, elejökbe nékiek miért nem vetötték; mert noha imigyen s amugyan tettek volna: ama bogár modgyára, mely éjjel fényesködik s nappal nem is tetczik; a hol nem kevannyák tülök, ott mindent czeleködők, s a hol kevannyak, ot semmirekellök. Mint kiket pedig fö modon ismértem, én ezeknek illyen czeleködetüktül eleitől fogva rettögtem. Ezért, velem szömbe valo szoszaporitasokat nem szenvedtem: a mit hol szóltak s czeleködtek, ottan hamar jo reszént azt is irva szömök közze küldöttem a nekiek küldöttek fölöt is, valamellyeket nálam jegyzésben őrzöttem. Mastan már e szájok feltatasának s pennajok mozditasanak

[1] *Eccl.* 24. vers. 11., 15., 16.
[2] *Psalm.* 21. vers. 27., *Psalm.* 34. vers. 21.
[3] Erről lásd az első részt, az utollyán szinte.

alkalmatosságából, néked is Keresztyén Olvaso, a dolgot im elédben adom, hogy látván tülök olválásomnak nagy melto okát, érezed gyalázásoknak méltatlan voltát, és ha talam azon állapotban vagy, lelkednek példám szerént, viseld te is jol gondgyát. Ezzel kevanom egésségednek folyását.

Első.

Vörösm.

Post haec oportebit jam illa ponere;
Ez irasnak rendi.

Vörösmarti etc.»

Itt a codex vége. A m. tud. Akadémia birtokába valószinűen Simai Miklós gyűjteményével jutott, melyet a Teleki grófok vettek meg. A kézirattárnak egyik igen szép és érdekes alkató része, a minek a XVII. század egyháztörténetének magyar kutatói jó hasznát vehetik.

NOVA TRANSYLVANICA. TALIO.

Dr. Illéssy Jánostól.

Az ellenséges viszony, mely III. Ferdinánd és I. Rákóczy György között évek óta fennállott, az 1642. év kezdetén oly feszültté vált, hogy a király kormánya minden perczben attól tarthatott, miszerint fegyverben álló ellenségeivel a francziákkal és svédekkel a fejedelem valóban megköti a véd- és daczszövetséget, mely iránt 1637 óta több-kevesebb nyiltsággal folytatott alkudozást. Ismerve az öreg Rákóczi jellemét, valóban nagy okokat kell föltételeznünk, a melyekért nem szánná oly dologba elegyedni, «melynek kimenetele igen bizonytalan és nagy szerencsén forgana, féltvén szép békességes országát, féjedelemi házát és szép gazdagságát koczkáztatni.»[1]

Ha az országos bajok, mint az alkotmány gyakori megsértése s különösen a protestánsok üldözése még az oly bölcs, türelmes fejedelmet is, a milyen Bethlen Gábor volt, fegyverre kényszeríték, mennyivel inkább kellett tartani I. Rákóczy Györgytől, a ki türelmetlenül csüggött vallásán s azt, ha nem oly törvénytelen módon is, mint Ferdinánd a római katholikust, uralkodóvá szerette volna tenni országában. Elég csak a jezsuiták üldözésére és a zsidózók megszentenciázására utalnunk.

De nemcsak a közügyek, hanem talán még inkább személyes sérelmei is nagyban közrehatottak a fejedelemnél fegyveres mérkőzéssel szerezni magának elégtételt. A befolyásos magyar urak közt igen sok ellensége volt. Ezek száma Pázmány halálával Lósy

[1] Szalárdy: Siralmas Krónika, 145. l.

Imre, majd Lippay György esztergomi herczegprimásokkal szaporodott. Különösen sokat kellett szenvednie Eszterházy Miklós nádortól és gr. Homonnay János felsőmagyarországi főkapitánytól. Emez atyjától örökölte az erdélyi fejedelmek iránti gyűlöletet s abból nem is igyekezett titkot csinálni. Amaz diplomatikai ravaszsággal a fejedelem jóakarójának mutatta ugyan magát s jó tanácsokkal bőven szolgált neki, de bizalmasai körében, sőt levelezéseiben kedvteléssel gúnyolta a fejedelmi ház gyöngéit. Rákóczy e két ember éles nyelvéről igen jól volt értesülve s követei által többször panaszkodott rájuk a királynak.

Idősb Rákóczy, mint ember és fejedelem, sok jeles tulajdonokkal dicsekedett. Mint fejedelem országa boldogságát lelkiismeretesen szivén hordozá, mint ember jó férj és családapa volt; példás házaséletéről legelkeseredettebb ellenségei is csak tisztelet hangján nyilatkozhattak. Két gyöngéje azonban nagyon kihívta maga ellen a kritikát. Egyik a vagyongyűjtési szenvedélye, másik a hit dolgaiba való aprólékos beavatkozása. Mindkettőben osztozott vele hű felesége, Lorántfy Zsuzsánna, sőt az utóbbiban felül is multa. Köztudomású e korszak jellegzetes betegsége: a hitvitázás, mely nemcsak a templomi szószékeken, egyházi gyűléseken foglalkoztatta az embereket, hanem megyei és országgyűléseken, barátságos összejöveteleken, víg társaságokban úgy, mint unalmas magánosságukban. Történeti emlékeinkből látjuk, hogy az ilyetén vitatkozások az udvari ebédeknek elmaradhatatlan fűszerét képezte. Szóval és irásban egyaránt űzték, nem volt ment tőle a legalsóbb és legfelsőbb társadalmi osztály. S hagyján, ha csak tisztán a hit mezején maradtak volna a polémiák! Mikor már az érvekből kifogytak s szép szóval egymást meggyőzni nem tudták, személyeskedésbe csaptak át s válogatott, sujtásos gorombaságokkal erőlködtek egymást lehurrogatni. A katholikus tábor főhadiszállása Nagy-Szombatban volt, a protestánsoké az erdélyi fejedelmi udvarban. Hol az egyik támadt, hol a másik, de nem szerettek elmaradni az «üstökvonásból». Még az ártatlanabb természetű theologikus művek sem maradtak viszhang nélkül. Ime egy példa a sok közül: 1637. aug. 15-én az öreg fejedelem fiai, György és Zsigmond letevén az urvacsorai vizsgát, ennek emlékére, mint ez abban az időben szokás volt, tanítójuk Keresztury Pál, a magyar Ratichius «Cristianus Lactens. . .» czím

alatt [1] egy munkát bocsátott közre. A kor természete szerint vallásos kérdések fejtegetése képezi a mű magvát, mindazáltal kevésbé erős polemikus éllel. Jobbára a felett elmélkedik, hogy a bűn és gonoszság ellen a hit oltalmazza meg az embert. De ennyi is elegendő volt, hogy «Egy Keresztyén Orvos-Doctor», a mely név alá Hajnal Mátyás jezsuita, a nádor udvari papja rejtőzött, «Kitett Czégér. . .» czímmel olyan feleletet adjon, melynek «tisztességes» hangja iránt már a mű teljes czíme sem hagy kétségben.[2] Az is a kor természetében leli magyarázatát, hogy Keresztury sem hagyta a maga jussát s már a következő esztendőben «Felserdült Keresztyén. . .» czím alatt [3] ugy megfelelt az orvosdoctorrá lett «vak agg eb»-nek, hogy az azt, mint mondani szokás, aligha tette az ablakába.

Keresztury nem az egyedüli ember volt a fejedelmi udvarban, a ki tollharczra termett. Ott voltak még a nagynevű tanárok: Alsted, Bisterfeld, Piscator, a püspök Geleji Katona, az udvari pap Megyesi Pál s mások. Ilyen körben könnyen megmagyarázható, hogy a különben is túlbuzgó fejedelmi asszonyon szintén erőt vett az irodalmi dicsőség utáni vágy és «Moses és az Prophéták. . .» [4] czímmel 1641-ben anthologia félét bocsátott közre, melyet «az Szent Irásnak gyakori olvasása között» szedegetett össze s a mely voltaképen kibővítése azon bibliai idézeteknek, melyeket a fejedelemasszony Vásárhelyi Dániel jezsuitával való disputatiói alkalmával az örök életről összeszedegetett s udvari papjának, Megyesinek «Sz. Atyák öröme. . .» cz. munkájában közzétett.[5]

Az udvari emberek örömujjongással fogadták urnőjök művét s harsány hangon hivták fel az ellenpártot annak megczáfolására. Ilyes hizelkedésekkel valósággal elkábították a fejedelemasszonyt. Lorántffy Zsuzsánna mindenesetre eszélyesebben cselekszik, ha a

[1] Szabó K. R. M. K. II. 508. sz. Egy évvel később, 1638-ban magyarul is megjelent: «Csecsemő Keresztyén . . .» czímmel. Lásd Szabó K. R. M. Kt. I. 678. sz.

[2] Megjelent Pozsonyban 1640-ben. Szabó K. R. M. Kt. I. 704. sz.

[3] Szabó K. R. M. Kt. I. 722. sz.

[4] Szabó K. R. M. Kt. I. 716. sz. A «Magyar Könyv-Szemle» 1888. évf. 332. lapján közöltem Vanoviczy János fehérbarát levelét 1658-ból, melyből kitűnik, hogy Lorántffy Zsuzsánna még egy más könyvet is irt a «Szent Léleknek származásáról».

[5] Szabó K. R. M. Kt. I. 701. sz. Lásd előszavát és 71—73. lapjait.

felekezeti torzsalkodásoktól távol tartja magát. A következmények megmutatták, mennyit ártott fejedelmi méltóságának és nőiességének ez irodalmi kisérlete. Mert midőn a megelőző polemiák által felizgatott katholikus tábor meglepetéssel tapasztalta, hogy a szenvedélyes eszmeviadalokban oly előkelő egyéniség is, mint a fejedelemnő, fölveszi ellenében a keztyűt, nem tekintvén a tisztesség korlátait, nem törődve a fejedelmi méltóság kiváltságaival, elvakult szenvedélyét egy oly könyvben elégítette ki, mely tartalmára és hangjára nézve az összes polemikus iratokat túlhaladta.

Az 1642. év legelején névtelenül magyar nyelven kiadott könyv «Nova Transylvanica» czím alatt jelent meg. Ekkoráig egyetlen példányát sem ismerjük. Mint alább látni fogjuk, nagyon érthető okok juttatták végpusztulásra. Tartalmából is csak annyit sejthetünk, hogy az szerfelett botrányos, sőt gyalázatos volt. Csupa személyeskedésből állott. Éle egyenesen a fejedelmi ház ellen irányult. — Lorántffy nevéből, czélzással a kezdő szótagra durva és ügyetlen szójátékot csinált s ezzel kapcsolatban az öreg fejedelmet «kocsis»-nak nevezgette, a mely névvel különben már előbb gr. Homonnay generalis is rendesen illetni szokta.[1]

Kazy[2] még egy igen izléstelen passust őrzött meg a gúnyiratból: «In prolusione arcam Dei e terra Philistaeorum in Judaeam duabus fordis revectam, induceret: per id tempus unâ taurâ eandem vehi diceret.» Ugy látszik az egész munka képletekben, de félreérthetetlen képletekben beszélt a fejedelmi házról s ha szószerint veszszük a Kazy által használt «prolusio» kifejezést, talán beszélgetés formába volt öntve. Ez a forma különben is tetszetős volt a nagy közönség előtt, mely a botrányon már akkor is kapva kapott s a könyv hihetetlen gyorsasággal ismertté lett Magyarország legészakibb részében ugy, mint Erdély legdélibb zugaiban. «Igen elterjedett itt is kegyelmes uram az a rossz, mocskos irás, csaknem minden szegletben emlegetik és discurálnak felőle», irja már áprilisban fejedelmi urának Bogádi András.[3]

Hasonló jelentések másoktól is érkeztek a fejedelemhez, a kinek a «Nova Transylvanica» igen kellemetlen napokat szerzett.

[1] Szalárdy id. m. 146. l.
[2] Franc. Kazy: Historia Regni Hungaria V. 53. l.
[3] «Könyv-Szemle», 1883. 254. l.

A személye ellen irányuló támadást talán még eltűrte volna, hiszen a magas állású és a nyilvánosság terén működő egyéneket a kritika, bármilyen legyen is az, mint az árnyék kísérni szokta, de, hogy gyöngéden szeretett felesége tudomást ne szerezzen róla s az által magát aggasztó búsulásnak ne adja, az igen sok gondot okozott neki.[1] A környezetnek szigorúan meghagyta, hogy az öreg fejedelemasszony előtt szót se tegyenek róla. Rendeletet adott ki, hogy Erdélyben s a hatalma alatt álló magyarországi részekben a pasquillus elkoboztassék, minek folytán a nagyváradi könyvkereskedőnél talált példányokat megégették.[2] A szerző kipuhatolására minden eszközt mozgásba hozott s addig is, míg az eredményre vezetne, megtette a diplomatiai lépéseket Ferdinándnál, kérve, követelve a merénylő példás megbüntetését. E végből Bogádi Andrást küldé Bécsbe sajátkezűleg irt levelével, melyben hevesen panaszkodik, hogy «famosus ille libellus non modo nostro, sed et afflictissimo matris familias nomini tot tamque foedus labes aspersit, ut eas nullis lacrimis eluere possimus». A felség azt válaszolta, hogy nem ismeri ugyan a szerzőt, de mihelyt tudomására jut, a mégerdemelt büntetés nem marad el.[3]

Bogádi jelentésében azon véleményének adott kifejezést, hogy sokan vannak a szerzőséghez, mi által még inkább megerősítette Rákóczyt abban a kezdettől fogva táplált gyanujában, hogy e botrány az erdélyi jezsuiták műve, a kik ellen több izben szigorúan föllépett s a kikkel most még inkább éreztetni kezdte haragját. Különösen gyanusította pedig Rajki Gáspárt, a kiről Kazy azt a nehezen elfogadható dolgot tartotta fenn, hogy a fejedelemasszony fiát, Zsigmondot egy alkalommal egyenesen azért küldte hozzá Kolos-Monostorra, hogy őt a «Moses és a Propheták» cz. műve megczáfolására provokálja, a mely kihivás elől Rajki akkor azzal tért ki, hogy ahhoz neki se szellemi se vagyoni tehetsége nincsen, különben is megfelelt már rá Pázmány. Rákóczy ugy vélhette, hogy a «Nova Transylvanica» nem egyéb, mint erre a kihívásra való

[1] . . . istenes férje azt tartja vala nagy gondnak, miképen tudhatná azt úgy eltitkolni, úgy hogy magának füleibe ne menne, igyekezvén abból következhető keserüségét és megeshető nyavalyáját távoztatni. Szalárdy id. m.

[2] Kazy id. m.

[3] «Sárospataki Füzetek» 1866. VII—VIII. 678. l.

felelet s e véleményének nem is átallott nyilvánosan is a legkeményebb szavakkal kifejezést adni, annyival is inkább, mert rájött, hogy Rajki volt az, a ki az erdélyországi benső dolgokat a magyar uraknak elárulgatta.

Mialatt Rákóczy minden erejét arra fordította, hogy a szerzőt kipuhatolja s várta, hogy e részben milyen elégtételt fog adni a király, egy senki által nem óhajtott kellemetlen inczidens történt. Ugyanis Keresztury Pál elragadtatván könnyen lobbanó vitatkozási szenvedélyétől, több jóakarattal mint tapintattal, minden megbízás és előleges engedelem nélkül pártjára kelt a fejedelmi udvarnak s «Talio» czím alatt szintén magyarul ez év április vagy május havában [1] olyan feleletet adott a «Nova Transylvanica»-ra, mely ennek tartalomban ugy, mint hangban mit sem engedett s a támadást azzal torolta vissza, hogy a katholikusokat és a királyt szemenszedett kifejezésekkel illette.

Rákóczy ezt a «maga gondolatlan bátorságot» és «fogadatlan prókátorságot» nem köszönte meg Kereszturynak, mert ez által az elégtételkövetelestől és nyeréstől elesett. Ellenségeinek alkalmas fegyver volt ez, arra hivatkozván, hogy ime a fejedelem emberei hasonló mocskolódással illetik a más vallásúakat és a királyt. A nádor sietett is tudomására hozni a fejedelemnek, hogy nincs mit követelőznie. E levél, mely ezen folyóiratban már szellőztetett,[2] az irodalmi perre érdekes világot vet, minthogy még közölve sehol sem volt, egész terjedelmében itt veszi az olvasó:

«Illustrissime Princeps. Az elmult időkben valami rosz könyvecskét bocsátottak vala ki, kiről ő felségét is megtalálta vala Bogádi uram által kegyelmed, melyet ugy vagyon én is láttam, de látván mocskosságát meg sem olvastam, hanem ottan tilalmaztam másoktul is olvasását, melyet megértvén, hogy cum indignatione vöttem én is nagyobb titokban kezdették a dolognak eredetit tartani, ugy, hogy mind ez mai napig sem tudhatják kitől jött ki. Azonban im három Collegium Rectori jövének hozzám csak szintén tegnap s hozának egy kis könyvecskét is, kit Kereszthuri Pál neve alatt adtak ki, melyben arra a rosz könyvecskére sokképen roszabbul

[1] Kassay máj. 8-án már értesíti a fejedelmet, hogy a könyvet megkapta. A király máj. 7-ki levelében még nincs róla említés.

[2] 1881: 222. és 1883: 249. l.

felelnek, bele kevervén egy rosz emberért az egész Catholicusokat, nagy káromkodással irván mindnyájonk ellen s bele kevervén a Pater Jesuitákat is, mintha azok irták volna azon rosz könyvet, maga nem egy sem két panasz volt a Paterektul én előtem arrul, panaszolkodván a könyvecskének rosz és alkalmatlanul való irásáról s most ugyan követséget hoztanak hozzám Congregatiójokból, a ki im csak mostansággal volt Bécsben s magok szorgalmazzák, hogy kikerestessék Authora, ne gyalázódjanak és szenvedjenek ők miattok. Kérem is kegyelmedet nekik ezt ne tulajdonétsa, mert igazságot irok kegyelmednek sem hirek, sem tanácsok benne, sőt ily mocskos beszédért és irásért szólétsa meg ezt a Kereszthuri Pált is, ha az, akinek irja magát s ha már társól vette azt az irkálót, ne káromkodjék mindnyájónk ellen ily gazul, mintha sem Istenünk, sem keresztyénségünk nem volna, sőt balgatag irásának praefatiójában fegyvert villogtat s azt hiszem, a mely szeléd elmével látom, kész is volna valaki rosz nyelveskedéseért egymást vágatni velünk, meg nem gondolván, hogy nem volt, sem leszen soha oly hatalmasság s most sincsen, a ki ellen sokszor sok rosz és mocskos dolgokat ne irkálnának némely mocskosok, de a félék a böcsöletes személyeket nem szokták megbántani, hanem magok roszaságának teszik csak czégérét ki. Ám nem régen is nyomtatának Debreczenben [1] egy rosz könyvecskét ki, rakva gyalázatos gyülöltető káromlásokkal az is, a mint im ebben a rut mocskos Talioban is egyebet ennél nem látonk, holott sem ész, sem tudomány, sem semmi keresztyéni szelédség benne nincsen, kire nevet is adott Talionak nevezvén, de éktelen magyarázattal és epitetonnal, melyet elhittem tökéletesen, hogy a mint mi azt a rosz kibocsátott könyvecskét kárhoztattuk, hogy kegyelmed is ezt a Talio könyvecskének irását nem javallja és animadversioban is vészi, mert ám taliozna, csak ne keverne ily balgatagul mindnyájonkat bele. Kegyelmedet még is kérem, mivel mindnyájonk keresztyének vagyunk és magyarok is s sok ellenségünk is vagyon nekünk s ahoz kevesen is s egyenetlenek is vagyunk, ne engedjük

[1] Itt — úgy látszik — egy elveszett vagy lappangó könyvre van czélzás. Szabó K, bibliographiai művei szerint 1642-őt közvetlenül megelőzött évekből nem ismerünk ily botránykoztató iratot, hacsak Chiba Mártonnak 1637-ben megjelent «Romanocategorus»-át annak nem veszszük.

egy felől is az ilyen rosz irkálásokat meg, a kikben, mint valami ördög konkolyát ugy hintsék a gyülölséget, veszedelmönknek közeletésére közinkbe. E confidens irásomnak kegyelmedet kérem megbocsásson s vegye azon szeretettel, a mint én irtam. Isten tartsa jó egészségben kegyelmedet. Hefflau 25. Maii 1642. kegyelmednek szeretettel szolgál Gróf E. Miklós.»[1]

Keresztury Taliojának ma egy példánya sem ismeretes. Czímén kivül egyebet sem tudunk róla, még annyit sem, mint a Nova Transylvanicaról. Oka nyilván az, hogy a fejedelem rögtön utját vágta szélesebb körben való elterjedésének s a még szét nem kapkodott készletet hamarabb megsemmisíttette, mint a hogy az a Nova Transylvanicaval történhetett. Még a közkézre jutott példányokra is valóságos hajtóvadászatot rendeztek a fejedelem emberei s közhirré tették, hogy «a typographus nyomtatását senkinek ne jelentse, ki életét szereti». Egyszersmind Kassay tanácsára rendelet bocsáttatott ki, hogy ezentul a fejedelem előleges engedélye nélkül nem szabad könyvet kinyomatni. A censurának ez az első nyoma Erdélyben.

Szóval, Rákóczy mindent megtett, hogy a megsértett királyi méltóságnak teljes elégtétel szolgáltassék s ekkor várta, hogy végre Ferdinánd is beváltja igéretét. Ujabb biztatást e részben nem sokára kapott is. — A fejedelem és a király közt a viszony ez időtájt mérgesebb kezdett lenni, ujabb sérelmeket kellett szenvednie Rákóczynak, a ki ennélfogva a külhatalmakkal való szövetséget most nyilvánosabban kereste. Tudtára jött ez Ferdinándnak s a fegyveres támadás meggátlása végett követét, Lászlóffy Pál magyar udvari kanczelláriai registratort sietve menesztette Gyula-Fehérvárra.

Előttünk van a követnek aug. 5-én adott utasítás, melyben a megbeszélendő és tisztázandó kérdések közt mindjárt harmadik helyen van a Nova Transylvanica ügye is. Erre nézve az utasítás a következőket tartalmazza: «Displicenter intellexisse Suam Majestatem, quendam libellum famosum incerto authore prodysse, in eoque Principissam Transylvaniae gravioribus verbis fuisse affectam. Ex adverso vero simili quopiam libello per quendam nomine Paulum Kereszthury in praejudicium praesertim Ecclesiasticorum

[1] Ered. fogalmazvány az Orsz. Levéltárban. Eszterházy cs. lt.

et Religiosorum eidem responsum fuisse. Quae moleste Suam Majestatem tulisse cupereque similia aemulandi studia ac inquietationes sublatas esse, ac proinde pro benigni affectus ac inclinationis suae erga Principem suosque studio, mandasse defacto Comitatibus Regiis, ut ejusmodi libelli comportentur et supprimentur. Authorem vero in cujus cognitionem Sua Majestas jam prope devenit, animadversioni convenienti subjicere decrevit. Quia vero ex adverso Paulus Kereszthury foediori adhuc ac magis famoso libello in status praesertim Ecclesiastici et Religiosorum honorem grassatus est, eundem similiter ex parte Principis castigari et corrigi aequitatis justa ratio postulat.»[1]

Augusztus 10-én indult útnak Lászlóffy a királynak és királynénak a fejedelemhez és nejéhez sajátkezűleg irt leveleivel. Tizenhárom napi fárasztó kocsikázás után Görgényben találkozott Rákóczyval, a ki feleségével, Zsigmond fiával s több főurral épülő félben levő várát tekinté meg s vadászgatott. Üdvözletére a fejedelem egy főemberét küldte, a ki megértvén, hogy a fejedelemasszony számára is hozott a királynétól levelet, élénk aggodalommal kérdezősködött, vajjon van-e a levélben említés téve a gúnyiratról, mert «principissa de famoso libello hactenus nihil constitisse, imo ne id ipsi apperiatur sub gravi indignatione Principis per totam Transylvaniam interdictum esse, quasi si literae de similibus ad Principissam datae essent non levis displicentia Principi exinde emergeret.»[2]

Lászlóffy erre kijelentette, hogy a levél semmi ilyest nem tartalmaz, a királyné csupán üdvözletét és jókivánatait küldi a fejedelemasszonynak.

A kihallgatáson aztán előterjesztette a király propositióit ugyanazon szavakkal, a melyekkel az utasításban foglaltatnak. — A gúnyiratot illetőleg ez volt Rákóczy válasza: «se graviter sensisse editionem famosi libelli contra Principissam, cum qua jam per viginti sex annorum spatium in matrimonio senuisset, extradati. Responsum etiam Pauli Keresztury cum indignatione intellexisse optasseque potius, ut tenor illius libelli ipsum Principem vel ali-

[1] Orsz. Ltár. Conc. exp. canc. 1842. Nr. 305.

[2] Lászlóffy követségéről való tudósítása egész terjedelemben közölve van: Archiv für kunde österreich. Geschichts-Quellen VIII. 1852. 53 l.

quem Principuorum suorum, quam ipsam Principissam offendisset.» Egyébiránt mielőtt a propositio összes pontjaira végleges választ adna, megbeszéli előbb tanácsosaival, kik között az ősz Kassay is ott volt.

Nehány nap mulva meg is kapta Lászlóffy a következő választ: «Magis conveniens esse, ut autor libri contra Principissam editi, prius Paulo Keresztury puniatur, rationes hujus assignando, Primo, quod Paulus Keresztury suum adhuc nihil in contrarium scripsisset, dum Princeps apud Majestatem, pro satisfactione superinde sibi impendenda institisset. Praeterea quod Princeps irrequisitus, eos per Kereszturium editos libellos comportari et supprimi fecisset. Et quod magis est, ne in posterum aliqui novi libri, sine praescitu Principis in Transylvania Typis excudantur, id serio Princeps praetribuisset. Deinde quod Paulus Keresztury in doctos invectivam fecisset, quae inter pares utique transiret. Autor vero libelli contra Principissam editi, sexum foeminei offendisset recordatusque est Princeps, etiam operis Petri Pazmany, Kalauz dicti, qui si inquit attentius inspectus fuerit, non minores calumnias Calvinianis et aliis repraesentabit. Insuper prioritatem poenae vel exinde etiam hinc praestandam proponebat, quod illius sexus foeminaeus offensus esset, cui utique tamquam debiliori conniveri debitusque honor et praecedentia a sexu virili deferri, etiam inter Principes personas consvevit.»[1]

Ferdinánd a követe által tett igéretét csakugyan be is váltá. Még az nap, a melyen a Lászlóffynak adott utasítás kelt, a Nova Transylvanica elkobzása iránt a felső-magyarországi megyéknek is kiadta azon rendeletet, melyet Reizner e folyóiratban közzétett.[2]

Ugyanekkor Nyáry István grófhoz a következő meghagyást intézte:

«Ferdinandus etc. Spectabilis et Magnifice fidelis nobis dilecte. Libellos quosdam non sine laesione famae et honoris magnarum et illustrium personarum idiomate hungarico proximis temporibus

[1] Lászlóffy jelentése.

[2] «Magyar Könyv-Szemle» 1881. 222. l. Eredeti fogalmazványa az Orsz. Ltárban Conc. exp. canc. 1642. Nr. 309. ezzel a hozzáadással: «ad cottus partium Regni in feriorum sic: manibus Vice Comitis vestri, per ipsum fideli nostro Regni ipsius nostrae Hungariae Comiti Palatino tradendos . . .»

prodysse, displicenter intelleximus. Unum quidem sub titulo Nova Transylvanica in ditionibus nostris suppresso authoris nomine, alterum vero responsorium ejusdem sub nomine Pauli Kereszthury in partibus Transylvanicis evulgatum. Quae quidem cum suis publici scandali honore praesertim, uti praemissum, illustrium personarum, magnorum virorum, Statusque Ecclesiastici consultum esse cupientes Mandavimus fidelibus nostris partium illarum Regni istius nostri Hungariae superiorum comitatibus ut ejusmodi libellos apud quorumque manus reperiri poterunt conquirere et compertam manibus Vice Comitis cujuslibet Comitatus traditos, per ipsos tibi assignari facere debeant, neque deinceps quispiam tales libellos edere et evulgare imo neque conservare contra hanc expressam benignam nostram voluntatem praesummat. Quocirca fidelitati tuae benigne committimus et mandamus, quatenus dictos libellos ab ysdem recipere et supprimere et pro parte quoque tua negotium hoc ita promerere velis ac debeas. Gratia nostra Caesarea et Regia tibi in reliquo benique propensi manemus. Datum in Civitate nostra Vienna die 5 mensis Augusti 1642.»[1]

Hátra volt még, hogy másik igéretét, t. i. a szerző kipuhatolását és megbüntetését is teljesítse a király. Ezt annál könnyebben tehette, mert mikor az utasítás Lászlóffynak s a rendelet a megyékhez elkészült, a szerző már ismeretes volt. Bizonyítja ezt az a körülmény, hogy ugyanazon a papiron, mely a Nyáryhoz intézett meghagyást tartalmazza, foglaltatik az esztergomi érsekprimáshoz intézett, itt közlendő rendelet, melyről a napi dátum valószínüleg csak azért hiányzik, mert expediálása előtt a király beakarta várni, milyen eredménynyel jár követe az erdélyi udvarnál?

«Ferdinandus etc. Reverendissime in Christo Pater fidelis nobis syncere dilecte. Certum quendam libellum famosum in hoc Regno nostro Hungariae non sine laesione famae et existimationis Principissae Transylvanica prodysse, displicenter intelleximus. Quod quidem Princeps Transylvaniae quo tulerit animo vel inde apparet, quod proxime elapsis temporibus, qua per literas, qua per ablegatos satisfactionem sibi impendi; authoremque libelli castigari constanter postulaverit. Innotuit autem nobis authorem ejusmodi libelli *Georgium Zecheny* Canonicum Strigoniensem fuisse, cujus

[1] Orsz. Ltár. Conc. exp. canc. 1642. Nr. 308.

praecipitantiam animadversioni subyci et vel hoc pacto Principi satisfactionem impendi aequitatis justa ratio postulat. Cupimus itaque ut fidelitas vestra dictum Georgium Zecheny personam utpote Ecclesiasticam, vestraeque jurisdictioni subjectam exily ad tempus poena corrigere ac alio emendare velit. Cum autem per partem adversam de facto longe famosiori ac foediori libello responsum fuisse libellos tamen ipsos per Principem retractos ac suppressos extitisse acceperimus benigne statuimus ut dicti libelli etiam in ditionibus nostris prohibentur. Quocirca fidelitatem vestram clementer requirimus quatenus praescriptorum libellorum editionem ulteriorem nullatenus concedere ac permittere, quin si uspiam vel apud Bibliopolas vel vero alios nobis subjectos reperiri poterunt ad nos deferri facere ac supprimere debeatis. Gratia nostra Caesarea et Regia vobis in reliquo benigne propensi manemus. Datum in Civitate nostra Vienna die ..... mensis Augusti 1642.»[1]

Ime tehát sikerült kideritenünk, hogy az oly nagy port fölvert gúnyirat szerzője *Szecheny György esztergomi kanonok* s nem Rajki, a kit Rákóczy, vagy Hajnal, a kit tudósaink gyanusítottak. Most még csak az volna irodalomtörténetünk és könyvészetünk gyarapodására kivánatos, vajha a két «mocskos irás» előkerülne!

Szécheny György büntetését illetőleg meg kell jegyeznünk, hogy az reá nézve voltaképen «gradus ad majora» volt. 1643. nov. 20-án csanádi, 1644. szept. 13-án pécsi, 1648. ápr. 18-án veszprémi, 1658. jan. 2-án győri püspök lett; 1685. márcz. 21-én elérte a hazai legfőbb egyházi méltóságot, az esztergomi érsek-primásságot. Meghalt 1695. febr. 18-án. Még egy magyar nyelvű munkáját ismerjük: a gr. Batthyany Ádámné, gr. Formontin Aurora Katalina fölötti gyászbeszédjét, melyet mint veszprémi választott püspök 1663. jan. 10-én tartott Németujváron.[2]

[1] Orsz. Ltár Conc. exp. canc. 1642. No. 308.

[2] Kinyom. Bécsben 1654. Lásd «Könyv-Szemle» 1879. 35. lap.

KÉT MODENAI CORVIN-CODEX TÖRTÉNETE.

Csontosi Jánostól.

— Második közlemény. —

Ezen közleményben adjuk azon levéltári és diplomácziai okmányokat, melyeknek alapján a két modenai Corvin-codexet revindikálnnnk sikerült.

1.

*A karok és rendek üzenete a förendekhez, melyben a Nemzeti Múzeum művelődési missióját kiemelve ezeknek figyelmét a gróf Ráday-könyvtár és a Kovachich-féle kéziratgyüjteményre felhivják s megszerzésöket a Nemzeti Múzeum számára ajánlják.**

1840 máj. 1.

Minekutánna a' nemzeti Musaeum felállításában az Ország Rendei leginkább arról kivántak gondoskodni, hogy az olly nemű ritkaságok, könyv és kéziratok, mellyek honunknak, nemzetünknek, és az állománynak, a' hajdankorban tapasztalt viszontagságainak, fokonkénti kifejlődésének, és a magányos, úgy mint a' köz életben szokásainak, erkölcseinek és törvényeinek történeti emlékeül és felvilágosításául szolgálhatnak, az ügyetlen kezek, és idő rombolásától megóvattassanak, és a' tudományos vizsgálódásainak elősegéllésére megtartassanak: Gróf Ráday nemzetség birtokában lévő

* Kivonat az 1840-iki országgyűlés 143-ik május 1-én tartott ülésének irásaiból. 98. l., 362-ik szám alatt.

könyv, és kéziratok gyűjteménye már a' múlt országgyűlésen magára vonta az Ország Rendeinek figyelmét, meg is méltóztatott Ő cs. kir. Fő Herczegsége országunk Nádora igérni, hogy azon gyűjtemény iránt szerződésnek eszközléséről gondoskodni fog, a Karok és Rendek tehát tisztelettel megkérni kivánják Ő cs. kir. Fő Herczegségét, hogy ezen gyűjtemény tartalmának nemzeti érdekéről, — valamint szintén Kovachics Márton hátra hagyott iratai, úgy az Országban egyebütt is létező gyűjteményekről, mellyeknek megszerzése a' nemzeti Musaeum felállítása czéljait előmozditanák, magának közelebb belátást szereztetni, a' tapasztalandókból az Ország Rendeit értesíteni méltóztassék — szives bizodalommal felszólítván a' mélt. Főrendeket, hogy e részbeni kivánatuknak előmozdítására a Karokkal és Rendekkel kezet fogni méltóztassanak.

2.

Az országgyülési kérelmek és sérelmek tárgyalására kiküldött bizottság jelentése Borsod vármegye felterjesztéséről, melyben a gróf Ráday és Kovachich-féle könyv- és kézirat- és a Drevenyák-féle ásványgyüjteménynek a Nemzeti Múzeum részére leendő megvásárlását, továbbá Mátyás király külföldön elszórt könyvtárának visszaszerzését és a magyarországi vonatkozású, történeti fontossággal biró, de külföldi könyv- és levéltárakban levő okmányoknak akár eredetben, akár másolatban való megszerzését a Nemzeti Múzeum részére javasolja.

1844. május 8.

2. Borsod vármegye emlékezetbe hozza: hogy a' gróf Ráday család könyvtára, — a' néhai Kovachich Márton levél és okirati gyüjteményei, — 's a' Drevenyák Ferencz ásványainak a nemzeti muzeum számára leendő megszerzésök, a' fenséges Főherczeg Nádorra lévén bízva; az iránt ő cs. kir. Főherczegségétől további rendelkezés végett tudósítás kéressék. — Egyébiránt.

A' mennyiben dicső emlékezetű 1-ső Mátyás királyunk fényes könyvtárának némelly maradványai a' bécsi császári könyvtárban

* Kivonat az 1844-iki országgyűlés 143-ik május 8-án tartott ülésének irásaiból. 337. l.

találtatnak fel; e' felett elég nyom van arra, hogy olly maradványok Konstantinápolyban is találkoznak: — mint ezeknek a' nemzeti muzeum részére leendő kiadása és illetőleg visszaszerzése iránt ő Felsége olly hozzátétellel kéressék meg, hogy egyszersmind a' vaticanumi, velenczei, florentziai könyv- és levéltárakban lévő 's Magyarország dolgait és történeteit érdeklő okiratoknak 's leveleknek is eredetökben, vagy legalább hiteles átiratban leendő kiadásukat kegyelmesen kieszközölni méltóztassék.

Figyelemmel ő cs. kir. Főherczegségének az ország Nádorának az utóbbi országgyűlés alatt a' tek: K. K. és R. R. izenete következtében adott válaszára; nem különben a' tek. K. K. és R. Rnek a' Drevenyák-féle ásványgyűjtemény tárgyában a mélt. Főrendekhez intézett 's ezek által elfogadott izenetükre is, a' küldöttség véleménye szerint a' kivánat elsőbb részét illetőleg ő cs. kir. Főherczegségének az ország Nádorának tudósításától kelletik várni; a' kivánat utóbbi része pedig, mit az egész nemzetre nézve különös figyelmet érdemlő tárgy, külön felirás utján lenne felterjesztendő.

3. sz.

József nádor ő császári és királyi fenségének jelentése az országgyűléshez a Nemzeti Múzeum állapotáról, a wolfenbütteli herczegi könytvárral a Corvina maradványai iránt folyamatban levő tárgyalásokról és a Drevenyák és Kovachich-féle gyűjteményekről.

1844. jul. 25.

IV. SZAKASZ.

A nemzeti Múzeum és annak pénztára állapotáról.*

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

A mi már a felsorolt szaporodásokat illeti: meg kell még itt jegyezni, hogy a' Wolfenbütteli Nagyherczegi könyvtárban található néhány Corvin Mátyás hajdani könyvtárából fenmaradt ritka

* Kivonat az 1844-iki országgyűlés 181-ik julius 25-én tartott ülésének irásaiból. 561. l.

becsű munkák átengedése iránt jelenleg alkudozások folynak, — továbbá hogy valamint néhai Drevenyák Ferencz ásványgyűjteményének, — a mennyiben ebben több igen becses kivált belföldi ásványpéldányok találtatnak, úgy a gróf Ráday család 's néhai Kovachich Márton könyv-, levél- és okiratgyűjteményeinek a nemzeti muzeum számára leendő megszerzése is igen érdekes volna, — ez utóbbiak megvétele azonban a' nemzeti museum rendes jövedelmeiből, — mellyek, ha csak e részben az országosan egybegyűlt KK. és RR. valami más alapot ki nem rendelnek, a' hátra lévő belső kikészítésekre lesznek fordítandók, — a' nemzeti museum jelenlegi pénztári állapotát tekintve egyáltalában nem eszközölhető.

Mielőtt már a' nemzeti museum pénztára mibenlétének kimutatására szolgáló oklevelek adatnának elő meg említendő még e' helyütt, hogy a nemzeti museum új épülete a' fentebbiek szerint már a tökéletes elkészüléshez közel állván, 's ennek következtében a különböző gyűjtemények ebben legközelebb elhelyezendők lévén, hogy ezek elrendezése annál czélszerűbben eszközöltethessék, a szükséges felvigyázat könnyebben gyakoroltassék, 's a' rend és ezen nemzeti intézet dísze annál inkább fentartathassék, az ez előtt huzamosb ideig ürességben volt igazgatói hivatal, mult esztendőben betöltetett, 's igazgatóvá általam a tudományok, természet és művészet művei iránt tanúsított szeretete tekintetéből Kubinyi Ágoston neveztetett légyen ki, ezen hivatalát azonnal által is vette, s az idő óta teljes buzgósággal folytatja.

4. sz.

A főrendek válasza a karokhoz és rendekhez a Ráday-, Kovachich- és Drevenyák-féle gyűjteményeknek a Nemzeti Múzeum részére leendő megszerezése és a Mátyás király könyvtára ügyében intézendő felirás tárgyában.

1844. aug. 2.

A' 2-dik pontot illetőleg: valamint a gróf Ráday család könyvtárának, a' Kovachich Márton levél- és okirati gyűjteményei-

* Kivonat az 1844-iki országgyűlés 188-ik augusztus 2-án tartott ülésének irásaiból. 15. l.

nek, úgy a' Drevenyák-féle ásványgyűjteménynek is a' nemzeti muzeum részére leendő megszerezhetésük tárgyában, az utóbbi országgyűlésen a' két tábla közt meg lévén az egyezség, a mélt. Főrendek az országos választmány véleményéhez járulva, az említett köz megállapodást a' Drevenyák-féle ásványgyűjteményre is szem előtt tartatni kivánják, és — miután ő cs. kir. Főherczegsége az ország Nádora tudósítását már beadni méltóztatott a tek. K. K. és R. Rnek annak következtében az itt érintett tárgyak irant adandó további izenetüket elvárják.'

A' mi pedig ezen pont másik részére kivánt felirást illeti: ő cs. kir. Főherczegsége és a méltóságos Főrendek ahhoz egész készséggel hozzájárulnak; egyedül arra kivánják a tek. K. kat és R. ket figyelmeztetni, hogy miután egy részről, — ő cs. kir. Főherczegségének tudomására, — ő Felségének a' török udvarnál lévő követe, a Konstanczinápolyi könyvtárt megvizsgálván, ott semmi ollyast, a' mi Mátyás király könyvtára maradványára mutatna, nem talált; más részről pedig, mivel igen valószinű, hogy illyen maradványok a Bolognai könyvtárban léteznek: ennélfogva czélszerűbbnek látják, hogy Konstanczinápoly kihagyatván, Bologna említessék meg a fölirásban.

5. sz

A magyar Karok és Rendek felirata V. Ferdinánd királyhoz, melyben a Corvina külföldi maradványainak a M. Nemzeti Múzeum részére leendő visszaszerzését csere, ajándék vagy vásárlás útján kérelmezik.

1844. szept. 3.

Felséges Császár és Apostoli Király!
Legkegyelmesebb Urunk!

Azon fénykört, mely I. Mátyás királyunk országlása éveit, Magyarország határain kivül is, had és béke idején egyiránt tündöklőkké tette, különösen nevelvén ama könyvtárak is, melyek alatta és általa a magyar királyi lakokban alakultanak, s másukat azon időben Európában nem találták, azon csapások és vesztegetések közt, melyekkel a balsors a századok hosszú során keresztül ottan-ottan sujtotta hazánkat, egyik legfájdalmasabb az: *hogy a tisztes régiség említett könyvkincstárából részint a nagy emlékezetű*

király elhunyta utáni gondatlanság és pazarlás, nagy részint pedig a kezeire került nagy kincs becsét nem érzett pusztító ellenség vad dühe miatt, ha csak reá maradt polgari ereklye gyanánt is — egy darabot se bir a nemzet.

E keserű fájdalom mértékét öregbíti az is, hogy hazánk évkönyveikből sok fontos oly dolgok kellő ismerete hiányzik, melyek még vagy épen nem tudatnak, vagy kétes homálylyal takarva levő körülményeik és kivált okaik nyomós felvilágosítást várnak és kívánnak, mindezek pedig akkép azért állanak, mert azon levél- és könyvtárak, melyek a mondott végre szükséges kútfőket és okiratokat nyujthatnának a szaktudósoknak, azok előtt mindeddig fel nem nyiltanak.

Hogy tehát a nemzet e lényeges fogyatkozásain a lehetőségig segíteni lehessen, Felségedet utódaink nevökben is alattvalói bizodalommal s fiúi buzgó tisztelettel kérjük : hogy a mennyiben tudatik, hogy I. Mátyás királyunk hajdani fényes könyvtárának némely maradványai különféle helyekről s utakon és időkben *a császári bécsi könyvtárban kerülvén, annak belsejében tartatnak*, e fölött igen valószinű, hogy hason maradványok a *bolognai* könyvtárban találkoznak, *Felséged mindazoknak a nemzeti Múzeum részére leendő kiadását*, részint *kegyelmesen elrendelni, részint pedig visszaszerzésöket a római vaticanumi, berlini, velenczei és flórenczi könyv- és levéltárakban századok óta elzárva levő s Magyarország dolgait és történeteit mind érdeklő, mind pedig sok részben felvilágosítható okiratoknak és leveleknek ezen ott kevéssé érdekes, de hazánkra nézve megbecsülhetetlen diplomatikai kincseknek is eredetökben vagy legalább hiteles átiratbani kiadásukkal együtt hathatós közbenvetésével a nemzet örök hálájára eszközölni méltóztassék.*

Kik egyébiránt királyi kegyelmébe jobbágyi alázatossággal ajánlottak maradunk.

Kelt szabad királyi Pozsony városában, September hava harmadik napján az 1844-ik évben tartatott országos ülésünkből.

Császári királyi Felségednek

legalázatosabb káplánjai, szolgái s örök hűségű jobbágyai, Magyarországnak s ahhoz kapcsolt részeknek országosan összvegyült Rendei.[1]

[1] Kivonat az 1844-iki országgyűlés szeptember 3-án tartott 211-diki üléséből. L. az országgyűlés irományait.

6. sz.

V. Ferdinánd király kegyelmes királyi válasza, melyben a Karok és Rendek a Corvina külföldi maradványainak a M. Nemzeti Múzeum kiegészítése érdekében leendő visszaszerzése ügyében hozzá intézett feliratára megigéri, hogy a körülményekhez képest minden lehetőt megtesz arra nézve, hogy a Karok és Rendek kívánsága teljesüljön.

1844. nov. 4.

16,886. 1844.
966. nov. 4.

Ad demissam Statuum et Ordinum Repraesentationem circa perquisitionem manuscriptorum bibliothecae Mathiae 1-mi Regis Hungariae substratam, antelatam suam Majestatem Regiam ea quae ad implementum desiderii huius pro ratione subversantium adjunctorum fieri poterunt benigne curaturam esse.

7. sz.

V. Ferdinánd király legfelsőbb parancsa hg. Metternich Lothár császári államkanczellárhoz, melyben a magyar Karok és Rendek felirata következtében utasítja, hogy a külföldi könyvtárakban levő Mátyás király könyvtárából származó kéziratoknak a M. N. Múzeum kiegészítésére, legalább másolatban leendő visszaszerzése ügyében a külföldi követségek útján tegyen meg minden intézkedést.

Lieber Fürst von Metternich! Die reichstäglich versammelten Stände Meines Königreichs Ungarn haben Mir die Bitte vorgetragen, womit wénigstens Abschriften der in den Archiven und Bibliotheken zu Bologna, Rom, Florenz und Berlin etwa vorfindigen auf das Königreich Ungarn sich beziehenden Manuscripte der ehemaligen Corvinischen Bibliothek zur Ergänzung de National-Museums erwirkt werden möchten.

Sie werden im Wege der betreffenden Gesandtschaften zur Realisirung dieses Wunsches nach Möglichkeit beitragen.

Wien, am 3-ten November 1844.

Ferdinand, m. p.

8. sz.

A bécsi császári udvari könyvtár ismertetése Mátyás király könyvtáráról és könyveiről, melyet a cs. kir. udvari államkanczellária és a monarchia külföldi követeinek tájékozására irt.

1845.

1. Die Bibliothek des Königs Matthias (Corvinus) in Ofen war allerdings von grossem, *relativen* Werthe, man schätzt die Anzahl der Bände (Manuscripte und Bücher) zur Zeit ihrer Blüthe auf 50,000, zu ihrer Herbeischaffung hatte der König die bedeutendsten Auslagen gemacht; ihr grösster Reichthum mochte wohl in den Abschriften *philosophischer* Codices MSS. bestehen, welche auf König Matthias Kosten meist in Italien angefertigt wurden.

2. Nach K. Matthias Todt († 1490.) gerith sie in Verfall und wurde theils durch die Sorglosigkeit der Könige Uladislaw und Ludwig, vorzüglich aber durch die Eroberung Ofens durch die Türken dilapidirt so, dass bei der Wiedereroberung Ofens nur ein unbedeutender Rest sich vorfand.

3. Die Manuscripte der corvinischen Bibliothek sind in den verschiedensten Bibliotheken zerstreut, die meisten derselben (bisher bekannt gewordenen) mag wohl die *Wiener Hofbibliothek* besitzen, doch sind, welche in Wolfenbüttel, Dresden, Leipzig, London, Hill (Philippsche Bibliothek?), Paris, Venedig, Bologna. Ferrara.

4. Wie schon bemerkt wurde, waren die meisten Handschriften entweder Abschriften von lateinischen und griechischen Klassikern, oder theologischen Inhalts, *zur Geschichte Ungarns* villeicht nur sehr wenige, wenigstens sind bisher keine solche bekannt geworden und doch scheinen die ungarischen Patrioten *lediglich solche* im Auge zu haben.

5. Da nach dem Inhalt des alllerhöchsten Handbillets nur die in den Bibliotheken und Archiven (?) von *Bologna*, *Rom*, *Florenz* und *Berlin* etwa vorfindlichen Manuscripte berücksichtigt werden, so möchte man glauben, dass die beim Landtage versammelten Herrn nicht wussten, was sie eigentlich verlangen sollten.

6. Will man dem ungarischen National Museum als eine *wahre* und *erpriessliche* Bereicherung angedeihen lassen, so müss-

ten sich die Nachforschungen auf die übrigen Bibliotheken Europas ausdehnen und es währe vor der Hand räthlich, im Wege der kaiserlichen Gesandtschaften die Existenz solcher Codices Manuscripti in den verschiedenen Bibliotheken auszumitteln. Die Bibliothekäre wären also um Notizen über etweiger Corvinische Codices zu ersuchen, diese nach und nach eingehende Notizen wären Sr. Excell königl. Hoheit dem Hl. Erzherzoge Palatin vorzulegen, damit etwa die königliche Akademie in Ungarn Namens der ganzen Nation jene Handschrifte näher bezeichne, deren Abschriften sie wirklich wünschen. Gleich jetzt Abschriften fordern ist unräthlich, denn erstens weiss man nicht, *ob es der Mühe werth* ist und zweitens muss die *Ausdehnung* dieser literarischen Bereicherung zur näheren Bestimmung vorliegen.

Wenn nur Ungarica im engeren Sinne gewünscht werden, dürften die Auslagen übrigens nicht sehr bedeutend werden.

Man vergleiche übrigens: Budiks Aufsatz: «Entstehung und Verfall der berühmten, von König Mathias Corvinus gestifteten Bibliothek zu Ofen» in den Wiener Jahrbüchern der Literatur v. J. 1839., 88. B., Anzeigeblatt S. 37—56.

Ein ungarischer Gelehrter Petrovics der auf Kosten der ung. Gelehrten-Gesellschaft reiste, hat die in deutschen, englischen und französischen Bibliotheken befindlichen Codices MSS. der ehemaligen Corviniana bezeichnet, leider besitzt aber die Hofbibliothek die Jahrgänge des «Tudománytár» nicht, in denen dieses Verzeichniss vorkömt.

9. sz.

A bécsi császári udvari titkos államkanczellária körjegyzéke a monarchia külföldi követségeihez Mátyás király könyvtára maradványainak kinyomozása és a Nemzeti Múzeum kiegészítése érdekében leendô visszaszerzése dolgában.

1844. decz. 5.

An die *Botschaften*: zu Rom, Paris, London.
An die *Gesandtschaften*: zu Berlin, Hannover, Dresden, Florenz.

Wien, den 5. Dec. 1844.

Die jüngst reichstäglich versammelten Stände des Königreichs Ungarn haben Sr. Maystt. den Wunsch unterthänigst vorgetragen,

durch Allerhöchste Vermittlung von den in verschiedenen Bibliotheken Europas zerstreuten Manuscripten der ehemaligen Corvinischen Bibliothek zu Ofen, in soferne sich solche auf das Königreich Ungarn beziehen, zum wenigstens Abschriften zu erhalten.

Die allerdings namhafte Bibliothek, welche König Mathias Corvinus von Ungarn gesammelt hatte, gerieth durch die Sorglosigkeit seiner Nachfolger der Könige Vladislaus und Ludwig sehr in Verfall und wurde nach dem spätere Eroberung Ofens durch die Türken fast ganz zerstreut.

Es sollen nun nach seither bekannt gewordenen Nachrichten sich derlei Corvinische Manuscripte in den Bibliotheken zu Rom, Bologna und Ferrara, zu Paris, in England, zu Berlin, Wolfenbüttel, Dresden und Leipzig, zu Florenz befinden, und da es der Wille Sr. Maystt. ist, dass Schritte zu geschehen haben um den vorerwähnten Wunsch der Ungarischen Reichsstände nach Möglichkeit zu erfüllen, so werden Euer Wohlgeb. zuförderst beauftragt sich die Kentnisse und werden thunlich das Verseichniss der dort befindlichen aus der Corvinischen Bibliothek herrührenden Manuscripte zu verschaffen, und selbe zu senden, damit man beurtheilen könne, von welchen dieser Manuscripte erlohnen würde um die Bewilligung zur Abschriftnahme einzuschreitten, wenn deren Abtretung nicht etwa durch Kauf oder Tausch zu erzielen wäre.

In soferne derlei Manuscripte sich noch in dem alten Einband befinden, ist ihr Ursprung durch den darauf abgedrückten Corvinischen Raben erkenntlich, ausserdem dürften sie durch die Bezeichnungen der Bibliothekare bekenntlich seyn.

Euer Hochwg. werden es sich bestens angelegen seyn lassen, dieser allhten Absicht in gewünschter Weise zu entsprechen.

Metternich, mp.

10. sz.

A m. kir. udvari kanczellária kéri a császári államkanczellárt, hogy a Corvina maradványainak visszaszerzése ügyében a külföldi követségek útján folyamatba tett nyomozások eredményei vele közöltessenek.

1844. decz. 12.

D. 19,292/1132.

Note. Nachdem allhst Se. Maystt. auf die durch die Reichsstände von Ungarn vorgelegte Bitte, womit die in den Archiven und Bib-

liotheken zu Bologna, Rom, Florenz und Berlin etwa vorfindigen auf das Königreich Ungarn sich beziehenden Manuscripte der ehemaligen Corvinischen Bibliothek, wenigstens in der Abschrift zur Ergänzung des National-Museums erwirkt werden möchten, vermög einer an diese Hofkanzlei unterm 3-ten November l. Js. erlassenen a. g. Entschliessung, die im Wege der Gesandtschaften diesfalls vorzuhnehmenden Nachforschungen anzuordnen geruhten; so gibt man sich die Ehre, Eine Löbl. kk. geh. Hof- und Staatskanzlei dienstfreundschaftlichst zu ersuchen: womit es gefällig seyn wolle, die Resultate dieser Nachforschungen seiner Zeit hieher mitzutheilen.

Wien, den 12-ten December 1844.

Majláth, mp.

An Eine Löbl. k. k. geh. Hof- und Staatskanzlei.

Kívül:
pr. 2/1. 45.

Ungar. Hofkanzlei.

12. December 1844.

Um das Resultat der gepflogenen Nachforschungen nach den in auswärtigen Archiven zerstreuten Manuscripten der ehem. Corvinischen Bibliothek zu Ofen.

11. sz.

A császári udvari államkanczellária válasza, a magyar királyi udvari kanczelláriához, melyben a Mátyás király könyvtára ügyében a külföldi követek útján megindított nyomozások eredményeit ezzel készséggel közölni igéri, hogy a magyarországi hatóságoknak módjukban legyen a további lépések iránt határozni.

1845. jan. 5.

An die k. ung. Hofkanzlei.

Wien, 5. Jäner 1845.

Auf die schätzbare Zuschrift vom 12. u. M. u. J. D. 19,293/5132 habe ich die Ehre vorläufig zu erwiedern, dass ich nach Empfang des Allhsten Befehlschreibens wegen der angeblich in den Biblio-

theken von Bologna, Rom, Florenz und Berlin befindlichen Manuscripte aus der ehemaligen Corvinischen Bibliothek sowohl an die betreffenden kk. Missionen zu Rom, Florenz und Berlin, als auch auf die durch die Archivsdirektion erhaltene Anzeige dass derlei Manuscripte sich ebenfalls in anderen Bibliotheken zerstreut finden dürften, an die kk. Gesandtschaften zu Dresden, Paris, London und Hannover geschrieben habe, um vorerst erheben zu lassen ob sich derlei Manuscripte in dortigen Bibliotheken befinden und von welcher Art sie seyen, dann ob eine Hoffnung vorhanden wäre selbe auf billige Bedingungen im Originale zu erhalten, oder ob und wie deren Copirung zu bewerkstelligen wäre.

Sobald nun diese Auskünfte einlangen, werde ich nicht verfehlen selbe einer löbl. kön. ung. Hofkanzlei mitzutheilen, damit sonach von den betreffenden Ungarische Landes Behörden entschieden werde, was weiter in der Sache zu geschehen habe, und welche Aufträge den k. k. Gesandtschaften zur Realisirung der von den Ständen des Reiches geäusserten diesfälligen Wünsche zu ertheilen seyen.

Metternich, mp.

12. sz.

A bécsi császári udvari titkos államkanczellária átirata a magyar királyi udvari kanczelláriához, melyben a Corvina maradványai ügyében megejtett külföldi nyomozások eredményeiről értesíti.

Bécs, 1845. jul. 30.

$\frac{12,754}{714}$ 1845.

Note.

Praes: 4. Aug. 845.

Aus den gegen gefällige Rückstellung mitfolgenden Berichten der betreffenden k. k. Missionen und deren Beilagen, wolle eine löbliche k. ungarische Hofkanzlei das Resultat der Nachforschungen entnehmen, die in den Archiven und Bibliotheken zu Rom, Ferrara, Bologna, Florenz, London, Berlin, Dresden und Wolfenbüttel, wegen Auffindung von auf Ungarn bezüglichen Manuscripten der ehemaligen Corvinischen Bibliothek eingeleitet worden sind.

Indem ich mir die Ehre gebe, solche einer löblichen k. ungarischen Hofkanzlei in Erwiderung der geehrten Note vom 12-ten Dezember v. J. 19,292, nebst der mir über diesen Gegenstand zugekommenen Note der k. k. vereinten Hofkanzlei mitzutheilen und mir vorbehalte, die von der k. k. Bothschaft zu Paris zu gewärtigende Auskunft nachträglich bekannt zu geben, ersuche ich Hochdieselbe, mir seiner Zeit dasjenige bekannt geben zu wollen, was wegen Uiberkommung von Abschriften des einer oder andern Manuscriptes in Hochdero Absicht liegen dürfte.

Wien, den 30-ten Juli 1845.

In Abwesenheit des Herrn Haus- Hof- und Staatskanzlers

Ottenfels, mp.

An die löbliche k. ungarische Hofkanzlei.

13. sz.

A cs. kir. udvari titkos államkanczellária átirata a m. kir. udvari kanczelláriához, a bécsi császári titkos levéltárban, továbbá a cs. kir. velenczei és a bécsi császári udvari könyvtárban levő Corvin-codexek kinyomozása ügyében.

1847. febr. 11.

$\frac{3717}{281}$ P. $\frac{3052}{152}$ 1847.

Note.

Praes. 16. Febr. 847.

Mit der schätzbaren Zuschrift vom 7/1 v. V./1 Z. 215. erneuert die löbliche k. ungarische Hofkanzlei das in der verehrten Note vom 12. December 1844. Z. 19,292. gestellte Ansinnen, um Einleitung der erforderlichen Nachforschungen hinsichtlich der in den k. k. Archiven etwa vorfindigen, auf das Königreich Ungarn sich beziehenden Manuscripte der ekemaligen Corvin'schen Bibliothek.

Dass von den Büchern und Handschriften der erwähnten Bibliothek nie Etwas in das Archiv der vereinigten Hofkanzlei gelangt sey, dürfte der löblichen k. ungarischen Hofkanzlei aus der Zuschrift der k. k. geheimen Haus- Hof- und Staatskanzlei vom 30. Juli 1845. bekannt sein.

Da jedoch die löbliche k. ungarische Hofkanzlei nunmehr auf die k. k. Bibliotheken zu Wien und Venedig hindeutet, so leitet man unter Einem die entsprechende Nachforschung in Betreff der hiesigen Universitätsbibliothek durch den u. ö. Regierungspräsidenten, und hinsichtlich der k. k Bibliothek zu Venedig durch den dortigen Landesgouverneur ein und behält sich vor, den Erfolg derselben der löblichen k. ungarischen Hof-Kanzlei ehethunlichst bekannt zu geben.

In betreff der k. k. Hofbibliothek muss es der löblichen k. ungarischen Hofkanzlei überlassen werden, sich diessfalls an die Vorstehung derselben zu wenden, insofern von der Zeit, wo Mathias Corvin hier lebte, etwas zurückgeblieben seyn dürfte, da vermuthet wird, dass im 16-ten Jahrhunderte, während der türkischen Invasion vieles verschleppt und nach England verkauft worden ist.

Wien, am 11. Hornung 1847.

Inzaghi, mp.

An Eine löbliche k. ungarische Hofkanzlei.

14. sz.

A m. kir. udvari kanczellária elnöki átirata gróf Ditrichstein cs. kir. főkamaráshoz a bécsi császári udvari könyvtárban levő Corvin-codexek kinyomozása és a Nemzeti Múzeum kiegészítése érdekében mikénti visszaszerzése ügyében.

1847. márt. 4.

B. 3052/152.

Präsidial-Sclreiben.

An den Grafen Ditrichstein k. k. Oberkämmerer.

Die Reichsstände von Ungarn haben Seiner Majestät die Bitte vorgelegt, dass die in der k. k. Hofbibliothek etwa vorfindigen, auf das Königreich Ungarn sich beziehenden Manuscripte der ehemaligen Corvinischen Bibliothek, zur Ergänzung des ungarischen National-Museums erwirkt werden möchten.

In Folge dieser, durch die Allerhöchste Entschliessung vom 3-ten November 1844. der weitern Dicasterial-Verhandlung anheimgestellten Bitte, gebe ich mir die Ehre Euer Excellenz zu ersuchen, die diesshalbs erforderlichen Nachforschungen gütigst einleiten und

das Verzeichniss der vorgefundenen Manuscripte, so wie Hochdero weise Ansichten, ob dieselben im Original oder in einer Abschrift an das National-Museum abgetreten werden könnten, mittheilen zu wollen.

Wien, den 4-ten März 1847.

Apponyi, mp.

15. sz.

A m. kir. udvari kanczellária megkeresése a bécsi császári udvari könyvtár elüljáróságához a Mátyás király könyvtára itt levő maradványainak kinyomozása és a Nemzeti Múzeum kiegészítésére leendő átengedése iránt.

1847. márcz. 4.

B. 3052/152.

An die Vorstehung der k. k. Hofbibliothek, dem Custoden Baron Münch-Bellinghausen.

Die Reichsstände von Ungarn haben Ser. Majestät die Bitte vorgelegt, damit die in der k. k. Hofbibliothek etwa vorfindigen, auf das Königreich Ungarn sich beziehenden Manuscripte der ehemaligen Corvinischen Bibliothek zur Ergänzung des ungarischen National-Museums erwirkt werden möchten: in Folge dieser durch die Allerhöchste Entschliessung vom 3-ten November 1844. der weitern dicasterial Verhandlung anheimgestellten Bitte ersuche ich Euer Hochgeboren die diesshalbs erforderlichen Nachforschungen gütigst einleiten und das Verzeichniss der vorgefundenen Manuscripte so wie dero Ansicht, ob dieselben im Original oder in Abschrift an das National-Museum übermittelt werden könnten mittheilen zu wollen.

Wien, den 25. Feber 1847.

Zsedényi, mp.

16. sz.

Herczeg Metternich Lothár bécsi csász. kir. államkanczellár utasítása a toszkánai cs. kir. osztrák követséghez, a flórenczi és modenai Corvin-codexek megszerzése ügyében.

1847. febr. 6.

6. Februar 1847.

Ew. Bericht vom 18-ten Február 1845. Z. 18. über die in der Laurentianischen Bibliothek zu Florenz befindlichen, aus der

ehemaligen Corvinischen Büchersammlung herrührenden Manuscripte ist seiner Zeit der kön. ungarischen Hofkanzlei mitgetheilet worden. Diese Hofstelle hat nun meine Verwendung zur Erwerbung dieser interessanten Uiberreste eines ehemals Ungarn angehörigen reichen Bücherschatzes, sei es als Geschenk oder durch Ankauf in Anspruch genommen. Ich kann es nur dero Umsicht überlassen, ob und in welcher Weise in dieser Richtung Schritte gemacht werden können. Für den Fall aber, dass zu einer unentgeltlichen Wieder-Erlangung dieser Manuscripte keine Hoffnung vorhanden wäre, wollen mir Ew. Ew. die Anzeige erstatten, ob selbe etwa durch Tausch oder gegen Bezahlung, und um welchen Preis zu erhalten wären.

Was jedoch die Bibliothek zu Modena und die in derselben befindlich sein sollenden, ehemals Corvinischen Bücher betrifft, so sehe ich mich, da die ungarische Hofkanzlei auf die von Ew. Ew. gestellten Anträge wegen Absendung eines Literaten und namentlich des H. Gar zur Durchforschung der dortigen Bibliotheken nicht eingegangen ist, nunmehr im Falle, dieselben zu ersuchen, sich in anderer Weise genaue Kunde darüber zur verschaffen und für den Fall, als derlei Bücher und Manuscripte sich dort vorfinden, gleichzeitig über die Möglichkeit und Modalität ihrer Erwerbung für die ungarischen Stände Nachricht einzuziehen. Da beide Souveraine von Toskana und Modena als königl. Prinzen von Ungarn diesem Lande angehören, und der Herr Herzog von Modena überdiess ansehnlicher Gutsbesitzer in Ungarn ist, so dürfte ein Opfer, welches sie in dieser Beziehung den Ständen dieses Landes brächten und welches im Grunde auf eine billige Restitution hinausliefe, gewiss nur einen ihnen und dem Gesammthause günstigen Eindruck erzeugen.

Das Resultat Ihrer diesfälligen Schritte und Nachforschungen wollen Ew. mit thunlichster Beschleinigung anzeigen, da man noch vor Beginn des nächsten ungarischen Reichstages in dieser Angelegenheit wo möglich ein Resultat zu erwarten wünschte.

Empfangen etc.

Metternich, m. p.

Czím:

An den Freiherrn von Neumann, k. k. Gesandten in Florenz.

17. sz.

Schnitzer-Meerau a toszkánai osztrák követség tanácsosának bizalmas diplomacziai jegyzéke Molza József marquishoz a modenai fejedelem külügyminiszteréhez, melyben a magyar országgyülés és Ő Felsége kivánságára hivatkozva a fejedelemtől néhány Corvin-codexet kér ajándékba.

1847. szept. 27.

(Confidentielle.) Florence, 27. Septembre 1847.

Monsieur le Marquis,

Les Etats du Royaume de Hongrie ont exprimé à S. M. l'Empereur et Roi le désir de recouvrer les Manuscrits de l'ancieune Bibliothèque du Roi Mathias Corvin qui furent dispersés par les guerres successives et passèrent en possession de différentes Bibliothèques de l'Europe.

Afin de seconder les voeux de la Nation et des Etats hongrois, Sa Majesté a ordonné à ses Missions auprès de Gouvernemens et aux Bibliothèques auxquels se trouvent de tels Manuscrits, de faire des démarches à l'effet d'en obtenir, s'il était posssible, la restitution au moyen d'achat ou bien d'un échange envers d'autres objets littéraires également précieux. Les Etats susdits attachent surtout du prix au recouvrement de ceux qui traitent du Royaume de Hongrie. La Bibliothèque Royale d'Este étant enrichie d'un nombre assez considérable de Manuscrits appartenus anciennement à la Bibliothèque de Bude et qui furent achetés en 1560 à Venise par le Duc Alphonse II. — je dois avoir l'honneur de Vous adresser, Monsieur le Marquis, confidentiellement la demande, si un échange ou achat de ces manuscrits, tous ou en partie, pourrait s'effectuer. Votre Excellence n'ignore point le culte aussi juste que général, que la Nation hongroise voue au glorieux souvenir du Roi Corvin, il serait donc vivement à dessiner que ses voeux pour le recouvrement de ces reliques puissent être accomplis.

Son Altesse Royale Monseigneur l'Archiduc Duc de Modène appartenant à cette Nation par ses titres et droits de Prince Royal de Hongrie, où Elle possède en outre des propriétés très considérables, quelques sacrifices qu'Elle serait disposé à faire aux Etats

hongrois en accordant leur désir, et qui en dernière analyse porterait à bon droit le caractère d'une simple restitution, ne sauraient pas manquer de produire une impression très avantageuse dans le Royaume et qui serait répandue en même temps sur toute l'Auguste Maison Impériale.

Veuillez avoir la haute complaisance, Monsieur le Marquis, de bien Vous pénétrer des motifs qui ont déterminé la Cour Impériale à charger les Missions de faire ces ouvertures, et veuillez en former un objet principal de Vôtre intérêt et intercession particulière auprès de Son Altesse Royale, Vôtre Auguste Seigneur et Maître, afin de pouvoir me mettre aussitôt que possible à même d'informer ma Cour du résultat de la présente démarche confidentielle, qui doit être communique à la prochaine Diète dont la convocation est imminente.

Je saisis cette occasion pour avoir l'honneur de renouveler à Vôtre Excellence l'assurance de ma plus haute considération.

Schnitzer-Meerau.

À Son Excellence Monsieur le Marquis Molza, Ministre des affaires Étrangères etc. etc. etc.

Florence.

18. sz.

A modenai könyvtár jelentése a gyűjteményében lévő Corvin-codexekről és a felajánlandó Corvin-codexekért cserébe kérendő modenai krónikákról.

1847. szept. 30.

Alcuni Cenni sui Manoscritti Estensi stati un tempo de Re Mattia Corvino.

I Codici pervenuti all'Estense molto dopo l'uccisione di Re Lodovico d'Ungheria fatta dai Turchi l'anno 1526 e la conseguente dispersione della Biblioteca di Buda, hanno una tal quale importanza storica Italiana.

Giàcchè sono essi quasi tutti miniati e mersi d'oro da Atavante Fiorentino siccome appare dai noti emblemi di quel famoso alluminatore: sono tutti di una età e probabilmente descritti in Firenze, come sembra attestarlo la nota seguente posta in fine

dell' Ammiano Marcellino, che mostra una lettera consimile a quella dei due *S. Gregorii* e del *S. Agostino*: *Anno salutis humanae MCCCCLXXXVIII. et XII. mensis Februarii celebre hoc opus Florentiae absolutum est, die autem Jovis, hora vero diei XIIII. Laus honor ecc.*

E mostrando nel carattere, qualora se ne eccettui il Merula di provenire da due soli ammanuensi, si può anche credere, che siano fatica di due celebri Italiani cive Taddeo Ugoletti Parmigiano e Bartolomeo Fonti, che erano stati appunto da quel munifico Re spediti e mantenuti a Firenze per copiarvi a conto di lui e opere migliori che vi trovassero.

Il Sottoscritto crede della propria doverosa obbedienza di porre a notizia dell' E. V. che il Sr. Tommaso Gar, Segretario un tempo del Nobilissimo Sre Maurizio Dietrichstein, allora Maggiordomo Maggiore di S. M. l'Imperatrice Regina, gli raccontò come nella J. R. Biblioteca di Vienna esistano di provenienza Rangoni Marchese Gherardo, molte Chroniche e Storie Manoscritte di Modena e degli Stati Estensi, colle quali, quando piacesse alla generosità di S. A. Padrone privarsi dei Codici Corviniani si potrebbe forse tentare un cambio.

R. Biblioteca, 30. Settembre 1847.

Umilissimo Devmo Servitore

Giovanni Galvani.

19. sz.

A modenai könyvtár kimutatása a gyüjteményében levő Corvin-codexek (9 db.) provenientiájáról, számáról és jegyzékéről.

1847. szept. 30.

L' J. R. Ministro ha attinto la notizia dei Codici, un tempo del Re Mattia Corvino, ora posseduti dall'Estense certamente dalla Istoria della Letteratura Italiana del Cav. Tiraboschi ove (T. VII. a facc. 229. 330. in nota) dopo aver tributate al Duca di Ferrara Alfonso II. le meritate lodi di protetiore munifico della lettere e dei letterati, riporta estraendola dall' Archivio Ducale una lettera di Girolamo Faletti, scritto al Duca prefato da Venezia, in data 23. Novembre 1560; dove tra l'altre cose si dice:

«Quello di cui e questo Aristotile si ritrova haverse molti de' libri che furono dal Re Matthia, scritti a mano, cosi Greci come Latini, dal quale, poichè per prezzo non si posson havere essendo questo d'avantaggio ricco et potente, vedrò col tempo et con la destrezza cavarne a poco a poco il meglio, et rendasi l'Eccellenza V. secura che non passera molto che ne sarò possessore, con comodo di poterne fare trascrivere la miglior parte.» — Aggiange poi il Tiraboschi di suo: «Egli e verisimile che il possessore dei libri del Re Mattia diverisse poi più pieghevole, e che vendesse al Duca que' Codici, i quali distinti ancora coll' arme di quel Sovrano, si trovano in questa Ducale Biblioteca.»

Non possedendo l'Estense nessun documento, che comprovi la provenienza distinta degli antichi suoi acquisti, e tanto più se questi siero di Fondo Ferrarese, e potendo questa ricerca eseguirsi solo nel Ducale Archivio Segreto, cosi la predetta Biblioteca non ha altro argomento per aggiudicare alcuni suoi Codici alla formosa Libreria del Re sullodato, se non che gli Scudi reali d'Ungheria, e le armi speciali del Corvino che ne distinguono le prime fronti. Annoverando dunque quelli a me noti che portano l'accennato indizio, sono i seguenti:

1. S. Augustini Opus contra Faustum Manicheum et contra Julianum Pelagianum.

2. S. Hieronymus In epistolas Pauli ad Galatas, ad Ephesios, ad Titum, ad Philomenem.

3. S. Gregorii Papae Dialogi et Vita eiusdem per Joannem Diaconum.

4. S. Gregorii Papae Homeliae in Ezechielem Prophetam.

5. S. Ambrosii Opera varia.

6. Georgii Merulae Alexandrini Opera.

7. S. Joannis Chrysostomi Homeliae in Epistolam primam ad Timotheum per Ambrosium Monachum e Graeco in Latinum translatae.

8. Ammiani Marcellini Rerum Gestarum Libri reliqui.

9. Leonis Baptistae Alberti De Re Aedificatoria.

20. sz.

A modenai esztei könyvtár igazgatósága jelenti, hogy a könyvtár Mátyás király codexeit, II. Alfons ferrarai herczeg számára Girolamo Faletti ferrarai követ Velenczében 1560-ban vásárolta, továbbá hogy a codexek Mátyás király számára Florenczben Taddeo Ugoletti és Bartolomeo Fontio felügyelete alatt készültek és Attavantes által vannak festve.

1847. okt. 7.

Modena, 7. Ottobre 1847.

Il chiarissimo letterato Girolamo Faletti Cavaliere e Conte di Trignano Oratore ordinario dei Duchi di Ferrara Ercole II. ed Alfonso II. presso la Serenissima Republica Veneta scriveva a quest' ultimo da Venezia in data 23 Novembre 1560. annunciandogli trovarsi quivi presso un ricco e potente Signore molti de libri che furono del celebre Mattia Corvino Re d'Ungheria, e che egli porrebbe ogni opera e destrezza sua per cavargli dalle mani a poco a poco il meglio de medesimi, ed inviarlo come presiosissimo acquisito a Ferrara.

E da credere che la diligenza di lui ottenesse buon frutto tra la data avvertita ed il 3. Ottobre 1564. epoca della sua morte in Padova, poiche i due Codici che s'inviano mo tramo chiavamente avere appartenuto al Corvino. Essi poi hanno una tal qual importanza anche estrinseca nella storia delle lettere e delle arti Italiane giacche furono descritti in Firenze con molta probabilità e l'uno pev cura di Taddeo Ugoletti Parmigiano e l'altro di Bartolomeo Fonti, che erano stati appunto da quel munifico Re spediti e mantenuti a Firenze per exemplarvi a suo conto le opere migliori che vi trovassero, e furono alluminati e messi ad oro dal celebre Attavante Fiorentino, che sullo scorcio del secolo XV. fu tra i piu prestanti miniatori che potesse vantare la Toscana madre fecondissima d'ogni bell' arte.

La descrizione dei Codici si estrae dal Catalogo Ragionato dei Manoscritti della R. D. Biblioteca Estense.

Pel R. D. Bibliotecario di Corte assente Conte Giovanni Galvani Vice-Bibliotecario

Luigi Lodi, m. p.
Ve. Segretario.

21. sz

Ferencz modenai fejedelem elrendeli, hogy modenai könyvtárából két latin Corvin-codex Ő császári királyi Felsége számára átengedtessék, és Molza marquis modenai külügyminister elismervénye arról, hogy ezeket a flórenczi osztrák követnek megküldötte.

1847. okt. 8.

Il Bibliotecario D. Celestino Cavedoni consegnera al Marchese Molza Ministro degli Affari Esteri due volumi già appartenenti alla Biblioteca del Re Mattia Corvino, contenenti l'uno lettere di S. Gio. Chrisostomo sulle lettere a Timoteo ed altro, e l'altro di S. Girolamo sulla lettera di Galati ecc., ambidue in pergamena ecc., per essere messi a dispozione die S. M. R. A

Modena, 8. Ottobre 1847.

Segnato: *Francesco.*

Addi 9. do. Dal Mro degl' Affari Esteri Il Sottoscritto dichiara di avere ricevuti dalla R. Biblioteca i due volumi sovrindicati per ispedirli alla Legazione Austriaca in Firenze.

Il Ministro
fermato — *G. Molza.*

22. sz.

A modenai esztei könyvtár szakszerüen leirja a fejedelem által a Nemzeti Múzeumnak ajándékozott Jo. Chrysostomus codexet.

1847. október.

S. Jo. Chrysostomus.

S. Joannis Chrysostomi Omeliae in epistolam primam ad Timotheum per Ambrosium Monachum e graeco in latinum translatae: Unus ex apostoli discipulis Timotheus fuit. Attestatur autem. Numerantur Homeliae duodeviginti. Eiusdem in epistolam secundam ad Timotheum Homeliae X: *Quid sibi vult quod secundam quoque.* Nunquam, opinor, interpretatio harum et superiorum prodiit.

Eiusdem S. Joannis Crisostomi in epistolam ad Titum incipit Omelia: *Unus ex Pauli sociis hic fuit vir probatus.* Home-

liae sunt numero VI, quarum interpretationem uti et sequentium reiecit Montfauconius in sua praeclara S. Chrisostomi editione.

Eiusdem *Joannis Chrisostomi in epistola Sancti Pauli apostoli ad Philemonem Commentarium incipit feliciter argumentum*: *Primum necessario dicendum, quod sit epistolae huius argumentum.* Commentarius hic complectitur Homilias III. Eiusdem *Epistolae Joannis Chrisostomi ad Olympiadem Matronam incipit feliciter: Domine venerabili ac beatissime sorori Olympiadi Johannes episcopus in domino salutem. Age rursus meroris tui vulnus.* Secunda incip: *Sufficere quidem poterat ex eo, quae prioribus diebus ad se scripsimus epistola* Tertia: *Ex corpora vehementioribus colluctata febribus.*

Codex membr. in folio saec. XV. elegantissimus et integerrimus cum titulis, praeter primum coeruleum rubricatis, litterisque initialibus aureis. Notatae sunt chartae 155. In ornatu, quo totus primae paginae margo distinguitur, nullo negotio Attavantis Florentini manus noscitur.

(Excerpta e catalogo manuscripto Codicum Latinorum Bibliothecae Atestinae).

23. sz.

A modenai esztei könyvtár szakszerüen leirja a fejedelem által a Nemzeti Múzeumnak ajándékozott Hieronymus Corvin-codexet.

1847. október.

1. S. Hieronymus.

Incipit *Explanatio sancti Hieronymi presbyteri in epistola ad Galathas*: *Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem.* Tres libros complectitur haec explanatio, singulisque libris praemittitur prologus.

Incipit liber primus beati Hieronymi presbiteri in explanationem epistolae beati Pauli ad Ephesios: *Paulus apostolus Jhesu Christi per voluntatem Dei.* Dividitur in tres libros, praemittiturque singulis prologus.

Incipit explanatio in epistola Divi Pauli apostoli ad Tytum: *Paulus servus Dei apostolus Jhesu Christi.* Praeit prologus.

Incipit expositio D. Hieronymi presbyteri in epistolam ad Philemonem: Paulus iunctus Christi Jhesu et Timotheus frater. Praemittitur prologus

2. Nicolaus de Lyra Ord. M.

Explicit Postilla super epistolam ad Hebreos edita a fratre Nicolao de Lira Or. F. Minorum anno salutis MCCCCLXXXVIII. M. L. P: Deest titulus. Incipit: Cum venerit, quod perfectum est, evacuabitur. Prodiit.

Codex membr. in folio saec. XV. elegantia et picturis similis illi S. Joannis Chrysostomi.

(Excerpta e Catalogo Ms. Codicum Latinorum Bibliothecae Atestinae).

24.

Molza József marquis modenai külügyminiszter jegyzéke Schnitzer-Meerau toszkánai osztrák követhez a modenai fejedelem által a M. Nemzeti Múzeumnak ajándékozott két Corvin-codex ügyében.

Modena 1847. okt. 10.

Mr. le Chevalier! A peine M. l'Archiduc Duc de Modéne Mon Auguste Maître a prise connoisance de Vôtre lettre confidentielle du 27 Septembre dernier rélative aux Manuscrits du Roi Mathias Corvinus désirés par S. Maj. l'Empereur pour seconder les voeux des États d'Hongrie S. A. R. ayant a coeur de adhérer aux vues de S. M. a ordonné d'abord de vérifier, s'il existait réellement dans Bibliothèque Atestine des Manuscrits qui ayent appartenu a la Bibliothèque du dit Roi achetés dans le 1560 par le Duc Alphonse II. — Ayant vérifié qu'il y a quelqu' uns de ces Codes en parchemin, ornés de superbes miniatures et dorures, lesquels forment un des ornements de la Bibliothèque depuis trois siécles, vous voyez bien Mr. le Chevalier, qu'il ne serait guére possible de priver la Bibliothèque de ces bijoux qui font l'admiration des étrangers depuis si longtemps. — Néanmoins S. A. R. pour donner une preuve non equivoque de sa déference envers S. M. l'Empereur en defaut de quelqu' un de ces livres que deux de ces précieux Codes manuscripts soyent mis a disposition de S. M. Ils contiennent les Homelies de St. Jerome et de St. Jean

Crisostome et tous les deux ornés des magnifiques dorures et miniatures et portent l'arme d'Hongrie, avec le corbeau et l'anneau. — S. A. R. ne sçauroit recevoir un prix de ces deux précieux Codes, mais il lui sera agréable d'avoir en echange des Manuscrits qui pourraient avoir de l'intérêt pour sa Bibliothèque, par exemple des Chroniques Modenaises existantes par hasard dans quelqu' une des Bibliothèques Imperiales, des Codes Manuscrits, cadeau du même Alphonse II. a l'Archiduc Ferdinand. son beau-frère lesquels étaient à Insbruck, ou quelqu' autre objet litteraire en se remettant pleinement a ce que S. M. l'Empereur jugera convenable. — J'ai pourtant l'honneur de nous remettre ci-joint, Mr. le Chevalier ces deux précieux Codes ainsi que leur description afin qu' ils soient remis a leur destination. J'attendrai un mot sur la reception de la petite Caisse qui les contient et à son temps la réponse de Vienne. En attendant, je vous prie Mr. le Chevalier d'agréer.

G. Molza.

25. sz.

A toszkánai osztrák követ jegyzéke Molza marquis modenai külügyminiszterhez, melyben elismeri, hogy a modenai fejedelem által a magyar nemzetnek nagylelküen ajándékozott két Corvin-codexet egy ládikában átvette és igéri, hogy ezeket mielőbb rendeltetési helyökre fogja küldeni.

Florence a 16. Octobre 1847.

Monsieur le Marquis! Je m'empresse d'avoir l'honneur d'accuser à Votre Excellence la reception de la Caisse, accompagnée par Sa Note du 10. d. c. et renferment les deux Codes manuscripts: Homelies de S. Jerome et S. Chrysostome provenant de l'ancienne Bibliothéque du Roi Mathias Corvinus de Hongrie. Me faisant un devoir de transmettre ce don précieux à la Chancellerie de Cour et d'État de S. M. l'Empereur pour être remis aux Etats du dit Royaume à la prochaine Diète, je ne manquerai pas d'y faire connaître les objets litterairs indiqués par Votre Exellence qu'il serait agréable a Son Altesse Royale de recevoir en échange des deux manuscripts, qu'Elle vient de céder très-gracieusement à la Hongrie. — Je saisis cette occasion pour avoir l'honneur de faire

agréer à Votre Excellence l'assurance de ma plus haute consideration. *Schnitzer-Mèrau.*

Czím:

A Son Excellence Monsieur le Marquies Molza Grand Chambellan. Chargé du Porte-feuille des Affaires étrangeres à Modène.

26. sz.

Metternich herczeg cs. kir. államkanczellár átirata a m. kir. udvari kanczelláriához, melyben értesíti, hogy a modenai fejedelem, modenai könyvtárából a magyar nemzetnek két Corvin-codexet ajándékozott, melyeknek megérkezését legközelebb várja.

Bécs, 1847. okt. 28.

Mit Beziehung auf die schätzbaren Zuschriften D. 215/15 und D. 10,935/455 vom 7-ten Jänner und 1-ten Juli d. J. beehre ich mich, der hochlöblichen kön. ungar. Hofkanzlei einen gesandtschaftlichen Bericht aus Florenz vom 19-ten d. M. gegen gefällige Rückstellung zu übermitteln.

Laut desselben haben sich, in folge der Nachforschungen, welche, auf den Wunsch des löblichens, in der herzoglichen Bibliothek zu Modena vorgenommen worden, wirklich daselbst mehrere Manuscripte vorgefunden, welche einst zur Büchersammlung des Königes Matthias Corvinus gehörten.

Zwei dieser Manuscripte, welche sich jedoch nicht auf Ungarn beziehen, nämlich Codices mit Homilien der heiligen Chrysostomus und Hieronymus sind von S. K. H. dem Herzoge zur Verfügung Sr. Majestät gestellt worden; was die übrigen hingegen betrifft, so erklärt das herzogliche Ministerium in seiner obigen Gesandschaftsberichte beigeschlossenen Note aus den darin näher angegebenen Gründen, dass es die herzogliche Bibliothek dieser Manuscripte nicht berauben könne.

Hinsichtlich der, für die erwähnten beiden Codices zu gebenden Tauschobjecte bezeichnet das modenesiche Ministerium zwar jene Manuscripte, welche für die herzogliche Bibliothek von besonderem Interesse wären, überlässt jedoch die definitive Entscheidung der Auswahl dem Gutachten S. Majestät.

Indem ich dem demnächstigen Eintreffen der, der k. k. Gesandtschaft von dem Modenesischen Ministerium bereits zur Verfügung gestellten, obengenannten Codices entgegensehe, muss ich es Hochderselben anheimstellen wegen des Ersatzes, welcher dem Modenesischen Hof zu gewähren ist das diensame zu verfügen, nachdem ohne einen solchen Ersatz das jenseitige Anerbieten nicht wohl angenommen werden könnte.

Metternich.

Czím:
An das Präsidium der ungar. Hofkanzlei. D. 28. October 1847. Die zu Modena befindlichen Manuscripte der Corvini'schen Bibliothek betreffend.

27. sz.

Lovag Arneth Alfréd a bécsi császári és királyi titkos udvari levéltár igazgatója a cs. és kir. külügyminiszteriumtól engedélyt kért és nyert, hogy az udvari levéltárban az utolsó években összegyült azon kéziratokat, melyeknek nincs történelmi tartalmuk az udvari könyvtárban levő XIII—XVIII. századbeli, leginkább Magyarország történetére vonatkozó eredeti okmányokért becserélje. E czélból összeállította az általa cserébe ajánlott kéziratok jegyzékét, melyben a két modenai Corvin-codex 1. és 2. sz. alatt volt felsorolva. A tárgyalások az udvari könyvtárral és a cs. és kir. külügyminiszteriummal 1868. nov. 12-én kezdődtek és 1869-ben végződtek s az lett az eredményök, hogy az udvari levéltár 78 codexe az udvari könyvtárba került, mely viszont eredeti XIII—XVIII. századbeli okleveleket adott az udvari levéltárnak csere fejében.[1]

1868. nov. 12.

28. sz.

Kivonat dr. Birk Ernő, a császári udvari könyvtár praefectusának jelentéséből a császári titkos levéltárból csere fejében nyerendő két (modenai) Corvin-codex értékéről.

1869. február 17.

[1] Az eredeti okmány megvan a bécsi cs. és kir. udvari titkos levéltárban és az udvari könyvtárban.

Wien 17. Feber 1869.

267
II. B. 869. . . . . .

. . . . . .

Im Ganzen 78 Nummern Handschriften in 89 Bänden laut beiliegend. Verzeichniss. . . . . «Von besonderem Werthe für die k. k. Hofbibliothek sind die beiden ersten Nummern, *2 aus der Bibliothek des Königs von Ungarn Matthias Corvinus stammende, reich verzierte Pergamenthandschriften mit trefflichen Miniaturen der Florentiner Schule aus der 2. Hälfte des XV. Jahrhunderts. Da die kaiserliche Hofbibliothek seit den ersten Tagen ihres Bestandes schon den grössten Theil der berühmten Corvinischen Bibliothek unter Ihre Cimelien zählt, so würde der Zuwachs dieser trefflich erhaltenen Manuscripte eine höchst wünschenswerthe Bezeichnung der Handschriftensammlung bilden*» . . . . . .

. . . . . .

Dr. Ernest Birk, m. p.

29. sz.

A cs. és kir. külügyminiszterium és a cs. kir. főudvarmesteri hivatal az udvari titkos levéltár és az udvari könyvtár közti cserét jóváhagyván, az udvari levéltár fönt jelzett 78 kézirata az udvari könyvtár és ennek XIII—XVIII. századbeli oklevelei az udvari levéltár tulajdonába mentek át.

1869. febr. 29.[1]

30. sz.

A két modenai Corvin-codex ismertetése a bécsi udvari könyvtár nyomtatott catalogusában.

1875.[2]

1.

13,697. [Suppl. 2609.] m. XV. (1488.) 258 f. c. figg. et init coll. et deaur. 1^a vacat. 1^b—79^b. S. Hieronymus, Commentarius

[1] Az okmány eredetijét l. a bécsi titkos udvari levéltárban.

[2] Kivonat a bécsi udvari könyvtár: Tabulae Codicum Manuscriptorum Praeter Graecos et Orientales in Bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum. Vindobonae 1875., című Catalogus VII. kötetéből.

in epistolam S. Pauli ad Galatas. 2. 79[b]—136[a]. Idem, Commentarius in epistolam S. Pauli ad Ephesios. 3. 136[a]—165[a]. Idem, Commentarius in epistolam S. Pauli ad Titum. 4. 165[b]—177[b]. Idem, Commentarius in epistolam S. Pauli ad Philemonem. 5. 178[a]—258[a]. Nicolaus de Lyra, Postilla in epistolam S. Pauli ad Hebraeos «aedita . . . Anno salutis 1488. M. J. P.»

2.

13,698. [Suppl. 2610.] m. XV. 115. f. c. figg. et marg. coll. et deaur. 1. 1[a]—102[b]. S. Johannes Chrysostomus, Omiliae in epistolam S. Pauli ad Timotheum. 2. 102[b]—126[a]. Idem, Omiliae in epistolam S. Pauli ad Titum. 3. 126[b]—137[a]. Idem, Omiliae in epistolam S. Pauli ad Philemonem. 4. 137[a]—155[b]. Idem, Epistolae ad Olympiadem matronam. Quae hoc in codice continentur opera S. Johannis Chrysostomi sunt interpretis Ambrosii Traversari Camaldulensis.

31. sz.

Gr. Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr átirata Pulszky Ferencz múzeumi igazgatóhoz a két modenai Corvin-codex ügyében.

1889. szept. hó 27.

39.065. sz. Csontosi János könyvtári segédőr a Hunyady levéltár visszaszerzése ügyében benyujtott emlékiratában felhozza, hogy lemásolta mindazon diplomácziai levelezéseket, melyek a modenai két Corvin-codexnek a Nemzeti Múzeum számára történt adományozására vonatkoznak. Sziveskedjék Méltóságod Csontosi segédőrt, Konstantinápolyból történt visszaérkezte után ezen másolatok bemutatására felhivni, s azokat saját kimerítő jelentése kiséretében bemutatni.

Budapest, 1889. évi szeptember hó 27-én.

Gr. Csáky.

Czím:

Méltóságos Pulszky Ferencz úrnak, a magyar nemzeti Múzeum igazgatójának.

32. sz.

Csontosi János múzeumi könyvtári segédőr két emlékirata a két modenai Corvin-codex visszaszerzése ügyében.
1890. febr. 1. és 1891. jan. 10.[1]

33. sz.

Pulszky Ferencz, a M. N. Múzeum igazgatójának két rendbeli felterjesztése a két modenai Corvin-codexnek a M. Nemzeti Múzeum részére leendő visszaszerzése ügyében.
1890. febr. 5. és 1891. jan. 15.

(Ezen és a következő 34., 35. számú okmányokat hivatalos tekintetekből nem tartottuk időszerűnek itt egész terjedelmökben közzétenni. *Szerk.*)

34. sz.

Gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr indokolt fölterjesztése a cs. kir. főudvarmesteri hivatalhoz a két modenai Corvin-codexnek a M. Nemzeti Múzeum részére leendő visszaszerzése ügyében.
1891. april.

35. sz.

A cs. kir. főudvarmesteri hivatal átirata gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úrhoz a modenai két Corvin-codexnek a király ő Felsége által a M. N. Múzeum részére történt legkegyelmesebb átengedéséről.
1891. május 5.

36. sz.

Hartel N. udvari tanácsos, mint a bécsi cs. kir. udvari könyvtár cs. és kir. igazgatójának átirata gr. Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterhez a bécsi udvari könyvtár 13,697. és 13,698. sz. codexének a M. N. Múzeum részére ő cs. és kir. apostoli Felsége által történt átengedéséről.
1891. máj. 7.

[1] Szövegét és mellékleteit lásd a «Magyar Könyv-Szemle» 1891-diki folyamában.

Z. 232. Kaiserl. und königl. Direktion der k. k. Hofbibliothek.

Wien, den 7 Mai 1891.

Euer Excellenz!

Die ergebenst unterzeichnete Direktion hat entsprechend dem Erlass des H. Obersthofmeisteramtes vom 6. Mai d. J. Z. 2756. den Custos der k. k. Hofbibliothek Herrn Eduard Chmelarz damit beauftragt, die beiden Handschriften der k. k. Hofbibliothek, welche Se. Majestät geschenkweise dem Nationalmuseum in Budapest überlassen hat, zugleich mit einem Schreiben von S. k. u. k. apostolischen Majestät Oberhofmeisteramt Euer Excellenz vorzustellen sich beehrt, ersucht dieselbe um gefällige Bestättigung des Empfanges der beiden Codices Nr. 13,697. u. 13,698. In grösster Ergebenheit zeichnet

Der k. u. k. Direktor der k. k. Hofbibliothek

Hartel.

37. sz.

A M. N. Múzeum igazgatóságának elismervénye a két modenai Corvin-codexnek átvételéről.

1891. május 8.

ELISMERVÉNY.

A «M. N. Múzeum Igazgatósága» ezennel elismeri, hogy a «bécsi cs. és kir. udvari könyvtár»-tól két Corvin-codexet, úgymint: *a*) Joannis Chrysostomi Homeliae In Epistolam Primam Ad Timotheum etc. és *b*) Beati Hieronymi Presbiteri In Commentarios Epistolae Beati Pauli Apostoli ad Galathas etc. czimût, melyekből az első a «bécsi udvari könyvtár» 13,697. (Suppl. 2609.) és a másik 13,698. (Suppl. 2610.) signaturáját viseli, és melyeket Ő csász. és kir. Apost. Felsége legfelsőbb elhatározásával a cs. és kir. főudvarmesteri Hivatal 1891. május 6-áról 2756. sz. a. kelt átirata értelmében a budapesti M. N. Múzeumnak legkegyelmesebben ajándékozni méltóztatott, mai napon Chmelarz Eduárd úrtól, a bécsi cs. kir. udvari könyvtár őrétől, Szalay Imre min. tanácsos, mint a vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministerium képviselőjének, Pulszky Ferencz a m. n. múzeum igazgatójának és Csontosi János, a mú-

zeumi könyvtárőr-helyettesének, mint a könyvtár képviselőjének jelenlétében átvett s a könyvtár gyüjteményébe bekebelezett.

Kelt Budapesten, 1891. máj. 8.

Pulszky Ferencz,
a M. Nemzeti Múzeum igazgatója.
Csontosi János,
múzeumi könyvtárőr-helyettes.

Ezzel a modenai két Corvin-codex ügye 44 évi huzavona után szerencsés befejezést nyert. A codexek Urunk királyunk ő Felsége legkegyelmesebb elhatározása következtében a M. N. Múzeum tulajdonába mentek át, s mi, midőn ezen eredményt, mint a «Magyar Könyv-Szemle» által megindított bibliographiai mozgalom egyik legnagyobb vivmánya gyanánt üdvözöljük, hálatelt szivvel és hazafiui lelkesedéssel kiáltjuk: Éljen a király! mint a magyar bibliographiának legnagyobb jótevője, ki midőn Mátyás király könyvtárának elszórt maradványait visszaszerzi nemzetünknek, felidézi emlékünkben a a Mátyás-korabeli renaissance cultusát s felébreszti lelkünkben a reményt, hogy Mátyás király hirneves budai könyvtára a Habsburgok dicső uralkodása alatt Budán, a magyar királyok ősi székhelyén még fel fog támadni. Faxit Deus!

BONFINI MÁSOLÓJÁNAK CZIMERES LEVELE.

Közli: Décsényi Gyula.

E folyóirat legelső évfolyamainak egyikében [1] *Csontosi János* a magyarországi középkori könyvmásolók és betűfestők sorozatát állítva egybe, megemlékezik II. Ulászló király János nevű scriptoráról, a ki Bonfini magyar történelmi munkáját leirta és ezért a királytól magyar nemességet és czímert kapott. *Pray* után, kitől az érdekes adatot kölcsönözte, közöl is a czímeres levélből annyit, a mennyit Praynak Diatribe in dissertationem historicam de sto Ladislao rege című, Pozsonyban és Kassán 1772-ben kiadott értekezése ismertetett meg a tudományos világgal.

Az ekként közzétett töredék csak első részét tartalmazza a czímeres levélnek, a czímer leirása és a befejező formulák teljes elhagyásával. Hiányzott tehát a legérdekesebb rész, a melyből magát az adományozott czímert megismerhettük volna: s a mellett maga a közölt rész is — szerkezeti fogyatékosságaitól eltekintve — formuláiban s egész fogalmazásának menetében teljesen eltér e korszak hiteles czímeres leveleinek rendes formuláitól. Ugy, hogy a heraldikusnak ez adat hitelességének kérdésével szemközt legalább is fel kellett függesztenie itéletét, mindaddig, míg további adatok hiányában legalább a forrást nem ismeri, melyből Pray e közlését merítette.

A véletlen kedvezése megőrizte számunkra ezt a forrást, egy XVI. századbeli formulagyűjteményben, mely a kassai premontrei rendház egyik tagjának tulajdonát képezi, s ez idő szerint a Magyar Tudományos Akadémiánál van letéve, hogy talán véglegesen is annak

[1] «Magyar Könyv-Szemle» 1879. évf. 147—148. l.

tulajdonába menjen át. E 215 levélre terjedő, egykorú bőrkötésű papirkézirat, a benne található feljegyzés szerint, egyszer Oláh Miklós tulajdona, a XVI. század első évtizedeiből származik s 215 levélnyi terjedelemben jobbára II. Ulászló kanczellária jából származó oklevelek szövegét tartalmazza, többnyire a nevek és keltezés, valamint az ismertebb megszólítási és befejezési formulák mellőzésével. Ez oklevélgyűjteményben más hét czímeres-levéllel együtt meg van a kérdéses czímeres levél teljes szövege is, mely a keltezést és a neveket szintén mellőzi ugyan, de egész terjedelmében adja a czímer leirását s a befejező részt, s a mellett Pray közlésének említett szerkezeti hiányait is hibás olvasás és pontatlan másolás kifolyásává redukálja.

II. Ulászló korabeli czímeres-levelek czímű közleményemben a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság folyóiratának hasábjain [1] ismertetve e czímeres-leveleket, János iródeák armálisával is foglalkoztam, és előrebocsátva az előzményeket, bemutattam szövegéből a czímerleirás részletét. Nem tartom azonban fölöslegesnek, hogy a hol Pray legelső közlése lőn 12 év előtt fölelevenítve és a szakkörökkel megismertetve, a «Magyar Könyv-Szemlé»-ben is helyet kérjek ez érdekes oklevél egész terjedelemben való közlésének, mely egy becses középkori bibliographiai adat értékében adja meg a provenientia hitelességének eddig nélkülözött bizonyítékát.

A formuláskönyv 99ª lapjára *Arma quedam per Anthonium Bonfinis facta* felirattal beigtatott oklevél teljes szövege következőkép hangzik:

Wladislaus etc. Cum nichil fidelibus obsequiis principi gratius esse debeat, solaque fides inter ceteras virtutes multum suo iure promereri videatur, nichilque a regia dignitate ipsa ingratitudine debeat esse magis alienum, idcirco decoris nostri exornande fidelitatis habendam duximus esse rationem. Nam cum summa Johannis t(alis) scriptoris et familiaris nostri fides et assiduitas, qui historiam Hungaricam ab Anthonio t(alis) editam fideliter rescripsit, nuperrime venisset in mentem, eius fideles elegantesque labores immunes preterire nequivimus, quos non tam alieno, quam nostro testimonio sat hactenus exploratos habuimus. Quare

[1] «Turul», 1891. 60. l.

cum aliis virtutibus eius, tum probitatis fidelitatisque constantia commoti, ab omni virium ignobilitate asserendum et in nobilitatis ordinem numerandum esse et iure, et sponte censuimus, quin etiam non modo t(alem), sed eius gratia t(alem) patrem suum, ceterosque fratres eius et heredes omnes cum universa posteritate perpetuo hoc honore honestandos esse arbitremur. Proinde Johannem t(alem), patrem, fratres et heredes omnes cum universa posteritate in nobilium ordinem privilegio et auctoritate nostra ita creamus, ascribimus et annumeramus, ut ex hoc tempore in semper pro nobilibus habeantur, haud secus, atque si ex antiquo nobilique sanguine prodiissent, ut de nostris et externis viris, qui in nostro servitio versati sunt, eque benemeriti videanutr. Preterea hec arma et nobilitatis insignia concedimus et donamus, quem admodum in capite privilegii picta sunt, videlicet scutum celestini coloris semper, in ferius vero aurei et fortunatam coronam, (*így*, *kétségkívül* Fortunam coronatam *helyett*), in habitu purppureo volubili rothi (*így*) insidentem cum brevi in altera manu, cui scriptum sit: SOLI DEO; in altera vero sceptrum; insuper autem galeam coronatam cum paribus insignibus, dependentibus a tergo finibriis purpureis, celestinis et viridibus, que quidem galea pro militari crista habeatur; quin etiam ultro concedimus et mandamus, ut ceterorum more nobilium t(alis), pater et fratres eius heredesque et posteri omnes his nobilitatis insignibus, quibus ultro donavimus, ubique terrarum utantur, sive in preliis singularive certamine et equestri, sive in circumspectis certaminibus aliisque militaribus et generosis studiis his uti libuerit; preterea in obsignatoriis, annulis et sigillis, item domi militieque in velis aureis et tentoriis ac in omni denique expeditione pro eorum arbitratu et voluntate eos hec arma ceterorum ritu nobilium usque quaque gestare sponte nostra concedimus et iubemus. Hanc igitur immunitatem honoremque perpetuum itcirco eos sponte nostra concedimus et donamus ut viros bonos et fideles pro dignitate honestemus et ad regnorum nostrorum decus et splendorem eo magis imposterum nobilium numerus amplificentur, et ceteri eo vehementius istorum exemplo succensi ad capescendam virtutem et invitanda fidelitatis obsequia certatim excitentur, quo uberiorem in principe remunerationem beneficentiamque cognoverint. In cuius rei fidem memoriam confirmationemque perpetuam presentes litteras nostras fieri iussimus, manum

propriam apposuimus, nostrique sigilli appensione munivimus. Datum.

Az oklevél leirása szerint János udvarnok és adományos társai, ugymint atyja és testvérei czímerül felül kék és alul arany mezőben Fortuna istenasszonyt ábrázoló női alakot nyertek, mely bibor ruhában, koronával fején és kormánypálczával jobbjában, szárnyas kereken ül s baljában SOLI DEO felirattal ellátott iratszalagot (breve) tart. Ugyanez alak ismétlődik oromdíszül a sisakon, melyet bibor, kék és zöld foszlányok ékítenek.

E czímer felötlő heraldikai sajátságaival a maga helyén [1] foglalkoztam; bibliografiai folyóiratban minket az csakis arról az oldalról érdekel, hogy tudtunkkal a legelső hazai nemesi czímer, melyre megszerzője nem katonai vagy politikai működésével, hanem egyszerüen irótolla által szerzett érdemeket.

A nem mindennapi kitüntetést maga a hires udvari történetiró eszközölte ki serény másolójának; erről tanuskodik az oklevél felirata s nem valószinűtlen, hogy ő fogalmazta is meg a czímeres levél szövegét, mely, mint fentebb említém, mindenben eltér az e korbeli armálisok szokásos szövegezésétől. Bonfini tudvalevőleg 1503 tavaszán halt meg. Munkájának lemásolásáról ugyan már az 1494-diki királyi számadásokban van szó. A formuláskönyv oklevelei közül azonban II. Ulászló oklevelei többnyire a XVI század elejéről származnak, s így e század első három évére tehetjük a kérdéses czímeradományozás keltét.

Magáról a czímerszerző scriptorról a restituált szöveg csak azt az uj adatot közli velünk, hogy a király familiarisai, udvarnokai közé tartozott.

Az oklevél *scriptor et familiaris noster*-nek nevezvén, vagy mint udvari könyvmásoló, vagy pedig mint a királyi kanczelláriа iródeákjainak egyike nyert a királyi udvarban állandó alkalmazást.

[1] Turul, i. h. 62. l.

ADALÉKOK SZABÓ KÁROLY RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁRÁNAK II. KÖTETÉHEZ.

Közli: Hellebrant Árpád.

69. sz. *Lőcse, 1630.*

Fabinus (*Johannes*). Carmen Proprietates Qvasdam Patronorum rei literariæ, in effigie Gryphis repraeſentatas exhibens: Publicè in Gymnaſio Elizabethano Wratiſlav, anno 1625. recitatum, Nunc vero Votivæ ſtrence Patronis munificentiſſimis in ſtudiorum commendationem oblatum a *Iohanne Fabino.* Levtschoviæ, Typis Laurentii Brewer, M.DC.XXX. 4r. 4 levél.

Ajánlja a szerző Weis Tóbiás bélai, Serpilius János leibiczi, Berger János szepesszombati, Schimrack Benedek poprádi, Payer Gergely lomniczi, Arelt Gergely felkai lelkészeknek, továbbá Kirschner Miklós és Payer Antal szepesszombati tanácsosoknak.

Megvan a hallei magy. könyvtárban.

70. sz. (*Lőcse*), *1635.*

Czebani (*Abrahamus*). Syncharma bene precatorium: In Solennitatem Nuptiarum, Generosi Et Avitæ Virtutis pietatisque cultoris strenui, Domini: Dn. Ioannis Mariasi de Markusſalva, Sponsi; Ac juxta ſplendorem generis Nobilissimę Virginis Sophiæ, Magnanimi ac Generoſiſſimi Domini Dn. Franciſci Palugyai de Kis Palugya, filiæ ſuaviſſimæ, Sponsæ. Anno Dn. M.DC.XXXV. Die 14. Jan. celebratā, Boni ominis, honoris, amoris ac obſervantiæ ergo Scriptum, dicatum, ſacratum. Ab *Abrahamo Czebani,* Jurato

Inclyti Comitatus Scepuſien. jam ad Annum 25. qui ultimus. Notario, & aliis quibusdam bonis amicis. 4r. A—D = 16 sztlan levél.

Megvan a hallei magy. könyvtárban.

71. sz. *Lőcse, 1640.*

Gamelia in honorem Clariſsimi & Doctiſsimi Viri, Dn. M. Iohannis Windisch, Rectoris Gymnasij. Leutschov. Sacrum nuptiale parantis. Cum Lectiſsima & Pudiciſsima Virgine Svsanna, Admodum Reverendi, Clariſsimi, & Excellentiſsimi Viri Dn. M. Petri Zabeleri, Eccleſ. Leutschov. Paſtoris & V. Regiarum & Liberarum Civitatum Superintendentis filia dilecta. Anno M.DC.XXXX. d. 4. Novemb. ſcripta ab Amicis. Leutschoviae. 4r. 4 sztlan lev.

A verseket irták Serpilius János késmárki pap, Sovenitz János lőcsei senator, Dürner Sámuel, Cramer Gáspár eperjesi conrector, Pollucius Tóbiás iglói rector, Pilemann János bélai rector.

Megvan a hallei magy. könyvtárban.

72. sz. *Bártfa, 1648.*

Budiats (*Stephanus.*) Institutiones Dialecticae Cunradi Dieterici S. S. Theologiæ Doctoris Tabellis Breviſsimis, In uſum Candidatorvm Artis Logicæ, comprehenſæ. Nec non Generoſæ mentis, magnæque ſpei Adoleſcentulis Martino Szentivani, de eadem, Casparo Haym, Leutschovienſi, Johanni Glatz, Bartphenſi, Stephani Pattantivs Caſſovienſi, Sigismondo Szalai, de Nagy Saaros, Johanni Vattyai, de Terjekfalva, Cæterisque Diſcipulis chariſsimis oblatæ, A *Stephano Budiats*, p. t. Scholæ Nagy Saaros R. Bartphæ, Anno M.DC.XLVIII. 4r. A—D = 30 szzott lap. — *Elől:* czíml. 1 levél; végül 1 levél.

Megvan az esztergomi főegyházmegy. könyvtárban.

73. sz. *Lőcse, 1648.*

Serpilius (*Johannes*). Aulæa Anagrammatico-Metrica in Nuptiis Honoratiſsimis, Nobilis Et Præclari Viri, D. Jonæ Spillenbergeri, In Lib. ac Reg. Civitate Levtschovia, Civis & Apothecarÿ percelebris, ſecundum Sponſi, & Nobilis Lectissimæque Fœminæ, Dñæ Catharinæ,

Genere Kotlynskiæ. Nobilis autem & Pæſtant. Viri. Dn. Michaëlis Grefÿ. Civis & Senatoris quond. ibid. relictæ Viduæ ſecundum Sponſæ. die XVI. Febr. Anni M.DC.XLVIII. ſolenniter celebratis, In Amicitiæ fraternæ Symbol. contexta & appensa Per *Iohannem Serpilivm* eccl. Casmarcen. Paſtorem & Fraternitatis ad Inferiorem Fl. Poprad. Seniorem Levtschoviæ Typis Breverianis. 4r. 4 levél.

Megvan a hallei magy. könyvtárban.

74. sz. *Nagyszombat, 1648.*

Deliciae Veris In Quas RR. Generosos, Nobiles ac Eruditos DD. AA. & Philoſophiæ Baccalavreos Cum Tyrnaviæ In Archiepiscopali Societatis Jesu Universitate inter feſtivos adgratulantis Pannoniæ applauſus primâ Philoſophiæ Laureâ inſignirentur, Publicæ Totius Lætitiæ Promotore. R. P. Henrico Herdinck. è Soc: Iesv, AA. LL. & Philoſ. Doctore, ejuſdemque in prædicta. Vniverſitate Spectabili Decano, nec non Theologiæ Moralis Profeſſore Ordinario, Hvmanior Thalia Edvcebat. Anno MDCXLVIII. Tyrnaviæ, Typis Academicis, per Philippum Jacobum Mayr. 4r. A—C_3 = 11 sztlan levél.

Megvan a hallei magy. könyvtárban.

75. sz. (*Trencsén*), *1660.*

Tarnóczi (*Martinus*). Schematismus Funebris ſive Oratio exhibens Spectabilis ac Magnifici Domini Dn. Nicolai Ostrosith de Ghyletincz. Eqvitis Aurati, Liberi ac Hæreditarii Domini. Arcium Illava, Lypto Uyvar, Ludan &c. Sacræ Regni Coronæ Conservatoris. &c. Lares, Virtutes, Labores, Honores, Cineres. à M. *Martino Tarnocio* Superattendente Evangelicarum Eccleſiarum per Comitatus. Nitrenſem, Barſchienſem, Poſonienſem, habita in Templo Illavienſi, Die 28. Novembris Anno M.DC.LX. 4r. A—C_2 = 10 sztlan levél.

Ajánlja Ostrosith Mátyásnak.

Megvan az esztergomi főegyházmegyei könyvtárban.

76. sz. (*Trencsén*), *1663.*

Institoris (*Michael*). Desiderium aureæ Pacis Distichis Eteologicis exprimens Annum Epochæ Christianæ 1663. cui Adjuncta

eſt, Anni proxmè elapſi, Ominoſa Inundatio, Carmine Heroico deſcripta. Autore *Michaele Institoris*, R. S. M. P. DestrVXIt fIXas BeLLVM; paX eXstrVIt Vrbes. 4r. A—B_2 = 6 sztlan levél.

Megvan a m. t. Akadémia könyvtárában.

77. sz. *Kassa, 1665.*

Salve Varaliense. Hoc Est Applauſus & Vota Fautorum, Amicorum, Popularium, Fratrum, Vicinorum, Familiarium, Reducem in Patriam, Virum Plurimum Reverendum Clariſsimum atque Nobilissimum Dominvm M. Danielem Kleschivm, N. H. P. L. Cœs. hactenus Eccleſiæ Evangelicæ in Lib. & Reg. Civ. S. Georgio Paſtorem, jam legitimè vocatum Eccleſiae Varalienſis Antiſtitem & Scholae Inſpectorem, Feliciter Excipientium. Scripta in Scepuſio Superioris Hung. Tractu ſ. Comitatu ad montes Carpaticos Exſcripta A. O. R. M.DC.LXV. Caſsoviae excudebat Ioh. Dav. Türsch. 4r. 8 sztlan levél.

Megvan a hallei magyar könyvtárban.

78. sz. *Kassa, 1667.*

Jvul (*Gabriel*). Theses & Antitheses Catholicorum & Acatholicorum. De Visibili Christi In Terris Ecclesia. Ex Solo Verbo Dei. Publicæ diſſertationi propoſitæ in Alma Epiſcopali Academia Caſſovienſi Societatis Jesv. à R. D. *Joanne Debrődi*, Philos. Magiſtro, necnon SS. Theologiæ Auditore, Seminarÿ Kiſdiani Alumno. Præſide R. P. *Gabriel Jvul* è Societate Jesu SS. Theologiæ Doctore. ejuſdemque & Controverſiarum Fidei Professore Ordinario, necnon Univerſitatis Ampliſſimo Cancellario. Anno M.DC.LXVII. die 16. Menſe Auguſto Cassoviaæ, Typis Davidis Türsch. Anno 1667. 4r. 4 sztlan levél.

Megvan a m. t. Akadémia könyvtárában.

79. sz. *Kassa, 1671.*

Olophyrmus. Seu Juſta Funebria Super inſperato & lugubri obitu Generosæ Nobilissimæ & Ornatissimæ Matronæ Dominæ Mariæ Szovenczin, Generoſi antehac Nobiliſsimi & Conſultiſsimi

Viri Domini Johannis Lengfelner, Regiæ Liberæque Civit. Fragopol. Senatoris meritiſsimi, &c. Contoralis dilectæ, jam verò omibus (*sic*) cumprimis clientibus deſideratæ Nutricis & Patronæ, poſt tot funeſtæ vitæ pericula, poſt tot fugitivâ in lætitia angores, post tot Triumphantis mœroris cupreſſos æternaturæ famæ & Gloriæ lauros decerpentis pio & devoto Clientum animo Anno M DC LXXI. die 3. Junii Persoluta. Cassoviæ Excuſum, MDCLXXI. 2r. 2 sztlan lev.

Megvan a m. t. Akadémia könyvtárában.

80. sz. (*Nagyszombat*), *1676.*

Extractus Brevis Et Verus. Qvo Candidè demonſtratur Acatholicorum Prædicantium è Regno Hungariæ, Proſcriptionem, & degradationem factam eſſe reſpectu Rebellionis, non autem Religionis, eosdemque Prædicantes non in genere, ſed in ſpecie, convictos, judicatos, ac legitimè eſſe condemnatos. Dedicatus Regio Delegato, Judicio Poſonienſi. Ab ejuſdem Inclyti Judicii Secretario Actorum Singulorum conſcio, & ex officio omnibus præſenti Tyrnaviæ, Mense Martio, Anno MDCLXXV. Recuſum Anno MDCLXXVI. 4r. $A—D_2 = 14$ sztlan levél.

Megvan a jénai egyetemi könyvtárban.

81. sz. *Lőcse, 1695.*

Exercitationes Oratoriæ Svadæ Cassovienſis. Supremo Honori Illustriſſimorum, Reverendorum, Nobilium, & Doctiſſimorum Dominorum AA. LL. & Philosophiæ Neo-Magiſtrorum Per R. P. Ladislaum Podhorani, é Soc. Jesu; AA. LL. & Philoſophiæ Doctorem, ejusdemque Profeſſorem emeritum-creatorum. Oblatæ A Perilluſtri & Nobili Rhetorica Cassoviensi. Leutschoviæ. Anno M.DC.XCV. 4r. $D—A' = 16$ sztlan levél.

Megvan a hallei magyar könyvtárban.

82. sz. (*Zsolna ?*) *1698.*

Παγχρηστον, Contra omnes affectuum morbos, Quod Ex Myropolio Montano Vir Clarissimus atque Doctissimus Dn. M. Johannes Burius Scholæ Neoſolienſis Evangelicæ Rector vigilantiſſimus, ex-

cerpit: Hoc eſt; Sponsam Virginem Nobilem Ornatissimamque Annam Mariam, Ex Patre Præſtantiſſimo Doctiſſimosque Viro Georgio Cæsare &c. p. t. præcipuo Cive ejuſdem R. L. C. N. oriundam filiam, in matrimonium adhibitâ d. 22. April. A. 1698. nuptiarum solennitate, ducit. Cui, tqu. Fautori & Fratri Cariſsimo, properanter quidem, sed tamen candido & ſatis prolixo aggratulatur animo EI. GL. C—R. *2r. 1 lapra nyomtatva.*

Megvan a m. t. Akadémia könyvtárában.

83. sz. *Sopron, 1700.*

Oedenburgisches vollſtåndiges Gesang-Buch. Darinnen Die gewôhnlichen Kirchen-Lieder, und Psalmen D. Martini Lutheri, und Anderer Geist-reichen Månner, mit schônen neuen Liedern vermehrt und gebessert nach Ordnung der Jahrs-Zeit, auch auf mancherley Fålle im menschlichen Leben gerichtet, Allen gottliebenden Herzen zu sonderbaren Gebrauch der Evangelischen Kirchen zu Oedenburg in Nider-Ungarn. Oedenburg, Zufinden bey Zacharias Micheln Buchbindern. Im Jahr Christi 1700. 8r. a—z+ aa—aa_{12} = 529 számozott lap. — *Végül:* Litania és Register 23 sztlan levél.

Megvan a müncheni udvari könyvtárban.

JELENTÉS
A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁRÓL
1890—91-ben.

Majláth Bélától.

Méltóságos igazgató úr!

Midőn az 1890-dik évi szept. 1-től 1891-dik évi augusztus 31-ig terjedő időszakra vonatkozó évi jelentésemet az országos könyvtárban történt munkálatokról, a könyvtár gyarapodásáról, forgalmi statistikájáról, a tisztviselők irodalmi munkálkodásáról a következőkben beterjeszteni szerencsém van: hivatalos kötelességemnek tartom mindenek előtt feltárni méltóságod előtt, azon már-már legyőzhetlen akadályokat, melyek a helyes és szakszerű administratiónak, a könyvtár rendszeres elhelyezésének, a könnyű és gyors kezelésnek minden lépten-nyomon eleibe gördülnek: s rövid idő multán oly zürzavart idéznek elő, melyből a kibontakozás hovatovább annál nehezebb lesz.

Ezen akadály a könyvtár helyiségének szűk volta, mely évről évre annál súlyosabban érezhető, minél rohamosabb, minél nagyobb a könyvtár anyagának szaporodása, s ezen állapot a könyvtárnak mind a négy osztályában egyenlően észlelhető, mert míg a nyomtatványok osztályában hármas négyes sorokban állíthatók fel a szakok, az ujabb szerzemények fel nem állíthatók, az egyes szakok folytonossága megszakad, a kettős példányok elhelyezésére nincs hely; ezalatt a mult évben berendezett hirlapkönyvtár helyiségét már majdnem teljesen betölti: a kézirattárban a legutóbbi évek szerzeményei már elhelyezést nem találnak, a melyek között

ide nem számítva az 1848—49. évi acták, a Gyurikovich-féle régibb szerzeményeket, fölemlítendőnek tartom az 500—600 kötetre menő Pesti Frigyes, br. Mednyánszky Alajos, Benyovszky Péter, Schmidt Vilmos, Sebestyén Gábor és Dávid János-féle szerzeményeket, a melyek felhalmozva beosztatlanul a kézirattár asztalain hevernek. Végre a levéltár számára adaptált folyosó is a belső terem okirat fiókjaiból még csak 431 áll rendelkezésünkre, mi egynéhány nagyobb levéltár letéteményezése után teljesen elfoglalva lesz, a mi nehány rövid év alatt várható.

Nagy akadálya a könyvtár kezelésének az is, hogy nem rendelkezünk depositoriummal, lomtárral az ideiglenes letétek, a kiselejtezett és a duplumok anyagának czélszerű elhelyezésére, minthogy a könyvtár pinczéjének nyirkos, dohos levegőjében könyveket csak az okvetlen szétmállás veszélye mellett lehetne elhelyezni.

Méltóságos úr! Ezen körülmények igazolásául legyen szabad csak egyetlen egy tényt fölemlítenem.

Ugyanis midőn 1875-dik évben a könyvtár rendezése befejeztetett, az anyag felállíttatott, a nyomtatványok elhelyezésére a könyvtár 11 teremmel rendelkezett. 1881-ben azonban az utolsó termet a könyvtár helyiségéből kiszakították a botanikai gyűjtemény részére; s míg a nyomtatványok osztálya 1876-tól 1891-ig, tehát 15 év alatt nagyon közepes számítással évenkint 3000 darabbal, összesen 45,000 darabbal szaporodott, a termek száma ezen évek alatt egygyel kevesbedett.

Ilyen arányban gyarapodott a könyvtár többi osztálya is: s míg a levéltárak letéteményezőinek száma 1880-ban hat volt, ma 24-re rúg, azalatt egy egészen uj osztály, a «Hirlapkönyvtár» keletkezett manapság majdnem 9000 kötettel. Felhasználtatott ugyan két folyosó a «Hirlapkönyvtár» és a magánlevéltárak elhelyezésére, de mert a III. számú terem két galleriás felszerelése czélszerűtlen, a V. és VI. számú termek bebútorozva nincsenek, sem az évről évre felhalmozódó nyomtatványok, sem a kettős példányok, sem az iskolai értesítők külön gyűjteménye, sem az apró nyomtatványok majdnem 40,000-re rúgó készlete, sem a térképek értékes gyűjteménye fel nem állíthatók, még az esetben sem, ha mindezen hiányok pótoltatnának is, mert mindez csak palliativ rendszabály marad addig, míg a könyvtár helyisége tetemes számú termekkel nem bővíttetik.

Kötelességszerűen hivom fel hivatalos tisztelettel méltóságod figyelmét mindezekre, kérvén méltóságodat, hathatós befolyásával oda hatni a magas kormánynál, hogy tekintetbe véve az intézet érdekeit, a közönség méltányos igényeit, léptessen életbe oly intézkedéseket, melyek ezen nagybecsű országos vagyonnak czélszerű elhelyezését és terjeszkedését megengedik, s culturális hatásában úgy mint eddig, továbbra is első helyen maradhasson.

Méltóságos úr! Az imént felsorolt akadályok, ha egyrészt gátolják is a könyvtár külső fejlődését és vajmi nagyon kivánatos terjeszkedését, még sem gátolhatják meg az adott körülmények között ama termékeny munkálkodást, mely a könyvtár minden egyes tisztviselőjének ez évben is feladatul jutott, oly czélból, hogy úgy az administratió rendes menete meg ne akadjon, valamint az ezekbeni és tudományos hatásában az olvasó, a buvárló és kutató közönségre majd tájékozó, majd irányt adó, majd pedig felvilágositó, okuló benyomást gyakorolt. Bebizonyitották a könyvtár tisztviselői a lefolyt munkaévben is, hogy az intézethez való ragaszkodásuk, ügyszeretetük, szellemi és irodalmi munkálkodásuk, magasabb fokú képeztetésük mindig szembeötlőbb, aránytalanságban tünteti föl a folyton növekvő szellemi és physikai munka közt azon javadalmazással szemben, mely az ország elsőrendű culturális intézetének kötelékében nekik osztályrészül jut.

A folyó ügyek rendes elintézése mellett, a könyvtári munkálkodás minden irányban azon igények és követelések kielégitését tünteti fel, melyek az intézet szinvonalának emelését czélozzák s összeségökben oly eredményeket mutatnak fel, melyek méltán sorakoznak a megelőző évek munkálkodásához; a melynek megvilágitására a következőket bátorkodom hivatalos tisztelettel előterjeszteni.

I.

Munkálkodás.

A) *Nyomtatványok osztálya.*

A munkálkodás sorrendjét a felmerülő körülmények határozván meg, a lefolyt munkaévben, az, leginkább a czédulakatalógusok, a classificálás, repertorizálás körül forgott, s felmerülvén a kettős példányok elválasztásának szüksége, ez végrehajtatott s

ezzel kapcsolatosan összeállíttatott folytatólagosan a kettős példányok egy részének jegyzéke is. Keresztül vitetett továbbá a régi diósgyőri puha papirosra irt címlapoknak kemény czédulákra való ujra leirása 17 czédulatokból 3800 darab. Mindezen műveletek eredménye im ez: czéduláztatott 3795, uj czédula készült 3800; összesen 7595 czédula. Repertorizálva és classificálva lett 2028 mű, a kettős példányokból kiselejteztetett 1130 mű, e között 400 iskolai értesítőnek kettős példánya.

Az általános könyvrevisió műveleténél Horváth Ignácz, dr. Váczy János segédőrök és dr. Erdélyi Pál könyvtári gyakornok három szolgával munkálkodván julius 1-től augusztus 15-ig az I—VI. számú termek anyaga revideáltatott, kivételével az Antiquitates és numismatikai szakoknak. Megvizsgálás alá került az A. Lat. I. oszt., Var. Opp. Enc. II. oszt., Graph. Poligl. L. turc. L. tur. A. or.; L. sem.; La vel L. or.; L. gen. A. gr. III. oszt. R. jud. V. oszt. Obst. Lyth.; Phys.; Merc. Chem. Hist. nat., Zool., Phyt. VI. Gymn. VII. Phil., Ph. pr. Phil. spec. IX. oszt. Com., Pol. c., Mil., X. oszt. A. vet., Mat. med. Ars. obstetric.; Med. for.; Chir.; XI. oszt. J. rom.; Jur.; J. priv. J. publ. e.; Crim.; XII. oszt. H. eccl.; Mor; Or. fun. V. S.; J. can. és Pesl. és végre a Régi magyar irodalom termékei 1604—1669. évig, összesen 11 szakban 27,416 mű 37,163 kötetben. Az észlelt hiányok 279 művel, a revideált művek egy százalékát sem ütik meg. Megkezdődött továbbá ismét egy szaknak az «Acta akademica»-nak szükségessé vált ujra rendezése és czédulázása a *P* betűig haladt s rendezve lett e szakban 265 mű 883 kötetben. Bekötés alá rendeztetett 559 mű 662 kötetben.

B) *Kézirattárban.*

A kézirattárban folytattatott a colligatumok összeirása, a mely a lefolyt munkaévben a Folio. Lat. 1037. számától az 1876-dik számig haladt. Megállapíttatott az 1—1876-dik számig 17,829 mű, melyeknek pótló lajstromára és utaló lapokkal való ellátása munkába fog vétetni.

Rendezés alá került továbbá a Fol. Lat. 1037 szám 772 darabja, mely 39 kötetben időrendbe szedetett. — Rendeztettek báró Wesselényi Miklós országgyűlési és megyegyűlési beszédeinek eredeti fogalmazványai; Mátyási József irodalmi hagyatéka

egy-egy kötetben; Benyovszky Pálnak csomagokban átvett s hagyatékából szerzett 25 kötet. Az «Analecta Mednyánszkyana» cz. gyűjtemény rendeztetvén, a kötetlen kéziratok meghatároztattak, u. m. Rajcsányi Ádám genealogiai jegyzeteinek 21 csomagja; báró Mednyánszky Alajos történeti jegyzetei, hivatalos ügyiratai, országgyűlési irományai levelezései stb. Az 1848—49-diki események hivatalos ügyiratai, politikai és magánlevelezések s ezen sorozathoz tartozó ujabb járulékok 801 darabja külön-külön takarólappal láttatott el s a kellő jelzéssel fölszereltetett. Ezen fölötte érdekes gyűjtemény ujjárendezésénél elkülönítve csoportosíttattak a képviselőház tagjainak meghivói, elmaradási jelentések, a tanácskozások jegyzőkönyvei, az egyes miniszterek hivatalos jelentései a ház elnökének hivatalos átiratai.

Pesty Frigyes Helységnévtárának 63 kötete, s minden egyéb ujabb szerzemény, összesen 312 kötet lapszámokkal láttatott el.

C) *Levéltárban.*

Még az 1889—90-ik évben megkezdett áthelyezése a múzeumi levéltár oklevél-gyűjteményének 1700-tól végig befejeztetett, a mely műveletet megelőzte a városi és a czéh-iratok különválasztása, s így az áthelyezés az általános revisió jellegével is birt.

A csoport mohácsi vész előtti anyaga, a tulajdonképeni diplomatikai levéltár 124 fiókot tölt meg, az 1526—1870. terjedő oklevélanyag pedig 160 fiókban helyeztetett el. Az összes fiókok uj nyomtatott jelzőczédulákkal látattak el.

A családi levéltárak közül befejeztetett a Kapy-család levéltárának rendezése és felállítása. A 3126 darabra menő levéltár 16 fiókot foglal el, melyekben 638 oklevél a mohácsi vész előtti 2488 darab pedig a mohácsi vész utáni időből ered.

Felállíttatott továbbá a kelecsényi Fejérpataky-családnak 926 oklevél és levélből álló levéltára 4 fiókban 94 darab mohácsi vész előtti és 832 darab a mohácsi vész után eredő időből.

Ezt követte a péchujfalusi Péchy-család levéltárának rendezése, a melynek az 1526-dik éven túl eredő 1071 darabja hat fiókban helyeztetett el.

Végre folyamatba vétetett a Bethlen-család levéltárának ren-

dezése, mely munkálatot, a mult évi levéltári felszerelések és más folyó munkák miatt, félbeszakítani kelletett.

A többi folyó munkák között befejeztetett az átirásokban foglalt összes mohácsi vész előtti oklevelek kijegyzése és katalogizálása. Eszközöltetett továbbá, a városi ügyekre vonatkozó mohácsi vész előtti okleveleknek, 268 darabnak, a törvénygyűjteményből való kiirása, és jegyzékbe foglalása. Keresztül vitetett a Forgách-levéltár összes darabjainak a mohácsi vész előtti időből való ebélyegezése és 220 megrongált darabnak restaurálása.

Végezetül az évi gyarapodás rendezése és elhelyezése is eszközöltetett, mint a Bayer-Benyovszky-féle vétel 1732, Szentpály Janka ajándéka 151 és dr. Fejérpataky László levéltárnok adománya 162 drb mohácsi vész előtti oklevéllel.

D) *Hirlapkönyvtár.*

Rendes munkaköre a hirlapkönyvtár tisztviselőinek a kötés alá rendezés, a revideálás és a czédulázás körül forgott. Beköttetett ugyanis 653 kötet, revideáltatott 826-féle hirlapnak 46,226 száma és czéduláztatott 186-féle hirlapnak 387 évfolyama. E közben nem kevés időt és munkát igényelt az elmaradt és rendetlenül küldött hirlapok reklamálása, midőn is 318 levéllel 3283 hirlapszám utánküldése kéretett, s bár ha a pótlások az illető nyomdatulajdonosok által csak részben teljesíttetett, a reklamációk következtében mégis beérkezett 1292 hirlapszám.

II.

Szerzemények.

Általában véve a szerzemények összege nem érte el a mult évi szaporodást; ámde történeti és irodalmi érdekére nézve nem kevesebb fontosságú és jelentőségű, mint a könyvtár szaporodásának bármelyik évében. Csak a kézirattár az, a melynek gyarapodása jóval felül múlta a mult évit úgy számban, mint jelentőségben és belső becsében is. S míg a nyomtatványok osztályában a szaporodás 22 darabbal, a levéltárban 5307, a hirlapkönyvtárban 9 darabbal kisebb, mint a mult évben volt, a kézirattárban 131 darabbal több a mult évinél.

A nyomtatványok osztálya részére szerzett sajtótermékek sorában, mely 3798 darabbal szaporodott, különösen felemlítendőnek tartom a Siebmacherféle geneologiai és heraldikai nagy munkát, mely nemcsak a Magyar-Erdélyország, Horvátország s a kapcsolt részek, de az osztrák tartományok és Németország nemesi és főúri családjait öleli fel geneologiai és heraldikai szempontból, s oly mű, mely hazánk közkönyvtárainak egyikében sem található fel.

A kézirattárban, mely 312 darabbal szaporodván, mindenekelőtt felemlítendőnek tartom ama tényt, melylyel ő cs. és kir. apostol felsége legkegyelmesebb elhatározásából a Corvina maradványainak két darabját, az Attavantes által miniált szent Chrysostom és a Francesco Cherico által diszített szent Jeromosnak több munkáját tartalmazó kéziratot, a M. Nemzeti Múzeum könyvtárának ajándékozá.

Nem mellőzhetem ez alkalommal e két Corvina-maradvány megszerzésének hathatós és eredményes közvetítéséért a vallás- és közoktatásügyi magyar kir. miniszter úr Csáky Albin grófnak a könyvtár legmélyebb háláját kifejezni.

Jelentékeny gyarapodást nyert a kézirattár Mednyánszky Dénes báró adománya által is, ki kéziratgyűjteményét és családi levéltárát nagylelkűen a könyvtárnak ajánlotta fel. A kéziratgyűjtemény 83 kötet XVI—XIX. századi magyar és német kéziratból áll, melyek hazánk történeti, politikai jogtörténeti és művelődéstörténeti viszonyaira érdekes világot vetnek, s melyek Analecta Mednyanszkyana czím alatt őriztetnek a kézirattárban. Kiemelendők ezek között: 1. Báró Mednyánszky Alajos irodalmi hagyatéka; 2. egy XVI. századbeli hazai latin formularium, mely a XVI-dik századi jogtörténeti viszonyokat érdekesen világítja meg; 3. ugyancsak Mednyánszky Alajos magyarországi diplomatariuma, mely igen sok ismeretlen adatot tartalmaz; 4. Rajcsányi Ádám geneologiai gyűjteménye, melylyel e nembeli gyűjteményünket jelentékenyen szaporítja; 5. báró Kolbielszky lengyel emigránsnak báró Mednyánszky Alajossal folytatott levelezése, mely az akkori politikai és társadalmi viszonyokhoz nyujt felvilágosító adatokat.

A díszmunkák gyűjteménye Sybalszky Feliczián, volt 1848/49-ki évi honvéd és lengyel legionista ajándékával szaporodott, a ki a

szabadságharczban részt vett lengyel legionisták arczképeit egy díszes albumba foglalva a könyvtárnak adományozá.

A vásárolt kéziratok között mint legfontosabbakat fölemlítendőnek tartom: Schmidt Vilmos szucsavai nyugalmazott tanárnak «Urkunden zur Geschichte Moldau» 21 kötetből álló kéziratgyűjteményét, a mely oklevélmásolatokat, jegyzeteket és analectákat tartalmaz, mely Moldva történetére nézve a kiadatlan és kiadott kútfőkben található; Kresznerich Ferencz «Numi Veteres» két kötetes munkája. Mátyásy József levelezése, ezek között Csokonai Vitéz Mihálynak egy kiadatlan költői levele; továbbá Széchenyi Ferencz grófnak könyvtára ügyében Mátyásy Józsefhez intézett levelei, s végre Mátyás király könyvtárára vonatkozó analecták.

A Benyovszky Péter levéltárából származó kéziratok között fölötte érdekesek a báró Wesselényi Miklós, Lovassy, Tormássy és Kossuth Lajos nóta-perének actái: dietai magyar és latin versek: II. Rákóczy Ferencz korára vonatkozó történeti analecták s végre 10 magyar nemes család levéltárának elenchusai stb.

Nem kevésbé érdekes darabokkal szaporodott a fényképmásolat gyűjtemény is. Ezek között a legrégibb nagyszombati nyomtatványnak czímlapja 1578-dik évből, a pármai Corvin-codex két czímlapja, a szarajevói Corvin-codex boríték táblája, a bécsi Livius Codex czímlapja; a bécsi egyetem magyar tanulóinak 1404-dik évi anyakönyvéből két díszlap; Szabács viadalának 1476. évből való töredéke; továbbá Thuróczy krónikájának és Hess András krónikájának czímlapja, Graciosus Bennincasa 1483. évből való térképének két lapja, a Curtius Corvin-codexnek második táblája, s végre az antwerpeni 1891. évi bibliographiai congressus díszoklevele.

A levéltár 4101 darabbal történt szaporodást tüntetvén föl, ezt a lefolyt munkaévben is részint ajándékozás, részint vásárlás, részint pedig örök letéteményezés által értük el. Itt különösen kedves kötelességemmé vált első sorban megemlékezni dr. Fejérpataky László múzeumi levéltárnokról, ki nagylelkű elhatározásával nemcsak hogy családja levéltárát letéteményezte, de ezenfelül, így számra, mint értékre nézve is első helyet foglal el az adományozók sorában, midőn a lefolyt munkaévben levéltárunkat 162 darabra rúgó ajándékkal gyarapította; a melyek között 26 darab XIV, 100 darab XV és 17 darab XVI. századbeli, mohácsi

vész előtti, összesen 143 oklevél fordul elő. Van ezek között számos királyi és nádori kiadvány, érdekes összeírások a XV-dik századból, missilis levelek és két régi magyar nyelvemlék, az egyik 1510. évből, a másik ugyancsak a mohácsi vész előtti időből, továbbá 19 darab XVI—XVII. századbeli irat.

Érdekes továbbá Dombay Éde szakolczai főjegyző adománya, mely a Ludvaich máskép Horváth-család 1616-dik évi czímeres levelével gazdagította e nembeli gyűjteményünket.

A vásárlás útján szerzett oklevelek között fölemlítendőnek tartom a Benyovszky Péter gyűjteményéből származókat, melyek között 58 darab van a XIII—XVI. századból 1526-ig; továbbá a kisebb vételek között egy 1481-dik évi német nyelvű erdélyi czéhszabály, a Löhner, Czingeli, pécsi Deák, Horváth, Szombathelyi és Apostol családok czímeres levelét a XVI—XVIII. századból, és a Nizner-család czímeres leveléből kivágott egyes díszes czímerkép 1791-dik évből.

III.

Könyvtári statisztika.

Mindazon mozzanatok, melyek a könyvtárban a lefolyt egy évi munkaidő alatt mint statistikai adatok jelentőséggel birnak, magukon viselik egyszersmind az intézet jellegét is, midőn azokból a culturális irányzat mellett világos képét nyerjük a folyton haladó törekvésnek, minél nagyobb mérvben terjeszteni az ismereteket, felkölteni a nagy közönség érdeklődését ezen elsőrendű nemzeti intézet fölvirágoztatása iránt; s a könyvtár anyagában rejlő megmérhetlen szellemi kincset az ismeretek, a tudás, a tudományok terén közvagyonná tenni: képét nyujtja egyszersmind a korlátolt anyagi erőnek, mely a könyvtár kívánatos terjeszkedését gátolja, képét mutatja a nagy közönség érdeklődésének, a könyvtárban végzett physikai és szellemi munkálkodásnak, az anyag gyarapodásának.

Mind e mozzanatok és személyes műveletek a számadatok száraz igazságával győznek meg arról, hogy a könyvtár culturális feladatának, tisztviselő személyzete pedig hivatásának érzetében a

lefolyt munkaévben is megfelelt czéljának, a magyar művelődés terjesztésének, a könyvtár érdekei fejlesztésének.

Ezen adatok a következők:

1. *Gyarapodás.*

A) Nyomtatványok:

a) ajándék	176 drb.
b) vásárlás	978 »
c) köteles példány	2644 »
összesen	3798 drb.
a mult évben	3820 »
az idén kevesebb	22 drb.

B) Kéziratok:

a) ajándék	88 drb.
b) vásárlás	224 »
összesen	312 drb.
Ebből:	
a) kézirat	278 drb.
b) fényképmásolat matr.	34 »
összesen	312 drb.
a mult évben	181 »
az idei többlet	131 drb.

C) Levéltári gyarapodás:

a) ajándék	325 drb.
b) vásárlás	2841 »
c) letétemény	935 »
összesen	4101 drb.
a mult évben	9408 »
az idén kevesebb	5307 drb.

D) Hirlapkönyvtári gyarapodás:

a) ajándék	10	hirl.	19,773 sz.
b) vásárlás	21	»	2,298 »
c) köteles példány	628	»	40,392 »
összesen	659	hirl.	62,463 sz.
a mult évben	668	»	14,077 »
az idén kevesebb	9	hirl.	5,207 sz.
összes gyarapodás			8,870 db.

2. *Könyvtári forgalom.*

15,559	olvasó	használt	32,634 nyomtatványt,
286	»	»	1,527 kézirat, fotogr.
135	»	»	10,987 oklevelet,
1,821	»	»	3,788 hirlapot,
1,629	»	kölcsönzött	6,297 könyvet,
összesen 19,410	olvasó	használt	55,233 darabot.
a mult évben 17,446	»	»	57,347 »
az idén több 1,964	olvasó		2,114 kev. darab.

3. *Könyvkötés és fűzés.*

a) Nyomtatvány köttetett	662	drb
b) apró nyomtatv. fűzetett	1400	»
c) hirlap köttetett	653	»
összesen köttetett	2714	drb
a mult évben köttetett	1219	»
az idén több köttetett	1496	darabbal.

4. *Czédula-katalogus.*

a) Nyomtatványoknál	3609	drb.
b) hirlapoknál	186	»
összesen	3795	drb.

5. *Ügyiratok.*

a) Könyvtári ügyirat	387 darab
b) könyvtári látogató-jegy	1092 »
c) hirlap-könyvtári ügyirat	318 »
összesen	1797 darab
a mult évben	2296 »
az idén kevesebb	499 darab.

7. *Ajándékozások.*

Összesen 102 egyén ajándékozott — és pedig:

a) nyomtatványt	176 darabot
b) kéziratot	88 »
c) oklevelet	325 »
d) hirlapot	10 »
összesen	619 darabot.

A könyvtár hálás köszönetét kell itt kifejeznem mindazok irányában, kik a Széchenyi országos könyvtár culturalis intencziói-tól áthatva, hazafias készséggel siettek támogatni a czélt, a mely felé a könyvtárt a magyar tudományosság és művelődés terjesztésére vezetni s nemeslelkű ajándékaikkal a könyvtár egyes osztályait gazdagították.

Az adományozók névsora a következő: *Nyomtatványokat* ajándékoztak: Palmer István, Szilágyi Sándor, Pápai Károly, Gross Arthur, Milleker Bódog, Dankó József, Zempléni Csáky György, Petrik Géza, Ormay Nándor, Walter Gyula, Nemes Antal, Kluch János, Érdeki Boldizsár, Ballagi Géza, Kócsai Sándor, Kubosich Gáspár, Thury Etele, Hornyánszky Viktor, Fialovszky Lajos, Amberger Gyula, Bognár Márk, Dreissig Ferencz, Novaskai Béla, Bubics Zsigmond, Fejérpataky László, Poska István, Skrobanek Floridus, Kassai Vidor, Derzsi Károly, Poda Endre, Pór Antal, Sik Sándor, Daempf Sándor, Koblisegh Emil, Kereszthy István, Zágrábi egyházmegyei hatóság, Szamosujvári egyházmegyei hatóság, Fabiani Placidus, Télfy J. B., Borsay István, Majorossy János, Pap Gábor, Franz Mária Terézia, Tóth Mihály, Lubrich Ág., Spitzer D. H.,

Simonyi Zsigmond, Griesbach Ágost, Singer és Wolfner, Horváth Ödön, Nagyváthy Kálmán, Farkas Róbert, Pongrácz Lajos, Weisz József, Bohn-Bisky Emma, Bajai Károly, Eble Gábor, Majer István, Taufer Vilmos, beszterczebányai egyházmegyei hivatal, kassai egyházmegyei hivatal, Sebestyén Gyula, Chizer Kornél, Egerváry Gyula, Litschauer Lajos, Nagy István, Hodinka Antal, Jenei Szabó Árpád, Darnay Kálmán, Rosty Kálmán, Zichy Antal, Catinelli Hubert, Melczer István, Pekár Károly, Csontosi János, Blau Lajos, Láng Jágó, Majláth Béla, Acsády Ignácz, a lembergi történelmi társulat, a philadelphiai természettudományi társulat, Stelczer Frigyes, az argentinai köztársaság consula, Szendrei János.

Kéziratokat adtak: *ő csász. és apost. kir. Felsége*, Schönherr Gyula, Mészáros Károly, Edelényi Sándor, br. Mednyánszky Dénes, Szeremley Barna, Csontosi János.

Okleveleket ajándékoztak: Péchy Elemér, Mészáros Kálmán, Hernfeld Vilmos, Fejérpataky László, Tarcsányi Attila Gyula, Szabóné Szentpáli Janka, Thaly Kálmán, id. Szinnyei József, Dombay Ede.

Hírlapokat adományoztak: id. Szinnyei József, Horn Antal, Istvánffy Gyula.

IV.

Könyvtári összeköttetés.

Összeköttetéseink a bel- és külföldi nagyobb és nevezetesebb könyvtárakkal, egyike azon tényezőknek, mely nemcsak a mi könyvtárunkat ismeretessé, látogatottá teszi, felszínét emeli, becsét fokozza, de a viszonos kölcsönzések alapján az keresetté is válik, s míg a tudományos kérdezősködések kielégítése, tudományos viták megoldására vezet: egyúttal könnyen hozzáférhetővé lesznek a könyvtár közvetítése által hazai tudósainknak oly becses tudományos művek, melyek természetöknél fogva könyvtárunkban helyet nem foglalhatnak. A könyvtár ez egyik főfeladatát a lefolyt munkaévben sem téveszté szem elől, fentartva levelezési összeköttetéseit mindazon nyilvános külföldi könyvtárakkal, melyekkel már évek óta kölcsönös érintkezésben áll, melyek közül fölemlítem a bécsi, a prágai, a krakkói, a gráczi, a párisi, a londoni, az antwerpeni, a brüsszeli, a darmstadti, a lembergi, a varsói, berlini, müncheni,

stuttgarti, hannoveri s a frankfurti könyvtárakat, múzeumokat és levéltárakat.

Ennek következményekép tekinthető az, hogy a mult évben is a külföld nevesebb tudósai és férfiai közül meglátogatták, részint tanulmányozták a könyvtár berendezését magát, részint anyagát tudományos czélokból. Itt voltak rövidebb-hosszabb tartózkodásra: Jahn F. Harst Buffalóból, Ozman pasa Konstantinápolyból, Chmellarz Eduard cs. kir. udvari könyvtárőr, Mgr. Jacques Comte Redini Tedesci pápai követ, Guiseppe Cavalletti pápai prelátus Rómából, dr. Achille Ralli az Ambrosiana könyvtárnoka Milanóból, dr. Henri Stein a nemzeti levéltár fogalmazója Párisból, Chandra Sekhar Leó ügyvéd Calcuttából, Vasil Stojanov a sophiai nemzeti könyvtár igazgatója, Szybalszky Felician Lembergből, Petrov Sándor tanár Szentpétervárról és Kochne Károly Berlinből.

Hazai tudósaink és iróink közül tudományos kutatás és tanulmányozás czéljából használták a könyvtár osztályainak anyagát a következők: Angyal Dávid, Ábrányi Kornél, Ábrányi Emil, Acsády Ignácz, Asbóth János, Ballagi Aladár, Bodnár Zsigmond, Bartók Lajos, Bánó József, Báttaszéki Lajos, Bayer József, Beksics Gusztáv, Bunyitay Vincze, Csaplár Benedek, Csánky Dezső, Csoma József, Csergheö Géza, Dankó József, Fraknói Vilmos, Ferenczi Zoltán, Galgóczy Károly, Görgei István, Grünwald Béla, Heinrich Gusztáv, Horn Antal, Inczédy László, Jancsó Benedek, Jeszenszky Danó, Jókai Mór, Kárffy Titus, Karácsonyi János, Komáromi András, Kiss József, Kóczán Ferencz, Kodolányi Antal, Komjáthy Béla, Kondor Gusztáv, Kreith Béla gróf, Lederer Béla, Lóczy Lajos, Marczali Henrik, Márki Sándor, Matlekovits Sándor, Nagy Imre, Nagy István, Pápai Károly, Pauer Imre, Petrik Géza, Polonyi Géza, Radó Antal, Rakodczay Pál, Rudnyánszky Gyula, Ráth György, Salamon Ferencz, Steinbach István, Szabó Endre, Szana Tamás, Szederkényi Nándor, Székely József, Széll Farkas, Szvorényi József, Tagányi Károly, Thaly Kálmán, Toldy László, Takács Sándor, Váli Béla, Vécsey Tamás, Vámbéry Ármin, Wenczel Gusztáv, Zichy Antal, Zimmermann Ferencz, Zsilinszky Mihály.

V.

Személyzetiek.

Változás a könyvtár tisztviselőinek létszámában csak annyiban történt, a mennyiben Major Lajos 19 évi szolgálat után első osztályú segédőrré lett a magas miniszterium által előléptetve.

Máskülönben ismerve az egyes tisztviselők feladatuk teljesítésének nagy horderejét, áthatva az intézet felvirágzásának előmozdításától, hivatalos teendőik pontos végrehajtásán felül, a rendelkezésükre álló szabad időt oly szellemi foglalkozással töltötték, mely egyrészt a tudományos kutatások és utazások terére vezette az illetőket, másrészt pedig a tudományszakok irodalmi mivelésében nyilatkozott, s tanulságot téve magasabb tudományos készültségökről, számba menő tevékenységet fejtettek ki az irodalom terén s ez által a könyvtár szellemi súlyát fokozták a többi hasonló hazai intézetek fölött, mi nem csekély mérvben emeli eme culturális intézmény erkölcsi tekintélyét.

Ugy a magas miniszterium, mint a M. N. Múzeum igazgatósága által történt megbizatások alapján tudományos utazásokat teljesített a jelentést tevő könyvtárőr és dr. Fejérpataky László levéltárnok.

Az előbb nevezett könyvtárőr a morvaországi Vöttauban kutatta Zrinyi Miklós a költő könyvtárát és a magyar származású fegyverzeti fölszereléseket a gróf Daunak vöttaui gyűjteményében, továbbá ugyanez ügyben Bécsben két izben kutatott, kutatásai eredményét feldolgozva a sajtó útján hozta a nyilvánosság elé. Megbizásból eszközölte a Benyovszky Péter-féle levéltárnak átbuvárlását Hontmegyében Deménden, a melynek megszerzését sikeresen végrehajtotta; s végre archaeologiai tekintetekből Zólyommegyében tett tanulmányokat, az országos archaeologiai társaság ott időzése alkalmával.

Dr. Fejérpataky László levéltárnok Zsigmond király korára vonatkozó okleveles emlékek felkutatását és azoknak másolatban való megszerzését eszközölte. Hét heti tanulmány-útja alatt a következő levéltárak foglalkoztatták, u. m.: a bécsi állami levéltár, a pozsonyi káptalan, a nyitrai káptalan és püspökség, a gróf Zay család zay-ugróczi, Trencsén, Nagy-Szombat, Szakolcza városok és a leleszi convent országos levéltárai. E levéltárakban mintegy

10 ívre Árpádkori és 250 Zsigmondkori oklevelet másolt is. A hazai diplomatika szempontjából elsőrangú fontosságúak Kálmán királynak 1111. és 1113. évi okleveleinek eredeti példánya a nyitrai püspöki levéltárban, melyek idáig ismeretlenek maradtak, s ezeknek fényképmásolatait könyvtárunk meg is szerezte.

Irodalmi munkássága a könyvtár tisztviselőinek, a tudományszakok különböző ágaiban figyelemreméltó mozzanatokat tüntet fel, midőn is a könyvtár 10 tisztviselője közül 9 foglalkozott irodalmilag saját tudományszakával, s önálló, kisebb-nagyobb szakfolyóiratokban megjelent ismeretterjesztő, biráló, értekező és más tudományos fontosságú 72 czikkel gyarapította a magyar tudományos irodalmat, a történelem, bibliographia, irodalomtörténet, archaeologia, heraldika és genealogia, diplomatika, nyelvtörténet, zene és más disciplinák körében. Ezen munkálatok sorozata a következő:

Majláth Béla könyvtárőr.

1. Az oroszházai sírmező. Archaeologiai Értesítő 1890. évf.

2. Liptómegyei törzsökös családok 1526-ig. Turul III. és IV. füzetében.

3. Családtörténeti tanulmányok. Turul 1891. évfolyam I. és II. füzetében.

4. Jelentés a m. n. Múzeum könyvtári állapotáról 1889/90-ben. Magyar Könyv-Szemle 1890. évf.

5. Gróf Széchenyi István levelei, III. kötet. 1891. Athenaeum kiadása.

6. A magyar n. Múzeum sodronyos pánczéljai. Archaeologiai Értesítő 1891. évf.

7. Die Maschen-Panzer des National-Museum. Ungar. Revue 1891. június—júliusi füzetében.

8. Zrinyi Miklós a költő könyvtára. A m. t. Akadémia Értesítője 1891.

9. Zrinyi Miklós a költő ereklyéi Vöttauban. Hadtört. közlemények 1891.

Csontosi János segédőr.

1. Könyvtárbuvárlatok Ausztriában. Magyar Könyv-Szemle 1890. évf.

2. Diomedes Caraffa: De Institutione vivendi ad Beatricem Reginam Hungariae. U. o.

3. Adatok a hazai középkori könyvtárakhoz. U. o.

4. Lengyelországi könyvtári buvárlatok. U. o.

5. Az antwerpeni bibliographiai congressus. U. o.

6. A király ajándéka. Nemzet 1891.

7. Két modenai Corvin-codex története. Egyetértés 1891.

8. Szerkesztette a Magyar Könyv-Szemlét.

Dr. Fejérpataky László levéltárnok.

1. Külföldi levéltári buvárlatok. Magyar Könyv-Szemle.

2. Egy sopronyi pap könyvtára. Magyar Könyv-Szemle.

3. A Zsigmondkori oklevéltár előmunkálatai. M. t. Akadémia Értesítője, 1891. júliusi füzet.

4. Szerkesztette .a «Turul» című heraldikai és genealogiai szakfolyóiratot.

Horváth Ignácz segédőr.

1. Magyarországi könyvészet 1890. Melléklet a M. Könyv-Szemle 1890. évi folyamához.

2. Az olasz könyvtárak 1885. évi pragmatikája. M. Könyv-Szemle 1890. évf.

3. Adalékok Szabó Károly «Régi Magyar Könyvtára» című munkájának I. és II. kötetéhez. Magyar Könyv-Szemle 1890. évf.

Dr. Váczy János segédőr.

1. Kazinczy Ferencz levelezése II. kötet. A m. t. Akadémia kiadványa.

2. Ráday Gedeon. Irodalomtörténeti közlemények I. évfoly. 1. és 2. füzetében.

3 Arany János lyrai költeményeiről. Erdélyi múzeum-egylet kiadványai, 1891. évf. 3—5. füzet.

4. Kisebb-nagyobb tanulmányok, birálatok, könyvismertetések a Századok, Egyet. Philol. Közlöny, Akadémiai Értesítő, Vasárnapi Ujság és Fővárosi Lapok 1890/91. évfolyamában.

Id. Szinnyei József hírlapi könyvtárőr.

1. Magyar írók élete és munkái, 5—9. füzet.
2. Hírlapi irodalmunk 1891-ben. Vasárnapi Ujság, 1891. évf. 5. szám.
3. Simai Kristóf. Egyet. Philol. Közlöny. 1891.

Kereszty István gyakornok.

1. Irodalmunk története. Magyar Könyv-Szemle.
2. Bibliographia Hungariae 1712—1860. (Ismertetés.) Magyar Állam.
3. Külföld. Torna-ügy folyóirat.
4. Ne vesztegeljünk. U. o.
5. Orsz. tornaünnep. U. o.
6. Ünnepély. U. o.
7. A magyar tanulók első versenye. U. o.
8. A zene jelentősége. Magyar Salon.
9. Zenetanárok nevelése. Pesti Hirlap.
10. A magyar zene elméletéhez. U. o.
11. A magyar zene tudományos tárgyalása. «Zenevilág» hetilapban.
12. Egyházi zenészek. U. o.
13. Nemzeti zene és még valami. U. o.
14. Az ötödik év. Zenelap folyóirat.
15. A fegyverkovács. U. o.
16. Új intendáns. U. o.
17. A programm-zene kérdése. U. o.
18. Az operaház igazgatója. U. o.
19. Hölgy-zenekar. U. o.
20. Mire jó a kéthavi szünet? «Muraszombat és Vidéke» cz. hetilapban.

Dr. Erdélyi Pál gyakornok.

Birálatok, czikkek az Egyet. Philol. Közlönyben, Pesti Hirlap, Fővárosi Lapokban, a Vasárnapi Ujság, Magyar Hirlap és Komáromi Lapokban.

Dr. Schönherr Gyula gyakornok.

1. Okmányok a Melczer-család levéltárából. (Ismertetés.) Turul 1890. évf.

2. A nagybesenyői Bessenyey-család története. (Ismertetés.) Turul 1890. évf.

3. II. Ulászló korabeli czímeres levelek. Turul 1891. évf.

4. Kovács Lajos. (Életrajz.) Vasárnapi Ujság 1891.

5. Egy magyar államférfi a XVI. században. Vas. Ujság 1891.

6. Nagybánya czímere. Nagybánya és Vidéke 1891. évf.

7. Apróbb czikkek, ismertetések és közlemények a Századok, Archaeol. Értesítő és Turul füzeteiben.

Szerkesztette, előszóval, jegyzetekkel és tartalom-mutatóval látta el a Monumenta Vaticana Hungariae I. sorozatának VI. kötetét: Mátyás király levelezése a római pápákkal 1458—1490. Budapest, 1891.

Meg kell itt említenem a könyvtár kiadványát a Magyar Könyv-Szemlét, mely immár XV. évfolyamában jelent meg. E szakfolyóirat szerkesztője, Csontosi János könyvtári segédőr, ez alkalommal is bizonyítékát adta szerkesztői avatottságának azon igyekezet által, melylyel e folyóirat czikkeiben a bibliographiai szakirodalom mai felszinén a legkényesebb kivánalmaknak is megfelelt, úgy a közölt dolgozatok komoly iránya, mint azoknak tudományos belső becse által.

Méltóságos úr! Midőn az előadottakban szerencsém van a Széchenyi országos könyvtárról szóló jelentésemet hivatalos tisztelettel beterjeszteni, maradtam mély tisztelettel

Budapesten, 1891. szept. 10-én.

Méltóságodnak

alázatos szolgája

Majláth Béla,

a Széchenyi országos könyvtár őre.

EGY MAGYAR NYOMDA A XVIII. SZÁZADBAN.[1]

A hazai nyomdászatnak nemzeti műveltségünkre gyakorolt befolyásáról csak akkor fogunk teljes képet nyerni, ha az egyes helyi sajtók speciális történelmével is megismerkedünk. Ezt a czélt igyekszik megvalósítani Eble Gábor előttünk fekvő munkája: Egy magyar nyomda a XVIII. században. Kissé talányos czím; a 9. lapon tudjuk meg, hogy a nagykárolyi nyomdáról van szó. Gróf Károly Ferencz alapította ezt, az utolsó Rákóczy-mozgalomban nevezetes szerepet játszott Sándornak a fia. Nem oly hires ember, mint az apja, mindazáltal a terebélyes családfán díszes hely illeti meg. A közügyekből tehetsége szerint ő is kivette részét; a hadi, politikai és közigazgatási téren egyaránt forgolódott. Itt azonban különösen mint a közoktatás bajnoka, mint a nemzet szellemi haladásának buzgó harczosa vonja magára figyelmünket. Szégyennel és sajnálkozással tapasztalta, hogy a kormányzására bizott megye és környéke kulturális tekintetben mennyire el van maradva. «.. a budai és kassai typographiák távolabb esése miatt az egész szomszédság könyvekben szűkölködik» pedig «az országok és tartományok csak akkor juthatnak virágzásra, ha az elmék a szépművészetek és tudományok által kimüveltetnek» — irja a nyomda engedélyezése iránt a felséghez intézett kérvényében. Ezért, de meg, hogy a tanuló ifjuság, melynek neveltetésére iskolák felállítása által is sokat tett, a szükséges tankönyvekkel elláttassék, halasztathatatlannak itélte a nagykárolyi nyomda felállítását. A szabadalom-

[1] Egy magyar nyomda a XVIII. században. Adalék nemzeti közmüvelődésünk történetéhez. Levéltári kútfők nyomán irta Eble Gábor. Budapest. 1891. Hornyánszky Viktor nyomdájából. 8r. 99 lap. Ára 1 frt.

levél 1755-ben leérkezvén, a nyomda azonnal megkezdte működését még pedig szerencsés kilátások közt. A szakképzett és buzgó nyomdász, Szatmárnémeti Pap István mindent elkövetett, hogy intézetét virágzásba hozza, a főúri pártfogó viszont nem riadt vissza az anyagi áldozatoktól, sőt midőn élte utolsó éveiben egészségi okokból a nyilvános szereplés teréről visszavonulni kényszerült, beállott a szellemi munkások sorába és franczia vallás-erkölcsi olvasmányok fordításával és kinyomatásával igyekezett az ifjú nemzedéknek használni. Az előttünk fekvő könyvben két ily munkájának czímlapját láthatjuk hű másban. A nyomda fénykora valóban arra az időre esik, mikor alapítója és Pap István nyomdász állottak élén. Készséggel el kell ismernünk a nemes gróf igaz érdemeit, de könnyen értjük a szerző nagy előszeretetét, őszinte lelkesedését, melylyel áldásos működését rajzolja s csak nagy lelkesedés irathatta vele e sorokat: «ha megéri (t. i. Ferencz gróf) és nem rombolja szervezetét a kór, nem dönti oly korán sirba (53 éves volt, mikor meghalt) Károly Ferencz gróf lett volna megindítója s vezérlő központja az irodalmi ujjászületésnek, melyet utána Bessenyei kezdett és Kazinczy folytatott». Tartok tőle, hogy e véleményben egyedül áll Eble úr!

A nyomda története ezentúl egy a lassú hanyatlás történetével. Különben sem tudott soha oly hirnévre vergődni, mint a lőcsei Brewer-féle sajtó, a melynek pedig betűivel kezdte el működését. A függelékben szemlét tarthatunk az 1755—1827-ig megjelent nyomtatványok felett s Hannulikot s a tudós költő Révai Miklóst kivéve, nem találunk nevesebb szerzőket, a munkák is jobbára pár lapra terjedő alkalmi dicsversek, beszédek, a milyenek ebben az időben özönével termettek. — Ferencz gróf fia Antal, úgy a hogy még tett egyet-mást a nyomda érdekében. De örökösei nem csak semmiféle áldozatra sem voltak hajlandók, hanem még jövedelmet szerettek volna belőle látni. A sok bajlódás, kellemetlenség végre oda érlelte a dolgot, hogy gr. Károly György 1827-ben az akkori nyomdásznak, Gönyei Gábornak örök áron eladta. Ettől kezdve Gönyei Gábor, majd fia József, ennek halála után pedig napjainkig Róth Károly tartották fenn.

A szerző voltaképen csak addig kiséri a nagykárolyi nyomda történetét lépésről lépésre, míg az a grófi család birtokában volt. Ez időből minden rendelkezésére állott anyagot úgy a Károly-család

levéltárából, mint az országos levéltárból szorgalmasan felhasznált, ezeket ügyesen csoportosítja, a latin iratokat a nagy közönség kedvéért magyar fordításban közli; irálya tiszta, világos, könnyen élvezhető. Tárgyától néha tér el, hogy egy-egy epizódot élesebben megvilágítson, mi által a monographia csak nyer élénkségben. A könyv kiállítása csinos és facsimiléi kifogástalanok.

Sajnálni lehet azonban, hogy egy lélekzettel a nyomdának további történetét is föl nem dolgozta. Az ezutáni időktől is akadt volna nehány följegyzésre méltó mozzanat. Igy például azon surlódásoknak rajzolása, melyek a helytartótanács, illetve annak könyvvizsgálói osztálya és Szatmár vármegye közt időnként fölmerültek. 1829-ben találom az első nyomát ennek. Ekkor történt, hogy Tótfalusy Sámuelnek a megye megbizásából készült «Betűrendes lajstroma t. n. Szatmár vármegye körében fekvő s a nevezetesebb utakba eső városoknak és helységeknek, mely megmutatja azoknak távolságát egymástól» című munkája a censor nevének elhallgatásával jelent meg. A központi könyvvizsgáló bizottság ezért megrótta a vármegyét és utasította, hogy ezentúl a censurai rendeletekhez alkalmazkodjék. A megye azzal védekezett, hogy a könyv saját rendeletéből készült s kinyomatását a közgyűlés határozta el, már pedig «a megyei gyűlésekben helyben hagyatott irományok a könyvvizsgáló hatáskörébe nem tartoznak.» S a megye ez álláspontjához ragaszkodott 1837-ben is, a midőn hasonló eset adta elő magát. Ez különösen azért érdekes, mert egyik szereplője Kölcsey Ferencz. Jelenkori történelmünkből élénken ismeretes Lovassy László s nehány országgyűlési ifjú társának elfogatása és törvényellenes elítéltetésök. Az ország megilletődött. Szatmár vármegye az elsők közt szólalt fel nyilt körlevélben az alkotmányt sértő eljárás ellen. A vármegye ragyogó tollú főjegyzője, Kölcsey Ferencz fogalmazta a körlevelet, mely 1836. decz. 12-én kinyomatva az összes törvényhatóságoknak megküldetett. Csakhogy nem tették ki rajta sem a nyomda nevét, sem az imprimatur-t! Az inquisitió nem is késett. Takács István, a nagykárolyi gymnasium igazgatója, mint helybeli censor, felettes hatóságától, a nagyváradi kerületi könyvvizsgáló bizottságtól kérdőre vonatván, azzal védekezett, hogy ő a nyomtatást megtiltotta, azonban Kölcsey főjegyző: «A tisztelendő úr magát abba ne avassa, hacsak az egész megyének kedvetlenségét magára vonni nem akarja. A vármegyének

vagyon jussa maga szüleményeit censura nélkül kinyomatni» szókkal elutasította. A nyomdász, Gönyei hasonlóképen nyilatkozik, hogy a vármegyétől kényszerítve hágta át a szabályrendeletet. A dolog már megtörténvén, a helytartótanács csak dorgatóriummal tudott felsőbbségének érvényt szerezni. — 1842-ben két körlevele miatt volt baja a vármegyének a központi censurával. Az egyik a hires 12 reformpontot tartalmazta, melyek az 1840—3. országgyűlésen élénk vita tárgyát képezték, de a melyek csak 1848-ban, az ősiség eltörlésével valósulhattak meg. A másik Magyar- és Erdélyország uniója tárgyában kelt, két évvel megelőzvén az országgyűlési tárgyalásokat. Mindkét nevezetes nyomtatvány a nagykárolyi sajtó terméke s utóbbi a helybeli censor engedelmével látott napvilágot. A nagyváradi kerületi censura meg akarta akadályozni azon a czímen, hogy a körlevél politikai tárgygyal foglalkozik, már pedig az ilynemű nyomtatványok felülvizsgálata túlhaladja a helyi censor hatáskörét. Szerencsére a felsőbb hatóság most sem nyult szigorúbb eszközökhöz, hanem beérte azzal, hogy egy kis megrovás mellett a befejezett tényt tudomásul vette.

Dr. Illéssy János.

SZAMOSKÖZY ISTVÁN SZÓTÁRA.

Közli: Szilágyi Sándor.

A Könyv-Szemle 1887-iki évfolyama 100. lapján Nagy Gyula barátom egy czikket közöl «*Egy kéziratban maradt magyar-latin szótár-töredék 1580 tájáról*» czím alatt, melynek végéhez a szerkesztő ezt a megjegyzést csatolta: «tisztelt barátunk ezen érdekes közleményére felhivjuk nyelvtudósaink figyelmét».

Meg vagyok róla győződve, hogy a nyelvtudósok azt a derék czikket figyelmökre méltatták. Használhattuk azt a közlött szótár-töredéket, tanulhattunk is belőle s velem együtt sajnálhatták, hogy az egész szótár kéziratban maradt. Nem levén nyelvtudós, nem akarok *hozzá* szólani, de a véletlen ugyanennek a szótárnak egy másik töredékéhez juttatván, *fel* akarok szólalni.

Hát biz ezt a szótárt *Szamosközy István* irta.

Wenzel Gusztáv nagybecsű jogi könyvtárával nehány kötet kézirat is került az Egyetemi Könyvtár birtokába. Ezek közül az egyik, egy ritka becsű, meglehetős vastag codex, Szamosközy gyűjteményének, kézirati maradványainak töredékeit foglalja magában; olyan töredékeket, melyek az Egyetemi Könyvtár Szamosközy collectióját completirozzák. A codex be van kötve egy régi pergamen-graduál egy levelébe, s legnagyobb részben Szamosközy följegyzéseinek egyes sorát s Gyulafy Lestár krónikájának töredékeit foglalja magában, még pedig mindkettő sajátkezű kézirat.

Az alább közlendő szótár-töredék négy oldala nincs és nem is volt a collectióba bevonva, az csak bele volt téve. Ez a töredék Szamosközy saját eredeti kézirata, mely Nagy Gyula által küldött töredéknek kellő közepébe illik bele. Papir, irás ugyanis mint az országos levéltárban (gyulafehérvári káptalan IV. 12.)

őrzött töredéke, mely kis ívet tesz ki, s az Egyetemi Könyvtár példányának íve beillesztetvén az országos levéltáriba, a kettő együtt egy terniót tesz ki.

Az országos levéltári példány (Könyv-Szemle 1887. 105. l. alján) megszakad e szónál:

.....vide kezdet, s azután következik az egyetemi példány íve, melyet Pettkó Béla öcsém másolatában mutatok be e füzetek olvasóinak:

Obtrunco Liv. lib. 1. Item regem obtrunctavit. Hinc obtrunctatio.

Eoles. Occidio, onis f. t. Idem quod occisio et cedes mors. Liv. 8. Bell. Pun. Cum dno exercitus eorum prope occidione occisi essent.

Occido, opprimo, extinguo, perimo, sustollo. Tranquill.[1] in Nerone: Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem, vide gyilkos.

Tollere de medio est interficere.

Trucido, crudeliter neco. Obtrucido, retrucido. Comp.

Afferre manus.

Cic. Quae aut interitum allatura esset:

Cic. lib. 4. Famil. epist. 12. Ita vir clarissimus ab homine deterrimo acerbissima morte est affectus et cui inimici propter dignitatem perpercerant (így). Inventus est amicus, qui ei mortem afferrens, obrutus fuisset.

Mortem sibi conscuit. Omnes usque ad internecionem delevit. Suet. in Cass. Philomonem a manu servum simplici morte punit. Adimere vitam mihi non dubitavi.

Eoldeokles Aedere stragem. Livius ab urbe cond. Tantoque majorem stragem edidere, quam inter hostes aediderant.

(*Oldalt betoldva*) Occisus dicitur vulnere; necatus etiam sine ictu vulnere, ut necatus venens; unde occisio actus occidendi, cedes. Cic. Philipp. 14. Eiusque copias occisione occiderit, suo exercitu ita incolumi.

Gel. lib. 6. cap. 104. Tuditanus autem somno diu prohibitum atque ita vita privatum refert.

Eolelni. Teren. in And. Accurrit mediam mulierem complectitur.

Eolteozeet. Velare pro vestire. Plaut. Muliebri velatus toga.

Eomagát se ipsum. Eo magatol vide magatol.

[1] T. i. Tranquillus Cajus, mely név Svetonius mellékneve.

Eo maga veztette magat. Jŭgulari suo gladio, sua confessione. Cic. Jŭgulari suo gladio et telo is dicitur qui suis ipsis dictis convincatur.

Eo maga zemely teorwenye vide feyedelem iteleti.

Eonyew. Colla. Cat — glutinum. gluten. glutinosus. glutino, as, lithorolla, ac. f. p. glutinum quo lapides conjunguntur, fit enim ex lapide pario aut marmore cum taurino glutino. De glutino. De glutino est reglutino elwalaztom egymastol.

Eonteom. Fundo. Fundi et metalla dicuntur. Unde fusor tormentarius algyw eontes. Eonteot fuxilis. Eonteozwe fusim fundito freq. comp. Affundo, confundo, circumfundo, diffundo, effundo, infundo, offundo, perfundo, refundo, suffundo, transfundo, interfundo, profundo, ky eontem evomit aquam amphora. exestus. vyzet eonteny kezere. Dare aquam manibus. Conflatum ex plumbo.

Eon keozteok invicem. mutus.

Ep kybe semmy fogiatkozas ninch. Syncerus, syncere, et synceriter unde synceritas. Quasi sine carie, pro puro incorrupto immaculate contrarium.

Illibatus, ut illibatum imperium. Livius.

Integer, inviolatus.

Intactus pro intemerato insyncerus. Nem ep vide benna.

Eppen sarte eppen. Unde proverbium sarta tecta. Cic. Epist. haec mihi da, ut M. Curium sartum et tectum, quod ajunt ab omni detrimento conserves.

Instruere hostes, navem, fundum, domum. Idem quod comparare necessaria, ut nihil desit. Cic. de officiis. Emit hortos et emit instructos.

Integer. Idem quod validum, firmum, vegetum. Cic. Eumque vidi plane integrum. Liv. 5. ab urbe. Integre, intacteque segerunt.

Epe fel. Unde felleus keserew.

Epedni Labesco vide fekely.

Epery fragum.

Epitem. Parare domus. Aedifico unde aedificium.

Architector, oris.

Inaedifico, idem quod aedifico, vel simul aedifico. Inaedificare plateas, pro simul aedificare. Instauro unde instauratio.

Ponere significat alius erigere aedificare Verg. Posuitque immania templa.

Redintegro, reficio, restauro, repono, instauro, restituo. Vide epitem. Unde redintegratio, reparamen et reparatio.

Resarcio.

Surgere etiam dicuntur aedificia et herbae.

Munire viam est pungare, reficere ac substruere. Hic dicimus munire ripam, munire alveum, aditum, cum illa reficimus et reparamus.

Helyere hozny. In integrum restituere. Est damnum rei alicui illatum resarcire.

Epithetetlen vide chynalhatatlan.

Epewlni. Recolligere se, est vires summere, ut convalescentes aegri.

Er. Vena dicitur sanguis argenti plumbi venosus. Ahorta.

Ere tantum valet.

Ery. Caesar Rhenum ut supra demonstravimus, tangit.

Eret wagni vide érwagas. Col. lib. 7. Ea porro vena cultello solvetur.

Ezewst er, a baniaba, crudaria.

Erczkeo. Cadmia. Ercz. Metallum unde metallicus, a, um.

Metallicus substant. Baniaz. Metallifer, Metallum gerens.

Ercznek az ere. Molibdena quae alias galena vocatur, plumbi et argenti vena communis.

Erdeo* Sylva. Sylvula et sylvecula dimin. Sylvaticus, a, um.

Erdei sylvestre. Bokrosodny. Erdey sylvester et stris. Sylvifragus, sylvas frangens sylviger ut montes sylvigeri. Sylvosus. Sylvius nomen est ejus, qui in sylvis natus est.

Erdeo Liv. Vestiti montes sylvis.

Sewreo erdeo Saltus, ut unde saltuosus locus.

Saltuarius, rii m. s. sylvarum seu saltus custos.

* Sylva est autem vel glandifera, quae non ceditur, vel caedua lucus non caeduus. sed manu consitus; vetitus, religiosusve. Zent erdeo. salvus est sylva Junia. Keoz erdeu Berek, ubi pasci et aestuare vel hyemare pecudes solent.

Nemora voluptatis causa componata.

A lucus dimin. luculus et lucellus.

(Erd)ei. Aper.

Itt aztán (Könyv-Szemle idézett helye 106. l.) következik az országos levéltár töredéke Nagy Gyula közlésében.

Az Egyetemi Könyvtár ívét s az országos levéltár két ívét Nagy Gyulával összeillesztettük, s a két példány pompásan kiegészítette egymást. A milyen kétségen felül áll ez, épen olyan bizonyos, *hogy ezt a Szótárt* (t. i. mind a két töredéket) *Szamosközy irta.*

A Könyv-Szemle első évfolyamában (1876.) ismertettem Szamosközy kézirati maradványait, melyek az Akadémia kiadásában négy kötetben láttak világot. Attól fogva többször vissza-visszatértem e kitünő tudós sokoldalú munkásságához; közöltem tőle epigrammokat, latin historiás éneket, archaeologiai adalékokat, s fölemlítettem töredékét «Origines Ungarorum» című munkájából

E kis töredékkel őt mint szótárirót mutattam be, mert hihetetlen, hogy Szótárából több, mint ez a ternio, el ne készült volna; az öt első betű legalább elkészült s már ennyi is biztosít neki helyet első szótáriróink közt. De hátha több is elkészült..... habent sua fata libelli!

Ki tudja, hol vásárolta Wenzel azt a kötetet, mely most az Egyetemi Könyvtár birtokában van? Ki tudja, másutt valahol nem lappang-e még töredék ebből a szótárból? Szerkesztő barátom, hívja fel az érdeklődőket, hogy ha valahol valami szótár-töredékre találnak, küldjék be Önhöz, hátha újabb adalékot nyer Szamosközyhez?[1]

[1] Készséggel teljesítjük t. czikkiró úr kívánságát s ezennel felkérjük ügybarátainkat, hogyha kutatásaikban valami latin, magyar Glossariumra vagy szótártöredékre akadnak, ezt felhasználás végett a «Magyar Könyv-Szemle» szerkesztőségéhez küldjék be. Szerk.

VEGYESEK.

— **Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtáráról.** A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára az 1891. év második felében 2055 kötet és füzet nyomtatványnyal, 158 kötet kézirattal, 105 oklevéllel, 2 fényképmásolattal és 2 negativvel gyarapodott; és pedig *ajándékul kapott* 75 kötet és füzet nyomtatványt, 4 kötet kéziratot, 68 oklevelet és levelet; *vásárolt* 408 kötet és füzet nyomtatványt, 134 kötet kéziratot, 37 darab oklevelet és levelet, és 2 fényképmásolatot. A beérkezett köteles példányok száma 1572 kötet és füzet. Könyvek, kéziratok, oklevelek, pecsétlenyomatok, fénykép-másolatok és hirlapok vásárlására, továbbá könyvkötésre, könyvtári kiadványokra és más könyvtári czélokra 4419 frt 69 kr. fordíttatott. Az olvasók száma 7820 volt, kik 16,349 kötet nyomtatványt, 880 kötet kéziratot és 3733 oklevelet használtak. A könyvtáron kivül házi használatra 717 egyén 3975 kötet nyomtatványt kölcsönzött ki. Összesen tehát 8537 egyén használt 20,324 kötet nyomtatványt, 880 kötet kéziratot és 3733 oklevelet.

— **Jelentés a budapesti magyar királyi tudományegyetem könyvtárának rendezéséről, gyarapodásáról és forgalmáról 1891-ben.**

Nagyméltóságú Gróf, Miniszter Úr!

Kegyelmes Uram!

A budapesti m. kir. egyetemi könyvtár 1891-dik évi forgalmáról és gyarapodásáról végjelentésemet következőkben van szerencsém felterjeszteni.

A mult évben megszerzett két nagyobb könyvtár, a Báselféle s a Wenzel Gusztáv egyetemi tanári, feldolgozása teljesen

befejeztetett. Az elsőből a másodpéldányok átadattak a philologiai seminariumnak s az azokról készült lajstromot annak idejében szerencsés voltam Excellentiádnak felterjeszteni. A Wenzel-féle könyvtár duplumairól is elkészült a külön jegyzék s a könyvek egy része már kézbesíttetett is a philologiai seminariumnak. Minthogy ez a két könyvtár a törzskönyvtárban sok helyet vett igénybe, ez a körülmény szükségessé tette, hogy egyes osztályok más helyekre tétessenek át, s ez a meglehetős sok időt igénybe vevő művelet — hogy ne gátolja a könyvtár forgalmát — a nyári szünidő alatt hajtatott végre.

Magyar nyelvű apróbb nyomtatványokból több colectiója van könyvtárunknak, melyek között legnagyobb a Szilassy-féle; ezek feldolgozása befejeztetett s az azokról készített címjegyzék már a kutatók rendelkezésére áll.

A latin nyelvű dissertatióknak, különösen a nagyszombati collectiónak összeállítása már korábban megtörténvén, most azok feldolgozása kezdetett meg.

A kézirati Catalogus II. füzete sajtó alá adatott, eddigelé már mintegy 12 ív elkészült.

A könyvtár naponként gyarapodó forgalma — a könyvkiölcsönzés helyben és vidéken s külföldre is — melyet régebben az első őr kezelt, annyira felszaporodott, hogy azt ő többé egymaga nem birta meg rendes teendői mellett. Ily módon aztán ezekkel kénytelen voltam a másodőrt megbízni, ki, legalább egyelőre, az incunabulumok czímezésétől felmentetett. Remélhetőleg azonban meg fogjuk találni a módját, hogy ezen segitve legyen. A mi a személyzetben történt változásokat illeti: dr. Szádeczky Lajos könyvtárunk buzgó és tehetséges tisztviselője, országgyűlési naplószerkesztővé neveztetvén ki, helyébe első tisztté Angyal Dávid s ennek helyére II-od tisztté Dedek Crescens, továbbá az elhunyt Pádly Lajos helyett III. tisztté Egerváry Ödön, eddigi czímzetes tiszt, neveztetett ki.

És most áttérve könyvtárunk szaporodására, van szerencsém következőket jelenteni: Az egyetemi könyvtár 1891-ben 2236 művel, 2842 kötettel és 1453 apró nyomtatvánnyal szaporodott. E szaporodás legnagyobbrészt a rendes évi dotatióból került ki, de ezenkivül adományozások útján is jutott a könyvtár — felsőbb hatóságoktól, intézetektől és magánosoktól — munkák birtokába: nevezetesen

a magyar kir. és az osztrák cs. kir. kormányoktól, a magyar országgyűlés mindkét házától, bolgár közoktatásügyi ministeriumtól, lembergi Landesausschusstól, olasz kir. követségtől, porosz kir. vallás- és közoktatásügyi ministeriumtól, az argentinai consulatustól, Geological and Natural History Survey of Canadától, szász kir. statisztikai hivataltól, bécsi és prágai egyetemtől, Műszaki katonai administrativ hivataltól, a M. Tud. Akadémiától, budapesti kir. egyetemtől, Magy. Tört. Társulattól, Országos és fővárosi statisztikai hivataltól, Franklin-társulattól, nemzeti zenedétől, nagykőrösi tanítóképezdétől, fővárosipénzügyi igazgatóságtól, a főtiszt. püspöki kartól: Zalka János győri püspök-, Knauz Nándor cz. püspök-, Palásthy püspöktől és az egri érseki, nagyváradi, pécsi, székesfehérvári, váczi, szamosujvári, gyulafehérvári püspöki megyéktől, valamint a pozsonyi ferenczrendi szerzettartománytól. Magánosok közül Budapestről: lovag Zarándy Gáspár egy collectiót eroticumokból, Lubrich Ágost, Homoród (Szentpáli) Janka, Szaak Lujza, Tauffer Vilmos, dr. Weisz József, Eble Gábor, Sebestyén Gyula, Egerváry Gyula, dr. Télfy Iván, dr. Mandello Károly, Keleti Károly, dr. Platz Bonifácz; továbbá: Koppalik József, Demko Kálmán, Hornischek Henrik (Prága), Pór Antal kanonok, Dampf Sándor, Prusik Fer. (Prága), Faure Hyppolit (Franczia-ország, Narbonne), dr. Szádeczky Lajos, Sybold (Franczia-ország, Vichy), Szederkényi Nándor, dr. Mülek Lajos, Winkenhauser Fer. Adolf (Czernowitz), Veres Endre, Manzini Diocliano (Olaszország, Terni) stb. küldtek egyes adományokat.

A külföldi könyvtárakkal és tudományos intézetekkel 1891. évben előfordult érintkezésünket a következő jegyzék tünteti fel:

A *bajor* kir. könyvtárral,
a *báseli* egyetemi könyvtárral,
a *bécsi* császári Akadémiával,
a » Bibliothek des Schottischen Stiftes-el,
a » cs. k. egyetemi könyvtárral,
a » cs. és k. Fideicomiss könyvtárral,
a » cs. és k. Hadi könyvtárral,
a *belga* régi törvények és rendeletek bizottságával,
a *berlini* kir. könyvtárral,
a *berni* főiskolával,
a *bonni* kön. Rheinische Friedrich Wilhelms-Universitättal,
a *christianiai* Bibliothèque d'université royale de Norvège-el,

a *czernowitzi* cs. kir. egyetemi könyvtárral,
a *drezdai* kön. öffentliche Bibliothek-el,
az *edinburgi* Royal College of Physicians intézettel,
a *frankfurti* (Majna mellett) városi könyvtárral,
a Geological and Natural History Survey of *Canada* intézettel,
a *göttingai* kir. egyetemi könyvtárral,
a *gráczi* cs. kir. egyetemi könyvtárral,
a *greifswaldi* kir. egyetemi könyvtárral,
a *halle-witenbergi* k. Friedrichs-Universität könyvtárral,
a *klagenfurti* Studien Bibliothek-el,
a *krakói* Jagelló-könyvtárral,
a » Seminarium Historicum Universitatis könyvtárral,
a *leideni* Bibliothek der Ryks Universiteit-el,
a *lembergi* cs. kir. egyetemi könyvtárral,
a » cs. kir. Bibliothek der Technischen Hochschule-val,
a » Landes-Ausschuss Bibliothek-el,
a » Ossolinszky-könyvtárral,
a Bibliothek des Stiftes Melk-el,
a *montpellieri* egyetemi könyvtárral,
a *münsteri* Comenius Társulattal,
a *müncheni* bajor kir. könyvtárral,
a *parmai* R. Bibliotheca Palatinà-val,
a *prágai* cs. kir. egyetemi könyvtárral,
a *salzburgi* Benediktiner Stift St.-Péter-könyvtárral,
a *tübingai* kir. egyetemi könyvtárral,
a *zürichi* Büchersaal Carolinum-mal.

Hazai intézeteink nagy számmal veszik igénybe könyvtárunkat, viszont mi is több könyv- és levéltárakból kölcsönöztünk ki tudományos használatra könyveket és kéziratokat. A helybeli forgalmat s a látogatási jegyeket igénybe vevők foglalkozási ágát tekintve a túllapon lévő táblázatok mutatják ki, megjegyezvén, hogy az I. és II. táblázatcsak az olvasó-terem forgalmát tünteti fel, a tanári, a hírlaps a szakemberek számára fentartott dolgozószobák forgalma — mely szintén jelentékeny — abba nincs belefoglalva.

Nagyméltóságodnak

Budapesten, 1891. deczember 31.

alázatos szolgája

Szilágyi Sándor,
az egyetemi könyvtár igazgatója.

I. TÁBLÁZAT.

Az egyetemi könyvtár olvasótermét látogatók foglalkozási ág szerinti kimutatása 1891-ben.

	Január	Február	Márczius	Április	Május	Junius	Szeptember	Október	November	Deczember	Összesen
Jog- és államtudományhallgató	40	34	12	11	9	2	517	172	101	36	934
Orvostanhallgató	20	23	4	4	2	1	195	107	63	18	437
Bölcsészettanhallgató	8	6	4	2	—	2	108	38	16	5	189
Gyógyszerészettanhallgató	6	6	2	1	—	—	9	8	3	3	38
Hittanhallgató	—	—	—	—	—	—	3	1	1	1	6
Műegyetemi hallgató	11	4	—	2	1	—	83	11	7	9	128
Közép- és szakiskolai tanuló	4	6	16	5	1	1	9	5	8	28	83
Állatorvostanhallgató	7	1	—	—	—	—	—	1	2	2	13
Jog- és államtudományi szigorló	5	2	4	7	3	—	6	4	7	6	44
Orvostani szigorló	2	3	2	1	1	—	10	16	10	3	48
Bölcsészeti szigorló	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Ügyvédjelölt és joggyakornok	6	8	3	9	4	1	20	21	18	6	96
Tanár- és tanítójelölt	4	1	1	—	—	—	7	3	—	—	16
Magánzó	3	1	1	3	—	—	4	1	1	1	15
Hivatalnok	11	7	6	4	1	—	14	19	8	7	77
Hirlapiró és iró	2	—	—	1	1	—	3	1	2	—	12
Tanár és tanító	—	—	—	3	1	—	5	7	2	4	22
Ügyvéd	2	2	—	—	—	—	3	1	1	2	11
Orvos	2	—	2	—	—	—	5	3	5	—	15
Lelkész	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Katonatiszt	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Kereskedő	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Mérnök	1	1	—	—	—	—	5	1	2	1	11
Művész	2	2	—	1	—	1	6	—	1	1	14
Vegyész	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	2
Műiparos	1	—	—	—	—	—	—	1	2	—	4
Összesen:	138	108	57	55	24	8	1013	421	261	134	2219

E 2219 látogatási jogosultsággal biró olvasó 33605 izben vette igénybe az olvasótermet és itt 37722 művet használt. Az erre vonatkozó részletes kimutatás a II. táblázatban foglaltatik.

II. TÁBLÁZAT.

Az egyetemi könyvtár olvasó-termének forgalma 1891-ben.

Hónap	Olvasók összege	A használt művek szakok szerint									A használt művek összege
		A.	B.	C.	D.	E.	F.	G.	H.	J.	
Január . . .	2613	11	902	162	1040	408	155	401	466	358	3903
Február . . .	4220	19	1211	255	928	483	113	491	555	458	4513
Márczius . .	3178	7	897	191	872	324	61	342	405	308	3407
Április . . .	3088	16	825	183	806	417	92	350	335	285	3309
Május	1952	10	607	171	473	223	48	233	179	170	2114
Június . . .	486	—	141	37	106	30	18	69	48	70	519
Szeptember .	2340	7	736	132	654	216	49	338	294	102	2528
Október . . .	5893	21	1977	372	1084	464	149	963	776	300	6106
November .	5057	10	2337	360	1260	378	155	753	698	422	6373
Deczember .	4778	18	1327	248	1259	489	150	533	564	362	4950
Összesen . .	33605	119	10960	2111	8482	3432	990	4473	4320	2835	37722

Az olvasó-terem június 15-től szeptember 15-ig zárva volt.

Házon kívül 1348 kikölcsönző 4158 művet használt.

— **A M. T. Akadémia könyvtára állapota és rendezése 1891-ben.** A rendezett tudományszakok száma 51 s összesen 46,601 munkát tartalmaznak a következő kimutatás szerint: Történelem: 5554, Magyar Történelem: 2651, Életirat: 2115, Politika: 2256, Magyar Politika: 1397, Jogtudmány: 1050, Magyar jogtudomány: 1321, Magyar Országgyűlés: 95, Földrajz: 1017, Magyar Földrajz: 414, Térképek: 925, Utazás: 1076, Statisztika: 499, Anthropologia: 245, Természettudomány: 160, Természettan: 828, Vegytan: 405, Mathematika: 872, Természetrajz: 127, Állattan: 476, Növénytan: 355, Ásványtan: 503. Orvostudomány: 2388, Hadtudomány: 582, Philosophia: 1119, Paedagogia; 1385, Széptudomány: 456, Nyelvtudomány: 1509, Magyar Nyelvtudomány: 402, Régi Magyar Irodalom: 631, Magyar Irodalom: 2183, Külföldi folyóirat: 189, Magyar folyóirat: 372, Görög irodalom: 693, Latin irodalom: 825, Classica-philologia: 636, Uj-latin irodalom: 792, Régészet: 972, Éremtudomány: 175, Keleti irodalom: 719, Olasz irodalom: 200, Franczia irodalom: 61, Germán irodalmak: 1259, Szláv irodalmak: 406, Külföldi és hazai társulatok, Akadémiák kiadványai: 296, M. T. Akadémia kiadványai: 347, Gazdaság: 1331, Theologia: 892, Encyclopaedia: 139, Incunabulum: 355, Bibliographia: 695.

A betűrendes czímjegyzék ez évben is folytattatott. Hét szakról készült czímmásolat, melyhez hozzáadva az eddigi 25 szakot, összesen 32 szak betűrendes czímjegyzéke van kész. Munkában van három szak. 1891-ben mintegy 8000 czédula készült, melylyel a czédulák száma 41,000-en felül van.

Ezenkívül a rendes folyó munka és a szak-katalogusok készítése és kiegészítése is tovább haladt.

A szak-katalogusok köteteinek száma 91.

A könyvtár gyarapodása a járulék-napló kimutatása szerint, következő:

203 külf. akadémiával, külf. és hazai tud. társulattal és testületekkel folytatott csere és ajándék útján 480 mű, 397 kötet, 282 füzet, 220 isk. ért. és 3 térk.

Magánosok ajándékából	143 »	61 »	96 »
32 nyomda köteles-példányaiból .	775 »	285 »	729 »
Az Akadémia saját kiadványaiból .	25 »	33 »	34 »
Vétel útján	313 »	370 »	84 »

Az 1891-diki összes gyarapodás: 1736 mű, 1045 kötet, 1225

füzet, 3 térkép és 220 iskolai értesítő. Ehhez járul 140 külföldi és hazai folyóirat és ujság.

A könyvtár olvasótermében 1891-ben 8228 egyén 12.304 munkát használt. Házon kivül való használatra 145 egyén 457 munkát használt.

A kézirattár rendezése a mult évben bevégződött. Bevégeztetett a Podhradczky és Bossányi-gyűjtemény. Katalogusba vétettek a vett és ajándékozott kéziratok s oklevelek. Az I. (Nyelvészeti) szakban rendeztetett 7 ívrétű kötet. A II. (Codexek) szakában rendeztetett 1 ívrétű kötet, egy 4rét kötet, egy 8rét kötet, egy 12rét kötet. A VI. (Régi és ujabb irod. eredeti művei) szakban rendeztetett 5 ívr. kötet, két 4rét kötet. A VII. (Vegyes) szakban rendeztetett 2 ívrétű kötet, 23 4rét köt. A VIII. (Történelmi), szakban rendeztetett 7 ívrétű kötet, 22 4rét kötet. Ujra rendeztetett: A IX. (Egyház és bölcselem) szak, együtt 159 kötet. A X. (Orvostan) szak, együtt 39 kötet. A XI. (Mennyiségtan, Mértan, Épitészet) szak, együtt 13 kötet. A XII. (Természettan, Vegytan) szak, együtt 12 kötet. A XIII (Ipar, Kereskedelem, Gazdaságtan) szak, együtt 43 kötet. A XIV. (Hadtudomány) szak, együtt 28 kötet. A XV. (Jogtan három alszakkal) együtt 181 kötet. A XVI. (Oklevélgyűjtemény) szak, együtt 95 kötet. A kézirattárnak vétel útján gyarapodása: számos levél, kézirat különböző szakokban. Ajándék útján: kéziratok s magyar és török oklevelek által.

Kéziratok használása: Az Akadémián kívül használt kéziratokat 25 tudós. Benn az épületben 62 tudós, egyetemi ifjú és más olvasó. Az Akadémia által elrendelt kiadványokhoz anyagul codexeket s ritka kéziratokat vett kezéhez és állandóul használja hat tudós és iró. Idegenek látogatták a kézirattárt 25-en. A rendezés deczember 31-én bevégződött. Látható erről a hivatalos jelentés kivonatilag az Akadémiai Értesítő idei márcziusi füzete lapjain.

— **A Somogyi-könyvtár** 8-ik, azaz 1890/91. évi forgalmáról, a könyvtár használatáról, gyarapodásáról, a czímtározási munkálatok előhaladásáról jelentésemet a következőkben van szerencsém előterjeszteni.

I. A könyvtár használata.

A szokott tisztogatási munkálatok alkalmából a m. évi július augusztus havában az olvasóterem bár zárva volt, mégis a szünet alatt 14 olvasó talált alkalmat a komolyabb búvárlatra.

Szeptember 1-én az olvasóterem megnyittatván, a folyó évi június hó 30-ig összesen 242 látogatási napon át, a szüneti látogatók számának betudásával, az olvasók összes száma 6580 volt, a kik közül 243 a délelőtti, a többi pedig a délutáni időszakban használta a könyvtárt.

Az olvasók mindössze 6798 művet használtak.

A könyvtárlátogatás havonkénti kimutatását a következő táblázat tünteti elő:

Év és hó	Hány nap volt nyitva	Az olvasók száma				Az olvasók		Használt művek száma
		d. e.	d. u.	összesen	átlag	legnagyobb száma	legkisebb száma	
1890. szeptemb.	25	—	217	217	$8\frac{17}{25}$	26	1	227
» október	27	4	667	671	$24\frac{23}{27}$	50	12	712
» november	24	14	1170	1184	$49\frac{8}{24}$	86	15	1221
» deczemb.	22	38	737	775	$35\frac{5}{22}$	77	3	792
1891. január	25	36	809	845	$33\frac{20}{25}$	69	16	865
» február	23	31	1010	1041	$45\frac{6}{23}$	79	18	1052
» márczius	22	39	602	641	$29\frac{3}{22}$	59	15	681
» április	26	35	470	505	$19\frac{11}{26}$	34	9	520
» május	23	19	354	373	$16\frac{5}{23}$	39	4	375
» június	25	27	301	328	$13\frac{3}{25}$	24	4	353
Összesen	242	243	6337	6580	$27\frac{46}{242}$	—	—	6798

Pótlólag megjegyzem még, hogy hétfőn és csütörtökön délután a 6—7 órai időköz alatt a könyvtárt összesen 580-an látogatták; és pedig szeptemberben 6-an, októberben 76-an, novemberben 90-en, deczemberben 62-en, januárban 56-an, februárban 121-en, márcziusban 79-en, áprilisban 54-en, májusban 15-en, júniusban 21-en. E létszám azonban az olvasók fentebb kitüntetett mennyiségébe betudva van.

A 6580 olvasó közül társadalmi állás és foglalkozás szerint volt:

15 lelkész; használt 23 művet (4 hittud., 4 jogtud., 2 államtud., 3 orvosi, 3 természettani, 1 irodalomtört., 4 nyelvészeti s 2 könyvészeti művet).

175 tanár s tanító; használt 278 művet (4 jogtud., 7 államtud., 27 természettani, 23 bölcselmi s neveléstani, 169 történelmi, földirati, régészeti, 20 nyelvtud., 14 szépirod., 1 könyvészeti s 15 vegyes tartalmú művet).

5449 tanuló; használt 5486 művet (18 hittud., 38 jogtud., 32 államtud., 161 hirlapot, 16 orvosi, 237 természettani, 19 bölcselmi és neveléstani, 152 egyet. történelmi, 19 egyet. régészeti, 156 földirati, 53 egyet. irodalomtörténeti, 242 hazai történelemi, régészeti s oklevéltani, 325 magyar irodalomtörténeti, 20 nyelvészeti, 2851 szépirodalmi, 1147 gyűjteményes, vegyes tartalmú munkát és folyóiratot.

41 író; használt 46 művet (1 hittud., 27 hirlapot, 4 bölcselmi, 6 földirati s történelmi, 4 szépirodalmi s 4 vegyes tartalmú művet).

2 ügyvéd; használt 3 művet (1 természettud., 2 történelmi művet).

14 katona; használt 14 művet (2 oklevéltani s 12 szépirodalmi művet).

42 törvényhatósági tiszviselő; használt 42 művet (1 jogtud., 13 hirlapot, 1 orvostud., 2 természettani, 2 szépművészeti, 9 történelmi, földirati, oklevéltani s régészeti, 1 szépirodalmi, 1 könyvészeti s 12 vegyes tartalmú művet).

37 állami tisztviselő; használt 79 művet (1 hittud., 2 államtud., 8 hirlapot, orvostud., 5 természettani, 7 szépművészeti, 1 neveléstani, 23 történelmi, földirati s régészeti, 5 nyelvészeti, 18 szépirodalmi, 4 könyvészeti s 3 vegyes tartalmú művet).

130 pénzintézeti, biztosítási és közlekedési tisztviselő;

használt 134 művet (1 jogtud., 7 államtud., 8 hirlapot, 5 orvosi, 2 természettani, 1 bölcselmi, 5 történelmi s oklevéltani, 1 nyelvészeti, 56 szépirodalmi, 48 vegyes tartalmú művet és folyóiratot).

172 orvos; használt 173 művet (11 hittud., 37 természettud., 30 egyetemes tört., 60 régészeti, 24 hazai tört. s 11 szépirodalmi művet).

1 gazdatiszt; használt 1 hadtudományi művet.

60 építész és műipari hivatalnok; használt 61 művet (3 hirlapot, 2 természettud., 5 földirati, 3 magyar irodalomtörténeti, 47 magyar szépirodalmi, 1 vegyes tartalmú művet).

3 kereskedő; használt 3 művet (1 hirlapot, bölcselmi s 1 szépirodalmi művet).

239 kereskedelmi hivatalnok; használt 242 művet (2 hirlapot, 1 orvostud., 1 természettud., 3 bölcselmi, 29 történelmi, földirati, régészeti, 141 szépirodalmi, 65 vegyes tartalmú művet s encyclopaediát).

50 házbirtokos és magánzó; használt 51 művet (20 történelmi s földirati, 7 szépirodalmi s 24 vegyes tsrtalmú művet).

158 nő; használt 162 művet (13 természettud., 18 szépművészeti. 13 régészeti, 21 egyetemes irodalomtörténeti, 2 hazai történelmi, 7 magyar irodalomtörténeti, 26 magyar szépirodalmi 26 idegen szépirodalmi és 36 vegyes tartalmú művet).

Az előző évi olvasók számát az idei létszám 3535-tel múlta felül s az olvasók száma tehát megkétszereződött; s míg a múlt évi napi átlag csak $12^{43}/_{81}$ volt, addig a jelen évben a napi átlag $27^{23}/_{121}$-re emelkedett.

A könyvtár használatának e rendkívüli mérvben történt fokozódása különösen a tanuló ifjuság élénk látogatásának az eredménye. Az iskola-szüneti napokon néha a látogatás oly mérvű volt, hogy helyiség hiányában a később jelentkezettek egy részét elutasítani kelle.

Az elmúlt évben a könyvtár helyiségeit és berendezését összesen 309-en tekintették meg (217 férfi és 92 nő), kiknek túlnyomó része vidéki volt.

II. A könyvtár gyarapodása.

Előző évi jelentésemben említettem, hogy a Somogyi-féle hagyatéknak és egy másik gyűjteménynek megvásárlása által az

1890. évi könyvbeszerzési alap már 735 frttal előre meg volt terhelve, minélfogva az 1890. év első felében az újabb művek beszerzésére a legszűkebb korlátok közé szorítkozott.

Ugyanezen okból az 1890. év második felében is mindösszesen 11 mű, 16 kötet s 34 füzettel, ugy 33 hirlap s folyóirat szereztetett be 324 frt 11 kr. értékben, mely összeg már a folyó évi könyvbeszerzési alapból fedeztetett. Ezen kívül egy külön alapból 15 frt értékben 5 mű 6 kötetben vásároltatott.

A folyó év első felében a könyvbeszerzési alapból 271 frt 13 kr. értékben 17 mű 38 kötetlen s 1 füzetben, úgy 32 hirlap és folyóirat szereztetett be, valamint a külön alapból 56 frt 65 kr. értékben 22 mű 25 kötettel.

Beszerzés útján tehát összesen 665 frt 89 kr. értékben 50 mű 79 kötet- és 36 füzetben, valamint 65 hirlap-, folyóirattal szaporodott a könyvtár.

Adományozás útján és alapítványi járulék czímén pedig 134 kötet, 189 füzet s több hirlapszámmal gyarapodott a könyvtár.

Az adományok sorában, mint a korábbi években, úgy ez úttal is hálás köszönettel kell felemlítenem a magyar tudományos Akadémiának, a vallás- és közoktatásügyi ministeriumnak, Budapest főváros statisztikai hivatalának, az országos m. kir. statisztikai hivatalnak, a magyar mérnök- és építészegyletnek, a m. kir. földtani intézetnek, a magyar földrajzi társulatnak, a bács-bodrogmegyei tört. társulatnak és Szeged sz. kir. város tanácsának becses adományait.

Az elmúlt évi könyvtár-gyarapodás tehát a korábbi évek kedvező eredményeinek jóval mögötte maradt.

A Somogyi-féle hagyatékból, úgy az évek során különféle adományokból felgyűlt többes példányok egy része az elmúlt év folyamán a városi tanács előleges jóváhagyásával értékesítve lőn, míg a többes példányok másik — nagyobb — részének értékesítése folyamatban van. Az eddig befolyt 200 frt vételár könyvkötésekre fordíttatott annyival is inkább, mivel a bekötésre váró munkák száma évek során át igen felszaporodott.

III. A czímtározási és rendezési munkálatok előhaladása.

Az előző évi jelentésem szerint a könyvtár czímtározott és rendezett állománya 21.948 műre terjedt, a mi 45.174 kötetet, illetőleg 41.650 darabot képviselt.

Az elmúlt évben a czímtározott és rendezett állomány szakok szerint a következő:

A. Hittudományi szak	5,283 mű	8,926 köt.	8,058 drb.
B. Jogtudományi »	1,909 »	2,852 »	2,576 »
C. Államtudományi szak	630 »	1,057 »	981 »
D. Orvostudományi »	1,043 »	1,689 »	1,514 »
E. Menny. és természett. szak	2,028 »	3,784 »	3,558 »
F. Bölcsészet, szépművészeti szak	2,110 »	3,738 »	3,457 »
G. Történelem, földrajzi szak	4,995 »	10,180 »	9,674 »
H. Nyelvészet s szépirod. szak	3,659 »	7,861 »	6,873 »
I. Vegyes szak	604 »	5,571 »	5,399 »
Összesen: . .	22,270 mű	45,658 köt.	42,090 drb.

Ezen mennyiségből a mi nem a Somogyi-féle adományhoz tartozik, hanem a város beszerzéséből, vagy más adományból származott: 4730 műre (8259 köt. 7652 drb) rug.

Ezen czímtározva, számozva és felállítva levő állományon túl még a hittudományhoz tartozó jelentékeny mennyiségű művek, úgy az egész hirlaposztály vár a további rendezésre. A hittudományi művek is már mind czímtározva vannak, csak a számozás és felállítás van hátra, a mi azon okból nem foganatosíttatott, mert a folyosónak a hirlaposztály részére való berendezése úgy az I. sz. terem bebútorozása iránti munkálatok a folyó évi június havában megkezdettek, miért is a hittudományi művek számzásának és felállításának munkáját a kétszeres dolog elkerülése okából akkorra kelle halasztani, a midőn az I. sz. terem berendezése befejezve leend.

E szerint a hittudományi hátralevő munkák felállítása és számozása, úgy a hirlaposztály czímtározása van még hátra, a melyeknek befejezésével a könyvtár-rendezési alapmunkálatok teljesen befejezve lesznek, a mikor a könyvtár teljes állománya számszerűleg is pontosan megállapítható leend.

Erről a jövő évi jelentésemben hű képet adni minden esetre alkalmam lesz.

A múlt évben a könyvtári bizottság 3 ülést tartott. Ezen kívül az iktatóba a múlt évben befolyt 166, úgy a f. é. június hó végeig beérkezett 70 ügy mind elintéztetett.

Szegeden, 1891. augusztus hó 25.

Alázatos szolgája

Reizner János,
könyvtár-igazgató.

— **Jelentés a M. Tud. Akadémiai Kézirattár bevégzett rendezéséről.**[1] Tekintetes Akadémia! *A M. Tud. Akadémia kézirattára rendezve, s a nemzet közáldozatából emelt díszes palotája egy tágas termében tudományos rendszerrel s ízléssel el van helyezve.*

E hosszas és nehéz munkán 1861-től 1871-ig a tudós Rómer Flóris fáradozott. 1876 óta maig én, s nekem jutott a szerencse, hogy a munka bevégzéséről tisztelettelteljes Jelentésemet a T. Akadémia előtt megtehessem.

A Kézirattár a Könyvtárnak kiegészítő része, annál sokkal kisebb, de nem kevesebbé fontos; mert irodalmunk nemzeti alapon fejlődésének igaz termő talaja, s a nemzeti gondolkodás és jellem eredetiségének legtisztább forrása és tudásanyaga van itt összegyűjtve legjelesbjeink eszméiben, vágyakozásaiban és sikereiben. Az itteni alapos tanulmányozás s a források önálló feldolgozása által lehet valóban magyar műveket irni, s irodalmunkat nem idegen kölcsönzésekkel, de a magyar szellem bélyegét magán viselő alkotásokkal gyarapítni. Más népek túlnyomó szellemerejének mindent egyenlősítő befolyásától főképen régi irodalmunk s kézirat- és levéltáraink beható búvárlása óvhat meg.

Ez általános igazságok a Kézirattár rendezettségét nemzeti műveltségünk önállósága alapföltételének tüntetik fel.

A rendezési munka fogalomköre kiterjed a Kézirattár eredetére és gyarapodására, a rendezőkre és rendezési elvekre, a kezelés, kutatás és használás módjára. Szándékom levén a II. osztály legközelebbi ülésében az *Akadémia Kézirattárát ismertető* felolvasást tartani: Jelentésemben csak a rendezőkről, a nekik adva volt levéltáranyagról s a rendezés végeredményéről mondok el olyakat és annyit, a minőket és mennyit ennek keretébe bele illőnek tartok.

Először tehát az első rendezőről.

Ez a szép lelkű és nemes jellemű Rómer Flóris volt. 1861. július 3-án az összes ülés választotta meg, címe volt: *Okmány-, kézirat- és éremtár-őr*, fizetése 300 frt. Jellemzően ir róla br. Eötvös József azon évi október 1-én Toldyhoz intézett levelében. «Rómer

[1] E *Jelentés* eredeti alakjában és teljes egészében itt jelen meg először, *kivonata* közöltetett az *Akadémiai Értesítő* idei márczius havi füzetének 132—139. lapjain. *Szerző.*

Flóris — ugymond — a július 3-iki összes ülésben választatott meg az Akadémia okmány-, kézirat- és éremtár őrévé; kéri önt (Toldyt,) mint titkárt, vegye be hűségi fogadását, s az illető gyűjtemények átadását eszközölje. Munkálkodjék közre Hunfalvy Pál főkönyvtárnok, Érdi János és Kis Károly.» . . . Römer tisztét megkezdette, s ettől fogva az elébb megjelölt évig folytatta. Tíz évi munkásságának eredménye maga a teljesített munka, a minek kitörölhetlen nyoma főképen kettőben maradt fenn. *Egyik* az, hogy ő tervezte a keretet, ő alkotta meg s tudományosan rendezte az Akadémia addig egybegyűjtött tudomány-anyagából Kézirattárát, e szakokat különböztetve meg benne: *Magyar és Latin Codexek*, *Történelem és Segédtudományai*, *Jogtan* V. alosztálylyal, *Földrajz*, *Gazdaságtan*, *Ipar és Kereskedelem*, *Vegyesek* szakát. Kiváló gondot fordított a *Codexekre*, melyeket nagy szakismerettel, valóságos tudósi szenvedélylyel, bő szövegkivonatban dolgozott ki, minden könyvet és önálló iratkötetet külön szám alatt catalogusba foglalt, a mit én új rendezéskor változatlanul átvettem, sőt mint szerzőt jelöltem meg valamennyi czédulán. Elég bővek a *Történelem* és *Jogtan* alszakaiban készült czédula-catalogusok is. A többi szakok általa úgyszólván csak meg voltak kezdve. Ő inkább az önálló nagyobb köteteket és colligatumokat dolgozta fel s vette catalogusba, de szövegei elegendők. Sok munkájába került az *Oklevelek szakának* megalkotása, a mire nézve eltérők voltak a tudósok nézetei. Ő az időrendi elhelyezés mellett volt, ezt alkalmazta, s a megvizsgálására kiküldött bizottság is ebben nyugodt meg. Az oklevelek kivonatai fogyatékosak, s pótlásukra nekem sem jutott időm . . . E szak Römer idejében 40 ívrétű, rézkapcsos táblapapirtokban mintegy 5—6000 oklevelet s más féle iratot foglalt magában. Századok szerint voltak beosztva, minden oklevél külön papirborítékban, fenn, jobbfelől az évszám, középben a tartalom. A kötetekről czédula-catalogus nem volt készítve. Ezt én pótoltam most a végső rendezéskor. E szak akkor nem volt a bevégzettek közé sorozható.

A *másik*, a mi Römer munkássága nyomait mutatja, a betűrendes catalogus, a mit én csak folytattam s bővítettem.

Römer munkájának egyetlen hiánya, hogy ő a kötetek ívrétű vagy más alakjára nem figyelmezett, hanem beérkezésük szerinti sorrendben catalogusba vette s úgy helyezte el. Ez a

könyveknek symmetriaellenes egyenetlenségét okozta, a mi sértette a szemet és jó ízlést. Ezt én megszüntetendőnek láttam s a főkönyvtárnok helyeslését adván hozzá: a Kézirattár összes régi szakait alak és nagyság szerint újra rendeztem, a czédula-catalogusokat átirtam, s a könyveket, a hova alakjuk szerint illenek, oda helyeztem el. Ma minden szakban legelsők az ívrétű, utána valók a 4-edrét, 8-ad és 12-edrétű könyvek, a mi az állványok külcsínját emeli, s a keresést mint a visszahelyezést könnyebbé és gyorsabbá teszi.

Arra, hogy a Rómer alatti rendezéskor a Kézirattár hány kötetből állott, nincs tájékoztató adat. Az Oklevél-gyűjtemény azonban a mainak (a mi 10.969 drbot tesz) mintegy felét tette, s így valószinű, hogy a többi szakok újabb időbeli rendkívül nagy szaporodását véve tekintetbe, az azokban alkotott kötetek számát 3—400-zal nagyobbra lehet tenni, a mi a hátrább közlendő *Kimutatásból* kitünik.

Rómer egy ideig az Akadémia éremtárának is őre volt; de ez idővel a Nemzeti Múzeumba tétetett át, s e szakra fordított munkássági terjedelmét és eredményét feltüntető adatok a Kéziratt árban nincsenek. Az érmek catalogusát — fenmaradt jegyzések szerint — Luczenbacher János készítette. Azonban a Kézirattár tudományos, rendszeres és úgy az oklevelek, mint a kéziratok kezelése Rómer műve, s az ő emlékezetét mindig fentartja; a kik a Kézirattárt felkeresik és onnan ismereteiket gyarapítni kivánják, nevét mindig áldani fogják.

A Rómer utáni kézirattári gyarapodások rendezési művét én folytattam. E gyarapodás csaknem rohamos és igen nagy fokú volt. De minthogy ezt a közönség nem tudja, az én, annak rendezésével eltöltött munkálkodásom eredményeit szintén nem: legyen szabad némi tájékozást adnom mindkettőre nézve, inkább csak a nagyobb adományokat és vételeket emelve ki.

1869. özv. Ráth Károlyné férje 25—30 kötetre menő eredeti és másolt oklevél-gyűjteményét ajánlta fel az Akadémiának, a mi birtokába is jutott. Táblákba volt téve, de rendezve nem.

1871. Podhradczky László, atyja Podhradczky József nagy tömeg kézirati hagyatékát adta át. Bekötött könyvek és lágy táblába s papirba takart 50—60 rendezetlen nagy csomag tette azt, a mikben ezernyi ezer skártéta, kisebb-nagyobb papirdarab, szín-

lap, levélboríték, hirlapok tiszta szélei és keresztkötései mind be voltak különböző tárgyú jegyzetekkel, könyvkivonatokkal stb. irva. Csak az ó-kori népek mythologiájából való kivonatok, másolások 20-nál több kötetbe voltak összegyűjtve, a mint a latinos emberek mondani szokták — sine lege, sine cruce. Ember azokat még nem érintette rendezési szándékkal soha. Én örököltem s hajtottam végre a megvénítő munkát.

1874. Ökröss Bálint ajándékozott XV.. XVI. századi magyar, Balogh István ugyanakkori magyar és latin okleveleket, Czech János szintén sok kötetre menő becses történelmi s rokontárgyú gyűjteményt.

1875. A Bossányiak négy ládát megtöltő nagy levéltárát szerezte meg az Akadémia, s minthogy a kézirattárban nagy helyet foglaltak el, mindjárt tisztembe léptemkor (1876.) azok gyors elrendezésével bizott meg a könyvtárnok. Alig végeztem el egy ládát, megvétetett a nagy emlékezetű Toldy Ferencz több ládában levő rendkívül becses irodalmi hagyatéka, melyet 59 kötet rendezett eredeti levelezésen kívül, 267 kisebb-nagyobb csomag, kötet és colligatum alkotott. Minthogy a tudósok erősen várták, hogy e kincseket használhassák, a főkönyvtárnok félben hagyatta a Bossányi-levéltár rendezését, s meghagyta, hogy a Toldy-gyűjtemény rendezéséhez kezdjek. De a tudósoknak ezt várni késő volt. Szilády Áron r. tag az Akadémia határozata következtében a *Corpus Poetarum* című nyolcz kötetes, később megint 15 csomag gyűjteményt Pulszky Ferencz osztályelnök által aláirt nyugta mellett kivette, öt kötetet belőle már ki is adott s az összes régi irók Toldy-féle gyűjteménye maig kezén van, s még a Kézirattár catalogusaiba beigtatni nem lehetett.

Ugyanazon időtájt szerezte meg az Akadémia Kazinczy Ferencz és Gábor irodalmi hagyatékát. Nagy és becses gyűjtemény ez, magyar irók eredeti műveiből és tömérdek eredeti és másolt leveleiből alkotva, a miket a Toldy Ferenczével úgy mondva egyszerre kellett rendezni azért, mert ő és Kazinczy Gábor benső viszonyban élvén egymással, kéziratait s könyveiket kölcsönösen elkérték egymástól, munkáik irásánál használták, véletlenül történvén mindkettő halála, a könyvek és irások egymásnál maradtak, s most mindkettőtől az Akadémia vevén meg: az egymást kiegészítő két gyűjtemény egyszerre rendezése könnyebbé vált.

Nagy tömeget tettek a főtitkári hivatal levéltárából általa kiválasztott s a Kézirattárba elhelyezés végett leküldött kéziratok is: régi korbeli vegyes gyűjtemények, könyvek, csomagok, Bugát Pál és Fogarasi János nyelvészeti hagyatékai, kezdettől fogva 1878-ig irt s jutalmat nem nyert mindenféle pályaművek százakra menő csomagai, a miket rendezve, illető szakjukba beosztottam, rendkívül fáradságos lévén, kivált a nevezett két tudós kuszált iratainak rendbehozása s megfelelő szakokba beosztása.

Kisebb gyarapodások és vételek is említendők. 1879. öt kisebb ajándékozás és vétel volt, 1880. két ajándékozás, 1881. Balogh Ágost 25 drb oklevelet ajándékozott, 1882. Batsányi János iratait s az életrajzára tartozókat küldötte be Kancz Zsigmond, 1884. Csacskó Imre magyar törvénytudományi gyűjteményét, Gál Ernő Csokonai néhány eredeti művét, sok levelét s életrajzi adatait küldötte ajándékul, 1888. a Mircse-hagyatékkal, 1889. hat kisebb adománnyal és vétellel, 1890. öttel, 1891. hárommal gyarapodott a Kézirattár.

Az 1876 előtti időkről rendezetlen maradt, imént megjelölt, úgy szintén az azutáni összes gyarapodás rendezése, szakokba beosztása s róluk czédula-catalogus készítése az én munkám eredménye. És ez nem csekélység volt, ha meggondoljuk, hogy a könyvet s önálló köteteket tevő részek fel levén dolgozva, nekem egyes levelekből, fogásokból s kisebb-nagyobb csomagokból kellett önálló köteteket alkotnom, kiválogatva az egy szakba tartozókat. A *Levelezés* és a *Régi és újabb írók kézirati művei* című két szak 300-at meghaladó kötetei legnagyobb részben így jöttek létre sok időt és fáradságot igénylő munkával. Ezzel telt el megbizatásom éveinek egy jó nagy része. A másik részt a többi szakok rendezése töltötte be. E szakok: a *Nyelvtudomány*, *Népköltészet* és *Szinművészet*, *Egyház és Bölcselem*, *Levelezés*, *Könyvészet*, *Régi és újabb írók kézirati művei*, *Orvostan*, *Mennyiség- és Mértan*, *Természet-*, *Ásvány- és Vegytan*, *Ipar*, *Kereskedelem és Gazdaság*, *Hadtudomány*, az *Oklevél-gyűjteménynek a Bossányi-levéltárból 26 kötettel gyarapítása*. Ezek kettős új, vagy megújított czédula-catalogusai a másfél ezer számot meghaladják.

A rendezésen kívül a kéziratok kiadása és visszavétele is az én teendőm volt. Ilyenkor a kutató egyetemi ifjaknak sokszor

tanácscsal és utasítással is kellett szolgálnom oly kérdésekben, a mikre nézve tőlem, mint kézirattár-őrtől joggal kérhettek felvilágosítást. Ezzel sokszor úgy el voltam foglalva, hogy rendes munkára alig jutott idő. E foglalkozás azonban azok egyike volt, a miket kiváló örömmel teljesítettem, látva az ifjúság nemes tanulási vágyát. Nem egy lett már azok közül ismert nevű iró, a kiknek tudományos kutatásaiban utasításaimmal én is segítségére voltam.

Időm egy része a megrongált kéziratok s elszakadozott oklevelek megragasztásával tölt el, a mit kötelességemnek tartottam. Az oly levél- és kézirattár-őr, a ki az ily állapotban kezébe került könyvet és oklevelet megigazítatlanul teszi vissza ismét helyére, nem szereti a tudományt, sem levéltárát. Az elrongyollott oklevél csak egy darabja elvesztésével soha jóvá nem tehető kárt vall a tudomány. Engem bántott az, hogy a rongyos oklevelet rongyosan helyezzem el. Igyekeztem a lehetőségig további romlástól s elveszéstől megóvni.

Ha valaki azt hiszi, hogy az első rendezésnél az oklevélkötetek, gyűjteményes tárgyú colligatumok részletes tartalmának is lehet czédula-catalogust készíteni, téved. Ez második stádiuma a rendezésnek. A mit itt el lehet érni, legfelebb annyi, hogy a végén vagy elején tartalommutatót készít az illető, holott ez is sok időt vesz el. Nagy tömegű iratanyag rendezésénél, kivált mikor azok mind sürgősek, aprólékosságig menő részletezéssel a munkát hátráltatni s a tanulni vágyókat várakoztatni nem lehet.

Ennyit az én munkálkodásomról, melyet lehet kicsinyleni vagy elégnek mondani; szakember találhat a szakokban, beosztásokban és jelzőkben javítni és tökéletesíteni valót. De az — úgy hiszem — örvendetes tény, hogy az Akadémia Kézirattárában feldolgozatlan tudományanyag immár nincs, s minden oklevél és kézirat neve vagy szakczíme alatt feltalálható. Én lelkiismeretemben nyugodt vagyok. Ha élne azon férfi, a ki mindig figyelemmel kisérte munkámat, s a kinek tanácsa és utasítása szerint én cselekedtem, Hunfalvy Pál főkönyvtárnok, ő bizonyára méltánylólag szólna róla. Egyébiránt *a Magyar Tudom. Akadémia Kézirattára I—XVI. szakába beosztott egész tudományanyagnak mellékelt Kimutatása* munkásságom eredményéről kielégítő fogalmat ad.

A szakok sora és száma, tárgyuk és czímök következő:

Szakok sora és száma	Szakok tárgya és címe	Alak					Kötetek száma
		ivrétü.	4-rétü.	8-rétü.	12-rétü.	összes kötetei	
I. szak	**Magyar Nyelvtudomány**						148 kötet
II. »	**Magyar Codex** 150 / **Latin** » 40	együtt	—	—	—	—	190 »
III. »	**Népköltészet** / **Szinművészet**	együtt	—	—	—	—	98 »
IV. »	Magyar irodalom *[Levelezés]*	—	—	—	—	—	182 »
V. »	**Könyvészet** [Bibliographia]	—	—	—	—	—	50 »
VI. »	Magyar irodalom *[Régi és újabb irók kézirati művei]*	—	—	—	—	—	203 »
VII. »	**Vegyes**	—	—	—	—	—	202 »
VIII. »	**Történelem**	—	—	—	—	—	359 »
	Ennek folytatása: VIII. **A Történelem segédtudományai s mellékforrásai.**						
	I. Al-szak. *Oklevéltan* [Diplomatika]		—	95 kötet			
	II. » *Czímertan* [Heraldika]		—	5 »			
	III. » *Geneologia* —		—	6 »			
	IV. » *Pecséttan* [Sphragistika]		—	8 »			
	V. » *Régészet* [Archaeologia]		—	13 »			
	VI. » *Éremtan* [Numismatika]		—	23 »	együtt		243 »
	VII. » *Naplók* —		—	47 »			
	VIII. » *Időszámitástan* [Chronologia]		—	2 »			
	IX. » *Statistika* —		—	2 »			
	X. » *Földrajz* [Geographia]		—	42 »			
IX. »	**Egyház és Bölcselem**		—	—	—	—	159 »
X. »	**Orvostan**		—	—	—	—	39 »
XI. »	**Mennyiségtan, Mértan, Építészet** együtt		—	—	—	—	13 »
XII. »	**Természet-, Ásvány- és Vegytan** együtt		—	—	—	—	12 »
XIII. »	**Ipar, Kereskedelem, Gazdaság** együtt		—	—	—	—	43 »
XIV. »	**Hadtudomány**		—	—	—	—	28 »
XV. »	**Jogtan:**						
	I. Al-szak. *Jogtan* [általános]		—	181 kötet			
	II. » *Politika*		—	23 »			
	III. » *Országgyülés*		—	102 »	együtt		353 »
	IV. » *Vármegye*		—	41 »			
	V. » *Város*		—	6 »			
XVI. »	**Oklevélgyüjtemény**		—	—	—	—	95 »
						Összesen:	2417 kötet

A Kéziratok feltalálása végett a XVI szakról ugyanannyi *külön szak-katalogus* készült, a mi rávezeti a keresőt, hogy a mit keres, az ívrétű, 4-ed, 8-ad, 12-edrétű kötetek közt hol találja meg? Helyöket az állványokra erősített 1 — 16 lemez-tábla jelöli meg.

Az összes szakokban levők föltalálására szolgál *a második, általános, betűrendes catalogus*, a betű az iró nevét — ha ez nincs kifejezve — a gyűjtemény vagy kötet és füzet címe első szavát jelöli meg, s rávezeti a keresőt a keresett kötetre. E catalogus három kötetre oszlik, az *elsőben* vannak az A—F, a *másodikban* a G—N, a *harmadikban* az O—Z betűs czédula-catalogusok. Ezeket a kutatók és nagy közönség tájékozása végett láttam szükségesnek megemlíteni, minthogy így az *Akadémiai Értesítő* útján nagy számú érdekelteknek jutnak tudomására.

És most tisztelettel köszönöm meg a t. Akadémiának azt, hogy engem *Kézirattára* rendezésével megbizni, s bevégződését nagylelkű türelemmel elvárni méltóztatott. Nagy kitüntetés volt rám nézve magamat a t. Akadémiához a belső szolgálat köteléke által is szorosabbra tartozónak tudnom. Rendezési munkám állandó hazafiúi és szellemi öröm forrása volt: mert a munka közben megismertem a magyar irodalom vezérférfiait, s minden korszak jeleseinek a nemzeti müveltségre és alkotmányos szabadságunkra való hatását. Igen! Hosszú munkálkodásom alatt volt alkalmam bepillantani a magyar nemzet legnemesb, legbátrabb szellemeinek benső gondolatvilágába, azon eszményi műhelybe, a honnan a magyar hagyományos hazaszeretet és tudományosság századok óta irányát kapja, s fentartó és fel-felfrissítő táplálékát nyeri. Legyen a rendezett Kézirattár élénkebb irodalmi nyomozódás és termékenyebb munkásság eszközlője, s a megélénkült munkásságot kövesse nemzeti tudományosságunk benső tartalmában meggyarapodása. Mély tisztelettel vagyok a tekintetes Akadémiának Budapest, 1891. deczember 31-én alázatos szolgája: *Jakab Elek*, r. tag s a M. Tud. Akadémia Kézirattára rendezője.

— **Az erdélyi múzeum-egylet könyvtára 1890/91-ben.** A könyvtár 1890-dik évi gyarapodása tett köteles- és cserepéldányokban 239 kötetet és füzetet, vásárlás útján a folytatólagos füzetes vállalatokon és folyóiratokon kívül a gyarapodás 741 kötet. A szerzemények közül legfontosabb a Migne-féle Patrologia Latina

egy teljes példánya, 221 csinos félbőrkötésben, mely 1700 frankért antiqu. úton Párisból szereztetett. E művekre, valamint a kötésekre fordított évi összeg 3369 frt 73 krt tett s e szerint az évi átalányt 369 frt 73 krral haladja meg. A kézirattár számára Imreh Sándor, marosvásárhelyi nyomdatulajdonos úr adott egy becses kötetet, a mely magában foglalja gr. Haller Józsefnek a Petőfi Sándor eleste helyére vonatkozó leveleit a hozzátartozó térképpel együtt és Békési Márk úr Bemnek egy Szebenben kelt németnyelvű parancslevelét ajándékozta. A könyvtár használata a közönség és egyetemi tanuló ifjúság részéről az előbbi évekhez képest növekedett. A kölcsönviszony a M. Tud. Akadémia, M. N. Múzeum és történelmi társulat könyvtáraival folyton fönnállott. Fontosabb és kiemelkedő mozzanatok az év történetéből első sorban, hogy a könyvtár ez évben veszítette el igazgatóját, a hazai bibliographia és történelem-tudomány egyik díszét, *dr. Szabó Károlyt.* 1890. aug. 31-én, kinek érdemeit az egylet közgyűlése jegyzőkönyvébe igtatta, arczképének lefestetéséről intézkedett s elhatározta, hogy emlékét egy emlékbeszéd tartásával üli meg a kép leleplezése alkalmával. Kiemelendő körülmények továbbá, hogy a közgyűlés határozatot hozott a kézirattár rendezéséről, a szakkatalogus folytatásáról és kinyomatásáról, az egyetemi tanáccsal egyetértőleg a könyvtári kezelési szabályzat kidolgozásáról, az 1848 előtti magyarországi román nyomtatványok beszerzéséről, mire nézve a kezdeményezés meg is történt.

— **Három magyar könyvgyűjtő necrologja.** Három kiváló magyar könyvgyűjtőről kell megemlékeznünk, kik a magyar közművelődésnek elsőrendű oszlopai voltak, ügyszeretettel, szakértelemmel és áldozattal nagy magánkönyvtárakat gyűjtöttek, s kiket ezen félévben, a hazai közművelődés nem kis kárára, ragadott el körünkből a halál. Ezek: dr. Haynald Lajos, dr. Ballagi Mór és dr. Wenzel Gusztáv, kikről e folyóirat szerkesztőjének annál fájdalmasabban esik itt megemlékezni, mert mind a három kiváló férfiúhoz a mély tisztelet, kegyelet és hála kötelékei fűzték.

Ez évi julius 4-én halt meg Kalocsán, érseki székhelyén dr. Haynald Lajos bibornok és kalocsai érsek, a M. Nemzeti Múzeum fűvészeti osztályának alapítója, ki nagy lelkesedéssel, szakértelemmel és áldozattal egész életén át gyűjtött dúsgazdag herbariumát, valamint párját ritkító, több ezer kötetből álló nagy-

becsü növénytani szakkönyvtárát hazafias áldozatkészséggel a Múzeum fűvészeti osztályának hagyományozta. A boldogemlékü nagynevü főpap 25 év óta a M. N. Múzeumnak állandó jótevője, pártfogója és barátja volt, ki nagylelkü alapítványa, valamint fejedelmi hagyománya által az intézet legnagyobb alapitóinak sorába emelkedett, ezekkel nevét a Nemzeti Múzeum és a hazai közmüvelődés történetében megörökítette s nekünk jogczímet adott arra, hogy róla e helyütt néhány sorban hálával megemlékezzünk. Dr. Haynald Lajos 1875—1879-ig a múzeumi könyvtárnak állandó látogatója volt, hol a tudósok termében Toldy Ferencz, Ipolyi Arnold, Wenzel Gusztáv, Pesty Frigyes, Gyárfás István, Nagy Imre, Mátyás Flórián, Hajnik Imre és más jeleseink társaságában dolgozott s a könyvtár ügyei iránt melegen érdeklődött. Midőn Fraknói Vilmos könyvtárőr a könyvtár régi könyvkötéseiből 60 egészen ismeretlen XVI—XVII. századbeli régi magyar nyomtatványt áztatott ki, dr. Haynald Lajos a kiáztatási munkálatoknak gyakori szemtanúja volt s öröme telt abban, ha a könyvtáblák belsejéből ismeretlen régi magyar könyv került napfényre. Midőn 1882-ben a boldogemlékü Trefort Ágoston miniszter az országos képtár helyiségeiben országos könyvkiállítást rendeztetett, dr. Haynald Lajos bibornok egyike volt az elsőknek, ki ezen kiállítás sikeréhez közreműködését készséggel felajánlotta s a kalocsai érseki könyvtár ritkaságait nagy előzékenységgel bocsátotta a kiállítási bizottság rendelkezésére. E sorok irója szerencsés volt 1877-ben, a II. Abdul Hamid szultán által a budapesti egyetemnek ajándékozott Corvin-codexek révén a nagy főpappal megismerkedhetni s mindenkor emlékezetes lesz előtte azon előzékenység, melylyel első irodalmi kisérletét fogadta. A török szultán által ajándékozott konstantinápolyi Corvin-codexeket a «Magyar Könyvszemlé»-ben én ismertettem. Dr. Haynald Lajos bibornok ezen ismertetésből egy latin kivonatot óhajtott a párisi «Bibliothèque l'École des Chartes» czímü folyóirat számára, hogy itt Mátyás király könyvtárának maradványait megismertesse. Készséggel teljesítettem kívánságát s a kivonattal együtt elküldtem neki e tárgyú magyar értekezésemet is, mely mint különnyomat a Könyvszemle közleményéből jelent meg. Szivesen fogadta mind a kettőt, a kivonatot beküldte a most említett franczia folyóiratnak, az értekezést pedig a következő, sajátkezüleg irt levélben köszönte meg: «Különösen tisztelt kedves Tekintetes úr! Becses

ajándékát érdekes értekezéseiben vettem és figyelmesen átolvasván, könyvtáram kedvesebb munkái közé sorozandom; Pestre jövet pedig kötelességemnek fogom ismerni hálakifejezésemmel felkeresni azon derék tudós urat, ki nagylelkű figyelmére érdemesíté az egyszerű szerény egyéniséget, őszinte tisztelő szolgáját Vichy 13/8. 1877. dr. Haynald Lajost.»

Ez időtől fogva a múzeumi könyvtárban, a tudományos társulatokban, az Akadémiában gyakran találkoztam vele, hol mindig lekötelező előzékenységgel fogadott. Érdeklődéssel kisérte tudományos működésemet s elismeréssel volt irántam, ha szaktanulmányaimban némi eredményt sikerült felmutatnom. Midőn a boldogemlékű báró Eötvös József, vallás- és közoktatási miniszter 1868-ban a múzeumi könyvtárban a szakrendszert meghonosította s a könyvtár könyvkészletét a müncheni rendszer szerint rendeztette, dr. Haynald Lajos volt az első, ki a vidéken ezen rendszert a kalocsai érseki könyvtárban alkalmazta. A M. Nemzeti Múzeum, mely a boldogult nagy főpapban egyik legnagyobb alapítóját gyászolja, a múzeumi könyvtár, mely szerencsés volt e kiváló szellemet rendes látogatói közé számíthatni, s e folyóirat szerkesztője, ki hálával emlékezik vissza azon évekre, melyekben mint fiatal könyvtári tisztviselő az ő jóakaratú figyelméből szaktanulmányaihoz buzdítást és kitartást merített, áldást mondanak e rendkívüli férfiú emlékére, ki kimagasló alkotásaiban élni fog a M. Nemzeti Múzeum történetében sokáig s hirdetni fogja ezekben a magyar hazafi, a magyar gyűjtő dicsőségét és a magyar kultura diadalát! Dicsőség emlékének!!

Őt követte a halálban:

Dr. Ballagi Mór, királyi tanácsos, a M. T. Akadémia rendes és 51 éves levelező tagja, ki ez évi szeptember 1-én 76 éves korában halt meg és 25.000 kötetből álló könyvtárt hagyott hátra, melyet György Aladár 1885-ben a magyarországi könyvtárak statisztikájában részletesen ismertetett. A boldogult nagynevű és érdemű tudós rendkívüli pályát futott meg, melyhez hasonlót a magyar közművelődés történetében alig találunk analog példát. Alacsony sorsból önereje, tehetsége és kitartása által felküzdte magát a magyar tudományos respublica primipillusai közé, hol mint tanár, szerkesztő, akadémikus és szakiró vezérszerepet játszott és hatásával úgy, mint irodalmi munkásságával maradandó

nevet biztosított emlékének. A szegény zsidó fiú a magyar protestáns egyháznak egyik elsőrendű oszlopa lőn, ki mint theologiai tanár, mint hebraeista, dogmatikus és polemikus az ev. református egyház tanainak bátor, ékesszóló előharczosa és védelmezője lett az irodalomban, tanári kathedráját pedig nagy tehetségével, széleskörű eruditiójával és kritikai módszerével oly magas tudományos színvonalra emelte, hogy az a külföldi protestáns egyetemek bármely theologiai kathedrájával versenyezhetett. E soroknak nem lehet feladata a boldogultnak érdemekben és eredményekben gazdag tudományos működését sem általában, sem részletesen itt ecsetelni; egy dolgot azonban ki kell emelnünk, és ez az: hogy e rendkívüli férfiú kora ifjúságától fogva egész haláláig folyton dolgozott, s 60 évig volt a magyar közművelődés szolgálatában. Ez idő alatt egész kis könyvtárt írt össze; hátrahagyott magánkönyvtára pedig, melyet ez idő alatt gyűjtött, híven visszatükrözi úgy az ő, mint a magyar közművelődés utolsó félszázadának fejlődési történetét. Kéziratban maradt naplói és terjedelmes levelezései pedig (köztük barátainak összes levelezései), melyeket mint tanár, iró, tudós, képviselő és szerkesztő az ország különböző állású férfiaival, köztük számos politikai, tudományos és társadalmi kitünőséggel folytatott, nagybecsű, részben ismeretlen adalékokat nyujtanak az utolsó félszázad politikai, társadalmi és tudományos viszonyainak történetéhez. E folyóirat szerkesztőjét Dr. Ballagi Mórhoz tíz éves személyes ismeretség kötötte s hálával gondol vissza azon szíves előzékenységre, melylyel őt tudományos pályáján fogadta és azon lekötelező jóakaratra, melylyel nehéz körülmények közt támogatta. A «Magyar Könyvszemle» a boldogultban egyik ügybarátját gyászolja, ki figyelemmel kisérte a folyóirat által napfényre hozott magyar bibliographiai eredményeket és öröme volt, ha ezekben egy ismeretlen régi magyar nyelvemlékre, vagy régi magyar glossariumra bukkant, melyekből gazdag magyar szókincsét gyarapíthatta. Utóljára betegsége előtt, 1890. augusztus 28-án beszéltem vele, mikor az 1890-iki antwerpeni bibliographiai congressusról referáltam neki, melyen mint a magyar kormány képviselője vettem részt. Érdekkel hallgatta, hogy indítványomat Mátyás király könyvtárának jellemző bőrkötéseiről a congressus egyhangúlag elfogadta és hogy ez alkalommal a Corvin- és Plantin-féle bibliographiai traditiókról latin előadást tartottam. Ez volt utolsó találkozásom vele az életben. Halálával a magyar könyvgyűjtők és a

magyar magánkönyvtárak száma egygyel kevesbedett, mert könyvtára továbbra nem marad együtt, hanem kifejezett intentiójához híven különböző protestáns intézetek közt fog felosztatni. Az ő emléke azonban osztatlan tiszteletben marad a magyar közművelődés történetében és élni fog sokáig azon érdemekért, melyeket a magyar cultura szolgálatában szerzett és azon eredményekért, melyeket a magyar tudományosság előbbrevitelében az irodalomban elért!! Legyenek e sorok szentelve emlékének!

Végül november 20-án 79 éves korában hunyt el:

Dr. Wenzel Gusztáv, nyugalmazott budapesti egyetemi tanár, királyi tanácsos, a M. T. Akadémia rendes, a főrendiház kinevezett tagja és az országban a legértékesebb jogi és történeti magánkönyvtár birtokosa, kivel a magyar tudományos közélet legtypikusabb alakja, a régi történetirói gárda utolsó vezértagja szállt a sírba. A boldogultban a múzeumi könyvtár legrégibb állandó látogatóját és barátját, folyóiratunk lelkes hívét, a szerkesztő pedig személyes jóakaróját és pártfogóját gyászolja. Midőn a M. N. Múzeum mostani palotája 1845-ben felépült s a könyvtári helyiség három terme és a könyvtárőr hivatalos helyisége bebútoroztatott, az első kutatók közt, kik a könyvtárőr termében külön asztaloknál dolgoztak, itt találjuk Toldy Ferenczet, Szalay Lászlót és Wenzel Gusztávot. Ezekből Szalay László 1864-ben, Toldy Ferencz 1875-ben hunyt el; Wenzel Gusztáv azonban 46 éven át, egész haláláig, állandó látogatója volt a könyvtárnak, hol négy főnök alatt egyformán otthon érezte magát s a könyvtári személyzet által mindenkor nagy előzékenységgel fogadtatott. E sorok irója, mint a könyvtár, oklevél- és kéziratgyűjteményének kezelője, 1875 óta a boldogult nagy tudóssal, ki többnyire okleveleket és kéziratokat használt, sokat érintkezett. Tanulmányai gyakran vezették őt a könyvtár gazdag kéziratgyűjteményébe, s kutatásai igen tanulságosak voltak reám nézve. Mikor egy tárgyra vonatkozó kéziratokért és okleveleért fordult hozzám, rendesen elmondta nekem kedvencz tárgyának rövid tartalmát, aztán rendkívül gazdag forráskészletéből nagy eruditióval előadta a tárgy forrásait, kiemelte azon hazai és külföldi levéltárakat, melyekben tárgyára kutatott, és azon hazai és külföldi tudósokat, kikkel ez ügyben személyesen vagy levél által érintkezett. Alaposssága és széleskörű eruditiója nem elégedett meg azzal, hogy tárgyát csupán magyar források alapján dolgozza fel,

ő a tárgyára vonatkozó osztrák és külföldi forrásokat is felhasználta, miáltal munkáinak tudományos értékét európai színvonalra emelte. Ő magyar tudós volt a szó európai értelmében, ki nem zárkózott el az európai történetirás vívmányai előtt, hanem haláláig folytonos érintkezésben volt a külföldi szakirodalommal. Ezért volt reám nézve tanulságos azon érintkezés, melyben hivatalos állásomnál fogva a nagyérdemű férfiúhoz a könyvtárban állottam. A hivatalos érintkezésből bizonyos ügybaráti viszony fejlődött ki köztünk, melyet a nagyérdemű mester hatása a kezdő könyvtárnokban ébresztett és ápolt és mely bensőségben nyert akkor, midőn a magyarországi vonatkozású, de külföldi könyvtárakban levő középkori kéziratok felkutatásával kezdtem tüzetesen foglalkozni. A közös szenvedély meghozta köztünk az érintkezési kapcsot, s midőn évenkint külföldi tanulmányútamról hazatértem, mindig érdeklődéssel hallgatta kutatásaim eredményéről szóló jelentésemet, s örült, ha Zsigmond király korára, melylyel előszeretettel foglalkozott, ismeretlen codexet sikerült felkutatnom. Midőn aztán 1882-ben az országos könyvkiállításon hét éves kutatásaim eredményét az általam szervezett és felállított kéziratosztályban a magyar közönségnek bemutattam és a «Könyvkiállítási Kalauz»-ban leirtam, Dr. Wenzel Gusztáv azáltal fejezte ki eddigi szaktanulmányaim iránti elismerését, hogy 1883-ban a M. T. Akadémiába levelező tagúl ajánlott. Ezen ajánlásra mindenkor büszke leszek, s hálával gondolok reá, mint pártfogómra, kinek karjain a M. T. Akadémia tagjai közé jutottam. Azóta a M. T. Akadémia, a M. Történelmi és Régészeti Társulat ülésein gyakran találkoztam vele, hol mindig meleg rokonszenvvel fogadott és ezen tudományos társulatokban és a «Magyar Könyvszemle»-ben kifejtett tudományos működésemet élénk figyelemmel kisérte. Mint a folyóirat rendes előfizetője, innét értesült azon eredményekről, melyek a magyarországi vonatkozású, de külföldi könyvtárakban levő középkori kéziratok felderítésére, folyóiratunkban napfényre kerültek. Mint a középkori institutiók és történeti emlékek alapos ismerője, ő érezte legjobban, hogy a hazai középkor ismeretlen culturtörténeti forrásainak rendszeres és alapos felkutatásából mennyi haszon fog a magyar történetirásra háramolni, mely ezen új források napfényre hozatala és kritikai méltatása által új feladatok megoldására és régi homályos viszonyok megvilágítására vállalkozhatik. Ezért elismeréssel fogadott minden

oly törekvést, mely a magyar történetirás ismeretlen középkori emlékeinek felkutatására és gyarapitására irányult; s mivel ezen irányt a «Könyvszemlé»-ben és ennek szerkesztő-jében, látta képviselve, ezért mindkettőt jóindulatával, rokonszenvével és barátságával támogatta. Fraknóin és a boldogult Ipolyin kívül ő fogta fel leghelyesebben ezen iránynak jogosultságát irodalmunkban, ő adott ennek legméltóbb kifejezést azon indokolásában, melyet a M. T. Akadémiához az 1883-iki nagygyűlés alkalmával az általa benyujtott ajánlatának támogatására intézett. Ezen álláspontján maradt haláláig, ennek adott előttem számtalanszor szóval kifejezést. Ezért mély hálával tartoznám neki akkor is, ha nem lettem volna szerencsés az ő kezdeményezésére a M. T. Akadémia tagjai közé beválasztatni. — Hátrahagyott jogi és történeti könyvtárából a jogi könyvtárt, mely körülbelől 6000 kötetből áll, megvette az egyetemi könyvtár, történeti könyvtára azonban, mely körülbelől 15000 kötetből áll, még megvételre vár. Erre felhivjuk az illetékes körök figyelmét. Van még azonkívül a boldogultnak igen becses kézirat- és oklevélgyűjteménye is, melyet valószinűleg a M. N. Múzeum könyvtára fog az örökösöktől megszerezni. Mi pedig, midőn ezen sorokban ő róla folyóiratunkban megemlékezünk, a hála és kegyelet adóját óhajtjuk leróni azon férfiú iránt, ki mint tudós, könyv- és oklevélbuvár, könyvgyűjtő, ügybarát, pártfogónk és mesterünk, többféle jogczímet szerzett arra, hogy róla e helyütt megemlékezzünk.

E sorok irójának azonban, mint a M. T. Akadémia történelmi bizottsági tagjának Dr. Wenzel Gusztáv akadémiai rendes taggal, mint a bizottság legrégibb beltagjával szemben még egy második kötelessége van, melyet a történelmi bizottság megtisztelő megbizásából leróni tartozik, s melynek lerovására ezúttal kivételesen a «Magyar Könyvszemle» hasábjait használja fel.

Midőn ugyanis Dr. Wenzel Gusztáv elhunyt, a M. T. Akadémia történelmi bizottsága egy rendkívüli ülésben elhatározta, hogy elhunyt legrégibb tagjának ravatalára koszorút helyez, temetésén pedig rövid halotti beszéddel elbúcsuzik tőle, melynek megtartására engem kért fel. Én a halotti beszédet elkészítettem, a temetés előtt a bizottság előadójának felolvastam, de a temetésen nem mondhattam el azért, mert illetékes helyről arról értesültem, hogy Dr. Vécsey Tamás rendes tag és egyetemi tanár, ki az

egyetem nevében búcsuzik el Dr. Wenzel Gusztávtól, az Akadémia nevében is fog beszélni, s így az én beszédemre nem lesz szükség. Midőn azonban Dr. Vécsey Tamás, egyetemi tanár csak az egyetem nevében beszélt és az Akadémiáról egy szóval sem emlékezett meg, akkor az Akadémia történelmi bizottsága nevében nekem *másodiknak* beszélnem már nem lehetett, s így az általam ez alkalomra készített beszéd elmaradt, illetőleg elmondva nem lett.

Én azonban ezen beszéddel a történelmi bizottságnak és Dr. Wenzel Gusztáv emlékének tartozom, s ha azt a temetésen el nem mondhattam, kiadom itt a «Könyvszemlé»-ben, mint necrologot, s ezzel lerovom a hizottság és a nagyérdemű halott iránt elvállalt kötelezettségemet.

Ezen halotti beszédnek, illetőleg necrolognak szövege, melyet itt egész terjedelemben a történeti hűség szempontjából lenyomatok, így hangzik:

«A M. Tudományos Akadémia történelmi bizottsága nevében, melynek 38 évig munkás tagja, büszkesége voltál, búcsuztatlak el, felejthetetlen pályatársunk, mesterünk!

Nem azért, mintha fényesen megfutott tudományos pályád dicsőségéhez valamit hozzáadnom lehetne, hisz' a te dicsőségedhez már semmi sem hiányzik, de te hiányzol most a mienkből, hanem hogy hátrahagyott pályatársaid nevében, kik benned mesteröket gyászolják, őszinte kifejezést adjak azon fájdalomnak, melyet ravatalodnál érezünk és egy utolsó Istenhozzáddal búcsut vegyek tőled, ki félszázados tudományos működéseddel intézetünkre fényt derítettél.

Midőn 70 évvel ezelőtt jó sorsod hazánkba vezérelt, még idegen volt előtted nyelvünk, történetünk, intézményeink, nemzetünk, hazánk; akkor még nem sejtetted, hogy mily hivatás vár reád nemzetünk culturtörténetében: s ma, midőn a magyar tudományos világ és a fővárosi értelmiség osztatlan részvéte közt utolsó útadra elkisérünk, hogy földi maradványaidat átadjuk a haza földjének, mely szeretett hazáddá lőn s melyért lelkesülni és lelkesíteni tudományos pályádon sohasem szűntél meg; ha visszatekintünk azon szolgálatokra, melyeket félszázados tudományos pályádon mint tanár és mint tudós *a magyar közművelődésnek* tettél, nem tudjuk, hogy a veszteséget gyászoljuk-e inkább, mely halálodlal a M. T. Akadémia történelmi bizottságát érte, vagy a nyereséget

mérlegeljük-e, melylyel a jó sors bennünket megajándékozott akkor, midőn tégedet hazánkba vezérelt? Arról azonban itt ravatalodnál fölemelt fővel teszünk tanuságot, hogy te a hivatást, melyet nemzetünk geniusa számodra kijelölt, fényesen betöltötted, s tudományos alkotásaidnak nagy eredményeivel, melyeket közkincsül hagytál reánk, a nemzet legjobbjainak hálájára tetted magad érdemessé.

Az az idegen származású ifjú, kit tanulókorában Kopácsy József, veszprémi püspök felkarolt, hazánk elsőrendű tudósává lőn, ki haláláig hű maradt azon szavakhoz, melyeket hozzá jótevője, midőn 1836-ban doctori dissertatióját neki ajánlotta, intézett, midőn mondá: *Légy jó hazafi! és ha jót tettél valakivel, emlékezzél reám.*

E mondás csengett Wenzel fülébe egész életen át. Ez volt vezérlő kalauza midőn az egyetemen az európai jogtörténetnek és a magyar bányajognak iskolát teremtett; ez lebegett előtte, midőn 50 éves tanársága alatt a magyar jogászvilág két nemzedékét a jogtudomány ismereteibe beavatta; ez lelkesítette az Akadémiában, midőn a magyar történetirás árpádkori emlékeinek 12 kötetes kiadásával és más középkori forrásmunkák irásával a mohácsi vész előtti magyar történetet új világításba helyezte.

A lukaui származású ifjúból, az osztrák katonatiszt fiából, a magyar cultura félszázados apostola lőn, ki megtanulta nyelvünket, megszerette nemzetünket, ki egész életét a magyar történetirás és magyar jogintézmények forrásainak tanulmányozására szentelte: ki élete utolsó lehelletéig híven követte Kopácsy püspök tanácsát: jó hazafi volt és jót tett mindnyájunkkal, midőn gazdag tudományos örökségét reánk hagyta.

Különösen a M. T. Akadémia történelmi bizottsága volt Wenzel Gusztáv történetirói működésének központja, hol a bizottság megalakulásától fogva mai napig, tehát 38 év alatt, egész történeti könyvtárt írt össze.

A ő *Szerémi György*-jével kezdte meg 1854-ben a bizottság a magyar történeti kútfők kiadásának sorozatát, s az ő halálával a bizottság legrégebb és egyetlen élő tagja dőlt ki sorainkból, ki még a bizottság 1854-ik évi alakuló ülésén vett részt.

Élete, munkássága, tudományossága és hazaszeretete mintaképül fog szolgálni mindnyájunknak az általa megkezdett munka folytatásához, emlékét megőrzik ránk maradt tudományos alkotásai nemzedékről nemzedékre sokáig.

Mi pedig, kik az ő hatása alatt állottunk és tudományos munkásságának közvetlen szemtanúi voltunk, kegyelettel meg fogjuk őrizni emlékét sziveinkben:

Et tumulum facimus et tumulo superaddimus carmen.

Nyugodjál, nagyérdemű pályatársunk, mesterünk, dicsőségben! Legyen emléked áldott! mert mindaddig, míg a magyar nemzetben élni fog a magyar történet cultusa, élni fog a te neved köztünk. Isten veled!»

Dr. Thallóczy Lajos: «Corvin-Codexekről» szóló czikkére, az I—II. füzetben önálló czikkel igértünk válaszolni. Ez a czikk azonban oly hosszúra nyúlt, hogy annak közlését más alkalomra kellett halasztanunk.

A kassai püspökségi könyvtár codexeinek és incunabulumainak jegyzékét, Récsey Viktor pannonhalmi benczés egy önálló, XII+108 lapra terjedő füzetben adta ki, mely Hornyánszky Viktor nyomdájában jelent meg. Ezen füzetet, mely a hazai könyvtárak ismertetéséhez érdekes adalékot nyújt, más alkalommal részletesen fogjuk ismertetni. Addig is jelezni kivántuk megjelenését.

Hunfalvi Pál halála. A magyar tudományosság büszkesége: Hunfalvi Pál, a M. T. Akadémia könyvtárnoka, az I. osztály elnöke, a magyar főrendiház tagja és a magyarországi könyvtárnokok nesztora ez évi nov. 29-én 82 éves korában elhunyt. A boldogult nagy férfiú mint könyvtárnok 40 évet töltött a M. T. Akadémia szolgálatában s mint a magyar összehasonlító nyelvészet és ethnographia elsőrendű mívelője nemcsak nálunk, de egész Európában elsőrendű tekintély volt, ki széles eruditiójával, europai színvonalon álló tudományosságával és a magyar tudományos irodalom fejlesztése körül kifejtett fáradhatlan és sikeres munkásságával az akadémiai könyvtárnok szerény állására nagy fényt derített s ezt kimagasló egyéni tulajdonságainál és tudományos érdemeinél fogva oly magas polczra emelte, a minőn ez azelőtt nem volt soha. A magyarországi könyvtárnokok közt ő volt az első dignitarius, ki elévülhetlen tudományos érdemeinél fogva, 1300 frt könyvtárnoki fizetése mellett a főrendiház tagjává neveztetett ki, s mint magyar tudós oly rendkivüli megtiszteltetésben részesült, a minő könyvtárnoknak nálunk nem jutott osztályrészül. Tudományos érdemeit mások fogják más helyen méltányolni. E helyütt csak annyit kivánunk kiemelni, hogy Hunfalvi volt az, ki

a M. T. Akadémia könyvtárát a Trattner-Károlyi-házból a mostani palotába átszállította; az ő érdeme a könyvtár mostani felállítása, továbbá az, hogy az ő könytárnoksága alatt a könyvtár összes gyűjteményei a közönség használatára hozzáférhetővé lettek. Folyóiratunk más alkalommal részletesebben fog megemlékezni Hunfalvi Pál könyvtárnok érdemeiről, ezúttal csak jelezni kívántuk a veszteséget, mely a magyar tudományosságot az ő halálával érte s áldást mondunk az elhunyt nagy tudós emlékére, ki egyéni tulajdonságainál fogva az akadémiai könyvtárnoki állást magas tudományos színvonalra emelte s ebben a tudósnak az administrativ tisztviselő fölött túlnyomó fölényt biztosított. Legyen áldott emléke!

A cheltenhami Corvin-codexek ügyében, melyekről a «Könyvszemle» 1889. évi folyamában megemlékeztünk, érintkezésbe léptünk az illetékes körökkel Londonban és Cheltenhamben, melyekkel több levelet váltottunk. A tárgyalások eredményéről annak idejében értesíteni fogjuk olvasóinkat.

A kassai parochiális könyvtár jegyzéke 1781-ből. A «Magyar Könyvszemle» 1890. évi folyamában Illésy János közölte a sz. Erzsébet székesegyház könyvtárának 1604. évbeli jegyzékét, melyben 160 kézirat és nyomtatvány van felsorolva.

E könyvek további sorsáról újabban némi felvilágosítást nyertünk. Részben a Kisdy-féle kassai egyetem örököse, a kassai jogakadémia könyvtárába,[1] részben a kassai püspökségi bibliothekába[2] kerültek.

A sz. Erzsébet székesegyház könyvtárából került a városi hatóság útján a felsőmagyarországi múzeum birtokába Harnisch János, kassai polgár XV. századbeli missaléja, s talán az a két, szintén a XV. századbeli graduale is, melyek egyike a most említett helyen, másika a nemzeti múzeumban őriztetik.[3] E kettőről ugyan a «Könyvkiállítási Emlék» azt írja, hogy 1617-ben a kassai ferenczrendieké volt. A ferenczrendiek 1556-ban, midőn egy borzasztó tüzvész a város hétharmadát, kolostorukat is, elpusztítja, Kassáról elköltöznek s nem lehetetlen, hogy könyveiket magukkal vitték. Azonban a székesegyház 1604. évbeli könyvjegyzéke fel-

[1] Magyar Könyvszemle. 1882.

[2] Récsei V.: A kassai püspökségi könyvtár codexeinek és incunabulumainak jegyzéke. 1891.

[3] Könyvkiállítási Emlék. 1882. 21. lap.

tünően emlékezik meg hasonló gradualékról: Graduale magnum, in quo aliquot folia in cap. desunt, de pergamena. Aliud *eiusdem qualitatis*, s alább: Duo gradualia in pergamena. A dologra fényt vetne, ha tudnók, mint kerültek Kassa város kezére.

Az 1604. évbeli jegyzék: Septemdecim missalia Strigoniensia és Digestum novum című műveket is sorol fel, melyekből egy-egy példány Kassa város levéltárában is megvan. Nem lehetetlen, hogy e könyvtárból kerültek ide, mert a város, mint kegyúr, a székesegyház vagyonához mindig jogot formált, s midőn 1526-tól a XVII. század hetvenes éveiig a protestantismus híve volt, a hatóság ezen, kivált ingó vagyonnal mint városi tulajdonnal bánt: az egyházi ékszerek egy részét eladta s a használatból részben kiesett szertartásos könyveket — úgy látszik — a tanácsházban helyezte el.

Legnagyobb részük azonban a sz. Erzsébet székesegyház sekrestyéjében maradt s 1763. július hó 18-án a parochiára vitték át őket.

Itt irják őket össze 1781-ben, s e jegyzékre a városi levéltárban az 1797-ik évi 1359. szám alatt reáakadtam. Összesen 125 darabot sorol fel a lajstrom czím szerint s végül megjegyzi: Reliqui — elenchum non subingressi — libri sunt authorum et defensorum lutheranae religionis.

A kassai püspöki könyvtárban feltünő a Luthertől mellette és ellene irt könyvek száma. Egybevetve ezt a fent közlött megjegyzéssel, önkénytelenül is eszünkbe ötlik, hogy a parochialis könyvtár — mely, mint a felhozottak is bizonyítják, egy volt a sz. Erzsébet egyház könyvtárával, — ezen része is a püspöki könyvtárba lett bekebelezve. Bizonyosnak ezt azonban a parochiális könyvtár átkutatása előtt nem állítjuk. Hiszen a könyvsajtó százával ontotta magából, kivált az ilyesféle, elterjedésre szánt termékeit.

A jegyzék czím szerint felsorolt könyvei a kassai domonkosok könyvtára, s a régi tulajdonosok tekintetében oly beeses adatokat őrzött meg, hogy ezeket a kéziratok és incunabulumok czímeivel együtt ime itt közlöm:

1. Scrutinium scripturorum Pauli de S. Maria, episcopi Burgensis ad postillam Nicolai de Lyra, anno 1434. Gothicus. Folio,

2. Postilla Hugonis cardinalis ord. praedicat. in 4 evangelistas. Basileae sine anno editionis. In eiusdem tabula, post ms. elegiam legitur: «Fr.

Michael de Suran, praedicator O(rdine) F(ratrum) praedicatorum Chassovie 1541.» Gothicus. Folio.

3. Jacobi Perez de Valentia, Christopolitani eppi. ord. d. Augustini. Expositio in psalmos et in cantica divini officii. Lugduni. 1512. Inscriptio possessorum talis est: «Liber fratris Valentini de Bistricia, emptus a fratre Vitali Cibiniano. 1550. quem vendidit fri Laurentio de Dees, protunc provinciali provincie Hungariae d. centum, pertinet ad conventum Albeywlien». Latinus. In quarto.

4. Commentaria seu Postilla in libros Esdreae, Judith, Thobiae usque ad ecclesiasticum sine anno et loco editionis. Ultimae paginae haec sunt adscripta: «Explicit labor rubricandi per me Balthazarum Blutfogel, textoris filium Bartholomei, natione Silezitarum de Canth (?), protunc praedicatorem Bistriciensem simplicissimum, ipso die Ursulae, in primo signo sagittarii anno salutis 1492.» Gothicus, Folio.[1]

5. Eiusdem postilla in novum testamentum. Edit. Nuremberge 1485. Accedit eiusdem authoris libellus contra perfidiam Judaicam. Gothicus. In folio.

6. Epistolae S. Hieronymi Presbyt. sine anno et loco editionis. Est catenatus cum hac inscriptione: «Iste liber est conventus Cassoviensis provinciae Hung. ord. fratrum praedicatorum». In fine annum: 1474.

7. Missale MS. in membrana, uti ex festis apparet, secundum chorum Strigoniensis ecclesiae. Initiali tertio colligitur scriptum. esse anno 1379. Gothicus. In folio minori.

8. Alexandri de Ales Minorum fratris Mendicantium primi doctoris quarta pars summae de officio missae, sacramentis etc. Edit. Nurenbergae, anno salutis Christianismi 82 id est 1482.

9. Supplementum Summae Magistratitiae seu Pisanellae, in usum confessorum, incerto authore. Venetiis, 1479. Inscriptus: Pro loco Apoliensi.

10. Textus sententiarum in 4 libris Magistri contentarum. Basileae, 1485.

11. Summa Theologicae d. Thomae Aquinatis I. et II. pars. Edit. Basileae, 1485.

12. Summa de veritate d. Thomae Aquinatis. Edit. Agrippinae, 1499.

13. Petri de Bergamo ord. pred. Tabulae super omnia opera d. Thomae Aquinatis. Basileae, 1495.

14. Magistri Guillelmi Ocham ord. minorum, super 4 libros sententiarum. Edit. Lugduni 1495.

15. Guillelmi Parisiensis Tractatus de fide et legibus, sine anno et loco edit. Inscriptio: «Fratris Gregorii Transylvani [2] s. theologiae professoris ord. praedic. 1528.» Gothicus. Folio minor.

16. Quadragesimale fratris Joannis Gritsch, ord. frum minor. Edit. Norimbergae 1479. Inscriptio: «Fratris Georgii de Bruna».

17. Sermones Discipuli de sanctis Joannis Herolt, ord. praedicat. Editi Argentinae 1488.

18. De laudibus virginis gloriosae Opus dni Alberti Theutonici ord. praedic. alio nomine Alberti Magni. Liber catenatus. Gothicus. Folio.

19. Mariale sive de excellentiis b. virginis Mariae, fratris Bernardini de Bustis, ord. minor. s. Francisci. Edit. Argentinae 1498.

20. II. Pars operum Joannis Gerson, cancellarii Parisiensis. Complectitur dogmatica et moralia. Edit. an. 1489. Inscriptio: «Liber sancti Martini ecclesiae Scepusiensis, ex bibliotheca eiusdem anno 1581.»

21. Postilla et sermones de evangeliis dominicalibus Jordani de Quedelinburg. Argentinae 1483.

22. Fortalitium Fidei, conscriptum per quendam doctorem eximium ordin. minorum, anno dni 1459. in partibus occidentis. Editum vero Nurumbergae 1494.

1 A kassai jogakadémia könyvtárában.

2 Lásd Kassa város levéltára 1527. évbeli 19209, sz. oklevelét, melyben e név előfordul.

23. Repertorium morale seu Dictionarium praedicabilium, Petri Bercharii ord. s. Benedicti. Edit. Norimbergae 1489. a liter. A usque D. Inscriptio: «Iste liber est conventus Cassonvien. ordin. fratrum praedicatorum, emptus cum aliis partibus duabus 6 fl. anno salutis LXXXIX»

24. Decretum Gratiani tripartitum. Edit. Lugduni 1510. In huius tabula scriptum est: «Liber civitatis, datus a domino judice Georgio Kakas..... duodecim florenis duos tomos vendiderat ad necessitatem hospitalis, hunc librum superaddidit die dominico ante festum purificationis Marie 1549.» Gothicus. Fol. maior.

25. Prima pars historialis Antonini archieppi Florentini, ord. praedicat. Catenatus. Gothicus. Folio.

26. Secunda pars historialis eiusdem. Catenatus. Goth. Folio.

27. Bartolus de Saxo ferrato in Digestum vetus. Venetiis. 1478.

28. Summulae Joannis magistri de Magistris in libros Aristotelis et Porphyrii. Venetiis 1490.

29. Antonii Andreae ord. minor. in XII. libros metaphysicorum Aristotelis. Venet. 1491. Aegidii Romani in libros Aristotelis de Anima. Venet. 1496. Colligati.

30. Ptolomaei quatuor Tractatus cum commento Haly Heben Rodam et centiloquio Hermetis, Messahallach. Edit. 1493. Latin. Folio.

31. M. Cicero de officiis ac de senectute. Venetiis. 1486. Typo latino. Item Severini Boetii de consolatione philosophiae. Nurembergae 1486. Goth. Folio.

32. Commentaria in Ciceronis epistolas familiares et libros officiorum 1488. Gothicus. In folio.

33. Francisci Petrarchae. Opera diversa. Basileae. 1496.

34. Prisciniani volumen de octo partibus orationis, de constructione, de accentibus, numeris et ponderibus. 1470. Inscriptio: «Liber reverendi domini Alberti eppi Wesprimensis 1474»

A felsorolt könyvek közül négy a kassai domonkos zárda tulajdona volt s úgy kerülhetett a parochia könyvtárába, hogy a város 1557-ben a domonkosok könyvtárát őrizete alá vette s 1699-ben 83 darabot ismét visszabocsát a szerzet kezére s ez utóbbi alkalommal maradhattak ezek vissza s később a sz. Erzsébet egyházéhoz csatoltattak.

Mennyiben egyezik az 1604. évbeli jegyzék az 1781-ikivel? megtalálhatók-e a könyvek a mai parochiális és káptalani, esetleg püspöki könyvtárban? érdemes feladat volna egy illetékes szakember számára.[1]

Közli: *ifj. Kemény Lajos.*

[1] Kassán a középkorban a domonkosoknak volt legjelentékenyebb könyvtáruk; ezután következett a ferenczrendi és a parochialis könyvtár, melyek szintén tekintélyesek voltak. Hogy ezen könyvtárak hogy szóródtak el és mely könyvtárakba kerültek belőlük példányok, ezt a kassai domonkosok középkori könyvtárakról irandó közleményemben, melyre már sok anyagom van, részletesen fogom elmondani. *Szerk.*

MAGYARORSZÁGI

KÖNYVÉSZET.

1891.

ÖSSZEÁLLÍTOTTA

HORVÁTH IGNÁCZ.

(MELLÉKLET A „MAGYAR KÖNYV-SZEMLÉ"-HEZ.)

BUDAPEST,
HORNYÁNSZKY VIKTOR KÖNYVNYOMDÁJA.
1893.

KIMUTATÁS*)

a «Magyar Könyv-Szemle» 1891. évi folyamában felsorolt könyvekről.

A) **Magyar nyelven megjelent művek** szakok szerint: Hit- és erkölcstudomány 68. Bölcsészet és szépészet 33. Nyelvtudomány 16. Nyelvészet, szótárak: *a*) magyar 12, *b*) vegyes 3. Ókori remekirók kiadásai, fordításai és ismertetései 28. Történelem és segédtudományai: *a*) magyarországi 69, *b*) vegyes 37. Életrajzok 52. Irodalomtörténet: *a*) magyarországi 24, *b*) vegyes 20. Földrajz 27. Térképek 16. Jog- és államtudomány, nemzetgazdaságtan: *a*) magyarországi 115, *b*) törvények, rendeletek, törvényjavaslatok és országgyűlési iromány ok 122. Természeti és technikai tudomány 58. Orvostudomány 56. Mennyiségtan 11. Gazdaságtan, sport 77. Hadászat 24. Ipar. kereskedelem, forgalom 40. Szépirodalom: *a*) eredeti 201, *b*) fordítások 78. Népoktatási és iskolakönyvek, egyházi és iskolai értesítők 436. Ifjusági és népszerű iratok 97. Különféle beszédek 24. Egyleti, egyházi, társulati stb. dolgok, évkönyvek 101. Naptárak 152. Művészetek 50. Társadalmi és politika 48. Encyclopaediák, vegyesek 28.

B) **Hazai nem-magyar nyelven megjelent művek** nyelvek szerint:

Német: *a*) mű 99, *b*) iskolai értesítő 12, *c*) naptár 25.

Tót: *a*) mű 32, *b*) naptár 7.

Szerb: *a*) mű 29, *b*) iskolai értesítő 5.

Horvát: *a*) mű 87, *b*) naptár 3, *c*) iskolai értesítő 5.

Román: *a*) mű 48, *b*) naptár 5, *c*) iskolai értesítő 5.

Franczia: mű 8.

Olasz: mű 1.

Latin: *a*) mű 13, *b*) directorium 5, *c*) ordo 5, *d*) schematismus 20.

C) **Hazánkat érdeklő külföldi munkák** nyelvek szerint: német 46, franczia 3, angol 2, olasz 1, román 2.

A) Magyar nyelvű munka	2123
B) Hazai nem-magyar nyelvű munka	414
C) Hazánkat érdeklő külföldi munka	54
Összesen	2591

*) Ezen kimutatásba a hazai hirlapok és folyóiratok, továbbá azon hazai nyomdatermékek, melyeket mint köteles-példányokat a M. N. Múzeum könyvtárába az illető nyomdák be nem küldtek, vagy melyeket a napi sajtó nem sorolt fel, felvéve nincsenek. *Szerk.*

A MAGYAR IRODALOM 1891-BEN.

ÖSSZEÁLLÍTJA

HORVÁTH IGNÁCZ.

E jegyzékben azokat a nyomtatványokat sorolom fel, a melyek 1891-iki évszámmal vannak megjelölve. A hol a nyomtatás helye nincs emlitve, Budapest értendő. A nyomdászt vagy nyomdaintézetet csak oly munkáknál nevezem meg, a melyeknek kiadója ismeretlen. Hogy e jegyzéket lehetőleg teljesen s pontosan állithassam össze, felkérem a szerzőket és kiadókat, hogy kiadványaikból egy példányt az ár megjelölésével a M. N. Múzeum könyvtárába küldeni sziveskedjenek.

A belpolitikai helyzetről. Irta X. (Nagy-Szőllős. Székely Simon. 8r. 24 l. ára 25 kr.)

Abonyi Árpád. Fülöp házassága. (Szépirodalmi könyvtár. X. kötet. Szépirodalmi könyvtár kiadóhivatata. 8r. 163 l. ára 1 frt.)

Abonyi József. Az altató szerekről, különös tekintettel a Bromaethylre. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 79 l. ára 1 frt 20 kr.)

About Edmund. A hegyek királya. Fordította R. J. I. II. köt. (Pallas-könyvtár. V. évf. 11—12. kötet. Pallas. 8r. 145, 156 l. ára kötetenkint 60 kr.)

Ábrai Lajos. A tanügyi kamara. Kiadja az aradvidéki tanító-egyesület. (Arad. Réthy L. és fia nyomdája. 8r. 20 l. ára 30 kr.)

Ábrányi Kornél. Hat eredeti magyar dal. (Pósa Lajos költemény szövegeire.) (Deutsch Zsigmond. 4r. 10 l. ára 1 frt 50 kr.)

Acsády Ignácz. Az Athenaeum kézi lexikona. A tudományok enciklopédiája különös tekintettel Magyarországra. 1—7. füz. (Athenaeum. N.8r. 1—336 l. Füzetje 30 kr.)

Acta reg. scient. universitatis hung. budapestinensis anni 1891—92. Fasciculus I. Beszédek, melyek a budapesti kir. tudomány-egyetem 1891—92. tanévi rektora és tanácsának beiktatásakor szeptember 15-én tartattak. (Egyetemi nyomda. 8r. 64 l. ára?)

Acta reg. scient. universitatis Claudiopolitanae anni 1890—91. fasc. II. et 1891—92. fasc. I. Beszédek, melyek a kolozsvári magyar kir. tudomány-egyetem 1891. május hó 29-iki pályadíj-kiosztási ünnepélyén és az 1891—92. tanév megnyitása alkalmából 1891-ik évi szeptember 13. tartattak. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert nyomdája. 8r. 150, 55 l. ára?)

Adalék a városi kegyuraság jogi természetéhez. Temesvár város

tanácsához intézett felebbezvény az 1891. évi április hó 27. megejtett plébánosválasztás ügyében. (Temesvár. Csanád-egyházmegyei nyomda 8r. 28 l. ára?)

Adamovics János. Az ábrázoló geometria elemei. Polgári iskolák II. és III. osztálya számára. 2-ik kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 52 l. és XIII tábla, ára 80 kr.)

Adatok, A valutaügyre vonatkozó statisztikai. Kiadja a magyar kir. pénzügyminiszterium. (Az 1892. márczius havára összehívott valutaenquête irományai.) (M. k. államnyomda. 4r. 147 l. ára?)

Adorján Emil. Tizenöt gyorsirási óra. Tankönyv, melyből a gyorsirás 15 óra alatt magánszorgalomból megtanulható. (Nagyvárad. Ungár Jenő. 8r. VII, 51 l. ára 50 kr.)

Adorján Miklós. Somogyvármegye földrajza. Bevezetés a földrajz elemeibe. Szülőföld- és környék-leirás. (Szülőföldisme.) A somogyvármegyei népiskolák III. oszt. számára. Negyedik, átdolgozott kiadás. (Nagy Kanizsa. Fischel Fülöp. 8r. 90 l. ára 40 kr.)

Aesopus. Tanulságos mesék. Számos fametszetű ábrával. (Forgó bácsi könyvtára. V. köt. Eggenberger-féle könyvkereskedés. K.8r. 124 l. ára 80 kr.)

Album gróf Zichy Géza 25 éves irói és művészi jubileuma alkalmára szerk. Karczag Vilmos. (Debreczeni ellenőr kiadóhivatala. 4r. 59, 4 l. ára 10 frt.)

Áldor Imre. Mit jelent márczius tizenötödike a székely földön? (Székelyudvarhely. Becsek Dániel nyomdája. 8r. 18 l. ára?)

Áldor Imre. Az 1848—49-iki szabadságharcz története. 2. kiadás. (Történelmi könyvtár. 59. füzet. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 108 l. ára 40 kr.)

Áldor Imre. A nagy Napoleon császár története. 2. kiadás. (Történelmi könyvtár. 4. szám. Franklin-társulat. 8r. 120 l. ára 40 kr.)

Alföldi. A Habsburgok jövője: Budapest. (Gerő és Kostyál. 8r. 31 l. ára 30 kr.)

Állat képeskönyv. Érdekes elbeszélésekkel, gyönyörű versekkel és 24 remek, színes nyomású képpel. (Bécs. Deubler József. 8r. ára 1 frt 50 kr.)

Almanach, Magyar tudományos akadémiai, polgári és csillagászati naptárral 1891-re. (Akadémia. 8r. 200 l. ára 1 frt.)

Almanach, az 1891. évre. Szépirodalmi és tudományos tartalommal. Kiadja az «Irodalmi társaskör.» (Kilián Frigyes. 8r. 168. l. ára 1 frt.)

A magyar románok és a magyar nemzet. A magyar főiskolák ifjuságának válasza Románia egyetemi ifjuságának emlékiratára. (Magy. tud. egyetem olvasóköre. K.8r. 64 l. ára 40 kr.)

Andersen meséi. Számos fametszvénynyel és négy szines képpel. (Lampel Róbert. 8r. 267 l. ára 1 frt 40 kr.)

Andersen újabb meséi. Magyarra fordította Szép József. Számos fametszvénynyel és négy szinnyomatú képpel. (Lampel Róbert. 8r. 259 l. ára 1 frt 40 kr.)

Andersen összes meséi. Számos fametszvénynyel és négy szines képpel. (Lampel Róbert. 8r. 267, 259 l. ára 2 frt 80 kr.)

Andrássy Gyula gróf beszédei. Kiadta Lederer Béla. Arczképpel. I. kötet. 1847—1868. (Franklin-társulat. K.8r. IV, 442 l. ára 3 frt.)

Angerbauer József. Szent beszédek az év minden vasár- és ünnepnapjaira, függelékül nehány alkalmi beszéddel. I. évfolyam. Második kiadás. (Szombathely. Özv. Seiler Henrikné. N.8r. VIII, 598 l. ára 3 frt 20 kr.)

Angyal Armand. Tiz eredeti dal. Dalaim énekhangra zongorakiséretel. (Győr. Máxa Ferencz. 4r. 13 l. ára 1 frt 50 kr.)

Aranka vagy az alázatosság diadala a kevélység fölött. Franczia után fordította Gyurits Antal. 2. kiadás. (Szent-István-Társulat. 8r. 144 l. ára?)

Arany János kisebb költeményei. 9-ik kiadás. (Ráth Mór. 8r. IX, 473 l. ára 2 frt.)

Arany János összes költeményei. I. kötet. Kisebb költemények. 9-ik kiadás. (Ráth Mór. 8r. IX, 473 l. ára 2 frt.)

Arany János. Murány ostroma. Ötödik kiadás. (Ráth Mór. 8r. 85 l. ára 50 kr.)

Arany János összes és hátrahagyott munkái. Végleges teljes kiadás III. kötet. Hátrahagyott versei. Második kiadás. Arczképpel és facsimilékkel. (Ráth Mór. 8r. LI, 556 l. ára 4 frt.)

Arany János összes és hátrahagyott munkái. Végleges teljes kiadás. III kötet. Elbeszélő költeményei. Toldi. Toldi szerelme. Toldi estéje. (Ráth Mór. 8r. 655 l. ára 3 frt 60 kr.)

Arany János összes és hátrahagyott munkái. Végleges teljes kiadás. V. kötet. (Ráth Mór. N.8r. 453, VI l. ára 3 frt.)

Aristoteles poëtikája. Görögből fordította, bevezetéssel és magyarázó jegyzetekkel ellátta Geréb József. (Olcsó könyvtár. 287. sz. Franklin-társulat. 16r. 108 l. ára 30 kr.)

Asbóth János. A közigazgatási reform. Visszapillantás az államosítási eszme fejlődésére. (Franklin-társulat. 8r. 46 l. ára 40 kr.)

Asbóth Oszkár. A hangsúly a szláv nyelvekben. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XV. kötet. 8. sz. Akadémia. 8r. 82 l. ára 80 kr.)

Aschendorf József. Nyaralók. Vígjáték. Kiadja a «Törekvés» szerkesztősége. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 44 l. ára 10 kr.)

A tekintetes vármegyéről. Történelmi visszapillantás. (Hungaria nyomda. 8r. 94 l. ára?)

Augier Emil. Az arczátlanok. Vígjáték öt felvonásban. Franciából fordította Gurnesevics Lajos. (Olcsó könyvtár. 291. sz. Franklin-társulat. 16r. 139 l. ára 30 kr.)

Az állatok szép képekben. Képeskönyv kemény papiron. (Nagyszombat. Horovitz Adolf. K.4r. ára 1 frt 20 kr.)

Az én képes könyvem. Kemény papiron. (Nagyszombat. Horovitz Adolf. K.4r. 1 frt 20 kr.)

Babik József. Páter Hiláriusz. Papi adomák, ötletek és jellemvonások gyűjteménye. (Körülbelül félezer.) I. kötet. (Eger. Szolcsányi Gyula. K.8r. 288 l. ára 1 frt 50 kr.)

Bachat Dániel. A magyarországi ág. hitv. evangélikusok négy egyház-

kerületének egyetemes névtára 1891. évben. (Hornyánszky Viktor. 8r. 276 l. ára 1 frt.)

Badics Ferencz. Magyar irodalmi olvasókönyv. II. kötet. A gymnasium VI. osztálya számára. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. IV, 206 l. ára 1 frt 20 kr.)

Baja város tanácsának felirata Szilágyi Dezső magyar kir. igazságügyi ministerhez a bajai kir. törvényszék visszaállítása tárgyában. (Baja. Streintz Gyula könyvnyomdája. 2r. 9 l. ára ?)

Bakó Sándor, Basch Imre, Bókay János stb. Az orvosi mentés kézikönyve. («Mentők Lapja» szerkesztősége. N.8r. XX, 273 l. ára 3 frt.)

Baksay Károly. Communismus és magántulajdon keresztény-társadalmi szempontból. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 192 l. ára 1 frt. 30 kr.

Baksay Sándor. Szeder-indák. Elbeszélések. (Franklin-társulat. 8r. 323 l. ára 2 frt.)

Balassa József. A magyar nyelvjárások osztályozása és jellemzése. Melléklet: a magyar nyelvjárások térképe. (Akadémia. 8r. 150 l. ára 1 frt 80 kr.)

Balassa József. A német nyelv kiejtése és helyesirása. A helyes irást és kiejtést feltüntető szójegyzékkel. Segédkönyv a német nyelv tanításához. Az osztrák helyesirás alapján. (Székesfehérvár. Singer Ede. 8r. 58 l. ára 40 kr.)

Balassa József. Magyar olvasókönyv alsófokú kereskedelmi iskolák számára. I. II. kötet. Az első és második osztály használatára. (Pozsony. Stampfel Károly. N.8r. 123, 140 l. ára 72, 90 kr.)

Balás György. Alsóbb földmértan különös tekintettel a katonai helyszinrajzi felmérésre. 259 szövegábrával, 2 rajzmelléklettel és VII táblázattal. (Pallas. 8r. XV, 440 l. ára 1 frt 50 kr.)

Balássy Ferencz. Adatok az egri egyházmegye történelméhez. III. köt. 1 füzet. (Eger. Érseki lyceumi nyomda. 8r. 129 l. ára 80 kr.)

Balaton Géza. Földrajz népiskolai használatra. 23. kiadás. (Ó-Becse. 8r. 24 l. ára ?)

Balaton Géza. Magyarország történelme népiskolai használatra. 20. kiadás. (Ó-Becse. Szerző. 15 l. ára ?.)

Bálintitt József báró. Költemények. (Pallas részvénynyomda. 8r. 32 l. ára ?.)

Balladák, Magyar. Magyarázzák Greguss Ágost és Beőthy Zsolt. 3. kiadás. (Jeles irók iskolai tára. I. füzet. Franklin-társulat. 8r. 215 l. ára 70 kr.)

Balladák és románczok. (Bürger, Goethe és Schillertől.) Magyarázta Schnábl Róbert. (Lauffer Vilmos. 8r. 78 l. ára 30 kr.)

Ballagi Mór és **György Aladár**. Kereskedelmi Szótár. A m. t. Akadémia által kiküldött szakbizottság közreműködésével. I. rész. Német-magyar rész. 1. 2. füzet. (Franklin-társulat. 8r. 1—160 l. Füzetje 40 kr.)

Balló Ede. Stilszerű rajzminták gyűjteménye. A középtanodák alsó osztályai számára. (Lampel Róbert. 2r. XV l. ára 1 frt 50 kr.)

Baló József és **Miklós Gergely.** A csillagászati és fizikai földrajz elemei. A polgári fiuiskolák IV. osztálya és az elemi tanítóképzők I. és II.

osztálya számára. 75 szöveg közé nyomott képpel és 4 táblával. (Franklin-társulat. 8r. IV, 180 l. ára 1 frt.)

Baló József és **Miklós Gergely**. Csillagászati és fizikai földrajz, kapcsolatban a térképrajzolás elemeivel. A művelt közönség számára és iskolasegédkönyvül. Százegy a szöveg közé nyomott rajzzal és négy táblával. (Franklin-társulat. 8r. 240 l. ára 2 frt.)

Balogh János. Csinda. Legsötétebb Afrikában. Keringő. (Deutsch Zsigmond. 4r. 11 l. ára 1 frt.)

Balogh János. Egy város a kinek szive van. — (Szentes. Sima Ferencz nyomdája. 8r. 30 l. ára ?.)

Balogh Károly György. Történetpolitikai tanulmányok Eugen Savoya herczege életrajzához. (Zenta. Klenóczky és Biró. 8r. 127 l. egy arczképpel és két térképpel, ára 1 frt.)

Bánfi János. A rongyszedő fia. Elbeszélés az ifjuság és nép számára. Második kiadás. (Ifjusági és népkönyvtár. 1. sz. Kókai Lajos. 16r. 201 l. ára 50 kr.)

Bánfi János. A varróleány. Elbeszélés az ifjuság és nép számára. Második kiadás. (Ifjusági és népkönyvtár. 2. sz. Kókai Lajos. 16r. 141 l. ára 50 kr.)

Bánfi János. A drótos fiu. Elbeszélés az ifjuság és nép számára. Második kiadás. (Ifjusági és népkönyvtár. 7. sz. Kókai Lajos. 16r. 115 l. ára 50 kr.)

Bárány Ignácz. Magyar nyelvkönyv. II. füzet. Nyelvoktatás az összetett mondat körében. A népiskolák IV. osztálya növendékeinek fölfogásához alkalmazott feladatokkal. Átdolgozta Bárány Gyula. 13. kiadás. (Lauffer Vilmos. 8r. 95 l. ára 40 kr.)

Bárány Ignácz. Nyelvgyakorlatok. III folyam a népiskola 4—6. osztálya növendékeinek fölfogásához alkalmazott nyelvtani gyakorlatok. 5. kiadás. (Lauffer Vilmos. 8r. 59 l. ára 28 kr.)

Baranyai Gyula. Természetrajz a népiskolák 5. 6. és ismétlő osztályai számára. A miniszteri tanterv alapján, 96 képpel. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 104 l. ára 36 kr.)

Barátkozás. A. Olaszból fordította Bányik Ignácz. II. kiadás. (Kalocsa. Malatin Antal nyomdája. 8r. 123 l. ára 30 kr.)

Barla Kálmán és **Paulay Ödön**. A magyar nemzeti irodalomtörténelem rendszeres áttekintése középiskolai segédkönyvül és magánhasználatra. (Grill Károly. 8r. 40 l. ára 40 kr.)

Barna J. Földrajz a népiskolák IV. osztálya számára a min. tanterv alapján. I. rész. Második jav. kiadás. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 45 l. ára 20 kr.)

Barna J. Rendszeres német nyelvtan és olvasókönyv a középkereskedelmi iskolák I. osztálya számára. I. rész. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 189 l. ára 1 frt 20 kr.)

Barna J. Német nyelvgyakorló különös tekintettel az ujabb helyes irásra. Népiskolák felsőbb osztályai számára. III. kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 112 l. ára ?.)

Barna, Hajnal, Sretvizer és **Szőke**. Német olvasókönyv népiskolák használatára. (Dobrowsky és Franke. 8. 219 l. ára ?)

Baróti Lajos és **Csánki Dezső**. Magyarország története középiskolák alsó osztályai és polgári fiuiskolák számára. Térképekkel és illustrációkkal. (Lampel Róbert. N. 8r. 192 l. ára 1 frt.)

Baróti Lajos és **Csánki Dezső**. Ugyanaz. Polgári és felsőbb leányiskolák számára. (Lampel Róbert. N.8r. 192 l. ára 1 frt.)

Bársony István. Dobogó szivek. (Szépirodalmi könyvtár. XII. Szépirodalmi könyvtár kiadóhivatala. 8r. 159 l. ára 1 frt.)

Barta Béla. A legfőbb kir. kegyuri jog és a magasabb kath. egyházi javadalmak betöltése. (Hunyadi Mátyás. 8r. 37 l. ára ?)

Bartal Antal és **Malmosi Károly**. Titi Livii ab urbe condita liber XXI. et XXII. Bevezetésekkel és magyarázatokkal ellátva. Két térképpel. Harmadik kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. K.8r.XXXII, 155 l. ára 90 kr.)

Bartal Aurél. Pozsony vármegye lótenyésztése. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai nyomdája. 8r. 15 l. ára ?)

Bartha Béla. Toldozás vagy reform. (A jogi szakoktatás s különösen a kötelező doktorátus helyettesítésének kérdéséhez.) Csáky Albin gróf m. kir. vallás és közoktatási miniszter ur figyelmébe ajánlva. (Eperjes. Révai Samu. N.8r. 32 l. ára 40 kr.)

Bartha Béla. A házassági jog reformja. A «Kassai jogi Közlöny» különlenyomata. (Kassa. Koczányi és Vitéz. 8r. 18 l. ára 20 kr.)

Bartók Lajos. Régi lant. (Szépirodalmi könyvtár. XI. Szépirod. könyvtár kiadóhivatala. 8r. 152 l. ára 1 frt.)

Bátor Izidor. Aratáskor. 10. eredeti magyar népdal. Énekhangra zongora kisérettel. (Deutsch Zsigmond. 4r. 11 l. ára 1 frt 50 kr.)

Battlay Imre. A végszükség joga. (Adalék a magyar büntető törvénykönyv 80. §-hoz.) (Kassa. Mildner Ferencz. 8r. 76 l. ára 50 kr.)

Battonyai Ödön. Czégek kézikönyve az ország területén törvényszékileg bejegyzett kereskedelmi czégekről. Tartalmazza a czégek jogviszonyait feltüntető adatokat is. A nm. kereskedelemügyi miniszter ur engedélye következtében a «Központi Értesítő» cz. hivatalos lap okmánytárának felhasználásával. 1876—1891. (Lampel Róbert. 4r. 607, 159, 110, 104 l. ára 12 frt.)

Battonyai Ödön. Ugyanaz. 1891. III. pótfüzet. (Lampel R. 4r. 104 l. ára 3 frt.)

Baumgarten Izidor. A feltételes elitélésről. (Magyar jogászegyleti értekezések. 56. füzet. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 17 l. ára 20 kr.)

Baumgarten Izidor, Márkus Dezső, Bodor László, Illés Károly. A feltételes itéletekről. A magyar jogászegylet vitájának folytatása 1890. november 29. (Magyar jogászegyleti értekezések. 58. Franklin-társulat. 8r. 30 l. ára 20 kr.)

Beck Hugó. Tanulmányok a biztosítási jogból különös tekintettel a magyar biztosítási törvényre. (Grill Károly könyvkereskedése. 8r. 196 l. ára 1 frt 60 kr.)

Bede Jób, Fekete Béla, Kovács Dezső. Trifolium. Elbeszélések. (Kolozsvár. 8r. 174 l. ára 1 frt.)

Bedő Albert. Erdő-őr, vagy az erdészet alapvonalai kérdésekben és feleletekben. Az országos erdészeti egyesület által pályadijjal jutalmazott munka. 6. kiadás. (Szerző. 8r. 304 l. 96 fametszettel, ára 3 frt.)

Beimel Lajos. Sorsolási évkönyv számos hasznos tudni valóval 1892. (Schlesinger és Kleinberger nyomdája. 8r. 48 l. ára ?)

Bein Károly. A kis lepkegyűjtő. Utasítás a kiválóbb lepkék megismerésére és gyűjtésére. Németből fordítva és a hazai viszonyokra alkalmazva. (Lauffer Vilmos. N.8r. 61 l. ára 1 frt.)

Bein Károly. A kis bogárgyűjtő. A bogarak ismertetése és utasítás azoknak gyűjtésére. A német eredetiből fordítva. (Lauffer Vilmos. 8r. 68 l. ára 1 frt.)

Beivinkler Károly vízvédműrendszerére vonatkozó előterjesztés és a fővárosi albizottmány véleményére vonatkozó észrevételek. (Rudnyánszky nyomdája. 2r. 5 l. ára ?)

Beksics Gusztáv. Közigazgatásunk reformja és nemzeti politikánk. (Grill Károly könyvkereskedése. 8r. 203 l. ára 1 frt 50 kr.)

Beksics Gusztávné (Bogdánovich György.) Egy humánus háziur élményei. Regény. (Pallas. 8r. 98 l. ára 60 kr.)

Békefi Remig. A zirczi, pilisi, pásztói és szentgotthardi cziszterczi apátságok története. I. kötet. A pilisi apátság története. 1184—1541. (Pfeifer Ferdinánd. K.4r. 527 l. és 1 tábla, ára 5 frt.)

Belicza József. Magyar nyelvtani kézikönyv. I. füzet. A népiskolák II. osztálya növendékei számára mondattani alapon. Ötödik kiadás. (Lampel Róbert. K.8r. 46, II l. ára 15 kr.)

Beliczay Gyula. A zene elemei iskolai és magánhasználatra. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. VIII, 120 l. ára 1 frt 20 kr.)

Belot Adolf. A rendszeres férjek. Vígjáték három felvonásban. Francziából Berczik Árpád és Toldy István. II. kiadás. (Franklin-társ. 8r. 118 l. ára 40 kr.)

Belot Adolf. A jégasszony. (Párisi salonregény.) Francziából fordította Mignon. (Gerő és Kostyál. K.8r. 176 l. ára 60 kr.)

Belot Adolf. Tüzes asszony. (Párisi salonregény.) Ford. Ilosvai Hugo. (Gerő és Kostyál. K.8r. 134 l. ára 60 kr.)

Bélyeg- és illetéki törvények és szabályok gyűjteménye és a betűrendes bélyeg- és illetéki díjjegyzék magyarázva az azokra vonatkozó p. ü. közig. birósági döntvényekkel és miniszteri rendeletekkel. Függelékül százalékos illetéki díjtáblák és 6% késedelmi kamattáblák. Jegyzetszélű kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 532 l. ára 1 frt 80 kr.)

Bencze Samu. Emlékbeszéd, melyet Széchenyi István gróf születésének 100-dik évfordulója alkalmával 1891. szeptember 21-én a sajógömöri ág. hitv. ev. polgári iskola által rendezett ünnepen tartott B. S. (Buschmann Ferencz. 8r. 8 l. ára ?)

Benedek Lajos. Az erdélyi részek helységnévtára. A legujabb közigazgatási, törvényszéki, telekkönyi, illetékkirovási, adófelügyelői és adóhiva-

tali, valamint postai beosztás szerint, közhivatalok és magánosok használatára. (Kolozsvár. Stein János. N.8r. 245 l. ára 2 frt.)

Beniczkyné-Bajza Lenke. Osztatlanul. Elbeszélés. (Egyetemes regénytár. 47. füzet. Győr. Grosz Gusztáv és Testv. 16r. 68 l. ára 10 kr.)

Beniczkyné-Bajza Lenke. Divatos házasság. Szinmű négy felvonásban. (Singer és Wolfner. K.8r. 152 l. ára 60 kr.)

Beniczkyné-Bajza Lenke. Rang és pénz. Regény két kötetben. I. II. köt. (Egyetemes Regénytár. VI. évf. VI. VII. kötet. Singer és Wolfner. 8r. 174, 186 l. Egy kötet ára 50 kr.)

Benő János. A kisujszállási Casino-Egylet története. (Kis-Ujszállás. 8r. 24 l. ára?)

Benyovszky Móricz gróf saját emlékiratai és utleirásai. Képekkel, térképekkel, autographokkal stb. Angolból fordítva. Második kiadás. 2 kötet. (Ráth Mór. N. 8r. 351, IV; 423, II l. A két kötet ára 6 frt 60 kr.)

Benyovszky Móricz gróf életrajza, saját emlékiratai és utleirásai. Képekkel stb. IV. kötet. 2. fele. Életrajz. (Ráth M. N.8r. 257—310, LIX l. ára 1 frt.)

Beosztása, Kir. itélőtáblák, kir. törvényszékek és kir. járásbiróságok személyzeti és területi, hiteles adatok alapján összeállítva az 1890. XXV. törvényczikkel. (Singer és Wolfner. 8r. 55 l. ára 40 kr.)

Beőthy Zsolt. A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése. II. köt. 6. kiadás. (Athenaeum részvény-társulat. 8r. 414 l. ára 2 frt 50 kr.)

Beran Oszkár. Temesvár és vidéke irásban és képben valamint kalauz a Temesvárott 1891-ben tartandó kiállításon. Temesvár mit Umgebung in Wort und Bild sowie Führer durch die Ausstellung. (Städtebilder und Landschaften aus aller Welt. Nr. 111. Zürich. Rösch G. F. 8r. 117 l. ára 45 kr.)

Berczik Árpád. A közügyek. Vígjáték 1 felvonásban. (A nemzeti szinház könyvtára. 7. füzet. Pfeifer Ferdinánd. 8r. 28 l. ára 40 kr.)

Berczik Árpád. Egy szellemdús hölgy, vígjáték. (Nemzeti szinház könytára. 86. szám. Pfeifer Ferdinánd. 8r. 26 l. ára 40 kr.)

Berczik Árpád. Ádám és Éva. Vígjáték egy felvonásban. Fournier és Meyer. Chasse croisé. Vígj. egy felvonásban. Francziából ford. Toldy István. 2. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 111 l. ára 40 kr.)

Berecz Ede. A zene alapelmélete és az összhangzattan elemei rövid műszótárral iskolai és magánhasználatra. Harmadik teljesen átdolgozott kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 76 l. ára 60 kr.)

Bereczky Sándor. Bibliai történetek. Protestáns népiskolák számára. (A Luther-társulat kiadványai. VIII. Kókai Lajos. 8r. 152 l. ára 40 kr.)

Berényi Pál. A logismografia. (Uj olasz kettős könyvvitel.) Olasz irók művei alapján ismertetve. (Sopron. Schwarz Károly. 8r. 48 l. ára 50 kr.)

Berge F. Képes természetrajz az ifjuság számára. Németből fordította és a magyar viszonyokra való tekintettel átdolgozta Bein Károly. 300 képpel. 16 szinnyomatu táblán és több mint 100 ábrával a szöveg közt. (Lauffer Vilmos. N.8r. 145 l. ára 2 frt 80 kr.)

Berger Antal. Bács-Bodroghmegyei czímtár (útmutató.) Adressenbuch. (Zombor. Schön Adolf könyvkereskedése. 8r. 84 l. ára 80 kr.)

Berki József. Költeményeim. I. kötet. Dalok. (Foktő. Szerző. 16r. 258 l. ára 25 kr.)

Bernát István. Segíts magadon és Isten is megsegít. A rochdalei takácsok története és sikerei. G. J. Holyoake műve után. (Franklin-társ. nyomdája. 8r. 76 l. ára 30 kr.)

Beszédek, A kir. József-műegyetem 1891/92. tanévének megnyitásakor tartott. (Pesti Lloyd-társulat nyomdája. 8r. 42 l. ára?)

Betétek, Telekkönyvi. Az 1891. XVI. t.-cz. 1886. XXIX. t.-cz. és 1889. XXXVIII. t.-cz. szerkesztésére vonatkozó törvényczikkek módosításáról és pótlásáról. Jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázattal ellátta Imling Konrád. (Ráth Mór. 8r. 20 l. ára 40 kr.)

Bezerédy Amália. Flóri könyve, 120 benyomott képpel. (Franklin-társ. nyomdája. 8r. 143 l. ára 80 kr.)

Biblia, Szent, azaz istennek ó és új testamentomában foglaltatott egész szentirás, magyar nyelvre fordította Károli Gáspár. (Brit- és külföldi bibliatársulat. N.8r. 908, 306 kéthasábos lap, ára?)

Biró Géza. Utmutatás a kipusztult szőlők ujra telepítéséhez. Különlenyomat a «Falusi Gazda» cz. lapból. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 28 l. ára 20 kr.)

Biró Pál. A magyar királyi honvédelmi miniszterium működése az 1877—1890. években. I—II. kötet. (Pallas részv.-nyomda. 4r. 399, 472 l. ára?)

Bizottság, A közösügyek tárgyalására a magyar országgyűlés által kiküldött s ő felsége által 1891. évi november hó 9-re Bécsbe összehívott, irományai, jegyzőkönyve, naplója, határozatai 1892. évre. Hiteles kiadás. (Pesti könyvnyomda-részvénytársulat. 4r. 365, 63, 124, 2, 20 l. ára?)

Blaga József. A figyelem problémája psychologiai és paedagogiai szempontból. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 48 l. ára?)

Blum Béla. Az örökség megszerzéséről. A hazai jogtörténet és az összehasonlító jog szempontjából, tekintettel az örökösödési eljárásra vonatkozó törvények módosításáról és kiegészítéséről szóló törvényjavaslatra. (Pécs. Engel Lajos. 8r. 54 l. ára 60 kr.)

Bodnár Zsigmond. A magyar irodalom története. I. köt. 1—8. füzet. (Singer és Wolfner. 8r. LIV, 508 l. Füzetenkint 60 kr.)

Bodnár Zsigmond. A magyar irodalom története. I. kötet. (Singer és Wolfner. 8r. LIV, 508 l. ára 4 frt 50 kr.)

Bodrogi Lajos. Kende Mihálynak az ungvári kerület országos képviselőjének, üzenetet küld Kecskemétről. (Tóth László nyomdája. 8r. 15 l. ára?)

Boga Károly. Földrajz népiskolák 5—6. osztálya számára. (Méhner Vilmos. 8r. 68 l. ára?

Bognár Endre. A lovászpatonai ág. hitv. ev. gyülekezet évkönyve. 1887—1890. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 21 l. ára?)

Bohn-Birly Emma. Ella. Beszély. (Veszprém. Krausz A. fia nyomdája. 8r. 83 l. ára 50 kr.)

Boján László. Temesvármegye földrajza a miniszteri tanterv szerint

a temesvári és temesmegyei népiskolák III. osztálya számára. Több ábrával és szemléleti képpel. (Lampel Róbert. 8r. 35 l. ára 30 kr.)

Bókai Árpád. Jubiláris dolgozatok az orvostan köréből. Korányi Frigyes negyedszázados tanári működésének megünneplésére. Irták: Kétli Károly, Elischer Gyula, Takács Endre, Irsai Arthur, Bókai Árpád, Schwarz Arthur, Déri Zsigmond, Stern Samu, Gyurmán Emil, Hirschler Ágoston, Udránszky László, Terray Pál, Polyák Lajos, Mann Mór, Pollák Siegfried, Friedrich Vilmos, Tauszk Ferencz, Vas Bernát, Korányi Sándor, Weiszmann Frigyes, Fodor Géza. (Négy tábla melléklet.) (Grill K. N.8r. 313 l. ára 4 frt.)

Bókai Árpád. Ujabb gyógyszerek. Gyakorló orvosok és gyógyszerészek igényeire tekintettel. (Grill Károly. 8r. 346 l. ára 3 frt 40 kr.)

Bókai János. Gyermekgyógyászati kórrajzok. Közreműködtek: Brück Miksa, Ekey Antal, Grosz Gyula, Szegő Kálmán, Hainiss Géza, Pataky Jenő, Szontagh Felix, Vámos Gyula, Bókai János. (Dobrowsky és Franke. 8r. 187 l. és IV tábla. ára 1 frt 20 kr.)

Bolanden Konrád. Az ultramontánok. Korregény 2 kötetben. Fordította és kiadta Jagicza Lajos. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8r. 230, 294 l. ára 2 frt.)

Boros György. A jó gyermek könyve. Erkölcsi elbeszélések és szabályok. Elemi iskolák 1. és 2. oszt. számára. (Kolozsvár. Lehmann és Báldi. 8r. 50 l. ára 20 kr.)

Boross Mihály. Énekek éneke az én jegyesemhez. (Székesfehérvár. Klökner Péter. K.8r. 46 l. ára 30 kr.)

Bosnyák Zoltán. A gyámügyi közigazgatás reformja. (Révai testvérek. N.8r. 49 l. ára 30 kr.)

Bossányi József. Ó- és új-szövetségi bibliai történetek. Businger nyomán átdolgozva. Ő szentsége XIII. Leo pápa elismerő levelével és püspök helybenhagyásával. (Ungvár. Lévai Mór. K.8r. 303 l. ára 48 kr.)

Bozóky Árpád. Az osztrák-magyar unio. A két állam közjogi kapcsolatának multjai, mai állása és jogi természete. (Szerző. 8r. 64 l. ára 60 kr.)

Bozóky Alajos. A köteles részről. Második kiadás. (Nagyvárad. Ungár Jenő. 8r. 242 l. ára 1 frt 50 kr.)

Bozóky Alajos. A jogi személyekről. (Dissertatio habilitationalis.) Második kiadás. (Nagyvárad. Ungár Jenő. 8r. 118 l. ára 60 kr.)

Bozóky Alajos. Az ausztriai magánjog rendszere. 1. füzet. (Pallas. 8r. IV, 256 l. ára 1 frt 80 kr.)

Bozóky Alajos. Az ausztriai magánjog rendszere. (Pallas. N.8r. XIII, 639 l. ára 4 frt 50 kr.)

Böjthe Ödön. Hunyadmegye Sztrigymelléki részének és nemes családainak története, tekintettel a birtokviszonyokra. (Müller Károly nyomdája. 4r. 307 l. ára?)

Bölöni László. A magyar örökösödési eljárás és a hagyatéki hatóságok szervezése. (Ajánlva a törvény tervezők különös figyelmébe.) (B.-Csaba. Lepage Lajos. 8r. 335 l. ára 2 frt 50 kr.)

Böngérfi János. Mesék hét-nyolcz éves gyermekek részére. (Lampel Róbert. 8r. 38 l. ára 50 kr.)

Böngérfi János. Regék és elbeszélések hazai történelmünkből. 9—10 éves gyermekek részére. (Lampel Róbert. 8r. 57 l. ára 60 kr.)

Böngérfi János. Vezérkönyv az elemi iskolai történettanításhoz. Tanítójelöltek, tanítók, nevelők és hitoktatók részére. A «Budapesti Tanítóegyesület» által mégdicsért pályamű. (Lampel Róbert. 8r. VIII, 158 l. ára 1 frt 20 kr.

Böngérfi János. Az elemi iskolai történettanítás. Irányadóul tanítók és nevelők részére. A «Budapesti Tanítóegyesület» által megdicsért pályamű. (Lampel Róbert. 8r. VIII, 28 l. ára 40 kr.)

Brády Albert ifj. Pitypalaty. Költemények. (Kolozsvár. Márton Kálmán. 16r. 136 l. ára 1 frt.)

Branisce Valér. Muresianu András. (Szerző. 8r. 29 l. ára?)

Brassó város és környéke új kalauza, Zajzon, Előpatak, Málnás, Tusnád, Kovászna és Borszék érintésével. (Brassó. 8r. 43 l. egy térkép, távlati kép és számos illustrázió, ára?)

Braun Józsefnek előterjesztése a m. kir. államvasutak igazgatóságához Budapesten a sátorosi kőbányában fektetendő új kezelési vágány engedélyezése iránt. (Id. Poldini Ede és társa. 2r. 4 l. ára?)

Breuer Szilárd. Tűzoltói útmutatások községi tűzoltók számára. 2. kiadás. (Márkus Samu nyomdája. 8r. 74 l. ára?)

Bródy Sándor. Szinészvér. Két szőke asszony. A halott. A bölény. Tanulmányfejek. A boldog szerelemről. (Lampel Róbert. 8r. 426 l. ára 2 frt.)

Bromovicz József. A Morse-féle villanydelejes jelzések a magyar és közös vasutaknál. 4 táblán 164 ábra-melléklettel. (Grill Károly. 8r. 183 l. ára 2 frt 60 kr.)

Brünner János. A portomentességi törvény és szabályrendeletek gyűjteménye. (Tata. Özv. Kopasz Józsefné nyomdája. 8r. 141 l. ára 60 kr.)

Bukuresti B. János. Gazdasági számoló. Tanuló és gyakorló gazdák számára. I. rész. Számtan. Harmadik jav. kiadás. (Kassa. Koczányi és Vitéz. 8r. 251 l. ára 1 frt 50 kr.)

Bunyitay Vincze. Nagyvárad természetrajza. Egy geologiai térképpel és egy szín-, egy fénynyomattal és két rajzzal. (Nagyvárad. Kutasi D. N.8r. 279 l. ára 2 frt.)

Burnett. A kis lord. Elbeszélés. (Révai testvérek. 8r. 222 l. ára 1 frt 80 kr.)

Burnett. Sárika története. Elbeszélés. (Révai testvérek. 8r. 91 l. ára 80 kr.)

Busch Vilmos után **Cziklay Lajos.** Marczi és Miska két lurkó furfangjai hét énekben 96 torzrajzzal. (Lampel Róbert. 4r. 53 l. ára?)

Busch Vilmos után **Cziklay Lajos.** Ugri Matyi. A vészmadár. A fuvópuska. A fürdő. (Lampel Róbert. 4r. 49 l. a két kötet ára 3 frt 60 kr.)

Buza János. Növénytan. Középiskolák V. osztálya részére. 2. kiadás. (Gymnasiumi könyvtár. 16. kötet. Sárospatak. Főiskola. 8r. 193 l. 183 ábrával, ára 1 frt 20 kr.)

Buza János. Ásványtan és geologia vegytani előismeretekkel. 2. kiadás.

(Gymnasiumi könyvtár. V kötet. Sárospataki ev. ref. főiskola nyomdája. 8r. 159 l. ára 1 frt.)

Buza Sándor. A keresztény szeretet leánya. Emlékirat. (Szatmár. Litteczky és Reizer. K.8r. 144 l. ára 60 kr.)

Bűnesetek, Nevezetesebb. III. kötet. A budapesti kir. törvényszék levéltárából összeállítja Kossutány Géza. 1. Egy modern házasság. 2. Az amerikai feleség. 3. A bőrönd titka. 4. Egy halálitélet 200 év előtt Pesten. 5. A két díjnok. (Lampel Róbert. 8r. 159 l. ára 1 frt.)

Bűvész-kártyák utasítással. (Székesfehérvár. Singer Ede. VII kártya, ára 10 kr.)

Bydeskúty Sándor. Az osztrák-magyar monarchia véderejének szervezete. (Lampel Róbert. 8r. 415 l. ára 3 frt.)

Byron. Manfred. Drámai költemény. Fordította Ábrányi Emil. (Singer és Wolfner. K.8r. 98 l. ára 1 frt.)

Campbell Tamás. Shakspere életéről és drámáiról. Angol eredetiből közli: Sebesy Alajos. (Csorna. Szerző. 8r. 202 l. ára 1 frt 20 kr.)

Campe és **Cooper.** Beszélyek távoli világrészekből. Fordította Győry Ilona. (Lauffer Vilmos. 8r. 133 l. ára 1 frt 40 kr.)

Carmen Sylva. Ki kopog? Elbeszélés. Bevezetésül: Egy rajz. Irta Pierre Loti, francziából fordította Wohl Janka. (Athenaeum. 8r. 254 l. ára 1 forint.)

Casinoegylet, A budavári, félszázados története 1841—1891. (Athenaeum részvény-társulat nyomdája. 8r. 80 l. ára?)

Cato bölcs mondásai. Szövegét megállapította, fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Némethy Géza. (Franklin-társ. 8r. 87 l. ára 40 kr.)

Cato. Ugyanaz. Latinul és magyarul. (Franklin-társ. 8r. 132 l. ára 60 kr.)

Caviar! Franczia anekdoták. (Gerő és Kostyál. 32r. 126 l. ára 40 kr.)

Cellini Benvenuto önéletirása. Olaszból ford. Bianchi. Camerini, Goethe és mások kiadása után bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Szana Tamás. Számos önálló és a szöveg közé nyomott képpel. II. kötet. (Ráth Mór. 8r. V, 277 l. ára 4 frt.)

Cherven Flóris és **Schneider János.** Egyetemes földirati tankönyv reáliskolák számára. A legujabb min. tanítási terv szerint s az uj polgári változások tekintetbevételével. II. kötet. Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália. Harmadik, lényegében változatlan kiadás. (Lampel R. 8r. 107 l. ára 80 kr.)

Chorenei Mózes. Nagy-Örményország története. (Szamosujvár. Todorán Endre nyomdája. 8r. 199 l. ára?)

M. Tullii **Ciceronis** in M. Antonium orationum philippicarum I—II. et XIV. Bevezetéssel ellátta és magyarázta Iványi (Panyák) Ede. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 192 l. ára 1 frt.)

Cicero, M. Tullius, első, második és tizenkettedik philippikája. II. füz. Ford. és magyarázta Némethy Géza. (Tanulók könyvtára. 57. füzet. Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 65—128 l. Füzetje 30 kr.)

Cicero, M. Tullius, válogatott levelei. Fordította s jegyzetekkel kisérte Bozóky Alajos Második kiadás. I—III. füzet. (Nagyvárad. Ungár Jenő. 16r. 64, 128, 224 l. Egy füzet ára 25 kr.)

Cicero, M. Tullius. I. II. és XIV. philippikája. Fordította s jegyzetekkel kisérte Bozóky Alajos. Második kiadás. I—III. füzet. (Nagyvárad. Ungár Jenő. 16r. 144, 208 l. Egy füzet ára 25 kr.)

Clio. Mondafüzér. A különböző népek őskorából és a lovagkorból. Az ifjuság számára. Számos képpel. (Ifj. Nagel Ottó. 4r. 244 l. ára 3 frt 60 kr.)

Colemann John. Curly egy színész története. Angolból fordította Szigethyné Szalay Erzsike. (Egyetemes regénytár. VI. 5. Singer és Wolfner. 8r. 158 l. ára 50 kr.)

Compass, Magyar. Pénzügyi évkönyv. (Horvát-Szlavonországgal.) 1891—92. XIX. évfolyam. Alapította: Mihók Sándor. Szerkesztik: Armbruster Jakab és dr. G. Nagy Sándor. (Grill Károly. 8r. VIII, 729 l. ára 6 frt.)

Concha Győző. A közigazgatási javaslatról. (Hornyánszky Viktor. N.8r. 96 l. ára 80 kr.)

Conscience Henrik. A matróz családja. A jó szív. Fordította az esztergomi növendékpapság m. egyházirodalmi iskolája. (Ifjusági könyvtár. I. füzet. Esztergom. Laiszky János nyomdája. 8r. 149 l. ára?)

Cornaro Frigyes velenczei követ jelentései Budavárának 1686-ban történt ostromáról és visszavételéről. Magyar fordítással és történeti bevezetéssel ellátta Bubics Zsigmond. Avvisi del Federico Cornaro circa l'assedio di Buda nell' anno 1686. Contraduzione ungherese da Sigismondo Bubics. (Kiadó. 4r. LXXX, 415 l. 63 képpel, ára?)

Cornélius. Államosítás és általános szavazati jog. (Révai testvérek. 8r. 15 l. ára 20 kr.)

Cristián V. Columbus Kristóf Amerika felfedezője. Melrose A. képeivel. (Lauffer Vilmos. 4r. 10 l. ára 1 frt 20 kr.)

Csáky Albin gróf jeles beszéde az elkeresztelés tárgyában a képviselőházban nov. 27. 1890. Irodalmi stylusból magyarra fordította egy anyanyelvet szerető és becsülő hazafi. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 36 l. ára 50 kr.)

Csaplár Benedek vegyes dolgozatai, megjelentek a «Magyar Állam»-ban 1890-ben. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 278 l. ára?)

Csapodi István. Utmutató a szemészetben. II. rész. 12 ábrával. (Ifj. Nagel Ottó. K.8r. VI, 209—454, V l. ára 2 frt.)

Csapodi István. Ugyanaz. 52 ábrával. (Ifj. Nagel Ottó. N.8r. XII, 388 l. ára 3 frt 60 kr.)

Csapodi István és **Gerlóczy Zsigmond**. Egészségtan. Népiskolák számára. Második jav. kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 52 l. ára 24 kr.)

Császár Károly. Az egységes középiskola szervezete. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 21 l. ára 30 kr.)

Császártöltés község szabályrendelete az árvapénzek kezeléséről és őrzéséről. (Kalocsa. Malatin Antal nyomdája. 8r. 26 l. ára?)

Csávolszky József. A katholikusok autonomiája és az 1871-ki szervezeti szabályzat. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 43 l. ára 30 kr.)

Csecsetka Sámuel. Magyarhoni evangelikus egyházjogtan. 5. füzet. (Pozsony. Szerző. 8r. 645—788 l. ára 1 frt 50 kr.)

Csengeri János. Homeros Iliása. A nmélt. vallás- és közokt. m. kir. miniszter ur megbizásából bő szemelvényekben fordítva, bevezetéssel és jegy-

zetekkel ellátva. Preller jun. eredeti képeivel. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. XVI, 213 l. ára 1 frt 40 kr.)

Cserép József. Római régiségek, a gymnasiumi római klasszikus irók olvasásához segédkönyvnek. 2. kiadás. (Franklin-társ. 8r. 180 l. ára 1 frt 40 kr.)

Cserháti Sándor. A csalamádé termesztése, bevermelése és etetése. (Az erdélyi gazdasági egylet könyvkiadó-vállalatának XIV. füzete. IV. évf. 2. füzet. Kolozsvár. Gámán János örökösei. 8r. 37 l. ára 25 kr.)

Cséri János. Az egészséges és beteg gyomor. Népszerű utmutató gyomor- és bélbetegek számára. (Grill Károly. 8r. 103 l. ára 80 kr.)

Cserny Károly és **Dávid István.** Latin stilus-gyakorlatok a gymnasiumok felsőbb osztályai, különösen a VII. és VIII. osztály számára. III. rész. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 182 l. ára 1 frt 20 kr.)

Csetneky Gábor. Elválaszszuk-e az olvasás tanítását az irás tanításától? Különlenyomat a «Néptanoda» XXIV. évfolyamából. (Pécs. Taizs József nyomdája. 8r. 18 l. ára 20 kr.)

Csiky Gergely. Az atyafiak. Regény. (Franklin-társulat. K.8r. 262 l. ára 1 frt 50 kr.)

Csiky Gergely. A nagymama. Vígjáték három felvonásban. (Olcsó könyvtár. 285. sz. Franklin-társulat. 16r. 162 l. ára 40 kr.)

Csiky Gergely. A nagyratermett. Vígjáték. A m. tud. Akadémia 1889-ki pályázatán 200 arany Karácsonyi-dijat nyert. (Olcsó könyvtár. 284. szám. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 175 l. ára 40 kr.)

Csiky Gergely. A zokoli uraság két leánya, elbeszélés. (Olcsó könyvtár. 280. sz. Franklin-társulat. 8r. 112 l. ára 30 kr.)

Csiky Gergely. Görögrómai mythologia. II. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 232 l. képekkel, ára 1 frt 20 kr.)

Csiky Kálmán. Magyar alkotmány. A honpolgári jogok és kötelességek rövid ismertetése népiskolák számára. Második jav. kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 42 l. ára 24 kr.)

Csillag Károly. Verbőczi Aladár ügyvédjelölt különös jogesetei. I. köt. (Szabadka. Kardos nyomdája. 8r. 94 l. ára?)

Csillag Máté. Eszmény világában. Dráma. (Deutsch Zsigmond és társa. 8r. 111 l. ára 1 frt 50 kr.)

Csippék Ferencz. A legfőbb társadalmi kérdés. Tanulmány a vallás és bűnügyi statisztika egymáshoz való viszonyáról. Különlenyomat a «Religió»-ból. (Rudnyánszky A. nyomdája. 8r. 63 l. ára?)

Ćirić **A. Milan** ujvidéki ügyvéd és Dimitrijevics Demeter képviselőjének Tomics Jása elleni bűnügyben felebbezése a m. kir. Curiához Budapesten. (Ujvidék. Pajevits A. nyomdája. 8r. 36 l. ára?)

Csizmadia Aladár. Tankönyv az osztatlan valamint a vegyes tannyelvű népiskolák és ismétlőiskolások számára. 3. kiadás. (Singer és Wolfner könyvkereskedése. 8r. 102 l. ára 25 kr.)

Csorba Ferencz. Obstructio és cloture. (Franklin-társulat. K.8r. 32 l. ára 20 kr.)

Csuday Jenő. A honfoglalás éve. (Szombathely. 8r. 58 l. ára?)

Csuday Jenő. A magyarok történelme. 2 kötet. (Szombathely. Özv. Seiler Henrikné. N.8r. 404, 448 l. A két kötet ára 7 frt.)

Csukovits János. Levelek öcsémhez az önképzésről. 2. kiad. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 74 l. ára ?)

Csurgay Árpád. Sajó-Szent-Péter város története. (Monographiája.) 1832—1865. Borsodmegye levéltára, S.-Szt.-Péter községi s a ref. egyházmegyei levéltár és a ngos Losonczy Jenő ur levéltárából nyert adatok alapján összeállítva. (Miskolcz. Lővy József fia. 8r. 132 l. ára 10 kr.)

Csurgay Kálmán. Az állami közigazgatás és a gyógyszerészet. Külön lenyomat a «Gyógyszerészi közlöny» 1891. évi 14., 15., 16. számaiból. (Pallas részvény-nyomda. 8r. 15 l. ára ?)

Czájlik István. Csikónevelés. (Az erdélyi gazdasági egylet könyvkiadó vállalatának XV. füzete. IV. évfolyam. 3. füzet. Kolozsvár. Gámán János örököseinek nyomdája. 8r. 40 l. ára 25 kr.)

Czapáry Albert. Rózsatenyésztés. I—III. füzet. (Nyiregyháza. Tarczali Dezső. 8r. 1—96 l. Füzetje 30 kr.)

Cziklay Lajos. Kath. hajadonok könyve. (Jó tanácsadó az élet minden utaira.) (Pozsony. Lepsényi Miklós. 8r. XIV, 248 l. ára 2 frt.)

Czim- és lakjegyzék, Budapesti. Hiteles adatok alapján szerk. Janszky Adolf. Hetedik évfolyam. 1891—92. (Franklin-társulat. N.8r. 802 l. ára 5 frt.)

Czím- és névtára. A magyar kir. kereskedelemügyi miniszterium posta- és távirda-személyzetének és a posta- és távirdahivataloknak. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 843 l. ára ?)

Czím- és névtára, Magyarország tiszti. 1891. A nagyméltóságú m. kir. kereskedelemügyi miniszter úr rendeletéből szerkeszti és kiadja az országos magyar kir. statisztikai hivatal. X. évfolyam. (Grill Károly. N.8r. XXIII, 889 l. ára 5 frt.)

Czímer Károly. A szegedi veszedelem. Különlenyomat a «Hadtörténelmi Közlemények.» 1891. II—III. füzetéből. (Franklin-társulat. 8r. 44 l. ára ?)

Czímtár, Bács-Bodrogmegyei. Összeállította Berger Antal. (Zombor. Schön Adolf. 8r. 104 l. ára 80 kr.)

Czinke István. A galamb és az olajfalevél. Egyházi beszéd az 1791. évi 26. t. cz. százéves emlékünnepére. (Sárospatak. Ev. ref. főiskola nyomdája. 8r. XIII l. ára 20 kr.)

Cziráky István. Táblázat az egyenes adók utáni kamattérítés összegeiről. (Mohács. Rosenthal Márk. K.4r. 12 l. ára 30 kr.)

Czirfusz Ferencz. Jelentés Bácsbodrogh vármegye népnevelés ügyének 1889/90. tanévi állásáról. (Zombor. Bittermann N. nyomdája. 8r. 24 l. ára ?)

Czóbel Minka. Hafia. (Grill Károly. 8r. 109 l. ára 1 frt.)

Czógler Alajos. Fizikai egységek. A kir. magyar természettudományi társulat megbizásából. Két ábrával. (Kilián Frigyes. 8r. 194 l. ára 2 frt.)

Daday Jenő. A magyar állattani irodalom ismertetése 1881—1890-ig bezárólag, tekintettel a külföldi állattani irodalom magyar vonatkozású termékeire is. (Kilián Frigyes. N.8r. VII, 307 l. ára 2 frt.)

Daempf Sándor. A holt-kézi törvény (lex amortisationis) Magyarországon. (Pécs. Taizs József nyomdája. 8r. 140 l. ára ?)

Dálnoky Lajos. A harag. Dramolette egy felvonásban. (Hornyánszky Viktor. 8r. 47 l. ára 60 kr.)

Dalok és népdalok. Magyar, énekhangra zongora kisérettel. 14. 15. sz. Tartalom: Vásárhelyi sétatéren... Még azt mondják nincs Szegeden boszorkány... (Rózsavölgyi és Társa. 4r. 3 l. ára 50 kr.)

Dalok és népdalok, Magyar, énekhangra zongora kisérettel. 17., 18. «A galambom tejbe mosdik.» «Nem kell a szőke énnekem.» (Rózsavölgyi és Társa. 4r. 3 l. ára 50 kr.)

Dankó Pista. Szegedi bimbók. Négy eredeti magyar dal. Zongorára alkalmazta Nemes János. (Szeged. Gömöri Lajos. 4r. 7 l. ára 1 frt.)

Dankó Pista. Tisza virágok. 4 eredeti magyar népdal énekhangra zongora kisérettel. (Rózsavölgyi és Társa. 4r. 6 l. ára 1 frt.)

Dante Alighieri. Isteni színjátéka, fordította Szász Károly. II. rész: a purgatorium. (Magyar t. akadémia. 8r. 528 l. ára 3 frt.)

Dapsy József. Kamatszámítási táblázat tizedes rendszer alapján. (Rimaszombat. Szerző. 2r. 39 l. ára 3 frt.)

Dárday Sándor. Felső bíróságok gyakorlata. Utmutató a döntvénytár ötvennégy kötetének revisiójával. Kiadja a «Jogtudományi Közlöny Szerkesztősége». (Franklin-társulat. N.8r. IV. 248, 201, 104, 184, 148, 127 l. ára 6 frt.)

Darnay Kálmán. Sümeghi casino története annak ötvenedik évfordulójára 1841—1891. (Székesfehérvár. Márián György nyomdája. 8r. 39 l. ára ?)

Daudet Alfonz. Egy hajó története. Franciából fordította Tóth Béla. (Révai testvérek. 8r. 73 l. ára 80 kr.)

Dávid István. Latin olvasó- és gyakorlókönyv az I—IV. gymnasiumi osztály számára. Schultz-Dávid latin nyelvtanához. Hatodik, lényegében változatlan kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 318 l. ára 1 frt 20 kr.

Deák Lajos. Gróf Széchenyi István emlékezete. Felolvasta a Marostordamegyei tanítótestületnek 1891. nov. 4. tartott közgyűlésén. (Marosvásárhelyi ev. ref. kolleg. nyomdája. 8r. 35 l. ára 20 kr.)

Dedek Crescens Lajos. A karthausiak Magyarországban. A magyar tudományos Akadémia által Oltványi-díjjal jutalmazott pályamű. Előszóval ellátta Fraknói Vilmos. 2-ik kiadás. Telegdy László és Nagy Lázár eredeti rajzaival. (Wajdits Nándor. N.8r. III, 254 l. ára 2 frt.)

De Gerando Antonina. Franczia olvasókönyv a felsőbb leányiskolák 2—4. oszt. számára. Livre de lecture. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 126 l. ára 70 kr.)

De Gerando Attila. Velencze. Tizenkét képben. (Méhner Vilmos. 8r. 108 l. ára 1 frt. 20 kr.)

Deme Károly. Magyar nyelvtan mondattani alapon. A polgári és középiskolák I. és II. oszt. számára. (Lampel Róbert. 8r. 110 l. ára 60 kr.)

Demek Győző. Matthison hatása irodalmunkra. (Révai Leó. 8r. 49 l. ára 40 kr.)

Demkó Kálmán. A szepesi jog keletkezése, visszonya országos jogunkhoz és a németországi anyajogokhoz. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. XV. kötet. 3. sz. Akadémia. 8r. 421 l. ára 40 kr.)

Des Combes Henrik. Nemzetgazdaságtani kézikönyv. I. rész. (László Albert. 8r. 81 l. ára 1 frt.)

Deutsch J. és **Garai E.** Német nyelvtan és olvasókönyv mindkét polgári iskolák I. és II. osztályai számára. (Lampel Róbert. 8r. 155 l. ára 80 kr.)

Deutsch J. és **Garai E.** Rendszeres német nyelvtan és olvasókönyv a középkereskedelmi iskolák I. osztálya számára. (Lampel Róbert. 8r. 197 l. ára 1 frt. 20 kr.)

Deutsch J. és **Garai E.** Német nyelvtan és olvasókönyv mindkét nembeli polgári iskolák I. és II. osztálya számára. Második átdolgozott és bőv. kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 189 l. ára 1 frt.)

Dezső Lajos. Olvasókönyv az elemi népiskolák II. osztálya számára. (Népiskolai könyvtár. XV. köt. A «Sárospataki irodalmi kör.» 8r. 142 l. ára 24 kr.)

Dezső Miklós. Baranyai zöld szőlő-ojtás, mint a magyar szőlő-gazda legsürgősebb teendője. 2-ik kiadás. (Pécs. Engel Lajos. 8r. 32 l. ára 30 kr.)

Diakris. Lesz-e államosítás? (Dobrowsky és Franke. 8r. 26 l. ára 25 kr.)

Dietz Sándor. A német és svájczi növénytani intézetek. Kivonat a nm. vallás- és közokt. miniszteriumhoz az 1888. éven intézett utazási jelentésből. (Szerző. 8r. 16 l. ára 20 kr.)

Disraeli. (Lord Beaconsfield.) Coningsby vagy az új nemzedék. Angolból fordította Sugár Fábius. 2 kötet. (Révai testvérek. 8r. 329, 321 l. ára 3 frt.)

Dittes Frigyes. Népiskolai módszertan. Átdolgozta Gyertyánffi István és Kiss Áron. Harmadik kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 219, X. l. ára 1 frt 60 kr.)

Dobján László. Temesvármegye földrajza a miniszteri tanterv szerint. A temesvári és temesmegyei népiskolák III. osztálya számára. Több ábrával és szemléltető képpel. (Lampel Róbert. 8r. 35 l. ára 30 kr.)

Dóczi Lajos. Vera grófnő. Szomorúmű 3 felvonásban. (Szépirodalmi könyvtár. II. évfolyam. 1. kötet. «Szépirodalmi könyvtár» kiadóhivatala. 8r. 135 l. ára 1 frt.)

Dóczi Lajos. Csók. Vigjáték. 5. kiadás. Az akadémia által a gróf Teleky-jutalommal kitüntetett pályamű. (Ráth Mór. 8r. 195 l. ára ?)

Dókus Ragály Ilona. Véra. Eredeti regény. (Pallas részv. társ. 8r. 221 l. ára 60 kr.)

Doleschall Alfréd. A házasságon kívül született gyermekek jogi állása. (Magyar jogászegyleti értekezések. 66. füzet. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 90 l. ára 50 kr.)

Doleschall Alfréd. Rövid tartamu szabadságvesztésbüntetések és föltételes itéletek. (Singer és Wolfner. 8r. 37 l. ára 50 kr.)

Ifj. Doletsko Ferencz. A vasúti anyagismeret. A vasúti tisztképző tanfolyam kiadványa. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 558 l. ára ?)

Dollinger Gyula. A IV-ik szünidei orvosi cursus tervezete 1891. év szeptember 7-től 19-ig bezárólag. (Pesti Lloyd-társulat nyomdája. 8r. 22 l. ára ?)

Dollinger Gyula és **Suppan Vilmos.** Az ifjuság testi neveléséről két jelentés. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. K.8r. 152 l. ára 80 kr.)

Dömötör Bertalan. Egyházi beszéd az 1790/91. évi XXVI. t.-cz. szentesítésének emlékezetére rendelt hálaünnepen 1891. november 29. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8r. 8 l. ára?)

Döntvényei, A m. kir. pénzügyi közigazgatási bíróság, és elvi jelentőségű határozatai 1890. évről Összeállította Soóváry Ferencz. (Ifj. Nagel Ottó. N.8r. 313 l. ára 90 kr.)

Döntvénytár a m. kir. Curia, a budapesti kir. itélőtábla és a pénzügyi közigazgatási bíróság elvi jelentőségű határozatai. Kiadja a «Jogtudományi Közlöny» szerkesztősége. Uj folyam. XXVII—XXIX. kötet. (LV—LVII. folyam.) (Franklin-társulat. 8r. XXII, 372, 372, 372 l. ára kötetenkint 2 frt.)

Drahotuszky Rezső. A nyilvános számadásra kötelezett egyletek és vállalatok adó-, illeték- és egyéb ügyeit tárgyazó kézikönyv. A nyilvános számadásra kötelezett egyletek és vállalatok élén álló igazgatók, vezérigazgatók, ügyvédek, részvényesek stb. számára. (Lampel Róbert. 8r. 254, X l. ára 4 frt.)

Dubay Miklós. Ujabb megfigyelések a metalloskopia és metallotherapia terén. (1888. augusztusától 1891. augusztusáig.) V. közlemény. (Márkus Samu nyomdája. 8r. 38 l. ára?)

Dubay Miklós, Koller Gyula, Bókay János, Dirner Gusztáv, Csapodi István, Bőke Gyula, Ónodi Adolf, Dollinger Gyula, Laufenauer Károly és **Faragó Gyula.** A gyermek testi ápolásáról. Nyolcz ábrával. (Méhner Vilmos. 8r. 118 l. ára 50 kr.)

Dubovszky Gyula. Utasítás a majolika festéshez. Második bővített kiadás. (Pfeifer Ferdinánd. K.8r. 59 l. ára 80 kr.)

Duilhé de Saint-Projet. A keresztény hit természettudományos védelme a legujabb kutatások nyomán, fordította a csanádi növendékpapság magyar egyházirodalmi iskolája. (Temesvár. Csanádegyházm. nyomda 8r. 437 l. ára?)

Id. **Dumas Sándor.** A saint-cyri kisasszonyok, vígjáték, franczióból fordította Fái I. Béla. (Olcsó könyvtár. 279. sz. Franklin-társulat kiadása. 8r. 133 l. ára 30 kr.)

Duncker C. Radetzky apó könyve. Életkép korának történelmi keretében. Fordította Idrányi Gábor. (Bécs. Radetzky-emlék bizottmánya. N.8r. 232 l. négy térképpel és több fametszettel, ára 1 frt 50 kr.)

Éble Gábor. Egy magyar nyomda a XVIII. században. Adalék nemzeti közművelődésünk történetéhez. Levéltári kútfők nyomán. (Hornyánszky Viktor. 8r. 99 l. ára 1 frt.)

Egressy Benjámin. Bánk-bán. Opera. (M. kir. operaház könyvtára. 1. füzet. Pfeifer Ferdinánd. 8r. 42 l. ára?)

Elefánt Mihály. Hit, remény, szeretet. Keresztyén halotti énekek és imádságok. Temetkezési teendőkkel és szentirási leczkékkel ellátva. Ágostai hitv. evang. számára Harmadik kiadás. (Kókai Lajos. K.8r. 276 l. ára 60 kr.)

Elemér bácsi. Tündérmesék. Tizennyolcz szines képpel. Jó gyermekeknek. (Lampel Róbert. 4r. 54 l. ára 2 frt.)

Élet. Magyar szellemi. Elbeszélések és rajzok a magyar irók és művészek életéből. Szerkesztette Igmándi Mihály. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 212 l. képekkel, ára?)

Életrajzok. Magyar történeti. Szerkeszti Szilágyi Sándor. 1891/92. évfolyam. 1—5. füzet. (L. Szádeczky Lajos, Marczali Henrik, Szilágyi Sándor.)

Eljárás a hullák körül, a temetkezésről és a temetőről. (Nagy-Kanizsa. Fischel Fülöp. 8r. 16 l. ára 16 kr.)

Eljárás, Boszniai és herczegovinai bűnvádi. Az 1891. évi január 30-án kelt törvény és a reá vonatkozó törvények, szabályzatok, utasítások és rendeletek. Jegyzetekkel ellátott kézi kiadás. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 472. l. ára 1 frt.)

Elmélkedések az Isten igaz ismerete és a népek bölcs kormányzásáról. (Szeged. Várnai L. könyvnyomdája. 8r. 8 l. ára?)

Előterjesztése, A közös miniszterium, a magyar országgyűlés bizottságához, melylyel az osztrák-magyar monarchia közös kiadásainak és bevételeinek 1892. évi előirányzata tárgyalás végett bemutattatik. 1—18. füzet. (Bécs. Cs. és kir. udvari- és államnyomda. 4r. 33, 35, 3, 1, 342, 16, 58, 3, 11, 251, 7, 1, 23, 1, 6, 11, 111, 22 l. ára?)

Elvei, A magyar helyesirás, és szabályai. 6. kiadás. (Magyar tudományos Akadémia. 8r. 30 l. ára?)

Ember György. Csak egy «is». Regény. (Nagyvárad. Láng József. K.8r. 210 l. ára 1 frt.)

Ember János. Pápaszem nélkül. (Ungvár. Lévai M. 8r. 1[illegible]3 l. ára 60 kr.)

Emericzy Géza. Földrajz a népiskolák V. osztálybeli növendékei számára. A haza és az osztrák-magyar monarchia politikai szervezete: ezeknek és az öt földrész bővítő és kiegészítő ismertetése. 3 a szöveg közé nyomott fametszettel. Negyedik, átnézett kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 83 l. ára 20 kr.

Emericzy Géza, **Gyertyánffy István**, **Kiss Áron**. Falusi iskolások könyve. Osztatlan népiskolák számára. Harmadik átdolgozott kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 376. l. ára 60 kr.)

Emke uti-kalauz Magyarország erdélyi részében. Összeállítva a fiókválasztmányok, számos erdélyrészi iró valamint az egyesület irodalmi szakosztálya s az illetékes hatóságok és intézmények közreműködésével. Az erdélyi rész turista térképével, öt darab térrajzzal és egy térképhálózattal. Az Emke tulajdona. Második ezer. Minden jog fentartásával. (Kolozsvár. Horatsik János. 16r. XII, 340 l. ára 1 frt.)

Emlékbeszédek, A magyar tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott. VI. kötet. 11, 12, 13, 14, 15. szám. VII. k. 1. sz. (L. Szvorényi József, Matlekovics Sándor, Hampel József, Pécb Antal, Pór Antal, Ortvay Tivadar.)

Emlékirata, A magy. ev. reform. tanítók első országos gyűlésének az 1891. évi egyetemes egyházi zsinathoz intézett. Kiadta Kiss Sándor. (Neuwald Illés nyomdája. 8r. 47, 19 l. ára 30 kr.)

Emlékirata, A tanítóképző intézeti tanárok országos egyesületének. Az 1890. évi augusztus 18—19. tartott közgyűlés határozatai. Gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi magy. kir. miniszterhez, felterjeszté az egyesület választmánya. (Egyetemi nyomda. 8r. 42 l. ára?)

Emlékirata, Az ev. ref. theologia akadémiák, a supplicatio érdekében. (Sárospatak. Ev. ref. főiskola nyomdája. 8r, 23 l. ára?)

Emlékiratok (folyamodványok) gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi magy. kir. miniszterhez, felterjeszté a magyarországi néptanítók országos bizottsága. Közrebocsátja Somlyay József. (M. k. egyetemi nyomda. 8r. 43 l. ára ?)

Emlékek, Pécsi. Fényképészeti felvétel. (Pécs. Valentin Károly fia, 16r. ... ára 1 frt.)

Emlékkönyv. A délmagyarországi történelmi és régészeti muzeumtársulat épületének és gyűjteményeinek 1891. évi augusztus 29. történt ünnepélyes megnyítása alkalmából. Szerkesztette Patzner István. (Temesvár, Csanád-egyházmegyei nyomda. 8r. 91 l. ára ?)

Emlékkönyve, Az országos magyar gazdasági egyesület. Szerkeszti Galgóczy Károly. Az emlékkönyv VI-ik füzete. (Brózsa Ottó nyomdája. 8r. 169 l. ára ?)

Emlékkönyve, A Károlyi-biblia háromszázados örömünnepének. Kiadta a «Károlyi emlékbizottság.» Szerkesztette Radácsi György. (Sárospatak. Ev. ref. főiskola nyomdája. 8r. ára 1 frt 25 kr.)

Emléklapjai, Az ág. hitv. ev. bányakerület püspökavató örömünnepének. Közzéteszi Händl Vilmos. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 42 l. ára ?)

Emlékünnepély melyet Czékus István püspök emlékezetére ült az eperjesi evang. ker. collegium 1890. junius 8. (Eperjes. Kósch Árpád nyomdája. 8r. 22 l. ára ?)

Emmerling Vilmos Károlynak felebbezése Budapest főváros tanácsához a hirdetmények felragasztása tárgyában. (Buschmann nyomdája. 2r. 9 l. ára ?.)

Emődy Dániel emlékezete ... a boldogult ravatala és sírja felett mondott beszédek. (Sárospatak. Ev. ref. főiskola könyvnyomdája. 8r. 16 l. ára 20 kr.)

Endrei Ákos. Német stilus-gyakorlatok a középiskolák felső osztályai számára. (Lampel Róbert. 8r. 181, IV l. ára 1 frt 20 kr.)

Endrődi Sándor. Magyar olvasmányok a gymnasium 6. oszt. számára. (Középiskolai könyvek tára. IV. Grill Károly. 8r. 157 l. ára 1 frt.)

Endrődi Sándor. Költemények. (Szépirodalmi Könyvtár. II. évf. 2. köt. «Szépirod. könyvtár» kiadóhivatala. 8r. 162 l. ára 1 frt.)

Ének-füzér. A kath. hivek, különösen az ifjuság számára. Összeállította Számord Ignácz. A főtiszt. főegyházmegyei hatóság jóváhagyásával. II. kiadás. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 16r. 109 l. ára 20 kr.)

Ének- és imakönyv a kath. tanuló ifjuság számára. (Szombathely. Özv. Seiler Henrikné. 32-r. 175 l. ára 20 kr.)

Engel. Álom keringő. (Zenegyöngyök. 16. sz. Rózsavölgyi és Társa. N.8r. 26 l. ára 1 frt.)

Engesser. Rákóczy induló. (Zenegyöngyök népzenekarra. 12. sz. Rózsavölgyi és Társa. N.8r. 13 l. ára 1 frt.)

Entz Géza. A Vorticellinák rugalmas és összehuzódó elemei. (Értekezések a természettudományok köréből. XXI. kötet. 3. szám. Magyar Akadémia. 8r. 44 l. három táblával, ára 50 kr.

Eördögh Dániel. Tündérsíp költemények és erkölcsi versek gyermekek

és a serdültebb ifjuság számára. (Sátoralja-Újhely. Landesmann Miksa és társa nyomdája. 8r. 100 l. ára 50 kr.)

Eötvös József. A falu jegyzője. Negyedik kiadás. 1. füzet. (Ráth Mór. 8r. 1—80 l. ára 40 kr.)

Eötvös József. A falu jegyzője. Negyedik kiadás. 3 kötet. (A magyar nemzet családi könyvtára. LXIX—LXXI. Ráth Mór. 8r. 328, 288, 290 l. ára 4 frt. 50 kr.)

Eötvös József. A falu jegyzője. Negyedik kiadás. 3 kötet. (Ráth M. 8r. 328, 288, 290 l. A három kötet ára 4 frt 50 kr.)

Eötvös József b. összes munkái. Költemények, elbeszélések, színművek. III. kiadás. I—II. kötet. (Ráth Mór. 8r. 294, 315 l. ára 3 frt.)

Eötvös József báró összes munkái. I. kötet. Gondolatok. Ötödik kiadás. (Ráth Mór. 8r. 475, IV l. ára 2 frt. 60 kr.)

Eötvös József összes munkái. Végleges teljes kiadás. I. kötet. Gondolatok. Ötödik kiadás. 1. füzet. (Ráth Mór. 8r. 1—80 l. Egy füzet 40 kr.)

Epigrammák, Görög anthologiabeli. Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Ponori Thewrewk Emil. (Franklin-társulat. 8r. XLVIII, 184 l. ára 1 frt.)

Epigrammák. Görögül és magyarul. (Franklin-társulat. 8r. XLVIII, 268 l. ára 2 frt.)

Erdmann Róbert és **Velbaszky Gyula.** A gyümölcsfatenyésztés kézikönyve. A legjobb források segítségével hosszabb tapasztalat után. 10 szines táblával, vagy szines falitáblával. (Lippa. Szerző. 8r. 24 l. ára 1 frt. 20 kr.)

Erdős József. A heidelbergi káté. Fordította. (Debreczen. Tiszántuli ev. ref. egyházkerület. 8r. 146 l. ára 50 kr.)

Eredete, A magyar faj és művelődés. II. köt. 1. füzet. (Maros-Vásárhely. Reichardsperg József. N.8r. IV, 651—872 l. ára 1 frt 50 kr.)

Erényi Ervin. Eugenia keringő. Zongorára. (Sátoralja-Újhely. Landesmann Miksa. 4r. 7 l. ára 1 frt.)

Erschinger János. Az újpesti ipartestület 1890. évi titkári jelentése. (Újpest. Kaczander és Fuchs nyomdája. 8r. 31 l. ára ?)

Értekezések a mathematikai tudományok köréből, kiadja a magyar tudományos akadémia. XIV. kötet. 4—5. szám. (Lásd: Frőhlich Izidor, Kherndl Antal.)

Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. Kiadja a magyar tudományos Akadémia. Szerkeszti Gyulai Pál. XV. kötet. 8—10. szám. (Lásd: Asbóth Oszkár, Simonyi Zsigmond, Télfy Iván.)

Értekezések a társadalmi tudományok köréből. Kiadja a m. tud. Akadémia. Szerkeszti Pauer Imre. XI. kötet. 3—5 szám. (Lásd: Schwarcz Gyula, Tóth Lőrincz.)

Értekezések a természettudományok köréből. Kiadja a magyar tud. Akadémia. XXI. kötet. 1—4. sz. A III. oszt. rendeletéből szerkeszti Szabó József. (Lásd: Regéczy Nagy Imre, Gothard Jenő, Schmidt Sándor.)

Értekezések a történeti tudományok köréből, kiadja a magyar tud. Akadémia. Szerkeszti Pauer Imre. XIV. kötet. 10., XV. k. 1—3 szám. (Lásd: Pulszky Ferencz, Téglás Gábor, Szentkláray Jenő, Demkó Kálmán.)

Értekezések, Magyar jogászegyleti. 53., 55—66. füzet (Lásd: Illés Károly, Rákosi Béla, Baumgarten Izidor, Kmety Károly, Márkus Dezső, Bodor László, Gruber Lajos, Reichard Zsigmond, Fayer László, Kelemen Mór, Balogh Jenő, Székács Ferencz, Székely Ferencz, Lányi Bertalan, Krajcsik Soma, Fekete Gyula, Doleschall Alfréd.)

Értesítés, Alperesi, Simor János esztergomi érsek fölperesnek Forster János alperes ellen a nyitrai kir. törvényszék előtt indított perében. (Esztergom. Laiszky János nyomdája. 8r. 84 l. ára ?)

Értesítő az erdélyi muzeumegylet orvos-természettudományi szakosztályából. XVI. évf. I. orvosi szak. 1—3. füzet. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert. 302 l. 3 rajzmelléklettel, ára ?)

Értesítő az erdélyi múzeum-egylet orvos-természettudományi szakosztályából. XVI. évfolyam. II. Természettudományi szak. 1—3. füzet. 1891. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert nyomdája. 8r. 365 l. 7 rajzmelléklettel, ára 4 frt.)

Értesítő az erdélyi múzeum-egylet orvos-természettudományi szakosztályából. Szerkesztő Farkas Gyula. XVI. évfolyam. III. népszerű szak. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert nyomdája. 8r. 127 l. ára ?)

Értesítő, Mathematikai és természettudományi, szerkeszti Kőnig Gyula. IX. kötet. 1—9. füzet. (Akadémia. 8r. 339 l. 4 tábla rajzzal, ára 3 frt.)

Értesítő, Történelmi és régészeti. A délmagyarországi történelmi és régészeti muzeum-társulat közlönye. Szerkeszti Patzner István. VII. évfolyam. 1. füzet. (Temesvár. Csanádegyházmegyei könyvsajtó. 8r. 1—71 l. ára ?)

Értesítő és népiskolai rendszabályzat arany mondásokkal bővítve. (Székesfehérvár. Singer Ede. 16r. 34 l. ára 5 kr.)

Értesitője, A békésmegyei gazdasági egyletnek 1890-ik évi. Szerkesztette Zlinszky István. (Békés-Csaba. «Corvina» könyvnyomda. 8r. 161 l. ára ?)

Értesitője, A székely nemzeti múzeum, szerkesztette Nagy Géza. I—II. rész. (Sepsi-Szent-György. Jókai-nyomda-részvénytársulat nyomdája. 8r. 128, 290 l. 3 tábla rajzzal, ára ?)

Ertl Heribert. Rövid természettan tótajkú elemi iskolák számára. Krátky silozpyt etc. (Méhner Vilmos. 8r. 32 l. ára 12 kr.)

Ertl Heribert. Rövid természetrajz tótajkú elemi iskolák számára. Krátky prírodopis pre slovenské elementárne školy. (Méhner Vilmos. 8r. 49 l. ára 12 kr.)

Erzsi néni. Hogy kell főzni? A gyümölcs, főzelék stb. befőtt készitésének gyakorlati kézikönyve. (Nyiregyháza. Tarczali Dezső. 8r. 87 l. ára 80 kr.)

Észrevételek a kisdedóvásról szóló 1891-iki XV. törvényczikkre. (Gyulafehérvár. Püspöki lyceum nyomdája. 8r. 14 l. ára 3 kr.)

Eszter könyve. Magyarra fordította Schön József. (Nagyvárad. Gutman Vilmos. 8r. 36 l. ára ?)

Évkönyv, Állategészségügyi, az 1890. évre. A földmivelésügyi magyar kir. ministerium megbizásából a hivatalos adatok alapján szerk. Hutyra Ferencz. Negyedik évfolyam. (Ifj. Nagel Ottó. N.8r. V, 260 l. ára 1 frt.)

Évkönyv, Közgazdasági és statisztikai. Ujabb ötödik évfolyam. 1891. A m. tud. Akadémia statisztikai és nemzetgazdasági bizottságának megbizásából és az orsz. m. kir. statisztikai hivatal támogatásával Bedő Albert, Fenyvessy Adolf, György Aladár, Halász Sándor, Pólya Jakab, Ráth Zoltán és Vizneker Antal közreműködésével szerkesztik Jekelfalussy József és Varga Gyula. (Orsz. m. kir. statisztikai hivatal. 8r. XIII, 689 l. ára 3 frt 50 kr.)

Évkönyv, Magyar statisztikai. Szerkeszti és kiadja az orsz. m. kir. statisztikai hivatal. Tizennyolczadik évfolyam. 1888. XII. füz. Tizenkilenczedik évfolyam. 1889. I. IV—VI. IX. füz. Huszadik évf. 1890. III. füz. (Orsz. m. kir. statisztikai hivatal. N.8r. 21, 127, 51, 127, 231, 125 l. ára füzetenkint 50 kr.)

Évkönyv, Magyar statisztikai. Szerk. és kiadja az orsz. magyar statisztikai hivatal. Tizennyolczadik évf. 1888. XII. füz. Tizenkilenczedik évf. 1889. I. IV—VI. IX. füz. Huszadik évf. 1890. IV. füz. Statistisches Jahrbuch für Ungarn. (Orsz. m. kir. stat. hivatal. N.8r. 21, 127, 51, 127, 231, 125 l. ára füzetenkint 50 kr.)

Évkönyv, Szőlészeti és borászati, 1891. évre. Szerk. Lónyay Ferencz. I. évfolyam. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. V, 203 l. ára 1 frt.)

Évkönyve, A békésvármegyei régészeti és művelődéstörténeti társulatnak 1890/91. Összeállította Karácsonyi János. XV. kötet. (Gyula. Dobay János. 8r. 148 l. egy arczképpel, ára 1 frt.)

Évkönyve, A magyar gazdasszonyok országos egyletének, az 1890/91. évről. Szerkeszté Mayer György. (Rudnyánszky nyomdája. 8r. 47 l. ára?)

Évkönyve, A m. kir. földtani intézet. IX. köt. 3—6. füzet, (L. Miczynski Kázmér, Staub Móricz, Halaváts Gyula, Weisz Tádé.)

Évkönyve, A magyar protestáns irodalmi társaság. Szerkesztette Kenessey Béla. 1891. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 50 l. ára ?)

Évkönyve, Magyar gazdák. IV. évf. Szerk. Löcherer Andor, Kormos Alfréd és Kende Zsigmond. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 208, 51 l. ára 1 frt 50 kr.)

Évkönyve, Magyar kereskedők, 1891. évre. Szerk. Kormos Alfréd és Kende Zsigmond. Hatodik évfolyam. (Ifj. Nagel Ottó. 8r 186 l. ára 1 frt 50 kr.

Évkönyve, Magyar könyvkereskedők. I. évfolyam. I. Magyar könyvészet 1890. Összeállította Glück Soma. II. Könyvkereskedelmi üzletczímtár. III. Közhasznu üzleti tudnivalók. Heckenast Gusztáv életrajzával és arczképével. (Magyar könyvkeresk. egylete. 8r. LXXV, 200 l. ára 1 frt 50 kr.)

Évkönyve, Az állatvédő országos egyesület, az 1890. évre. Szerkesztette Szalkay Gyula. (Buschmann Ferencz nyomdája. 8r. 41 l. ára ?)

Évkönyve, Bácsbodroghvármegyei történelmi társulat. Szerkeszti Grosschmid Gábor. VII. évf. 1... füzet. (Zombor. Bittermann Nándor nyomdája. 8r. 1—50 l. ára ?.)

Évkönyve, A budapesti k. magyar tudományegyetemi bölcsészethallgatók segitőegyesületének, az 1890—91-dik évről. Összeállította Czékus László (Egyetemi nyomda. 8r. 36 l. ára ?.)

Évkönyve, Az «eperjesi Széchenyikör», az 1889. és 1890. évről. Szerkesztette Vida Aladár. (Eperjes. Kósch Árpád nyomdája. 8r. 21 l. ára ?.)

Évkönyve, Az erdélyi irodalmi társaság. III. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert nyomdája. 8r. 43 l. ára ?)

Évkönyve, A magyarországi Kárpátegyesület. XVIII. évfolyam 1891. (Igló. Egyesület. 8r. 202 l. 3 melléklettel, ára ?)

Évkönyve, A kecskeméti ev. ref. jogakadémiai olvasókör, 1890—91-ről. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8r. 148 l. ára 1 frt.)

Évkönyve, Magyar nyomdászok. Szerkeszti Kleinmann Frigyes. 1891. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 152 l. ára ?)

Évkönyve, A magyar szent korona országai balneologiai egyesületének 1891-iki. Összeállította Lőw Sámuel. (Mezei Antal nyomdája. 8r. 186 l. ára ?)

Évkönyve, A «Mercur» hiteles tudosító sorsolási, az 1892. évre. Verlosungsjahrbuch für das Jahr 1892. («Mercur» kiadóhivatala. 8r. 124 l. ára 50 kr.)

Évkönyve, A Nyitravármegyei orvos-gyógyszerészi és természettudományi egyesület 1889—90-iki, I. évfolyam. Összeállította Biringer Ferencz. (Nyitra. Egylet. 8r. 88 l. ára ?)

Évkönyve, A szent-István-társulat, 1891. (Szent-István-társulat. 8r. 199 l. ára ?)

Évkönyve, Az országos nőképző egyesület, az 1889/90. évről. (Fanda József nyomdája. 8r. 33 l. ára ?)

Évkönyve, A magyarországi tornaegyletek szövetségének II-ik. (Athenaeum r.-társ. nyomdája. 8r. 76 l. ára ?)

Évkönyve, A hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat, az 1889. és 1890. évekről. Szerk. Mailand Oszkár. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert nyomdája. 8r. 144 l. két rajzmelléklettel, ára ?)

Évkönyve, A keszthelyi m. kir. gazdasági tanintézet 1891-iki. Szerkesztette Deininger Imre. (Nagy-Kanizsa. Weiss nyomdája. 8r. 171 l. ára ?)

Évkönyve, A tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesület, 1891/92. évre. Szerk. Elek Lajos. (Debreczen. Városi könyvnyomda. 8r. 155 l. ára ?)

Évkönyve, A Vasm. Rég. Egylet. MDCCCLXXXIX—XC. Szerkeszté Kárpáti Kelemen. XVII—XVIII. évfolyam. (Szombathely. N.8r. 127 l. Rajzokkal, ára ?)

Évkönyve, A Trencsén vármegyei természettudományi egylet 1890/91. évi. Jahresheft etc. (Trencsén. Egylet. 8r. 173 l. hét tábla rajzzal, ára ?)

Évkönyvei, A meteorológiai és földdelejességi m. kir. központi intézet. XIX. kötet. 1889. évf. Jahrbücher etc. (Heisler nyomdája. 4r. 155 l. ára ?)

Évlapjai, A Kisfaludy-társaság. Új folyam. 25. kötet, 1890—91. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 155 l. ára ?)

Expertus. Nehány őszinte szó a decentralisatió és államosításról. (Aigner Lajos. 8r. 34 l. ára 40 kr.)

Fa István. Tengeren megmentve. Történet egy világítótoronyról. Németből fordította. (Vallásos iratok magyar nyelven. 23. sz. Hornyánszky Viktor. 8r. 92 l. ára 10. kr.)

Falk Zsigmond. Renaissance. Keringő zongorára. (Deutsch Zsigmond. 4r. 11 l. ára 1 frt 20 kr.)

Faludi János. Természetrajz a népiskolák számára. (Lauffer Vilmos. 8r. 88 l. ára 25 kr.)

Faludi János. A magyarok története kapcsolatban a világtörténelem

legfőbb vonásaival. A miniszteri tanterv szerint a népiskolák V. és VI. osztályai számára. (Lauffer Vilmos. 8r. 74 l. ára 25 kr.

Faludi János. Földrajz a népiskolák IV. osztálya számára. Magyarország, a szomszéd országok, Európa többi államai, a többi földrészek a legáltalánosabb körvonalakban. A miniszteri tanterv szerint. Második egészen átdolgozott s jav. kiadás. Magyarország térképével. (Lauffer Vilmos. 8. 51 l. ára 30 kr.)

Faludi János és **Szép József**. Magyar olvasókönyv nyelvtannal a népiskolák II. osztálya számára. Tekintettel a miniszteri tantervben előírt beszéd- és értelemgyakorlatokra. Negyedik kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 143, IV l. ára 28 kr.)

Farkas Emőd. Margitszigeti vadrózsák. Ujabb költemények. (Bartalits Imre. K.8r. 4, 90 l. ára 1 frt.)

Farkas Mihály. Géza lengyelke. Zongorára. (Rózsavölgyi és Társa. 4r. 4 l. ára 60 kr.)

Faublas. Fügefalevelek. Apró történetek a salon és hálószobából. (Gerő és Kostyál. K.8r. 31 l. ára 20 kr.)

Fayer László, Kelemen Mór, Balogh Jenő, Székács Ferencz, Illés Károly, Székely Ferencz. Büntetési és börtönrendszerünk reformja. A magyar jogászegylet börtönügyi bizottságában 1889. április 27-től május 15-ig lefolyt vita. (Magyar jogászegyleti értekezések. LXI. Franklin-társulat. 8r. 47 l. ára 20 kr.)

Fayer László. Büntetési rendszerünk reformja. Adalék a btk. módosításához. II. (Pfeifer Ferdinánd. 8r. 76 l. ára 60 kr.)

Fazekas József. Néptársadalmi nyelvtan, melyben minden betű sajátos értelemmel bír, ennélfogra 24 óra elég a közforgalmi nyelv megtanulására 20 leczkében. Első leczke. (Szerző. 16r. 18 l. ára 12 kr.)

Fazekas Mihály. Ludas Matyija. A bécsi 1817-ki második kiadás után sajtó alá rendezte, szerzője életrajzával ellátta Mátray Lajos. (Szatmár. Litteczky Endre és társa. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Febronius. Ultramontanismus és nemzeti állam. (Grill Károly könyvkereskedése. 8r. 99 l. ára 80 kr.

Feichtinger Elek. Tengeri magánjogunk és a francia reformok. (Id. Poldini Ede és T. nyomdája. 8r. 73 l. ára ?)

Feigler Ferencz. Pozsony sz. kir. városnak környéke és Pozsonymegyének színezett térképe. Iskolai használatra. Második jav. kiadás. (Pozsony. Steiner Zsigmond. 1 l. ára 20 kr.)

Fejes István. Előmunkálatok a magyarországi református egyház megujitandó énekes-könyvéhez. III–IV. füzet. (Sárospatak. Ev. ref. főiskola nyomdája. 8r. 64, 47 l. ára ?)

Fejlődése, A valutaügy, 1867. óta. Kiadja a magyar k. pénzügyministerium. (Az 1892. márczius havára összehívott valutaenquête irományai. M. k. államnyomda. 4r. 94 l. ára ?)

Fekete Gyula. A dologház és lakói. (Magyar jogászegyleti értekezések. 65. füzet. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 74 l. ára 50 kr.)

Fekete Gyula. Az iszákosság, annak befolyása a társodalom élet-

rendjére és az ellene való védelem irányelvei. A m. tud. Akadémia által Sztrokay-dijjal jutalmazott pályamű. (Aranyos-Maróth. Szerző. 8r. 244 l. ára 2 frt.)

Fekete Lajos. Talajtan. Második teljesen átdolgozott és bőv. kiadás. (Selmeczbánya. Joerges Ágost özv. és fia. 8r. 210 l. ára 2 frt 50 kr.)

Felirattervezete A budapesti ügyvédi kamara választmányának, a büntetőtörvénykönyv módosítása tárgyában. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 63 l. ára ?)

Felolvasásai, A magy. prot. irod. társaság vallás-erkölcsi, 1891. I. k. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 89 l. ára ?)

Felterjesztései, Az 1890. szeptember 6—8. Aradon tartott II. országos ipartestületi gyűlés központi bizottságának. Évi jelentés az orsz. iparegyesület működéséről. (Rózsa Kálmán és neje. 2r. 26, 15, 6 l. ára ?)

Fenyvessy Ferencz. Széchenyi emlékezete. Ünnepi beszéd a soproni irodalmi és művészi kör által rendezett Széchenyi ünnepén. (Athenaeum részvénytársulat nyomdája. 8r. 13 l. ára ?)

Fest Aladár. Fiume és az Uszkokok. Történeti tanulmány. (Kilián Frigyes. 8r. 86 l. ára 1 frt.)

Feuillet Octave. A kisértés. Színmű öt felvonásban. Ford. Radnótfáy S. 2-ik kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 128 l. ára 40 kr.)

Feuillet Oktáv. Művészbecsület. Regény. Francziából ford. Tóth Béla. I. II. köt. (Egy. regénytár. VI. 8. 9. 8r. 144, 145 l. ára kötetenkint 50 kr).

Fialowski Lajos. Khémián felépülő mineralogia és geológia. A gymnazium negyedik osztályának. Szines táblával és számos képpel. Második, jav. kiadás. (Lampel Róbert. 8r. X. 184 l. ára 1 frt 40 kr.)

Fillinger Károly. Az állatok természetrajza. Polgári fiu- és leányiskolák számára. I. rész. Gerinczes állatok. Ötödik kiadás. A szöveg közé nyomott ábrákkal. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. IV, 140 l. ára 80 kr.)

Finck János, Sopron város polgármesterének 1890. évi jelentése a városi közigazgatás összes ágairól. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 96 l. ára ?)

Fodor L. és Wagner A. Rajzoló planimetria a középiskolák első oszt. számára. 5. kiadás. (Nagel Bernát. 8r. 83 l. 6 táblával, ára 80 kr.)

Forrai Soma. A magyar gyorsirás tankönyve a Gabelsberger-Markovits-rendszer szerint. Iskolai és magánhasználatra. 5-ik kiadás. I. köt. Levelezési rész. (Lampel Róbert. 8r. 79 l. ára 60 kr.)

Földváry Elek. Törvényszéki orvosszakértői eljárás. Második kiadás. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 255 l. ára 3 frt 40 kr.)

Földváry István. A boldogság útján. Ujabb költemények 1878—1890. (Révai testvérek. 16r. 150 l. ára 1 frt.)

Fontana Ferdinánd. Azrael. Legenda, fordította Radó Antal. (A m. kir. operaház könyvtára. 38. füz. Pfeifer Ferdinánd. 8r. 43 l. ára ?)

Főrendiház Naplója. (Az 1887. évi szeptember hó 26-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiadás. IV. kötet. Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4r. 132 l. ára ?)

Főrendiház Irományai. (Az 1887. évi szeptember 26-ára hirdetett

országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiadás. IX., X., XI. kötet. Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4r. 395, 387, 311 l. ára ?)

Főrendiház Jegyzőkönyve. (Az 1887. évi szeptember 26-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiadás. IV. füzet. Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4r. 100 l. ára ?.)

Fraknói Vilmos. Hunyadi Mátyás király 1440—1490. (Ráth Mór. N.8r. 416 l. ára 4 frt 80 kr.)

Frater Ann Tytler. Leila Angliában. Angolból fordította Tisza Etelka. (Lédrády testvérek. 8r. 170 l. képekkel, ára 1 frt.)

Frater Ann Tytler. Leila otthon. Angolból ford. Tísza Etelka. Képekkel. (Légrády testvérek. 8r. 170 l. ára 1 frt.)

Frater Ann Tytler. Leila a szigeten. Angolból fordította Tisza Etelka. (Légrády testvérek. 8r. 136 l. képekkel, ára 1 frt.)

Fried Vilmos, Védbeszéde, budapesti ügyvédnek rablás és szándékos emberölés bűntettének elkövetésével vádolt Sóvágó János és neje bünügyében Nyíregyházán 1891. márcz. 2. (Kunosy Vilmos és fia nyomdája. 8r. 27 l. ára ?)

Frőhlich Izidor. Együttesen lengő elemi mágnesek kölcsönös vonzásai és taszításai. (Értekezések a mathematikai tudományok köréből. XIV. kötet. 5. szám. Magyar tud. Akadémia. 8r. 43 l. ára 40 kr.)

Futtaky Gyula. Magyarország czímere színnyomatu czímerképekkel. (Czettel és Deutsch. 4r. 16 l. ára 2 frt.)

Füredi Ignácz. Magyar-német beszélgetések. Módszeres gyakorlati útmutatás a magyar és német beszéd gyors megtanulására. (Méhner Vilmos. 16r. 352 l. ára 80 kr.)

Füredi Ignácz. Közhasznú idegen szótár a szó-származás és kiejtés megjelölésével. (Méhner Vilmos. 16r. 233 l. ára 80 kr.)

Fürst Manónak felebbezési indokai a nyitrai kir. járásbirósághoz Frankl Henrik ellen az e bíróság előtt 33200 frtos két váltónak zár aluli feloldása tárgyában támasztott igényperben, a budapesti kir. tábla sérelmes ítélete ellen. (Nyitra. Neugebauer Nándor nyomdája. 2r. 15 l. ára ?)

Füzetek, Természettudományi. A délmagyarországi természettud. társulat közlönye. Szerkesztik Véber Antal és Tauffer Jenő. XV. kötet 1891. 3—4. füzet. (Temesvár. Társulat. 8r. 86—160 l. ára ?)

Füzetek, Ugor. Adalékok az ugor nyelvek ismeretéhez és összehasonlításához. 10. szám. (L. Halász Ignácz.)

Füzetek, Statisztikai havi. Szerk. Kőrösi József. Tizennyolczadik évfolyam. (Grill Károly. N.8r. 563 l. ára 4 frt.)

Gaál Árpád István. A fülke titka. Vigjáték. (Kolozsvár. Közművelődés részv.-társ. nyomdája. 8r. 32 l. ára ?)

Gaal Jenő. Az alföldi munkásmozgalom. (Athenaeum r.-társ. nyomdája. 8r. 51 l. ára 40 kr.)

Gaal Karolina. Végzetes látogatás. Regény egy kötetben. (Robicsek Zsigmond. K.8r. 208 l. ára 1 frt.)

Gaal Mózes. A magyar nemzet története a világtörténelem nevezetes eseményeivel kapcsolatban. A népiskolák V. és VI. oszt. számára. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 96 l. ára 30 kr.)

Gaal Mózes. Nagy diákok. (A «kompanisták» folytatása.) Az ifjuság számára. Kiss Lajos rajzaival. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 67 l. 30 kr,)

Gabányi Árpád. A szórakozott kisasszony. Vig monológ. Julse de Marthold után. (Monológok. 2. Singer és Wolfner. K.8r. 7 l. ára 15 kr.)

Gabányi Árpád. Desparat ur. Vig monológ. Julse de Marthold után. (Monológok. 3. Singer és Wolfner. K.8r. 7 l. ára 15 kr.)

Gabányi Árpád. Egy kedves ember. A bányaszerencsétlenség. (Monológok. 28. Singer és Wolfner. K.8r. 14 l. ára 15 kr.)

Gabányi Árpád. Az asszony természetrajza dióhéjban. (Singer és Wolfner. 16r. 99 l. ára 60 kr.)

Gágász. (Boross Vilmos.) Csigabigák. Adomák, humoros versek és szatirikus gondolatok. (Karczag. Sződi S. 16r. 74 l. ára 40 kr.)

Gálffy Ignácz. Közönséges számtan polgári iskolák alsó osztályainak használatára. Második kiadás. (Méhner Vilmos. 8r. 280 l. ára 1 frt 20 kr.)

Gáspár Ignácz. Magyarország térképe. Harmadik kiadás. (Ifj. Nagel Ottó. 1 l. ára 12 kr.)

Gáspár Ignácz. Magyarország vasúti térképe. Harmadik kiadás. (Ifj. Nagel Ottó. 1 l. ára 20 kr.)

Gáspár József. Baromfitenyésztés. (Az erdélyi gazdasági egylet könyvkiadó vállalatának XIII. füzete. IV. évf. 1. füzet. Kolozsvár. Gámán János örökösei. 8r. 47 l. ára 35 kr.)

Gegus Ida. Virágos kert. Dalok, játékok és mesék ovodák, anyák és nevelők számára. (Franklin-társulat. 8r. 96 l. ára 80 kr.)

Geibel. Loreley. Dalműtöredék. Fordította Ábrányi Emil. (A magy. kir. operaház könyvtára. 41. szám. Pfeifer Ferdinánd. 8r. 9 l. ára 25 kr.)

Geréb József. A görög vallás és művészet. Segédkönyv az irodalom és müvelődés-történeti tanításhoz. Számos fametszetű képpel. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. K.8r. VI, 132 l. ára 1 frt.)

Gergely Lajos, Sükösd István Maros-Tordamegye földrajza vezérkönyvül. A marostordam. tanítótestület által 100 frttal jutalmazott pályamű. (Marosvásárhely. Tanítótestület. 8r. 76 l. ára ?)

Gerhárt György. A Papách-család szerencséje. Elbeszélés a jelenből. (Grill Károly. 8r. 119 l. ára 1 frt.)

Gerlóczy Gyula. A közegészségügy szerepe a nemzetgazdaságban. (Lampel Róbert. N.8r. 27 l. ára 30 kr.)

Gerlóczy Zsigmond és **Hankó Vilmos**. Budapest fürdői és ásványvizei. (Lampel Róbert. 8r. 163 l. ára 1 frt 20 kr.)

Gerő Gyula. A századparancsnok teendői bünügyekben. Katonai bünügyi előnyomozás. Tényvázlatok szerkesztése. A m. kir. honvédelmi ministerium által a századparancsnokságok számára megrendelt kézikönyv. Számos példával és 19 tényvázlat mintával ellátta. (Grill Károly. K.8r. IV, 225 l. ára 1 frt 20 kr.)

Gerstäcker Frigyes. A régi adományok behajtásának új módja. (Humoros zsebkönyvtár. IX. Losoncz. «Kármán» társulat. K.8r. 26 l. ára 12 kr.)

Gerzsó Angela. Tarpataki keringő. Zongorára. (Rózsavölgyi és Társa. 4r. 11 l. ára 1 frt.)

Goethe. Iphigeniája. Szövegjegyzetekkel és irodalomtörténeti fejtegetéssel ellátta Haraszti Gyula. (Német irók iskolai tára. III. Lampel Róbert. 8r. 102 l. ára 30 kr.)

Goldsmith Olivér. A vékfildi lelkész. Elbeszélés angolból. I—II. kötet. 4. kiadás. (Vasárnapi könyvtár. III. évfolyam. 6—7. Franklin-társulat. 8r. 111, 110 l. ára 40 kr.)

Goldzieher Vilmos. A szemészet kézikönyve. (Orvosi kézikönyvek gyűjteménye. III. Grimm Gusztáv. 8r. 505 l. számos ábrával, ára 5 frt.)

Gonda Dezső. Ismerőseim. Elbeszélések Angyalfy Erzsi rajzaival. (Athenaeum. 8r. 196 l. ára 1 frt 50 kr.)

Gonda Béla. Építési tanácsadó mérnökök és építészek, építő iparosok és vállalkozók, földbirtokosok és gazdatisztek, általános építkező közönség használatára. Teljesen átdolgozott második kiadás. I. köt. Husz képmelléklettel. (Ifj. Nagel Ottó. N.8r. VIII., 320 l. ára 3 frt.)

Gondolatok, Komoly. Ford. a bibliographiai intézet Berlinben. (Grill Károly. 8r. 50 l. ára 60 kr.)

Gopcsa László. Büntetőjogi elvek a legrégibb népeknél. Jogtörténeti tanulmány. (Gerő és Kostyál. K.8r. 27 l. ára 30 kr.)

Goschen György J. A külföldi váltók árfolyamának elmélete. Ford Lobmayer János Ferencz. (Pfeifer Ferdinánd 8r. 83 l. ára 1 frt 60 kr.)

Gothard Jenő. Spektrál fotografiai tanulmányok. (Értekezések a természettudományok köréből. XXI. köt. 2. sz. Akadémia. 8r. 31 l. ára 30 kr.)

Gothárd Sándor. A városi hulladékok értékesítése és a komposzt készítés. A szövegbe nyomtatott 35 ábrával és egy táblával. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 141 l. ára 1 frt 50 kr.)

Gosztonyi Jenő. Duna-Szekcső a multban és jelenben. (Pécs. Taizs József nyomdája. 8r. 109 l. ára ?)

Gönczy Pál. Magyarázó jegyzetek Bopp K. természettani nyolcz fali táblájához. 3. kiadás. (Egyetemi nyomda. 8r. 36 l. ára ?).

Gönczy Pál. Magyarország megyéinek kézi atlasza. Rajzolta Kogutowicz Manó. (Singer és Wolfner. 2r. 68 l., 73 térkép és 20 városi tervrajz, ára 22 frt.)

Göőz József és **Tóth József.** Magyar nyelvtan, különös tekintettel a helyesirás és fogalmazás gyakorlati tanítására polgári fiu- és leányiskolák számára. (Lampel Róbert. 8r. 196 l. ára 80 kr.)

Grachus. Mit akarnak a munkások? Röpirat. (Löbl Mór nyomdája. 8r. 16 l. ára 10 kr.)

Gracchus. Válasz «Szilágyi Dezső» című természet után rajzolt képre. Első kiadás. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 20 l. ára 30 kr.)

Graf Jakab. Olvasókönyv és nyelvtan a német nyelv gyakorlati elsajátítására. Polgári és felső leányiskolák számára. Második és harmadik rész: A III. és IV. osztály számára. (Franklin-társulat. 8r. 116, 176 l. ára 60, 80 kr.)

Grátz Mór. Bibliai kalauz. Az ó- és újszövetség könyveinek rövid ismertetése. A protestáns tanuló ifjuság számára Altherr Alfréd nyomán. (Kolozsvár. Márton Kálmán. 8r. 58 l. ára 35 kr.)

Greguss Ágost. Shakspere pályája. A m. t. Akadémia által Karácsonyi-

díjjal jutalmazott mű. Uj (czím) kiadás. (A magy. nemz. családi könyvtára. LXXVII. köt. Ráth Mór. 8r. XII, 480 l. ára 2 frt 80 kr.)

Greguss Gyula. Természettan, teljesen áldolgozta Berecz Antal. 8. kiad. A szöveg közé nyomott 179 ábrával. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 115 l. ára 1 frt 40 kr.)

Griesbach Ágost. A budetini monda. Irodalomtörténeti tanulmány. (Légrády testvérek nyomdája. 8r. 67 l. ára ?)

Grósz Ignácz és 113 társa, nyitrai lakosoknak fellebbezése gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterhez az 1891. évi április 20-iki nyitrai rabbiválasztás ellen (Nyitra. Neugebauer Nándor könyvnyomdája. 2r. 5 l. ára ?).

Gruber Lajos. A feltételes elítélés. (Magyar jogászegyleti értekezések. 59. füzet. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 30 l. ára 20 kr.)

Grubiczy Geyza. A baromfi-tenyésztés. Függelékkel ellátott III. kiadás. 63 a szövegbe nyomtatott ábrával. (Athenaeum. 8r. 297 l. ára 1 frt 50 kr.)

Grünwald Béla Kossuth és a megye. Uj kiadás. (Ráth Mór. 8r. 53 l. ára 40 kr.)

Grünwald István. Geometria bádogosok számára. Vezérfonal a bádogos munkák szabásrajzának elkészítésére. A szöveg közé nyomott 288 ábrával. Különlenyomat a «Technologiai Lapok»-ból. (Szerző. 8r. 88 l. ára 1 frf 50 kr.)

Gyarmathy Zsigáné. A havasok alján. Elbeszélések a kalotaszegi népéletből. József főherczeg előszavával és néhány szó Mikszáth Kálmántól. (Egyetemes regénytár. VI. évfolyom. 10. kötet. Singer és Wolfner. 8r. 154 l. ára 50 kr.)

Gyarmathy Zsigáné. A havasok alján. Elbeszélések a kalotaszegi népéletből. Előszóval ellátta: József főherczeg. (Singer és Wolfner. N.8r. 154 l. ára 1 frt 60 kr.)

Gyomlay Gyula. Homeros Odysseája. A nmélt. vallás- és közokt. m. kir. minister úr megbizásából bő szemelvényekben fordítva és jegyzetekkel kisérve. Preller eredeti képeivel. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 211 l. ára 1 frt 20 kr.)

Győrffy Lajos. Hopták. Vidam egzeczérozások a cs. és kir. katonai életből. (Mulattató zsebkönyvtár. 51. füzet. Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 32r. 70, II. l. ára 12 kr.)

Györgyei Jenő és **Eibenschütz Ármin**. «Illatos levelek.» Vígjáték. (Lampel Róbert. 8r. 19 l. ára 30 kr.)

Gyűjteménye, Igazságügyre vonatkozó rendeleteknek, a kir. Curia, a bpesti kir. ítélő tábla és a pénzügyi közigazgatási bíróság teljes üléseiben hozott döntvényeknek. 1890. évf. 2-ik füzet. (Ráth Mór. 8r. VIII, 81—120 l. ára 40 kr.)

Gyűjteménye, Igazságügyre vonatkozó rendeleteknek, a kir. Curia, a bpesti kir. ítélő tábla és a pénzügyi közigazgatási bíróság teljes üléseiben hozott döntvényeknek. Teljesen. (Ráth M. 8r. VIII, 120 l. ára 1 frt.)

Gyűjteménye, Igazságügyre vonatkozó rendeleteknek, a kir. Curia, a bpesti kir. ítélő tábla és a pénzügyi közigazgatási bíróság teljes üléseiben

hozott döntvényeknek. Teljesen pótfüzettel. (Ráth Mór. 8r. VIII, 120, 30 l. ára 1 frt 80 kr.)

Gyűjteménye, Igazságügyre vonatkozó rendeleteknek, a kir. Curia, a bpesti kir. ítélő tábla és a pénzügyi közigazgatási bíróság teljes üléseiben hozott döntvényeknek. 1891. évi folyam. 1—4 füz. (Rath Mór. 8r. 168, 132 l. ára 2 frt 30 kr.)

Gyűjteménye, Igazságügyre vonatkozó rendeleteknek, a kir. Curia, a bpesti kir. ítélő tábla és a pénzügyi közigazgatási bíróság teljes üléseiben hozott döntvényeknek. 1891. évf. Pótfüzet. Bírói ügyviteli szabályok. (Ráth Mór. 8r. 132 l. ára 1 frt.)

Gyűjteménye, Munkástörvények. I—II. füzet. 1891. XIV. t.-cz. az ipari és gyári alkalmazottaknak betegség esetén való segélyezéséről. 1891. XIII. t.-cz az ipari munkának vasárnapi szüneteléséről. Magyarázatokkal ellátta: Karl F. F. (Budapesti könyvnyomda- és kiadó szövetkezet. 8r. 32, 17 l. ára 26 kr.)

Gyűjteménye, Vadászati ügyben hozott kormányrendeletek, határozatok és döntvények. Összegyűjtötte és kiadja Egerváry Gyula. 3. kiadás. (Brózsa Ottó nyomdája. 8r. XVI, 204 l. ára 1 frt 20 kr.)

Gyűjteménye, A magyar kir. igazságügyministerium rendeleteinek. 1879. évi folyam. 2. kiadás. (Ráth Mór. 8r. 41 l. ára ?).

Gyűjteménye, A magyar kir. igazságügyministerium rendeleteinek. 1880. évi folyam. 2. kiadás. (Ráth Mór. 8r. 63 l. ára ?).

Gyűjteménye, Orvosi kézikönyvek. III. (L. Goldzieher Vilmos.)

Gyűjteménye, Jogi ismétlő könyvek. XVIII. füzet. (L. Ypsilon).

Gyulai Pál. Arany János. Emlékbeszéd. (Olcsó könyvtár. 277. szám. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 56 l. ára 20 kr.)

Hajdu László. Természetrajz elemi népiskolák számára. 5. kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 63 l. ára 20 kr.)

Hajnal József. Állatbiztosítás az egészségügyi törvény szabatos végrehajthatása és az állattenyésztés emelésének szempontjából tekintve. (Különlenyomat a «Veterinarius» 1891. évi 9. és 10. számából. Buschmann F. 8r. 25 l. ára 50 kr.)

Hajnik Imre. Egyetemes európai jogtörténet a középkor kezdetétől a franczia forradalomig. Középkor. Harmadik javított kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. N.8r. IV, 383 l. ára 4 frt.)

Hajnóczy R. József. Földrajz az elemi népiskolák IV. oszt. számára. Magyarország és társországai s az osztrák császárság leirása, Európa, a többi földrészek, az egész föld s a nap- és világrendszer rövid ismertetése. (Pozsony Stampfel Károly. 8r. 48 l. ára 28 kr.)

Halász Ignácz. Svéd-lapp nyelv. IV. Déli-lapp szótár. (Ugor füzetek. 10. sz. Akadémia. V, 264 l. ára 1 frt 60 kr.)

Halász Náthán és **Schlesinger Sámuel**. Zsidó vallástani vezérfonal a polgári iskolák I. osztály számára. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 103 l. ára 65 kr.)

Halaváts Gyula. A szegedi két ártézi kút. (A m. kir. földtani intézet évkönyve. IX. köt. 5. füzet. Kilián Frigyes. N.8r. 76—97 l. ára 30 kr.)

Halmy Gyula. Versegi Ferencz élete és munkái. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 102 l. ára ?)

Halmy Gyula. Prométheusz. Bölcseleti költemények. (Révai Leó. 16r. 270 l. ára 1 frt 50 kr.)

Hamerling Róbert. Ámor és Psyche. Költemény hat énekben. Magyarra fordította Ábrányi Emil. Illustrálta Thumann Pál. (Divald Károly és fiai. 4r. 142 l. ára 12 frt.)

Hampel József. Emlékbeszéd Rómer F. Flóris rendes tagról. (A m. tud. Akad. elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. VI. kötet. 13. szám. Akadémia. 8r. 64 l. ára 60 kr.)

Handler Márk. Vezérfonal a bibliaoktatásnak, tartalmazza a héber nyelv nyelvtani alakjait az azokra vonatkozó szabályokkal és Mózes 5 könyvének teljes szótárát. Tanodai és magánhasználatra. I. rész. 1. füz. A II. osztály számára. I. félév. Második jav. kiadás. (Székesfehérvár. Singer Ede. 8r. 60 l. ára 30 kr.)

Handler Simon. A Schir Haschirim könyv értelmezésének története a Tnóim korában (80—210). (Márkus Samu nyomdája. 8r. 29 l. ára ?)

Hangay Oktáv. A fogadás. Czigányos kiejtéssel. (Monológok. 21. Singer és Wolfner. K.8r. 7 l. ára 15 kr.)

Hankó Vilmos. Az erdélyrészi fürdők és ásványvizek leirása. 38 képpel. (Kolozsvár. Horatsik János. K.8r. 224 l. ára 1 frt 20 kr.)

Hannibal József. Lehet-e autonomia választás nélkül? A törvényhatóságok és községek belélete és viszonya az államhoz. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 43 l. ára 60 kr.)

Hanusz István. Az állatok világából. (Méhner Vilmos. 8r. 243 l. ára 1 frt 20 kr.)

Hanusz István. A földközi tenger. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8r. 23 l. ára ?).

Hanvay Zoltán. Sportszilánkok a vadászat-természetrajz és vizslászat köréből. (Grill Károly. 8r. 191 l. ára 2 frt.)

Harrach József. Német olvasókönyv középiskolai használatra. IV. köt. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 255 l. ára 1 frt 40 kr.)

Hartman Sándor. Zichy Jenő gróf és magyar világkiállítás. (Gerő és Kostyál. 8r. 16 l. ára 30 kr.)

Határozatai. Felsőbiróságinak elvi. A kir. Curia, a kir. ítélőtáblák és a pénzügyi közigazgatási bíróság döntéseinek rendszeres gyűjteménye. Készítette Márkus Dezső. I. kötet. (Grill Károly könyvkereskedése. 8r. 786 l. ára 4 frt.)

Határozmányok. Az osztrák-magyar bank leszámítolási üzletére vonatkozó szerves. (Athenaeum r.-társ. nyomdája. 8r. 39 l. ára ?)

Hátsek Ignácz. A magyar sz. korona országainak megyei térképe. (Lampel Róbert. Az egész mű ára 14 frt.)

Hátsek Ignácz. A magyar sz. korona országainak törvénykezési beosztása. (Lampel Róbert. 1 l. ára 40 kr.)

Hátsek Ignácz. Szebenmegye közigazgatási térképe. Hivatalos adatok alapján. IV. kiadás. (Lampel Róbert. 1 l. ára 15 kr.)

Hátsek Ignácz. Az osztrák-magyar monarchia vasuti térképe. Mérték: 1 : 1800,000. (Lampel Róbert. 1 l. ára 1 frt.)

Hátsek Ignácz. Budapest kirándulási térképe. Mérték. 1 : 165,000 (Lampel Róbert. 1 l. ára 50 kr.)

Hátsek Ignácz. Magyar sz. korona országainak térképe az uj beosztás tekintetbe vételével az 1876. XXXIII. 1880. LV. és az 1881. LXIV. törvényczikk alapján. Iskolai és magánhasználatra. (Lampel Róbert. 1 l. ára 20 kr.)

Hátsek Ignácz. Csongrád megye közigazgatási térképe. III. kiadás. (Lampel Róbert. 1 l. ára 15 kr.)

Hátsek Ignácz. Gömörmegye közigazgatási térképe. IV. kiadás. (Lampel Róbert. 1 l. ára 15 kr.)

Hatvani Péter. A kis óvódás. Gyermekversek. Óvódai és családi használatra. (Szatmár. Litteczky és Reizer. 16r. 140 l. ára 50 kr.)

Havas Antal József. Az értéktőzsde megbizható útmutató és tanácsadó mindenki számára értéktőzsdei ügyekben. Tájékoztató vezérfonal a tőkeelhelyezésnél és a speculatiónál. Függelékül értéktőzsdei lexikon és compasz. (Grill Károly. 8-r. 164 l. ára 1 frt 50 kr.)

Havas Miksa. A mezőgazdasági hitel és a zálogleveles kölcsönök. (Brózsa Ottó nyomdája. 8r. 27 l. ára ?)

Havas Miksa. Kereskedelmi számtan. Alsófokú kereskedelmi iskolák számára. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 143 l. ára 80 kr.)

Havas Miksa. Kereskedelmi számtan. Alsófokú kereskedelmi iskolák számára. I—III. füzet. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 48, 48, 47 l. Egy füzet ára 30 kr.)

Havas Sándor. Budapest régiségei. A főváros területén talált műemlékek és történelmi nevezetességű helyek leirása. III. kötet. (Főváros. 4r. 164 l. egy melléklettel, 3 nagy és több kisebb fametszvénynyel és rajzzal, ára 2 frt 50 kr.)

Hazai Samu és **Vághó Ignácz.** Hadsereg szervezet a. m. k. honvédségi Ludovika Akadémia tanfolyamai számára. Hivatalos kiadás. (Pallas. N.8r. XII., 487 l. és XII tábla, ára 3 frt.)

Házi állataink, Kedves. Képeskönyv kemény papiron. (Lauffer Vilmos. 8r. ára 80 kr.)

Hegedüs Géza. A gulyabeli szarvasmarha-tenyésztés előnyei és hátrányai. (A keszthelyi «Georgicon» gazdasági kör kiadványa. 2. sz. Keszthely. Farkas János nyomdája. 8r. 42 l. ára ?)

Hegedüs János. Községi pénzügytan elméleti és gyakorlati kézikönyve, tekintettel a nemzetgazdaságtan, pénzügytan s számvitel általános elveire. Községi és körjegyzők, községi előljárók, községi pénzügygyel foglalkozók, törvényhatósági tisztviselők, ügyvédek, jogtanulók és a községjegyzői vizsgára készülők számára a legujabb ideig közzétett miniszteri elvi jelentőségű határozatok feldolgozásával a fennálló törvény és rendeletek alapján. (N. Becskerek. Szerző. 8r. XV, 312 l. 4 frt.)

Hegedüs János. Magyar közjog az alkotmány-politikával. Hazai irók nyomán. Hallgatói számára kézirat gyanánti használatra. (Nagy-Becskerek. 8r. 92, III. l. ára 80 kr.)

Hegedüs János. Községi ügyviteli szabályok. Kézikönyv községi és körjegyzők, előljárók és a jegyzői vizsgára készülők számára. 2-ik kiadás. (Nagy-Becskerek. Pleitz Fer. Pál. 8r. 153 l. ára 80 kr.)

Hegy, Az arany, és a kolibri madár és egyéb apró elbeszélések. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 123 l. ára ?)

Hegyesi József. A legujabb háziczukrászat kézikönyve. Harmadik jav. és bőv. kiadás. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 210 l. ára 1 frt 20 kr.)

Hegyesi Márton. A Máriássy-zászlóalj 1848—1849-ben. (Nagyvárad. Laszky Ármin nyomdája. 8r. 25 l. ára ?)

Heinrich Károly. Német olvasókönyv kereskedelmi akadémiák és középkereskedelmi iskolák alsó osztályai számára. Második átdolgozott kiadás. (Kókai Lajos. 8r. 116 l. ára 80 kr.)

Heller Ágost. A physika története a 19. században. I. kötet. (Természettudományi társulat. 8r. 574 l. ára ?.)

Heller Venczel József. Baross-induló. Magyar népdalokból összeállítva. (Temesvár. Polatsek-féle könyvkereskedés. 4r. 5 l. ára 80 kr.)

Hentaller Lajos. A czivilizált oláhok. Pár megjegyzés a román fészkelődésre. (Kolozsvár. Horatsik János. 8r. 16 l. ára 20 kr.)

Herczegh Mihály. Magyar polgári törvénykezési rendtartás. (1868: LIV., 1881: LIX., 1881: LX. törvényczikk.) Kapcsolatban a váltó, kereskedelmi, a birói ügyvitellel, a vonatkozó hazai és részben külföldi jogforrásokkal, különösen pedig a magy. kir. curia fontosabb elvi határozataival. Negyedik javított kiadás. (Franklin-társulat. N8r. VIII, 703 l. ára 5 frt 60 kr.)

Herczegh Mihály. A telekkönyvi rendtartás Magyarországban és Erdélyben. Az ezt módosító és kiegészítő törvényekkel, felsőbb rendeletekkel, irománypéldákkal és a m. kir. Curia 1862—1890. évig hozott és szakaszonként összeállított telekkönyvi döntvényeivel s egy függelékkel, mely a telekkönyvi hatóságnak végrehajtási teendőit tartalmazza. Negyedik jav. és bőv. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. N8r. VIII, 534 l. ára 4 frt.)

Herder. Cid. Magyarázta Hoffmann Frigyes. (Német irók iskolai tára. Lampel Róbert. 8r. 176 l. ára 50 kr.)

Hermann Antal. Német olvasókönyv és nyelvtan polgári iskolák számára. III. rész. (Méhner Vilmos. 8r. 194 l. ára 1 frt.)

Hermann Ottó. Petényi J. S. A magyar tudományos madártan megalapítója. 1799—1855. Életkép. Chernel István, Madarász Gyula és Vastagh Géza közreműködésével. Arczképpel és szines melléklettel. (Kilián Frigyes. 2r. 128 l. ára 4 frt.)

Herman Sándor. A magyar kereskedelmi jog rövidre vont tankönyve. Kereskedelmi iskolák használatára. (Székesfehérvár. Singer Ede. 8r. 176 l. ára 1 frt 50 kr.)

Hermann Sándor. A magyar váltótörvény tankönyve tekintettel az általános német váltó-rendszabályra, kereskedelmi iskolák használatára és magántanulásra. Második javított kiadás. (Székes-Fehérvár. Singer Ede. K8r. IV, 216 l. ára 1 frt 50 kr.)

Hetyey Gábor Gyöngyvirágok. Gyermekmesék. Négy szines képpel és hazai művészek rajzaival. (Singer és Wolfner. K.4r. 63 l. ára 1 frt 40 kr.)

Hilóczky Béla. Bordal. Énekhangra zongora-kisérettel. (Rózsavölgyi és Társa. 4r. 7 l. ára 80 kr.)

Hlavács Samu. Zselezno gyógyhelynek ismertetése. 2. kiadás. (Rózsahegy. Salva Károly nyomdája. 8r. 8 l. ára?)

Hock János. Nagybőjti szent beszédek a szent-ferenczieknek budapesti templomában. (Singer és Wolfner. 8r. 113 l. ára 1 frt 20 kr.)

Hodinka Antal. A szerb történet forrásai és első kora. (Athenaeum r.-társ. nyomdája. 8r. 66 l. ára?)

Hofer Károly. Franczia olvasókönyv középiskolák alsó oszt. számára. Szótárral és jegyzetekkel ellátta Háhn Adolf. 4. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. VI, 178 l. ára 1 frt.)

Hofer Károly. Gyakorlókönyv a rendszeres franczia nyelvtanhoz. Szótárral ellátta Háhn Adolf. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 135 l. ára 90 kr.)

Hofer Károly. A franczia nyelv módszeres tankönyve. I. rész. 6. kiad. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 114 l. ára 80 kr.)

Hoffman Ferencz. 100 kis történet jó kis gyermekek számára. 7. kiad. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 159 l. ára?)

Hoffmann Ferencz. Egy fedél alatt. Elbeszélés az ifjuság számára. Ötödik magyar kiadás. Négy képpel. Ford. Dulácska Géza. (Athenaeum. 8r. 114 l. ára 50 kr.)

Hoffmann Ferencz. Az életbiztosítás. Ford. Kun Béla. (Athenaeum. 8r. 88 l. négy aczélmetszettel, ára 50 kr.)

Hoffmann Ferencz. Tiszteld atyádat és anyádat. (Athenaeum. 8r. 71 l. négy aczélmetszettel, ára 50 kr.)

Hoffmann Ferencz. A barátság áldozata. Elbeszélés az ifjuság számára. Ford. Barabás József. Négy aczélmetszettel. (Lampel Róbert. 16r. 148 l. ára 50 kr.)

Hoffmann Ferencz. Százötven új erkölcsi elbeszélés kis gyermekek számára. Tizenhárom szinezett képpel. Második egyedül jogosított magyar kiadás. (Pozsony. Stampfel Károly. K.8r. 270 l. ára 2 frt.)

Hoffmann Ferencz. Ötven új kis mese jó gyermekek számára. Öt szinezett képpel. (Pozsony. Stampfel Károly. K.8r. 270 l. ára 80 kr.)

Hoffmann Ferencz. Ünnepi ajándék jó kis gyermekek számára. Öt szinezett képpel. (Pozsony. Stampfel Károly. K.8r. 94 l. ára 80 kr.)

Hoffmann Ferencz. Kis elbeszélések az ifjuság számára. Öt szinezett képpel. (Pozsony. Stampfel Károly. K.8r. 88 l. ára 80 kr.)

Hoffmann Mór. Magyar olvasókönyv polgári fiuiskolák számára. Harmadik kötet. (A III. osztály részére.) (Franklin-társulat. 8r. 184 l. ára 80 kr.)

Hoffmann Mór. Magyar nyelvtan. A közép- és polgári iskolák első és második osztálya számára. Második, lényegében változatlan kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 127 l. ára 50 kr.)

Hoffmann Mór. Német nyelvtan és olvasókönyv mindkét nembeli polgári iskolák számára. Második jav. kiadás. Első és második rész. (Franklin-társulat. 8r. 135, 224 l. ára 80 kr. és 1 frt.)

Hoffmann Mór. Német nyelvtan és olvasókönyv, fordítási gyakorlatok-

kal és feladattárral. A ministeri tanterv alapján készítve. Első rész: Szó- és alaktan. Hatodik, lényegében változatlan kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 160 l. ára 60 kr.)

Holló Lajos. A közigazgatás rendezése a megyékben, városokban és községekben. A kormány javaslatának és a bizottság főbb megállapodásainak birálatával. (Grill Károly. N.8r. IV, 240 l. ára 2 frt.)

Holub Emil. A Fokvárostól a Masukulumbék országába 1883—1887. Függelékül: Hét év Dél-Afrikában. Körülbelül 160 eredeti fametszettel és 2 térképpel. 2 kötet. (Ráth Mór. N. 8r. 499, VII; VIII, 515 l. A két kötet ára 13 frt.)

Homeros Iliása. A vallás- és közokt. m. kir. minister megbízásából hő szemelvényekben fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Csengeri János. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. XVI, 213 l. Preller képeivel, ára 1 frt 40 kr.)

Homeros Odysseiája. A vallás- és közokt. m. kir. minister megbízásából hő szemelvényekben fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel kísérte Gyomlay Gyula. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 211 l. Preller képeivel, ára 1 frt 20 kr.)

Homolka József. Budapest térképe házszámok megjelölésével, az utczák és terek betűrendes jegyzékével. 1891-iki kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 1 l. ára 80 kr.)

Homolka József. Magyarország közigazgatási és közlekedési térképe. Arány 1: 900.000. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 1 l. ára vászonra húzva 4 frt 50 kr.)

Honvéd-névkönyv. Az 1848/9. honvédseregnek 1890-ben még életben volt tagjairól. Összeállította Mikár Zsigmond. (Szerző. K.4r. XIX, 376 l. ára 3 frt.)

Hoor Károly. A skiaskopia. (Árnyékpróba.) (Toldi Lajos. 8r. 29 l. ára 36 kr.)

Hoós János. Dalkönyvecske. Egy és két szólamú eredeti gyermekdalok elemi népiskolák használatára. 1—2. füzet. Második jav. és bőv. kiad. (Singer és Wolfner. 8r. 24, 21 l. Egy füzet ára 15 kr.)

Horn M. Rózsa rege. Daljáték. Magyarítá Váró Ferencz. Kiadja a nagyenyedi dalkör. (Kolozsvár. Közművelődés részvény-társaság nyomdája. 8r. 24 l. ára 25 kr.)

Hornyánszky Gyula. Pindaros, tanulmány. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 52 l. ára ?)

Horváth Ákos. Románcz. Melodráma-költemény Lauka Gusztávtól. (Zombor. Schön Adolf. 4r. 5 l. ára 1 frt.)

Horváth Ákos. Berta-polka. Lengyelke zongorára. (Zombor. Schön Adolf. 4r. 5 l. ára 50 kr.)

Horváth Atilla. Három zenemű zongorára. 1. sz. Virágra. 2. sz. Lidérczfény magyar stilben. 3. sz. Humoreszk. (Rózsavölgyi és társa. 4r. 9, 7, 5 l. ára 90, 70, 50 kr.)

Horváth Cyrill. Temesvári Pelbárt és codexeink. (Különnyomat a «Budapesti Szemlé»-ből. Franklin-társulat. 8r. 48 l. ára ?)

Horváth Cyrill. Nemzeti irodalmunk a reformáczióig. Külön lenyo-

mat a Katholikus Szemle V. kötetéből. (Athenaeum r.-társ. nyomdája. 8r. 143 l. ára ?)

Horváth Jenő. Az ujabbkori hadviselés történelme a magyar kir. honvédségi Ludovika-Akadémia felsőbb tiszti tanfolyama számára. (Pallas. N.8r. VIII, 602 l. ára 1 frt 80 kr.)

Horváth Jenő. Harczászat. I. rész. A fegyvernemek alaki harczászata és harczmódja. Az új gyakorlati szabályzatok alapján átdolgozott 2-ik kiadás. 63 szövegbeli rajzzal. (Pallas. 8r. VI, 220 l. ára 1 frt 20 kr.)

Horváth Jenő. Harczászat. A m. kir. honvédség Ludovika-Akadémia tisztképző és felsőbb tiszti tanfolyamában előirt és rendszeresített s a m. kir. honvéd törzstiszti tanfolyam használatra elfogadott tankönyv. II. III. rész. A harcz és vezetése. A harczon kívüli tevékenység. Az új szabályzatok alapján átdolgozott második kiadás. 56 szöveg közti rajzzal. (Pallas. N.8r. IV, 165 l. ára 1 frt 80 kr.)

Horváth Jenő. Zrinyi Miklós a költő és hadvezér hadtudományi munkái. A magyar tud. Akadémia megbízásából sajtó alá rendezte, bevezetéssel és magyarázó jegyzetekkel ellátta. (Akadémia. 8r. 403 l. Zrinyi M. arczképével, ára ?)

Horváth Jeromos. Adatok az éti csiga (Helix pomatia L.) idegrendszerének boncz- és szövettani szerkezetéhez. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 32 l. egy tábla rajzzal, ára ?)

Horváth József. A debreczeni Magyar Grammatica. (Vácz. 8r. 69 l. ára ?)

Horváth Ödön. Dolgozatok a jogi oktatásügy köréből. (Eperjes. Kósch Árpád nyomdája. 8r. 67 l. ára 60 kr.)

Horváth Ödön. A vallásszabadság kérdéséhez. (Debreczen. Kutasi Imre nyomdája. 8r. 45 l. ára 60 kr.)

Horváth Ödön. Az 1889. XXVI. t.-cz. («Az 1883. I t.-cz. módosításáról, tekintettel a katonai szolgálatot teljesítő joghallgatókra.») Külön lenyomat a Jogtudományi Közlöny 1891. évi 7—9. számaiból. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 23 l. ára ?)

Hová épitsük az új városházát? E kérdésre felel és feleletét a főváros képviselőtestületének becses figyelmébe ajánlja: Névtelen. (Lampel Róbert. 4r. 12 l. és 4 tábla, ára 30 kr.)

Hoványi. Könyvnélküli katekizmus katholikus lelkészek használatára. Mai helyesirás szerint leirta és 327 példával bővítve kiadta Huszár Károly. Első kiadás. (Székesfehérvár. Klökner Péter. 16r. 274 l. ára 1 frt 20 kr.)

Höcker Oszkár. Isten nem hagyja el az övéit! Elbeszélés az ifjuság számára. Fordította Barabás József. Négy aczélmetszettel. (Lampel Róbert. 16r. 154 l. ára 50 kr.)

Höhnel Lajos. A Rudolf és Stefánia tavakhoz. Teleki Sámuel gróf felfedező útja Keletafrika egyenlítői vidékein 1887—1888-ban. Számos képpel. 1—6. füz. (Ráth Mór. 8r. 1—192 l. ára füzetenkint 30 kr.)

Hrebaly Emil. Tanulmány a takarmányneműek mesterséges eltartásáról. Tanuló és gyakorló gazdák, valamint gazda-közönség számára. A szövegbe nyomott 6 ábrával. (Kassa. Koczányi és Vitéz. 8r. ára 80 kr.)

Hubay Jenő. Alienor. Dalmű 4 felvonás és egy «Epilog»-ban. Váradi Antal dr. (A m. kir. operaház könyvtára. 43. sz. Pfeifer Ferdinád. 8r. 57 l. ára 40 kr.)

Hunfalvy-Album. Hunfalvy Pál félszázados akadémiai tagsága emlékére kiadják tisztelői (Hunfalvy Pál arczképével). (Hornyánszky Viktor. 8r. XV, 272 l. ára?)

Hunfalvy János és **Schneider János.** Földrajz a polgári leányiskolák II. osztálya számára. A legújabb ministeri tanítási terv nyomán. II. rész. Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália. Második kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 110 l. ára 80 kr.)

Huszár Pál és **Kovács János.** A mi vármegyénk. (Budapesti vasmegyei kör. 8r. 132 l. ára?)

Hutyra Ferencz. Kisérletek a tuberculinnal szarvasmarhákon. Különlenyomat a Veterinarius 1891. évfolyam 4. sz. (Buschmann F. nyomdája. 8r. 19 l. ára?)

Hübner Ágoston. Jézus szentséges szive. Oktató imádságos könyv Jézus szive társulata és az imaapostolkodás számára; mellékletül szűz Mária szeplőtelen szent szíve tiszteletére. Patisz György S. J. nyomán. Az egyházi hatóság jóváhagyásával. (Franklin-társulat. 8r. 511 l. ára?)

Hübner Sándor. A brit birodalmon keresztül. Függelékül a «La France» postahajó égése 1886. decz. 20-án. Számos képpel és térképpel. 1—12. füzet. (Ráth Mór. 8r. 1—354 l. füzetje 30 kr.)

Ihász Gábor magyar nyelvtana a középiskolák használatára. Átdolgozta Barbarics Róbert. Huszonharmadik kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 252 l. ára 1 frt.)

Illem. A jó társaság szabályai, utmutató a művelt társas életben. Irta egy nagyvilági hölgy. Negyedik tetemesen bővített kiadás. (Athenaeum. 8r. 259 l. ára 1 frt 50 kr.)

Illés Károly. Az önbiráskodás. Különlenyomat a jogtudományi közlönyből. (Singer és Wolfner. 8r. 20 l. ára 20 kr.)

Illés Károly. A szabadságbüntetés reformja különös tekintettel a feltételes itéletekre. Felolvastatott a magyar jogászegyletben, 1890. október 18. (Singer és Wolfner. 8r. 22 l. ára 20 kr.)

Illés Károly. A szabadságbüntetés reformja, különös tekintettel a feltételes itéletekre. (Magyar jogászegyleti értekezések. 53. szám. Franklin-társ. 8r. 22 l. ára 20 kr.)

Ima, Egyázi, és énektár. (Esztergom. Laiszky János nyomdája. 8r. 192 l. ára?)

Imádság, Reggeli és esteli, mely Klobusiczky Péter kalocsai érsek udvarában naponkint végeztetett. (Kalocsa. Malatin Antal nyomdája. 8r. 48 l. ára?)

Imádságok a Mária-intézet növendékei használatára. (Rózsa K. és neje nyomdája. 8r. 24 l. ára?)

Imák, fohászok és függelék az ev. ref. népiskolák használatára. Kiadta a mezőföldi egyházmegye. VI. kiadás. (Székesfehérvár. K.8r. 32 l. ára 10 kr.)

Imling Konrád. A végrehajtási törvény (1881. évi 60. t.-cz.) magyarázata. 2. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. XX, 516 l. ára 4 frt 50 kr.)

Imre Sándor. A magyar nyelv és nyelvtudomány rövid története. I. kötet. A magyar nyelv ó- és középkora. (Hornyánszky V. 8r. 336 l. ára?

Imreh Sándor (szakértői véleménye a marosvásárhelyi kereskedelmi és iparkamarához a könyvnyomdai s hasonló iparosok képesítése ügyében.) (Marosvásárhely. Ev. ref. kollegium nyomdája. 2r. 3 l. ára?)

Imrik Cornélia. Tátrafüredi emlék. Gyorspolka. Zongorára. (Nagyvárad. Kutasi D. 4r. 5 l. ára 1 frt.)

Imrik Cornélia. Magyar népdalok. Zongorára. (Nagyvárad. Kutasi D. 4r. 6 l. ára 1 frt.)

Indokolás a «közigazgatás és az önkormányzat rendezéséről a vármegyékben» cz. törvényjavaslathoz. (M. kir. államnyomda. 4r. 51, LXIII l. ára?)

Indokolás a közigazgatás és az önkormányzat rendezéséről a vármegyékben című törvényjavaslathoz. (Athenaeum részvénytársaság. 8r. 100 l. ára 30 kr.)

Iratok, Vallásos, magyar nyelven. 23. 26. szám. (Lásd: Fa István, Szász Károly.)

Irma néni. Gyermekek mulatsága. 20 szines képpel. (Bécs. Deubler József. 4r. ára 1 frt 30 kr.)

Irma néni. Kedvenczem szép képes könyve. Sok szines képpel. (Bécs. Deubler József. 4r. ára 1 frt.)

Irományai, Az 1892. márczius havára összehivott Valuta-enquête. I—II. A nevezetesebb külföldi államok valutaügyének és jegybank rendszerének leirása és az azokra vonatkozó legfontosabb törvények. Kiadja a magyar kir. pénzügyminiszterium. (M. kir. államnyomda. 4r. 228, 189 l. ára?)

Ismertetése, Az aszódi kir. javító-intézet. Közzéteszi a m. kir. igazságügyminiszterium. (Neuwald Illés nyomdája. 8r. 28 l. egy rajzzal, ára?)

Ismertetése, A kolozsvári kir. javító-intézet. Közzéteszi a magy. kir. igazságügyminiszterium. (Neuwald Illés nyomdája. 8r. 19 l. egy rajzzal, ára?)

Jablonowski József. A magyar közoktatás jelene és az egységes középiskola. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 98 l. ára 1 frt.)

Jakab Elek. Emlékbeszéd báró Orbán Balázs felett. (Athenaeum. 8r. 58 l. ára?)

Jakab Ödön. Nyár. Költemények. (Franklin-társulat. K.8r. 189 l. ára 1 frt 40 kr.)

Jaksch Rezső. A belső bajok klinikai kórisméje bakteriologiai vegyi és mikroskopiai vizsgálati módszerek segélyével. Fordította Juba Adolf, átvizsgálta Hőgyes Endre. (A m. orvosi könyvkiadó-társ. könyvtára. 63. kötet. Társulat. 8r. 426 l. 125 fametszettel, ára?)

James György. Robin Hood. Ford. Petőfi Sándor. 3-ik kiadás. (Ráth Mór. 8r. 230 l. ára 1 frt 40 kr.)

Jancsó Benedek. Magyar irodalmi olvasmányok a görög nyelv pótlásául a gymnasium VI. osztálya számára. (Lampel Róbert. N.8r. 228 l. ára 1 frt 80 kr.)

Jancsó Benedek. Középiskoláink reformja. Paedagogiai tanulmány. (Lampel Róbert. 8r. 135 l. ára 1 frt.)

Janet Paul. A politikai tudomány története az erkölcstanhoz való viszonyában. Fordította Lőrincz Béla. I. (Akadémia. 8r. VI, 608 l. ára ?)

Janka Sándor válogatott művei két kötetben. I. Elbeszélések. II. Szinmű s kisebb költemények. (Munkács. Farkas Kálmán. 8r. 166, 185 l. A két kötet ára 2 frt.)

Jankó János. Stanley utazása, kalandjai és felfedezései Afrikában. Stanley eredeti művei alapján, Burdo életrajzi vázlatának felhasználásával. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 281 l. ára 2 frt.)

Jankó János. Magyarország hegyvidékeinek csoportosítása. A magyar földrajzi intézet megbizásából. Térkép melléklettel. (Lampel Róbert. N.8r. 55 l. ára 80 kr.)

Jattka Ferencz. Burgonya termesztése a mai okszerű alapon. (Magyar-Óvár. Czéh Lajos nyomdája. 8r. 204 l. 17 rajzzal, ára 1 frt 30 kr.)

Javadalmazása, A vármegyei tisztviselők jelenlegi. (Magyar kir. államnyomda. 4r. 29 l. ára ?)

Javaslata, A budapesti ügyvédi kamara által kiküldött bizottság, a büntető-törvénykönyv módosítása tárgyában. (Rózsa Kálmán és neje nyomd. 8r. 62 l. ára ?)

Jäger H. A kertészet általános kézikönyve. Utasítás a kertészet minden ágában az összes konyhakerti termények, gyümölcsfajok, a legszebb kerti, üvegházi és szobai virágok tenyésztésére, valamint kertek berendezésére vonatkozólag. Kertészek, kertkedvelők és mezőgazdák számára. A 4. bővített kiadás után fordította és a hazai viszonyokra alkalmazta Benes János. 2-ik magyar kiadás. 253 fametszvénnyel. (Athenaeum. 8r. XIV, 692 l. ára 4 frt.)

Jegyzék serdülő leányok olvasmányairól. Összeállította a Mária-Dorothea-egyesület tanítónői szakosztálya. (Méhner Vilmos. 8r. 72 l. ára 40 kr.)

Jékey Aladár költeményei. 1879—1889. (Kolozsvár. Márton Kálmán. 16r. 152 l. ára 1 frt 20 kr.)

Jegyzőkönyv a brassói ág. hitv. ev. magyar egyházmegye 1891. évi július 26. Bácsfaluban tartott közgyűléséről. (Brassó. Alexi nyomdája. 2r. 19 l. ára ?)

Jegyzőkönyv a brassói ág. hitv. ev. magyar egyházmegye 1891. évi október 11-én Brassóban tartott közgyűléséről. (Brassó. Alexi nyomdája. 2r. 5 l. ára ?)

Jegyzőkönyv a miskolczi kereskedelmi és iparkamara 1891. évi márczius 24., április 28. tartott üléséről. (Miskolcz. Forster Rezső könyvnyomd. 8r. 13—54 l. ára ?)

Jegyzőkönyv a Pozsony-kerületi kereskedelmi és iparkamarának 1891. évi február 4., márczius 16., május 1., november 12. tartott üléséről. Protokoll über die Verhandlungen der am 4. Februar, 16. März, 1. Mai, 12. Nov. abgehaltenen Sitzung. (Pozsony. Stampfel, Eder és társa nyomdája. 8r. 25, 51, 9, 20 l. ára ?)

Jegyzőkönyv a soproni kerületi kereskedelmi és iparkamarának 1891. évi május 14., október 1. és november 12. tartott üléséről. Protokoll der Sitzung der ödenburger Distriktual-Handels- und Gewerbekammer. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 135—197, 249—375 l. ára ?)

Jegyzőkönyv, Az erdélyi ev. ref. egyházkerület Kolozsvártt 1891. évi szeptember 26—29. napjain tartott közgyűlésének. Szerkesztette Szász Gerő. (Kolozsvár. «Közművelődés»-részvénynyomda. 8r. 144 l. ára 90 kr.)

Jegyzőkönyv. Felvétetett 1891. évi ápr. 11. Sárváron. Protokoll etc. Tárgy. A sárvárpozsonyi vasut sárvár-mosoni illetve porgácz-répczelaki vonalának közigazgatási bejárása. (Pozsony. Stampfer, Eder és társa nyomd. 2r. 61 l. ára?)

Jegyzőkönyv. Felvétetett Debreczenben 1891. évi május hó 13. és julius 6-ik és október hó 13-ik napján az «Alsószabolcsi tiszai ármentesítő-társulat» rendes és rendkivüli közgyűléséről. (Debreczen. Város nyomdája. 2r. 17, 3, 14 l. ára?)

Jegyzőkönyv. Felvétetett Nyitrán a városi jogi és pénzügyi bizottságoknak 1891. évi augusztus 23—24. 29. és szeptember 14. napjain megtartott közös ülésekor. Tárgy: a városi önkormányzati szabályrendelet módosítása. (Nyitra. Neugebauer Nándor nyomdája. 2r. 39 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A bánáti ágostai hitv. ev. egyházmegye 1891-ki szeptember 25—26. napjain Temesvárott megtartott rendes közgyűléseinek és az 1890. november 3. napján Lajosfalván megtartott rendkivüli közgyűlésének. (Temesvár. Steger Ernő könyvnyomdája. 8r. 46 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A bányai ág. hitv. ev. egyházkerület augusztus 19., 20. és 21. napjain Budapesten tartott közgyűlésének. (Hornyánszky Viktor nyomd. 8r. 119 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A budapesti ág. hitv. ev. esperesség 1891. október 8. tartott közgyűlésének. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 2r. 7 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A debreczeni ref. egyházmegye 1891. április 7-én és augusztus 25-én Debreczenben tartott közgyűlésének. (Debreczen. Városi nyomda. 8r. 36, 74 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A debreczeni kereskedelmi és iparkamara 1891. évi május 27-én és november 14-én tartott rendes közgyűlésének. (Debreczen. A város könyvnyomdája. 8r. 49, 37 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A dunamelléki ev. ref. egyházkerület 1890. okt. 25-én s következő napjain Budapesten tartott köz- és törvényszéki gyűlésének. Kiadta Szilády Áron. (Pallas részv.-társ. nyomdája. 8r. 273 l. ára 80 kr.)

Jegyzőkönyve, A dunamelléki ev. ref. egyházkerület 1891. szeptember 26-ik s következő napjain Budapesten tartott közgyűlésének. Kiadja Szilády Áron. (Pallas részvénytárs. nyomdája. 8r. 339 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A dunántuli ág. hitv. evang. egyházkerület 1891. évi augusztus 12—13. napjain Pápán tartott közgyűlésének. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. N.8r. 74 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A fehérkomáromi ág. hitv. ev. egyházmegye 1891-ik évi június 25-én Székesfehérvárott tartott közgyűlésének. Sajtó alá rendezte Hering Lajos. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 28 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A magyarhoni ág. hitv. ev. négy egyházkerülete 1891. évi szeptember 23—24. napján tartott egyetemes egyházi közgyűlésének (Hornyánszky Viktor nyomdája. 2r. 32 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A marosvásárhelyi kereskedelmi és iparkamara 1891.

évi deczember 21. tartott ülésének. (Marosvásárhelyi ev. ref. kollegium nyomdája. 8r. 183—201 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A magyarországi ev. ref. egyház egyetemes konventjének. Budapest 1891. április 7—12., július 2—4. és november 5—7. napjain. Kiadta Tóth Sámuel. (Debreczen. Városi könyvnyomda. 8r. 172, 40, 11 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A marosvásárhelyi kereskedelmi és iparkamara 1891. évi február 9. márczius 14., ápr. 25., május 27.. julius 6., augusztus 11., szeptember 12., október 23., november 23. tartott közgyülésének. (Marosvásárhely. Ev. ref. koll. könyvnyomdája. 8r. 1—181 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A nagyszalontai ev. ref. egyházmegye 1891. április 2. és augusztus 17. napján Nagy-Szalontán tartott közgyűlésének és birósági ülésének. Kiadta Balog Ambrus. (Debreczen. Város nyomdája. 8r. 78, 30 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A pécsi kereskedelmi és iparkamara 1891. évi márcz. hó 20-án tartott rendes közgyűlésének. (Pécs. Taizs József nyomdája. 8r. 24—35 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A pestmegyei ágostai hitv. evang. esperesség 1890. deczember 16. és 1891. évi julius 15—16. Budapesten tartott közgyűlésének. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8r. 51 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A sárospataki ev. ref. főiskolai igazgatótanács 1891. január 26—30. napjain tartott ülésének. (Sárospatak. Ev. ref. főiskola nyomdája. 8r. 42 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A solti evang. reform. egyházmegyei tanítói egylet V—VI. rendes közgyűlési, 1890. szeptember 5. 1891. augusztus 5. (Kalocsán. Malatin Antal nyomdája. 8r. 20, 32 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A soproni alsó ág. hitv. ev. egyházmegye 1891-ik évi Junius 29-én Szil-Sárkányban tartott rendes közgyűlésének. (Kapuvár. Buxbaum József nyomdája. 8r. 26 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A szatmári ev. reformált egyházmegye Szatmáron 1891. április 16—17. napjain tartott közgyűlésének. (Szatmár. Nagy Lajos nyomdája. 8r. 46 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület 1890. évi decz. 2. Miskolczon tartott közgyűlésének. Szerkesztette Mitrovics Gyula. (Sárospataki ev. ref. főiskola nyomdája. 8r. 104 l. ára 50 kr.)

Jegyzőkönyve, A vasi közép ág. hitv. ev. egyházmegye 1891. évi Julius 22-én Körmenden tartott közgyűlésének. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 18 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A vasi felső evang. egyházmegye 1891. évi julius 9-én Vas-Körtvélyesen tartott közgyűlésének. Protokoll des Senioral-Conventes etc. (Felső-Eőr. Schodisch Lajos nyomdája. 8r. 33 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, Az alsó baranyabácsi ref. egyházmegye 1891. aug. 12. napján Eszék-Rétfaluban tartott gyűlésének. Kiadta Hetesy Viktor. (Pécs. Taizs József nyomdája. 8r. 88 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, Az alsózempléni ev. ref. egyházmegye 1891. ápr. 2—4. napjain Sárospatakon tartott közgyűlésének. Szerk. Kónya András. (Sárospataki ev. ref. főiskola nyomdája. 8r. 51 l. ára 35 kr.)

Jegyzőkönyve. Az alsószabolcs-hajduvidéki ev. ref. egyházmegye 1891.

ausgusztus 21-én Debreczenben tartott közgyűlésének. (Debreczen. Városi könyvnyomda. 8r. 43 l. ára ?)

Jegyzőkönyve az 1891. évi junius 1—2. Újvidéken tartott bácsszerémi ág. hitv. ev. esperességi közgyűlésnek stb. (Újvidék. Pajevits nyomdája. 8r. 34 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, Az ev. ref. tiszántúli egyházkerület 1891. május 21—23. szeptember 24—27. és november 18. napjain Debreczenben tartott I., II. és III. gyűlésének. Kiadta Tóth Sámuel. (Debreczen. Város könyvnyomdája. 8r. 200, 181, 11 l. ára ?)

Jelentés a gyermekvédő egyesület működéséről. Szerkesztették Halász Frigyes, Kanócz István. (Márkus Samu nyomdája. 8r. 48 l. ára ?)

Jelentés az országos letartóztatási intézetek 1890. évi állapotáról. Közzéteszi a magyar kir. igazságügyministerium. (Neuwald Illés nyomdája. 8r. 93 l. 10 rajztáblával, ára ?)

Jelentés a magyar kir. technologiai iparmúzeum 1890/91. évi működéséről. Szerkesztették Táborsky Ottó és Hegedűs Károly. (Franklin társulat nyomdája. 8r. 29 l. ára ?)

Jelentés a soproni háziipar-egyesületnek 1890. évi működéséről. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 12 l. ára ?)

Jelentés az 1890/91. évi működésről. A felvidéki magyar közművelődési egyesületnek Rózsahegyen 1891. évi augusztus 10. tartott közgyűlése elé terjeszté az igazgató választmány. (Nyitra. Huszár István nyomd. 8r. 79 l. ára ?)

Jelentése, A brassói kereskedelmi és iparkamara, kerülete közgazdasági viszonyairól az 1890-ik évben. (Brassó. Kamara. 8r. 87, 11 l. ára ?)

Jelentése, A budapesti kereskedelmi és iparkamara, a keresk. magyar k. ministerhez a kamarai kerület keresk. viszonyairól az 1890-dik évben. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4r. 137 l. ára ?)

Jelentése, A budapesti korcsolyázóegylet évi. Az 1890/91. évről. (Fanda József. 8r. 81 s egy táblázat, ára ?)

Jelentése, A debreczeni kereskedelmi és iparkamara, a keresk. m. kir. ministerhez a kamarai kerület keresk. viszonyairól 1890. évben. (Debreczen. Város nyomdája. 8r. 168 l. ára ?)

Jelentése, A m. kir. földtani intézetnek, 1890. évről. Egy kőnyomatú táblával. (Kilián Frigyes. N.8r. 163 l. ára 1 frt.)

Jelentése, A pozsonyi kereskedelmi és iparkamara, tevékenysége és kerületének gazdasági viszonyairól az 1890. évben. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai nyomdája. 8r. 165 l. ára ?)

Jelentése, Az állat- és növényhonosító társaság évi, 1890. évről. (Fanda József nyomdája. 8r. 22 l. ára ?)

Jelentése, Az országos magyar gazdasági egyesület igazgató-választmányának az egyesület 1891. évi május 10. tartandó közgyűlés elé terjesztett. (Brózsa Ottó nyomdája. 8r. 74 l. ára ?)

Jelentése, A kereskedelemügyi ministernek 1890. évi működéséről a törvényhozás elé terjesztett. (Pesti könyvnyomda-részv.-társ. 4r. 952 l. ára ?)

Jelentése, A kolozsvári kereskedelmi és iparkamara, kerülete köz-

gazdasági viszonyairól az 1890. évben. (Kolozsvári kereskedelmi és iparkamara. 8r. 182, 87 l. ára ?)

Jelentése, A miskolczi kereskedelmi és iparkamara, a keresk. m. k. ministerhez Borsod és Gömör-Kishont vármegyék közgazdasági viszonyairól az 1890-ik évben. (Miskolcz. Keresk. kamara. 8r. 100 l. ára ?)

Jelentése, A magyar országos tűzoltószövetség központi választmányának, az 1889. aug. 18-tól 1891. aug. 13-ig terjedő működéséről. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 35 l. ára ?)

Jelentése. A magyar szent korona országai Vörös-kereszt egyletének 1890. évi. (Pesti Lloydtársulat nyomdája. 8r. 99 l. ára ?)

Jelentése, A pécsi kereskedelmi és iparkamarának, a kerületét képező Baranya-, Somogy- és Tolnamegyének továbbá Pécs szab. kir. városnak általános gazdasági, kereskedelmi, ipari és forgalmi viszonyairól az 1890-ik évben. (Pécs. Taizs József könyvnyomdája. 8r. 118 l. ára ?)

Jelentése, A vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministernek a közoktatás állapotáról szóló és az országgyűlés elé terjesztett XX. II. kötet, a középiskolákról, a felsőbb tanintézetekről, a szakiskolákról és közművelődési intézetekről. (Egyetemi nyomda. 4r. 442 l. ára ?)

Jelentése, Debreczen szab. kir. város polgármesterének évi, az 1890. évről. (Debreczen. Városi könyvnyomda. 8r. 88 l. ára ?)

Jelentése és **számadása**, Az országos magyar iskola egyesület felügyelő bizottságának, az egyesület működéséről az 1891. évben. (Wodianer F. és fiai. 8r. 109 l. ára ?)

Jephson Mounteney A. J. A legsötétebb Afrikában. Emin basa és a zendülés Equatoriában. Kilencz havi élmények és fogság az utolsó Szudani tartományban. Stanley H. M. közreműködésével. Számos képpel és térképpel. 1—19. füzet. (Ráth Mór. 8r. 612 l. Egy füzet ára 30 kr.)

Jephson Mounteney A. J. A legsötétebb Afrikában. Emin pasa és a zendülés Equatoriában. Stanley H. M. közreműködésével. Angol eredetiből fordított magyar kiadás. (Ráth Mór. 8r. XVI, 634 l. 44 fametszettel, ára 6 frt 30 kr.)

Jókai Mór. A debreczeni lunatikus. Elbeszélés. 2-ik kiadás. (Jókai Mór munkái. Népszerű kiadás. 132. füzet. Franklin-társulat. 16r. 110 l. ára 40 kr.)

Jókai Mór. Egy ember, a ki mindent tud. Egy darab regény. 2-ik kiadás. (Jókai Mór munkái. Népszerű kiadás. 133—134. füzet. 16r. 178 l. ára 40 kr.)

Jókai Mór. A kétszarvú ember. Historiai beszély. Az egyiptusi rózsa. 5. kiadás. (Franklin társ. nyomdája. 8r. 228 l. ára 80 kr.)

Jókai Mór. Egy ember a ki mindent tud. Egy darab regény. II. kiadás. (Franklintársulat. 8r. 178 l. ára 80 kr.)

Jókai Mór munkái. 135—136. füzet. Népszerű kiadás. Asszonyt kisér, istent kisért. Regény. II. kiadás. (Franklintársulat. 8r. 202 l. ára 80 kr.)

Jókai Mór. Gróf Benyovszky Móricz életrajza. Képekkel, térképekkel. autographokkal stb. Második kiadás. 2 köt. (Ráth Mór. N8r. 413, 310, LIX l. A két kötet ára 7 frt.)

Jókai Mór. Napra forgók. Ujabb elbeszélések. 2 kötet. (Révai testvérek. 8r. 196, 186 l. ára 3 frt.)

Jókai Mór. Nincsen ördög. Regény 2 kötetben. (Légrády testvérek. 8r. 178, 212 l. ára 2 frt.)

Jókai Mór munkái. Török világ Magyarországon. Történeti regény. 6. kiadás. (Franklintársulat. 8r. 524 l. ára 2 frt.)

Jókai Mór munkái. Népsz. kiadás. Az uj földes úr. 5. kiadás. (Franklintársulat nyomdája. 8r. 422 l. ára 1 frt 60 kr.)

Jókai Mór. Páter Péter. Regény. Második kiadás. (Révai testvérek. 8r. 246 l. ára 1 frt.)

Jósika Miklós regényei. II. Rákóczi Ferencz. 3. kiadás. 1—4. kötet. (Franklintársulat. 8r. 340, 349, 343, 368 l. ára 4 frt.)

Jósika Miklós regényei. Az utolsó Bátori. 7. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 655 l. ára 1 frt 50 kr.)

Jósika Miklós regényei. 85. 86. füzet. Uj olcsó kiadás. A végváriak. Regény Bethlen Gábor fejedelem korából. 2-ik kiadás. (Franklintársulat. 16r. 370 l. Egy füzet ára 50 kr.)

Junker László. Nagy Károly birodalma és intézkedései. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8r. 52 l. ára ?)

Kabos Ede. Harakiri s kisebb vázlatok. (Neumayer Ede nyomdája. 8r. 141 l. ára ?)

Kada Elek, Kárpáti János. A vasutak keletkezése, fejlődése és üzeme. I—VIII. füzet. (Szerzők. 8r. 256 l. ára ?)

Kádár Kálmán. A budapesti kereskedő ifjak társulatának huszonötéves története. 2. kiadás. (Pesti könyvnyomda részvény-társulat. 8r. 270 l. ára 1 frt.)

Kahn József. Budapesti útmutató. Emlék a főváros látógatóinak. «An illustrated Guide of Budapest» című angol munkája után fordította Arany Gyula. (Hornyánszky Viktor könyvkereskedése. 8r. 112 l. számos képpel, ára 1 frt.)

Kakujay Károly. Magyar nyelvgyakorló és olvasókönyv elemi népiskolák számára. Második évf. (Dobrowsky és Franke. 8r. 100 l. ára 30 kr.)

Kakuk-óra, A —. Egy lyukas hatos története és egyéb elbeszélések. Számos képpel. (Forgó bácsi könyvtára. II. kötet. Eggenberger-féle könyvkereskedés. K. 8r. 124 l. ára 80 kr.)

Kalauz a csákányi elemi népiskolai tanulók s a halogyi hivek használatára. Összeállították Nagy Károly és Nagy Béla István. (Szombathely. Özvegy Seiler Henrikné nyomdája. 8r. 124 l. ára 30 kr.)

Kalauz, Budapesti. A főváros és környékének leirása. Számos ábrával és a főváros szines térképével. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 16r. XV, 128 l. ára 60 kr.)

Káldi válogatott egyházi beszédei. Bevezetéssel és szótárral. Szerkesztette Bellaagh Aladár. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 302 l. ára 1 frt.)

Káldi válogatott egyházi beszédei. Bevezetéssel és szótárral. Szerk. Bellaágh Aladár. (Jeles irók iskolai tára. XXXVIII. köt. Franklin-társulat. 8r. 302 l. ára 1 frt.)

Káldi Gyula. Eredeti duhaj nóták. Énekhangra és zongorára alkalmazva. (Rózsavölgyi és Társa. 4r. 8 l. ára 1 frt.)

Káldi Gyula. Két népdal. 1. «Sirassatok, ha meghalok.» 2. «Busan szól a kalocsai nagy harang.» Énekhangra és zongorára. (Rózsavölgyi és Társa. 4r. 7 l. ára 80 kr.)

Kálmány Lajos. Szeged népe. Szeged vidéke, népköltése. III. kötet. (Aigner Lajos. 8r. 322 l. ára 2 frt.)

Kalmár Endre Kovács Pál után. Az úrban elhunyt rendtagok kegyeletes emlékezete az 1889. év novemberétől 1890. év novemberéig. (Idősb Poldini Ede és Társa nyomdája. 2r. 12 l. ára ?)

Kandra Kabos. Aba Samu király. A magy. történelmi társulat 1890. decz. 14-én tartott havi ülésén felolvasva. (Ráth Mór. N.8r. 158 l. ára 1 frt 20 kr.)

Kanyari. Az állatbiztosításról. («Magyar Föld» kiadóhivatala. 8r. 32 l. ára 50 kr.)

Kanyaró Ferencz. Unitáriusok Magyarországon, tekintettel az unitárismus általános történetére. (Kolozsvár. Lehmann Frigyes. N.8r. 229 l. ára 1 frt 60 kr.)

Kapeller Béla. Egy évi önkéntes jelöltek teendői. Utmutatás az egyévi önkéntesi jog érvényesítése körül követendő eljárásra. A véderőről szóló 1889. évi VI. t. cz. s az ennek végrehajtása tárgyában kiadott honvédelmi ministeri utasítás nyomán. (Ifj. Nagel Ottó. N.-8r 43 l. ára 30 kr.)

Karácsonyi János. Szent István király oklevelei és a Szilveszterbulla. Diplomatikai tanulmány. (Magyar t. Akadémia. 8r. 223 l. ára 2 frt.)

Kardos Albert. A magyar alföld közművelődésért. (Lampel Róbert. 8r. 8 l. ára 10 kr.)

Kardos Ignácz. Földrajzi előfogalmak és Ungvármegye földrajza népiskolák III. oszt. számára. 3. kiadás. (Ungvár. Szerző. 8r. 27 l. ára 14 kr.)

Özv. gróf **Károlyi Alajosnénak** és örököseinek összes birtokaiban megállapított tiszti és számviteli rendszabályok. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 2r. 82 l. ára?)

Kassay Adolf. A földbirtokosok kézikönyve. Összes birtokjogi viszonyaikra. A mezei gazdászatra és jogi szükségleteire vonatkozó legújabb törvények, ministeri rendeletek s legf. törvényszéki és pénzügyi közigazgatás, birósági döntvények gyűjteménye. Magyarázattal, példákkal s iratmintákkal. Nélkülözhetlen földbirtokosoknak, bérlőknek, mérnököknek, községi előljáróknak, telekkönyvi, erdészeti, rendőri stb. hivatalnokoknak, ügyvédeknek stb. (Lampel Róbert. 8r. 394 l. ára 2 frt 50 kr.)

Kassay Adolf. A zsidó házasságokra a megfelelő rendeletekkel és határozatokkal. Átdolgozta és bővítette Severus. (Robicsek Zsigmond. 8r. 74 l. ára 50 kr.)

Kátay J. Kis társalgó. A mi nem illik. Szabályok a társadalmi ferdeségek elhárítására és a szemek ápolására. Társas zálogjátékok. Virágnyelv. Szerelmi gondolatok vagyis irányadó a nemesebb ízlések elsajátítására. (Robicsek Zsigmond. 32r. 185 l. ára 40 kr.)

Katona Lajos. Német olvasókönyv a gymnasium III. osztálya számára. (Lampel Róbert. 8r. 181 l. ára 1 frt.)

Kaulen Ferencz. Asszyria és Babylonia. A legújabb fölfedezések után.

A 4-ik kiadás után ford. Szabó Árpád. 91 képpel, egy felirati táblával és két térképpel. (Ráth Mór. N.8r. VII, 361 l. ára 3 frt.)

Kaulen Ferencz. Asszyria és Babylonia a legújabb fölfedezések után, fordította Szabó Árpád. (Történeti nép- és földrajzi könyvtár. 38. kötet. Temesvár. Csanádegyházmegyei nyomda. 8r. 361 l. 91 képpel és két térképpel, ára 3 frt 60 kr.)

Kazinczy Ferencz összes művei. III. osztály. Levelezés. II. kötet. 1790—1802. A magyar tud. Akadémia megbízásából közzéteszi Váczy János. (M. Akadémia. 8r. XXXII, 626 l. ára 6 frt.)

Kedves piczikénknek! Képes könyv papiron. (Lauffer Vilmos. 8r. 8 tábla, ára 2 frt.)

Keglevich Béla. A beteg parlament. (Franklin-társulat. 8r. 24 l. ára 20 kr.)

Keglevich István. Műiparunk és a lakberendezések tárlata 1892-ben. («Magyar Szalon.» 8r. 18 l. ára?)

Kelemen János. A tanácsadó kézikönyv. Jövedéki törvények és szabályok gyűjteménye. A törvényeket és szabályokat hivatalos forrás után, a többi részt saját kidolgozása mellett szerkesztette... I. kötet. 2-ik kiadás. (Kassa. Szerző. N.8r. 727, XLI l. ára 4 frt 50 kr.)

Kelemen János. Ugyanaz. II. kötet. 1-sö kiadás. (Kassa. Szerző. N.8r. 1616, XXXIX l. ára 5 frt.)

Kelemen Lajosné és **Zatureczky Berta.** Mikor csend van..... Románcz. Szövegét irta Bartha Imre. «Szovatai bucsudal.» Énekhangra zongora kisérettel. (Sepsi-Sz.-György. Bernstein Mór. 4r. 7 l. ára 1 frt.)

II. Kelemen László. Magyar vagy német szinház? («Magyar Salon» kiadóhivatala. 32 l. ára 20 kr.)

Kemenes Ferencz. Isten és az ember. Fohász a szentháromsághoz. (Veszprém. Kompolthy T. nyomdája. 8r. 339, 201 l. ára?)

Kemény Lajos ifj. A reformáczio Kassán. Oklevéltárral. (Kassa. Mildner Ferencz. 8r. 110 l. ára 1 frt.)

Kempf József. Homeros Iliása az eredeti versmértékben fordítva. (Grill Károly. 8r. 1—16 l. A teljes mű ára 1 frt 40 kr.)

Kempis Tamás négy könyve Krisztus követéséről Pázmány Péter fordítása nyomán kiadja Molnár László. II. kiadás. (Kalocsa. Malatin Antal nyomdája. 8r. 273 l. ára?)

Kennan György. Szibéria. A «Century Magazine»-ben megjelent közlemények nyomán. Ford. Zempléni P. Gyula. (Rubinstein J. 8r. 195, 152 l. ára 1 frt 20 kr.)

Kénosy Béla. Gyászbeszéd Máté Lajos sirjánál a bikafalvi temetőben 1891. évi január 5. napján. (Székelyudvarhely. Becsek Dániel nyomdája. 8r. 7 l. ára?)

Képek az állatországból. Képeskönyv kemény papiron. (Lauffer Vilmos. 8r. ára 80 kr.)

Képeskönyv, Az első, az édes kicsinyek számára. (Bécs. Deubler József. 4r. ára 1 frt.)

Képviselőház irományai. Az 1887. évi szeptember hó 26-ára hirde-

tett országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiadás. XXV—XXIX. kötet. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4r. 407, 407, 400, 388, 411 l. ára?)

Képviselőház Jegyzőkönyve. Az 1887. évi szeptember hó 26-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiadás. IV. kötet. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4r. 373 l. ára?)

Képviselőház Naplója. Az 1887. évi szeptember hó 26-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiadás. Az országgyűlési gyorsiroda közreműködésével szerkesztette Fenyvessy Adolf. XXI—XXVI. kötet. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4r. 435, 413, 375, 405, 461, 533 l. ára?)

Kereskedelmi és iparkamara, Marosvásárhelyi. 1868. évi VI. t.-cz. a kereskedelmi és iparkamarákról. A kamara ügyrendje. (Kamara. 8r. 33 l. ára?)

Kérészi István és **Szinyei Gerzson.** Latin mondattan a gymnasium 3—4. oszt. számára. 6. kiadás. (Gymnasiumi könyvtár. II. kötet. Sárospatak. Főiskola. 8r. 125 l. ára 63 kr.)

Kérészy Barna. Nem Bábel tornyát építettek. Toronyszentelési beszéd az egri ev. ref. egyház tornyának felszentelésekor 1891. szept. 6-án. (Sárospatak. Ev. ref. főiskola nyomdája. 8r. XI l. ára 20 kr.)

Kérvénye, A magyar országgyűlés mélyen tisztelt képviselőházához Debreczen sz. kir. város közönségének, a debreczeni róm. kath. egyház által a város ellen formált kegyúri követelés tárgyában. (Debreczen. Városi könyvnyomda. 2r. 8 l. ára?)

Ifj. **Keszi Pál**. Barátságos beszélgetések az unitárius vallásról. (Kolozsvár. Gámán János örökösei nyomdája. 8r. 56 l. ára 30 kr.)

Kherndl Antal. A lánczhidak merevítő tartóinak grafikai elméletéről. (Értekezések a mathematikai tudományok köréből. XIV. kötet 4. szám. Magyar tud. Akadémia. 8r. 45 l. két rajzlapmelléklettel, ára 50 kr.)

Kimutatása, A Pécsvárosi közkórház 1890. évi beteg- és pénztári forgalmának. Közli Erreth Lajos. (Pécs. Taizs József nyomdája. 8r. 49 l. ára?)

Kimutatása, Magyarország területén az 1891. évben szervezett fedeztetési állomásokon felállított valamint az egyes tenyésztők által kibérelt állami mének. (Rudnyánszky Antonia nyomdája. 4r. 86 l. ára?)

Király János. A pozsonyi nagydunai vám- és révjog története. Levéltári adatok nyomán. Ünnepi iratként kiadja az állandó «I. Ferencz József» hidnak ünnepélyes megnyitása alkalmából: Pozsony Sz. kir. város (Pozsony. Drodtleff Rudolf. 8r. 176 l. ára 2 frt 50 kr.)

Király Károly. Modern polgári iskola. Tanulmány. Az «Országos polgári iskolai tanáregyesület» támogatásával. (Eggenberger-féle könyvkereskedés 8r. 62 l. ára 50 kr.)

Király Pál. Magyar nyelvtan mondattani alapon. Polgári és felsőbb leányiskolák számára. (Méhner Vilmos. 8r. 160 l. ára 80 kr.

Király Pál. Ulpia Trajana Augusta colonia dacica Sarmizegetusa metropolis Dacia fővárosa. Várhely Hunyadmegyében. (Athenaeum részvény társulat. 8r. 178 l. ára 20 kr.)

Király Pál. A markoman háborúk. (Különlenyomat a Századokból. Athenaeum. 8r. 83 l. ára?)

Király Pál. Adalékok Mithra cultusához. (Különlenyomat a Hunyadm. Tört. Társ. Évk. Déva 8r. 35 l. ára ?)

Király Pál. Dacia nyugoti határa s a határvédelem. (Különlenyomat a Századokból. Athenaeum. 8r. 28 l. ára ?)

Király Pál. Publius Aelius Theimes föliratai. (Különlenyomat a Századokból. Athenaeum. 8r. 20 l. ára ?)

Kiss Áron. Magyar gyermekjáték könyv kis gyermekek számára. (Hornyánszky Viktor. 8r. 173 l. ára 1 frt 20 kr.)

Kiss Áron. Magyar gyermekjáték gyüjtemény. (Hornyánszky Viktor. N.8r. VIII, 518 l. ára 3 frt.)

Kiss Áron. Magyar gyermekjáték gyüjteménye. Olcsó kiadás. (Hornyánszky Viktor. 8r. 252 l. 1 frt 20 kr.)

Kiss Áron, Komáromy Lajos, Péterffy Sándor. Olvasókönyv a tanító- és tanítóképző intézetek I. oszt. számára. Második javított kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 276 l. ára 1 frt 20 kr.)

Kiss Áron és **Pósa Lajos.** Apró emberek könyve. 100 képpel. (Singer és Wolfner. 8r. 107 l. ára 50 kr.)

Kiss Áron és **Pósa Lajos.** Apró emberek könyve. (Singer és Wolfner. 4r. 98 l. ára 2 frt.)

Kiss Endre. Lytton. Egy komédiás fiu története. Elbeszélés. (Kis-Várda, Berger Ignácz. 16r. 178 l. ára 50 kr.)

Kiss E. János. Constructiv planimetria reáliskola 3—4. oszt. számára. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 128 l. 18 rajzlappal és 31 ábrával, ára 2 frt 40 kr.)

Kiss József. Tanügyi jelentés Debreczen város 1889—90. iskolai évi népoktatási állapotáról. (Debreczen város nyomdája. 8r. 32 l. egy statistikai táblával, ára ?)

Kis József. Keresztyén hit- és erkölcstan az ev. ref. gymnasiumok 3—4. osztálya számára. (Nagykanizsa. Fischel Fülöp nyomdája. 8r. 134 l. ára 60 kr.

Kiss József ujabb költeményei, 1883—1889. A költő arczképével. (Révai testvérek. 16r. 143 l. ára 2 frt 40 kr.)

Kiss Kálmán. Reform. keresztény vallástudomány. (Hit- és erkölcstan.) Gymnasiumok, tanító- és tanítónőképezdék, polgári iskolák számára. Második átdolgozott kiadás. (Kókai Lajos. 8r. 69 l. ára 60 kr.)

Kiss Kálmán. Mezei gazdaság- és kertészettan vagy a földmivelés, növénytermelés, gazdasági állat-, méh-, selyemhernyótenyésztés, konyha- és gyümölcskertészet, gazd. fatenyésztés, szőlőmivelés, kisgazdaság és kertrendezés szabályainak ismertetése. Harmadik javított kiadás. A szöveg közé nyomott ábrákkal. Tanítóképezdék számára. (Dobrowsky és Franke. 8r. 292 l. ára 1 frt 80 kr.)

Kiss Kálmán. Vízfodrok egy nótárius hullámos életéből. Elbeszélések és költemények. (Szerző. 8r. 88 l. ára ?)

Kisfaludy Sándor. Regék a magyar előidőből. II. kötet. 4. kiadás. (Vasárnapi könyvtár. II. évfolyam. 9. szám. Franklin-társ. 8r. 111 l. ára 20 kr.)

Kivonat az 1877. évi XX. törvényczikkből. A gyámok és gondnokok kötelességei. (Szamosújvár, «Aurora» nyomdája. 8r. 15 l. ára ?)

Kivonatok Hontvármegye jegyzőkönyveiből 1848—1849 és 1861-ről. Kivonta Pongrácz Lajos. II. füzet. (Ipolyság. Neumann J. nyomdája. 8r. 106 l. ára 80 kr.)

Klimó Pál. A gyöngyösi ev. református 1876. évtől helvét és ágostai evang. egyesült protestans egyház történetének vázrajza. (Gyöngyös. Herzog Ernő Ármin nyomdája. 8r. VIII, 54 l. ára ?)

Klingenberg J. Magyar nyelv- és irálytan. Elméleti és gyakorlati kézikönyv. A népiskola V. és VI. osztálya számára. Negyedik, javított kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 176 l. ára 50 kr.)

Kmety Károly. A közigazgatási bíróságok hatáskörének szabályozásáról. (Magyar jogászegyleti értekezések. 62. füzet. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 37 l. ára 20 kr.)

Kmety Károly. A porosz közigazgatási reformról. (Magyar jogászegyleti értekezések. 57. füzet. Franklintársulat nyomdája. 8r. 110 l. ára 50 kr.)

Kneip Sebestyén. Vizkurám, 30 esztendőnél tovább próbálva és irva, a betegségek gyógyítása és az egészség föntartására. Irta és kiadta Huszár Károly. Második bőv. kiadás. (Székesfehérvár. Klökner Péter. 8r. VIII, 478 l. ára 2 frt 50 kr.)

Kneip vizkurája, szükséges tanácsadó mindennemű betegség u. m.: angol betegség, aranyér, álmatlanság, bőrseny, búskomorság, vértolulás, csontszenv, csúz, dyphteritis, delirium tremens, dugulás, erőtlenség, fagydaganat, fehérfolyás, fülfájás-zugás, görvélykór, gyomorhurut, gerinczbaj, holyaghurut, influenza, idegláz, köszvény, légrekedés, mirigydaganatok, magömlés, orbáncz, orrvérzés, rekedtség, szemlob, sorvadás, sérv, üszök, vérköpés, vizeleti nehézségek, vizérdag, vizkórság, zuzódás stb. ellen. A Kneip-féle vízgyógymód alapján irta, Asklepiades II. (Gerő és Kostyál. 8r. 90 l. ára 1 frt.)

Kneipp Sebestyén. Gyermekápolás egészséges és beteg napokban. Javaslatok. Magyarul irta és kiadta Huszár Károly. (Székesfehévár. Klökner Péter. 16r. 227 l. ára 1 frt 20 kr.)

Knorr Alajos. A magyar törvénytár betűrendes tárgymutatója. III. köt. 1886—1890. (Ifj. Nagel Ottó. N.8r. XXIX, 531 l. ára 4 frt.)

Kohaut Rezső, Sajóhelyi Béla, Tiborcz Ida. Gazdaságtan polgári leányiskolák számára. (Lampel Róbert. 8r. 92 l. ára 60 kr.)

Kohn Dávid. A nemzetközi váltók tana. (Révai Leó. 8r. 41 l. ára 40 krajczár.)

Kohn Sámuel. Emlékbeszéd dr. Hirschler Ignácz fölött a pesti izr. hitközség által rendezett gyászünnepély alkalmával 1891 deczember 15-én mondotta: K. S. (Burián Mór. 8r. 7 l. ára ?)

Koleszár Mihály. Válogatott költői olvasmányok a költő rövid életrajzával. A középtanodák, polgári iskolák, valamint egyéb hasonczélú tanintézetek növendékei használatára. Magyarázó jegyzetekkel ellátva. Második javított és bőv. kiadás. (Sopron. Schwarz Károly. 8r. 76 l. ára 1 frt 20 kr.)

Kollerich Pál budapesti lakosnak t. k. törvényszékhez Nagykanizsán

ellenvégirata Sebestyén Lajos nagykanizsai lakos által ellene indított perben. (Márkus Samu nyomdája. 8r. 40 l. ára?)

Komárik István. Gróf Koháry István élete. (Kalocsa. Malatin Antal nyomdája. 8r. 28 l. ára?)

Komáromy András. Liszti László munkái. Életrajzzal bevezette Komáromy András. 3-ik kiadás. (Olcsó könyvtár. 289. sz. Franklin-társulat. 16r. 591 l. ára 1 frt 40 kr.)

Komáromy Lajos. Magyar nyelvtan. Gyakorlati oktatás a helyesbeszéd, helyesirás és fogalmazás elsajátítására. Az elemi népiskolák V. és VI. osztályai és az ismétlő-iskolák számára. (Singer és Wolfner. 8r. 134 l. ára 44 krajczár.)

Kondor Vilmos. Az 1890. évi bécsi ált. gazdasági és erdészeti kiállítás erdészeti csoportja. Különlenyomat az «Erdészeti Lapok» 1891. 1—4. füzetéből. («Országgyűlési Értesítő» nyomdája. 8r. 104 l. ára?)

Koneberg H. A bérmálás szentsége. Kilencz hitelemző tanításban. Magyarítá Farkas Sándor. A «Kath. Hitoktatás» különlenyomata. (Ó-Becse. Löwy Lajos nyomdája. 8r. 28 l. ára?)

Konkoly Miklós. Bevezetés a fotografozásba. Kiadja Calderoni és társa. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 144 l. ára 60 kr.)

Kontúr Béla. Morvaországból. Liljom-hervadás. Rajzok és elbeszélések. (Ifj. Nagel Ottó. K.8r. 172 l. ára 1 frt 10 kr.)

Koós G. Egy pár nem árt kóstolónak se legénynek, se leánynak. Költemények. (Singer és Wolfner. 16r. 32 l. ára 30 kr.)

Koós Gábor. Ne féljetek! nem gyászlepel. Hőn érző sziveket fed el. Költemények. (Lampel Róbert. 16r. 32 l. ára 30 kr.)

Koós Gábor. A kávé történelmi, irodalmi, élettani s vegytani szempontból. Pörkölési terményei chemiai szempontból saját kutatásai nyomán. (Lampel Róbert. 8r. 19 l. ára 15 kr.)

Kormos Alfréd. Budapesti compass. Pénzintézetek és részvénytársaságok évkönyve. 1891. (Ifj. Nagel Ottó. K.8r, XVI, 124, 52 l. ára 2 frt.)

Kornéli Dénes. Medikus keringő. Zongorára. (Kolozsvár. Márton Kálmán. 4r. 11 l. ára 1 frt 20 kr.)

Koroda Pál. Az ostrom. Vígjáték három felvonásban. (Lauffer Vilmos. 16r. 153 l. ára 1 frt.)

Koroda Pál és **Baló Tasziló.** Fehér virágok. Fiatal leányoknak való költemények. (Lauffer Vilmos. 8r. 221 l. ára 1 frt 20 kr.)

Kótai Lajos. Általános földrajz rövid kivonatban, 2-ik kiadás. (Szatmár. Litteczky és Reizer. 8r. 47 l. ára 30 kr.)

Kótai Lajos. Magyar nyelvtan elemi iskolák használatára. Harmadik kiadás. (Szatmár. Litteczky és Reizer. 8r. 96 l. ára 30 kr.)

Kovács János. A csillagászati földrajz elemei. A polgári és felsőbb leányiskolák IV. osztálya számára. A szöveg közé nyomott 26 rajzzal, egy czímképpel és egy szines táblával. (Méhner Vilmos. 8r. 66 l. ára 50 kr.)

Kovács János. Rövid fizika polgári és felsőbb leányiskolák IV. oszt. számára. (Méhner Vilmos. 8r. 128 l. ára?)

Kovács Lajos. Számtani gyakorlókönyv. IV. füzet, elemi negyedik osztály számára. 4. kiadás. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8r. 32 l. ára 10 kr.)

Kovácsy Sándor. Bibliai vallástan. 2. kiadás. (Gymnasiumi könyvtár. XVII. kötet Sárospatak. Ev. ref. főiskola nyomdája. 8r. 104 l. ára 70 kr.)

Kovásznay Zsigmond. Választervezet. Felirata a baromfitenyésztő egyesületnek a földmivelési m. k. miniszterhez a baromfitenyésztés érdekében. (Buschmann J. nyomdája. 2r. 9 l. ára ?)

Kováts Kálmán. Az ösvény-abádi tiszaszabályozási társulat (most öblözet) multja, jelene és jövője. (Karczag. Sződi S. 8r. 32 l. ára 30 kr.)

Kováts S. János. A könyvnyomtatás története Vasmegyében. (Szombathely. Bertalanffy József nyomdája. 8r. 79 l. ára ?)

Kozáry József. Magyar nyelvtan katekizmus alakjában, vagyis: a közép- és polgári iskolák I. és II. osztályának magyar nyelvi tananyaga kérdések és feleletekben földolgozva. (Nagy-Kanizsa. Fischel Fülöp. 8r. 89 l. ára 36 kr.)

Kozma Andor. Fehér kereszt. (Nagel István nyomdája. 8r. 5 l. ára ?)

Kozma Gyula. Iskolai atlasz. Polgári fiu- és felsőbb leányiskolák számára, kiváló tekintettel a természeti viszonyokra. Harminczegy fő- és tizenhárom melléktérkép, 26 szinezett lapon. Hetedik jav. és bőv. kiadás. (Dobrowsky és Franke. 4r. ára 60 kr.)

Kozma Gyula. Földrajz a polgári fiu-iskolák. I. oszt. számára. A legujabb tanítási terv alapján. I. rész. A szöveg közé nyomott 32 térképpel és számos egyéb ábrával. Ötödik jav. kiad. (Eggenbergerféle könyvkereskedés. K.8r. 132 l. ára 80 kr.)

Kozma Gyula. Földrajz a polgári fiuiskolák II. oszt. számára. II. rész: Európa és Ázsia, az osztrák-magyar monarchia kivételével. A szöveg köze nyomott 32 térképpel és számos egyéb ábrával. Negyedik jav. kiadás. (Eggenbergerféle könyvkereskedés. K.8r. 114 l. ára 70 kr.)

Kozma Gyula. Leányiskolai földrajz polgári és felsőbb leányiskolák számára. II. rész. 3. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés kiadása. 8r. 113 l. ára 70 kr.)

Költők, Orosz. Fordította Szabó Endre. (Szépirodalmi könyvtár. II. évf. 6. köt. Deutsch Zsigmond és társa. 8r. 130 l. ára 1 frt.)

Költségvetés, Állami, a magyar korona országai részére az 1892. évre. 1—19. füzet. (Magyar kir. államnyomda. 4r. 30, 113, 39, 248, 80, 52, 56, 146, 72, 166, 148, 105, 163, 89, 56, 73, 161, 21, 8 l. ára ?)

Költők lugasa. Az ujabbkori magyar költészet termékeinek képekkel diszített gyűjteménye. A rajzokat metszette Morelli Gusztáv. (Méhner Vilmos. 8r. 319 l. ára 2 frt 40 kr.)

Könnye Nándor Franczia-magyar és magyar-franczia zsebszótár. (Nagyvárad. Ifj. Berger Sámuel. 16r. 423, 334 l. ára 1 frt 80 kr.

Könnye Nándor. Két szótárkritika. I. Ballagi szótára. Könnye szótára. II. Fordítói birálat. (Nagyvárad. Ifj. Berger S. nyomdája. 8r. 27 l. ára ?)

Könyv, Magyar-német olvasó és nyelvgyakorló. A magyar és német tannyelvű népiskolák II. oszt. számára. Szerkesztette több tanférfiu. (Pozsony. 8r. VIII, 130 l. ára 45 kr.)

Könyvkiadó vállalata, Az erdélyi gazdasági egylet irodalmi szak-

osztályának. III. évfolyam. 4. füzet, IV. évf. 1—4. füzet. (L. Ritter Gusztáv, Gáspár József, Cserháti Sándor, Czájlik István, Vörös Sándor.)

Könyvkiadványai, A tiszántuli ev. ref. egyházkerület népiskolai, IX. Magyar ábécze és olvasókönyv az elemi iskola I. oszt. számára, szerkesztette Dóczy Gedeon. 5. kiadás. Pályadijat nyert mű. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 128 l. ára 20 kr.)

Könyvtár, Falusi, Kiadja a Franklin-társulat. 40—43. kötet. (Pali bácsi, Mika Károly).

Könyvtár, Gimnasiumi. Kiadja a «Sárospataki irodalmi kör.» V., X., XVII. kötet. (L. Buza János, Kovácsy Sándor, Molnár Lajos.)

Könyvtár, Ifjusági. I. füz. (L. Conscience Henrik.)

Könyvtár, Egyetemes. Szerkeszti Ferenczy József. 47. füz. (L. Beniczkyné Bajza Lenke.)

Könyvtár, Történelmi. Kiadja a Franklin-társulat. 4. 59. füzet. (Lásd Áldor Imre.)

Könyvtár, Vasárnapi. Kiadja a Franklin-társulat. Szerkeszti Hajnik Károly. II. évf. 9. füzet. III. évf. 6—7. füzet. (L. Kisfaludy Sándor, Goldsmith Olivér.)

Könyvtár, Ifjusági és nép—. 1—2. 7. szám. Szerkeszti Bánfi János. (L. Bánfi János).

Könyvtár, Olcsó. Szerkeszti Gyulai Pál. Kiadja a Franklin-társulat. 277, 279—280, 284—294. (L. Gyulai Pál, Csiky Gergely, Szász Károly, Aristoteles, Sophokles, Komáromy András, Szamota István, Augier Emil, Id. Dumas S., Csiky Gergely, Lavisse Ernő.)

Könyvtár, Népiskolai. IX. kötet. (L. Nagy Sándor.)

Könyvtár, Szépirodalmi. Kiadja a «Műbarátok köre». I. évfolyam. VIII—XII. köt. II. évf. I—VI. köt. (L. Kúnos Ignácz, Rákosi Viktor, Abonyi Árpád, Bartók Lajos, Bársony István, Szalóczy Bertalan, Reiner Bertalan, Dóczi Lajos, Endrődi Sándor, Rákosi Viktor, Orosz költők.)

Könyvtár, Történeti-, nép- és földrajzi. Kiadja Szabó Ferencz. 32, 38, 52. kötet. (L. Lázár Gyula, Kaulen Ferencz, Wertner Mór.)

Könyvtára, A nemzeti szinház. 7, 29, 72, 86, 140 füzet. (Lásd Berczik Árpád, Moser, Tóth Ede, Morton Maddison János.)

Könyvtára, A magy. kir. operaház. Kiadja Pfeifer Ferdinand. 1., 38—42. szám. ((K. Lortzing, Geibel, Egressy Benjámin, Fontana Ferdinánd, Targioni Tozzetti és Menasci, Roquette Ottó.)

Könyvtára, A magyar nemzet családi. LXXI. LXXII. LXXVI—LXXXI. kötet. (L. Eötvös József, Verne Gyula, Greguss Ágost, Tolsztoj Leó.)

Könyvtára, A m. orvosi könyvkiadó-társ. 63. kötet. (L. Jaksch Rezső.)

Könyvtára, Forgó bácsi. I—V. kötet. (L. Nellike, A kakukóra, Kis mesekönyv, Kis szindarabok, Aesopus.)

Könyvtára, Tanulók. Szerk. Dávid István. Latin és görög classikusok fordítása és magyarázata. 57. 60. füzet. (L. M. Tullius Cicero, Tacitus, Xenophon, Vergilius.)

Köpesdy Sándor. Praeparátió Cicero beszédjeihez Catilina ellen. 1. füzet. (Latin Praeparátiók. XI. füzet. 8r. 1—48 l. ára 30 kr.)

Köppen Fedor. Az Európai haderők ismertetése. 118 legfinomabb kivitelű szinnyomatú képpel és 48 szövegbeli ábrával Knőtel Rikárdtól. Magyarázó szöveggel ifjak és öregek számára. Átdolgozás németből. (Lauffer Vilmos. 4r. 140 l. ára 6 frt.)

Környei János és Gyulay Béla. Gyakorlati irálytan. Különös tekintettel a levélirásra, az előforduló polgári ügyiratokra és a prózai műfajokra. A polgári s felső népiskolák és felsőbb leányiskolák használatára. Hetedik kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 207 l. ára 90 kr.)

Kőrösi József. Statisztika és logika. Egyúttal válasz Jekelfalussy úrnak. (Grill Károly. 8r. 22, 2 l. ára ?)

Kőrösi József. Megyei mongrafiák. Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota XIX. század végén. A magyar tudományos Akadémia nemzetgazdasági és statisztikai bizottság megbizásából I. köt. Kőrösi József: Bevezetés. I. Grünwald Béla: Zólyommegye. II. Szmrecsányi Arisztid: Liptómegye. III. Pisztori Mór: Pozsony városa. IV. Sváby Frigyes: Szepesmegye. V. Kubinyi Miklós ifj.: Árvamegye. (Akadémia. 8r. XXII, 252 l. ára 1 frt. 50 kr.)

Közleményei, A pozsonyi természettudományi és orvosi egyesület. Új folyam. 7. füzet. 1887–1891. Verhandlungen des Vereins für Natur- und Heilkunde zu Pressburg etc. (Pozsony. Egyesület. 8r. 247 l. ára ?)

Közleményei, Az országos magyar képzőművészeti társulat, 1891. évre. 18. szám. (Franklin-társulat nyomdája. 4r. 71 l. rajzokkal, ára ?)

Közleményei, A Haynald-observatorium. V. füzet. 1891. A kalocsai Haynald-observatoriumon eszközölt meteorológiai észleletek 1886. évtől 1888. évig. Kiadja Fényi Gyula. (Kalocsa. Werner Ferencz nyomdája. 8r. 140 l. két lithographiai táblával, ára ?)

Közleményei, A pozsonyi természettudományi és orvosi egyesület. Új folyam. 7. füzet. 1887—1891. Verhandlungen etc. (Pozsony. Egylet. 8r. 247 l. ára?)

Közlemények, Mathematikai és természettudományi, vonatkozólag a hazai viszonyokra. Kiadja a magyar tudományos Akadémia. Szerk. Lengyel Béla. XXIV. kötet. 5—9 szám. (L. Teschler György, Téglás Gábor, Loczka József, Lendl Adolf, Weszelovszky Károly, Méhely Lajos.)

Közlemények, Balneologiai, a Szt.-Lukácsfürdőről. (Fürdőigazgatóság. 8r. 15 l. ára ?)

Közlemények, Irodalomtörténeti. Szerkeszti Ballagi Aladár. I. évfolyam I—IV. (Magyar tudományos Akadémia. 8r. 510 l. egy füzet ára 1 frt 50 kr.)

Közlemények, Mathematikai és természettudományi, vonatkozólag a hazai viszonyokra. Kiadja a magyar tud. Akadémia, szerk. Lengyel Béla. XXIV. kötet. 10. szám. Simonkay Lajos. Növényföldrajzi vonások hazánk flórájának jellemzéséhez. (Akadémia. 8r. 577—629 l. ára 50 kr.)

Közlemények, Nyelvtudományi. Kiadja a magyar tudományos Akadémia. Szerkeszti Budenz József. XXII. kötet 2—4. füzet. (Akadémia. 8r. 81—320 l. egy füzet ára 50 kr.)

Közlemények, Statisztikai, az osztrák-magyar monarchia vasutairól az 1888. üzleti évre. Szerk. és kiadja a cs. kir. kereskedelmi miniszterium statisztikai osztálya Bécsben, az orsz. m. kir. statisztikai hivatal Budapesten. Német-magyar szöveggel. (Orsz. statisztikai hivatal. N.2r. 871 l. ára 6 frt.)

Krafft-Ebing Rikhárd. A törvényszéki elmekórtan tankönyve. Ford. és előszóval ellátta Babarczi Schwarzer Ottó. A m. tud. Akadémia engedélye folytán megjelent második ujra átdolgozott magyar kiadás. (Hornyánszky Viktor. N.8r. XXIV, 485 l. ára 3 frt.)

Krajcsik Soma. A gyermekvédelem Oroszországban. (Magyar jogász-egyleti értekezések 63. füzet. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 22 l. ára 20 kr.)

Králik Emil A szakegyesületek haszna és jelentősége. (Babina Géza. 8r. 20 l. ára 10 kr.)

Kriesch János. A természetrajz elemei. I. köt. Állat- és növénytan. A reáliskola I. oszt. számára. 16-ik kiadás. Átdolgozta Teschler György. (Nagel Bernát. 8r. 162 l. ára 1 frt.)

Kriesch János. II. köt. Állat- és növénytan. A reáliskola II. osztálya számára. (Nagel Bernát 8r. 225 l. ára 1 frt 30 kr.)

Kudora János. Katholikus egyházi szónoklattan példákkal megvilágítva és a szónoklat történelmi vázlatával bővítve. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8r. 197, III l. ára 1 frt. 60 kr.)

Kugler Alajos. A soproni színház története 1841—1891. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 33 l. ára ?)

Kun László. Szilágyi Dezső és jogi reformjaink uj világításban. (Deutsch Zsigmond. N.8r. 38 l. ára 40 kr.)

Kúnos Idnácz. Anatóliai képek. (Szépirodalmi könyvtár. VIII. «Műbarátok köre» 8r. 139 l. ára ?)

Kupa Árpád. Mező-Túr. Ugron Gábor, Ádám Sándor, Tóth Sándor. (Neumayer Ede. 8r. 31 l. ára ?)

Kuttner Sándor. Első oktatás a magyarok történetében tekintettel a világtörténet nevezetesebb eseményeire. Népiskolák V. és VI. osztálya számára. Teljesen átdolgozták Suppan Vilmos és Laukó Albert. XX. Szemlér Mihály rajzaival ellátott kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 98 l. ára 30 kr.)

Kürschner Jakab és Engelmann Pál. A magyarországi szociáldemokráczia 1890. évi deczember 7—8-án Budapesten tartott pártgyűlésének jegyzőkönyve. (Budapesti könyvnyomda- és kiadószövetkezet. 8r. 58 l. ára ?)

Kvacsala János. Bisterfeld János Henrik életrajza. Különlenyomat «Századok» 1891-iki folyamából. (Stampfel Károly. 8r. 66. l. ára 70 kr.)

Lád Károly és **Márki Sándor.** Általános földrajz a polgári fiuiskolák I—III. osztálya számára. (Singer és Wolfner. 8r. 85, 90, 93 l. Egy kötet ára 50 kr.)

Lád Károly és **Oldal János.** Német nyelv- és olvasókönyv szókönyvvel és magyarázó jegyzetekkel polgári fiuiskolák számára. I—II. rész. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 202, 307 l. ára 2 frt 80 kr.)

Lakatos János. Szent keresztút vagyis gyakorlása azon fájdalmas útnak, melyen a halálra ítéltetett istenember az Úr J. Kr. vállain vivén a keresztet, a kalvária hegyére ment és megfeszíttetett, több énekekkel és litániákkal. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 56 l. ára ?)

Lakatos Károly. Vadászati és madarászati emlékeimből. 3 színnyomatú és 13 a szöveg közé nyomott ábrával. (Szeged. Traub B. és társa. N.8r. 315 l. ára 3 frt.)

Lakos Lajos. A nagyváradi kir. ítélőtábla. Hivatalos adatok alapján szerkesztve. (Nagyvárad. Ungár Jenő. 4r. 75 l. ára 1 frt 50 kr.)

Laky Dániel. Természettani és csillagászati földrajz. Középiskolák számára. Valamint tanítóképző-intézetek használatára. A miniszteri tanterv szerint. A könyvhöz mellékelt számos rajzot feltüntető 9 táblával. (Dobrowsky és Franke. 8r. 111 l. ára 1 frt.)

Laky Dániel. Földrajz a népiskolák számára. 6-ik javított kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 56 l. ára 16 kr.)

Landau Alajos és **Wohlrab Flóris.** Rajzoló geometria. Harmadik füzet: Planimetriai szerkesztések. Irta Wohlrab Flóris. A gymnasiumok III. és IV. osztályai számára. A szöveg közé nyomott 122 ábrával s 1 szines rajzlappal. Ötödik kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 145 l. ára 1 frt 40 kr.)

Láng Jágó. Magyar orvostudományi szaklapok a m. n. Múzeum könyvtárában. Különlenyomat a Magyar Könyvszemle 1890. évfolyamából. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 11 l. ára?)

Lantos György. Álom-ébredés. Keringő énekhangra zongorakisérettel. (Sepsi-Sz.-György. Bernstein Mór. 4r. 7 l. ára 1 frt.)

Lányi Bertalan. A bányamívelési jog önállósága szemben a földtulajdonnal. (Magyar jogászegyleti értekezések 64. füz. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 19 l. ára 20 kr.)

Lányi Ernő. Dunántúli bokréta. Eredeti magyar dal zongorára és énekhangra. (Székesfehérvár. Klökner Péter. 4r. 9 l. ára 1 frt 50 kr.)

Lányi Ernő. «Ne sirj, ne sirj Kossuth Lajos.» Énekhangra zongorakisérettel. (Rózsavölgyi és Társa. 4r. 3 l. ára 50 kr.)

Lányi Ernő. 3 eredeti magyar dal. 1. Muzsikálnak. 2. Ennek a kis leánynak nem volt szeretője. 3. Nem kell a szőke énnekem. (Rózsavölgyi és Társa. N.8r. 5, 5, 5 l. Egy-egy szólam 5 kr.)

Lányi Mór. Szenvedélyek. (Arad. Gyulai István nyomdája. 8r. 166 l. ára 1 frt.)

Lasitz Pál. A bélyeg és illetékek iránti törvények és szabályok magyarázata. A hivatalos összeállítás szakaszai és tételeihez. Második bőv. kiadás. (Grill Károly. N.8r. 568 l. ára 3 frt.)

Lassu Lajos. Liturgika vagyis a katholikus egyház isteni tiszteletének magyarázata. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8r. 48 l. ára 10 kr.)

Laucsek Jónás. Egyházi beszéd a Dunántúli ág. hitv. ev. egyházkerületi közgyűlés alkalmával 1891. évi augusztus 12-én Pápán tartott gyámintézeti isteni tiszteleten. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 9 l. ára?)

Lauka Gusztáv. A bölcs titkai. Eredeti regény két részben. (Robicsek Zsigmond. 16r. 208 l. ára 1 frt.)

Lavisse Ernő. Európa politikai történetének átnézete. Franciából fordította Angyal Dávid. (Olcsó könyvtár. 286. sz. Franklin-társulat 16r. 164 l. ára 30 kr.)

Lázár Gyula. Az orosz birodalom történelme. III. köt. Boris Godunowtól egész Nagy Péter czárig 1598—1725. (Ráth Mór. N.8r. 478 l. ára 2 frt 50 kr.)

Lázár Gyula. Az orosz birodalom történelme. 4. kötet. 1725-től a

jelenkorig. (Történeti nép- és földrajzi könyvtár. 32. köt. Temesvár. Csanád-egyházmegyei nyomda. 8r. 606 l. ára 3 frt.)

Léderer A. A jelképzés mint függelék minden neveléstanhoz. Tanférfiak és más természet-barátok számára. (Lampel Róbert. 8r. 32 l. ára 30 kr.)

Lehr Albert és **Riedl Frigyes**. Magyar olvasókönyv. III. kötet. 2. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 215 l. ára 1 frt 20 kr.)

Leirása, A mezőhegyesi magyar kir. állami ménesbirtok rövid, 1890. évben. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 24 l. ára?)

Lendl Adolf. Tanulmány az Epeira cucurbitina Cl., E. alpica L. K. és E. inconspicua E. S. nevű fajokról. Adatok az újabb irányú descedentia-elmélethez. (Mathematikai és természettudományi közlemények. XXIV. köt. 7. szám. Magyar t. Akadémia. 8r. 357—371 l. egy rajzlábbal, ára 25 kr.)

Lengyel Sándor. Szerkesztő és gyakorlati méréstan. A polgári fiúiskolák III. és IV. osztálya számára. A szöveg közé nyomott 252 fametszettel. (Lampel Róbert. 8r. 136 l. ára 80 kr.)

XIII. **Leó** pápa ő szentségének körlevele a munkások helyzetéről. A ftdő esztergomi főegyházmegyei hatóság által jóváhagyott hiteles fordítás. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8r. 48 l. ára 20 kr.)

Lepsényi Miklós. Alkalmi szent beszédek. (Pozsony. Szerző. 8r. 315 l. ára 2 frt.)

Lers Vilmos. A Duna folyóra vonatkozó nemzetközi jogállapot. Díjnyertes pályamű. (Pallas. N. 8r. VII, 253 l. ára 1 frt 80 kr.)

Lévai Dezső. Otthon. Karczolatok. Előszóval ellátta: Rákosi Viktor. (Kilián Frigyes. 8r. 159 l. ára 1 frt 20 kr.)

Liebermann Leó. Azary Ákos emlékezete. (Buschmann F. nyomdája. 8r. 11 l. ára?)

Liebermann Leó. Jegyzetek. Vegytani előadások. Mint kézirat nyomtatva. (Singer és Wolfner. N. 8r. 183 l. ára 2 frt 50 kr.).

Lindau Pál. Lázban. Regény. Németből ford. Tábori Róbert. (Egyetemes regénytár. VI. évf. 17. köt. Singer és Wolfner. 8r. 154 l. ára 50 kr.)

Lindner G. A. Logika vagyis gondolkodástan, fordította Klamarik János. 3. kiadás. (Lauffer Vilmos. 8r. 176 l. ára 1 frt 50 kr.)

Lipcsey Ádám. Árnyék. (Költemények.) (Singer és Wolfner. K. 16r. 112 l. ára 1 frt.)

Livius, Kis, függelékül gnómák, Phaedrus és Ovidius. A gymn. 3—4. oszt. számára. Jegyzetekkel ellátta Polgár György. 2. kiadás. II. füzet. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 191 l. ára 70 kr.)

Titi **Livii** Ab urbe condita liber XXI—XXII. Bevezetésekkel és magyarázatokkal ellátták Bartal Antal és Malmosi Károly. 3. kiadás. Görög és római remekirók iskolai könyvtára. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 155 l. ára 90 kr.)

Loczka József. Ásványelemzések. (Mathematikai és természettudományi közlemények. XXIV. kötet. 6. sz. Magyar tud. Akadémia. 8r. 341—354. l. ára 20 kr.)

Lónyay Jánosné. Töredékek Lónyay Jánosné, Lónyay Florentina emlékirataiból. I. köt. Visszaemlékezések. II. köt. Éjjeli elmélkedések. III. köt.

Gondolatok. IV. köt. Bibliai gondolatok. Vallásos elmélkedések. (Munkács. Farkas Kálmán. 8r. 176, 163, 167, 182 l. az I. II. köt. ára egyenkint 1 frt a III. IV. köt. ára egyenkint 1 frt 25 kr.)

Lortzing. A fegyverkovács. Víg opera 3 felvonásban. Szövegét fordította Radó Antal. (A magy. kir. operaház könyvtára. 40. szám. Pfeifer Ferdinánd. 8r. 77 l. ára 40 kr.)

Lőcsei Emma. Emma néni elbeszélései 6—8 éves gyermekek számára. 6 szinezett képpel Boem Rittától. (Pozsony. Stampfel Károly. K. 8r. 115 l. ára 1 frt.)

Lőrinczi Ferencz. Kormányrendeletek és gyógykezelési módozatok a roncsoló toroklob (Diphteritis) iránt. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 14 l. ára?)

Lőutasítás a magy. kir. honvédgyalogság részére. Az 1881. évi lőutasítás 2-ik kiadása. (Pallas. 8r. 121 l. ára 20 kr.)

Ludwig Julia. Virágok az útfélen. Öt elbeszélés fiatal leányok számára. Fordította Győry Ilona. (Lauffer Vilmos. 8r. 125 l. ára 2 frt 40 kr.)

Lukács Ödön. Temetési beszédek és imák. I. kötet. (Nyiregyháza. Tarczali Dezső. 8r. 323 l. ára 2 frt 50 kr.)

Lutter Nándor. Közönséges számtan a középtanodák használatára. Tizenkettedik, lényegében változatlan kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 272 l. ára 1 frt 20 kr.)

Lutter Nándor. Mértan a gymnasiumok használatára. Hetedik, lényegében változatlan kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 355 l. ára 2 frt.)

Lutter Nándor. Betűszámtan a gymnasiumok használatára. Tizedik, lényegében változatlan kiadás. (Franlin-társulat. 8r. 407 l. ára 2 frt.)

Macher Ede. A mese és Lafontaine. Bölcsészettudori értekezés. (Pozsony. Wigand I. K. nyomdája. 8r. 36 l. ára?)

Madarász Gyula. Magyarázó a második nemzetközi ornithologiai congressus alkalmával Budapesten rendezett magyarországi madarak kiállításához. Vastagh Géza eredeti vázlataival. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 114 l. ára?)

Magyarország áruforgalma Ausztriával és más országokkal. A kereskedelemügyi miniszter úr rendeletéből szerk. és kiadja az orsz. m. kir. statisztikai hivatal. 1890. július—deczember végéig terjedő félévre. X. évf. (Orsz. statisztikai hivatal. 2r. 81 l. ára 1 frt 50 kr.)

Magyarország áruforgalma Ausztriával és más országokkal. A keresk. miniszter úr megbizásából szerk. és kiadja az orsz. m. kir. stat. hivatal. Az 1890. jan.—decz. végéig terjedő évre. X. évf. Magyar-német szöveggel. (Orsz. m. kir. stat. hivatal. N. 2r. 81 l. ára 1 frt 50 kr.)

Magyarország áruforgalma. 1890. évf. 9—12 füz. 1891. évf. 1—7 füz. (Orsz. m. kir. stat. hivatal. 2r. füzetenkint 35 l. ára 50 kr.)

Magyarország áruforgalma Ausztriával és más országokkal. Ungarns Waarenverkehr 1891. I. félév. (Orsz. statisztikai hivatal. 2r. 81 l. ára 1 frt.)

Mákzór. Imádságos könyv az év minden ünnepnapjára. Magyarra fordította Schön József. Héber-magyar kiadás. I—IX. kötet. Héber kiadás ugyanannyi. (Neumayer Ede nyomdája. 8r. 256, 264, 96, 528, 287, 258, 260, 322, 339 l. ára?)

Malonyay Dezső. Tanulmány fejek. (Révai Testvérek. 8r. 201 l. ára 1 frt 20 kr.)

Malonyay Dezső. Vörösmarty drámái. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 66 l. ára 40 kr.)

Mandello Gyula. Az ipari kartellekről. (Kilián Frigyes. 8r. 102 l. ára 90 kr.)

Mandello Gyula. A valutaváltoztatás jogi jelentőségéről. Felolvastatott a magy. tud. Akadémia II. osztályának 1890. évi deczember hó 9-iki ülésén. (Katz G. 8r. 45 l. ára 50 kr.)

Mangold Lajos. Világtörténelem középiskolai használatra. III. kötet. Újkor és legujabb kor. 3. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 287 l. ára 1 frt 50 kr.)

Mantegazza Pál. A szerelem élettana. Olaszból fordította Zempléni P. Gyula. (Berlin. Fried H. Alfréd és Társa. 8r. 239 l. ára 1 frt 80 kr.)

Marczali Henrik. Mária Terézia. 1717—1780. (Ráth Mór. N. 8r. 332 l. ára 4 frt.)

Marczali Henrik. Mária Terézia. I—III. füzet. (Magyar történeti életrajzok. II—IV. füzet. Ráth Mór. N. 8r. 1—332 l. Füzetje 1 frt 60 kr.)

Marhatrágya. Légen szárított, Neuman testvérek szeszgyári hizlaló istállóiból Aradon. Kizárólagos képviselet Magyarország stb. részére Szávoszt Alphons-nál. (Megjelent a «Földmívelési Érdekeink» 1891. évi 28. és 29. számában. Hornyánszky Viktor. 8r. 22 l. ára?)

Máriaffy József. Jogosult-e a büntetés? Büntetőjogi tanulmány. (Singer és Wolfner. 8r. 23 l. ára 30 kr.)

Máriássy Béla. A magyar törvényhozás és Magyarország történelme. I. Ferencz József. XIII—XV. köt. Győr. Szerző. 8r. IV, 421; IV, 170; 361 l. ára kötetenkint 5 frt.)

Mariska Vilmos. A pénzügyi jog kézikönyve. Folytonos vonatkozással a magyar államháztartásnak a legujabb időig terjedő tényleges eredményeire. Ötödik, teljesen átdolgozott kiadás. (Franklin-társulat. N. 8r. 859 l. ára 5 frt.)

Marjai. Paraszthistóriák. Pikáns elbeszélések. (Gerő és Kostyál. 16r. 73 l. ára 40 kr.)

Márk Pál. Egyetemes egyháztörténelem és a reformátió történelme. Protestáns gymnasiumi használatra az alsóbb fokon. Hetedik módosított kiadás. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8r. 102 l. ára 60 kr.)

Márki Sándor. Földrajz. Gymnasiumok használatára. A legujabb miniszteri utasítások nyomán. I. füzet. Európa földrajza. Az I. osztály számára. 56 képpel. Második kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 136 l. ára 80 kr.)

Márkus Dezső. Felső bíróságaink elvi határozatai. A kir. Curia, a kir. itélőtáblák és a pénzügyi közigazgatási bíróság döntéseinek rendszeres gyűjteménye. 1. 2. kötet. (Grill Károly. N. 8r. VII, 786; III, 732, XXVIII l. A két kötet ára 8 frt.)

Márkus Dezső. Külföldi biztosító társaságok Magyarországon. I. «The Gresham.» Ausländische Versicherungsgesellschaften in Ungarn. (Brózsa Ottó nyomdája 8r. 19, 20 l. ára 40 kr.)

Márkus Károly. Vélemény a Biló hegységben előjövő lignittelepek kibányászását illetőleg. (Pécs. Engel Lajos nyomdája. 2r. 8 l. ára ?)

Marlitt E. Második feleség. Regény. Képes díszkiadás. Ford. Tarczal. (Singer és Wolfner. 8r. 218, 212 l. ára 2 frt.)

Marlitt E. A bagolyvár. Regény. Képes díszkiadás. (Singer és Wolfner. 8r. 228, 220 l. ára 2 frt.)

Marlitt E. Aranyos Erzsike. Regény. Ford. Tarczal. 2 kötet. (Singer és Wolfner. 8r. 212, 203 l. ára 2 frt 80 kr.)

Mártonffy Márton és **Pechány Adolf**. Földrajz. I. II. rész. A népiskolák IV—VI. oszt. számára. (Lampel Róbert. 8r. 55, 100 l. ára 24, 36 kr.)

Mascagni Pietro a «Parasztbecsület» szerzője. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 24 l. ára ?)

Matlekovics Sándor. Emlékbeszéd Apáthy István rendes tagról. (A m. tud. Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. VI. köt. 12. sz. Akadémia. 8r. 24 l. ára 20 kr.)

Matolcsy Károly. Szolgálati kézikönyv a rendőrség számára. (Zilah. Seres Samu. 8r. IV, 119 l. ára 1 frt 20 kr.)

Matolcsy Pál. Magyarország és társországainak vármegyéi versekben. (Beszterczebánya. Singer és Sonnenfeld. 16r. 22 l. ára 10 kr.)

Matyi és Peti, vagy az élet egy koralszigeten. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 128 l. számos képpel, ára ?)

Maupassant Guy de. Erős mint a halál. Regény. Franciából fordította R. Trux Hugóné. 2 kötet. (Pallas. 8r. 147, 190 l. a két kötet ára 1 frt 20 kr.)

Maurovics F. A tavak országából. Gazdasági utirajzok Svédországból. Különlenyomat a «Földmívelési Érdekeink» gazdasági hetilapból. (Kilián Frigyes. 8r. 156 l. ára 1 frt.)

Mayer Adolf. Számtani gyakorlatok nevezetlen számokkal. Első füzet. (Az I. osztály számára.) Használható bármely tannyelvű népiskolában. (Nagyszombat. Horovitz Adolf. K. 8r. 36 l. ára 20 kr.)

Mayer Miksa. Alak- és mértan. Polgári leányiskolák és tanítónőképezdék számára. Az uj tanterv alapján átdolgozták és bővítették Zettner Ede és Scherter Gyula. 5. javított és bőv. kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 152 l. ára 1 frt 20 kr.)

Mayer Miksa. Rövid alkotmánytan népiskolák számára. XIX., az ujabb törvényekkel bővített és javított kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 30 l. ára 16 kr.)

Maywald József. Görög nyelvtan rövid, áttekinthető előadásban. Függelékül az ión szójárás alaktana. Gymnasiumi használatra. 2-ik átdolg. kiad. (Kókai Lajos. N. 8r. 196 l. ára 1 frt 40 kr.)

Märzenroth. A veszedelmes kúra (Humoros Zsebkönyvtár. III. Losoncz. «Kármán» társulat. K. 8r. 22 l. ára 12 kr.)

Märzenroth. Bacchus. A házasság közvetítő sütőkemencze. (Humoros Zsebkönyvtár. VI. Losoncz. «Kármán» társulat. K. 8r. 32 l. ára 12 kr.)

Mederschitzky József. A galvanoplasztikai művelet. (Kilián Frigyes. K. 8r. 71 l. ára 50 kr.

Meghívó a sopronmegyei gazdasági egyesület f. é. április 10. és május 23. Sopronban a megyeház nagytermében tartandó igazgató választmányi ülésére. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 22, 8 l. ára ?)

Méhely Lajos. A magyar fauna bombinatorjai s egy új Triton (Molge) faj hazánkból. (Mathemat. és természettudományi közlemények. XXIV. kötet 9. szám. Magyar tud. Akadémia. 8r. 553—574 l. két tábla rajzzal. ára 40 kr.)

Meissner Károly. Latin phraseologia. Iskolai használatra. A hatodik német kiadás után átdolgozta Burián János. (Franklin-társulat. 8r. VIII, 270 l. ára 1 frt 60 kr.)

Melegh Gyula. A lélektan és gondolkozástan vázlata. (Grill Károly. 8r. 141 l. ára 90 kr.)

Melles Emil. A dicséret áldozata. Görög szertartású kath. vagyis óhitű imakönyv. Második javított és tetemesen bővített kiadás. (Ungvár. Lévai Mór. 8r. 390 l. ára 1 frt 50 kr.)

Melles Emil. Görög szertartási katholikus liturgika, azaz: szertartásértelmezés. Iskolai és magánhasználatra. A munkácsi püspöki hatóság jóváhagyásával. (Ungvár. Lévai Mór. K. 8r. 256 l. ára 60 kr.)

Mélyacsay Ad. A finom művelt társalgó, vagyis az udvariasság szabályai a társas körökbeni illemteljes viselet és társalgásnál. 3-ik jav. és bőv. kiadás. (Robicsek Zsigmond. 8r. 112 l. ára 60 kr.)

Mendés Catulle, Silvestre Amande, Maupassant, Zola, Ulbach és mások. Szemérmes történetek. Pajkos epizódok a franczia bonvivant világból. (Gerő és Kostyál. K. 8r. 143 l. ára 60 kr.)

Mergl Ödön. Adatok a Trachoma kérdéséhez. Különlenyomat a «Szemészet» 1890. évi 6. számából. (Pozsony. Stampfel Eder és társai nyomdája. 8r. 14 l. ára ?)

Mericzay-Karossa Irma. Egy család démona. Eredeti regény két kötetben. (Robicsek Zsigm. 16r. 224 l. ára 1 frt.)

Mesekönyv, Kis. Grimm testvérek gyűjteményéből. Válogatott mesék 5—8 éves gyermekek számára. (Forgó Bácsi könyvtára. III. kötet. Eggenberger-féle könyvkereskedés. K. 8r. 128 l. ára 80 kr.)

Mészáros Sándor. Imák reform. népiskolák számára. (Kalocsa. Malatin Antal nyomdája. 8r. 15 l. ára 10 kr.)

Miczynski Kázmér. Egynehány Radácson, Eperjes mellett gyűjtött fornil növénymaradvány. II—IV. táblával. (A m. kir. földtani intézet évkönyve. IX. köt. 3. füz. Kilián Frigyes. N. 8r. 51—66 l. ára 30 kr.)

Michelet. A franczia forradalom története. Ford. De Gerando Antonina. XI., XII. köt. (Révai testvérek. 8r. 249, 250 l. Egy kötet ára 2 frt.)

Mihalik József. Ugocsa vármegye lakói a praehistorikus korban és a tört. kor elején. (Nagy-Szőllős. Székely Simon. 8r. 22 l. ára ?)

Mika Károly. A száraz építészet elemei. Gazdák, építészek és gazdasági tanintézetek hallgatói számára. 130 ábrával. (Falusi könyvtár. 41. füz. Franklin-társulat. 8r. 103 l. ára 40 kr.)

Miklós Gergely. Természetrajz. A népiskolák számára. Különös tekintettel a hivatalos tantervre s az egészség- és gazdaságtanra. 126 rajzzal. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 138 l. ára 40 kr.)

Mikszáth Kálmán. Almanach 1891. évre. 15 elbeszélés a legkiválóbb magyar iróktól. (Egyetemes regénytár. VI. évf. III. IV. köt. Singer és Wolfner. 8r. 257 l. ára 1 frt.)

Mikszáth Kálmán. Almanach az 1892. évre. (Egyetemes regénytár. VII. évf. 3. 4. köt. Singer és Wolfner. 8r. 249 l. ára 1 frt.)

Mikszáth Kálmán országgyűlési karczolatai. Összegyűjtötték és kiadták Légrády testvérek. (Légrády testv. 8r. 365 l. ára 2 frt.)

Mikszáth Kálmán összegyűjtött munkái. VI. kötet. Urak és parasztok. (Révai testvérek. 8r. 224 l. ára 2 frt.)

Milleker Bódog. A délmagyarországi tanítóegylet verseczi fiókegyletének jelentése az 1890—91-iki egyleti évről. (Versecz. Wettel és Veronits nyomdája. 8r. 15 l. ára ?)

Milleker Bódog. Délmagyarország őskori régiségleletei. (Temesvár. Csanádegyházm. nyomda 8r. 71 l. ára ?)

Mintakönyv, Szabászati. Utmutató a fehérnemű szabáshoz. Iskolai és magánhasználatra magyarázó szöveggel és rajzméretekkel 36 mintalapon. Magyarra ford. Lengyel Dánielné. Bécsi női iparegylet. 4r. ára 1 frt.)

Miskolczi Henrik. A Yankeek országából. Amerikai történetek. (Gerő és Kostyál. K. 8r. 180 l. ára 1 frt.)

Močnik Ferencz. Számoló könyv a népiskolák számára. A 17-ik eredeti kiadás után átdolgozta s a legujabb m. kir. miniszteri tantervhez alkalmazta Orbók Mór. 4. füzet. A IV. osztály számára. Negyedik, a szerző által egyedül jogosított kiadás (Pozsony. Drodtleff Rudolf. 8r. 56 l. ára 20 kr.)

Močnik Ferencz. Számolókönyv a polgári fiuiskolák I—III. osztályainak használatára. «Rechenbuch für Knaben-Bürgenschulen» cz. munkája felhasználásával a min. tanterv szellemében kidolgozta: Orbók Mór. (Singer és Wolfner. 8r. 299, IV l. ára 1 frt 40 kr.)

Močnik Ferencz. Mértan felsőbb leányiskolák, polgári leányiskolák és tanítónő-képezdék «Geometrische Formenlehre für Mädchen-Bürgerschulen» cz. munkája felhasználásával kidolgozta: Orbók Mór. A szerző által egyedül jogosított magyar átdolgozás. (Singer és Wolfner. 8r. 160 l. ára 80 kr.)

Močnik Ferencz. Számtan a középiskolák I., II. és III. oszt. számára. A 24. eredeti kiadás után a tanítás uj tervéhez alkalmazta Schmidt Ágoston. 18-ik, lényegében változatlan, a szerző által egyedül jogosított kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 240 l. ára 1 frt 20 kr.)

Močnik Ferencz nyomán **Orbók Mór**. Számolókönyv népiskolák számára. Budapest népiskoláinak viszonyaihoz alkalmazta Jeny József. 2—5. füzet. (Pozsony. Drodtleff Rudolf. 8r. 63, 48, 64. 111 l. ára 1 frt.)

Mócs Szaniszló. Kézirati pálos iskoladrámák az Akadémia könyvtárában. Különlenyomat az «Egyetemes philologiai közlöny» 1891. évf. (Franklin-társulat. 8r. 42 l. ára ?)

Mocsáry Lajos. Az állami közigazgatás. Uj kiadás előszóval, válaszul Beksics Gusztáv «Közigazgatásunk reformja és nemzeti politikánk» czím alatt megjelent röpiratára. (Singer és Wolfner. 8r. 284 l. ára 2 frt.)

Moldován Gergely. Válaszirat a bukaresti román ifjak memorandumára. (Kolozsvár. Horátsik János. 8r. 70 l. ára 50 kr.)

Molnár György. Excelsior! vagy a sziv és öntudat harcza. Monológ. (Monológok. 35. Singer és Wolfner. K. 8r. 13 l. ára 15 kr.)

Molnár György. Az iró utolsó forintja. (Monológok. 32. Singer és Wolfner. K. 8r. 15 l. ára 15 kr.)

Molnár István. Szőlőink ujjáalakítása. Amerikai szőlőfajok segélyével. Számos magyarázó ábrával. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 127 l. ára 1 frt 20 kr.)

Molnár István. Az okszerő borászat népszerű vezérfonala. Második teljesen átdolgozott kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 77 l. ára 60 kr.)

Molnár Lajos. Magyar olvasókönyv a középiskolák II. oszt. számára. 2. kiadás. II. kötet. (Gymnasiumi könyvtár. X. kötet. «Sárospataki irodalmi kör.» 8r. 183 l. ára 90 kr.)

Monarchia, Az osztrák-magyar-, irásban és képben. Előbb néhai Rudolf trónörökös főherczeg Ő cs. és kir. Fensége kezdeményezésével, most Stefánia özv. trónörökösné főherczegné Ő cs. és kir. Fensége védnöksége alatt. VI. kötet. (Karinthia és Krajna). (Révai testvérek. 4r. XII, 512 l. ára 5 frt.)

Monarchia. VII. kötet. (Magyarország II. kötete.) (Révai testv. 4r. XIV, 655 l. ára 6 frt 50 kr.)

Monológok. Víg és komoly magánjelenetek. 2. 3. 21. 28—35. füzet. (L. Gabányi Árpád, Murai Károly, Hangay Oktáv, Saphir, Molnár György.)

Moór Gyula. A brassói ág. h. ev. magyar egyházmegye 1890. július 1-től 1891. július 1-ig terjedő életéről főesperesi évi jelentés. (Brassó. Alexi nyomdája. 2r. 11 l. ára?)

Moravcsik E. E. Az elmebeli állapotok megfigyelésénél szem előtt tartandó főbb iránypontok. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 15 l. ára ?)

Moravcsik Gyula. Nemzetközi vasuti törvénykönyv. (Révai testvérek. 8r. 19. l. ára 20 kr.)

Móricz Ferencz. Szépirási minták. Az elemi és középiskolák számára. (Kolozsvár. Lehmann és Báldi. VI l. ára 12 kr.)

Móricz Pál. Emlékezzünk a régiekről. Rajzok a nem rég mult időkből. (Lampel Róbert. 8r. 204 l. ára 1 frt 50 kr.)

Móricz Pál. Egy restauráczio 1844-ben. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 100 l. ára 1 frt.)

Móricz Pál. Nehány irat a Lovassy László ellen folytatott perből. (Ifj. Nágel Ottó. 8r. 96 l. ára 60 kr.)

Morton Maddison János. Box és Cox. Vígjáték. (Nemzeti színház könyvtára. 140. füzet. Pfeifer Ferdinánd. 8r. 20 l. ára 40 kr.)

Moser G. Kukli-prédikációk. Vígjáték, fordította Szász Károly. (Nemzeti színház könyvtára. 29. szám. Pfeifer Ferdinánd. 8r. 27 l. ára 40 kr.)

Mudrony Soma. Ildeiné leánya. Regény. I. II. köt. (Egyetemes regénytár. VI. évf. 15. 16. köt. Singer és Wolfner. 8r. 167, 163 l. ára kötetenkint 50 kr.)

Munkálatai, A magyar orvosok és természetvizsgálók 1890. augusztus 16—20-ig Nagyváradon tartott XXV. vándorgyűlésének történeti vázlata. Szerkesztette Schächter Miksa. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 655 l. ára ?)

Munkálatok. Kiadta a budapesti növendékpapság magyar egyházirodalmi iskolája. 54. évfolyam. (Buschmann Ferencz nyomdája. 8r. XXII, 392 l. ára ?)

Munkássága, A budapesti kir. magy. tudomány-egyetem tanárainak 1886—1891. (Egyetemi nyomda. 8r. 131 l. ára ?)

Murai Károly. A váratlan fordulat. Jelenet. (Monológok. 34. Singer és Wolfner. K.8r. 8 l. ára 15 kr.)

Murai Károly. A revolver. Jelenet. (Monológok. 33. Singer és Wolfner. K.8r. 11 l. ára 15 kr.)

Murai Károly. A mama. Vígjáték két jelenésben. (Monológok. 31. Singer és Wolfner. K.8r. 13 l. ára 15 kr.)

Murai Károly. A ki mer, az nyer. Jelenet. (Monológok. 30. Singer és Wolfner. K.8r. 8 l. ára 15 kr.)

Murai Károly. Huszárszerelem. Vígjáték két felvonásban. (Lampel Róbert. 16r. 156 l. ára 50 kr.)

Murin Antal nemesperki földbirtokosnak a nyitrai kir. járásbirósághoz határjárási sommás keresete Laukó György, úgy is mint Csekej község birája és bentnevezett társai ellen Csekej és Nemes-Perk községek határának birói megállapítása iránt. (Nyitra. Neugebauer Nándor nyomdája. 2r. 3 l. ára ?)

Murz F. Vítőr-, kard- és párbajvívás. Fordította Laky I. Fénykép felvétel után szerző által rajzolt 21 ábrával. (Grill Károly. 8r. 188 l. ára 2 frt.)

Musset Alfréd. A két vetélytársnő (Deux maitresses.) Franciából ford. Mignon. (Ruzitska Armin. K8r. 141 l. ára 1 frt.)

Művész, A kis, rajz- és festőkönyve. (Franklin-társulat. K.4r. 79 l. ára 80 kr.)

Nagy Ernő. Magyarország közjoga (államjog.) II. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 367 l. ára 3 frt 50 kr.)

Nagy Imre. Sopron vármegye története. Kiadja Sopron vármegye közönsége. Oklevéltár. II. kötet. 1412—1653. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 650 l. ára ?)

Nagy József. A tótok otthonáról Árvamegyében. (Alsókubin. «Árvamegyei Hirlap.» 8r. 226 l. ára 1 frt 20 kr.)

Nagy Lajos. Utmutatás a német beszéd könnyű megtanulására. Magyar betűs kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 16r. 200 l. ára 50 kr.)

Nagy László. Lucile. Regény. (Pfeifer Ferdinánd. K.8r. 285 l. ára 80 kr.)

Nagy Péter. Konfirmáczió kisebb káté. Az erdélyi ev. ref. anyaszentegyház számára. Koszoruzott pályamű. IX. kiadás. (Kolozsvár. 8r. 88 l. ára 25 kr.)

Nagy Sándor. Párisból haza. Utirajzok. (Nagyvárad. Lang József. 16r. 193 l. ára 1 frt.)

Nagy Sándor. A jobbágyság története Magyarországon. (Ráth Mór. N.8r. 174 l. ára 1 frt 60 kr.)

Nagy Sándor. Magyar abc és olvasókönyv az elemi népiskola számára. (Népiskolai könyvtár. IX. kötet. «Sárospataki irodalmi kör.» 8r. 100 l. ára 21 kr.)

Nagy Zoltán. «Tehetyi, mer' vasutyi.» Csárdás zongorára. (Rózsavölgyi és Társa. 4r. 5 l. ára 80 kr.)

Nagyvárad szőlőhegysége. (Debreczen városi nyomda. 8r. 16 l. ára?)

Nagyváthy Kálmán. Nagyváthy János élete. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai nyomdája. 8r. 62 l. ára?)

Naplója, A magyarországi néptanítók 1890. évi augusztus 20—23. napjain Budapesten tartott negyedik egyetemes gyűlésének. Szerkesztette Somlyay József. Kiadta a rendező bizottság. (Egyetemi nyomda. 8r. 523 l. ára?)

Naplójegyzetei, Egy képviselő (Sz. K.) —, az 1865. deczember 10-én megnyilt országgyűlés alatt. Uj kiadás. (Ráth Mór. 8r. 290, 73 l. ára 1 frt 20 kr.)

Nedeczky Gáspár. A Nedeczky család. (Szerző. 8r. II, 621, II l. és XXIV tábla, ára 4 frt.)

Neiszer György. A méhek tenyésztése. (Uj elmélet.) A jövedelmező méhészet kézi- és tankönyve, egy függelékkel a méz felhasználásáról. Ford. Prónay Albert. (Losoncz. «Kármán»-társulat. K.8r. XV, 108 l. ára 80 kr.)

Nellike és elbeszélések a kandalló mellett. Számos képpel. (Forgó bácsi könyvtára. I. kötet. Eggenberger-féle könyvkereskedés. K.8r. 128 l. ára 80 kr.)

Nemény Imre. Polgári leányiskoláink fogyatkozásai. (Lampel Róbert. 8r. 37 l. ára 40 kr.)

Németh Lajos. A római kath. egyházi szertartások régészeti és magyarázati kézikönyve. Tanítóképezdék, gymnasiumok, reál- és polgári tanodák számára. Hatodik kiadás. (Lampel Róbert. 8r. XVI, 194, XXVI l. ára 84 kr.)

Nendtwich Károly. Nyilt levél dr. Schlauch Lőrincz nagyváradi püspök ő Excellentiájához, mint a magyar orvosok és természetvizsgálók Nagyváradon 1890. évi augusztus hó 16-tól 20-ig tartott 25-ik vándorgyűlése elnökéhez. (Kókai Lajos. 8r. 85 l. ára 60 kr.)

Népszinház műsora. 22. füz. (L. Rátkay László.)

Neumann Ármin. Valutánk rendezéséről. (Grill Károly. 8r. 31 l. ára 30 kr.)

Névkönyve, A magy. kir. honvédelmi miniszterium —, a honvédség és csendőrségről 1891. évre. Rendfokozati és beosztási kimutatással. Hivatalos kiadás. (Pallas. 8r. VII, 319 l. ára 90 kr.)

Névkönyve, A Magyar Heraldicai és Genealogiai Társaság. 1891. évre (Franklin-társulat, 8r. 60 l. ára?)

Névy László. A magyar nemzeti irodalom történetének vázlata. Iskolai használatra. Ötödik kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 129 l. ára 1 frt.)

Névy László. Kereskedelmi levelező. Kereskedelmi iskolák és a kereskedő ifjuság számára. Második kiadás. (Kókai Lajos. 8r. 244 l. ára 1 frt 50 kr.)

Névy László. Stilisztika. Az irály és irásmű-szerkezet általános szabályai. Középiskolák számára. II. rész. Szerkezettan. A prózai olvasmányokkal és számos vázlattal irásbeli feladatokhoz. Ötödik átdolgozott kiadás. (Kókai Lajos. 8r. 234 l. ára 1 frt 20 kr.)

Noé bárkája. Állatos képeskönyv. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 4r. ára 1 frt.)

Noël Károly. Franczia nyelvtan. Módszeres tanmenet iskolai és magán használatra. Hatodik kiadás. A reáliskolai tanterv és utasítások szerint teljesen átdolgozták és olvasmányokkal bővítették Bartos Fülöp és Chovancsák István. I. rész. Egyedül jogosított magyar kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 199, XVI l. ára 1 frt.)

Nogáll János. Kempis Tamás négy könyve Krisztus követéséről. (Wajdits Nándor. 4r. XI, 288 l. ára 6 frt.)

Nogáll János. Kempis Tamás négy könyve a Krisztus követéséről. Negyedik kiadás. (Wajdits Nándor. K.8r. X, 350 l. ára 1 frt.)

Nogely István. Idegen országok és népek. Közlemények a földrajz és népélet köréből, tekintettel a kath. missiókra. II. köt. Afrikai élet Schynse Ágoston afrikai hithirdető utazásainak naplójegyzetei után. (Nagyvárad. Pauker Dániel. 8r. 156 l. ára 1 frt.)

Novák Sándor. Költészettan és magyar nemzeti irodalomtörténet rövid vázlata. A polgári és felsőbb leányiskolák IV. osztálya számára. (Lampel Róbert. 8r. 242, III l. ára 1 frt 20 kr.)

Novák Sándor. Könyvviteltan reáliskolák számára. Egyszerű könyvvitel, alkalmazva kereskedelmi és ipari üzletekre. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium megbizásából és utasítása szerint. (Hornyánszky Viktor. N.8r. VIII, 128 l. ára 1 frt.)

Novák Sándor és **Oldal János.** Magyar olvasókönyv a polgári leányiskolák I. oszt. számára. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 208 l. ára 80 kr.)

Novák Sándor és **Oldal János.** Ugyanaz. A II. osztály számára. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 265 l. ára 1 frt.)

Női kereset. A női kéz. A királykisasszony varrotasa. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 46 l. ára 50 kr.)

Nyerges Zsigmond és **Harmath Jenő.** Politikai jegyzetek Concha Győző előadásai után. II. rész. Közigazgatástan. (Kolozsvár. Közművelődés irodalmi és műnyomdai r.-t. 8r. 141 l. ára?)

Nyeviczkey Antal. A budapesti királyi ítélő tábla története. 1861. évi május 1-től 1891. évi május 4-ig. Különlenyomat az «Ügyvédek Lapjá»-ból. (Márkus Soma. 8r. XVIII, 177 l. ára 1 frt 20 kr.)

Nyugdíjszabályzat a fővárosnál alkalmazott egyének illetőleg özvegyeik és árváik ellátásáról. 780/1885. és 306/1891. közgy. számok. Az 1885-iki közgy. sz. határozattal megállapított «Budapesti nyugdíjszabály» módosított kiadása. Egyedül jogosított hivatalos kiadás. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 22 l. ára 25 kr.

Nyirák Ede. A szeszadó ügyekre vonatkozó némely számítási táblázatok. (Szerző. 8r. 87 l. ára 80 kr.)

Oheroly János. Tornazsebkönyv. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 16r. 300 l. ára 1 frt 20 kr.)

Ohnet György. A gyűlölség adója. Regény. Francziából ford. Tóth Béla. I. II. kötet. (Egyetemes regénytár. VII. évf. I. II. kötet. Singer és Wolfner. 8r. 138, 168 l. ára kötetenkint 50 kr.)

Ohnet György. A vasgyáros. Ford. Fái I. Béla. II. köt. (Egyetemes regénytár. VI. évf. 12. köt. Singer és Wolfner. 8r. 154 l. ára 50 kr.)

Ohnet György. A vasgyáros. Francziából ford. Liptai Kornél. (Gerő és Kostyál. 8r. 139 l. ára 60 kr.)

Ohnet György. A vasgyáros. Ford. Zempléni P. Gyula. (Szerző. 8r. 301. l. ára 80 kr.)

Ohnet György. A Pierre lelke. Regény két kötetben. Fordította Fái I. Béla. (Egyetemes regénytár VI. 1—2. Singer és Wolfner. 8r. 152, 150 l. egy kötet ára 1 frt.)

Okmánytár, Anjoukori. Szerkesztette Nagy Imre. VI. kötet. 1353—1357. Magyar történelmi emlékek. I. oszt. okmánytárak. (Magyar tud. Akadémia. 8r. 658 l. ára 6 frt.)

Okmánytár, Hazai. VIII. kötet. Codex diplomaticus patrius hungaricus. Kiadja a magyar tudom. Akadémia. Szerkesztette Nagy Imre. (Franklin-társ. nyomdája. 8r. VII, 474 l. ára 3 frt.)

Oláh Gyula. A községek feladatai a közegészségügyi szolgálat terén. A községi előljáróságok, a községi és körorvosok, valamint az egészségügyi hatóságok használatára. (Grill Károly. N 8r. 310 l. ára 2 frt 40 kr.)

Oldal János. Nyelvkönyv polgári leányiskolák I. II. osztálya számára. (Singer és Wolfner. 8r. 220 l. ára 1 frt.)

Olvasó- és gyakorlókönyv, Magyar-német. Magyar és német tannyelvű népiskolák számára. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 131 l. ára 45 kr.)

Onodi. Orr- és gégegyógyászati közlemények. (Neumayer Ede nyomdája. 8r. 165 l. ára?)

Ország Miksa. Az egyszerű és kettős könyvvitel tankönyve alsófokú kereskedelmi és polgári iskolák használatára. Alsófokú keresk. iskolák kézikönyvei. VIII. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 151 l. ára 1 frt.)

Ortvay Tivadar. Magyarország egyházi földleirása a 14. század elején. A pápai tizedjegyzékek alapján feltüntetve. A vatikáni okirattárbizottság rendeletére. I. fele. Hét térképmelléklettel. (Franklin-társ. 4r. 494 l. ára?)

Ortvay Tivadar. Emlékbeszéd Pesty Frigyesről. (A magyar tud. Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. VII. köt. 1. szám. Akadémia. 8r. 39 l. ára 40 kr.)

Osváth Imre. A telekkönyvi betétek szerkesztéséről intézkedő törvényeink összeállítása. Az 1886. XXIX. 1889. XXXIII. és 1891. XVI. törvényczikkek alapján magyarázó jegyzetekkel. (Grill Károly. 8r. 74 l. ára 60 kr.)

Osváth Imre. A szeszes folyadékokkal való kereskedés Magyarországon. Kézikönyv bor-, sör-, szesznagykereskedők stb. részére. Az 1875. XXXVI., 1884. XVII., 1887. XLVII., 1888. XXIV., 1888. XXXV. és 1890. XXXVI. t.-czikkek és a vonatkozó felsőbb rendeletek alapján. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. VIII, 180, IV l. ára 1 frt 20 kr.)

Öreg János. Bölcseleti erkölcstan iskolai használatra. (Debreczen város nyomdája. 8r. 63 l. ára 60 kr.)

Öröme, Az ifjuság. V. kötet. Kiadja a Szent-István-társulat. (Athenaeum r.-társ. nyomdája. 8r. 224 l. ára?)

Paal Gyula. Elbeszélések. A Rimaszombatban fölállítandó Tompa-

szobor javára kiadta Győrffy Pál Gábor. (Rimaszombat. 8r. 257 l. ára 1 frt 20 kr.)

Pajeken Frigyes. Messze nyugaton. Elbeszélések Észak- és Délamerikából. Fordította Győry Ilona. Négy színnyomatú képpel. (Lauffer Vilmos. 8r. 134 l. ára 2 frt 40 kr.)

Pajkos Péter. (Struwelpeter.) Képeskönyv. (Eisler G. 8r. ára 50 kr.)

Pajor István. Válasz Brassai röpiratára gr. Csáky Albin ellen. A röpiratban 1—195. pontok alatt foglalt kritikai észrevételek tüzetes czáfolata és Nagy Iván akad. tagnak a válasz szerzőjéhez intézett nyilt levelével. (Pfeifer Ferd. 8r. 40 l. ára 50 kr.)

Pajor Sándor. Bőrgyógyászati zsebkönyv. Gyakorló orvosok és orvostanhallgatók részére. (Dobrowsky és Franke 16r. 75 l. ára 50 kr.)

Palágyi Lajos. Komor napok. Ujabb költemények. 1889—1890. (Singer és Wolfner. 8r. 135 l. ára 1 frt 50 kr.)

Palásthy Pál. A Palásthyak. III. köt. Hat nemzedékrendi táblával. (Hunyadi Mátyás intézet. 8r. XVI, 433 l. ára ?)

Pálffy Albert. Egy leány mint özvegy asszony. Regény. (Franklin-társulat. 8r. 351 l. ára 2 frt.)

Pálfy József. A keresztény anyaszentegyház rövid története. Kisebb kiadás evang. népiskolák számára. Hatodik kiadás. (Kókai Lajos. 8r. 87 l. ára 40 kr.)

Pali bácsi. A kis gyümölcstermelő. 32 ábrával. (Falusi könyvtár. 40. füz. Franklin-társulat. 8r. 116 l. ára 40 kr.)

Pallas-könyvtár. V. évf. 11—12. köt. (L. About Edmund.)

Palotai Ákos. A sorsüldözött család. Regény az életből. (Nagy-Kanizsa. 16r. 208 l. ára 80 kr.)

Pap Ferencz. Tankönyv a népiskolák felsőbb osztályai számára. 6. kiadás. (Kókai Lajos. 8r. 91 l. ára ?)

Paprika Jancsi. Ezer-féle szép látnivaló képek a vásári életből, mulatságul és tanulságul. (Bécs. Deubler József. 4r. 1 frt 30 kr.)

Pártos Béla. Választás vagy kinevezés? Adalék a közigazgatási reformhoz. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 31 l. ára 40 kr.)

Pasteiner Gyula. A művészetek története a legrégibb időktől napjainkig. 352 ábra a szövegben. Második változatlan kiadás. 1. 2. füzet. (Franklin-társulat. N.8r. 1—192 l. ára füzetenkint 60 kr.)

Páter Béla. A legfontosabb pázsit-félék gyakorlati ismertetése. 6 ábrával. (Kassa. Koczányi és Vitéz. 8r. 33 l. ára 30 kr.)

Pávai Vajna Gábor. A divatról orvosi tekintetben. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 24 l. ára 40 kr.)

Pávai Vajna Gábor. A tuberkulózis gyógyításáról Koch rendszere szerint. Berlini tapasztalatok nyomán. (Pozsony. Drodtleff Rudolf. 8r. 22 l. ára 40 kr.)

Pávai Vajna Gábor. A tüdővész gyógyító módjának mai állásáról. Önálló tapasztalatok nyomán. (Pozsony. Drodtleff Rezső. 8r. 27 l. ára 40 kr.)

Pávai Vajna Gábor. Az idegességről. (Pozsony. Drodtleff Rudolf. 8r. 15 l. ára 30 kr.)

Péch Antal. Emlékbeszéd Zsigmond Vilmos levelező tagról (A m. tud. Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. VI. köt. 14. sz. Akadémia. 8r. 28 l. ára 25 kr.)

Péch József. A földmívelésügyi magyar kir. miniszterium vízrajzi osztályának évkönyvei. IV. kötet. 1889-iki (negyedik) évfolyam. (Franklin-társulat nyomdája. 4r. 113 l. 10 rajzzal és ábrákkal, ára ?)

Péch József. A magyar állam jelentékenyebb folyóiban észlelt vízállások. III. kötet. Vízállások a Tisza mellékfolyóiban és a Temes-Bégában 1876—1887. években. 1891. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 4r. 335 l. ára ?)

Pekár Károly. Az aesthetikai érzések psychologiája. A k. m. tudományegyetem által jutalmazott pályamunkából. Különlenyomat a Philosophiai Szemléből. (Pallas részvénynyomda. 8r. 32 l. ára ?)

Peres Sándor, Wagner István. Földrajzi olvasókönyv és feladattár a Nógrád vármegyei népiskolák III. oszt. számára. 50 db. aranynyal jutalmazott pályamű. (Losoncz. Nógrád vm. tanítótestület. 8r. 51 l. ára 15 kr.)

Peres Sándor, Wagner István. Vezérkönyv. Nógrád vármegye földrajzának oktatásában. Három város rajzával. (Losoncz. Nógrád vm. tanítótestület. 8r. 155 l. ára 1 frt.)

Péter Albert elbocsátott m. kir. pénzügyőrnek legalázatosabb folyamodványa Ő cs. és kir. ap. felsége I. Ferencz József úrhoz, ausztriai császár, Magyar-, Cseh- stb. országok királyához stb., stb., melyben egész ártatlansága mellett kegyelmet kér. (Székely-Udvarhely. Becsek Dániel. 2r. 17 l. ára ?)

Petőfi Sándor összes költeményei. Első végleges teljes kiadás. Életrajzzal ellátta Jókai Mór. Három rézkarczczal. 1—5. füzet. (Athenaeum. 8r. 1—96 l. ára füzetenkint 30 kr.)

Petőfi Sándor. A hóhér kötele. Uj kiadás. (Ráth Mór. 12r. 189 l. ára 1 frt.)

Petrik Géza. Magyarország bibliographiája 1712—1860. Könyvészeti kimutatása a Magyarországban s hazánkra vonatkozólag külföldön megjelent nyomtatványoknak. Bevezetéssel Szilágyi Sándortól. III. kötet. 1—4. rész. (Dobrowsky Ágost. 8r. 900 l. ára 14 frt.)

Petrovics László. Ünnepi szózat Roskoványi Ágoston nyitrai m. püspök 40 évi püspökségének emlékére 1891. évi nov. 30. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 3 l. ára ?)

Philalethesz. Elkorcsosodik a világ. Antropologiai tanulmány. 2. bőv. és jav. kiadás. (Beszterczebánya. Ivánszky Elek. 8r. 20 l. ára 20 kr.)

Pintér Sándor. A népmesékről. XIII eredeti palóczmesével. (Losoncz. Kármán-társulat. 8r. 191 l. ára ?)

Pisztory Mór. Rövid vázlata a nemzetgazdaságtan, váltójog és kereskedelem alapfogalmainak. A hazai törvények rendeleteihez alkalmazva, alsófokú kereskedelmi iskolák számára. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 116 l. és 6 minta, ára 60 kr.)

Platon Theaitetosa. Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Simon József Sándor. (Franklin-társulat. 8r. XX, 116 l. ára 60 kr.)

Platon Theaitetosa. Görögül és magyarul. (Franklin-társulat. 8r. XX. 224 l. ára 1 frt 20 kr.)

Plósz Béla Adatok a kutya szőrtüsző-atkájának morphologiájához. (Buschmann F. nyomdája. 8r. 22 l. egy tábla rajzzal, ára ?)

Plósz Sándor. A kir. curia 50. sz. teljes ülési döntvénye. Különlenyomat a «Jogi Szemléből». (Grill Károly. 8r. 20 l. ára 30 kr.)

Pokorny Sámuel. Ájtatossági gyakorlatok. Imádságok és egyházi énekek a középiskolák róm. kath. ifjusága számára. Az esztergomi főegyházmegyei hatóság jóváhagyásával. (Nágel Bernát utóda Toldy Lajos. 8r. 284 l. ára 80 kr.)

Polner Ödön. Magyarország és Ausztria közjogi viszonya történeti kifejlődésében és jelen alakban. A bpesti kir. magy. egyetem 200 frt pályadíjával jutalmazott munka. (Singer és Wolfner. N.8r. XII, 219 l. ára 1 frt 60 kr.)

Pór Antal. László erdélyi vajda (1291—1315.) Rajzok Erdély multjából a középkorban. Különlenyomat az erdélyi múzeumegylet bölcsészeti-, nyelv- és tört. tud. szakosztálya kiadványai VIII. kötetéből. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert nyomdája. 8r. 433—481 l. ára ?)

Pór Antal. Emlékbeszéd Rónay János Jáczint rendes tagról. A m. tud. Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. VI. köt. 15. sz. (Akadémia. 8r. 39 l. ára 30 kr.)

Pór Antal. Tót Lőrincz a királyi tárnokok és zászlótartók mestere 1328—1348. Különlenyomat a «Századok» 1891. évi V. füzetéből. (Athenaeum r.-társ. nyomdája. 8r. 31 l. ára ?)

Pór Antal. Az Osl-nemzetség története a XIII. és XIV. században. Különlenyomat a «Turul» 1890. VIII. kötetének 4. füzetéből. (Franklin-társulat nyomdája. 4r. 48 l. egy nemzedékrendi táblával, ára ?)

Pósa Lajos. Arany napok. Gyermekversek képekkel. (Ifj. Nágel Ottó. 4r. ára 1 frt 80 kr.)

Pósa Lajos. Arany napok, tündér órák. Gyermekversek képekkel. (Ifj. Nágel Ottó. 4r. ára 3 frt 20 kr.)

Pósa Lajos. Rózsabokor. Képeskönyv jó gyermekek számára. Elischer Lajos eredeti rajzaival. (Légrády-testvérek. 8r. 56 l. ára 2 frt.)

Pötzl Ede. A szellem haja. Meyes-Mérián. A szobatudós a szabad természetben. (Humoros zsebkönyvtár. VIII. Losoncz. Kármán társulat. K.8r. 16 l. ára 12 kr.)

Praeparatiók, Latin. VII—XII. füzet. (L. Szilasi Móricz, Tóth György, Szerelemhegyi Tivadar, Köpesdy Sándor, Telmányi Emil.)

Preisz Hugó. Adatok a sertésorbáncz ismeretéhez. Különleny. «Veterinarius» 1891. évf. 5. sz. (Buschmann F. nyomdája. 8r. 16 l. két tábla rajzzal, ára ?)

Preisz Hugó. A pseudotuberculosisnak juhnál észlelt egy esetéről és a pseudotuberculosisról általában. Különlenyomat a «Veterinarius» 1891. évi 9. sz. (Buschmann F. nyomdája. 8r. 16 l. ára ?)

Prohászka Ottokár. Isten és a világ. Különös tekintettel a természettudományokra. (Grill Károly. N.8r. 241 l. ára 1 frt.)

Prónay Albert. A méhek rajzása tekintettel a szalmakassal méhészkedő közönségre. (Losoncz. Kármán-társulat. K.8r. 14 l. ára 30 kr.)

Prónay Albert. Az okszerű méhészet kézi és tankönyve. (Losoncz. «Kármán»-társulat. 8r. 24 l. ára 50 kr.)

Pulszky Ferencz. A magyar pogány sírleletek. (Értekezések a tört. tudományok köréből. XIV. köt. 10. sz. Akadémia. 8r. 21 l. és 4 lap rajzzal, ára 20 kr.)

Pulszky Károly. Gellérthegyi Nekropolis. (Athenaeum r.-t. 8r. 20 l. ára ?)

Pungur Gyula. A magyarországi tücsök-félék természetrajza. (Histoire naturelle des gryllides de Hongrie.) A kir. magy. természettud. társulat megbizásából. Franczia kivonattal és 6 tábla rajzzal. (Kilián Frigyes. 4r. 79 l. ára 2 frt 50 kr.)

Rácz Károly. Gyógyszerészeti reálencyclopaedia. Gyógyszerészeti tudományos magyarázó szótár. Függelék a legujabb gyógyszerekről. 2 kötet. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. N.8r. 2192, 16 l. A két kötet ára 12 frt.)

Rácz Sándor. Homoki szőlők telepítése tekintettel a filloxera elleni védekezésre. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 115 l. ára 1 frt 50 kr.)

Rácz Sándor. A vasuti távirdaszolgálat. (Vasuti tisztképző tanfolyam. Szerző kiadványa. 8r. XVI, 235 l. ára ?)

Radó Antal. Idegen költők albuma. Műfordítások a XIX. század lyrájából Mannheimer Gusztáv, Cserépy Árpád és mások eredeti rajzaival (Lampel Róbert. 8r. XI, 367 l. ára 5 frt.)

Radó Vilmos. Magyar népmondák az ifjúság számára. Ébner Lajos képeivel. (Lampel Róbert. 8r. 151 l. ára 2 frt 80 kr.)

Rainer Simon. A szesz-számítási táblázatok gyakorlati összeállítása. (Szerző. K.8r. 155 l. ára 1 frt)

Rákóczy Lajos. Földrajz a népiskolák IV—V. oszt. számára. Pályanyertes mű. 3. kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 75, 101 l. ára 80 kr.)

Rakodczay Pál. Jászai Mari mint Elektra. Tanulmány. (Singer és Wolfner. 8r. 15 l. ára 20 kr.)

Rakodczay Pál. Prielle Kornélia élete és művészete. 50 éves szini pályája emlékeül. 7 képpel. (Singer és Wolfner. 8r. 229 l. ára 2 frt.)

Rákos Ernő. Az osztrák-magyar hadsereg csapat- és seregtestei szervezete. Képletileg feltüntetve. (Grill Károly. 1 l. ára 60 kr.)

Rákosi Béla. A fegyintézeti élelmezés próbája súlymérések alapján. (Magyar jogászegyleti értekezések. 55. füzet. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 22 l. egy grafikai táblával, ára 20 kr.)

Rákosi György. Luther Wormsban. Egyháztörténelmi tanulmány. (Hornyánszky Viktor. 8r. 103 l. ára 1 frt 20 kr.)

Rákosi Jenő. István vezér. (Királynék harcza.) Történet öt felvonásban. (Szerző. 8r. 98. l. ára 50 kr.)

Rákosi Jenő. Szinművei. Második kiadás. Két kötet. (Ráth Mór. K.8r. 272 l. A két kötet ára 1 frt 50 kr.)

Rákosi Viktor. Sipulus tárczái. (Szépirodalmi könyvtár. I. évfolyam. IX. kötet. A szépirodalmi könyvtár kiadóhivatala. 8r. 155 l. ára 1 frt.)

Rákosi Viktor. (Sipulus.) Egy falusi Hamlet. Regény egy kötetben.

(Szépirodalmi könyvtár. II. évf. V. kötet. «Szépirod. könyvtár» kiadóhivatala 8r. 125 l. ára 1 frt.)

Rasch K. A természetrajz rendszeres átnézete. Vezérfonal R. természetrajzi tábláihoz. Magyar nyelvre fordította Gönczy Pál. (Ráth Mór. 8r. 59 l. ára?)

Ráth György. Nyomtatott szertartáskönyveink a római rituale behozataláig. (Hornyánszky Viktor. 8r. 45 l. ára?)

Rátkay László. Árvalányhaj. Eredeti népszinmű dalokkal 3 felvonásban. Kézirat gyanánt. (Népszinház műsora. 22. sz. Ifj. Nagel Ottó. 8r. 63 l. ára 60 kr.)

Rátz István. A szárnyasok kolerája. (Baromfivész.) Népszerű ismertetés. A földmivelésügyi m. kir. miniszterium megbizásából. Második kiadás. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 41 l. ára 40 kr)

Récsei Viktor. A kassai püspökségi könyvtár codexeinek és incunabulumainak jegyzéke. (Hornyánszky Viktor. 8r. 108 l. ára 1 frt.)

Régeczy Nagy Imre. Vizsgálatok az izomrángás lefolyásának különböző behatásokra beálló módosulásairól, a Jendrassik összehuzódási elméletének alapján. (Értekezések a természettudományok köréből. XXI. kötet. 1. szám. Akadémia. 8r. 71 l. ára 60 kr.)

Regénytár. Egyetemes. Kiadja Singer és Wolfner könyvkereskedése. VI. évfolyam. 1—18. kötet. VII. évfolyam 1—5. kötet. (Lásd: Ohnet György, Mikszáth Kálmán, Coleman, John, Beniczkyné Bajza Lenke, Feuillet Octav, Gyarmathy Zsigáné, Serao Matild, Mudrony Soma, Lindau Pál, Tinseau Léon, Verga G.)

Reichard Zsigmond. A feltételes elitélés kérdésének néhány vitás pontjáról. (Magyar jogászegyleti értekezések. 60. füzet. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 20 l. ára 20 kr.)

Reindl Román. Igaz-e, hogy dr. Luther Márton felakasztotta magát? Vagy dr. Luther Márton kedélyállapota, életének végperczei és halála. Pszichologika-historikus tanulmány. (Szüts és Társa. 8r. 71 l. ára 60 kr.)

Reiner Bertalan. Magyar kulturképek. (Szépirodalmi könyvtár. II. évf. IV. kötet. «Szépirod. Könyvtár» kiadóhivatala. 8r. 147 l. ára 1 frt.)

Rejtő Sándor. A papiros tartósságának megállapítása. 52 darab a szöveg közé nyomott ábrával. (Kilián Frigyes. 8r. 96 l. ára 1 frt.)

Remekirók, Római, magyar fordításban. 23. kötet. (L. Tacitus.)

Rendelet, Igazságügyminiszteri, a kir. bíróságok előtt felmerült bűnügyi költségek behajtásáról szóló 1890. 43. t.-cz. hatályba léptetése tárgyában. (M. kir. államnyomda. 2r. 8 l. ára?)

Rendelet, Igazságügyminiszteri. Birói ügyviteli szabályok. (Magyar kir. államnyomda. 4r. 90 l. ára?

Rendelet, Igazságügyminiszteri, a joggyakornokok és jegyzők szolgálati viszonyainak szabályozása tárgyában. (Magyar kir. államnyomda. 4r. 14 l. ára?)

Rendeletek, A vasárnapi ipari munkaszünetre vonatkozó miniszteri végrehajtási, különösen a szünetelési kivételekről. Magyarázattal és felvilágosításokkal. (Lampel Róbert. 16r. 16 l. ára 12 kr.)

Rendeletek, Magyarországi, tára. Huszonötödik folyam. 1891. I–III. füzet. (Magyar kir. belügyminiszterium. 8r. XII, 1—242 l. ára 1 frt.)

Rendeletek, Ugyanaz. IV. és V. füzet. (M. kir. belügyminiszterium. 8r. VII, 243—514 l. ára 1 frt 20 kr.)

Rendeletek, Ugyanaz. VI. és VII. füzet. (M. kir. belügyminiszterium. 8r. XII, 515—934 l. ára 2 frt.)

Rendeletek, Ugyanaz. VIII. füzet. (M. kir. belügyminiszterium. 8r. VII, 935—1344 l. és XLVIII minta, ára 2 frt 40 kr.)

Resch Adolf brassói aranyműves bűnpere. (Brassó. Alexi nyomdája. 8r. 16 l. ára?)

Révész Bálint. Imakönyv protestáns keresztyének számára magános használatul. Negyedik kiad. (Debreczen. Város nyomdája. 8r. 141, VII l. ára?)

Révész Ernő. Rigmusok. (Révai Leó. 8r. 108 l. ára 80 kr.)

Révész Kálmán. Unitárius történetirás. Nehány megjegyzés Kanyaró Ferencz «Unitáriusok Magyarországon» cz. munkájára. (Pápa. 8r. 17 l. ára?)

Révész Kálmán. Emlékkönyv a budai és pesti zsinatok százados évfordulójára. Mindkét zsinat tagjainak teljes névsorával. Teleky József, Brunszwik József, id. Ráday Gedeon grófok, Prónay László báró és Torkos Mihály arczképével. (Hornyánszky Viktor. 8r. 30 l. ára 20 kr.)

Reymond M. A villamos nagybácsi. Báli tudósítás. (Humoros zsebkönyvtár. XI. Losoncz. «Kármán»-társulat. K.8r. 22 l. ára 12 kr.)

Rézi néni. Szegedi szakácskönyv. Ötödik javított kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 505 l. ára 2 frt.)

Rhédei János. Földrajz. A Bereg vármegyei elemi népiskolák III. osztályú tanulói számára. A rajzoltató és utazó módszer, az összetevő és elemző tanalak követelményeinek megfelelően. Képekkel ellátta: Árvay Bonaventura. A szöveg közé nyomott hat térképpel. (Beregszász. Heimlich S. Sándor. 8r. 51 l. ára 20 kr.)

Ribáry Ferencz. Magyarország oknyomozó történelme. Tanodai és magánhasználatra. Az új tanterv és utasítások alapján. Sajtó alá rendezte Mangold Lajos. Hatodik, lényegileg változatlan kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 308 l. ára 2 frt.)

Ribbeck Ottó. A római költészet története, fordította Csiky Gergely. I—II. kötet. (M. tud. Akadémia. 8r. 420, 447 l. ára 5 frt 50 kr.)

Ritter Gusztáv. A házi kert. Az erdélyi gazdasági egylet irodalm. szakosztályának könyvkiadó vállalata. III. évfolyam. 4. füzet. (Kolozsvár. Márton Kálmán. 8r. 56 l. Két rajztábla, ára 40 kr.)

Robitsek Ferencz. Rómába Budapestről zarándoklat. (Neumeyer Ede nyomdája. 8r. 14 l. ára?)

Rodiczky Jenő. Az ipari és kereskedelmi növények ismerete és termesztése. Kézikönyv gazdasági tanintézetek és gyakorló gazdák számára. I. kötet. Olaj-, fonal- és fűszernövények. II. kötet. Gyári növények és pótszerek. Számos magyarázó ábrával. Második olcsó kiadás. 2 kötet. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. N.8r. 283, 141 l. ára 2 frt 40 kr.)

Romanecz Aladár. Nyilt szó a kongruakérdésben. (M.-Sziget. Márama-rosi részvénynyomda. 8r. 63 l. ára?)

Roquette Ottó. Szent Erzsébet legendája. Oratorium. Ford. Id. Ábrányi Kornél. (Magyar kir. Operaház könyvtára. 42. sz. Pfeifer Ferdinánd. 8r. 22 l. ára 20 kr.)

Roscoe H. E. Chemia, ásványtan és földtan. A polgári és leányiskolák számára dolgozta Legeza Viktor. Számos fametszetű ábrával. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 72 l. ára 90 kr.)

Rosty Kálmán. Gonzaga, szent Alajos Jézus társasági hitvallónak élete. Boldog halála háromszázados évfordulóján 1591—1891. (Számos képpel a kor viseletében). (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 168 l. ára?)

Róth Pál. Tervezet a biztosítási vállalatok állami felügyeletéről. Különlenyomat a «Kereskedelmi Jog- és Ismeretek Tárából.» (Id. Poldini Ede és társa nyomdája. 8r. 20 l. ára?)

Roth Samu. A növénytan alapvonalai középiskolák felső osztályai számára. Sajtó alá rendezte Schuch József. 377 ábrával. Negyedik javított kiadás. (Franklin-társulat. 8r. VIII, 192 l. ára 1 frt 20 kr.)

Roth Samu. Az állattan alapvonalai középiskolák számára. Elementi di zoologia. Átdolgozta és olaszra fordította Matisz János. (Budapesti egyetem nyomda. 8r. 338 l. 232 ábrával, ára?)

Rovácsek Pál. Az utszéli malom. Idylla zongorára. (Rózsavölgyi és Társa. 4r. 5 l. ára 60 kr.)

Rovara Ferencz. Répatermelés. Az országos gazdasági egyesület által Kodolányi Antal és az I. hazai takarékpénztár adományából jutalmazott pályamunka. Számos magyarázó ábrával. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. VII, 289 l. ára 2 frt 60 kr.)

Rózsa Miklós. A könyvárus hivatása és a könyvkereskedelem befolyása a műveltség fejlődésére különös tekintettel Magyarországra. Pályadíjjal kitüntetett dolgozat. Biráló jelentés a budapesti könyvkereskedő-segédek «Csak szorosan» egyletének 1890. évi pályázatáról. A biráló bizottság megbizásából szerkesztette Morgenstern Leó. («Csak szorosan» budapesti könyvkereskedő-segédek egylete. K.8r. 42 l. ára 30 kr.)

Röhmann F. Vezérfonal a khémiai gyakorlatokban, orvostanhallgatók számára. Fordította Huber Alfréd. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 111 l. 17 ábrával és 3 szinnyomatú táblával, ára 2 frt 40 kr.)

Röser János. Váltóisme és váltógyakorlat számos váltómintával. Kereskedelmi iskolai és magánhasználatra. Második bővített kiadás. (Kilián Frigyes. 8r. 170, IX l. ára 1 frt 40 kr.)

Rudnyánszky Gyula. Uj könyv. Költemények. (Robicsek Zsigmond. 8r. 272 l. ára 80 kr.)

Rudnyánszky Gyula. Uj könyv. Költemények. Második kiadás. (Robicsek Zsigmond. 8r. 272 l. ára 1 frt 50 kr.)

Rupp Kornél. Ovidius és Gyöngyösi. Irodalomtörténeti tanulmány. Révai Leó. 8r. 50 l. ára 50 kr.)

Rybár István. Vegytan, ásványtan és földtan. Elemi képezdék, polgári és felsőbb leányiskolák számára. Harmadik változatlan kiadás. (Kókai Lajos. 8r. 110 l. ára 90 kr.)

Saphir. Teljes végeladás. Szabadon átirta Hangay Oktáv. (Monológok. 29. Singer és Wolfner. K.8r. 7 l. ára 15 kr.)

Sardou Viktor. A jó barátok. Szinmű négy felvonásban. Fordította Szerdahelyi Kálmán. 2-ik kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 179 l. ára 40 kr.)

Sárkány Sámuel és **Horváth Sándor**. Oltári imádság és egyházi beszéd. A bányai ev. egyházkerületi aszódi leánynevelő-intézetének megnyitó-ünnepén 1891. szeptember 8. (Kókai Lajos. 8r. 14 l. ára 20 kr.)

Sasvári Ármin. A tudakozó irodákról. Tanulmányi jelentés. (Légrády testvérek. 8r. 30 l. ára 30 kr.)

Schack Béla. Magyar szöveg német fordításra. A középiskolák és az ezekkel egy fokon álló intézetek felsőbb osztályai számára. Szógyűjteménnyel és phraseologiával. Segédkönyv a magyar szöveghez. (Franklin-társulat. 8r. 263, 212 l. ára 1 frt 60 kr.)

Schack Béla. Német olvasókönyv. Kereskedelmi középiskolák és akadémiák használatára. I. rész. Az alsó (I.) osztály számára. Függelék: Anyag az olvasmányok módszeres feldolgozásához. (Pozsony. 8r. VIII, 189, 144 l. ára 1 frt 20 kr.)

Schanz Paulina. Jó lánykáknak. Tizenkét elbeszélés 7—10 éves lánykák számára. Ford. Győry Ilona. Hat szinnyomatú képpel Offterdinger K. tanár után. (Lauffer Vilmos. N.8r. 74 l. ára 1 frt 20 kr.)

Schanz Paulina. Tizenkét elbeszélés. Ford. Győry Ilona. Hat szinnyomatú képpel Offterdinger K. tanár vizfestményei után. (Lauffer Vilmos. K.2r. 60 l. ára 1 frt 80 kr.)

Schächter Miksa. A gyakorlati orvostan haladása. Irták: Bakó Sándor, Báron Jónás, Erőss Gyula, Felleki Hugó, Moravcsik Emil, Purjesz Ignácz, Schwarcz Arthur, Szabó Dénes, Székács Béla, Szili Adolf, Zwillinger Hugó. IV. évfolyam. (A «Gyógyászat» szerkesztősége. 8r. 217 l. ára 1 frt 20 kr.)

Schermann Adolf. Test- és egészségtan. Tanító, tanítónő, óvó képesedés és a művelt közönség használatára. A nmélt. vallás- és közokt. m. kir. miniszterium által 1889. évi nov. 12-én 39658. sz. alatt engedélyezett tankönyv. Negyedik javított kiadás. Számos a szövegbe nyomott magyarázó ábrával. (Révai testvérek. 8r. 181 l. ára 2 frt.)

Schider A. Angolosan. (Humoros zsebkönyvtár. X. Losoncz. «Kármán»-társulat. K.8r. 24 l. ára 12 kr.)

Schill Salamon. Görög régiségek és a görög művészet története a gymnasium 5—6. oszt. számára. (Franklin-társulat. 8r. 175 l. ára 1 frt 40 kr.)

Schiller. Die Jungfrau von Orleans. Magyarázta Bauer Simon. (Német irók iskolai tára. IV. Lampel Róbert. 8r. 184 l. ára 50 kr.)

Schmid Hugó. Sebészi műtéttan, orvostanhallgatók és gyakorló orvosok számára. A szöveg közt számos ábrával. (Grimm Gusztáv. 8r. VII, 862 l. ára 6 frt.)

Schmid Kristóf legszebb elbeszélései az ifjuság számára. 7—12 kötet.

Schmid Kristóf. A néma gyermekek. Aranypénz. Rézpénz. (Schmid elbeszélései. 7. köt. Pozsony. Stampfel Károly. 16r. 56 l. ára 30 kr.)

Schmid Kristóf. A hegyvidéki agg. A kalács. (Schmid elbeszélései. 8. köt. Pozsony. Stampfel Károly. 16r. 56 l. ára 30 kr.)

Schmid Kristóf. A tűzvész. A gyémántgyűrű. (Schmid elbeszélései. 9. köt. Pozsony. Stampfel Károly. 16r. 56 l. ára 30 kr.)

Schmid Kristóf. A Máriakép. Fehér és piros rózsák. (Schmid elbeszélései. 10. köt. Pozsony. Stampfel Károly. 16r. 56 l. ára 30 kr.)

Schmid Kristóf. Anselmo. A dinnye. (Schmid elbeszélései. 11. köt. Pozsony. Stampfel Károly. 16r. 56 l. ára 30 kr.)

Schmid Kristóf. A cseresznye. Tiszai áradás. (Schmid elbeszélései. 12. köt. Pozsony. Stampfel Károly. 16r. 56 l. ára 30 kr.)

Schmid Kristóf ifjusági iratai. Uj folyam. IX. kötet. A vadon virágai. Lajos, a kis kivándorló. Anzelmo. Fordította Fuchs Tamás. 2. kiadás. (Athenaeum r. társulat. 8r. 232 l. ára 50 kr.)

Schmidt Ágoston. Fizika és fizikai földrajz. A középiskolák III. osztálya számára. Ötödik, javított és bőv. kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 112, VIII l. ára 80 kr.)

Schmidt Boldizsár. A néptanitó a nemzeti kultura szolgálatában. Kramer János, nádasdi kántor-tanító 50 éves jubileuma alkalmával szabadon előadta. Különlenyomat a «Néptanoda» XXIV. évfolyamából. (Pécs. Taizs József nyomdája. 8r. 11 l. ára?)

Schmidt János. A formai számolásnak általános alapelvei és a Grassmann-féle analysis. (Pécs. Taizs József. 8r. 80 l. ára?)

Schmidt Sándor. Adatok a Pyroxen-csoport egyes ásványainak pontosabb ismeretéhez. (Értekezések a természettudományok köréből. XXI. kötet. 4. sz. Magyar tud. Akadémia. 8r. 74 l. hat tábla rajzzal, ára 1 frt.)

Schneller István. Beszédek és a theologiai akadémia fejlesztésére vonatkozó dolgozatok. (Pozsony. Szerző. 8r. 187 l. ára 1 frt.)

Scholtz Albert. Földrajz a gymnasiumok használatára. IV. rész. Az osztrák-magyar monarchia. 3. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 96 l. ára?)

Schosberger Henrik budapesti lakosnak felebbezése a Zagyva-Szántó község határában létesítendő selypi czukorgyár részére kért vizhasználat tárgyában keletkezett elsőfokú határozat ellen. (Rózsa K. és neje. 2r. 12 l. ára?)

Schöberl X. F. A katholikus hitoktatás kézikönyve. Magyarul kiadta Tóthfalussy Béla. II. kötet. (Pallas részvény-nyomda. 8r. 243 l. ára?)

Schönthan Ferencz. Az ezer botütés jubileuma. (Humoros könyvtár. VII. Losoncz. «Kármán»-társulat. K.8r. 14 l. ára 8 kr.)

Schönthan Ferencz. Eredeti regény reczept. Schönthan Pál. Egy báli ismeretség. Schröder Arnold. Oriási tréfa. (Humoros zsebkönyvtár. IV. Losoncz. «Kármán»-társulat. K.8r. 28 l. ára 14 kr.)

Schröder Károly. Emlékbeszéd Campione Sándor felett. (Rudnyánszky nyomdája. 8r. 17 l. ára?)

Schubin Ossip. Asheïn egy művész életéből. Fordította báró Ó—y. (Athenaeum r. társ. nyomdája. 8r. 471 l. ára 1 frt 60 kr.)

Schultz Imre. Vezérkönyv Schultz-Vizer számolókönyvéhez. Néptanítók és tanítójelöltek számára. (Pécs. Engel Lajos. 8r. 64 l. ára 30 kr.)

Schultz Imre és **Vizer Endre.** Számolókönyv a III., IV., V. és VI.

oszt. népiskolai tanulók számára Külön a tanítói használatra szerkesztett vezérkönyvvel. (Pécs. Engel Lajos. 8r. 77 l. ára 30 kr.)

Schwarz Gyula. Az athenei alkotmánytörténelem korszakai. Azon csak imént fölfedezett görög munkában, melyet némelyek Aristotelesnek tulajdonítanak. (Értekezések a társadalmi tudományok köréből. XI. köt. 3. sz. Akadémia. 8r. 67 l. ára 60 kr.)

Schwarcz Gyula. További tanulmány a legujabban fölfedezett Athénájon politéja fölött. (Értekezések a társadalmi tudományok köréből. XI. köt. 5. szám. Magyar tud. akadémia. 8r. 77 l. ára 70 kr.)

Schwarz Róbert. A család és az iskola, és ezeknek egymásra való hivatása a gyermekek nevelésénél. Ford. Laub Sándor. (Miskolcz. Lövy József és fia. 8r. 27 l. ára 80 kr.)

Sebestyén Gyula. Adalékok a középkori énekmondók történetéhez. Különnyomatok a Philologiai Közlönyből és az Irodalomtörténeti Közleményekből. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 34 l. ára?)

Sebestyén Hugó. Ásványtan a gymnasium IV. osztályának használatára. 149 képpel. (Lampel Róbert. 8r. 186, VI l. ára 1 frt 20 kr.)

Sebestyénné Stetina Ilona. Magyar olvasókönyv a polgári leányiskolák első osztálya számára. (Méhner Vilmos. 8r. 163 l. ára 70 kr.)

Sebesztha Károly. Földrajz német tannyelvű elemi iskolák számára. Geographie für deutschsprachige Volksschulen. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 40 l. ára 20 kr.)

Sebesztha Károly. Világtörténelem polgári fiuiskolák használatára. I. II. kötet. (Lampel Róbert. 8r. 134, 111 l. ára 70, 70 kr.)

Seemann Gábor. A libapásztor. Elbeszélés az ifjuság és a nép számára. Az állatvédők országos egyesülete által koszorúzott pályamunka. (Lauffer Vilmos. 8r. 59 l. ára 50 kr.)

Sefcsik István. Kis földrajz a máramaros-vármegyei népiskolák III. oszt. számára. 2. kiadás. (M.-Sziget. Kaufman Ábrahám. 8r. 79 l. ára 25 kr.)

Ségur. A hit a modern tudománynyal szemben. Az ujabb franczia kiadás után magyarítá Farkas Szerafin. (Pozsony. Lepsényi Miklós. 8r. 102 l. ára 25 kr.)

Seidel Pál. Képes természetrajz különös tekintettel a gazdászatra és az egészségtanra népiskolák számára. 12. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 56 l. ára 25 kr.)

Serao Matild. Isten hozzád szerelem! Regény. Olaszból ford. Tóth Béla. I. II. köt. (Egyetemes regénytár. VI. évf. 13. 14. köt. Singer és Wolfner 8r. 159, 146 l. ára kötetenkint 50 kr.)

Shakspere színművei. Fordítják többen. Bevezetésekkel és jegyzetekkel ellátta Csiky Gergely. Javított kiadás. Közel 600 illustratióval. IV. köt. (Víg és regényes színjátékok II. kötete.) Tartalom: A windsori víg asszonyok. Ford. Rákosi Jenő. A vihar. Ford. Szász Károly. Sok hűhó semmiért. Ford. Arany László. A hogy tetszik. Ford. Rákosi Jenő. A két veronai ifju. Ford. Arany László. Felsült szerelmesek. Ford. Rákosi Jenő. Tévedések játéka. Ford. Arany László. (Ráth Mór. 4r. VI, 42; VIII, 32; VIII, 35; VII, 36; VII, 32; VI, 42; VII, 28 l. ára 10 frt 80 kr.)

Shakspere színművei. Fordítják többen. Közel 600 illustratióval. XX—XXVI. darab. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Csiky Gergely. Javított kiadás. (Ráth Mór. 4r. VIII, 36; VI, 42; VIII, 35; VIII, 36; VII, 38; VII, 32; VI, 42; VII, 28 l. ára darabonkint 1 frt és füzetenkint 1 frt 20 kr.)

Shakspere színművei. Fordítják többen. Bevezetésekkel és jegyzetekkel ellátta Csiky Gergely. Javított kiadás. Közel 600 illusztrátióval. VI. köt. Történelmi színművek. II. köt. VI. Henrik király. 1—3. rész. III. Richárd király. VIII. Henrik király. (Ráth Mór. 4r. VII, 35; IX, 46; VIII, 44; VIII, 52; VIII, 48 l. ára díszkötésben 9 frt 60 kr.)

Shakspere színművei. Fordítják többen. Bevezetésekkel és jegyzetekkel ellátta Csiky Gergely. Javított kiadás. Közel 600 illustratióval. 99—115. füzet. (Ráth Mór. 4r. 17—40, 1—42, VIII; 1—36, VIII; 1—36, VII; 1—36, VII, 1—36, VII; 1—32 l. ára füzetenkint 40 kr.)

Shakspere színművei. Új javított kiadás. Bevezetésekkel és jegyzetekkel ellátta Csiky Gergely. IV. köt. Víg és regényes színjátékok. II. köt. A vihar. A két veronai ifju. A windsori víg nők. Tévedések játéka. Sok hűhó semmiért. Felsült szerelmesek. A hogy tetszik. (Ráth Mór. 4r. VIII, 32; VII, 32; VI, 42; VII, 28; VIII, 35; VII, 32; VII, 36 l. ára 10 frt 80 kr.)

Sík Sándor. Szilágyi Dezső. Természet után rajzolva. (Révai testvérek. 8r. 20 l. ára 30 kr.)

Simon Ödön. Évi jelentés Sopron vármegye állapotáról 1890. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 66 l. ára?)

Simonyi Jenő. Az uj világ. Kalandozások Amerika művelt és vad vidékein. Utirajzok és életképek kiváló utazók leirásaiból. (Singer és Wolfner. 8r. 266 l. ára 2 frt 40 kr.)

Simonyi Jenő. Földrajz a polgári fiuiskola III. oszt. számára. Homolka József színes és fekete térképével. (Méhner Vilmos. 8r. 85 l. ára?)

Simonyi Zsigmond. A nyelvújítás és az idegenszerűségek. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XV. köt. 9. sz. Akadémia. 8r. 68 l. ára 60 kr.)

Simonyi Zsigmond. Kis magyar nyelvtan. A középiskolák első és második osztálya számára. Hatodik jav. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 121 l. ára 80 kr.)

Simonyi Zsigmond. Magyar nyelvtan. Felsőbb osztályoknak. Negyedik jav. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 165 l. ára 1 frt.)

Simsay Lajos. Hogyan segítsünk középiskolai tanulóink és tanáraink kedvérzetbeli sorvadásán? Milyen egységes középiskolában neveljük hazánk szellemi védőerejét? (Lampel Róbert. 8r. 48 l. ára 50 kr.)

Singer Mihály. Judith. Regény két kötetben. Előszóval ellátta Ágai Adolf. (Győr. Grosz Gusztáv. K.8r. VIII, 95 l. ára 1 frt 50 kr.)

Singer Mihály. Zsidó világ. Rajzok és vázlatok. (Grill Károly. K.8r. 154 l. ára 1 frt 20 kr.)

Siposs Antal. Két zenekép. I. Távozás. II. Viszontlátás. Zongorára. (Rózsavölgyi és Társa. 4r. 79 l. ára 80 kr. és 1 frt.)

Sirisaka Andor. A közmondásokról. Tanulmány Szvorényi, Ballagi,

Erdélyi s mások után. Különlenyomat szerzőnek a «Magyar Közmondások könyve» cz. munkájából. (Lampel Róbert. 8r. 72 l. ára 50 kr.)

Sládkovič András. «Detván.» Fordította Goldberger Miklós. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 117 l. ára 1 frt.)

Smith Ádám. Vizsgálódás a nemzeti vagyonosság természetéről és okairól. I. 1. (Nemzetgazdasági irók tára. I. köt. 1—2. füzet. Akadémia. 8r. LXXV, 80 l. Füzetje 50 kr.)

Somlay József. A magyarországi néptanítók 1890. évi augusztus hó 20—23. napján Budapesten tartott negyedik egyetemes gyűlésének naplója. Kiadta a rendező bizottság. (Lampel Róbert. N.8r. IV, 520 l. ára 1 frt 50 kr.)

Sonnenfeld Zsigmond. Német nyelv- és irodalmi kézikönyv felsőbb leányiskolák számára. II. rész. (Budapesti egyetemi nyomda. 8r. 184 l. ára?)

Sophokles. Elektra. Fordította Csiky Gergely. 2-ik kiadás. (Olcsó könyvtár. 288. sz. Franklin-társulat. 16r. 93 l. ára 20 kr.)

Sophokles. Oedipus király. Ford. Csiky Gergely. 2-ik kiadás. (Olcsó könyvtár. 292. sz. Franklin-társulat. 16r. 94 l. ára 20 kr.)

Sophokles. Oedipus Kolonosban. Ford. Csiky Gergely. 2-ik kiadás. (Olcsó könyvtár. 293. sz. Franklin-társulat. 16r. 112 l. ára 20 kr.)

Sophokles. Antigone. Ford. Csiky Gergely. 2-ik kiadás. (Olcsó könyvtár. 294. sz. Franklin-társulat. 16r. 74 l. ára 20 kr.)

Sóvári Soós Gábor emlékezete. Imádságok és beszédek Sóvári Soós Gábor temetése alkalmával Hajdu-Nánáson 1891. január 9. (Debreczen v. nyomdája. 8r. 31 l. ára?)

Sporzon Pál. Gazdasági becsléstan. Vezérfonal szántóföldek, rétek, legelők, kertek, szőlők s egyéb telekrészek és tartozékok, valamint egész gazdaságok és fölszerelvényeik értékbecslésénél. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. V, 159 l. ára 2 frt.)

Stadler Károly. Autodafé-k Magyarországon. Elbeszélés a hazai zsidóság történetéből. (XVI. század.) (Pécs. Engel Lajos nyomdája. 8r. 123 l. ára?)

Stanley H. M. A legsötétebb Afrikában. 21—41. füzet. (Ráth Mór. 8r. 609—663, 1—554 l. Füzetje 30 kr.)

Stanley H. M. A legsötétebb Afrikában. X—XVI. (utolsó) füzet. (Ráth Mór. 8r. 81—643 l. ára füzetenkint 90 kr.)

Stanley H. M. A legsötétebb Afrikában. Emin pasának Equatoria kormányzójának fölkeresése, megszabadítása és visszavonulása. Egyetlen jogosított, az angol eredetiből fordított magyar kiadás. Százötven fametszettel és térképpel. I. II. kötet. (Ráth Mór. N.8r. XI, 683, XIX, 643 l. ára a két kötetnek 14 frt.)

Staub Móricz. A radácsi növényekről. (A m. kir. földtani intézet évkönyve. IX. köt. 4. füz. Kilián Frigyes. N.8r. 67—75 l. ára 15 kr.)

Steltzer Frigyes. Követválasztási előkészületek Bácsmegyében. (Márkus Samu nyomdája. 8r. 51 l. ára 30 kr.)

Sterényi Hugó. Ásványtan a gymnasium IV. osztályának használatára. 149 képpel. (Lampel Róbert. 8r. 186, VI l. ára 1 frt 20 kr.)

Stern Mór. Salamon példabeszédei tanodai és magánhasználatra. (Löwy M. E. fia. 8r. 39 l. ára 50 kr.)

Stromp László. Somogyi Péter fogsága. Kép a protestantismusnak Oláh Miklós érsek alatt szenvedett üldöztetése idejéből. (Pozsony. Szerző. 8r. 123 l. ára 1 frt.)

Sturm Albert. Uj országgyűlési almanach 1887—1892. Rövid életrajzi adatok a főrendiház és képviselőház tagjairól. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 398 l. ára 1 frt 60 kr.)

Sudy Kapisztrán J. Természetrajz a népiskolák számára. (Lampel Róbert. 8r. 114 l. ára 40 kr.)

Sugár Győző. A szibériai halálmezők vagy az orosz császári palota rejtelmei. Történeti regény. Székely Aladár kiadása. 1—75. füz. (Neuwald Illés nyomdája. 8r. 2399 l. egyes füzet ára 15 kr.)

Suppan Vilmos. Szemléltető geometria a reáliskolák és polgári fiuiskolák I. és II. osztályai számára a tantervek és utasításokban foglalt elvek szerint. Harmadik változatlan kiadás. A szöveg közt 195 ábrával. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 104 l. ára 70 kr.)

Suppan Vilmos. Számtan a felsőbb leányiskolák és polgári leányiskolák számára. II. füzet. A harmadik és negyedik osztály számára. A szövegbe nyomott ábrákkal. Második javított kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 128 l. ára 80 kr.)

Suppan Vilmos. Számtan a középiskolák és polgári fiúiskolák számára. I. füzet az első osztály számára. III. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 108 l. ára 60 kr.)

Suppan Vilmos. Rajzoló mértan polgári és felsőbb leányiskolák I—IV. osztályai számára. Az uj tanterv szerint. A szövegbe nyomott 263 ábrával. Második, lényegében változatlan kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 131 l. ára 80 kr.)

Suppan Vilmos. A mértan és mértani rajz elemei. Alsófoku ipariskolák és felső népiskolák, valamint polgári iskolák I. és II. osztálya számára. Második kiadás. A szövegbe nyomott 140 ábrával. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 79 l. ára 40 kr.)

Surányi János. A magyar kath. szentszékek rendtartása, különös tekintettel a házassági és bűnügyekben való eljárásra. A bpesti m. kir. egyetem hittudományi kara által a Horváth-alapítványból jutalmazott pályamű. (Győr. Máxa Ferencz. N 8r. 219 l. ára 1 frt 50 kr.)

Suták József. Az isoklin normálisok görbéinek meghatározása és alkalmazása a másodrendű felületekre. (Franklin-társulat. 8r. 35 l. ára?)

Sváby Frigyes. A Kőrösszeghi és Adorjáni gróf Csáky-család genealogiája. (Különlenyomat a «Turul» IX. kötetéből. Franklin-társulat. 4r. 4 l. ára?)

Swift Jonathán. Gulliver utazásai ismeretlen országokban. Angol eredetiből átdolgozta Hoffmann J., magyarítá Battlay Imre. (Bartalits Imre. 8r. 219 l. számos képpel, ára?)

Szaák Luiza. B. Jósika Miklós élete és munkái. (Szerző. 8r. VII, 374 l. egy arczképpel, ára 3 frt.)

Szabadka város köztörvényhatóságának szabályrendeletei. Összegyűj-

tötték és sajtó alá rendezték Hevér Géza, Vojnics Félix, Hodossy László. (Szabadka. Schlesinger Sándor nyomdája. 8r. 462 l. ára?)

Szabados K. Vióra a tengerszemű hölgy. Ballet 3 felvonásban. Potpourri 2 kézre. (Egyveleg.) (Rózsavölgyi és Társa. 4r. 25 l. ára 2 frt.)

Szabados K. Viora a tengerszem tündére. Ballet 3 felvonásban. (Rózsavölgyi és társa. K.4r. 143 l. ára 4 frt.)

Szabályok, Az új birói ügyviteli, kiegészítve a vonatkozó törvényekkel és rendeletekkel. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 301 l. ára 1 frt 40 kr.)

Szabályok, Birói ügyviteli. (M. kir. belügyminiszterium. 8r. 154, XLVI minta és 48 l. ára 1 frt 50 kr.)

Szabályok, Birói ügyviteli. (Ráth Mór. 8r. 132 l. ára 1 frt.)

Szabályok, Birói ügyviteli. Igazságügyminiszteri rendelet a joggyakornokok stb. kiképzése tárgyában. Igazságügymin. rendelet a teljes ülések tárgyában. (Franklin-társulat. N.8r. 112 l. ára 40 kr.)

Szabályrendelet Marostorda vármegye útmestereinek szolgálati viszonyairól, minősítéséről és hivatalos teendőiről. (Marosvásárhelyi ev. ref. koll. nyomda. 4r. 7 l. ára?)

Szabályrendelet a törvényhatósági közúti kezelőszemélyzetről és az útadó természetben való lerovásának kiszámítása, ellenőrzése és felülvizsgálata iránt. (Deés. Demeter és Kiss nyomdája. 8r. 13, 15 l. ára?)

Szabályrendelet az állattenyésztés érdekében. Utasítás Pozsony vármegye állattenyésztési szabályrendeletének végrehajtása tárgyában. (Pozsony-megyei gazdasági egylet. 8r. 21 l. ára?)

Szabályrendeletei, Szabadka sz. kir. város köztörvényhatóságának. A tanács megbízásából összegyűjtötte és sajtó alá rendezte Hevér Géza és Vojnics Félix. Hivatalos kiadás. (Szabadka. Miskolczy István. 8r. 462 l. ára 1 frt.)

Szabályrendeletei és utasításai Nyitravármegye köztörvényhatóságának. Összegyűjtötte és kiadja Rudnay Béla. III. kötet III. füz. (Nyitra. Nyitra vármegye. 8r. 75—129 l. ára 30 kr.)

Szabályrendeletei, Udvarhely vármegye. 1884—1891. (Székely-Udvarhely. Becsek Dániel nyomdája. 8r. 280 l. ára?)

Szabályzat, Gyakorlati, a magyar kir. honvéd lovasság számára. II. rész. 2-ik kiadás. (Pallas. 8r. 151 l. ára 70 kr.)

Szabályzat, Szolgálati, az első cs. kir. szab. Duna-gőzhajózási társaság uszálykormányosai számára. Vezérfonal a társulat téli iskoláinak tanfolyamaiban. (Duna-gőzhajózási társaság. 8r. 99 l. ára?)

Szabályzat, Tiszti szolgálati és nyugdíj-, József főherczeg jószágaiban alkalmazott gazdasági tisztviselők részére. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 2r. 33, 7 l. ára?)

Szabályzat a m. kir. tudomány-egyetemek és kir. jogakadémiák tanulmányi és vizsgálati rendjét illetőleg. (Egyetemi nyomda. 8r. 19 l. ára?)

Szabó István. A Holdelőtti arkaszok. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 23 l. ára?)

Szabó István. A Múzsák eredete és e nevök jelentése. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 21 l. ára?)

Szabó József. Az idegen szók használásmódja. (M. tud. Akadémia. 8r. 32 l. ára 30 kr.)

Szabó József. Selmecz környékeinek geológiai leirása. Egy atlaszszal. (Akadémia. 4r. VIII, 487 l. Atlaszszal együtt 16 frt.)

Szabó L. Gyakorlókönyv a német nyelv megtanulására a magyar tannyelvű népiskolák számára. Übungsbuch etc. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 68 l. ára 20 kr.)

Szabó L és **Feigler F.** Számolási gyakorlókönyv a népiskolák számára. A miniszteri tanterv és didaktikai követelmények tekintetbe vételével. I—IV. füzet. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 49. 60, 49, 54 l. ára 16, 16, 16, 18 kr.)

Szabolcska Mihály. Költemények. (Debreczen. A «Csokonai-kör.» 8r. 212 l. ára 1 frt 50 kr.)

Szabóné Nogáll Janka. Igaz történetek a serdülő ifjuság számára. Homicsko Athanáz rajzaival. (Légrády testvérek. 8r. 292 l. ára 1 frt 50 kr.)

Szádeczky Lajos. Kovacsóczy Farkas. 1576—1594. (Magyar történeti életrajzok. I. füzet. Ráth Mór. 8r. 1—140 l. ára 1 frt 60 kr.)

Szalóczy Bertalan. Elbeszélések. (Szépirodalmi könyvtár. II. évf. III. kötet. «Szépirod. könyvtár» kiadóhivatala. 8r. 170 l. ára 1 frt.)

Számító. A mindenkor kész, vagyis kisegítő kézikönyv vásárlók és eladók számára. XI. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 16r. ára 40 kr.)

Szamota István. Régi utazások Magyarországon és Balkán-félszigeten. 1054—1717. Jegyzetekkel kisérve. (Olcsó könyvtár. 290. sz. Franklin-társulat. 16r. 559 l. ára 1 frt 40 kr.)

Szana Tamás. Petőfiné, Szendrey Julia. Baditz Ottó, Neogrády Antal. Roskovics Ignácz. Stetka Gyula és Spányi Béla rajzaival. (Grill Károly. 8r. 238 l. ára 4 frt 50 kr.)

Szaniszló Albert. Vezérfonal a gazdasági tanintézetek és akadémiák állattani (kiválólag rovartani) előadásaihoz. Második kiadás. I. füzet. (Kolozsvár. Horatsik János. 8r. 80 l. ára 1 frt.)

Szarvas Gábor és **Simonyi Zsigmond.** Magyar nyelvtörténeti szótár. A legrégibb nyelvemlékektől a nyelvújitásig. II. köt. 9—10. III. köt. 1—5. füz. (Hornyánszky V. 4r. 1281—1630, 1—800 kéthasábos lap, egy füzet ára 1 frt.)

Szász Károly. Az anyátlan család. Javított 3. kiadás. (Vallásos iratok magyar nyelven. 26. sz. Hornyánszky Viktor. 8r. 51 l. ára 5 kr.)

Szász Károly. Kis biblia. Kivonat a bibliai történetekből. Ref. népiskolák számára. 13. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 91 l. ára?)

Szász Károly. Horatius. Élet- és jellemrajz. (Olcsó könyvtár. 285. sz. Franklin-társulat. 8r. 131. ára?)

Szathmáry Jenő. Üldözve a föld körül. Történeti regény. Székely Aladár kiadása. 1—27. füzet. (Neuwald Illés nyomdája. 8r. 1—864. l. egy füzet ára 15 kr.)

Szavaló, köszöntő és **levelező** az ifjuság számára. Ajánlható a nevelő-intézetek és kisebb iskoláknak. 5-ik kiadás. (Lampel Róbert. 16r. 64 l. ára 12 kr.)

Szávoszt Alphons h. főlövészmesternek jelentése a berlini lövészünnepélynek lefolyásáról. (Franklin-társulat nyomdája. 4r. 11 l. ára?)

Széchenyi Dénes gróf. Egy őszinte szó a Kossuth-cultusról. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 40 l. ára 40 kr.)

Széchenyi István gróf munkái. VI. köt. Levelei III. köt. Összegyűjtötte, előszóval s jegyzetekkel ellátta Majláth Béla. (Akadémia. N.8r. VI, 810 l. ára 5 frt.)

Szecsey István. A mezőgazdasági növénytermelés általános alapismeretei földmíves iskolai tanulók használatára. (Athenaeum r.-társulat nyomdája. 8r. 119 l. ára 1 frt.)

Szederkényi Nándor. Heves vármegye története. III. kötet. Eger vára elestétől visszavételéig. 1596—1687. (Eger. Érseki lyceum nyomdája. 8r. XIX, 483 l. ára 3 frt.)

Székács József. Imádságok és buzgólkodások. Evangeliumi prot. keresztyének számára. Negyedik kiadás. (Hornyánszky Viktor. 8r. XII, 428 l. ára 2 frt 50 kr.)

Székely Ede. Nincs többé filloxeraveszély! Eredeti mívelési rendszer szőlőinknek a filloxera elleni megvédése s normális termőképességük biztosítása iránt. Lutz Konrád nyomán. (Pécs. Engel Lajos. 8r. 24 l. ára 20 kr.)

Székely István. A szentirás apologiája. A nagyváradi l. sz. egyházmegyei hatóság jóváhagyásával. (Nagyvárad. Ungár Jenő. 8r. 707 l. ára 4 frt.)

Székely József. Világtörténelem a tisztképző tanfolyam II. évfolyama számára. II. rész. Középkor. Hivatalos kiadás. (Pallas. N.8r. VII, 371 l. ára 1 frt 15 kr.)

Szekeres Fr. Ödön. A rovargyűjtő. Gyakorlati útmutató a tanulók részére. 53 ábrával. (Kassa, Koczányi és Vitéz. K.8r. 172 l. ára 80 kr.)

Szekeres Fr. Ödön. A növénygyűjtő. Gyakorlati útmutató a tanulók részére. 34 ábrával. (Kassa. Koczányi és Vitéz. K.8r. 169 l. ára 80 kr.)

Székesegyház, Az ujjáalakított pécsi. Képekkel ellátott népszerű templommagyarázó kalauz. (A «Szent család» népnaptára szerkesztői. N.8r. 48 l. ára 20 kr.)

Széki Ákos. Természettani kis múzeum. Utmutató 67 természettani készüléknek könnyű és kevés költséggel való előállításához a velük végrehajtó és egyéb 26 idevágó kisérlet leirásával és ábrákkal. Tanférfiak, tanulók és a nép számára. Második kiadás. (Pécs. Engel Lajos. K.8r. 76 l. ára 50 kr.)

Szekrényi Lajos. A bibliai régiség-tudomány kézikönyve. 96 fametszetű képpel. (Szerző. 8r. VIII, 264 l. ára 2 frt 40 kr.)

Széll Farkas. Kihalt-e a Telekesi Török-család? (Különlenyomat a «Turul» IX. kötetéből. Franklin-társulat. 4r. 4 l. Egy nemzedékrendi táblával, ára?)

Szemák István. Német olvasókönyv. IV. rész. A középiskolák VII. és VIII. oszt. számára. Harmadik jav. kiadás. (Lauffer Vilmos. N.8r. VII, 359 l. ára 2 frt.)

Szemák István. Német mondattan. 4. kiadás. (Franklin-társ. nyomdája. 8r. 118 l. ára 50 kr.)

Szendrei János. Magyar diszítmények. Tanulmány. (Különlenyomat a

«Művészi Ipar» 1891. évi III. számából. Franklin-társulat. N.4r. 24 l. Számos képpel, ára ?)

Szentiványi Kálmán. Nyilt levél a nyárádszeredai követválasztó kerület polgáraihoz. (Maros-Vásárhelyi ev. ref. koll. nyomdája. 2r. 2 l. ára ?)

Szentkláray Jenő. Oláhok költöztetése Délmagyarországon a mult században. (Értekezések a történeti tudományok köréből. XV. kötet. 2. sz. Magyar t. Akadémia. 8r. 25 l. ára 20 kr.)

Szentpáli Janka. Arczisme. (Physiognomika.) 30 fényképtáblával. I. köt. (Pfeifer Ferd. K.8r. 213 l. ára 2 frt.)

Szerdahelyi Adolf. Férfi sorsa nő vagy Széchenyi és Kossuth, nagy nemz. szinmű 5 felvonásban. A legnagyobb magyar születésének százados évfordulója alkalmából. (Révai testvérek. 8r. 162 l. ára 80 kr.)

Szerelemhegyi Tivadar. Praeparatio Livius XXI—XXII. könyvéhez. 3. 4. füzet. (Latin Praeparatiók. IX—X. füzet. Singer és Wolfner. 8r. 113—264 l. ára 30 és 40 kr.)

Szerelemhegyi Tivadar. Praeparatio Livius XXI—XXII. könyvéhez. (Singer és Wolfner. 8r. 264 l. ára 1 frt.)

Szerelemhegyi Tivadar. A Balassa-halom. Elbeszélés a török hódítás korából. (Lampel Róbert. 16r. 66 l. ára 50 kr.)

Szerelemhegyi Tivadar. Görög állami régiségek a gymnasium V. osztálya számára. (Grill Károly. 8r. 77 l. ára 68 kr.)

Szeretete, Jézusnak a jó pásztornak. Példázat. Második kiadás. (Hornyánszky Viktor. 8r. 12 l. ára 1 kr.)

Szervezete, Az esztergomi kir. érseki tanítóképezde önképzőkörének, és alapszabályai. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv nyomdája. 8r. 16 l. ára ?)

Szervezete, A pozsonyi róm. katholikus aut. hitközség önálló. Selbstständige Organisation der Pressburger r. k. autonomen Cultusgemeinde. (Pozsony. Angermayer Károly nyomdája. 8r. 73 l. ára ?)

Szervezete, Gymnasiumaink új. Ismertetése és magyarázata az 1890. évi XXX. törvényczikknek s a reá vonatkozó tanterveknek és rendeleteknek. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. K.8r. 30, 14 l. ára 40 kr.)

Szerződés, mely egyrészt Budapest főváros közönsége, másrészt a Nemzetközi villamos társaság között köttetett. (Légrády testvérek. 4r. 8, 3 l. ára ?)

Szerződés, mely egyrészről a Felek-fogarasi h. é. vasút engedélyesei: idősb Horváth Mihály, ifjabb Horváth Mihály és Dániel Gábor, másrészről Getto Gyula, Mandel Gyula, Hoffmann Sándor és Quittner Vilmos mérnökök és építési vállalkozók között köttetett. (Márkus Samu nyomdája. 4r. 16 l. ára?)

Szerződés, mely egyrészről a brassó-háromszéki h. é. vasút részvénytársaság, másfelől a magy. kir. államvasutak igazgatósága között köttetett. (Légrády testvérek. 4r. 7 l. ára ?)

Szeszadótörvény, A, és szabályok hivatalos összeállítása. 2. kiadás. Kiadja a magyar kir. pénzügyminiszterium. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. XIV, 762 l. ára 2 frt 50 kr.)

Sziklay P. Gyula és **Velősy Lipót**. Fehérmegye földrajza a népiskolák III. tanfolyama számára. A min. tanterv alapján. Negyedik kiadás.

A «Fehérmegyei Tanítóegyesület» által 10 darab aranynyal jutalmazott pályamű. (Székesfehérvár. Singer Ede. 8r. 35 l. ára 20 kr.)

Szilágyi Aladár. A Gabelsberger-Markovits-féle gyorsirászat tankönyve. Iskolák és különösen magántanulók számára. Huszonöt órában. I. rész. Levelező-irás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 80 l. ára 60 kr.)

Szilágyi Farkas. Nagy-Enyed pusztulása 1849-ben. Korrajz. (Nagy-Enyed. Báldi Károly. 8r. 364 l. ára 2 frt.)

Szilágyi Sándor. II. Rákóczy György 1621—1660. (Magyar tört. Életrajzok. 1891. IV. V. füz. Ráth Mór. 8r. 212 l. ára 1 frt 60 kr.)

Szilágyi Sándor. Erdély és az északkeleti háboru. Levelek és okiratok. Bevezetésekkel és jegyzetekkel ellátva. II. kötet. Transsylvania et bellum boreo-orientale. (Magyar. t. Akadémia. 8r. 596 l. ára 5 frt.)

Szilasi Móricz. Praeparatió Horatius válogatott ódáihoz. Harmadik füzet. (Latin Praeparatiók. VII. füzet. Singer és Wolfner. 8r. 97—150 l. ára 30 kr.)

Szilasi Móricz. Praeparatio Horátius válogatott ódáihoz. (Singer és Wolfner. 8r. 150 l. ára 80 kr.)

Szilasi Móricz. Szemelvények Thukydidesből. Két térképpel. (Grill Károly. 8r. 260 l. ára 1 frt 60 kr.)

Szilvássy János. Borszék. Rövid kivonat «Borszék monografiája» czímű művéből. (Gyergyó-Ditró. Ditró és Szárhegy községek könyvnyomdája. 8r. 14 l. ára?)

Szindarabok, Kis. Gyermekelőadásokra. Több képpel. (Forgó bácsi könyvtára. IV. köt. Eggenberger-féle könyvkereskedés. K.8r. 124 l. ára 80 kr.)

Szinnyei József. Magyar irók élete és munkái. I. kötet. Aachs—Bzenszki. (Hornyánszky Viktor könyvkereskedése. 8r. 1440 kéthasábos l. ára 4 frt 50 kr.)

Szirmai József. Számtani példatár a német tannyelvű népiskolák számára. I—III. füzet. (A II—IV. oszt. számára.) (Nagyszombat. Horovitz Adolf. 8r. 54, 56, 54 l. ára füzetenkint 15 kr.)

Szirmai József. Vezérkönyv a magyar nyelvnek a németajkú népiskolában való módszeres oktatásához. Segédkönyvül a Szirmai-féle «Magyar nyelvkönyv»-höz és a «Számtani példatár»-hoz. Tanítók és tanítójelöltek számára. (Nagyszombat. 8r. 197, 11 l. ára 1 frt.)

Szokolay István. A kir. ítélőtáblák, ügyészségek s bíróságok ujabb szervezésére vonatkozó összes törvények s rendeletek. (Rózsa Kálmán és neje. N.8r. 71 l. ára 60 kr.)

Szokolay István. Centralisatió és önkormányzat. Észrevételek a közigazgatási törvényjavaslathoz. (Athenaeum. 8r. 87 l. ára 80 kr.)

Szomory Károly. Sötét világ. Költemények. (Révai testvérek. 8r. 198 l. ára 2 frt.)

Szontagh Aladár. A kőszén. (Kilián Frigyes. 8r. 91 l. ára 1 frt.)

Szótár, Magyar-franczia és franczia-magyar. Dictionnaire hongrois-français et français-hongrois. II. rész. Magyar-franczia szótár. I. köt. 1—11. füzet. (Pallas részvénynyomda. 8r. 1—489 l. egy füzet ára 30 kr.)

Szőke István. Földrajz népiskolai használatra. A «Közoktatási tanács»

birálata nyomán átdolgozott új kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 48 l. ára 10 kr.)

Szölgyémy Gyula. Földrajzi előismeretek Esztergommegye földrajzával a népiskolák 3. oszt. számára. 2. kiadás. Az esztergomjárási kath. tanítóegyesület által jutalmazott pályamű. (Esztergom. Laiszky János nyomdája. 8r. 46 l. ára 20 kr.)

Sztehlo Kornél. Törvényes bigamia? Jogosítva van-e a róm. kath. hitvallásón maradt nő, kinek férje ujból megnősült, volt férje nevét továbbra is viselni? (Pfeifer Ferdinánd. 8r. 16 l. ára 20 kr.)

Szulik József. Világtörténelem tanítóképző intézetek s polgári iskolák használatára. Átdolgozta Márki Sándor. 4. kiadás. (Lauffer Vilmos. 8r. 128 l. ára 1 frt.)

Szüts István. Illetékegyértéki utmutató. (Beszterczebánya. Ivánszky Elek. 8r. 209 l. ára 1 frt.)

Szvorényi József. Emlékbeszéd Danielik Jánosról. (A magyar tud Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. VI. kötet, 11. szám Akadémia. 8r. 35 l. ára 30 kr.)

Tábla, Földrajzi alapfogalmakat szemléltető fali —. (Pozsony. Stampfel Károly. Ára 4 frt.)

Tábori Róbert. Az alakulások. Eredeti regény (Robitsek Zsigmond. 8r. 126 l. ára 1 frt.)

Tábori Róbert. Görbe hegyek országában. Regény a magyar ifjuság számára. («Magyar Ifjuság» szerkesztője. 8r. 144 l. ára?)

Tacitus évkönyvei. (Annales IV. füzet. Tacitus annales II. 43 végeig III. 1.) Fordította és magyarázta Fodor Gyula. (Tanulók könyvtára. 58. füzet. Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 193—256 l. ára 30 kr.)

Tacitus évkönyvei. 1. füzet. Fordította Mihály István. (Római remekirók. 23. kötet. Lampel Róbert. 16r. 1—96 l. ára 30 kr.)

Takács Gyula. Átiratok az ujabb és kedveltebb magyar népdalok felett zongorára. 1. füzet. 1. Száll a madár, levél hullik. 2. Gyászba borult az életem. 3. Ne hitegess, ne csalogass. 4. A baraczkfa hullatja a virágát. 5. Hej beh hangos a becsali csárda. Friss csárdásokkal. (Munkács. Farkas Kálmán. 4r. 15 l. ára 2 frt.)

Tanáregyesület, Az országos középiskolai, történetéhez. Az egyesület fennállása 25-ik évfordulója alkalmából. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 68 l. ára?)

Tankönyv az egyévi önkéntesek számára. A cs. kir. közös hadügyminiszter által kiadott «Instruction für die Einjährig-Freiwilligen der Infanterie und Jägertruppe v. J. 1889.» cz. tankönyv hiteles magyar kiadása. II. rész. Fegyverszak; Pótfüzet. (Pallas. N.8r. 66 l. ára 39 kr.)

Tankönyv. Ugyanaz. III. rész. Hadsereg szervezet. Pótfüzet az 1890. évi kiadáshoz. (Pallas. N.8r. 74 l. ára 40 kr.)

Tankönyv. Ugyanaz. VI. rész. Katonai ügyirály. Pótlék. (Pallas. N.8r. 35 l. ára 24 kr.)

Tankönyv. Ugyanaz. VII. rész. Gazdászat kezelési ügyvitel. I. pótfüzet.

Kivonat a cs. és kir. közös hadsereg és a m. kir. honvédség állomány vezetésére vonatkozó utasításból. (Pallas. N.8r. 34 l. ára 24 kr.)

Tankönyv az egyéves önkéntesek számára. VII. rész. II. pótfüzet. Kivonat a cs. és kir. közös hadsereg és a magyar kir. honvédség «illeték szabályzatából». I. rész. Béke illetékek. (Pallas. N.8r. 97 l. ára 60 kr.)

Tankönyv. Ugyanaz. VII. rész. III. pótfüzet. II. rész. Mozgósítási illetékek. (Pallas. 8r. 52 l. ára 32 kr.)

Tankönyv. Ugyanaz. VII. rész. IV. pótfüzet. Kivonat a cs. és kir. közös hadsereg és m. kir. honvédség ruházatának kezelése és számvitelére vonatkozó utasításból. (Pallas. N.8r. 45 l. ára 32 kr.)

Tanrende, A budapesti kir. magyar tudomány-egyetem, az 1890—91. tanév második felére. (Egyetemi nyomda. 8r. 67 l. ára?)

Tanterv a róm. kath. tanítóképezdék számára. (Athenaeum r. társ. nyomdája. 4r. 16 l. ára?)

Tára, Jeles irók iskolai. I. XXI. XXXVIII. kötet. (Lásd: Balladák, Schiller, Káldi.)

Tára, Magyarországi rendeletek. 1891. Kiadja a m. kir. belügyminisztérium. I—XII. füzet. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 1852. CXX l. ára 9 frt 50 kr.)

Tára, Német irók iskolai. II—IV. (L. Herder, Goethe, Schiller.)

Tára, Nemzetgazdasági irók. A m. tud. Akadémia támogatásával kiadja a magyar tud. Akadémia nemzetgazdasági és statisztikai bizottsága. I. kötet. 1—2. füzet. (L. Smith Ádám.)

Targioni-Tozzetti és **Menasci**. Parasztbecsület. Melodráma. Fordította Radó Antal. Zenéjét irta Mascagni Péter. (A m. kir. operaház könyvtára. 39. füz. Pfeifer Ferdinánd. 8r. 15 l. ára 25 kr.)

Tárgymutató, Betűrendes, a debreczeni reform. egyházmegye 1824. január 12-től 1859. június 16-áig és 1859. decz. 15-től 1868. június 30-áig bezárólag tartott gyűlési jegyzőkönyveihez. (Debreczen. Város nyomdája. 8r. 84 l. ára?)

Tárkányi. Vezércsillag. Imádságok. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 480 l. ára?)

Tartalommutató a Jogtudományi Közlöny huszonöt évfolyamához. 1865—1890. (Franklin-társulat. 8r. VIII, 191 l. ára 80 kr.)

Tauffer Vilmos. A szülészet ügyének (bábaügy) állása hazánkban mint a gyermekek és a gyermekágyasok nagy halálozásának egyik tényezője. Javaslatok a szülésznői intézmény fokozatos fejlesztésére. (Pallas részvénynyomda. 4r. 165 l. ára?)

Tauszk Ferencz. A gyógyászat kézikönyve gyakorló orvosok számára. Irták: Bach Imre, Brück Miksa, Kertész József, Kóssa Gyula, Neupauer Gusztáv, Purjesz Ignácz, Schäffer Károly, Schultz Henrik, Tauszk Ferencz. (Dobrowsky és Franke. 8r. 555 l. ára 3 frt 60 kr.)

Téglás Gábor. Tanulmányok a rómaiak dácziai aranybányászatáról. Az aranybányászat ethnographiai és administrationalis szervezete Dácziában. (Értekezések a történeti tudományok köréből. XV. kötet. 1. szám. Akadémia. 8r. 99 l. ára 90 kr.)

Téglás Gábor. Ujabb barlangok az erdélyi érczhegység övéből és a fejér Kőrös hunyadmegyei völgyszakaszáról. (Mathem. és természettudom. közlemények. XXIV. kötet. 5. sz. Magyar Akadémia. 8r. 305. 337 l. 13 rajzzal, ára 40 kr.)

Telefon. A. Kiadja Egger B. és Társa telefon-osztálya. (Kilián Frigyes. N.8r. 95 l. ára 60 kr.)

Télfy Iván. Kisfaludy Károly «Mohácsa» görögül. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XV. kötet. 10. sz. Magyar t. Akadémia. 8r. 48 l. ára 40 kr.)

Telmányi Emil. Praeparatio Sallustius Jugurthájához. 1. füzet. 1—27. fejezet. (Latin praeparatiók. XII. füzet. Singer és Wolfner. 8r. 1—64 l. ára 30 kr.)

Térképe, Magyar sz. korona országainak, az uj megyei beosztás tekintetbe vételével az 1876. XXXIII. 1890. LV. és az 1881. LXIV. t.-cz. alapján. Iskolai és magánhasználatra tervezte és rajzolta Hátsek Ignácz. (Lampel Róbert. 1 l. ára 20 kr.)

Természetrajz képekben. Az állatok világa 250 szinnyomatú képpel a szemléltető oktatáshoz. (Ruzitska Kálmán. 2r. 24 l. ára 3 frt 60 kr.)

Tervezet. A magyar kir. belügy-, igazságügy- és pénzügyminiszterek által 1891. évi J. M. sz. a. kiadott utasítás, az ország erdélyi részeiben, továbbá a volt Kraszna-Közép-Szolnok-, Zaránd megyék és a volt Kővárvidék területén a birtokrendezési eljárás tárgyában. (Légrády-testvérek nyomdája. 4r. 60 l. ára?)

Tervezete, A Pest-Pilis-Solt-Kun vármegyei gazdasági egyesület által a vármegye támogatásával 1891. évi szeptember 19—22. napjain Váczon rendezett gazdasági kiállítás. («Országgyűlési Értesítő» nyomd. 8r. 76 l. ára?)

Tervrajza, Budapest. (Lampel Róbert. 1 l. ára 50 kr.)

Teschler György. Körmöczbánya és északnyugati vidékének kőzetei. A Ferdinánd-Altárna zöldkő-trachytja. Egy földtani térképpel és két táblán rajzolt 25 ábrával. (Mathem. és term. tud. Közlemények. XXIV. köt. 4. sz. Akadémia. 8r. 211—302 l. ára 1 frt.)

Testamentom, Uj, azaz: a mi Urunk Jézus Krisztusnak új szövetsége. Magyar nyelvre fordította Károly Gáspár. (Brit- és külföldi bibliatársulat. 8r. 517 l. ára?)

Teszelszky József. Vigilius pápa álláspontja a három fejezetről szóló vitában. (Nyitra. Huszár István nyomdája. 8r. 96 l. ára?)

Thaly István. Bátori Schulcz Bódog. Életrajz. (A körmöczbányai magyar egyesület. 8r. 64 l. ára 50 kr.)

Theuriet André. Veszedelmes bűbáj. Regény, francziából fordította Tóth Béla. I—II. kötet. (Egyetemes regénytár. VII. évfolyam. 9—10. kötet. Singer és Wolfner. 8r. 165, 134 l. ára 1 frt.)

Thewrewk István. Modern élet. Tárczaczikkek. (Arad. Szerző. 8r. 118 l. ára 1 frt.)

Thuránszky Irén. Háztartástan és gazdaságtan. Polgári iskolák, felsőbb leányiskolák és tanítóképző intézetek számára. Több fametszetű ábrával. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 133 l. ára 80 kr.)

Tinseau Léon. A hivek. Regény. Fordította Fái I. Béla. (Egyetemes regénytár. VI. évf. 18. kötet. Singer és Wolfner. 8r. 183 l. ára 50 kr.)

Tiringer Béla. A magyar tud. Akadémia kiadásában megjelent munkák és folyóiratok szakjegyzékei. (Akadémia. 8r. 20 l. ára?)

Tisza Etelka. Szünórák. Angol elbeszélések az ifjuság számára. I. Rhoda leczkéje. II. Miklós a bányász. III. A kis sánta herczeg. (Légrády-testvérek. 8r. 93 l. ára 1 frt 20 kr.)

Tisza Etelka. Hires gyermekek. Külföldi művekből fordította. (Légrády-testvérek. 8r. 216 l. ára 1 frt 20 kr.)

Tokody Ödön. Összeférczelt lapok az öreg plébános irataiból. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 361 l. ára?)

Tokody Ödön. A magyarországi róm. kath. papság egyetemes névtára. 1891-re. (Temesvár. Csanádegyházmegyei nyomda. 8r. 1495 l. ára?)

Toldy István. Öt év története 1867—1872. Uj kiadás. (Ráth Mór. 8r. 262 l. ára 1 frt 20 kr.)

Tolsztoj Leó. Szebasztopol. Oroszból ford. Cs. K. Második kiadás. (A m. nemz. családi könyvtára. LXXVIII. kötet. Ráth Mór. 8r. 164 l. ára 1 frt 60 kr.)

Tolstoi Leó. A házasság regénye. Ford. Brankovics György. (Robicsek Zsigmond. K.8r. 136 l. ára 1 frt.)

Tolstoi Leó. Dolgozzatok a míg mécsetek ki nem alszik. Regény a kereszténység első korszakából. Ford. Somogyi Ede. (Robicsek Zsigmond. 8r. 140 l. ára 80 kr.)

Tolstoj Leó. Háború és béke. Történelmi korrajz. Második kiadás. 3 kötet. I. kötet. Tilsit előtt. II. köt. Az invázió. III. köt. Rosodino. A franczíák Moskvában. Epilogus. (Ráth Mór. 8r. 680, 589, 606 l. A három kötet ára 6 frt.)

Tomics Jása bűnpöre II. Visontai Soma védbeszéde az ujvidéki törvényszék előtt. T. J. önvédelmi beszéde. (Márkus Samu nyomd. 8r. 63 l. ára?)

Tolnai Lajos. Csak egy asszony! Regény. (Athenaeum részvénynyomda. 8r. 132 l. ára?)

Torkos László. Magyar nyelv- és irodalom kézikönyv polgári- és felsőbb leányiskolák III. osztálya számára. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium megbizásából. Irálytan prózai és költői olvasmányokkal. Negyedik átdolgozott kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. N.8r. 241 l. ára 80 kr.)

Torkos László. Ugyanaz. A IV. oszt. számára. A költői műfajok átnézete s a kiválóbb magyar költők rövid ismertetése olvasmányokkal. Negyedik átdolg. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. N.8r. 211 l. ára 80 kr.)

Torkos László. Magyar nyelvtan polgári- és felsőbb leányiskolák I. és II. osztálya számára. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium megbizásából. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. N.8r. 102 l. ára 40 kr.)

Torkos László. Magyar olvasókönyv polgári- és felsőbb leányiskolák I. oszt. számára. A m. kir. vallás- és közokt. miniszterium megbizásából. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. N.8r. 199 l. ára 50 kr.)

Torkos László. Ugyanaz a II. osztály számára. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. N.8r. 240 l. ára 60 kr.)

Torma József. A Zonuki grófságról. (Pfeifer Ferdinánd. 8r. 303 l. ára 2 frt 40 kr.)

Torma József. Szaniszló Zsigmond naplói. 1682—1711. (Pfeifer Ferd. 8r. 186 l. ára 1 frt 60 kr.)

Tormay Béla. A mezőgazdászat és érdeklő nehány városi ügyről. Jelentés a nmélt. gr. Bethlen András földmívelésügyi m. kir. miniszter úr ő excellentiájához. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 196 l. ára 1 frt.)

Tóth Ede. A falu rossza, népszínmű. (Nemzeti szinház könyvtára. 72. szám. Pfeifer Ferdinánd. 8r. 80 l. ára 40 kr.)

Tóth György. Praeparatio Vergilius Aeneisének VI. énekéhez. (Singer és Wolfner. 8r. 128 l. ára 70 kr.)

Tóth György. Praeparatio Virgilius VI. énekéhez. Harmadik füzet. (Latin Praeparatiók. VIII. füzet. Singer és Wolfner. 8r. 97—128 l. ára 30 kr.)

Tóth Lajos. Mentő-eljárások mérgezések eseteiben. Megjelent a «Mentők Lapja» II—III. évfolyamában. (Az «Országgyűlési Értesítő» nyomdája. 8r. 38 l. ára?)

Tóth Lőrincz. A rövidtartamú szabadságvesztés-büntetések s a föltételes elitélés. (Értekezések a társadalmi tudományok köréből. XI. kötet. 4. szám. Magyar tud. Akadémia. 8r. 45 l. ára 40 kr.)

Tóth Mihály. Adatok Nagyvárad környéke diluvialis képződményeinek ismertetéséhez. (Különlenyomat a «Magyar orvosok és természetvizsgálók 1890. Nagyváradon tartott vándorgyűlésének munkálatai»-ból. 8r. 475, 479 l. ára?)

Tóth Mihály. Az aldunai zuhatagok viz alatti szikláinak robbantása. Olvastatott: A Magyar mérnök- és építészegylet 1891. évi márcz. 21-én tartott egyetemes szakülésén, Bécsben az osztrák mérnök- és építészegyletben április 4-én. Különlenyomat a Magyar mérnök- és építészegylet Közlönye XXV. kötetéből. (Kilián Frigyes. N.8r. 19 l. és 4 tábla, ára 1 frt 50 kr.)

Tóth Pál. Magyar irálytan felsőbb leányiskolák, polgári leányiskolák számára. (Miskolcz. Lőwy József fia. 8r. 396 l. ára 1 frt 50 kr.)

Török Ferencz. A felmérési ügyvitel kézikönyve különös tekintettel a felmérési felügyelőségek vezetésére. (Pozsony. Szerző. 8r. 151 l. ára?)

Története, A Budavári Casino-Egylet félszázados. 1841—1891. (Egylet. 8r. 84 l. ára?)

Törvény a birói és ügyészi szervezet módosításáról (1891. XVII. t.-cz.) kiegészítve az idézett törvényekkel. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 36 l. ára 20 kr.)

Törvény az ipari munkának vasárnapi szüneteléséről (1891. XIII. t.-cz.) és az ipari és gyári alkalmazottaknak betegség esetén való segélyezéséről (1891. XIV. t.-cz.) kiegészítve a vonatkozó törvényekkel. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. K.8r. 48 l. ára 30 kr.

Törvény, Az ipari és gyári alkalmazottaknak betegség esetén való segélyezéséről szóló, 1891. évi XIV. t.-cz. Magyarázatokkal ellátta Gelléri Mór. (Dobrowsky és Franke. 8r. 78 l. ára 50 kr.)

Törvényczikk, 1891. XV., a kisdedóvásról. Országgyűlési képviselő magyarázataival. (Ráth Mór. 8r. 27 l. ára 40 kr)

Törvény a kisdedóvásról. 1891. XV. törvényczikk. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 34 l. ára 20 kr.)

Törvényczikk, 1891. évi XVI., az 1886. 29. és 1889. 38. a telekkönyvi betétekről szóló törvényczikkek módosításáról, jegyzetekkel ellátta Imling Konrád. (Ráth Mór. 8r. 20 l. ára?)

Törvényczikk, 1887. XXIX. A kir. törvényszékek telekkönyvi hatóságához utalt ügyeknek egyes birák által való elintézéséről. Jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázattal ellátta Imling Konrád. 1880. XLVI. t.-czikk a telekkönyvi rendeletek pótlásáról és módosításáról. A m. kir. igazságügyminiszter rendelete a telekkönyvi rendeletek pótlásáról és módosításáról intézkedő 1880. XLVI. t.-cz. életbeléptetésének időpontjára és az eljárás részleteinek meghatározására nézve. (Ráth Mór. 8r. 3, XVI l. ára 40 kr.)

Törvényczikk, 1891. XVI., a telekkönyvi betétek szerkesztéséről szóló 1886. XXIX. és 1889. XXXVIII. t.-cz. módosításáról és pótlásáról. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 22 l. ára 20 kr.)

Törvényczikk, I., az 1885. évben kiállítandó ujoncz- és póttartaléki jutalékok megajánlása tárgyában. (Ráth Mór. 8r. 52 l. ára ?)

Törvényczikk. Az 1888. évi XIX., a halászatról a rávonatkozó törvényekkel bővítve. (Szeged. Várnai. 8r. 28 l. ára 20 kr.)

Törvényczikk, 1891. XVII., a birói és ügyészi szervezet módosításáról. Jegyzetekkel ellátta Reiner Ignácz. (Ráth Mór. 8r. 33 l. ára ?)

Törvényczikk. A közegészségügy rendezéséről szóló 1876. XIV. (Ráth Mór. 8r. 50 l. ára 50 kr.)

Törvényczikk. Az 1891 : XIII., az ipari munka vasárnapi szüneteléséről a rávonatkozó végrehajtási rendeletekkel. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 16 l. ára 12 kr.)

Törvényczikk, 1891. XIII., az ipari munkának vasárnapi szüneteléséről jegyzetekkel ellátta Fritz Péter. I. II. füzet. (Ráth Mór. 8r. 4. 12 l. egy füzet ára 20 kr.)

Törvényczikk, 1891. XIV., az ipari és gyári alkalmazottaknak betegség esetén való segélyezéséről. Jegyzetekkel és magyarázatokkal ellátta Fritz Péter. (Ráth Mór. 8r. 36 l. ára 50 kr.)

Törvényczikk. 1891. évi XIII. Az ipari munkának vasárnapi szüneteléséről a törvény eredeti szövegével s magyarázattal és ezen törvény végrehajtása tárgyában 1891. évi 29773. sz. a. kiadott kir. miniszteri rendelettel bővített harmadik kiadás. (Magyar-német szöveggel. Irta: Z. K. L (Robicsek Zsigmond. 32r. 31, 32 l. ára 20 kr.)

Törvényczikk, 1891 : XIII., az ipari munkának vasárnapi szüneteléséről és az 1891 : XIV. törvényczikk az ipari és gyári alkalmazottaknak betegség esetében való segélyezéséről. (Lampel Róbert. 16r. 54 l. ára 20 kr.)

Törvényczikk, 1891. évi XVIII., az ásványolajvám felemeléséről és az ásványolajadóról és az annak végrehajtása iránt kiadott utasítások. Második bővített kiadás. (M. kir. belügyminiszterium. 8r. 116 l. ára 50 kr.)

Törvénycikkek. Az 1890-ik évi országgyűlési. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 586 l. ára 3 frt.)

Törvénycikkek, 1891. évi országgyűlési. Imling Konrád, Fritz Péter és más szakférfiak közreműködése mellett jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázattal ellátva. I—III. füzet. XVIII—XXXI. t.-cz. (Ráth Mór. 8r. 1—272. l. ára 50, 60, 40, 60 kr.)

Törvénycikkek. I—III. füzet. I—XXXI. t.-cz. (Ráth Mór. 16r. 1—586 l. ára 50, 60, 40, 50 kr.)

Törvénye, Az ipari munka vasárnapi szünetelésének, (1891. évi XIII. t.-czikk) és arra vonatkozó végrehajtási rendelet. Összeállította Szokolay István. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 44 l. ára 20 kr.)

Törvények, 1876-iki, VIII—XXXVI. czikkei. (Athenaeum r.-társulat nyomdája. 8r. 65—324 l. ára ?)

Törvények, Az 1881. évi, gyűjteménye. I. füzet. I—XIV. t.-cz. (M. kir. belügyminiszterium. 8r. 1—120 l. ára 50 kr.)

Törvények, ugyanaz. II. füzet. (XV—XVII. t.-cz.) (M. kir. belügym. 8r. 121—190 l. ára 30 kr.)

Törvények, ugyanaz. III. füzet. (XVIII—XXVIII. t.-cz.) (M. kir. belügym. 8r. 191—222 l. ára 20 kr.)

Törvények, 1890. évi, gyűjteménye. Jegyzetekkel és magyarázatokkal. III. füzet. (Lampel Róbert. 8r. 181—360 l. ára 1 frt.)

Törvények, ugyanaz. Teljesen. (Lampel R. 8r. 360 l. ára 2 frt 20 kr.)

Törvények, ugyanaz. III. füzet. (Lampel R. 16r. 417—738. V l. ára 1 frt.)

Törvények, ugyanaz. Teljesen. (Lampel R. 16r. 738. V l. ára 2 frt 20 kr.)

Törvények, Az 1891. évi, gyűjteménye. Jegyzetekkel és magyarázatokkal. I. füzet. I—XIV. t.-cz. (Lampel Róbert. 8r. 1—96 l. ára 60 kr.)

Törvények, ugyanaz. I. füzet. I—XVII. t.-cz. (Lampel Róbert. 16r. 1—224 l. ára 70 kr.)

Törvények, A valutaügyre vonatkozó, és fontosabb rendeletek Ausztriában és Magyarországon. Kiadja a magyar kir. pénzügyminiszterium. (Az 1892. márczius havára összehivott valutaenquête irományai. M. k. államnyomda. 4r. 147 l. ára ?)

Törvényjavaslat az ország erdélyi részeiben, továbbá a volt Krasznа-, Középszolnok-, Zarándmegyék és a volt Kővárvidék területén a birtokrendezési, arányosítási és tagosítási ügyekben követendő eljárásról szóló 1880: 45. t.-cz. némely határozatainak módosításáról és kiegészítéséről. (Légrády testvérek. 4r. 11 l. ára ?)

Törvényjavaslat a polgári és büntető ügyek jogorvoslatainak szabályozásáról. (M. kir. államnyomda. 4r. 10 l. ára ?)

Törvényjavaslat a közigazgatás és az önkormányzat rendezéséről a vármegyékben. (M. kir. államnyomda. 4r. 84 l. ára ?)

Törvényjavaslat a közigazgatás és az önkormányzat rendezéséről a vármegyékben. (Athenaeum. K.8r. 112 l. ára 40 kr.)

Törvénytár, 1891-dik évi országos. Kiadja a magyar kir. belügyminiszterium. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4r. 217 l. ára 2 frt 71 kr.)

Trautmann Henrik. Kereskedelmi könyvvitel. Tankönyv kereskedelmi

középiskolák és akadémiák részére, valamint magánhasználatra. I. rész. (Kilián Frigyes. N.8r. 162 l. ára 1 frt 50 kr.)

Trux Hugó. A magyar örökösödési eljárás bíróságok előtt. Második javított és bővített kiadás. (Pallas. N.8r. XVIII, 307 l. ára 2 frt 40 kr.)

Twain Márk. Tapasztalatok a difteritisz körül. (Humoros zsebkönyvtár. V. Losoncz. «Kármán»-társulat. K.8r. 16 l. ára 8 kr.)

Twain Márk. Hogyan szerkesztettem én gazdasági lapot. (Humoros zsebkönyvtár. II. Losoncz. «Kármán»-társulat. K.8r. 34 l. ára 8 kr.)

Twain Márk. Az én órám. Hogyan gyógyíthatják a nátbát? (Humoros zsebkönyvtár. I. Losoncz. «Kármán»-társulat K.8r. 20 l. ára 8 kr.)

Ugron-Uzselácz. (Dobrowsky és Franke. 8r. 17 l. ára 20 kr.)

Utasítás a hadsereg és a honvédség lószükségletének mozgósítás esetében fedezésről szóló 1873. évi XX. t.-cz. végrehajtása tárgyában. Hivatalos kiadás. (Pallas. 8r. 142 l. ára 20 kr.)

Utasítás kir. ügyészségek számára. (M. k. államnyomda. 4r. 47 l. ára?)

Utasítás a szivattyúőrök számára. Magyar királyi államvasutak. (Légrády testvérek. 8r. 16 l. ára?)

Utasítás a postacsomagok sommás szállítására. Naputak glede sumarnog (skupnog) odpremanja poštanskih zamotakah. (A «P. és T. R. T.» 1891. évi 8. sz. Hornyánszky Viktor nyomdája. 4r. 152 l. ára?)

Utasítások, 1882. évi 18. t.-cz. az ásványolajvám felemeléséről és az ásványolajadóról és az annak végrehajtása iránt kiadott. 2. kiadás. (Magyar k. államnyomda. 8r. 116 l. ára 50 kr.)

Útmutatás a szőlőragya (peronospora viticola) ellen való védekezésre. (Debreczen. Városi könyvnyomda. 4r. 3 l. ára?)

Útmutatás a répatermelésre, mint a magyar czukor-ipar részvénytársulat fiókja Szerencsen utasítása. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 11 l. ára?)

Ülése, Az osztrák-magyar bank közgyűlésének XIII. rendes évi. 1891. évi február hó 3-án. (Bécs. Bank. 4r. 118 l. ára?)

Vadállatok. Képeskönyv. (Lauffer Vilmos. 8r. ára 40 kr.)

Vajda Pál. Szépirási minták. Gymnasiumok, reál-, polgári- és középkereskedelmi iskolák, tanítóképzők és hasonrangú tanintézetek számára, továbbá magánhasználatra vezérkönyvül, magyarázatokkal ellátva, módszertanilag rendezve és kiadva. Magyar és német irás. Kettős füzet. (Lampel Róbert. ára 40 kr.)

Válasz Sík Sándornak. Szilágyi Dezső. A tények alapján irta: (Gerő és Kostyál. 8r. 16 l. ára 30 kr.)

Vángel Jenő. A k. m. tud. egyetemi állattani és összehasonlító bonctani intézet multja és jelen állapota. Különlenyomat a «Magyar Salon» 1891. márcziusi füzetéből. (Czettel és Deutsch nyomdája. 8r. 13 l. ára?)

Várady Antal. Démon. Eredeti dráma négy felvonásban. (Robitsek Zsigmond. 8r. 182 l. ára 1 frt.)

Várady Antal. Iskarióth. Tragédia. Bevezetésül Szigligeti Edének «Iskarióth»-ról írt tanulmányával. 2. kiadás. (Neumayer Ede nyomdája. 8r. 127 l. ára?)

Varázskártyák utasítással. (Székesfehérvár. Klökner Péter. VII kártya, ára 15 kr.)

Várdai Szilárd. Faliminták az elemi szabadkézi és ékítményes rajzoktatáshoz. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 90 fali minta, ára 32 kr.)

Várdai Szilárd. Fali minták az elemi szabadkézi és ékítményes rajzoktatáshoz közép-, polgári és ipariskolák, valamint tanítóképzők számára. A nmélt. vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium támogatása mellett. Számos magyarázó ábrával. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 54 l. ára 80 kr.)

Varga Mihály. Borús napok. Elbeszélések. (Csongrád. Szerző. 8r. 152 l. ára 1 frt 50 kr.)

Vargyas Endre. Természetrajz. Módszeres előadásban. Az osztatlan népiskolák V. és VI. évfolyamai számára. Második kiadás. Első lenyomat. 31 képpel. (Lampel Róbert. 8r. 62 l. ára 20 kr.)

Várnai Ferencz. Élő képek. (Nagyvárad. Ungár Jenő. 8r. 188 l. ára 1 frt.)

Vas Gereben munkáinak együttes képes kiadása. Sajtó alá rendezte Váli Béla és Sziklay János. Gyulai László rajzaival. I—II. kötet. A régi jó idők. (Méhner Vilmos. 8r. 519, 506, XVI l. ára?)

Vázsonyi Miklós. A választási elv a külföldi közigazgatásban. (Singer és Wolfner könyvkereskedése. 8r. 160 l. ára 1 frt.)

Végzés. A rózsahegyi kir. törvényszék Teltsch Jakab elleni csődügyben következő végzést hozott: a kir. törvényszék a Jacob Teltsch czég ellen megnyitott csődöt megszünteti stb. (Liptó-Rózsahegy. Salva Károly nyomdája. 2r. 7 l. ára?)

Végzés. A deési kir. törvényszék a gróf Teleki nemzetség mint felperesnek a kir. kincstár alperes ellen, kárpótlás teljesítése, 202,500 pfrt tőke s járulékai végett folyamatba tett perében felek között létrejött egyezséget megvizsgálván, következő végzést hozott: fenti egyezség jóváhagyatik stb. (Deés. Demeter és Kiss nyomdája. 2r. 17 l. ára?)

Venetianer Lajos. A felebaráti szeretet a zsidó ethikában. (Singer és Wolfner. 8r. 29 l. ára 30 kr.)

Verga G. Egy apácza története. Olaszból fordította Zigány Árpád. (Egyetemes regénytár. VII. évfolyam. 5. kötet. Singer és Wolfner könyvkereskedése. 8r. 156 l. ára 50 kr.)

Vergilius Aeneise. IV. füz. Aeneis IV. könyv 52—664. Ford. és magy. Dávid István. (Tanulók könyvtára. 60. füz. Pozsony. Stampfel Károly. 16r. 129—192 l. ára 30 kr.)

Verne Gyula. Összegyűjtött munkái. VI. kötet. 3 orosz és 3 angol kalandjai Dél-Afrikában. (Eisler G. 8r. 307 l. ára 80 kr.)

Verne Gyula. A fekete indiák. Ford. Zempléni P. Gyula. (Eisler G. 8r. 261 l. ára 80 kr.)

Verne Gyula. Öt hét léghajón. (Függelékül: Egy dráma Mexikóban.) Ford. Zempléni P. Gyula. (Eisler G. 8r. 312 l. ára 80 kr.)

Verne Gyula. Világfelfordulás. Regény. Fordította Huszár Imre. (Franklin-társulat. 8r. VIII, 200 l. ára 1 frt 40 kr.)

Verne Gyula. Huszezer mértföldnyire a tenger alatt. Ford. Zempléni P. Gyula. (Eisler G. 8r. 176, 143 l. ára 80 kr.)

Verne Gyula. Névtelen család. Francziából fordította Huszár Imre. 80 képpel. (Franklin-társulat. 8r. 417 l. ára 2 frt 50 kr.)

Verne Gyula. Utazás a föld központja felé. Ford. Beöthy Leó. Második kiadás. (A magy. nemz. családi könyvtára. LXXVI. köt. Ráth Mór. 8r. 300 l. ára 1 frt 60 kr.)

Verne Gyula. Utazás a föld körül 80 nap alatt. Fordította Zempléni P. Gyula. (Eisler G. 8r. 286 l. ára 80 kr.)

Verne Gyula. Sztrogoff Mihály utazása Moszkvától Irkutskig. Átdolgozta Szász Károly. Második kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 247 l. ára 2 frt.)

Verne Gyula. Sztrogoff Mihály utazása Moszkvától Irkutskig. Ford. Zempléni P. Gyula. III. rész. (Eisler G. 8r. 178, 121 l. ára 1 frt 20 kr.)

Verner László. Tanügyi karczolatai. 15 apró történet. Kiadja az aradvidéki tanítóegylet. (Arad. Réthy L. és fia nyomdája. 8r. 121 l. ára 80 kr.)

Vértess József. Asszonyháboru. Elbeszélések. (Lampel Róbert. K.8r. 141 l. ára 1 frt.)

Víg gyermek-élet. Képeskönyv kemény papiron. (Nagyszombat. Horovitz Adolf. K.4r. ára 1 frt.)

Vigaság. Mennyei. Imák és énekek a keresztény kath. hivek lelki javára. Összeszedte: Csernus Elek. 4. kiadás. (Szabadka. Krécsi György. 8r. 744, 84, 48 l. ára?)

Viharos (Gerő Ödön). Az én fővárosom. (Révai testvérek. 8r. 179 l. ára 1 frt 20 kr.)

Vikol Simon. Csu-haj! Csárdás zongorára. (Kolozsvár. Márton Kálmán. 4r. 7 l. ára 1 frt.)

Villányi Szaniszló. Néhány lap Esztergom város és megye multjából. (Esztergom. Laiszky János. 8r. 152 l. és 3 térkép. ára 2 frt.)

Villemot E., Silvestre A., Hugues A., Zola E., Daudet A. és mások. Pongyolában. Párisi boudoir-történetek. Franczia novelettek. (Gerő és Kostyál. 8r. 143 l. ára 60 kr.)

Virág Béla. Egy év története (1890) versekben. (Révai testvérek. 8r. 190 l. ára 1 frt 20 kr.)

Virág István. Alkezlán szamara. Operette. (Az «Ezeregy éj» egyik meséje nyomán.) (Kalocsai fitanítóképezde önképző köre. 8r. 14 l. ára?)

Virágok, Fehér, fiatal leányoknak való köttemények. Kiválogatták Koroda Pál és Baló Tasziló. (Lauffer Vilmos. 8r. 221 l. ára?)

Visontay János és **Borbás Vincze.** Egyetemes földirat. (Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália.) A gymnasiumi tanítás új terve és a reá vonatkozó utasítások nyomán. A gymnasiumok II. osztálya számára. A földrajzi részt átdolgozta Schneider János. 18. kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 156 l. ára 90 kr.)

Visontai Soma védbeszéde az új-vidéki kir. törvényszék előtt. Tomics Jása önvédelmi beszéde. (Grill Károly. 8r. 63 l. ára 50 kr.)

Vőfény-könyv, Magyar nemzeti. Az ev. ref. népszokásokhoz alkalmazva. (Karczag. Sződi S. 8r. 26 l. ára 10 kr.)

Vörös Sándor. A dohánytermesztésről. (Az erdélyi gazdasági egylet

könyvkiadó vállalatának XVI. füzete. IV. évf. 4. füzet. Kolozsvár. Gámán János örököseinek nyomdája. 8r. 65 l. négy ábrával, ára 35 kr.)

Wagner L. A német poetika vázlata. Grundzüge der deutschen Poetik. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 68 l. ára 36 kr.)

Waisbecker Antal. Kőszeg és vidékének edényes növényei. Második javított és bővített kiadás. (Kilián Frigyes. 8r. 80 l. ára 60 kr.)

Walter Gyula. Simor János bibornok herczegprimás emlékezete. (Esztergom. Szerző. 4r. 169 l. ára 1 frt 50 kr.)

Walter Gyula. Szent beszéd, melyet 1890. decz. 8-án mint Esztergom-viziváros fogadalmi ünnepének másfélszázados évfordulóján a nevezett plébánia templomában mondott. (Esztergom. Szerző. 8r. 30 l. ára 25 kr.)

Walter Gyula. Szent beszéd. Schreiber Aladár esztergom-főegyházmegyei áldozár 1891. évi decz. hó 27-én az esztergom-vizivárosi plebániatemplomban tartott első miséje alkalmával. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8r. 16 l. ára?)

Walter Gyula. Üdvözlégy Mária! Imakönyv a bold. szűz tiszteletére. 4. kiadás. (Esztergom. Szerző. 8r. 546, XVI l. ára 80 kr.)

Warga Lajosné (Rajka Teréz). Lányok könyve. Fiatal lánykák számára. II. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 231 l. ára?)

Weber J. R. Gyakorlókönyv a népiskolai énektanításhoz. Egybeállították: Sándor Domokos, Horváth Gyula és Bátori Lajos. III. füzet. Második kiadás. (Lauffer Vilmos. K. 8r. 120 l. ára 60 kr.)

Wehner Gyula József. 101 iskolaének az elemi népiskola tanulói használatára. (Rudnyánszky A. nyomdája. 8r. 47 l. ára 10 kr.)

Weinberger Illés. Telephon-polka. Zongorára. (Nagyvárad. Kutasi D. 4r. 3 l. ára 60 kr.)

Weisz József. A Koch-korszak gyógytévedése zymologiai világításban. («Hunyadi Mátyás»-nyomda. 8r. 34 l. ára?)

Weisz József. A világura világürben. Önálló természetes világnézet. (Pfeifer Ferd. 8r. 40 l. ára 80 kr.)

Weisz Tádé. Az Erdélyrészi bányászat rövid ismertetése. (A m. kir. földtani intézet évkönyve. IX. köt. 6. füzet. Kilián Frigyes. N.8r. 101—171 l. ára 40 kr.)

Weissberg Zsigmond. Az emberi egészség megóvásáról, vagyis a jövő gyógyászatról. (Pfeifer Ferdinánd. 8r. 23 l. ára 30 kr.)

Weress Sándor. Torda ős családai. 2-ik kiadás. (Maros-Vásárhely. Reichardsperg József. N.8r. 140 l. ára 70 kr.)

Wertner Mór. A magyar nemzetségek a 14. század közepéig. I. kötet. (Történeti nép- és földrajzi könyvtár. 52. kötet. Temesvár. Csanádegyházmegyei nyomda. 8r. 327 l. ára?)

Wertner Mór. A középkori délszláv uralkodók genealógiai története. (Történeti nép- és földrajzi könyvtár. 28. kötet. Temesvár. Csanádegyházm. nyomda. 8r. 266 l. több genealógiai táblával, ára 2 frt.)

Weszelovszky Károly. Éghajlati viszonyok Árvaváralján. 1850—1884-ig terjedő észlelései alapján. (Mathematikai és természettudományi közlemények.

XXIV. kötet. 8. szám. Magyar tud. akadémia. 8r. 375—553 l. egy grafikai táblával, ára 1 frt 80 kr.)

Wettstein. Természettan a polgári leányiskolák számára. Kidolgozták Pásthy Károly és Szarvassy Margit. (Méhner Vilmos. 8r. 109 l. 118 ábrával, ára 80 kr.)

Wickenburg Márk. A német birodalom valutareformja. Tanulmány. (Kilián Frigyes. 8r. 106 l. ára 90 kr.)

Wilheim József. Az egyszerű és kettős könyvvitel tankönyve. Elméleti rész. Egyes és összefüggő példányokkal. Kereskedelmi iskolák használatára. Második jav. kiadás. (Kolozsvár. Horatsik János. N. 8r. 200 l. ára 1 frt 50 kr.)

Wissinger Károly. Jegecz-hálózatok jegecz-alakok készítéséhez. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 11 l. és 8 tábla, ára 80 kr.)

Wohl Stephanie hátrahagyott iratai. Szerző arczképével. 1. 2. kötet. (Athenaeum. 8r. XIII, 275, 229 l. ára 3 frt.)

Wohlrab Flóris. Szemléltető geométria polgári fiúiskolák számára. II. füzet. Constructiv planimétria a terület és térfogat méréseivel. 2. kiadás. (Franklin-társ. nyomdája. 8r. 117 l. 167 ábrával, ára 80 kr.)

Wolf Vilmos budapesti ügyvédnek mint gyilkossági kisérlettel vádolt Scheiber Mór védőjének a bpesti kir. törvényszék esküdtszéki termeiben 1891. évi augusztus hó 31-én tartott védbeszéde. (Pfeifer Ferdinánd. 8r. 19 l. ára 25 kr.)

Wollmann Elma. Franczia olvasókönyv felsőbb leányiskolák V. és VI. osztályai számára. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. VII, 216 l. ára 1 frt 40 kr.)

Wutz Albert. A régi Róma nevelés- és tanításügye. (Id. Poldini Ede és társa. 8r. 16 l. ára?)

Xenophon emlékiratai Sokratesről. IV. füz. III. könyv. 8-tól végig. IV. könyv. 4. Ford. és magy. Némethy Géza. (Tanulók könyvtára. 59. füzet. Pozsony. Stampfel Károly. 16r. 195—256 l. ára 30 kr.)

Ypsilon. Magyar pénzügyi jog. Kérdések és feleletekben. (Jogi ismétlő könyvek gyűjteménye. XVIII. Eggenberger-féle könyvkereskedés. K.8r. 129 l. ára 80 kr.)

Záray Ödön. Magyar nyelvtan népiskolai használatra. 25. kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 62 l. ára 30 kr.)

Zárszámadása, A magyar korona országainak állami, az 1890. évre. 1—11. füzet. (Magyar kir. államnyomda. 4r. 252, 191, 189, 47, 329, 115, 8, 109, 115, 39, 37 l. ára?)

Zawadowski Alfréd. Magyarország vizeinek statistikája. I—II. rész. (Athenaeum r.-társulat. 4r. XXIV, 449, 431 l. A két kötet ára 4 frt.)

Zeiller Kálmán. Jolán-csárdás. Zongorára. (Deutsch Zsigmond. 4r. 5 l. ára 1 frt.)

Zempléni Árpád költeményei. (Szerző. 8r. 124 l. ára 50 kr.)

Zempléni P. Gyula. Tündérmesék és csodaszép elbeszélések. Kis híveinek elmondja. Sok színes képpel. (Eisler G. 8r. 120 l. ára 1 frt.)

Zempléni P. Gyula. A muzsikus gyermek, elbeszélés 11—14 éves

gyermekek számára. átültette. (Bécs. Deubler József. 4r. 92 l. négy pompás színnyomatú képpel, ára 1 frt 80 kr.)

Zempléni P. Gyula. Tündérszép mesevilág. 50 kis történet. Gyűjtötte. (Bécs. Deubler József. 4r. 119 l. négy színnyomatú képpel, ára 1 frt 80 kr.)

Zempléni P. Gyula. Rózsakastély és egyéb elbeszélések fiuk számára, átdolgozta. (Bécs. Deubler József. 4r. 130 l. négy pompás színnyom. képpel, ára 1 frt 80 kr.)

Zempléni P. Gyula. Az angyalka és egyéb elbeszélések 10—12 éves gyermekek számára, gyűjtötte. (Bécs. Deubler József. 4r. 104 l. négy színny. képpel, ára 1 frt 80 kr.)

Zempléni P. Gyula. Mesekincstár, 50 szép kis elbeszélés 6—11 éves gyermekek számára. gyüjtötte. (Bécs. Deubler József. 4r. 127 l. négy színes képpel, ára 1 frt 80 kr.)

Zenegyöngyök. Tánczdarabok, operák, dalok stb. gyűjteménye népzenekarra. 10., 12., 16. sz. (L. Waldteufel, Engesser, Engel.)

Zentai Dániel. A Kreutzer-szonáta bűnöse vagy a szerelem vakja. Bűnügyi regény. (Löbl Dávid. 8r. 160 l. ára 10 kr.)

Zichy Antal. Egy szó a közigazgatási reform ellen. (Hornyánszky Viktor. N.8r. 34 l. ára 30 kr.)

Zichy Géza. Ablak alatt. Dal zongorakisérettel. (Rózsavölgyi és Társa. 4r. 7 l. ára 75 kr.)

Zichy Géza. «Nász-Cavolette». Zongorára. (Rózsavölgyi és Társa. 4r. 3 l. ára 1 frt.)

Zichy Jenő. Országos vagy világkiállítás kell-e nemzetünk ezeréves ünnepére? (Lampel Róbert. 8r. 52 l. ára 50 kr.)

Zilahy Ágnes. Valódi magyar szakácskönyv. (Magyar nők lapjának kiadóhivatala. K.8r. 366 l. ára 1 frt 20 kr.)

Zimándy Ignácz. Ébresztő hangok műveltebb kath. körök számára. XIII. könyv. («Hunyadi Mátyás»-nyomda. 8r. 378 l. ára?)

Zimmermann Julius. Német olvasó- és gyakorlókönyv a reáliskola II. és a gymnasium IV. oszt. számára. Deutsches Lese- und Uebungsbuch etc. II. III. rész. (Debreczen. Harmathy Pál. 8r. 238, 276 l. ára 2 frt 5 kr.)

Zlinszky Imre. Magyar magánjog mai érvényében, különös tekintettel a gyakorlat igényeire. Negyedik kiadás. Tekintettel törvényhozásunk ujabb alkotásaira, kiegészítette Dárday Sándor. (Franklin-társulat. 8r. 836 l. ára 6 frt.)

Zlinszky István. A házi szárnyasok okszerű tenyésztése. Kiadta a békésmegyei gazdasági egylet. (Békés Csaba. «Corvina»-nyomda. 8r. 104 l. ára?)

Zlinszky István. Pár őszinte szó megyénk munkás népéhez. Békésmegyei gazdasági egylet. (Békés-Csaba. «Corvina»-nyomda. 8r. 30 l. ára?)

Zoványi Jenő. A Coccejanismus története. Tanulmány a protestáns theologia multjáról. Theologiai magántanári vizsgálatra. (Kolozsvár. Lehmann és Báldi. N.8r. 176 l. ára 1 frt 50 kr.)

Zöldi Márton. Thália pongyolában. Humoros szinházi rajzok. (Gerő és Kostyál. 8r. 144 l. ára 60 kr.)

Zsebkönyv a magy. kir. honvéd-lovasság altisztjei és altiszti iskolásai számára. Hivatalos kiadás. I. II. kötet. (Pallas. 8r. VIII, 577 l. Egy kötet ára 40 kr.)

Zsebkönyvtár, Humoros. I—XI. füz. Szerk. Jeszenák Ráfael. (L. Twain Márk, Märzenroth, Schönthan Ferencz, Pötzl Ede, Gerstäcker Frigyes, Schider A., Reymond M.)

Zsebkönyvtár, Mulattató. 51. füzet. (L. Győrffy Lajos.)

Zsilinszky Mihály. A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai a reformátiótól kezdve. II. kötet. A bécsi békekötéstől a linczi békekötésig. 1608—1647. (A magyar protestáns irodalmi társaság kiadványai. Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. XVI, 518 l. ára 4 frt.)

Zsilinszky Mihály. Keresztény hit- és erkölcstan. Főgymnasium és főreáltanodai protestáns ifjuság számára. A második kiadást sajtó alá rendezte és némileg bővítette: Hörk József. (Kilián Frigyes. 8r. XI, 109 l. ára 90 kr.)

Zsoltárok, A, könyve. (Brit és külföldi bibliatársulat. 8r. 133 l. ára ?)

Zubriczky Endre. Magyar szépirási minták iskolai és magánhasználatra módszertanilag kidolgozva. Tizenegyedik kiadás. (Kókai Lajos. 12 l. ára 20 kr.)

Zubriczky Endre. Német szépirási minták iskolai és magánhasználatra módszertanilag kidolgozva. Tizenegyedik kiadás. (Kókai Lajos. 12 l. ára 20 kr.)

HAZAI NEM-MAGYAR IRODALOM.

Abafi Ludwig. Geschichte der Freimaurerei in Oesterreich-Ungarn. 12—16. Heft. (Aigner Lajos. 8r. 163—367 l. Egy füzet ára 40 kr.)

Abafi Ludwig. Geschichte der Freimaurerei in Oesterreich-Ungarn. II. Bd. (Aigner Lajos. 8r. 367 l. ára 3 frt 50 kr.)

Adressenbuch (Wegweiser) des Bács-Bodrogher Comitates. (Zombor. Schön Adolf. 8r. 104 l. ára 80 kr.

Anklänge, Heilige. Gebete für katholische Christen. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 516 l. ára ?)

Arbeitergesetzsammlung. Heft 1—2. Gesetz über die Krankenunterstützung der gewerblichen Arbeiter. Gesetz über die Sonntagsruhe der gewerbl. Arbeiter. Übersetzt und erläutert von F. F. Karl. (Budapesti könyvnyomda-szövetkezet. 8r. 35, 18 l. ára 26 kr.)

Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge. XXIII. Band. 3 Heft. (Nagyszeben. Krafft W. nyomdája. 8r. 795 l. ára ?)

Bauer L. M. Deutsche Elementar-Grammatik. Ein Hilfsbuch zum deutschen Sprachunterricht in den Haupt- und Mittelschulen. (Lauffer Vilmos. 8r. 139 l. ára ?)

Belohorsky Gabriel. Evangelisches Confirmandenbüchlein. 7. Aufl. (Ujvidék. Pajevits A. nyomdája. 8r. 31 l. ára 20 kr.)

Berichte, Mathematische und naturwissenschaftliche, aus Ungarn. Mit Unterstützung der ung. Akademie der Wissenschaften und der natur-

wissenschaftlichen Gesellschaft. Redigirt von J. Fröhlich. VIII. Band. (M. Akadémia. 8r. 525 l. 9 táblával, ára 4 frt 50 kr.)

Bibel und Winkelmass. Abgedrukt a. d. Hb. von Caspari u. Döhner mit 730 Morgen- und Abendbetrachtungen über ebenso viele Bibelsprüche. Georg Meissner. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 49 l. ára?)

Bibliothek für Lebemänner. Allerlei Liebe. Was uns Frau Venus erzählt. Compass für Liebende. (Márkus Samu nyomdája. 8r. 109, 112, 111 l. ára?)

Birthler Friedrich. Das Verfahren bei der Zusammenlegung der Grundstücke (Kommassation.) auf Grund des Ges-Art. XLV. 1880. und der einschlägigen Verordnungen. (Nagyszeben. Drotleff József nyomdája. 8r. 33 l. ára?)

Blau Ludwig. Masoretische Untersuchungen. (Athenaeum r.-társ. nyomdája. 8r. 61 l. ára?)

Bourget Paul. Lügen. Roman. Uebersetzung aus dem Französischen von A. Hanny. (Grimm Gustav. 8r. 309 l. ára?)

Bourget Paul. Physiologie der modernen Liebe. Nachgelassene Fragmente eines Werkes von Claude Lorcher. Uebersetzung von Ottmar Dittrich. (Grimm G. 8r. 295 l. ára?)

Bruck Julius. Einjährige und dreijährige. Erzählungen aus dem Soldatenleben. (Fritz Ármin és tsa. 8r. 152 l. ára 1 frt 20 kr.)

Budolfi Josef. Ob es möglich wäre, während eines Bühnenbrandes jede Gefahr, unter allen Umständen, sowohl für das Publikum, als auch für das Theater zu beseitigen. (Szeged. Traub és Társa. 8r. 15 l. ára 50 kr.)

Bürger G. A. Leonardo und Blandine, tragische Oper, frei von Franz Mögele. (Felső-Őr Schodisch Lajos nyomdája. 8r. 14 l. ára?)

Caviar. Pikante und heitere Blätter. Redakteur: Jean qui rit. VI. Jahrg. 1891. Heft 5—12. (Grimm Gusztáv. 4r. 113—336 l. füzetje 50 kr.)

Cornaro Friedrich, Berichte des venetianischen Gesandten, über die Belagerung und Rückeroberung Ofens im J. 1686. Mit deutscher Uebersetzung der Berichte und mit einer aus dem Ungarischen übersetzten historischen Einleitung des Sigmund Bubics. Avvisi del Federico Cornaro circa l'assedio e la presa di Buda. (Kiadó. 4r. LXXXIV, 419 l. 63 képpel, ára?)

Dimitrovic Milos. Die Rose von Arad. (Arad. Könyvnyomdai társaság. 8r. 23 l. ára 20 kr.)

Dirner Gustav. Lebensgeschichte eines Gewerbetreibenden. (Edmund Johann Leclaire). (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 23 l. ára?)

Doleschall E. A. Evangelischer Konfirmanden-Unterricht. 4. Auflage. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 47 l. ára?)

Dubay Nicolaus. Die neue Heilmethode der Nervenkrankheiten. Metallotherapie. 3. Ausg. (Pesti Lloyd-társulat nyomdája. 8r. 16 l. ára?)

Dubsky Eduard. Heine's Memoiren. Phantastische Oper in 5 Bildern. (Vorspiel, 3 Akte und Nachspiel.) Textbuch mit Verwendung mehrerer Gedichte von Heine. Musik von Ludwig Burger. (Pozsony. Drodtleff Rudolf. 12r. 96 l. ára 30 kr.)

Ebner Gustav. Reformationspredigt, gehalten am 1. November 1891

in der evang. deutschen Kirche A. C. zu Pressburg. (Pozsony. Wigand nyomdája. 8r. 14 l. ára?)

Einladung zu der am 10. April und am 23. Mai im gr. Saale des Komitatshauses in Oedenburg abzuhaltenden Ausschusssitzung. Vom Oedenburger Komitats-Landwirthschafts-Verein. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 22, 8 l. ára?)

Escompte- und Wechslerbank, Ungarische, Fiumaner Lagerhaus-Unternehmung. Betriebsreglement und Tarife. Giltig vom 1. Juli 1891 bis auf Weiteres. (Közraktári vállalat. 8r. 41 l. ára?)

Farkas Alexius. Neuestes und vollständigstes Taschen-Wörterbuch. II. Band. Ungarisch-deutscher Theil. 10. Abdruck. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 454 három hasábos l. ára?)

Frühwald Ludwig. Erklärungen zu Luther's kleinem Katechismus. 2. verbesserte und vermehrte Auflage. (Pozsony. Heckenast Gusztáv utóda. 8r. 76 l. ára 30 kr.)

Führer, Neuer, durch Kronstadt und deren Umgebung, sowie die siebenbürgischen Badeorte: Zaizon, Előpatak, Málnás, Tusnád, Kovászna und Borszék. Herausg. vom städtischen Fremdenverkehrs-Comité. (Brassó. Város. 8r. 52 l. 17 fényképpel, egy szines térképpel és több szövegrajjzal, ára?)

Gerecze Péter. Die Fünfkirchner Kathedrale und ihre Wandgemälde. Wegweiser für die Fünfkirchner Kathedrale. (Pécs. Engel Lajos. 16r. 110 l. ára 40 kr.)

Gesetz über die Sonntagsruhe der gewerblichen Arbeit (G.-A. XIII. 1891) nebst den bezüglichen Durchführungsverordnungen. Zusammengestellt von Stefan Szokolay. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 36 l. ára 20 kr.)

Gesetz über die Krankenunterstützung der in Gewerbe- und Fabriksbetrieben Beschäftigten. XIV. G.-A. v. J. 1891. Uebersetzt und mit Anmerkungen versehen von Edmund Steinacker. (Dobrowsky és Franke. 8r. 66 l. ára 50 kr.)

Gesetzartikel, XV., vom J. 1891 über das Kinderbewahrwesen. Mit Erläuterungen und Anmerkungen. Uebersetzt nach dem ungarischen von Rudolf Krejcsi. (Ráth Mór. 8r. 32 l. ára 50 kr.)

Gesetzartikel. XIV., vom Jahre 1891 über die Unterstützung in Krankheitsfällen der gewerblichen und Fabriks-Angestellten. Mit Erläuterungen, Anmerkungen und Parallelstellen von Peter Fritz. (Ráth Mór. 8r. 40 l. ára 60 kr.)

Gesetzartikel, XIII., vom J. 1891 über die Sonntagsruhe der gewerblichen Arbeiter. Mit Erläuterungen und Anmerkungen von Peter Fritz. I—II. Heft. (Ráth Mór. 8r. 4, 12 l. ára 50 kr.)

Gesetzartikel 1890. XXX. in Betreff der Abänderung des Gesetzartikels 1883. XXX. über die Mittelschulen und die Befähigung der Professoren an denselben. Lehrplan für jene Gymnasialschüler, welche statt des Griechischen die auf Grund des G.-A. XXX. v. J. 1890 festgesetzten Gegenstände lernen. Uebersetzung aus dem Ungarischen. (Egyetemi nyomda. 8r. 8 l. ára 8 kr.)

Gesetze, Ungarische, über die Begünstigung der Industrie. (Singer és Wolfner. 8r. 16 l. ára 30 kr.)

Goldmark Carl. Drei Stücke für Pianoforte. (Rózsavölgyi és Társa. 4r. 25 l. ára 2 frt.)

Graner Albert. Die Verwendung des Torfes für landwirthschaftliche Zwecke. (Márkus Samu nyomdája. 8r. 23 l. ára?)

Halaváts Julius. Die zwei artesischen Brunnen von Szeged. (Mittheilungen aus dem Jahrbuche der kön. ung. geologischen Anstalt. IX. Bd. 5. Heft. Franklin-társulat. 8r. 79—102 l. ára?)

Hermann Otto. J. S. Petényi der Begründer der wissenschaftlichen Ornithologie in Ungarn 1799—1855. Ein Lebensbild unter Mitwirkung von Julius Madarász, Stefan Chernel und Géza Vastagh. Schriften des ung. wissenschaftlichen Comités für den II. internationalen ornithologischen Congress. (M. nemz. Múzeum. 4r. 137 l. ára?)

Hiemesch und Christiani. Der erste Schreib-Leseunterricht. Ein Begleitwort zu der Fibel. (Brassó. Zeidner Henrik. 8r. 45 l. ára 15 kr.)

Hiemesch Karl Heinrich und Johann Fr. Christiani. Fibel. I—II. Theil. (Brassó. Zeidner Henrik. 8r. 48, 47 l. ára egy-egy kötetnek 18 kr.)

Hólíczky Béla. Was will die einsame Thräne? Sie liebten sich Beide. Zwei Lieder von H. Heine für eine Singstimme mit Begleitung des Pianoforte. (Rózsavölgyi és Társa. 4r. 4 l. ára 75 kr.)

Hutyra Franz. Jahresbericht über das Veterinärwesen in Ungarn. Im Auftrage des k. ung. Ackerbauministeriums bearbeitet. II. Jahrgang. 1890. Nach dem vierten Jahrgange der ungarischen Ausgabe. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 231 l. ára?)

Jahrbuch, Statistisches, der evangelischen Landeskirche Augsburger Bekenntnisses in Siebenbürgen. VII. Jahrgang. (Nagyszeben. Drodtleff József nyomdája. 4r. XXI, 188 l. ára?)

Jahresbericht der kgl. ung. geologischen Anstalt für 1889. (Kilián Frigyes. N.8r. 195 l. ára 2 frt 50 kr.)

Jahresbericht der Pressburger Handels- und Gewerbekammer über ihre Thätigkeit und die wirthschaftliche Verhältnisse des Kammerbezirkes im J. 1890. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai nyomdája. 8r. 188 l. ára?)

Jausz Georg. Fibel, vorzüglich nach der analytisch-synthetischen Lesemethode unter Mitwirkung von Schranz. 12. Auflage. (Dobrowsky és Franke. 8r. 94 l. ára 30 kr.)

Kertsch Chr. Auszug aus der Denkschrift des Chr. K. über die Reinigung und Entwässerung der Stadt Kronstadt. (Brassó. Alexi nyomdája. 8r. 62 l. ára?)

Kézmárszky Theodor. Lehrbuch der Geburtshilfe für Hebammen. 2. Aufl. Mit 7 Abbild. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. V, 206 l. ára 2 frt.)

Kürschner Jakob und Paul Engelmann. Protokoll des Parteitages der Socialdemokratie Ungarns in Bpest vom 7—8. Dez. 1890. (Budapesti könyvnyomda- és kiadószövetkezet. 8r. 59 l. ára?)

Lackner Philip, Friedrich Ilg, Heinrich Joeckel, Ludwig Krug. Deutsches Lesebuch für die III—IV. Classe der Volksschulen. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 200 l. ára 40 kr.)

Lányi Ernst. Charakterstücke. (Jellemdarabok.) (Rózsavölgyi és Társa 4r. 11 l. ára 1 frt 20 kr.)

Lányi Ernst. Nachtmusik. (Éji zene.) Für Pianoforte. (Rózsavölgyi és Társa. 4r. 3 l. ára 75 kr.)

Lipthay Alexander. Die Berechnung der Weichen- und Geleiseanlagen. Mit Genehmigung des Verfassers aus dessen Handbuche über Eisenbahnbau auszugsweise übersetzt von Arthur Thiering. (Kilián Frigyes. 8r. VII, 152 l. ára 3 frt.)

Madarász Julius. Erläuterungen zu der aus Anlass des II. internationalen Ornithologen-Congresses zu Budapest veranstalteten Ausstellung der ungarischen Vogelfauna. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 124 l. Vastagh Géza eredeti vázlataival, ára ?)

Majláth Koloman Josef. Heldenthaten der österreichisch-ungarischen Armee. I. Abtheilung. (Pozsony. Heckenast G. utóda. N.8r. 56 l. ára 60 kr.)

Malmer Martin. Trostesworte an die am 8. Mai l. J. von einem grossen Brande heimgesuchte Gemeinde Grossau, gesprochen am 10. Mai 1891. (Nagyszeben. Krafft W. nyomdája. 8r. 12 l. ára 20 kr.)

Maria, die Hilfe der Christen. Gebet- und Gesangbuch. Gesammelt und herausgegeben von Adam Niedermayer und Sohn. (Arad. Réthy Lipót és fia nyomdája. 8r. 547 l. ára ?)

Megila. Das Buch Esther, mit einer deutschen Uebersetzung. (Nagyvárad. Gutman Vilmos. 8r. 36 l. ára ?)

Michaelis Ludwig. Die Johannis-Glocke von Unterten. Eine Novelle aus dem Siebenbürger Sachsen-Lande. II. Auflage. (Nagyszeben. Michaelis és Seraphin. 8r. 79 l. ára 80 kr.)

Milleker Felix. Geschichte der Grossgemeinde Temes-Paulis. (Versetz. Özvegy Kirchnerné nyomdája. 8r. 27 l. ára ?)

Mittheilungen aus dem Jahrbuche der kön. ung. geologischen Anstalt. IX. Bd. 4—6. Heft. (L. Staub M., Halaváts Julius, Weisz T.)

Moldován Gregor. Eine Antwort auf die Denkschrift der Bukarester Universitäts-Jugend. (Kilián Frigyes. N.8r. 45 l. ára 50 kr.)

Morres Eduard. Nach 25 Jahren. Ein Beitrag zur Geschichte unserer Schul- und Kirchenzeitungen. (Brassó. Alexi nyomdája. 8r. 60 l. ára ?)

Müller Johann. Praktischer Lehrgang der rumänischen Sprache. (Nagyszeben. Krafft W. nyomdája. 8r. 176 l. ára ?)

Nagy Ignatz. Geschichte der Adam Hauserischen Armenstiftung zu Rohoncz. (Felső-Őr. Schodisch Lajos nyomdája. 8r. 61 l. ára ?)

Pártos Béla. Wahl oder Ernennung? Aus dem Ungarischen. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 32 l. ára 40 kr.)

Pederzani Julius. Die christliche Andacht. Gebetbuch für Altkatholiken. 2. Ausgabe. (Pozsony. Heckenast Gusztáv utóda. 8r. 256 l. ára 2 frt.)

Petőfi Alexander. Gedichte. Aus dem Magyarischen übertragen von Heinrich Melas. I—II. Bd. aus den J. 1842—1849. (Nagyszeben. Krafft W. 8r. 271, 366 l. ára ?)

Rainer Simon. Praktische Zusammenstellung der alkoholometrischen Berechnungs-Tabellen. (Szerző. K.8r. 155 l. ára 1 frt.)

Reiser O. Die Vogelsammlung des bosnisch-herzegovinischen Landesmuseums in Sarajevo. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 148 l. Vastagh Géza két eredeti vázlatával, ára?)

Resumé über die vom 2. bis 26. April 1891 in Belgrad abgehaltene Beamten-Commission. Verkehr zw. Oesterreich-Ungarn, Serbien, Bulgarien und der Türkei. (Légrády testvérek. 2r. 11 l. ára?)

Rinderdünger, Luftgetrockneter, aus den Spiritusfabriks-Maststallungen der Brüder Neumann in Arad. Ausschliessliche Vertretung für Ungarn, Croatien und Slavonien bei Alphons Szávoszt. (Erschienen in den Nr. 28 und 29 der «Földmivelési Érdekeink» vom Jahre 1891. Hornyánszky Viktor. 8r. 22 l. ára?)

Schiller Friedrich. Die Kinder des Hauses. Schauspielfragment. Für die deutsche Bühne bearbeitet von Alexander Wald. Mit einem Vorworte von Prof. Uli Schanz. Pozsony. Heckenast G. utóda. 8r. 72 l. ára 50 kr.)

Schiller Friedrich. Wilhelm Tell, Schauspiel, kiadta és magyarázta Heinrich Gusztáv. 2. kiadás. (Jeles irók iskolai tára. XXI. füzet. Franklin-társ. nyomdája. 8r. 205 l. egy térképpel, ára 60 kr.)

Schlacht, Die, von Marienburg (bei Kronstadt) 1612. Ballade. (Besztercze. Botschak Tivadar nyomdája. 4r. 4 l. ára?)

Schlick Josef. Deutsches Sprachbuch mit Übungsaufgaben. 1. Theil 3. Auflage. (Pozsony. Stampfel Károly nyomdája. 8r. 51 l. ára 20 kr.)

Schulze Georg. Der Prinz. Dramatische Kleinigkeit in einem Aufzug. (Pozsony. Heckenast G. utóda. 8r. 16 l. ára 30 kr.)

Schwarz Armin. Aus längstvergangenen Tagen. Drei alte Goldstückchen nebst einem Anhang. Zusammengestellt und herausgegeben von Arnold Kohn. (Czettel és Deutsch nyomdája. 8r. 27 l. ára?)

Statut betreffend den Schutz gegen die Phylloxera vastatrix für den Weinbaugebiet der königl. Freistadt Oedenburg. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 11 l. ára?)

Staub M. Etwas über die Pflanzen von Radács bei Eperies. (Mittheilungen aus dem Jahrbuche der kön. ung. geologischen Anstalt. IX. Band. 4. Heft. Franklin-társulat. 8r. 66—77 l. ára?)

Székely Eduard. Keine Phylloxera-Gefahr mehr! Originelles Rebenpflanzen-System zum Schutze unserer Weingärten gegen die Phylloxera und zur Erhaltung ihrer Tragfähigkeit. Nach den Daten des Conrad Lutz. (Pécs. Engel Lajos. 8r. 24 l. ára 30 kr.)

Szilvássy Johann. Borszék. Kurzer Auszug aus «Borszék's Monografie. (Gyergyó-Ditro. Ditró és Szárhegy községek könyvnyomdája. 8r. 15 l. ára?)

Sztehlo Andreas. Evangelisch-christliche Religionslehre für Bürger- und Realschulen, Untergymnasien und zum Confirmanden-Unterricht. 5. Aufl. (Pozsony. 8r. 48 l. ára 20 kr.)

Textbuch zur Opernaufführung des Männerchor Hermania im Jahre 1891. Abu Hassan Oper. Text von Hiemer. Die Verschworenen oder der häusliche Krieg. Oper. Text von Castelli. (Nagyszeben. Egylet. 8r. 23 l. ára?)

Thomas Karl. Theodor Körner. Vortrag bei der am 23. September 1891. vom kronstädter sächsischen Turnverein veranstalteten Körnerfeier. (Különlenyomat a «Kronstädter Zeitung»-ból. 8r. 15 l. ára?)

Unterrichtswesen, Das ungarische, in den Studienjahren 1888—89 und 1889—90. Auszug aus dem XIX. Jahresbericht des königl. ung. Ministers für Kultus und Unterricht. (Egyetemi nyomda. 8r. 243 l. ára?)

Uebersetzung, Deutsche, der von dem kön. ung. Finanzministerium der für den 8. März 1892. einberufenen Valuta-Enquête vorgelegenen statistischen und synoptischen Tabelle. (M. kir. államnyomda. 4r. 155 l. ára?)

Verein, Hygienischer, des hermannstädter Komitates. II. Erste Hülfe bei Unglücksfällen. (Nagyszeben. Egylet. 8r. 7 l. ára?)

Vertrag der kön. Freistadt Oedenburg mit der Firma Schmid, Alber und Speidel in Betreff des in Oedenburg zu errichtenden Wasserleitungs-Werkes 1891. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 25 l. ára?)

Weisz T. Der Bergbau in den Siebenbürgischen Landestheilen. (Mittheilungen aus dem Jahrbuche der kön. ung. geologischen Anstalt. IX. Band. 6. Heft. Franklin-társulat. 8r. 105—184 l. ára?)

Wolf Carl. Die Geschichte der hermannstädter allgemeinen Sparkassa (1841—1891.). Jubiläums-Festschrift. (Nagy-Szeben. Takarékpénztár. 8r. 94, CCLXIII l. két graf. táblával, ára?)

Wolf Wilhelm. Die Kreutzer-Sonate vor Gericht. Rede, gehalten im Schwurgerichts-Saale des budapester kön. Gerichtshofes am 31. August 1891. in Vertheidigung des wegen Mordversuches angeklagten Moritz Schreiber. (Pfeifer Ferdinánd. 8r. 27 l. ára 25 kr.)

Zimmermann Franz. Über Archive in Ungarn. Ein Führer durch ungarländische und siebenbürgische Archive. (Különnyomat az «Archiv des Vereins für siebenbürg. Landeskunde»-ból. Nagy-Szeben. Krafft W. nyomdája. 8r. 182 l. ára?)

Zola Emile. Die Bestie im Menschen. (La bête humaine.) Roman. Uebersetzung von Alfred Ruhemann. 3. Auflage. (Grimm Gustav. 8r. 394 l. ára?)

Baltik Bedřich. Kázání, které při svém uvodu biskupském dne 6. aug. 1890 v chráme. Vrb. Sv. Mikulášském. (Rózsahegy. Szalva Károly nyomdája. 8r. 14 l. ára?)

Baltik Bedřich. Jubilejný pozdrav domácich viery k storočnej pamiatke XXVI. článku zákona z roku 1790—91. (Rózsahegy. Salva Károly nyomdája. 8r. 11 l. ára?)

Bielek Kletus. Cestou Križa k nebesám, alebo Kríž sv. náš sprievodca v živote, nasa útecha v hodine smrti a istá nádej našeho spasenia. Šestoro pôstnych rozjímaní. (Rózsahegy. Szalva nyomdája. 8r. 32 l. ára?)

Cár Peter vel'ký. Oheň v Moske a Napoleon Bonaparte porazený. Z kutlikovej kroniky. (Kniznica Sošit 10. Szenicz. Bežo János és társa. 8r. 25 l. ára 5 kr.)

Cesta, Frantisskánska križowá, čili pobožné rozjímanie o prehorkom umučení pána Ježissa Krista, s primeranými modlitbami s pojené, dla swä-

tého Leonarda z Portu Mauritio. (Szakolcza. Skarniczl József nyomdája. 8r. 35 l. ára?)

Cesta křižová, aneb: krátká zpráva o velmi užitečném duchovním cvičení cesta sv. kříže nazvaném. (Szakolcza. Sztranada Jakab. 8r. 47 l. ára?)

Czambel S. Potreba nového slovníka, slovenského a maďarského. (Ferienčik János. 8r. 16 l. ára 10 kr.)

Czambel S. K reči o slovenskom pravopise. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 42 l. ára 40 kr.)

Diet'a, Ukradené. Rozprávka. (Knižnica. Sošit 13. Szenicz. Bežo János és társa. 8r. 50 l. ára?)

Dobytie Carihradu skrze Turkov. Mekka-swätá vojna-zástava prorokova. H kutlikovej «Kroniky.» (Knižnica. Sošit 9. Szenicz. Bežo János és társa. 8r. 18 l. ára 5 kr.)

Fábry Ján A. Potvrdenie a zadržanie krstnej smluvy. Návod k vyučovaniu konfirmandov evanjelických a. v. i nedeľným katechezáciam mládeže. (Rózsahegy. Salva Károly nyomdája. 8r. 134 l. ára?)

Gyertyánffy-Kiss-Radó. Abecedár a prvá čitanka pre počiatočné ľudové školy. Sostavil Heribert Ertl. (Méhner Vilmos. 8r. 94 l. ára?)

Horn F. Nihilisti. Román z včulajšieho veku ruska. Preložil F. B. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 151 l. ára?)

Janoška Jur. Tristoročná pamiatka narodenia Jura Tranovského. Slávená v Lipt. Sv. Mikuláši 26. Augusta 1891. (Jaszenova. «Cirkevné Listy.» 45 l. ára?)

Knižnica zábavného a užitočného čitania. Usporaduje a vydáva Ján Bežo. Sošit 9—13. (L. Dobytie carihradu, Cár Peter vel'ky, Timko Anton, Diet'a.)

Kovalevský Miroslav. Jubilejná kázeň, ktorú zo žalmu 106, 1—6. pri 100-ročnej pamiatke zakonného článku XXVI. z roku 1790—91 v Liptovskom Ružomberku dňa 3. Mája 1891 v chráme ev. a. v. ružomberskom. (Rózsahegy. Salva Károly nyomdája. 8r. 24 l. ára 10 kr.)

Matzenauer-Beňovský F. O. Anthologia z poetickej literatury nemeckej. Sostavil a poslovenčil. Diel prvý. (Nagyszombat. Horowitz A. 8r. 498 l. ára 2 frt.)

Mocko Ján. Život Juru Tranovského k 300-ročnej pamiatke jeho narodenia. (Szenicz. Bežo János nyomdája. 8r. 96 l. ára?)

Philadelphy Moric. Leopold II. v kráľovskom svojom svetle. Kázeň ktoru pri slávnosti storočnej pamiatky 26. zák. čl. z r. 1790—91. dňa 3. mája 1891 v chráme cirkve ev. a. v. Nemecko-Lupčianskej. (Rózsahegy. Salva Károly nyomdája. 8r. 11 l. ára?)

Príloha k spevníku vydanému nákladom spolku Sv. Vojtecha. (Rózsahegy. Egylet. 8r. 23 l. ára?)

Rinaldo Rinaldini. Rozprávka. (Rózsa K. és neje. 8r. 389 l. ára?)

Salzmann K. G. Príbeh hospodára rozumného. Poučná rozprávka pre ľud. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 64 l. 11 képpel, ára?)

Sasinek Fr. V. Poklad kazatelský. Sbierka kázní na všetky nedele a sviatky roku cirkevného etc. Vydal Fr. Richard Osvald. (Rózsahegy. Salva Károly nyomdája. 8r. 359 l. ára?)

Scribe a Mélesville. Dievča na vydaj alebo prvé vohľady veselohra

v jednom dejstve. Z pôvodiny francúzskej poslovenčil Znachor. (Budapesti szláv egylet. 8r. 40 l. ára?)

Timko Anton E. Výprava na severnú točňu. (Knižnica Sošit 11—12. Szenicz. Bežo János és társa. 8r. 111 l. ára 20 kr.)

Účty seniorátu evanj. a. v. nitranského, a síce pokladnice seniorálni, vdovsko-sirotského ústavu kněžského i učitelského a seniorálni podporovny z roku 1890. Sestavil Pavel Sloboda. (Szenicz. Nyitrai esperesség. 8r. 32 l. ára?)

Zákon o prestániu priemy-slovej práce v nedeľu (1891. r. XIII. článok zákonu) a na to sa vztiahujúce vykonávace naridénia. Složil Stefan Szokolay. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 44 l. ára 20 kr.)

Zápisnica preddunajského distriktuálneho ev. a. v. konventu, odbývaného v. Lipt. sv. Mikulási dňa 5—8. augusta 1890. etc. (Rózsahegy. Salva Károly nyomdája. 2r. 52 l. ára?)

Zápisnica mimoriadneho seniorálneho ev. a. v. konventu nitranského, odbývaného na Brezovej dňa 9. april 1891. (Szenicz. Bežo János. 8r. 23 l. ára?)

Zápisnica preddunajského dištriktualného mimoriadneho evanj. a. v. konventu vydržiavaného v Prešporku dňa 15. apríla 1891. (Szenicz. Bežo János nyomdája. 4r. 7 l. ára?)

Zápisnice, Dve, senioralnych konventov ktoré vydržiaval ev. a. v. seniorat liptovský dňa 27. júli a dňa 15. oktobra r. 1891. v Lipt. Sv. Mikuláši. (Rózsahegy. Salva Károly nyomdája. 2r. 15 l. ára?)

Žepnik za podčastnike i podčastničke školare kr. ug. domobranskoga konjaničtva. Službeno izdanje. II. svezak. (Pallas részvény-nyomda 8r. 321—575 l. ára?)

Zpěwnjik, Školský, ewangelický, aneb wýber pjsnj duchownjch z cithary sanctorum. (Szenicz. Bežo János nyomdája. 8r. 100 l. ára?)

Badnjak. Darak dobroj deczi od čika steve. II. izdanje. (Ujvidék. Pajevics. 8r. 62 l. 13 képpel, ára 25 kr.)

Car Marko. Venecija. Uspomene s puta. (Ujvidék. Popovics M. testv. 8r. 112 l. ára 50 kr.)

Ciganski Život ili zbirka sa 135 raznih šaljivih i šmesnih pripovedaka o ciganima i njihovim dosetkama. (Ujvidék. Popovics M. testvérek. 8r. 79 l. ára 35 kr.)

Dominici Etore. Préija, komedia... posrbio Tomo Krstov Popović. Preštampano iz «Javora» za g. 1891. (Ujvidék. Pajević. 8r. 80 l. ára?)

Frajdenrajh Josip. Graničari. Pozorišna igra u tri cina s pevanjem. (Ujvidék. Popovics M. testvérek. 8r. 84 l. ára 30 kr.)

Gladišefsky Karol. Pobožne knjige u srpskom jeziku. Svezak 9. 12. Neven czvetye. I—II. Nachida. Orlovo Gnezdo. Csioda. Pripovetke za deczu. Posrbio Csika Steva. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 40, 21 l. ára 4—4 kr.)

Gavrilović Andra. Andrija Humski. Tragedija u pet činova. (Ujvidék. Popovics M. testvérek. K.8r. 97 l. ára 40 kr.)

Grilparczer. Safa. Žalosna igra u pet činova. Nemački napisao, preveo Jovan Grčić. Preštampano iz «Javora» za 1891. god. (Ujvidék. Pajević A. nyomdája. 8r. 128 l. ára 30 kr.)

Hiljada i jedna noć. Arapske pripovetke. Sa više slika. Knjiga III. (Ujvidék. Popovics M. testv. 8r. 359 l. ára 1 frt 20 kr.)

Hofman Fr. Dahoma ili život crnaca u Americi. Pripovetka za decu. (Ujvidék. Popovics M. testv. 8r. 130 l. ára 40 kr.)

Hofman Fr. Nevolja ga doterala. Pripovetka za djecu. Preveo Gjorgje K. Trifković. (Ujvidék. Popovics M. testv. 8r. 71 l. ára 30 kr.)

Hofman Franje. Majstorija koze pase. (Engleski: Peter Simple od Marryat-a). Preveo Mladen Simonovits. (Ujvidék. Pajevits Arzén nyomdája. 8r. 102 l. négy fametszvénynyel, ára 30 kr.)

Kordunaš Manojlo. Srpske narodne pjesme. Skupio po bivšoj gornjoj krajini. (Ujvidék. Popovits M. testvérek. 8r. 184 l. ára 60 kr.)

Lazits Stevan. Kratak pregled istorije srpske pravoslavne velike gimnazije u Sr. Karlovczima za prvich sto godina njenoga zsivota. Odštampano iz programa srp. vel. gymnazije sr. Karlovacske za školsku godinu 1890/1. (Ujvidék. Pajevits nyomdája. 8r. 67 l. ára?)

Memorandum Svetozara Petrovića u pogledu povratka i oživotvorenja srpskog pravo slavnog patronata za uregyene sveštenićke i kantor učiteljske dotaczije. (Ujvidék. Pajević A. 8r. 55 l. ára 20 kr.)

Metastasiju. Tit. Muzikalna drama. Muzika od Mozarta. Za svoje učenike preradio Jovan Grčić. (Ujvidék. Pajevics nyomd. 8r. 39 l. ára 20 kr.)

Mileker Felix. Prošlost srpskopravosl. vladičanstva Vršačkog. Preveo Luka Popovits. (Preštampano iz «Branika» za god. 1891. Ujvidék. Pajevits Arzén nyomdája. 8r. 56 l. ára 15 kr.)

Osznovno pismo zaveta Sofije Drázsicsa rogyene u Vrščzu Živanovitsa. (Ujvidék. Pajevics nyomdája. 4r. 7 l. ára?)

Pajevits Arzen. Iz Czrne Gore i Herczegovine us pomene vojevanja za narodno oslobobenje 1876. (Ujvidék. Pajevits A. 8r. 456 l. 15 képpel, ára 1 frt 20 kr.)

Pjesme, Crkvene, za školsku mladež. Kirchenlieder für die Schuljugend. Ruma, 1891. (Ujvidék. Pajevics Arzén nyomdája. 8r. 59 l. ára?)

Predlog za uredbu o mirovinskom fondu za udovicze i sirotnu deczu srpskog pravoslavnog sveštenstva u opsegu srpske mitropolije karlovačke. (Ujvidék. Pajevics nyomdája. 2r. 6 l. ára?)

Predlog za uredbu o ustrojstou pravoslavne srpske narodno-crkvene avtonomije u oblasti karlovačke pravoslavne srpske mitropolije. (Ujvidék. Pajevics nyomdája. 2r. 121 l. ára?)

Predlog za uredbu o dotacziji archijepiskopa karlovačkog, mitropolita i patrijarcha srpskog i pravoslavnich srpskich episkopa, parochijalnog i manastirskog sveštenstva u pravoslavnoj srpskoj mitropoliji karlovačkoj. (Ujvidék. Pajevics nyomdája. 2r. 11 l. ára?)

Ristić Kosta i **V. Lončarski.** Srpske narodne pripovetke. Skupili po Banatu. (Ujvidék. Popovics M. testvérek. 8r. 92 l. ára 40 kr.)

Savits Milan. Na lep nacsin šaljiva igra. Preštampano iz «Javora» za g. 1891. (Ujvidék. Pajevits nyomdája. 8r. 48 l. ára?)

Steva Csika. Neven czvetye. Nachida. Orlovo gnezdo. Csioda. Pripovetke za deczu. Posrbio. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 40 l. ára 4 kr.)

Torontalska županija. Zemljopis za III. razred srpskich nar. škola. IV. izdanje. (Zombor. Karakaševitsch Milivoj. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Trifković Kosta. Francusko pruski rat. Šaljiva igra u jednoj radnji. Za srpsku pozornicu udesio A. Hačić. (Ujvidék. Popovits M. testvérek. 16r. 27 l. ára 20 kr.)

Vuković Jovan. Pred ikonom krštenja Christovog, ili czrticza iz ikonografije. Prestampano iz «Srpskog Siona» za god. 1891. (Ujvidék Pajevits nyomdája. 8r. 51 l. ára 20 kr.)

Akademijska galerija Strosmajerova. Drugo preradjeno izdanje objelodanjuje Jugoslavenska akademija znatosti i umjetnosti. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 149 l. ára 30 kr.)

Brdjamin Borko. Djorgje Balšić. Drama u pet činova. (Zágráb. Délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 210 l. ára 1 frt.)

Brusina S. Motriocem ptičjega svijeta. Naputak i popis domácih ptica. (Zágráb. Délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 103 l. ára 1 frt.)

Celori Iván. Zemlja zvijezda u svemiru. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 17 l. ára 15 kr.)

Cik-cak kroz život i družtvo. Skice. (Zágráb. Délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 112 l. ára 30 kr.)

Crna dama. Roman iz najnovijeg doba. Preveo J. Protić. (Zágráb. Délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 200 l. ára 1 frt 20 kr.)

Dobrim služavkam popratnica u službu. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 16r. 16 l. ára 4 kr.)

Države i narodi balkanskoga polnostrva, njihova prošlost, sadašnjost i budućnost i bugarska nepravda. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 178 l. ára 1 frt 10 kr.)

Dučić Nićifor. Književni radovi. Knjiga I. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 256 l. ára 1 frt.)

Dumas Alexander. Gospodja sa kameliama. Preveo Marko Car. (Zágráb. Scholz és Kralj. 8r. 206 l. ára 60 kr.)

Ettinger Josip. Registar pisaca i članaka šumarskoga lista, organa hrvatsko-slavonskoga šumarskog družtva god. 1877—1890. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 87 l. ára 50 kr.)

Filakovac Ivan. Naši svakdašnji griesi. Za hrvatski puk napisao. (Zágráb. Jeromos-egylet. 8r. 130 l. ára 30 kr.)

Fiucek Iván. Grad Zagaj ili Bog svojih ne ostavlja. Poučna pripoviest za mladež i odrasle. Sa 3 slike. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 79 l. ára 50 kr.)

Gjalski-Šandor Ksaver. Na rodjenoj grudi. Ladanjske slike. (Zágráb. Horvát Matica. 8r. 250 l. ára 75 kr.)

Glasnik hrvatskoga naravoslovnoga družtva. Uredjuje S. Brusina. God V. Broj 1—4. Sa 6 litografičkih tablica. (Zágráb. Délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 185 l. ára 6 frt.)

Grbić Manojlo. Karlovačko vladičanstvo. Prilog k istoriji srpske pravoslavne crkve Knjiga II. (Károlyváros. Grbić Manojlo. 8r. 332 l. ára 1 frt 50 kr.)

Grbić Manojlo. Karlovačko vladičanstvo. Prilog k istoriji srp. pravosl. crkve. Knjiga I. (Károlyváros. Grbić Mihajlo. 8r. 319 l. ára 1 frt 50 kr.)

Hoić Ivan. Slike iz obćega zemljopisa. Knjiga II. (Zágráb. Horvát Matica. N.8r. 331 l. ára 3 frt.)

Jevtić Stevan J. Danica. Roman iz beogradskog života. (Zágráb. Délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 160 l. ára 75 kr.)

Justic Gj. i **Strohmayer Lj**. Adresar obrtnog i poslovnog svieta u Hrvatskoj god. 1891. Po službenih vrelih sastavili. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 239 l. ára 3 frt 50 kr.)

Karadžić Vuk Stef. Srpske narodne pjesme. Knjiga I. u kojoj su različne ženske pjesme. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 662 l. ára 1 frt 60 kr.)

Kavalevski A. G. Krutikov. Pripovetka. (Zágráb. Délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 48 l. ára 12 kr.)

Klaić Vjek. Pripoviesti iz hrvatske poviesti. Treći dio. (Zágráb. Jeromos-egylet. 8r. 160 l. ára 30 kr.)

Korlević Ant. Prilozi fauni hrvatskih opnokrilaca. (Zágráb. Délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 64 l. ára 1 frt.)

Kosić B. Gragja za dubrovačku nomenklaturu i faunu riba. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 27 l. ára 30 kr.)

Kosić B. Dodatak dubrovačkoj nomenklaturi i fauni riba. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 12 l. ára 15 kr.)

Kosirnik Ivan. Higijena ili nauka o zdravlju za školu i dom. Po dru Eydamu, praktičnom liečniku u Braunschweigu. Sa 7 slika. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 84 l. ára 50 kr.)

Kosirnik Ivan. Prva pomoć kod nenadanih nesreća. Sa 149 slika. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 109 l. ára 1 frt.)

Kovačević O. Josip. Katekeze za prvi razred kat. pučkih škola. Prema postojećoj naukovnoj osnovi, ter prema svomu dosadanjemu izkustvu praktično svojim milim kolegom na porabu. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 159 l. ára 70 kr.)

Kukuljević Ivan Sakcinski. Nadpisi sredovječni i novovjeki na crkvah, javnih i privatnih sgradah itd. u Hrvatskoj i Slavoniji. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 391 l. ára 2 frt 50 kr.)

Kukuljević-Sakcinski Božidar. Sinda. Pjesan iz hrvatske prošlosti. (Zágráb. Délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 91 l. ára 50 kr.)

Lerman Dragutin. Listovi iz Afrike. Priobćio Jul. Kempf. Drugo izdanje. (Pozsega. Klein Lipót. 8r. 199 l. ára 1 frt.)

Ljeskov J. C. Hristos u gostima kod Paora. S ruskog preveo M. P. Tutorov. (Zágráb. Délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 16 l. ára 40 kr.)

Ljetopis Matice Srpske. Uredjuje A. Hačić. Knjiga 166. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 158 l. ára 70 kr.)

Ljetopis jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za god. 1890. Svezak V. (Zágráb. Délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 216 l. ára 1 frt.)

Lopašić Radoslav. Bihać i bihacka krajna. Mjestopisne i poviestne crtice. (Zágráb. Horvát Matica. 8r. 312 l. ára 2 frt.)

Loti Pierre. Islandski ribari. Pripoviest. Preveo E. Petrović. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 178 l. ára 60 kr.)

Lov na vukove. Napisao Lj. S. (Zágráb. Délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 9 l. ára 25 kr.)

Lovretič Josip. Seoska pripoviest. Pripoviest iz života hrvatskog seljaka u Slavoniji. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 296 l. ára 80 kr.)

Marn Franjo. Prijegled grčke i rimske literature s izvadkom iz starina. Sa XVII tablica. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 89 l. ára 1 frt.)

Marn Franjo. Njemačka vjezbenica za II. razzed srednjih učilišta. Drugo preradjeno izdanje. (Zágráb. Kir. horvát-szlavon-dalmát országkormányzóság. 8r. 129 l. ára 45 kr.)

Matagić Lovro. Opis naše zemlje ili crte iz obćega zemljopisa. Sa 12 slika. (Zágráb. Jeromos-egylet. 8r. 132 l. ára 30 kr.)

Matavulj Simo. Iz primorskog života. (Zágráb. Horvát Matica. 8r. 169 l. ára 75 kr.)

Matković Ivo. Spomenica na trodnevno slavje poblaženja bl. Gracije sveto augustinskog reda Romita. (Zágráb. Délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 104 l. ára 60 kr.)

Metastasij Petar. Sveta Jelena na Kalvariji. Pobožna drama. Iz talijanskoga ju u hrvatski jezik preveo Franjo Gjurgjina. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 16r. 37 l. ára 20 kr.)

Miletić Stjepan pl. Zaboravljeni ljudi. Dramatična pjesan. (Zágráb. Scholz A. 8r. 16 l. ára 10 kr.)

Modestin Josip. Kritička potraživanja i pokušaj pragmatizovanja u području poviesti dubrovačke od god. 1205—1331. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 102 l. ára 1 frt.)

Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium. Pars I. Vol. IV. Statuta lingua croatica conscripta. Hrvatski pisani zakoni: vinodolski, poljički, vrbanski a donekle i svega krčkoga otoka, kastavski, veprinački i trsatski. Uredili Fr. Rački, V. Jagić i J. Črnčić. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 265 l. ára 3 frt.)

Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium. Vol. XXII. Listine o odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i mletačke republike. Knjiga X. Na sviet izdala Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 496 l. ára 4 frt.)

Musić A. Grčka vježbenica za vise razrede gimnazijah. Po dru K. Schenklu. (Zágráb. Kir. horvát-szlavon-dalmát országkormányzóság. 8r. 184 l. ára 90 kr.)

Novak Vjenceslav. Starohrvatske crkvene popijevke. Ukajdio ih, harmonizovao i tekstove priudesio. (Zágráb. Délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 63 l. ára 40 kr.)

Pavec Ivan. Latinska slovnica za gimnazije. Treće pregledano i pokraćeno izdanje. (Zágráb. Kir. horvát-szlavon-dalmát országkormányzóság. 8r. 361 l. ára 1 frt. 30 kr.)

Petračić F. Historija grčke literature. Dio I. Od postanka do perzijskih ratova. (Zágráb. Suppan Ferencz. 8r. 192 l. ára 1 frt 20 kr.)

Pierotić Simeon M. Povrtlarstvo I. dio. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 16r. 69 l. ára 10 kr.)

Plavšić Iwan. Novi sustav gospodarstvenog pčelarstva. Na temelju današnje pčelarske znanosti mnogogodišnjega vlastitog izkustva. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 412 l. ára 1 frt 20 kr.)

Pokorny V. Prirodopis za pučke i gradjanske škole u tri stupnja. Prvi stupanj. Najznatnije prirodnine triju prirodnih carstva. Po devetom njem. izdanju pohrvatio Josip Janda. (Zágráb. Kir. horvát-szlavon-dalmát országkormányzóság. 8r. 141 l. ára 70 kr.)

Preradović Petar. Izabrane pjesme. Uvod napisao Milivoj Srepel. (Zágráb. Horvát Matica. 8r. LXXX, 371 l. ára 2 frt 50 kr.)

Prizrenac M. Gj. Krvav jagluk. Pripovetka po istinskom dogodjaju iz najnovijih dana. (Zágráb. Délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 104 l. ára 50 kr.)

Put u nebo Bogu privrženih dušah ili pobožne i utješujuće molitve a svih sgodah života. (Károlyváros. Sagan János. 16r. 506 l. ára 1 frt 20 kr.)

Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga CII. Razredi filologičko-historički i filozofičko-juridički XXI. (Zágráb. Délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 240 l. ára 1 frt 50 kr.)

Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga CIII. XXII. (Zágráb. Délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 229 l. ára 1 frt 50 kr.)

Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga CIV. Razred matematičko-pirodoslovni. XI. Knjiga CV. Razredi filologičko-historički filosofičko-juridički. XXXIII. Knjiga CVI. Razred matematičko-prirodosloveni XII. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 180, 244, 145 l. egy kötet ára 1 frt 50 kr.)

Radić A. Ruska škola. Sveska I. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 60 l. ára 60 kr.)

Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Obratuje P. Budmani. Svezak 12. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 721—960 l. ára 3 frt.)

Rojc Milan. Dvie vesele igre: Mala bludnja u jednom činu. Dora u dva čina. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 92 l. ára 30 kr.)

Šebašinović Gjuro. Gradja za nomenklaturu naših ptica. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 12 l. ára 15 kr.)

Simončić Gjuro. Kršćanski molitvenik s najobičnijim crkvenim pjesmama. (Zágráb. A délszláv akad. könyvkereskedése. 16r. 682 l. ára 85 kr.)

Sirola Stjepan. Svatko je sam svoje sreće kovač. Pripoviest za puk. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 14 l. ára 8 kr.)

Slike domaćih i divljih životinja. (Zágráb. Suppan Ferencz. 8r. 14 tábla, ára 1 frt 20 kr.)

Smičiklas Tade. Dvijestogo-dišnjica oslobodjenja Slavonije. Prvi i drugi dio: Slavonija i druge hrvatske zemlje pod Turskom i rat oslobodjenja. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 173 l. ára 1 frt 50 kr.)

Šreplović P. K. Novi atlas kraljevine Srbije sa zemljopisom i životopisima po novoj podeli. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 50 l. ára 40 kr.)

Stari pisci hrvatski. Knjiga XVIII. Pjesni razlike Dinka Raňine vlastelina dubrovačkoga. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 245 l. ára 40 kr.)

Starine. Na sviet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Knjiga XXIII. (Zágráb. Délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 256 l. ára 2 forint.)

Štiglić Martin. Homilije za sve blagdane. (Zágráb. Suppan Ferencz. 8r. 173 l. ára 1 frt.)

Štiglić Martin. Homilije za sve nedjelje. (Zágráb. Suppan Ferencz. 8r. 448 l. ára 2 frt 20 kr.)

Stojanović Ljub. Lekcije iz srpskoga jezika za II. razr. gimnazije. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 124 l. ára 66 kr.)

Stojković Sr. J. i V. Dimič. Algebra. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 192 l. ára 1 frt 35 kr.)

Sudarević Franjo. Petar Krešimir I. Pjesan iz hrvatske prošlosti. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 59 l. ára 25 kr.)

Tolstoj grof Lav Nikolajević. Krajcerova sonata. Pripovetka. Preveo s ruskog Milovan Gj. Glišić. (Zágráb. Délszláv akadémia könyvkereskedése. 16r. 233 l. ára 75 kr.)

Tomić Hermina. Zabluda matere. Igrokaz u četiri čina. Kita cvieća. Vesela igra u jednom činu. (Zágráb. Horvát Matica. 8r. 159 l. ára 50 kr.)

Tordinac Nikola. Odabrane crtice i pripoviesti. (Zágráb. Horvát Matica. 8r. 205 l. ára 50 kr.)

Trstenjak Davorin. Dobar kućanik. Napisao. Sa 18 slika. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 127 l. ára 50 kr.)

Turgenjev J. C. Dva prijatelja. Pripovetka. Prevod s ruskog. (Zágráb. Délszláv akadémia könyvkereskedése. 32r. 157 l. ára 50 kr.)

Verne Jules. Svet pod morem. Pripovetka. (Zágráb. Délszláv akadémia könyvkereskedése. 16r. 392 l. ára 1 frt 20 kr.)

Virag A. Pabirci po davnijoj hrvatskoj povjesti: 1. Da li Zvonimir ili Svinimir? i nješto o hrvatskom jeziko onoga doba. 2. O «Zvonimiru» u predaji. (Zágráb. A délszláv akadémia könyvkeresk. 8r. 41 l. ára 30 kr.)

Vitanović Josip. Hrvatska čitanka za V. razr. visih djevojačkih škola. Drugo popunjeno i izpravljeno izdanje. (Zágráb. Kir. hörvát-szlavon-dalmát-országkormányzóság. 8r. 186 l. ára 50 kr.)

Vurović-Uroić Josip. Preporuka hrvatskim seljakom vinogradarom iliti: Sto jim je činiti, da si vinograde to obrane, to opet što dulje očuvaju od nekih bolesti, a osobito od trsne pljesni (peronospore) ili od trsne uši? (Zágráb. Délszláv akadémia könyvkereskedése. 8r. 35 l. ára 25 kr.)

Abecedariu pentru scólele confesionale gr.-cath. din dieces'a gherlei compusu cu aprobarea prea veneratului ordinariatu diecesanu editiunea a VII straformata. (Szamosujvár. Gör.-kath. egyházmegye nyomdája. 8r. 87 l. ára 20 kr.)

Abt A. Manualŭ de fisică pentru clasa VII și VIII a scólelorŭ medie. Tradusŭ de J. Hossu și E. Viciu. (Balázsfalva. Gör.-kath. papnevelde nyomdája. 8r. 597 l. 492 ábrával, ára 3 frt.)

Actele conferenței partidului național român ținută 27—28 Octomorie 1890. în Sibiiu. (Nagyszeben. Részvénynyomda. 8r. 45 l. ára?)

Analele fundatiunei lui Gozsdu pe anul 1890. Tomulu III. fasciclul 1. (Márkus Samu nyomdája. 4r. 46 l. ára 50 kr.)

Ardeleanu Josifu-Joanu. Cuventare ocasionala tienuta in biserica romana gr. or. din Kétegyháza. la 29 iunie v. 1891. din incidentulu miscăriloru agrare ivite in lunile lui maiu și iunie. in unele comune și orasie din comit. Békés. (Arad. Réthy nyomdája. 8r. 14 l. ára?)

Baritiu Georgie. Parti alese din istori'a Transilvaniei pe doue sute de ani din urma. Volumu III. (Nagyszeben. Krafft W. nyomdája. 8r. 625 l. ára 3 frt 50 kr.)

Biblioteca poporală a «Tribunei». Nr. 6. Jucării și jocuri de copii. Adunate de P. Ispirescu. Ediția a doua. (Nagyszeben. Részvénynyomda. 8r. 86 l. ára 25 kr.)

Bota Joan. Culegere din cele mai frumóse povestĭ. (Brassó. Ciurcu Miklós. 8r. 127 l. ára?)

Budescu Vasiliu. Indreptariu pentru predicatori, pentru de a aflá cu usiorintia cutare-va citatiune din santá scriptura in cartîle nóstre rituale. (Szamosújvár. Görögkath. egyházmegyei nyomda. 8r. 24 kéthasábos l. ára 40 kr.)

Budescu Vasiliu. Indreptariu pentru predicatori. (Szamosújvár. Görögkatholikus egyházmegyei nyomda. 4r. 14 l. ára 40 kr.)

Budu Tit. Disertatiune despre episcopii și vicarii romani din Maramuresiu. (Szamosújvár. Egyházmegyei nyomda. 8r. 61 l. ára?)

Călăuz, Noul, al streinului prin Brașov și regiunea d'impregiur, precum și prin băile transilvane: Zizin, Előpatak, Mălnaș, Tușnad, Covasna și Borsec. (Brassó. Városi idegenforgalmi bizottság. 8r. 48 l. egy térképpel, egy látképpel és 17 fényképpel, ára?)

Catechismulu din decretarea conciliului tridentinu catra parochi edatu la mandatulu pontificiloru Piu V. si Clemente XIII. Tradusu in limba romana. (Szamosujvár. Gör.-kath. egyházmegyei nyomda. 8r. XV, 472 l. ára?)

Culegere de cântece. poporale-naționale. (Brassó. Ciurcu Miklós. 8r. 196 l. ára 25 kr.)

Dariu Jón. Istoria patrieĭ și elemente din istoria universală pentru școlele poporale române. Ediția II-a. (Brassó. Ciurcu Miklós. 8r. 80 l. ára 20 kr.)

Deacu Aronu. Geografi'a politica pentru a 7-a clase gimnasiala. (Balázsfalva. Görögkatholikus papnevelde könyvnyomdája. 8r. 148 l. ára 80 kr.)

Dogariu Domețiu. Noul Abcdar ilustrat pentru școlele primare de ambele sexe. Partea I—II. (Brassó. Zeidner Henrik. 8r. 56, 77 l. ára 33 kr.)

Dogariu Domețiu. Conductor la aplicarea «Noului abecedar ilustrat». (Brassó. Zeidner H. 8r. 36 l. ára 10 kr.)

Doine, 1000, strigăturĭ şi chiuiturĭ. (Brassó. Ciurcu könyvkereskedése 8r. 304 l. ára 40 kr.)

Dorca Joan. Ântâĭa carte de cetire cu deprinderĭ şi regulĭ gramaticale pentru învĕţarea limbeĭ germâne in şcólele poporale române. (Brassó. Ciurcu Miklós. 8r. 74 l. ára?)

Grofşorean Juliu. Scierĭ pentru popor compuse. (Arad. Egyházmegyei nyomda. 8r. 94 l. ára?)

Invetiatura crestinésca seau catechismu micu pentru tinerimea greco-catolica. Editiunea a X. (Szamosújvár. Egyházmegyei nyomda. 8r. 32 l. ára 10 kr.)

Istoria biblică în versurĭ ilustrată cu 108 chipurĭ. (Brassó. Ciurcu Miklós. 8r. 54 l. ára 12 kr.)

Ludu Georgie şi Jón Dariu. Istoria biblică pentru şcólele poporale române greco-orientale. Ilustrata cu multe icóne. (Brassó. Ciurcu Miklós. 8r. 111 l. ára?)

Mihailŭ Eminescu. Studiŭ criticŭ. Biblioteca «Uniriĭ». (Balázsfalva. Érseki könyvnyomda. 8r. 213 l. ára 45 kr.)

Muntean Stefan. 100 doine şi strigăturĭ culese din gura soldaţilor românĭ din ţéra Ardéluluĭ. (Brassó. Ciurcu Miklós. 8r. 96 l. ára?)

Muresianu Jacobu. Córda inimiĭ. Versuri la mortĭ. (Kolozsvári részvénynyomda. 8r. 287 l. ára 1 frt 20 kr.)

Păscălie saŭ carte de zodiĭ in 140 de anĭ. 1891—2030. Ediţie noŭa (Brassó. Ciurcu Miklós. 8r. 203 l. ára?)

Petrisiorŭ Teodorŭ V. Geografia şi istoria în scóla poporală. (Szamosújvár. «Aurora» nyomda. 8r. 106 l. ára 40 kr.)

Pop Reteganul Jon. Cine nu scie striga cetésca cartea asta, adecă: Chiuituri de care strigă feciorĭ în joc. (Szamosújvár. Todorán Endre nyomdája. 8r. 120 l. ára?)

Pop Reteganul Jon. Trandafirĭ şi viorele. Poesiĭ populare. Ediţiunea II. (Szamosújvár. «Aurora»-nyomda. 8r. 191 l. ára?)

Popŭ Reteganu Jon. Starostele séŭ datinĭ dela nunţile românilor Ardeleni. (Szamosújvár. «Aurora»-nyomda. 8r. 72 l. ára?)

Popp Ghiţă. Horia. Tragedie istorică («Major Péter» román tanulók társulata. 8r. 88 l. ára 55 kr.)

Pravda Franciscŭ. Pavel Cătana. Traducere din limba cehă de Jarnik. (Brassó. Muresianu nyomdája. 8r. 105 l. ára 20 kr.)

Protocol despre siedintiele sinodului eparchial din dieceśa romana greco-orientala a Aradului tienute in anul 1891. (Arad. Egyházmegyei nyomda. 8r. 80, VII l. ára?)

Raportul camerei comerciale şi industriale din Braşov despre situaţiunea economică din districtul ei în anul 1890. (Brassó. Kereskedelmi kamara. 8r. 102 l. ára?)

Ratiu Joanu. Principiele generale séu fundamentale ale religiunei crestine pentru gimnasiele superióre greco-catolice. II. editiune. (Balázsfalva. Érseki papnövelde nyomdája. 8r. 102 l. ára 60 kr.)

Robinson Crusoe saŭ aventurile minunate ale unuĭ naufragiat. Pre-

lucrat pentru trinerimea nostră. (Brassó. Ciurcu Miklós. 8r. 160 l. hat képpel, ára 35 kr.)

Savitri. Povestire indică din Mahabarata. Traducere de G. B. Duică. Cu o prefață de Joan Slavici. (Nagyszeben. Szerző. 8r. XV, 46 l. ára 25 kr.)

Simon Juliu. Instrucțiune practica pentru clauséle matrimoniali etc. (Szamosujvár. «Aurora» nyomda. 8r. 283 l. ára 1 frt 20 kr.)

Statute pentru fondulu scolasticu tractualu alu protopopiatului gr. cat. românu alu Sibiiului. (Nagyszeben. Krafft W. nyomdája. 8r. 8 l. ára ?)

Stoica Simeon. Tratatul bólelor acute-infectătóre etc. (Nagyszeben Szerző. 8r. 167 l. ára 1 frt.)

Szilvássy Joan. Borsec. Scurt estras din opul intitulat «Monografia Borseculuí». (Gyergyó-Ditró. Ditró és Szárhegy községek könyvnyomdája. 8r. 15 l. ára ?)

Tuducescu Joanü. Miculu abecedarü ilustratü. Partea II. Ediția III. (Arad. Réthy Lipót és fia nyomdája. 8r. 64 l. ára 20 kr.)

Tuducescu Joanü. Miculü abecedarü ilustratü în usulü scólelorü primare. Partea I. Ediția a VI. (Arad. Réthy Lipót és fia nyomdája. 8r. 58 l. ára 20 kr.)

Tuducescu Joanü. Istoria naturală cu referință la Hygienă, manualü didacticü pentru școlele primare. Ediția IV. ilustrată cu icóne. (Arad Réthy Lipót és fia nyomdája. 8r. 43 l. ára 20 kr.)

Vârtejeanu J. T. Câte-va cuvinte asupra lânei in general. (Brassó. Mureșianu A. nyomdája. 8r. 43 l. ára 80 kr.)

Zaharia Georgiu. Carte de cetire pentru școlele primare române. Partea I—II. (Brassó. Zeidner Henrik. 8r. 104, 126 l. ára 52 kr.)

Ábel Eugenius et Rudolfus Vári. Scholia vetera in Nicandri Alexi pharmaca. Adiecta sunt scholia recentia. (Akadémia. 8r. 120 l. ára 1 frt 50 kr.)

Bódiss Justinus. De forma et natura verborum deponentium. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 60 l. ára ?)

Csallner C. Alfredus. De iure conubii variisque matrimonii generibus apud romanos. (Felső-Őr. Schodisch Lajos nyomdája. 8r. 50 l. ára ?)

Fasti regiae universitatis litterarum hungaricae budapestinensis exeunte anno 1890—91. in publicum propositi. (Egyetemi nyomda. 8r. 80 l. ára ?)

Frivaldszky Joannes. Aves Hungariae. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 197 l. ára ?)

Kassai Gustavus. Sophoclis Antigona. (Lampel Róbert. 8r. 78 l. ára 30 kr.)

Literae pastorales episcopi nitriensis Augustini Roskoványi de eadem. (Nyitra. Huszár István nyomdája. 8r. 49 l. ára ?)

Methodus meditandi. (Buschmann nyomdája. 8r. 15 l. ára?)

Monumenta Vaticana Hungariae. Series prima Tomus sextus. Matthiae Corvini Hungariae regis epistolae ad romanos pontifices datae et ab eis acceptae. Mátyás király levelezése a római pápákkal 1458—1490. (Franklin-társulat nyomdája. 4r. LXXV, 275 l. ára ?)

Pozder Carolus. Q. Horatii Flacci Carmina (Lampel Róbert. 8r. IV. 255 l. ára 60 kr.)

Reger Franz. Absolve domine. Für vier Männerstimmen. (Beszterczebánya. Iványszky Elek. 4r. 2 l. ára 40 kr.)

Roskovány Augustinus. Supplementa ad collectiones monumentorum et litteraturae de matrimonio; coelibatu; romano pontifice; b. Maria virgine. Tomus XIII. De BVMaria in conceptu suo immaculata. (Nyitra. Huszár István nyomdája. 8r. 1030 l. ára?)

Roskovány Augustinus. Supplementa ad collectiones monumentorum et literaturae de matrimonio in ecclesia catholica; de matrimoniis mixtis; coelibatu; independentia potestatis ecclesiasticae ab imperio civili etc. Tom. XI. De BVMaria in conceptu suo immaculata. Literatura e saec XIV—XVII. annum 1629. (Nyitra. Huszár István ny. 8r. XIII, 840 l. ára?)

Bánffy G. Acacia. Valses pour le Piano. (Rózsavölgyi és Társa. 4r. 11 l. ára 1 frt.)

Jael Alfred. La danse des fées. Rapsodie pour Piano. (Rózsavölgyi és Társa. 4r. 11 l. ára 1 frt.)

Législation hongroise tendant à favoriser l'industrie nationale. (Singer és Wolfner. 8r. 15 l. ára?)

Streleski Anton. Deux Morgeaux pour Piano. (Rózsavölgyi és Társa. 4r. 11 l. ára 1 frt 50 kr.)

Szabados Károly. Valse du Ballet. Pour Piano par François Behr. (Rózsavölgyi és Társa. 4r. 13 l. ára 1 frt 20 kr.)

Székely Emerik. Campanella. Étude caracteristique pour Piano. (Rózsavölgyi és Társa. 4r. 9 l. ára 1 frt.)

Victor M. Causerie d'amour. Moruan pour Piano. (Rózsavölgyi és Társa. 4r. 5 l. ára 60 kr.)

Waldteufel. Amour et printemps. (Tavasz és szerelem.) (Zenegyöngyök. 10. sz. Rózsavölgyi és Társa. 8r. ára 1 frt.)

Kőrösi Alessandro. Grammatica teorico-pratica della lingua ungherese. Parte prima. La proposizione semplice. (Egyetemi nyomda. 8r. 147 l. ára?)

Engel S. Camillo. Dream Waltzes. (Álom-keringő.) (Rózsavölgyi és Társa. 4r. 9 l. ára 1 frt.)

Kahn Joseph. An illustrated guide of Budapest, with numerous illustrations, from Drawingsky F. P. Zich. (Kilián Frigyes. 8r. 120 l. ára 1 frt 80 kr.)

Newton Alfred. Fossil birds from the forthcoming «dictionary of birds». Delivered before the second international ornithological congress on the 18. May 1891 in Budapest. (Congressus. 4r. 15 l. ára?)

HAZÁNKAT ÉRDEKLŐ KÜLFÖLDI IRODALOM.

Bella Ludwig und Otto Müller. Prähistorische Funde in der Umgebung von Oedenburg in Ungarn. (Separatabdruck aus Band XXI. der Mittheilungen der antropologischen Gesellschaft in Wien. 4r. 165—192 l. 5 táblával, ára?)

Bondi. Hebräische Fibel für den Schulunterricht 7. Aufl. (Bécs. Schlesinger Jos. könyvkereskedése. 8r. 32 l. ára 16 kr.)

Chélard Raoul. La Hongrie contemporaine. (Páris. Soudier könyvkereskedése. 8r. 397 l. 3 frt.)

Conducteur, Der. Fahrpläne der österr. und ungar. Eisenbahn-, Post- und Dampfschiff-Course, mit einer lith. Eisenbahnkarte von Mitteleuropa u. einem Führer in den Hauptstädten, mit Plan von Wien, Prag u. Budapest. 1891. XXI. Jahrg. Jan.—Dez. (Bécs. Waldheim R. 8r. kötetenkint XXXVI, 630 l. ára 50 kr.)

Conducteur. Ugyanaz. Kleine Ausgabe. 1891. Jan.—Dez. Mit 1 Karte. (Bécs. Waldheim R. 8r. kötetenkint XXIV, 423 l. ára 30 kr.)

Constantin. Graf Almassy. Eine ungarische Geschichte. (Berlin. Hammer és Runge. 8r. 112 l. ára 60 kr.)

Dioscuren, Die. Literarisches Jahrbuch des ersten allgemeinen Beamtenvereines des österr.-ungar. Monarchie. XXI. Jahrg. (Bécs. Gerold Károly és fia. N.8r. IV, 408 l. ára 2 frt.)

Dóczi Ludwig. Letzte Liebe. Schauspiel. 2. Auflage. (Stuttgart. Cotta-féle könyvkereskedés. 8r. 207 l. ára 2 frt.)

Dóczi Ludwig. Maria Széchy. Schauspiel. (Stuttgart. Cotta-féle könyvkereskedés. 8r. 156 l. ára 2 frt.)

Dowie Ménie Muriel. A girl in the Karpathians. (London. Philip György és fia. 8r. 301 l. ára 5 frt 40 kr.)

Duncker C. Das Buch vom Vater Radetzky. Ein Lebensbild im Rahmen der Geschichte seiner Zeit. Für Oesterreich-Ungarns Heer und Völker. (Bécs. Radetzky-emlék bizottság. N.8r. 244 l. négy térképpel és több fametszettel, ára 1 frt 50 kr.)

Eyssenhardt F. und A. Dommer. Mittheilungen aus der Stadt-Bibliothek zu Hamburg. I—IV. 1884—1887. (Hamburg. Meissner nyomdája. 8r. 48, 99, 136, 109 l. ára 2 frt.)

Fraknói Vilmos. Mathias Corvinus König von Ungarn 1458—1490. Aus dem Ungarischen übersetzt. (Freiburg im Breisgau. Herder-féle kiadóhivatal. 8r. 316 l. egy színes címkép, 48 rajz és 8 hasonmással, ára 7 márka.)

Funk D. Entwurf zur Regulirung der Valuta in Oesterreich-Ungarn. (Klagenfurt. Kleinmayr Ferd. 8r. VI, 69 l. ára 30 kr.)

Gedichte, Ungarische, übertragen von Hedwig Lachmann. (Berlin. Bibliographisches Bureau. 8r. 132 l. ára 1 frt 50 kr.)

Gestütsbuch, Officielles. f. Oesterreich-Ungarn, enthaltend die in Oesterreich-Ungarn befindlichen Vollblutpferde. Herausgegeben vom General-Secretaire des Jockey-Club für Oesterreich. Vol. IV. (Bécs. Beck Frigyes. N.8r. LIII, 659 l. ára 8 frt.)

Hartleben Otto Erich. «Die Serényi». 2. Auflage der zwei verschiedenen Geschichten. (Berlin. Fischer S. 8r. 132 l. ára egy márka.)

Hof- und Staatshandbuch der österr.-ungar. Monarchie für 1891. (Bécs. Cs. kir. udv. és államnyomda. N.8r. XXIV, 1458. l. ára 50. kr.)

Hohenfeld Hans. Elisabeth von Ungarn. Trauerspiel. (Lipcse. Mutze Osvald. 8r. 117 l. ára 2 márka.)

Hongrie, La, illustrée. Avec 120 illustrations par I. Weber, et neuf Cartes. (Zürich. Füssli Orell. 8r. 566 l. ára 5 frt 40 kr.)

Horn Édouard. La grande nation 1870—1871. Préface de Jules Simon. Traduit par son fils Émile Horn. (Páris. Plon, Nourit és társa. 8r. 340 l. ára 2 frt 10 kr.)

Imre Arpad. (Gräfin E.) Toi seul! Roman. (Minden i. W. Brun I. C. C. 8r. 346 l. ára 4 márka.)

Jahr- und Adressenbuch der Zuckerfabriken und Raffinerien Oesterreich-Ungarns. Herausgegeben v. Central-Vereine für Rübenzucker-Industrie in der österr.-ungar. Monarchie. Redigirt vom Vereins-Geschäftsleiter Edmund Kutschera. XIX. Ausg. (Bécs. Frick Vilmos. 16r. 318 l. ára 2 frt.)

Jókai Maurus. Tollhäuslerwirthschaft. Humoristischer Roman. 4. Auflage. (Berlin. Janke Ottó. 8r. 208 l. ára egy márka.)

Jókai Maurus. 20,000 Jahre unter dem Eise. Roman, deutsche Bearbeitung von Ludwig Wechsler. (Berlin. Janke Ottó. 8r. 288 l. ára 2 márka.)

Jókai Maurus. Zwischen zweien die dritte . . . deutsche Bearbeitung von Ludwig Wechsler. (Berlin. Janke Ottó. 8r. 135 l. ára 60 kr.)

Jókai Maurus. Die reichen Armen. Humoristischer Roman. (Berlin. Janke Ottó. 8r. 300 l. ára 2 márka.)

Jókai Maurus. Es gibt keinen Teufel. Roman. (Berlin. Janke Ottó. 8r. 282 l. ára 2 m.)

Jókai Maurus. Dem Verhängnis erlegen. Roman. Deutsche Bearbeitung von Ludwig Wechsler. (Berlin. Janke Ottó. 8r. 138 l. ára 1 m.)

Kayserling M. Dr. W. A. Meisel. Ein Lebens- und Zeitbild. (Lipcse. Grieben Th. 8r. 91 l. ára ?)

Kohn David. Der Getreidehandel. Wesen, Nationalökonomische Bedeutung. Einfluss auf das Getreidegeschäft. Preisgekrönt von der königl. ungarischen Akademie der Wissenschaften. (Lipcse. Duncker és Humblot. 8r. 189 l. ára 2 frt 16 kr.)

Konta Ignaz. Eisenbahnjahrbuch der österreichisch-ungarischen Monarchie. 21. Jahrg. Neue Folge. X. Jahrg. 1. Abth. (Bécs. Spielhagen u. Schurich. N.8r. 480 l. ára 6 frt.)

Krones Franz. Aus dem Tagebuche Erzherzog Johanns v. Oesterreich 1810—1815. (Innsbruck. Wagner-féle egyetemi könyvkereskedés. 8r. 251 l. ára 2 frt 40 kr.)

Madách Emerich. Die Tragödie des Menschen. Dramatische Dichtung. Dem Ungarischen Originale nachgedichtet von Eugen Planer. (Bibliothek der Gesammtliteratur des In- und Auslandes. 541. 542. Halle a. d. S. Hendel Ottó. 8r. 149 l. ára 50 fillér.)

Madách Emerich. Die Tragödie des Menschen. Dramatisches Gedicht. Aus dem ungarischen übersetzt von Ludwig Dóczi. (Stuttgart. Cotta-féle könyvkereskedés utódai. 8r. 200 l. ára 2 frt 40 kr.)

Madách Emerich. Die Tragödie des Menschen. Dramatisches Gedicht. Aus dem ungarischen übersetzt von Andor Sponer. (Lipcse. Wigand Ottó. 8r. 181 l. ára 1 frt 80 kr.)

Matlekovits Alexander. Die Zollpolitik der österreichisch-ungarischen

Monarchie und des deutschen Reiches seit 1868 und deren nächste Zukunft. (Lipcse. Duncker és Humblot. 8r. 963 l. ára 21 márka.)

Missale Glagoliticum Hervojae Ducis Spalatensis recensuerunt V. Jagič, L. Thallóczy, T. Wickhoff. Auctoritate et impensis regiminis publici Bosniae et Herzegovinae. Quadraginta una picturis ornatum. (Bécs. 4r. 124 l. ára ?)

Monarchie, Die oesterreichisch-ungarische, in Wort und Bild. Ungarn (II. Band.) IX. Band in der Reihen Folge des Erscheinens. (Bécs. Cs. és k. udvari és államnyomda. 4r. 658 l. számos képpel, ára ?)

Monarchie, Die österreichisch-ungarische, in Wort und Bild. VIII. Band. Kärnten u. Krain. (Bécs. Cs. és k. udvari- és államnyomda. 4r. 508 l. ára 5 frt.)

Monostori Karl. Die Schweine Ungarns und ihre Züchtung, Mästung und Verwertung. (Berlin. Parey Paul. 8r. 99 l. tíz rajztáblával, ára 4 márka.)

Moskona David. Mogén Dóvid. (Bécs. Schlesinger József. 8r. 56 l. ára ?)

Nachrichten, Statistische, über die Eisenbahnen der oesterreichisch-ungarischen Monarchie für das Betriebsjahr 1888. Statistikai közlemények stb. (Bécs. Cs. és kir. udvari és államnyomda. N.4r. 871 l. ára ?)

Ohorn Anton. Die Hexe von Szegedin und Anderes. Novellen. (Dritte Folge.) (Boroszló-Lipcse. Sziléziai könyvnyomda. 8r. 310 l. ára 4 m. 50 pf.)

Preisverzeichniss der in der österr.-ung. Monarchie und im Auslande erschienenen Zeitungen und periodischen Druckschriften für das Jahr 1891. Bearbeitet von der k. u. k. Postamts-Zeitungs-Expedition in Wien. (Bécs. Waldheim R. 8r. 220 l. ára 50 kr.)

Sagorski Ernst und Schneider Gustav. Flora der Centralkarpathen mit specieller Berücksichtigung der in der hohen Tatra vorkommenden Phanerogamen und Gefäss-Cryptogamen etc. I—II. Hälfte. (Lipcse. Kummer Eduard 8r. 209, 591, LVI l. két táblával, ára 10 frt.)

Sanuto Marino. I diarii. Tomo XXIX. (Velenczei történelmi társulat. 4r. 814 l. ára 22 lira.)

Schober. Beschreibung und Resultat des ungarischen Zonentarifs. Sonder-Abdruck aus Glaser's Annalen für Gewerbe und Bauwesen vom 15. März 1891. (Berlin. Dierig & Siemens. 8r. 23 l. ára 60 kr.)

Schwarcz Julius. Aristoteles und die Athénaion politeia. Aus der I. Abth. des II. Bandes des Werkes «Die Demokratie» von demselben Verfasser. (Lipcse. Friedrich Vilmos. 8r. 27 l. ára ?)

Schwarcz Julius. Die Demokratie. II. Band. 1. Abth. (Lipcse Friedrich Vilmos. 8r. LXXXVIII, 144 l. ára ?)

Seidlitz Georg. Fauna transsylvanica. Die Kaefer Siebenbürgens. V—VI. Lieferung. (Königsberg. Hartun-féle könyvkiadó-nyomda. 8r. XLIX—LVI, 129—192, 545—914 l. ára 3 frt 60 kr.)

Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, mit heraldischen und historisch-genealogischen Erläuterungen. Der Adel von Ungarn sammt den Nebenländern, bearbeitet von Géza Csergheő. 1—22 Heft. A—S. (Nürnberg. Bauer et Raspe. 4r. 580 l. 414 táblával, ára 103 frt 50 kr.)

Szapáry Julius, an der Spitze Ungarns. Ein Lebens- und Charakterbild. (Lipcse. Duncker és Humblot. N.8r. VII. 149 l. ára ?)

Széchenyi Dénes Graf. Verschiedenes über Reiten und Fahren. (Bécs. Beck Frigyes. 8r. 177 l. ára 1 frt 80 kr.)

Széder tikaun haczausz. (Bécs. Schlesinger József. 8r. 86 l. ára ?)

Tamm Traugott. Über den Ursprung der Rumänen. (Bonn. Strausz Emil. 8r. 150 l. ára 3.60 m.)

Wrangel C. G. Graf. Ungarns Pferdezucht in Wort u. Bild. Vollständig in ca 15 Lieferungen Lfg. 1 . . . (Stuttgart. Schickhardt und Ebner. 8r. 1—48 l. Egyes füzet ára 1 frt 20 kr.)

NAPTÁRAK AZ 1891-IK ÉVRE.

Alföldi kis képes naptár 1891. közönséges évre. I. évfolyam. (Szeged. Traub B. és Társa. 8r. 36, XXIV l. ára 20 kr.)

A magyar ember képes naptára az 1891. évre. (Méhner Vilmos. 8r. 64 l. ára 30 kr.)

A magyar népet oktatva boldogító ellenzéki naptár. Szerkeszti Igazfi Árpád. Kiadja a vidéken egyesült ellenzék. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 43 l. ára 40 kr.)

A magyar nép naptára 1891. évre. Szerk. ifj. Tatár Péter. (Franklin-társulat. 8r. 40 l. ára ?)

Anyós naptár 1891-re. Linek Lajos eredeti rajzaival. Önkéntes és önkéntelen vők, vőlegények és vőlegényjelöltek vigasztalására összeállította anyósának engedélye nélkül Tantalus. (Robicsek Zsigmond. 8r. 80 l. ára 50 kr.)

A «Pesti Hirlap» naptára az 1891. évre. (Légrády testvérek. 8r. 212 l ára 1 frt.)

A szent család képes naptára 1891. évre. (Méhner Vilmos. 8r. 80 l. ára 30 kr.)

A szent család képes naptára az 1891. évre. Szerk. és kiadja két pécsmegyei plébános. VIII. évfolyam. («Szent Család» kath. műkereskedés. 8r. 100 l. ára 30 kr.)

A vendéglősök, kávések és pinczérek naptára 1891. évre. Szerkeszti és kiadja Ihász György. (Fritz Ármin nyomdája. 8r. 63, XXXII l. ára 60 kr.)

Az asztalosok naptára 1891. évre. Szerkeszti Kassai Samu. («Asztalos» című hetilap. 8r. 64 l. ára 30 kr.)

Az «Athenaeum» nagy képes naptára az 1891. évre. (Athenaeum r.-társ. nyomdája. 8r. 411 l. ára 1 frt.)

Barsi naptár 1891. évre. II. évfolyam. (Léva. Nyitrai és Társa. 8r. 72 l. ára 20 kr.)

Ugyanaz; czímtárral bővített kiadás. IV. évfolyam. (Léva. Nyitrai és Társa. 8r. 108 l. ára 40 kr.)

Bartalits Imre közhasznú képes naptára az 1891. évre. (Bartalits Imre. 8r. 98 l. ára 40 kr.)

Bartalits Imre képes honi naptára az 1891. esztendőre. (Bartalits Imre. 8r. 64 l. ára 30 kr.)

Borászati naptár 1891. évre. Szerkeszti Nyáry Ferencz. XVIII. évf. (Franklin-társulat. 8r. 80 l. ára 80 kr.)

Brassói magyar képes naptár az 1891. évre. Kiadja Rozsondai János. (Brassó. Alexi nyomdája. 8r. 92 l. ára 30 kr.)

Budapest kis képes naptára az 1891. évre. Szerkeszti Gracza György. X. évfolyam. (Lampel Róbert. 8r. 64 l. ára 30 kr.)

Budapest nagy képes naptára az 1891. közönséges évre. Szerkeszti Gracza György. XII. évfolyam. (Lampel Róbert. N8r. 96 l. ára 60 kr.)

Bucsánszky Alajos nagy képes naptára 1891. közönséges évre. XLIV. évfolyam. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 124, 15 l. ára 40 kr.)

Csáthy Lap-naptára 1891. évre. XXV. évfolyam. (Debreczen. Csáthy F. és Társa. 1 l. ára 16 kr.)

Csáthy Tárcza-naptára 1891. évre. XXV. évfolyam. (Debreczen. Csáthy F. és Társa. 32r. ára 20 kr.)

Divatsalon-naptár 1891. Szerkeszti Szabóné Nogáll Janka, kiadja Mezei Antal. (Lampel Róbert. 8r. 164 l. ára 1 frt 50 kr.)

Egyetemes közhasznú képes naptár 1891. évre. Szerkeszti Brankovics György. (Robicsek Zsigmond. 8r. 100 l. ára 40 kr.)

Erdélyi fali naptár az 1891. évre. (Kolozsvár. Stein János. 1 l. ára 30 kr.)

Erdélyi képes naptár (közhasznú), az 1891. közönséges évre. 32-ik évfolyam. Különös tekintettel a vásárok hibátlan kiadására. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 90 l. ára 30 kr.)

Erdészeti zsebnaptár az 1891. évre. Kiadja az országos erdészeti egyesület. Szerkeszti Horváth Sándor. (Magyar kir. államnyomda. 8r. 366 l. ára ?)

Esztergomi naptár. Esztergom város és vármegye teljes névtárával az 1891. évre. Hivatalos adatok alapján szerkesztette Kiszlingstein Sándor. (Esztergom. Kiszlingstein Sándor. 8r. 149 l. ára 50 kr.)

Falusi gazda naptára 1891. évre. A magyar gazdák, kertészek, lelkészek és tanítók számára. Szerkeszti Kovácsy Béla. XXVII. évfolyam. (Franklin-társulat. 8r. 96 l. ára 80 kr.)

Gazdák zsebnaptára 1891. évre. Szerkeszti Lónyay Ferencz. (Légrády-testvérek nyomdája. 8r. 333 l. ára 1 frt 60 kr.)

Gazdasági könyvviteli zsebnaptár 1891. évre. Szerk. Hertelendy Ferencz. (Tapolcza. Löwy B. 16r. 293 l. ára 1 frt 30 kr.)

Gyakorlati mezőgazda naptár 1891. évre. Szerkesztette Kovácsy Béla. Harmadik évfolyam. (Kassa. Koczányi és Vitéz. 16r. 186 és rovatolt lapok, ára 1 frt 50 kr.)

Gyógyszerészek évkönyve. Zsebnaptár az 1891. évre. Szerkeszti Csurgay Kálmán. (Gyógyszerészi Közlöny. 8r. 216 l. ára ?)

Határidő-naptár. Mindennemű hivatalnokok, ügyvédek, jegyzők, orvosok, gazdatisztek, utazók és üzérek számára. (Franklin-társulat. 16r. 365 l. ára 1 frt 20 kr.)

Havi boldogasszony nagy képes naptára 1891. közönséges évre. VII. évfolyam. (Szeged. Traub B. és Társa. N.8r. 52, 16 l. ára 30 kr.)

Honvédnaptár az 1891. évre. (Egyuttal katonai naptár.) A magyar nép számára. Szerk. Áldor Imre. XXIV. évfolyam. (Franklin-társulat. 8r. 80 l. ára 60 kr.)

Honvédnaptár 1891. évre. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 51, 17 l. ára ?)

Hölgyek naptára 1891. évre. Szerkeszti Borostyáni Nándor. (Légrády testvérek. 16r. 154 l. és jegyzéknapló, ára 1 frt 80 kr.)

István bácsi naptára, vagyis családi házi gazdáknak és gazdasszonyoknak, népnevelőknek, helységi előljáróknak, iparosoknak és földmívelőknek való képes kalendárium 1891. évre. XXXVI. évfolyam. Alapítá Mayer István. Szerk. Kőhalmi Klimstein József. (Franklin-társulat. 8r. 88 l. ára 80 kr.)

Jász-Kún képes naptár az 1891. közönséges évre, mely 365 napból áll. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Jegyzékkönyvecske elemi és polgári iskolai tanulók számára. 1890—91. iskolai év. Negyedik évfolyam. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 30 l. ára 16 kr.)

Jegyzéknapló gazdák számára. 1891. Szerkeszti Lónyai Ferencz. XIX. évf. (Légrády testvérek. 16r. 333 l. és napló, ára 1 frt 60 kr.)

Jegyzéknapló mindenki számára. 1891. XIX. évfolyam. (Légrády testvérek nyomdája. 8r. 66 l. ára 1 frt 20 kr.)

Jegyzéknapló ügyvédek. közjegyzők, birák és birósági végrehajtók számára. 1891. Szerkeszti Kenedi Géza. XXVII. évfolyam. (Légrády testvérek. 16r. 200 l. és napló, ára 1 frt 40 kr.)

Jegyzéknaptár tanítónők számára az 1890/91. iskolai évre. — (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 136 l. ára ?)

Jogász naptár 1891. évre. Ügyvédek, birák és közjegyzők számára. Szerk. Szántó József. XV. évfolyam. (Pallas részv. társ. 16r. 182, 156 l. és napló, ára 1 frt 40 kr.)

Képes családi lapok naptára 1891. évre. Szerkeszti Brankovics György. III. évfolyam. (Robicsek Zsigmond. 8r. 212 l. ára 60 kr.)

Képes családi naptár 1891-re. Elbeszélésekkel, közhasznú tudnivalókkal és czímtárral ellátta Darvas Gábor. (Pallas részv. társ. 8r. 100 l. ára 50 kr.)

Képes családi naptár 1891. közönséges évre. Sok képpel XII. évfolyam. (Méhner Vilmos. N. 8r. 152 l. ára 60 kr.)

Képes családi naptár az 1891. közönséges évre. XXXIV. évfolyam. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 168 l. ára 80 kr.)

Képes honvédnaptár. 1891. közönséges évre. XXIII. évfolyam. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 51 l. ára 40 kr.)

Képes Kossuth naptár 1891. közönséges évre. XXII. évfolyam. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Képes Kossuth naptár az 1891. közönséges évre. Sokféle hasznos és mulattató olvasmányokkal ellátva. XI. évfolyam. (Méhner Vilmos. 8r. 64 l. ára 30 kr.)

Képes naptár, Jézus és a boldog. szűz szent szivének tiszteletére, 1891. közönséges évre. X. évfolyam. (Szeged. Traub B. és Társa. N.8r. 52. 16 l. ára 30 kr.)

Képes tündér-naptár 1891. közönséges évre. IX. évfolyam. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Kereskedelmi tanulók naptára az 1890/91. iskolai évre. Harmadik évfolyam. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 67 l. ára 60 kr.)

Keresztény képes naptár 1891. közönséges évre. XLIII. évfolyam (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Keresztény képes naptár az 1891. közönséges évre. X. évfolyam. (Méhner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Kertészeti zsebnaptár 1891-re. Irta Pál gazda. (Légrády testvérek. 8r. 190 l. ára 1 frt 40 kr.)

Kis boldogságos szűz Mária naptár az 1891. évre. Érdekes olvasmányokkal és számos szép képpel. III. évfolyam. (Méhner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Kis budapesti naptár 1891. évre. Érdekes olvasmányokkal és számos szép képpel. III. évfolyam. (Méhner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Kis képes Kossuth-naptár az 1891. évre. (Méhner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Kis képes mese-naptár az 1891. évre. Negyedik évfolyam. (Lampel Róbert. 8r. 16 l. ára 20 kr.)

Kis képes naptár 1891. közönséges évre. XLIII. évfolyam. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Kis képes népnaptár az 1891. közönséges évre. XI. évfolyam. (Méhner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Kis Székely-naptár az 1891-ik évre szerkeszti Lőcsey Sp. Imre. Kiadja Temesvári M. könyvkereskedése. (Maros-Vásárhely. Ev. ref. kollegium nyomdája. 8r. 64 l. ára ?)

Kis tündér naptár az 1891. évre. Második évfolyam. (Lampel Róbert. N.8r. 20 l. ára 24 kr.)

Kodolányi-féle gazdasági zsebnaptár az 1891. évre. XXXI. évfolyam. Szerkesztő-tulajdonosok Kodolányi Antal, Baranyai István, Baross Károly, Brosch Károly, Ordódy Lajos, Szemere Huba. Mellékletül a «Magyar gazdák évkönyve». 1891. XIII. évfolyam. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 16r. 312, 345 és napló, ára a «Magyar gazdák évkönyvével együtt 2 frt.)

Közhasznú képes naptár az 1891. évre. (Méhner Vilmos. 8r. 127 l. ára 40 kr.)

Közhasznú nagy képes népnaptár az 1891. közönséges évre. X. évfolyam. (Méhner Vilmos. 8r. 128 l. ára 40 kr.)

Közhasznú zsebnaptár mindenki számára 1891. évre. Hasznos tudnivalókkal és jegyzéknaplóval. X. évfolyam. (Pallas részv. társ. 16r. 132 l. és napló, ára 1 frt 20 kr.

Közhasznú zsebnaptár 1891. évre (Légrády testvérek. 8r. 29 l. ára 24 kr.)

Közigazgatási nemzeti kalendárium hivatali és irodai használatra az 1891. évre. Hivatalos adatok nyomán szerk. Szántó József. XIV. évf. (Pallas irod. és nyomd. részv. társ. 8r. 255 l. ára 80 kr.)

Községi és körjegyzők zsebnaptára. Szerkesztette Barta László. Hatodik évfolyam. (Hornyánszky Viktor. 16r. 96, XVI l. és napló, ára 1 frt 20 kr.)

Lányok naptára az 1890/91. iskolai évre. Zsebkönyv Magyarország leánynövendékei számára. Negyedik évfolyam. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 78 l. ára 50 kr.)

Legújabb jász-kún képes naptár az 1891. közönséges évre. (Rózsa Kálmán és neje. N.8r. 32 l. ára ?)

Legujabb kis képes naptár 1891. közönséges évre. XXXVI. évfolyam. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Lidércz naptár 1891. évre. XXX. évfolyam. (Franklin-társulat. 8r. 88 l. ára 60 kr.)

Magyar alföldi legújabb kalendáriom 1891. esztendőre. 42. évi folyamat. (Arad. Réthy Lipót és fia. 8r. 64 l. ára ?)

Magyar ember képes naptára az 1891. közönséges évre. Képes kalendarium sok hasznos és mulattató olvasmányokkal. (Méhner Vilmos. 8r. 64 l. ára 30 kr.)

Magyar ember naptára. Az 1891. évre. Szép történetekkel és képekkel a magyar nép számára. Szerk. Kurucz Péter. Negyedik évfolyam. (Pallas részv. társ. 8r. 64 l. ára 30 kr.)

Magyar- és erdélyországi legujabb kis képes naptár 1891-ik évre. Mulattató tartalommal. 36. évi folyam. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 32, 15 l. ára ?)

Magyar gazdák képes naptára az 1891. évre. Szerkeszti Brankovics György. III. évfolyam. (Robicsek Zsigmond. 8r. 132 l. ára 80 kr.)

Magyar gazda naptára az 1891. évre. Érdekes olvasmányokkal és számos képpel. III. évfolyam. (Méhner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Magyar gazdák évkönyve 1891-re. Szerkesztik Löcherer Andor, Kormos Alfréd és Kende Zsigmond. («Magyar Föld». 8r. 212, 51 l. ára 1 frt 50 kr.)

Magyar gazdasszonyok képes naptára az 1891. évre. III. évfolyam. Szerkeszti Brankovics György. (Robicsek Zsigmond. 8r. 156 l. ára 60 kr.)

Magyar háztulajdonosok naptára az 1891. évre. Kézikönyv és utmutató a gyakorlati használatra háztulajdonosok, házfelügyelők, ügyvédek és építészek számára. Szerkesztik: Wittman Mór és Somogyi Ede. (Robicsek Zsigmond. N.8r. 198 l. ára 1 frt 40 kr.)

Magyar képes népnaptár az 1891. közönséges évre. Képes kalendárium hasznos és mulattató olvasmányokkal ellátva. X. évfolyam. (Méhner Vilmos. 8r. 64 l. ára 30 kr.)

Magyar kereskedők évkönyve 1891-re. Szerkesztik Kormos Alfréd és Kende Zsigmond. («Magyar Kereskedők Lapja». 8r. 196, 52 l. ára 1 frt 50 kr.)

Magyar mentor. Középiskolai tanulók zsebkönyve az 1890/91. iskolai évre. Szerkeszti Mangold Lajos. Átdolgozott és bővített kiadás. XI. évfolyam. (Pozsony. Steiner Zsigmond. 16r. 196 l. ára 40 kr.)

Magyar mesemondó naptár az 1891. évre. Érdekes olvasmányokkal és számos szép képpel. III. évf. (Méhner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Magyar Miska naptára 1891. évre. III. évfolyam. Szerkeszti Brankovics György. (Robicsek Zsigmond. 8r. 84 l. ára 40 kr.)

Magyar munkásnaptár az 1891. évre. (Magyarországi ált. munkáspárt. 8r. 48 l. ára 25 kr.)

Magyar népbarát ó és új kalendáriom 1891. évre. (Méhner Vilmos. 8r. 80 l. ára ?)

Magyar népnaptár 1891. évre. Képes kalendárium sokféle hasznos és mulattató olvasmánynyal ellátva. Szerkeszti ifj. Tatár Péter. XXXVI. évfolyam. (Franklin-társulat. 8r. 40 l. ára 25 kr.)

Magyar nők házi naptára 1891. évre. Szerkeszti Beniczky Irma. XXIII. évfolyam. (Franklin-társulat. 8r. 88 l. ára 60 kr.)

Magyar nők naptára 1891. évre. Szerkeszti Beniczky Irma. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 88 l. ára ?)

Magyar Salon-naptár 1891. Szerkesztik Fekete és Hevesi József. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 159 l. ára 1 frt.)

Magyar szabadsághősök képes emléknaptára 1891. közönséges évre. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Magyar tud. akadémiai almanach polgári és csillagászati naptárral 1891-re. (Magyar tud. Akadémia. 8r. 200 l. ára 1 frt.)

Mátyás király naptára 1891. közönséges évre. XVI. évfolyam. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Megbővített közhasznú nemzeti kalendárium. Magyarországi és erdélyi katholikusok, evangélikusok, ó-hitűek és zsidók számára. 1891. közönséges évre. LXXII. évf. (Rózsa K. és neje. 8r. 217 l. ára 80 kr.)

Mehet! Humorisztikus naptár az 1891-ik andungos esztendőre. Szerkeszti Pokrócz Ádám. Számos jóizű, szaftos tréfával és megannyi művészi rajzokkal garnérozva. Ötödik évf. (Robicsek Zsigmond. K.8r. 76 l. ára 60 kr.)

Móka-naptár az Üstökös évkönyve 1891-re. Szerkesztette ifj. Kakas Márton. Temérdek képpel, százannyi élccel. Második évfolyam. Ez évben uralkodó planéta: Vekerle. (Pallas részv.-társ. 8r. 96 l. ára 50 kr.)

Nagy képes naptár 1891. közönséges évre. XLIV. évfolyam. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 124 l. ára 40 kr.)

Népgazdasági naptár 1891. évre. Gazdák, földmivesek, kertészet-, szőlőszet-, méhészet-kedvelők stb. számára. Kiválóbb vezér-szakemberek arczképeivel, tanulságos működéssel, teljes életrajzaival s főbb teendőkben irányadó, a jók javát mindenütt feltüntető, közhasznú közleményekkel ellátva. Szerk. Gabóczy Károly. VI. évf. (Rózsa K. és neje. 8r. 43 l. ára 40 kr)

«Nix dájcs» ősi szittya naptár az 1891-iki bomlott, hochtalan esztendőre. A maga dicsőségire kifundálta Kraxelhuber Tóbiásnak, nem regbe sugta nömös Mokány Berczi, de dombszög et bugacz. Nagy circumparádéval kipingálták Jankó János atyamester és az ő hűséges legénye Homicsko Athanáz. Ára 1 deci füttymentes flóres. Egy nagy műmelléklettel és 125 képpel. (Athenaeum. 8r. 142 l. ára 1 frt.)

Nyitramegyei naptár 1891. évre. Szerkesztette és kiadja Illényi István. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 73 l. ára 40 kr.)

Obsitos, jókedvű kalendárium az 1891. esztendőre. A magyar nép mulatságára. Glédába állította vitéz Hári János. (Pallas részvény-társulat. 8r. 64 l. ára 30 kr.)

Ország-Világ naptár. Bartalits Imre közhasznu képes naptára az 1891-ik évre. (Bartalics Imre. 8r. 129 l. ára ?)

Orvosi zsebnaptár az 1891. évre. Szerkeszti Faragó Gyula. XXV. évf. (Lédrády-testvérek nyomdája. 8r. 157 l. ára 1 frt 40 kr.)

Orvosok zsebnaptára az 1891. közönséges évre. XIX. évf. Szerkeszti id. Purjesz Zsigmond dr. A legujabb gyógyszer-árszabványnyal. Függelékül: Utmutatás a látélesség vizsgálására. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 16r. 163 l. és jegyzéknapló, ára kötve 1 frt 50 kr.)

Paedagogiai zsebnaptár az 1890/91. évre. Tanárok, tanítók, tanítóképzőintézeti növendékek és felsőbb leányiskolai tanulók használatára. Szerk. Orbók Mór. Ötödik évfolyam. (Singer és Wolfner. 16r. 192 l. ára 60 kr.)

Pallas nagy képes naptára az 1891-ik évre. Szerkeszti Benedek Elek. (Pallas részvénynyomda. 8r. 351 l. ára 1 frt.)

Peleskei nótárius naptára, vagyis: sok képpel és képtelenséggel teljes igazmondó és szomorúság-kergető kalendárium ügyes-bajos 1891. esztendőre. VII. évfolyam. Nagyzajtai Zajtai István Istenben boldogult hirneves peleskei nótárius túlvilágról küldött utasításai szerint megcselekedte ifj. Baczur Gazsi, magyar garabonczás. (Rózsa K. és neje. 8r. 43, 17 l. ára 30 kr.)

Petőfi-naptár az 1891. közönséges évre. Sokféle olvasmánynyal és számos képpel. VIII. évfolyam. (Rózsa K. és neje. 8r. 35, 17 l. ára 30 kr.)

Pikáns-naptár az 1891. évre. Szerkesztette: Satanello. (Robicsek Zsigmond 8r. 159 l. ára 1 frt.)

Posta- és távirdanaptár 1891. évre. Szerkesztette Székely István. (Kolozsvár. Gámán János örökösei nyomdája. 8r. 52. CLVI l. ára 1 frt.)

Pozsonyi útmutató, közhasznú üzleti naptár. Pressburger Wegweiser auf das Gemeinjahr 1891. Ein gemeinnütziger Geschäftskalender für Jedermann. (Pozsony. Angermayer Károly. 8r. 292 l. ára?)

Protestáns árvaházi képes naptár az 1891. évre. Szerkeszti Farkas József. XVII. évfolyam. (Prot. arvaházi bizottság. 8r. 66 l. ára 30 kr.)

Protestáns uj képes naptár 1891. évre. Szerkeszti Dúzs Sándor. XXXVII. évf. (Franklin-társ. nyomdája. 8r. 80 l. ára 50 kr.)

Regélő bácsi naptára az 1891. évre. Egy nagy regénynyel és más olvasmányokkal. VII. évfolyam. (Méhner Vilmos. 8r. 160 l. ára 40 kr.)

Somogy-kaposvári magyar népnaptár 1891. évre. Sokféle hasznos és mulattató olvasmánynyal és a megyében létező hivatalos címtárral ellátva. Szerk. ifj. Tatár Péter. (Kaposvár. Hagelman Károly. 8r. 79 l. ára 30 kr.)

Szegedi kis képes naptár 1891. közönséges évre. XIV. évfolyam. (Szeged. Traub B. és társa. 8r. 36, XXIV. l. ára 18 kr.)

Szegedi naptár 1891. közönséges évre. Érdekes olvasmányokkal és számos képpel. (Szeged. Várnai L. 8r. 42 l. ára 25 kr.)

Székelyegyleti képes naptár az 1891-ik évre. Szerkeszti Szádeczky Lajos. X. évfolyam. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 80 l. ára 25 kr.)

Székely naptár az 1891-ik 365 napból álló közönséges évre. Szerkeszti Lőcsey Sp. Imre. 49. évfolyam. (Maros-Vásárhely. Holczer Gyula. 8r. 72 l. ára 20 kr.)

Szent család képes naptára. Krisztus urunk születése után 1891. közönséges évre. Ő eminenciája, Magyarország herczeg-primásának leg-

kegyelmesebb engedélyével közli annak nagyszabású beszédét: A munkáskérdésről. (Méhner Vilmos. 8r. 80 l. ára 30 kr.)

Szent-István-Társulat naptára 1891. közönséges évre. A nép számára. 31-ik évfolyam. (Szent-István-Társulat. 8r. 155 l. ára 30 kr.)

Szülésznők zsebnaptára az 1891. évre. Szerkeszti Schwarz Frigyes. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 80 l. ára 50 kr.)

Szűz Mária kis képes népnaptára az 1891. évre. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. 8r. 36 l. ára ?)

Tanári jegyzék-naptár 1890/91. tanévre. Felsőbb tanintézetek tanárai részére. (Kassa. Koczányi és Vitéz. 16r. ára 1 frt 20 kr.)

Tanárok naptára az 1890/91. iskolai évre. Összeállította Kurucz Rezső. V. évfolyam. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 63 l. ára 80 kr.)

Tanítók zsebnaptára az 1891. évre. Szerkeszti: György Aladár. XVI. évfolyam. (Légrády-testvérek. 16r. 158 l. és napló, ára 1 frt 20 kr.)

Tanítónők jegyzék-naptára az 1890/91. iskolai évre. Harmadik évfolyam. (Pozsony. Stampfel Károly. 16r. 129 l. és jegyzéknapló, ára 60 kr.)

Tanítók zsebnaptára az 1890/91. iskolai évre. Harmadik évfolyam. (Pozsony. Stampfel Károly. 16r. 129 l. és jegyzéknapló, ára 60 kr.)

Tanulók naptára az 1890/91. iskolai évre. Gymnasiumi és reáliskolai tanulók, valamint tanítóképző és gazdasági intézeti növendékek számára. Kilenczedik évfolyam. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 64 l. ára 40 kr.)

Tárcza-naptár 1891. évre. Kilenczedik évfolyam. (Pallas részv.-társ. 32r. ára 24 kr.)

Tárcza-naptár 1891. évre. (Méhner Vilmos. ára 20 kr.)

Tárcza-naptár a művelt világ részére. 1891. XVIII. évfolyam. (Bécs. Perles Mór. 64r. ára 20 kr.)

Tiszavidéki nagy képes naptár 1891. közönséges évre. XIII. évfolyam. (Szeged. Traub B. és Társa. N.8r. 52, 16 l. ára 25 kr.)

Török-magyar naptár az 1891. közönséges évre. Szép képekkel. XIII. évfolyam. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 45 l. ára 25 kr.)

Törvényhatósági naptár 1891-re. Harmadik évfolyam. Szerkesztette Toldy László. (Robicsek Zsigmond. N.8r. 506 l. ára 2 frt.)

Trattner-féle nemzeti kalendáriom 1891. évre. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 217 l. ára 60 kr.)

Tűzoltók zsebkönyve 1891. évre. Szerkesztették Breuer Szilárd, Kőhler István és Kálmán Géza. (Márkus Samu nyomdája. 8r. 244 l. ára 1 frt.)

Új fali-naptár 1891. évre. (Franklin-társulat. 1 l. ára 20 kr.)

Új honvédnaptár az 1891. évre. Szerkeszti Áldor Imre. (Franklin-társ. nyomdája. 8r. 80 l. ára ?)

Ügyvédi zsebnaptár 1891. évre. Szerkeszté Szántó József. XV. évfolyam. (Pallas részv.-társ. 16r. 182, 156 l. és napló, ára 1 frt 40 kr.)

Veszprémmegyei naptár. Közigazgatási, törvénykezési és társadalmi kalauz egész Veszprém vármegye területére az 1891. évre. Szerk. V. Hullám József. (Veszprém. Krausz Ármin és fia. 8r. 147 l. ára 50 kr.)

Víg czimbora képes naptára az 1891. közönséges évre. Sírva-vigadva cselekedte víg czimbora. VIII. évfolyam. (Méhner Vilmos. 8r. 56 l. ára 30 kr.)

Wajdits József kis képes magyar népnaptára 1891. évre. (Nagy-Kanizsa. 8r. 36 l. ára ?)

Wajdits József nagy képes magyar népnaptára 1891. évre. (Nagy-Kanizsa. 8r. 80, XVI l. ára ?)

Zala képes naptára 1891. közönséges évre. Tartalmazza a naptár és irodalmi részen kívül, Zalamegyének közigazgatási és törvénykezési összes tiszti névsorát. Szerk. Cs. Palotai Ákos. (Nagy Kanizsa. Fischel Fülöp. 8r. 64 l. ára 30 kr.)

Zsebkönyv a magyar kir. csendőrség számára. 1891. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 281 l. ára ?)

Zsebnaptár tanítók számára az 1890/91. iskolai érve. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 136 l. ára ?)

Allgemeiner Arbeiterkalender für das Jahr 1891. (Magyarorsz. általános munkáspárt. 8r. 48 l. ára 25 kr.)

Allgemeiner neu eingerichteter Budapester Schreibkalender für das Gemeinjahr 1891. (Méhner Vilmos. 8r. 48 l. ára ?)

Budapester Bote, Grosser Bilderkalender auf das Jahr 1891. (Méhner Vilmos. 8r. 119 l. ára 40 kr.)

Bucsánszky's kleiner Kossuth-Kalender für das Gemeinjahr 1891. Mit vielen in den Text gedruckten Bildern. (Rózsa Kálmán és neje. N.8r. 32 l. ára 20 kr.)

Caviar-Kalender 1891. V. Jahrgang. Von Jean qui rit. (Grimm Gusztáv. 8r. 172 l. ára 1 frt.)

Christlicher Bilderkalender auf das Gemeinjahr 1891. (Méhner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Christlicher Bilderkalender für das Jahr 1891. XLIII. Jahrg. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 32, 15 l. ára 20 kr.)

Der Beobachter. Allgemeiner Stadt- und Landkalender auf das Jahr 1891. (Temesvár. Steger Ernő. 4r. 77 l. ára ?)

Hans Jörgel's humoristischer Café- und Gasthauskalender für das Jahr 1891. Redigirt von Franz Czukelter. (Neuwald Illés nyomdája. 8r. 132 l. ára 80 kr.)

Illustrirter Bauernkalender für das Gemeinjahr 1891. (Felső-Őr. Schodisch Lajos. 8r. 39 l. ára ?)

Illustrirter Marienkalender 1891. (Felső-Őr. Schodisch Lajos nyomdája. 8r. 39 l. ára ?)

Illustrirter protestantischer Hauskalender für das Jahr 1891. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 64 l. ára 30 kr.)

Illustrirter Werschetzer Hauskalender auf das Gemeinjahr 1891. (Versetz. Özvegy Kirchnerné nyomdája. 4r. 88 l. ára 30 kr.)

Kalender des Siebenbürger Volksfreundes für das gemeine Jahr 1891. XXII. Jahrgang. (Nagy-Szeben. Michaelis és Seraphin. 16r. 58 l. ára 20 kr.)

Katholischer Hauskalender 1891. (Felső-Eőr. Schodisch Lajos nyomdája. 8r. 39 l. ára ?)

Kleiner Bilderkalender auf das Jahr 1891. (Méhner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Kleiner Bilderkalender für das Jahr 1891. XLIII. Jahrg. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 32, 15 l. ára 20 kr.)

Kossuth-Kalender für das Gemeinjahr 1891. (Méhner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Kossuth-Kalender für das Gemeinjahr 1891. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 32, 15 l. ára ?)

Neu eingerichteter Pester Schreib- und Hauskalender auf das Gemeinjahr 1891. XXIV. Jahrg. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 34, 14 l. ára ?)

Neuer Bilder Kalender für das Gemeinjahr 1891. (Felső-Őr. Schodisch Lajos nyomdája. 8r. 39 l. ára ?)

Neuer illustrirter Volkskalender für Ungarn und Siebenbürgen auf das Jahr 1891. (Franklin-társ. nyomdája. 8r. 80 l. ára ?)

Neuer Volkskalender für das Jahr 1891. II. Jahrgang. (Nagy-Szeben. Krafft W. nyomdája 8r. 144 l. ára ?)

L. Schodisch's «Illustrirter Volkskalender» für das Gemeinjahr 1891. (Felső-Őr. Schodisch Lajos. 8r. 55 l. ára 20 kr.)

Temesvárer Volks- und Hauskalender für Südungarn auf das Gemeinjahr 1891. (Temesvár. Steger Ernő. 4r. 77 l. ára ?)

Evanjelicko-lutheránsky kalendár na rok 1891. Ročnik III. (Luther-egylet. 8r. 67 l. ára 20 kr.)

Kossuthovsky kalendár na rok 1891. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 32, 7 l. ára 20 kr.)

Kresťansky obrázkový kalendár na rok 1891. XXXVII. ročnik. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 32, 7 l. ára 20 kr.)

Malý obrázkový kalendár na rok 1891. XXXVIII. ročnik. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 32, 7 l. ára 20 kr.)

Nový domový kalendár na rok 1891. Ročnik VI. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 74, 11 l. ára ?)

Nový malý obrázkový kalendár na rok 1891. (Méhner V. 8r. 32 l. ára ?)

Obrázkový kalendár rominý na obyčajni 1891. rok. (Méhner Vilmos. 8r. 80 l. ára ?)

Amicul poporului. Călindariu pe anul 1891. Întocmit de Gr. Sima al lui Jón. (Nagy-Szeben. Krafft W. nyomdája 8r. 106 l. ára 50 kr.)

Calendariu pe anulu 1891. (Arad. Görögkeleti román-egyházmegyei nyomda. 8r. 96 l. ára 30 kr.)

Calendariulu «Aurorei» pre anulu 1891. (Szamos-Újvár. Aurora nyomda. 8r. 38, 64 l. ára 30 kr.)

Calendarul Calicului pe anul 1891. (N.-Szeben. Krafft W. 8r. 74 l. ára 36 kr.)

Noul călindar de casă pe anul 1891. (Brassó. Alexi nyomdája. 8r. 57 l. ára 18 kr.)

Bâlgarsći denêvnić kalindár za 1891-a gudina, uredén i izdádin ud Leopold Kossilkov. (Temesvár. Stéger Ernő nyomdája. 8r. 25 l. ára 50 kr.)

Hrvatski ilustrovani koledar na god 1891. (Zágráb. Hartman L. 4r. 250 l. ára 60 kr.)

Katolički kolendar za godinu 1891. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 32 l. ára ?)

EGYHÁZI NÉVTÁRAK ÉS DIRECTORIUMOK 1891-re.

Directorium officii divini usui fratrum Minorum provinciae Hungariae reformatae s. Mariae pro anno 1891. (Pozsony. Wigand Frigyes nyomdája. 8r. 156 l. ára ?)

Directorium liturgicum ad usum fratrum Minorum strictioris observantiae provinciae s. crucis Croatiae-Carnioliae pro anno 1891. (Rudolfswert. Szerzetrend. 8r. 52 l. ára ?)

Directorium divini officii in usum fratrum Minorum s. Francisci strictioris observantiae provinciae ss. Salvatoris in Hungaria pro anno 1891. (Eger. Érseki lyceum nyomdája. 8r. 95 l. ára ?)

Directorium Szatmáriense seu ordo Missas celebrandi et horas canonicas recitandi pro a. 1891. (Szathmár. Nagy Lajos nyomdája. 8r. 133 l. ára ?)

Directorium romano-nitriense pro anno 1891. juxta kalendarium perpetuum in usum dioecesis nitriensis. (Nyitra. Neugebauer Ferdinánd. 8r. 135 l. ára ?)

Névkönyve, A tiszáninneni ev. reformált egyházkerület, az 1890—91. évi statisztikai adatokból összeállította Mitrovics Gyula. (Sárospatak. Ev. ref. főiskola nyomdája. 8r. 58 l. ára ?)

Névtára, A magyarországi kegyes tanítórend. az 1890—91-diki tanévre. (Hungária nyomda. 8r. 64 l. ára ?)

Névtára, A pannonhalmi Szent-Benedek-rend. az 1891—92-iki tanévre. (Győr. Surányi János nyomdája. 8r. 93 l. ára ?)

Névtára, A zirci-, pilisi-, pásztói- és szentgotthardi egyesült apátságokba keblezett ciszterci kiváltságos rend személyzetének, az 1891—92. tanévre. (Pécs. Taizs József nyomdája. 8r. 51 l. ára ?)

Névtára, A szombathelyi püspöki megye papságának. 1891. (Szombathely. Bertalanffy József nyomdája. 8r. 218 l. ára ?)

Schematismus cleri archidioecesis strigoniensis pro a. 1891. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv nyomdája. 8r. 284, 43 l. ára ?)

Schematismus cleri archidioecesis colocensis ad annum 1891. (Kalocsa. Malatin Antal nyomdája. 8r. 146, 64 l. ára ?)

Schematismus cleri archidioecesis agriensis ad annum 1891. (Eger. Érseki lyceum nyomdája. 8r. 196, 32 l. ára ?)

Schematismus cleri archidioecesis zagrabiensis pro anno 1891. (Zágráb. Albrecht Károly nyomdája. 8r. 282 l. ára ?)

Schematismus cleri dioecesis alba-regalensis ad annum 1891. (Székes-Fehérvár. Szammer Kálmán nyomdája. 8r. 144 l. ára ?)

Schematismus cleri dioecesis cassoviensis ad a. 1891. (Kassa. Werfer Károly. 8r. 276, XXVII l. ára ?)

Schematismus cleri dioecesis magno-varadinensis latinorum pro anno 1891. (Nagyvárad. Lang József nyomdája. 8r. 146, 16 l. ára ?)

Schematismus cleri graeci ritus catholicorum dioecesis munkácsensis ad a. 1891. (Ungvár. «Kelet»-nyomda. 8r. 246, 36 l. ára ?)

Schematismus dioecesis neosoliensis pro a. 1891. (Beszterczebánya. Machold Fülöp nyomdája. 8r. 121 l. ára ?)

Schematismus cleri dioecesis nitriensis pro anno 1891. (Nyitra. Huszár István nyomdája. 8r. 115 l. ára ?)

Schematismus cleri dioecesis quinque-ecclesiensis ad annum 1891. (Pécs. Püspöki lyceum nyomdája 8r. 187, 47 l. ára ?)

Schematismns dioecesis scepusiensis pro anno 1891. (Szepes-Váralja. Püspöki nyomda. 8r. 182 l. ára ?)

Schematismus cleri dioecesis weszprimiensis ad annum 1891. (Weszprém. Kompolthy Tivadar nyomdája. 8r. 232, 21 l. ára ?)

Schematismus canonicorum regularium sacri candidi ac exemti ordinis Praemonstratensis r. praepositurae S. Joannis Baptistae de Castro Jászó ad annum scholasticum 1891—92. (Kassa. Ries Lajos nyomdája. 8r. 216 l. ára ?)

Schematismus provinciae s. Joannis a Capistrano ordinis minorum s. Francisci regularis observantiae ad annum 1891. (Bagó Márton és fia nyomdája. 8r. 40, XII l. ára ?)

Schematismus provinciae ss. Salvatoris in Hungaria ordinis Minorum s. Francisci strictioris observantiae pro a. 1891. (Eger. Érseki lyceum nyomdája. 8r. 60 l. ára ?)

Schematismus reformatae provinciae Hungariae, nunc sanctae Mariae nuncupatae, ordinis Minorum s. Francisci ad annum 1890—91. (Pozsony. Wigand. F. Károly nyomdája. 8r. 46, XVIII, 19 l. ára ?)

Schematismus ordinis s. Joannis de Deo provinciae hungaricae ab immaculata virgine deipara nuncupatae pro anno 1891. (Pozsony. Wigand Frigyes nyomdája. 8r. 29 l. ára ?)

Schematismus provinciae s. Crucis Croatiae-Carnioliae ordinis Minorum s. Francisci strictioris observantiae ineunte anno 1891. (Láibach. Szerzetrend. 8r. 30 l. ára ?)

Siematismulu cleru alu diecesei românesci greco-catolice, a Lugosiului pre anulu 1891. (Lugos. Wenczely János és fia nyomdája. 8r. 142 l. ára ?)

ISKOLAI ÉRTESÍTŐK AZ 1890—91. TANÉVRŐL.

Az alsó-lendvai államsegélylyel fentartott polgári fiúiskola XIX-ik értesítője az 1890—91. iskolai évről. Szerkesztette: Kiss Dénes, igazgató. (Keszthely. Nobel Ignácz. 8r. 34 l.)

Az alsó-metzenzéfi iparos-tanonciskola értesítői megszüntek.

Az aradi királyi főgymnasiumnak és az ezzel összekapcsolt állami főreáliskolának értesítője az 1890—91. iskola évről. Közli: Kövesdi Ignácz ideiglenes igazgató. (Arad. Az aradi nyomda-társaság. 8r. 139 l.) (Értekezés: Dr. Simonkai Lajos: Részlet városunk és megyénk növényvilágából.)

Az államilag segélyezett **aradvárosi** kereskedelmi akadémia hatodik évi jelentése az 1890—91. iskolai évről. Közli: Ábrai Lajos, igazgató. (Arad. Gyulai István. 8r. 106, 1 l.)

A pestmegyei ágost. hitv. ev. esperesség pártfogása alatt álló **aszódi**

evang. négyosztályú gymnasium értesítője az 1890—91. iskolai évről. Közzéteszi: Dr. Biatsy József, e. é. igazgató. (Franklin-társulat. 8r. 32 l.)

A **Baja** városi polgári fiúiskola és a vele kapcsolt alsófokú kereskedelmi és ipariskola értesítője az 1890—91. (IX.) tanévről. Közli: az igazgató. (Baja. Nánay Lajos. 8r. 40 l.)

A cisterci rend **bajai** kath. főgymnasiumának értesítője 1890—91. (Baja. Kollár Antal és fia. 8r. 123 l.) (Értekezés: Dr. Kapossy Endre: Pausanias és útleirása különösen mint műtörténeti forrás.)

A **bajai** róm. kath. népiskoláknak értesítője az 1890—91. tanévben. XI. (Baja. Streintz Gyula. 8r. 56 l.)

A **bajai** m. kir. áll. tanítóképző-intézet XVIII. értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Dr. Bartsch Samu igazgató. (Baja. Kollár A. és fia. 8r. 35 l.)

A **bajai** izr. hitközség elemi felső leány- és polgári iskolájának tizedik értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette: a tanítótestület. (Baja. Nánay Lajos. 8r. 32 l.)

Évi tudósító a miasszonyunkról nevezett iskolanénék vezetése alatt álló **bajai** róm. kath. leánytanoda növendékeinek viseletéről és előhaladásáról az 1890—91. tanévben. XX. (Kalocsa. Malatin Antal. 8r. 19 l.)

Értesítvény a **balassa-gyarmati** római kath. elemi leányiskoláról az 1890—91-ik év végén. (B.-Gyarmat. Kék László. 8r. 6 l.)

A **b.-gyarmati** római katholikus elemi iskola ötvenhetedik értesítője az 1890—91-ik tanévről. (B.-Garmat. Kék László. 8r. 8 l.)

XVII. évi értesítő a **b.-gyarmati** állami elemi népiskola 1890—91-ik tanévéről. Közli: Kemény Gábor igazgató. (B.-Gyarmat. Kék László. 8r. 11 l.)

A **b.-gyarmati** polgári fiúiskola tizenhatodik évi értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Tomeskó Nándor igazgató (B.-Gyarmat. Kék László. 8r. 25 l.)

A **b.-gyarmati** polgári leányiskola kilenczedik évi értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Tomeskó Nándor igazgató. (B.-Gyarmat. Kék László. 8r. 18 l.)

A **b.-gyarmati** izr. elemi népiskola értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Brett Mór igazgató. (B.-Gyarmat. Kék László. 8r. 21 l.)

(**Balázsfalva.**) Program' a gimnasiului superioru, Preparandiei. Normei sî scolei poporale de fetitie din Blasiu pre anulu scolasticu 1890—91. compusa de Alesandru Micu directoru gimnasialu. (Balázsfalva. Püspöki ny. 8r. XVI, 96 l.) (Értekezés: Groze C. B.: Din istori'a literaturei române.)

A **bánffihunyadi** m. kir. állami polgári fiú-, felső leány- és elemi iskolák értesítője az 1890—91-ik tanévről. XVII. év. Szerkesztette: Koleszár Lajos, igazgató. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert. 8r. 73 l.)

A **bártfai** róm. kath. gymnasium értesítője az 1890—91-ik tanévről. Közzéteszi: Marszina Győző, igazgató. (Bártfa. Blayer M. 8r. 40 l.)

A **békés-csabai** ág. hitv. ev. algymnasium XXVI-ik értesítője 1890—91. Közli: Horváth János igazgató. (Békés-Csaba. Lepage Lajos. 8r. 42 l.)

A **békési** evang. reform. VI. osztályú gymnasium 1890—91-ik évi értesítője. Közli: Osváth Ferencz igazgató. (Békés. Povázsay László. 8r. 24 l.)

Értesítvény a **belényesi** gör. kath. főgymnasiumról s a vele egybekötött alsóbb tanodáról 1890—91. tanévre. Programa gimnasiului sup. gr. cat. si a scóleru normali din Beiusiu pre anulu scol. 1890—91. Redacta de

Joanu Buteanu directoru si profesoru. (Nagyvárad—Belényes. Rosenbaum Vilmos. 8. r. 146 l.) (Értekezés: Coriolanu Ardeleanu. Din istoria poporului românu.)

A **beregszászi** polg. fiúiskola 1890-ben megszünt és reáliskolának adott helyet.

A **beregszászi** állami alreáliskola I. évi értesítője. 1890—91. Közli Ormay Sándor igazgató. (Beregszász. Farkas Kálmán. 8r. 62 l.)

A **beregszászi** állami polg. leányiskola értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette: Engelthaler Róza igazgató. (Beregszász. «Haladás.» 8r. 33 l.)

Értesítő a **beszterczebányai** m. kir. állami felsőbb leányiskola 1890—91-ik tanévéről. Nyolczadik évfolyam. Közli: Gerevich Emil igazgató. (Beszterczebánya. Singer J. 8r. 54 l.)

(**Besztercze.**) Jahresbericht der Ackerbauschule zu Bistritz pro 1890—91. (Besztercze. Botschar Tivadar. 8r. 20 l.)

(**Besztercze.**) Programm des evangelischen Obergymnasiums A. B. und der damit verbundenen Lehranstalten, dann der evangelischen Mädchenschule A. B. zu Bistritz. Am Schlusse des Schuljahres 1890—91. veröffentlicht von Georg Fischer Gymnasialdirektor. (Besztercze. Botschar Tivadar. 4r. 64 l.) (Értekezés: Julius Orendi: Marcus Terentius Varro, die Quelle zu Livius VII, 2.)

A **beszterczei** államilag segélyezett polgári fiúiskola értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette Czvajna József igazgató. (Besztercze. Botschar Tivadar. 8r. 47 l.)

Értesítés a **beszterczei** m. k. áll. elemi népiskola jelen 1890—91. tanév zárvizsgálatairól. (Besztercze. Botschar T. 8r. 3 l.)

A **beszterczebányai** ág. h. ev. algymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. Közzéteszi: Varga Mihály e. i. igazgató. (Beszterczebánya. Machold Fülöp. 8r. 29 l.)

A **beszterczebányai** kir. kath. főgymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. Közzéteszi: Szakmáry József, igazgató (Beszterczebánya. Singer J. 8r. 86 l.) (Értekezések: 1. Faith Mátyás: A szórend fontossága a német nyelvben. 2. Petricskó Jenő: Selmeczbánya vidékének myriopodái.)

A **bethleni** állami elemi népiskola értesítője az 1890—91-ik tanév végén. Kiadta: Szabó Sándor, igazgató-tanító. (Deés. Demeter és Kiss. 8r. 11 lap.)

A tolna-baranya-somogyi ág. hitv. ev. egyházmegye **bonyhádi** algymnasiumának értesítője az 1890—91-iki tanévről. Közzéteszi: Gyalog István igazgató. (Bonyhád. Fein T. 8r. 36 l.)

XV-a a programă a gimnasiului public gr. or. român din **Brad** pe anul şcolastic 1890—91. publicată de Vasile Dămian, protopresbiter şi director. (Szeben. Egyházmegyei nyomda. 8r. 30 l.)

A **Brassó** belvárosi r. kath. főelemi tanoda VII. értesítője az 1890—91. tanévről. Kiadta: Biró Sándor vezető-tanító. (Brassó. Alexi. 8r. 25 l.)

(**Brassó.**) Programm des evangelischen Gymnasiums A. B. zu Kronstadt und der damit verbundenen Lehranstalten. Am Schlusse des Schuljahres

1890—91. veröffentlicht von Ludwig Korodi, Rektor. (Brassó. Gött János és fia. 4r. 56 l.) (Értekezés: Netoliczka Oszkár: Zu Heines Balladen und Romanzen.)

A **brassói** róm. kath. főgymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. (Brassó. Alexi. 8r. 84 l.) (Értekezés: Kőrösi György: Az ember tragoediájának szerkezete.)

A **brassói** m. kir. állami közép-faipariskola értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette Orbán Ferencz igazgató. (Brassó. «Közművelődés.» 8r. 64 lap.)

A **brassói** magyar királyi állami polgári leány- és elemi iskolák XVI. értesítője az 1890—91. tanév végén, visszapillantással a polgári leányiskola tiz éves multjára. (Brassó. «Közművelődés.» 8r. 80 l.)

A **brassói** m. kir. állami főreáliskolának hatodik évi értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette: Rombauer Emil, kir. igazgató. (Brassó. «Közművelődés. 8r. 76 l.) (Értekezés: Hoffmann Frigyes: Toldi szerelme forrásai.)

A **brassói** m. kir. állami kereskedelmi akadémiai (VI.) értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette: Orbán Ferencz igazgató. (Brassó. «Közművelődés. 8r. 70 l.) (Értekezés: Szabó Nándor: Brassótól Fiuméig.)

(**Brassó.**) A XXVII programă a gimnasiului mare publicŭ românu de religiunea ort. rĕsăriteană din Braşovŭ şi a celorlalte şcóle secundare şi primare împreunate cu gimnasiulŭ pe anulŭ şcolasticŭ 1890—91. (Brassó. Mureşianu A. 8r. 92 l.)

(**Budapest.**) A magy. kir. országos minta-rajziskolának és rajztanárképzőnek értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Keleti Gusztáv igazgató. (Franklin-társulat. 8r. 48 l.)

(**Budapest.**) Dr. László Mihály nyilvános főgymnasiuma és nevelőintézete. Értesítő az 1890—91 tanévről. Közli: Dr. László Mihály intézettulajdonos és igazgató. XIV. évfolyam. (Franklin-társulat. 8r. 56 l.) (Értekezés: Koltai A. Virgil: Nemzeti irodalomtörténetünk korszakos felosztásáról.)

(**Budapest.**) Tudósítvány Fekete József nyilv. főgymnasiumi tanár négy osztályú nyilvános algymnasiumáról és főgymnasiummal egybekapcsolt nevelőintézetéről, az 1890—91. tanévben. (Bartalits Imre. 8r. 37 l.)

(**Budapest.**) A m. kir. iparművészeti iskola értesítője az 1890—91-iki tanévről. Közli: Keleti Gusztáv igazgató. (Franklin-társ. 8r. 56 l.)

(**Budapest.**) Az országos magy. kir. zene- és szinművészeti akadémia évkönyve az 1890—91. tanévről. Szerkesztették: Dr. Harrach József és Dr. Váradi Antal titkárok. (Athenaeum. 8r 133 l.)

A «magyar zeneiskola» (**Budapest**, V. váczi-körút 16. sz. II. 52.) évi értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette: Weszely Ödön. titkár. Harmadik évfolyam. (Rózsa K. és neje. 8r. 41 l.) (Értekezés: id. Ábrányi Kornél: Zene és zenészeti nevelés.)

(**Budapest.**) A nemzeti zenede növendékeinek érdemsorozata az 1890—91. tanévben. (Rózsa K. és neje. 8r. 42 l.)

(**Budapest.**) Az országos nőképző-egylet tanintézetének értesítője az 1890—91. tanévről. (Fanda József. 8r. 55 l.)

(**Budapest.**) Raportul general al societàtii de lectura «Petru Maior» a tinerimii române dela universitatea din Budapesta pe anul şcolastic 1890—91. (Nagyszeben. Részvénytársasági nyomda. 8r. 17 l.)

(**Budapest.**) A fővárosi községi iparrajziskola tudósítványa az 1890—91. tanév végén. Szerkesztette Vidéky János igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 52 l.)

(**Budapest.**) A m. kir. tanárképző intézeti gyakorló főgymnasium értesítője az 1890—91. időszakról. Közzéteszi: Volf György id. igazgató. (Athenaeum. 8r. 37 l.) (Értekezés: Az oktatás és a tanterv elméletéhez.)

Tudósítvány a kegyes-tanítórendiek **budapesti** főgymnasiumáról az 1890—91. tanévben. («Hunyadi Mátyás» intézet. 8r. 305 l.) (Értekezés: Takáts Sándor dr.: Benyák Bernát és a magyar oktatásügy.)

A **budapesti** országos rabbiképző intézet értesítője az 1890—91-iki tanévről. (Pozsony. Alkalay Adolf. 8r. 139, 36 l.) (Értekezés: Dr. Kaufmann Dávid: Okmányok Wertheimer Sámson élettörténetéhez.)

Jahresbericht der Landes-Rabbinerschule in **Budapest** für das Schuljahr 1890—1891. (Pozsony. Alkalay Adolf. 8r. 142, 36 l.) (Értekezés: Dr. Kaufmann Dávid: Urkundliches aus dem Leben Samson Wertheimers.)

Értesítő a **budapesti** állami közép-ipariskola 1890—91. tizenkettedik tanévéről, szerkesztette Hegedűs Károly igazgató. (Pallas. 8r. 161 l.)

A **budapesti** izr. tanítóképző-intézet 1890—91. évi értesítője nem jelent meg.

A **budapesti** kereskedő ifjak társulata esti szaktanfolyamának értesítője az 1890—91. tanévről. (Buschmann F. 8r. 16 l.)

A **budapesti** kereskedelmi akadémia harmincznegyedik évi jelentése az 1890—91-iki tanév végén. Közli: Dr. Ghyczy Géza igazgató. (Pesti könyvnyomda-részv.-társ. 8r. 77 l.) (Értekezések: 1. Koós Gábor: A kávéról. 2. Simonyi Jenő: A magyar alföld természetes főútjai és az alföldi városok helyzete.)

A **budapesti** királyi magyar tudomány-egyetem almanachja MDCCCLXC—XCI. évről. (Egyetemi nyomda. 8r. 142 l.)

A **budapesti** ág. hitv. evang. főgymnásium értesítője az 1890—91-iki iskolai évről. Közzéteszi: Böhm Károly, e. i. igazgató. (Franklin-társ. 8r. 65 l.) (Értekezés: Dr. Petz Gedeon: Az idegen nyelvek tanításának módszeréről.)

Értesítő a **budapesti** reformatus főgymnasiumról az 1890—91-ik tanévben. Szerkesztette Vámossy Mihály igazgató. (Buschmann F. 8r. 79 l.)

Értesítő a **budapesti** m. kir. állami felsőbb leányiskola 1890—91-iki iskolaévéről. Közli Berecz Antal igazgató. (Fanda József. 8r. 85 l.)

Értesítő a **budapesti** nyilvános siketnémák magán tan- és nevelőintézetéről az 1890—91. tanévben. Közli: Frim Antal, int. tulajdonosa. (Burián Mór. 8r. 18 l.) (Értekezés: Frim Antal: A siketnéma oktatás sikere.)

Budapest fővárosi I. kerületi községi nyilvános polgári leányiskola tizedik értesítője az 1890—91. tanév végével. Szerkesztette: Póra Ferencz igazgató. (Pesti könyvnyomda-részv.-társ. 8r. 65 l.) (Értekezések: 1. Baróti Lajos: Budavári régiségek. 2. Gruber Nándor: A számok osztbatósága.

3. Póra Ferencz: A magyar nyelv kincses ládájából. 4. Sajóhelyi Béla: Az aranycsinálók és a bölcsek köve.)

A **budapesti** II. kerületi kir. egyetemi katholikus főgymnasium s a vele kapcsolatos m. kir. Ferencz József-nevelőintézet évi értesítője az 1890—91. tanévről. Közzéteszi: Lutter János a főgymnasium igazgatója. (Franklin-társ. 8r. 90 l.) (A budapesti II. ker. m. kir. kath. főgymnasium tanári könyvtárának lajstroma.)

A **budapesti** II. ker. állami tanítónőképezde az 1890—91. tanévben nem adott ki értesítőt.

A **budapesti** II. ker. kir. kath. főgymnasiummal kapcsolatos magyar királyi Ferencz József-nevelő-intézet évi értesítője az 1890—91-iki tanévről. Szerkesztette dr. Erődi Béla nevelőintézeti kormányzó. (Franklin-társulat. 8r. 65 l.) (Értekezéz: Dr. Erődi Béla: Külföldi internatusok. I. Az olaszországi convictusok.)

A **budapesti** II. ker. nyilvános községi, polgári és középkereskedelmi iskola tizennyolczadik értesítője az 1890—91. tanév végével és V. jelentés a II. ker. közs. alsófokú kereskedelmi iskoláról. Szerkesztette: Lengyel Sándor igazgató. (Pesti könyvnyomda r.-társ. 8r. 84 l.) (Értekezés: Lengyel Sándor: A hasonló algebrai képletek levezetése.)

Budapest fővárosi II. ker. községi nyilvános polgári leányiskola tizenhatodik tudósítványa az 1890—91. tanévről. Szerkesztette Kozma Gyula igazgató. (Pesti könyvnyomda-r.-társ. 8r. 57 l.) (Értekezés: Csapodi István dr.: Az iskoláslányok sápadtsága.)

A **budapesti** II. kerületi állami reáliskolának harminczötödik évi jelentése az intézet fönállásának 36. évében, az 1890—91. tanév végén. Szerkesztette Mayer József kir. igazgató. (Pesti könyvnyomda r.-társ. 8r. 99 l.) (Heller Ágost: Dr. Schenzl Guidó emléke.)

Budapest fővárosi III. ker. községi polgári leányiskola első értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette dr. Göőz József h. igazgató. (Pesti könyvnyomda-r.-társ. 8r. 38 l.)

Budapest fővárosi III. kerületi nyilvános községi polgári fiuiskola tizenkilenczedik értesítője az 1890—91. iskolai év végével. Közli Halász Gyula igazgató. (Pesti könyvnyomda r.-társ. 8r. 39 l.)

A **Budapest** fővárosi IV. kerületi (belvárosi) községi nyilvános főreáliskola harminczhetedik értesítője az 1890—91. tanév végén. Szerkesztette Báthory Nándor h. igazgató. (Pesti könyvnyomda r.-társ. 8r. 150 l.) (Értekezések: 1. Császár Károly: A kamatláb meghatározása. 2. Berkes Imre: Dr. Császár Károly.)

Budapest fővárosi IV. kerületi községi nyilvános polgári leányiskola huszonegyedik értesítője az 1890—91. tanév végével. Szerkeszté Sztojanovits István igazgató. (Pesti könyvnyomda-r.-társ. 8r. 40 l.)

A **budapesti** V. kerületi állami főreáliskolának tizenkilenczedik évi értesítője. Az 1890—91. tanév végén. Szerkesztette Hofer Károly kir. igazgató. (Légrády testvérek. 8r. 90 l.)

A budapesti V. ker. nagy korona-utcza 13. sz. a. nyilvános polgári és kereskedelmi iskolának értesítője az 1890—91. iskolaévről. Közli Aranyosi

Miksa igazgató. (Márkus Samu. 8r. 46 l.) (Értekezés: Braun Sándor: A vámszerződés.)

A **budapesti** V. kerületi kir. kath. főgymnasium értesítője az 1890—91. iskolai évről. Közli: dr. Corzan-Avendano Gábor igazgató. (Id. Poldini Ede és társa. 8r. 70 l.) (Értekezések: 1. Kürcz Antal: Az élet és aesthetica. 2. Dr. Némethy Géza: Cicero de finibus cz. munkája az iskolában.)

Budapest fővárosi V. kerületi községi nyilvános polgári leányiskola tizenötödik értesítője az 1890—91. tanév végével. Szerkesztette dr. Gyulay Béla igazgató. (Pesti könyvnyomda-r.-társ. 8r. 43 l.)

A **budapesti** VI. kerületi állami reáliskola első évi értesítője az 1890—91. tanév végén. Szerkesztette Hofer Károly királyi igazgató. (Légrády testvérek. 8r. 29 l.)

Budapest fővárosi VI. kerületi községi nyilvános polgári leányiskola harmadik értesítője 1890—91. Szerkesztette Oldal János igazgató. (Pesti könyvnyomda-r.-társ. 8r. 32 l.)

A **Budapest** fővárosi VI. kerületi nyilvános községi polgári fiú- és középkereskedelmi iskola huszonegyedik értesítője az 1890—91. tanév végén és V. jelentés a VI. ker. közs. alsófokú kereskedelmi iskoláról. Szerkesztette Roller Mátyás igazgató. (Pesti könyvnyvmda-r.-társ. 8r. 81 l.) (Értekezés: Teesz János: Hazánk kereskedése a Balkán államokkal.)

A **budapesti** VII. kerületi m. kir. állami gymnasium tizedik évi értesítője az 1890—91. iskolai évről. Közli Köpesdy Sándor igazgató. (Franklin-társulat. 8r. 87 l.) (Értekezések: 1. Kempf József: Kik válaszszák és kik ne válaszszák a görög nyelvet? 2. Kempf József: Homéros Iliásának negyedik éneke.)

Budapest fővárosi VII. kerületi községi nyilvános polgári leányiskola tizennyolczadik értesítője az 1890—91. tanév végével. Szerkesztette Vajdafy Ernő igazgató. (Pesti könyvnyomda-részv.-társ. 8r. 47 l.)

Budapest fővárosi VII. kerületi nyilvános községi polgári fiuiskola második értesítője az 1890—91. iskolai év végével. Szerkesztette Lád Károly id. igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvény-társ. 8r. 39 l.)

A **Budapest** fővárosi VIII. kerület (józsefvárosi) községi nyilvános főreáliskola huszadik tudósitványa az 1890—91. tanév végén. Szerkesztette Felsmann József igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. 8r. 101 l.) (Értekezés: Kleiszner Rezső: Villanyos naptáróra.)

Budapest fővárosi VIII. kerületi községi nyilvános polgári leányiskola tizedik értesítője az 1890—91. tanév végével. Szerkeszté Wittinger János igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvény-társ. 8r. 38 l.)

A **Budapest** fővárosi IX. kerületi nyilvános községi polgári és középkereskedelmi iskola tizenötödik tudósítványa az 1890—91. tanév végével és V. jelentés a IX. kerületi községi alsófoku kereskedelmi iskoláról. Szerkesztette Fillinger Károly igazgató. (Pesti könyvnyomda-r.-társ. 8r. 87 l.)

A **csáktornyai** községi elemi népiskola értesítője az 1890—91. tanévről. XXII. évfolyam. Közli Jeney Gusztáv, igazgató-tanító. (Csáktornya. Fischel Fülöp. 8r. 32 l.)

A **csáktornyai** m. kir. állami tanítóképző-intézet 1890—91-iki év-

könyve. Szerkesztette: Margitai József igazgató. (Csáktornya. Fischel Fülöp. 4r. 38 l.)

A csáktornyai államilag segélyezett községi nyilvános polgári fiúiskola tizenkilenczedik értesítője az 1890—91. iskolai évről. Szerkeszté Pálya Mihály igazgató. (Csáktornya. Fischel Fülöp. 8r. 40 l.) (Értekezés: Zrinyi Károly: A Wesselényi-féle összeesküvés.)

A **csiksomlyói** róm. kath. főgymnasium értesítője az 1890—91-ik tanévről. Közli Imets F. Jákó igazgató. (Csik-Szereda. György Jakab Márton. 8r. 79 l.) (Értekezés: Fülöp Árpád: A görög nyelv ügye gymnasiumainkban.)

A **csongrádi** államilag segélyezett alsófokú ipariskola értesítője az 1890—91. iskolai évről. Közzéteszi: Farkas Béla igazgató. (Szentes. Sima Ferencz. 8r. 24 l.)

A **csongrádi** államilag segélyezett községi polgári fiúiskola értesítője az 1890—91. tanévről. Közzéteszi: Farkas Béla igazgató. (Csongrád. Schvarcz S. 8r. 28 l.)

A **csurgói** ev. ref. főgymnasium (XXVII.) IX. évi értesítője az 1890—91. tanévről. Közli dr. Vida Károly igazgató. (Nagy-Kanizsa. Fischel Fülöp. 8r. 61 l.)

A **czeglédi** m. kir. állami polgári fiú- és leányiskola huszonkettedik évi értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette: Elefánti József igazgató. (Czegléd. Piros József és társa. 8r. 44 l.)

A **debreczeni** kereskedelmi akadémia és a vele kapcsolatos alsófokú kereskedelmi iskola értesítője az 1890—01. tanévről. A tanintézet fönnállásának harminczkettedik évében. Közzéteszi dr. Bayer Ferencz igazgató. (Debreczen. Városi nyomda. 8r. 163 l.) (Értekezés: dr. Vedrődi Viktor: A vegyelemzési gyakorlatokról.)

A **debreczeni** m. kir. gazdasági tanintézet évkönyve 1890-ik évről. Szerkesztette Domokos Kálmán igazgató. (Debreczen. Városi nyomda. 8r. 122 l.)

Értesítő a kegyes tanítórendiek **debreczeni** algymnasiumáról 1890—91. iskolai évben. Közli: Cserhalmy József igazgató. (Debreczen. Városi nyomda. 8r. 104 l.) (Értekezés: B. Balogh Szilárd: Az aisoposi és Fáy-féle mesék összehasonlítása.)

Értesítő a reformátusok **debreczeni** főiskolájában a tanítóképezdéről és az elemi iskoláról az 1890—91. iskolai évről. Szerkesztette Joó István igazgató. (Debreczen. Városi nyomda. 8r. 90 l.)

1890—91-idi évkönyv a **debreczeni** ev. ref. főiskola akadémiai tanszakairól. Összeállította: dr. Karsa István, e. é. akad. igazgató. (Debreczen. Városi nyomda. 8r. 136 l.)

Debreczen sz. kir. város alsófokú ipariskolája az 1890—91. iskolai évről értesítőt nem adott ki.

Debreczen sz. kir. város főreáliskolájának tizennyolczadik évi értesítője az 1890—91. tanévről. Közli Fazekas Sándor igazgató. (Debreczen. Városi nyomda. 8r. 83 l.)

Jelentés a **debreczeni** ev. ref. egyház Valics Antalné iskolával egyesített nyolczosztályú leánynevelő-intézetéről és varró-osztályáról az 1890—1891.

iskolai év végén. XVII. évfolyam. Szerkesztette Dóczy Gedeon igazgató. (Debreczen. Városi nyomda. 8r. 31 l.)

A **debreczeni** római katholikus népiskolák növendékeinek érdemsorozata az 1890—91. tanév végén. (Debreczen. Városi nyomda. 8r. 24 l.)

A **debreczeni** ref. főgymnasium értesítője az 1890—91. iskolai évről. Közzéteszi: Tüdős János igazgató. (Debreczen. Városi nyomda. 8r. XXXI. 88 l.) (Értekezés: Nagy Zsigmond: Schiller ifjukori drámái.)

A **deési** ev. ref. elemi leányiskola értesítője az 1890—91-iki tanévről. (Deés. Demeter és Kiss. 8r. 4 l.)

A **deési** ev. ref. elemi fiuiskola értesítője az 1890—91-ik tanévről. Szerkesztette: Szentesi Áron iskola-igazgató. (Deés. Demeter és Kiss. 8r. 7 l.)

A **deési** izraelita hitközség magyar tannyelvű VI. oszt. elemi fiuiskola VII-ik tanévi értesítője az 1890—91-ik tanévről. Közli: Klein Ignácz, igazgató-tanító. (Dées. Demeter és Kiss. 8r. 16 l.)

Értesítés a **deési** római katholikus elemi fiu- és leányiskola személyzetéről, tantárgyairól stb. az 1890—91-ik tanév végén. (Deés. Demeter és Kiss. 8r. 6 l.)

A **dévai** magyar királyi állami főreáliskola XX-ik évi értesítője. Közzéteszi: Téglás Gábor igazgató. (Déva. Hirsch Adolf. 8r. 77 l.) (Értekezés: Téglás Gábor: Séta a dévai muzeumban.)

A cisterci rend **egri** kath. főgymnasiumának értesítője az 1890—91. iskolai évről. Közli Szvorényi József igazgató. (Eger. Érseki lyceumi nyomda. 8r. 146 l.) (Értekezések: 1. Török Konstant: Faludi Ferencz. 2. Vrabély Márton: A Mátra növényföldrajzi ismertetése.)

Az **egri** magy. kir. állami alreáliskola 1890—91-ik (első) évi értesítője. Közli: Orlovszky István igazgató. (Eger. Kohn D. 8r. 44 l.)

Az **egri** érseki joglyceum évkönyve az 1890—91. tanévről. XI. évi folyam. (Eger. Érseki lyceumi nyomda. 8r. 22 l.)

Az **eperjesi** kir. kath. főgymnasium 1890—91. tanévi értesítője. Közzéteszi: Schlott Gyula igazgató. Két nyomatott képmelléklettel. (Eperjes. Kósch Árpád. 8r. 140 l.) (Értekezés: Latkóczy Mihály: A humanismus egy elfeledett nőalakja.)

Az **eperjesi** ág. hitv. ev. kerületi collegium értesítője az 1890—91. iskolai évről. (Eperjes. Kósch Árpád. 8r. 150 l.) (Értekezés: Gamauf György: A komikum.)

Az **érsekujvári** róm. kath. gymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. Közli Felix János igazgató. (Érsekujvár. Winter Zsigmond. 8r. 40 l.)

Az **erzsébetvárosi** róm. kath. raphaeli gymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: László Dávid igazgató. (Erzsébetváros. Kotzauer Dániel. 8r. 42 l.)

(**Eszék.**) Programm kralj. velike realke u Osieku za skolsku godinu 1890—91. (Eszék. Pfeiffer Gyula. 8r. 70 l.) (Értekezések: 1. P. Nenin: Geometrijske zadaće kao primjeri za riešavanje jeduačba. 2. I. Forko: Molitvenici i pjesmotvor o Sv. Alojsiju, otca Antuna Kanižlića.)

Értesítő a pannonhalmi sz. Benedek-rend **esztergomi** főgymnasiumáról az 1890—91. tanév végén. Közzéteszi Villányi Szaniszló igazgató. (Eszter-

gom. Laiszky János. 8r. 113 l.) (Értekezés: Villányi Szaniszló: Adalékok Esztergom város és megye művelődési s népességi viszonyainak történetéhez a XVIII. században.)

Az **esztergomi** királyi érseki tanítóképző-intézet értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette dr. Walter Gyula h. igazgató. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8r. 39 l.)

A szab. kir. **esztergomvárosi** nyilvános reáliskola értesítője az 1890—91-ik tanévről. Közli az igazgatóság. (Esztergom. Laiszky János. 8r. 61 l.) (Értekezés: Obermayer György: A földrajz mint tudomány.)

A szathmári irgalmas nővérek vezetése alatt álló **esztergomi** nőnevelő-intézet és tanodák értesítője az 1890—91. tanévről. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8r. 32 l.)

A **fehértemplomi** m. kir. állami főgymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. Közzéteszi Gerevics Gusztáv kir. igazgató. (Fehértemplom. Wunder Gyula. 8r. 78 l.). (Értekezés: Gretcs József: A Tell-monda.)

A **felső lövői** ág. hitv. evang. nyilvános tanintézetek (tanítóképezde, gymnasium és reáliskola) értesítője az 1890—91. tanévről. Programm der öffentl. evang. Schulanstalten zu Oberschützen für das Schuljahr 1890—91. (Felső-Eőr. Schodisch Lajos. 4r. 80 l.) (Értekezések: 1. Ebenspanger János: Vasvármegye területének lejtősödése. 2. Briebrecher Rudolf: Der mutinensische Krieg.)

Izvješće kr. velike gimnazije u Rieci (**Fiume**) koncem skolske godine 1890—91. (Fiume. Chiuzzelin A. 8r. 106 l.) (Értekezés: A. Viraga: Pabirci po davnijoj hrvatskoj povjesti.)

A **fiumei** m. kir. állami főgymnasium értesítője az 1890—91-ki tanévről. Közli dr. Berghoffer József, igazgató. Programma del regio ungarico gimnasio superiore di stato in Fiume, pubblicato alla fine dell'anno scolastico 1890—91 dal direttore Giuseppe dr. Berghoffer. (Fiume. Mohovich E. 4r. 90 l.) (Értekezések: 1. Berghoffer József: Giuseppe Eötvös. 2. Fest A.: Come si debba insegnare la storia.)

A **fiumei** m. k. állami kereskedelmi akadémia értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Riegler Sándor igazgató. — Programma degli studi e notizie scolastiche della r. ung. accademia di commercio in Fiume pubblicati alla fine dell'anno scolastico 1890—91. dal direttore Alessandro Riegler. (Fiume. Mohovich E. 8r. 89 l.) (Értekezés: dr. Feichtinger Elek: Principi fondamentali del diritto commerciale ungarico.)

A **fiumei** m. kir. állami elemi, polgári fiúiskola és a hozzákapcsolt ipartanfolyamok értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette Donáth Imre igazgató. Programma della r. ung. scuola elementare e cittadina maschile e dei corsi industriali di stato in Fiume. Pubblicato alla fine dell'anno scolastico 1890—91 dal direttore Emerico Donáth. (Fiume. Battara P. 8r. 61 l.)

A **galgóczi** állami polgári fiú- és leányiskola értesítője az 1889—90. és 1890—91. tanévről. Kilenczedik értesítés. Közli: Lévay István L. igazgató. (Nyitra. Huszár István. 8r. 46 l.)

A **gyergyó-ditrói** római kath. polgári fiúiskola értesítője az 1890—91-ik isk. évről. Közzéteszi: Vendl Aladár. igazgató. (Gyergyó-Ditró. Ditró és Szár-

hegy közs. nyomd. 8r. 29 l.) (Értekezés: Taschek Gyula: A polgári iskola fontos kulturalis intézmény a földmivelés, ipar és kereskedelem emelésének, valamint a község szellemi és anyagi előhaladásának szolgálatában.)

A **gyergyó-szent-miklósi** államilag segélyezett községi iparos-tanoncziskola nyolczadik értesítője az 1890—91. tanév végén. Szerkesztette: Kuncz Kornél, igazgató. (Kolozsvár. «Közművelődés r.-t.» 8r. 22 l.)

A paulai szent Vinczéről nevezett irgalmas nővérek vezetése alatt álló **gyergyó-szent-miklósi** «Fogarassy leánynevelő-intézet» értesítője az 1890—91. tanévről. (Gyergyó-Ditró. Ditró és Szárhegy közs. nyomd. 8r. 16 l.)

A **gyöngyösi** kath. nagygymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Vágó Ferencz igazgató. (Gyöngyös. Kohn L. 8r. 31 l.) (Értekezés: Galambos Áron: A rovarok életmódja és természeti ösztönük. (Vége.)

A **gyönki** ev. reform. gymnasium értesítője az 1890—91-ik iskolai évről. Közzéteszi: Varga István, gymn. igazgató. (Kecskemét. Tóth László. 8r. 24 l.)

Értesítő a pannonhalmi sz. Benedek-rend **győri** főgymnasiumáról az 1890—91. isk. év végén. Közli Francsics Norbert, igazgató. (Győr. Surányi János. 8r. 119 l.) (Értekezés: Börzsönyi Arnold: A győri kath. főgymnasium régészeti muzeumának üvegtárgyai.)

A **győri** magy. kir. állami főreáliskola tizennyolczadik évi értesítője az 1890—91. tanévről. Közli Lenner Emil igazgató. (Győr. Gross G. és testv. 8r. 146 l.) (Értekezés: Jancsó Géza: A római szónoklat története a császárság koráig.)

A **győri** alsófokú kereskedelmi iskola értesítője az 1890—91. iskolai évről. Közzéteszi: az igazgató. (Győr. Fischer István és F. 8r. 16 l.)

A **gyula-fehérvári** róm. kath. főgymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. (Gyulafehérvár. Papp György. 8r. 157 l.) (Értekezés: Tuczy János: Magyarország és a magyar nemzet világtörténeti fontossága.)

A **hajdu-nánási** négy osztályú evang. reform. gymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. Közzéteszi az igazgatóság. (Debreczen. Városi K. ny. 8r. 31 l.)

A **hód-mező-vásárhelyi** ev. ref. főgymnasium 1890—91. tanévi értesítője. Közzéteszi az igazgatóság. (H.-M.-Vásárhely. «Hungária.» 8r. 72 l.) (Értekezés: Major Károly: Külföldi demokrata-költők és Petőfi.)

A **hódsághi** alsófokú ipariskola értesítője az 1890—91-ik tanévről. Közli: Brandecker István, igazgató. (Zombor. Bittermann Nándor. 8r. 14 l.)

Az **iglói** ág. hitv. evang. főgymnasium értesítője az 1890—91-ik tanévről. Közli: Fischer Miklós, e. i. igazgató. (Igló. Schmidt József. 8r. 96 l.)

Az **iglói** ág. hitv. ev. népiskola és polgári leányiskola értesítője az 1890—91-iki tanévről. XI. évfolyam. Közli: Kertscher Ede, e. i. igazgató. (Igló. Schmidt József. 8r. 45 l.)

Az irgalmas nővérek vezetése alatt álló **jászberényi** érseki nőnevelőintézet értesítője az 1890—91-ik iskolai évről. (Jászberény. Háy Géza. 8r. 20 l.)

A **jászberényi** községi kath. főgymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. Közzéteszi Hampfner Béla, kir. igazgató. (Jászberény. Brünauer

Adolf. 8r. 80 l.) (Értekezések: 1. Perényi Ferencz: Irányválasztás. 2. Streitman András: Időjárásunkról az 1890. évben.)

A Jézus-társasági **kalocsai** érseki főgymnasium értesítője az 1890—91. iskolai évről. (Kalocsa. Malatin Antal. 8r. 110 l.) (Értekezések: 1. Rosty Kálmán S. J.: A magyar földmívelő osztály fejlődése az Árpádok korában. 2. Bányik Ignácz: Ének szent Alajos háromszázados ünnepére.)

A **kalocsai** római katholikus fitanító-képző-intézet értesítője. 1891. Összeállította: Mócsy Antal igazgató. (Kalocsa. Werner Ferencz. 8r. 24 l.)

A **kalocsai** államilag segélyezett alsófokú ipariskola értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette Petrovácz József igazgató. VII. évfolyam. (Kalocsa. Malatin Antal. 8r. 21 l.) (Értekezés: Horváth Géza: Néhány szó az ipariskolai rajztanításról.)

A **kalocsai** városi fi-, külvárosi (eperföldi) és pusztai vegyes osztályú róm. kath. elemi iskolákba járó tanonczok érdemsorozata 1890—91. tanévben. (Kalocsa. Malatin Antal. 8r. 19 l.)

A **kalocsai** izraelita hitközség nyilvános ötosztályú vegyes elemi iskolájának értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette a tantestület. (Kalocsa. Malatin Antal. 8r. 14 l.)

A Miasszonyunkról nevezett szegény iskolanének vezetése alatt álló **kalocsai** érseki tanítónőképző-intézetek, nőnövelde, árvaház, felső- s elemi népiskola és ovoda értesítője az 1890—91. iskolai évről. (Kalocsa. Malatin Antal. 8r. 30 l.)

A **kaposvári** m. kir. állami főgymnasium értesítője az 1890—91. isk. évről. Közli Danilovics János kir. igazgató. (Kaposvár. Hagelman Károly. 4r. 79 l.)

A **kaposvári** alsófokú kereskedelmi iskolával kapcsolatos IV. osztályú magán polgári iskola 1890—91. tanévi értesítője. Közli: Mesits György igazgató-tulajdonos. (Kaposvár. Hagelman Károly. 4r. 45 l.) (Értekezés: Trencsény Károly: A keresztes hadjáratok okai és eredményei.)

A **kaposvári** zsidó hitk. népiskolájának értesítője az 1890—91. tanévről XI. évfolyam. (Kaposvár. Kéthelyi Miksa. 8r. 19 l.)

A **karánsebesi** m. kir. áll. polgári és elemi fiuiskola, elemi leányiskola és gyermekkert értesítője az 1890—91-iki iskolai évről. Szerkesztette: Bánfi János igazgató. (Karánsebes. Egyházmegyei ny. 8r. 63 l.)

A **karánsebesi** állami segélylyel fenntartott városi alsófokú ipariskola értesítője az 1890—91-iki iskolai évről. Szerkesztette: Bánfi János igazgató. Ötödik évfolyam. (Karánsebes. Egyházmegyei ny. 8r. 12 l.)

A **karczagi** négy osztályu ev. ref. gymnasium értesítője az 1890—91-ik tanévről. XVI. évfolyam. Összeállította: Faragó János h. igazgató. (Karczag. Sződe S. 8r. 68 l.) (Értekezés: Faragó János: Néhány szó városunk polgáraihoz.)

(**Karlocza.**) Program szrpszke velike gimnazije Karlovaczke za skolsku godinu 1890—91. Godina XXXIX. Knyiga XXXII. (Ujvidék. Pajevics A. 8r. 107 l.)

Kassa szab. kir. város községi polgári fiú- és leányiskolájának XVIII. értesítője az 1890—91-ik tanévről. Közli: Malaszt Ferencz. h.-igazgató. (Kassa. Ries Lajos. 8r. 53 l.)

A **kassai** kir. jog- és államtudományi kar évkönyve 1890—91-ről. Közli: az igazgató. Hatodik évfolyam. (Kassa. Werfer Károly. 8r. 48 l.)

A **kassai** magy. kir. gazdasági tanintézet értesítője az 1890—91 ik tanévről. Szerkesztette dr. Rodiczky Jenő, igazgató. (Kassa. Werfer Károly. 8r. 34 l.)

A **kassai** m. kir. gépészeti középipariskola értesítője az 1890—91-ik XIX. tanévről. Szerkesztette P. Tetmajer Károly igazgató. (Kassa. Bernovits G. 8r. 94 l.)

A jászóvári prémontrei kanonokrend **kassai** főgymnasiumának évi jelentése az 1890—91. iskolai évről. Közli: Nátafalussy Kornél, főgymn. igazgató. (Kassa. Ries Lajos. 8r. 200 l.) (Értekezés: Farkas Róbert: A világtörténelem ethikája.)

A **kassai** állami főreáliskola értesítője az 1890—91. évről. Közli: Mauritz Rezső igazgató. (Kassa. Ries Lajos. 8r. 72 l.) Értekezések: 1. Baczoni Albert: Kirándulás Alsó-Szepességre. 2. Schmidt Attila: Antik és modern szinpad.)

A **Kecskemét** városi államilag segélyezett gazdasági szakoktatással egybekapcsolt felső népiskola XIX. értesítője az 1890—91-ik tanévről. Összeállította: Máthé Sándor igazgató. (Kecskemét. Sziládi László. 8r. 20 l.)

A kegyes-tanítórend **kecskeméti** főgymnasiumának értesítője az 1890—91. tanévről. Közli Perger József igazgató. (Kecskemét. Tóth László. 8r. 101 l.) (Értekezés: Junker László: Nagy Károly birodalma és intézkedései.)

Kecskemét th. városi alsófokú ipar- és kereskedelmi iskola VIII-ik évi értesítője az 1890—91. iskolai évről. Szerkesztette: Pataky Imre igazgató. (Kecskemét. Tóth László. 8r. 32 l.)

A **kecskeméti** reform. főiskolai jog- és államtudományi kar évkönyve 1890—91-ről. (Kecskemét. Sziládi László. 8r. 58 l.) (Értekezés: Szászy Béla: A házasság felbonthatlanságának elve az egyházi törvényhozásban.)

A **kecskeméti** magy. kir. állami főreáliskola 1890—91-ik évi értesítője. Közli: Hanusz István igazgató. (Kecskemét. Tóth László. 8r. 66 l.) Értekezés: Hanusz István: A Földközi tenger.)

A **kecskeméti** reform. főgymnasium értesítvénye. 1890—91. Szerkesztette: Csabai Imre igazgató. (Kecskemét. Sziládi László. 8r. 59 l.)

A **kecskeméti** államilag segélyezett polgári és elemi leányiskola XVI-ik értesítője az 1890—91-ik iskolai évről. Szerkesztette: Pásthy Károly igazgató. (Kecskemét. Sziládi László. 8r. 51 l.) (Értekezés: Pásthy Károly: A nő valódi értéke.)

XIV. évi jelentés a **kecskeméti** községi népiskolákról. 1890—91-iki tanév. Szerkesztette: Pásthy Károly igazgató. (Kecskemét. Tóth László. 8r. 28 l.)

A **késmárki** ág. hitv. evang. kerületi lyceum 1890—91. tanévi értesítője. Közli: Scholcz Frigyes igazgató. (Késmárk. Sauter Pál. 8r. 123 l.)

Értesítő a **keszthelyi** kir. kath. gymnasiumról 1890—91. Szerkesztette: Burány Gergely igazgató. (Keszthely. Farkas János. 8r. 131 l.)

A **keszthelyi** m. kir. gazdasági tanintézet értesítője az 1890—90-iki tanévről. Szerkesztette: Deininger Imre igazgató. (Keszthely. 8r. 36 l.)

A **keszthelyi** községi elemi fiú- és leányiskola értesítője az 1890—91.

iskolai évről. Szerkesztette: Bányai Károly igazgató. (Keszthely. Nobel Ignácz. 8r. 1.) (Értekezés: Egészségtan otthon.)

A **kézdivásárhelyi** alsófokú ipariskola 1890—91. évi értesítőt nem adott ki.

A minorita-rendiek vezetése alatt álló **Kézdivásárhely-kantai** róm. kath. gymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. Közzéteszi: Wittmann Ágoston igazgató. (Kézdi-Vásárhely. Szabó Albert. 8r. 46 l.) (Értekezés: Wittmann Ágoston: A szeretet érzetének nevelése az ifjúkorban.)

A **kis-kőrösi** állami segélylyel fentartott alsófoku ipariskola hatodik értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette: Záboji Gusztáv igazgató. (Kalocsa. Werner Ferencz. 8r. 32 l.) (Értekezés: Záboji Gusztáv. Az ipariskolák felügyelete.)

A **kis-kun-félegyházi** városi kath. algymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Holló László igazgató. (K.-Félegyháza. Ranezay József. 8r. 36 l.)

A **kis-kun-halasi** helv. hitv. lyceum értesítője az 1890—91-ik tanévről. Szerkesztette: Csontó Lajos, igazgató-tanár. (Halas. Práger Ferencz. 8r. 62 l.)

A **kis-szebeni** kegyes-tanítórendi gymnasium értesítője az 1890—91. iskolai évről. Közli: Szokán Sándor igazgató. (Eperjes. Kósch Árpád. 8r. 29 l.) (Értekezés: Sz. S.: Az időjárás.)

A **kisujszállási** hatosztályú ev. ref. gymnasium értesítője az 1890—91. isk. évről. Összeállította: Benő János igazgató. (Kisujszállás. Jámbor Tivadar. 8r. 58 l.) (Értekezés: Bujk Béla: Néhány szó a mathematika előadásához.)

Kisvárdai állami elemi népiskola értesítője 1890—91. tanévről. XV. évfolyam. Szerkesztette: Beke Márton, igazgató-tanító. (Kisvárda. Berger Ignácz. 8r. 44 l.)

A magyar kir. államvasutak **kolozs-alagúti** telepén működő elemi iskola 1890—91-ik évi értesítője az iskola fennállásának hatodik évéről. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert. 8r. 18 l.)

A **kolozs-monostori** magyar királyi gazdasági tanintézet évkönyve az 1890—91-ik tanévről. Szerkesztette: K. Vörös Sándor igazgató. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert. 8r. 99 l. 1 czimkép.) (Értekezések: 1. Tuba Lajos: A tápszerek- és élvezeti szerekről. — 2. Réti János: Kolozsvár meteorologiai viszonyai az 1881—1891. évek alatt. — 3. Szentkirályi Ákos: A »monostori sajt« és egyéb juhtejtermékek vegyi összetétele.)

Jelentés a **Kolozsvár** sz. kir. városában községileg fentartott városi ipariskolák 1890—91-ik tanévi állásáról. Szerkesztette Kiss Sándor igazgató. (Kolozsvár. Gámán János. 8r. 74 l.) (Értekezés: Gáspár István: Az iparostanulók hitoktatásáról.)

Értesítő a **kolozsvári** erdélyrészi technologiai iparmúzeum, az államilag segélyezett építő-, fa- és vas-ipari tanműhelyek s a központi felsőbb szakiparrajziskola működéséről az 1890—91. tanévben. V-dik szám. Szerkesztették: dr. Ferenczi Zoltán és Pákei Lajos igazgatók. (Kolozsvár. Gámán János örökösei. 8r. 102 l.)

Értesítő a **Kolozsvár** városi államilag segélyezett felsőbb leányiskola

1890—91. iskolai évéről. Kiadja az igazgatóság. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert. 8r. 48 l.)

A **kolozsvári** benlakással összekötött kereskedelmi akadémia tizenharmadik évi értesítője az 1890—91-ik tanévről. Szerkesztette: Kiss Sándor, igazgató-tanár. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert. 8r. 104 l.)

A kegyes-tanitórendiek vezetése alatt álló **kolozsvári** róm. kath. főgymnasium értesítője az 1890—91. tanévben. Közli: Vajda Gyula igazgató. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert. 8r. 219 l.) (Értekezés: Pachinger Alajos: A kolozsvári bogárgyűjtő.)

(**Kolozsvár.**) Értesítő az unitárius vallásközönség iskoláiról az 1890—91-ik tanévben. Szerkesztette Kovács János, igazgató-tanár XII. évfolyam. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert 8r. 83 l.)

A **Kolozsvár** városi nyilvános községi polgári fiúiskola tizenegyedik értesítője fönnállásának 21-ik évéről az 1890—91-ik tanév végén. Szerkesztette: Ferenczi Zoltán igazgató. (Kolozsvár. Gámán János örökösei. 8r. 64 l.) (Értekezés: Ferenczi Zoltán: Lapok Petőfi Sándor naplójából.)

A **kolozsvári** magy. kir. Ferencz-József tudomány-egyetem almanachja az MDCCCXC—XCI. tanévről. (Kolozsvár. Ajtai K. 8r. 93 l.)

A **kolozsvári** evang. ref. kollegium értesítője az 1890—91-ik évről. (Kolozsvár. »Közművelődés« r.-társ. 8r. 49 l.)

XX. értesítvény a **kolozsvári** m. kir. állami tanítóképezde huszadik tanévéről. 1890—91. Összeállította: Paal Ferencz igazgató. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert. 8r. 34 l.)

Értesítő **Komárom** szab. kir. város ipariskolájának 1890—91. nyolczadik tanévéről. Szerkesztette: Sipos Elek, igazgató. VII. folyam. (Komárom. Ziegler Károly. 8r. 63 l.)

A pannonhalmi szent Benedek-rend **komáromi** négyosztályú kath. gymnasiumának értesítője az 1890—91. iskolai évről. (Komárom. Ziegler Károly. 8r. 86 l.) (Értekezés: Reznyák Albert: Az ifjú neveléséről.)

(**Kőhalom.**) XVIII. Jahresbericht der Gewerbschule in Reps. Nach Schluss des Schuljahres 1890—91, veröffentlicht von Michael Binder, gewes. Direktor. (N.-Szeben. Krafft W. 8r. 11 l.)

A **Körmöcz** sz. kir. és főbányavárosi alsófokú ipariskola értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette: Gruy Ede igazgató. (Körmöczbánya. Joerges Ágost özv. és fia. 8r. 12 l.)

Körmöczbányai szab. kir. város községi elemi fi- és leánytanoda értesítvénye az 1890—1891. tanévről. (Beszterczebánya. Singer J. 8r. 14 l.)

A **körmöczbányai** m. kir. állami főreáliskola huszonegyedik évi értesítője 1890—91. Szerkeszté: Schröder Károly királyi igazgató. (Rudnyánszky A. 8r. 78 l.)

Értesítő a pannonhalmi Szt. Benedek-rend **kőszegi** gymnasiumáról az 1890—91. iskolai év végén. Közzéteszi: Kroller Miksa, igazgató. (Kőszeg. Feigl Frigyes. 8r. 141 l.) (Értekezés: Zanathy Bódog: Az életpálya-választás kérdése, kiváló tekintettel az iparágakra.)

A **kőszegi** államsegélylyel fentartott polgári fiu- és leányiskola érte-

sítője 1890—91. tanévről. Közzéteszi: Steierlein Gábor, igazgató. (Kőszeg. Feigl Gyula. 8r. 31 l.)

Jelentés a **kún-félegyházi** állami tanítóképző-intézet 1890—91. tanévéről. Szerkesztette: Zajzon Dénes tkép.-int. igazgató. (Losoncz. Kármán-társulat. 8r. 29 l.)

A **kun-szent-miklósi** ev. reform. gymnasium értesítője az 1890—91 iskolai évről. Szerkesztette: Szikszay Gusztáv igazgató. (Franklin-társulat. 8r. 22 l.)

A **lévai** kegyes tanítórendi főgymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. Közli Szabady Gyula igazgató. (Léva. Nyitrai és társa. 8r. 100 l.) (Értekezés: Pintér Pál: A szenek és a szénrejtő rétegek települési viszonyai.)

A **lévai** állami tanítóképezde nem adott ki 1890—91. évi értesítőt.

A **lippai** állami polgári és közép-kereskedelmi iskola értesítője az 1890—91 iskolai évről. Közli: Dölle Gyula igazgató. (Lippa. Zách József. 8r. 88 l.)

A **liptó-szent-miklósi** m. kir. állami polgári fiú- és leányiskola, valamint a polg. iskolával kapcsolatos elemi fiú- és leányiskola és ovoda értesítője az 1889—90. és 1890—91-iki iskolai évekről. Szerkesztette: Nagy István, igazgató. (Liptó-Szent-Miklós. Steier Izidor. 8r. 38 l.)

A **losonczi** magy. kir. állami főgymnasium értesítője 1890—91. Közli: Gresits Miksa igazgató. (Losoncz. Kármán-társulat. 8r. 78 l.)

A **losonczi** államilag segélyezett alsófokú ipariskola és az alsófokú kereskedelmi iskola értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: az ipariskolai bizottság. (Losoncz. Kármán-társulat. 8r. 26 l.)

A **lőcsei** királyi kath. főgymnasium 1890—1891. tanévi értesítője. Szerkesztette: Halász László, igazgató. (Lőcse. Reiss József. 8r. 81. l.) (A tanári és ifjúsági könyvtár alapleltára.)

A **lőcsei** m. kir. állami főreáliskola értesítője az 1890—91-iki tanévről XXII. szám. Szerkesztettte: Demkó Kálmán, igazgató. (Lőcse. Reiss Józs. 8r 70 l.)

A **lőcsei** m. kir. állami elsőrendű felsőbb leányiskola tizedik értesítője az 1890—91-ik tanévről. Közli: Kerner Péter igazgató. (Lőcse. Reiss Józs. 8r. 41 l.)

A **lugosi** r. kath. magyar főgymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. Közli Billmann Márton igazgató. (Lugos. Wenczely János és fia. 8r 62 l.) (Értekezés: Dengi János: A tanulók s a görög nyelv.)

A **magyar-láposi** állami elemi népiskola XVII-ik értesítője az 1890—91. tanévről. Kiadta: Lebedi János igazgató. (Deés. Demeter és Kiss. 8r. 10 l.)

A **magyar-óvári** magyar királyi gazdasági akadémia értesítője az 1890—91-iki tanévről a tanintézet fennállásának 73-ik évében. Szerkeszti: Balás Árpád igazgató. (Magyar-Óvár. Czéh Sándor. 8r. 52 l.)

A **magyar-óvári** községi elemi fiú- és leányiskolák XXI. értesítője kapcsolatban az alsófokú ipariskolai tanonczok érdemsorozatának kimutatásával az 1890—91-iki tanévről. Közli: Merényi Kálmán, igazgató-tanító. (Magyar-Óvár. Czéh Lajos. 8r. 24 l.)

A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló **magyar-óvári** gymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Rappensberger Vilmos, gymnasium igazgató. (Magyar-Óvár. Czéh Sándor. 8r. 42 l.)

A **makói** államilag segélyezett községi polgári leányiskola értesítője az 1890—91. tanévről. XI. évfolyam. Közzéteszi: Horváth Illés igazgató. (Makó. Neumann József. 8r. 26. l.)

A **máramaros-szigeti** helvét hitv. lyceum értesítője az 1890—91-ik évről. Harmadik folyam. Nyolczadik év. Kiadta Szilágyi István, közigazgató. (M.-Sziget. Máramarosi r.-ny. 4r. 63 l.) (Értekezés: Vékony Antal: Egy epizod «Sziget ostromá»-ból.)

A **m.-szigeti** kegyes-tanítórendi gymnasium értesítője az 1880—91. tanév végén. Közzéteszi: Feld Vilmos igazgató. (M.-Sziget. Máramarosi r.-ny. 8r. 54 l.) (Értekezés: Horváth S.: Mit tegyen az ifjúság, mit a jó magyar?)

A **m.-szigeti** alsófokú keresk. iskola az 1890—91. évben értesítőt nem adott ki.

A **m.-szigeti** m. k. állami felsőbb leányiskola s vele kapcsolatos elemi iskola értesítője az 1890—91. tanévről. Tizennegyedik évfolyam. Közli: Marikovszky Menyhért igazgató. (M.-Sziget. Máramarosi részvény-nyomda. 8r. 53 l.)

Marosvásárhely sz. kir. város által fentartott községi elemi fiu- és leányiskola értesítője 1886/87—1890/91. tanévekről. Szerkesztette Bartha György igazgató. (Marosvásárhely. Imreh S. 8r. 27 l.)

A **marosvásárhelyi** róm. kath. gymnasium értesítője az 1890—91-ik iskolai évről. Közli: Karácson Márton igazgató. (Kolozsvár. Közművelődés részv.-társ. 8r. 132 l.)

A **marosvásárhelyi** ev. ref. kollegium értesítője az 1890—91. iskolai évről. XXXIV. folyam. Uj folyam XXX. Kiadta Bedőházi János igazgató. (Marosvásárhely. Imreh Sándor. 8r. 84 l.)

Értesítő a **marosvásárhelyi** ev. ref. egyházközség elemi és felsőleányiskoláiról az 1890—91. tanév végén. Kiadták: Vass Tamás és Dabóczi György. (Marosvásárhely. Imreh Sándor 8r. 8 l.)

(**Medgyes.**) Programm des evang. Gymnasiums A. B. in Mediasch und der damit verbundenen Lehranstalten für das Schuljahr 1890—91. Veröffentlicht vom Rektor Gustav Fr. Schuller. (N.-Szeben. Krafft W. 4r. 63 l.) (Értekezés: Roth Hermann: Der siebenbürgische Fürst Gabriel Báthori von Somlyó.)

(**Medgyes.**) Jahresbericht der siebenb.-sächsischen landwirthschaftlichen Lehranstalt (Acker-, Obst- und Weinbauschule) zu Mediasch, veröffentlicht durch die Direktion am Schlusse des Schuljahres 1890—91. (N.-Szeben. Krafft W. 8r. 29 l.)

A **mezőturi** ev. reformált gymnasium értesítője az 1890—91. iskolai évről. Közzéteszi Bodolay László igazgató. (Mező-Túr. Gyikó K. 8r. 38 l.)

A **miskolczi** m. kir. állami polgári fiu- és leányiskola és a polgári fiuiskolával kapcsolatos középkereskedelmi és ipariskola értesítője az 1890—91. iskolai évről. Szerkesztette: Gálffy Ignácz igazgató. (Miskolcz. Forster Rezső. 8r. XXVIII, 74 l.) (Értekezés: Kovács Lajos: Baróti Szabó Dávid és nyelvjavító törekvései.)

A **miskolczi** kir. kath. gymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. Közzéteszi: Polgár György kir. igazgató. (Miskolcz. Forster Rezső. 8r. 63 l.)

A **miskolczi** ev. ref. főgymnasium értesítője az 1890—91-dik iskolai évről. Szerkesztette Kun Pál igazgató. (Miskolcz. Forster Rezső. 8r. 70 l.)

Modor szab. kir. város iparostanoncz-iskolájának hatodik értesítője az 1890—91. tanévről. Közzéteszi Baltzár Ágoston igazgató. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai. 4r. 12 l.) (Értekezés: Valenténvi György: Az emberek közt létező egyenlőtlenségek s kiegyenlítésök módja.)

A **mohácsi** izr. hitközségi népiskola értesítője az 1890—91-ik tanévről. Közli: a tanítótestület. (Mohács. Blandl János. 8r. 12 l.)

A **mohácsvárosi** alsófokú ipar- és kereskedelmi iskola értesítője az 1890—91. tanévről. Összeállította Böhm Ignácz igazgató. (Mohács. Blandl János. 8r. 52 l.) (Értekezés: Kerner Róbert: Az ipariskolai rajztanításról.)

A **munkácsi** magyar királyi állami főgymnasium értesítője 1890—91. tanévről. Közli: Fankovich Sándor igazgató. (Munkács. «Kárpát»-nyomda. 8r. 61 l.) (Értekezés: Simsay Lajos: Mi sorvasztja középiskolai tanulónk kedvérzetét s hogyan éledhetne fel ez?)

A **nagybányai** m. kir. állami főgymnasium IV. évi értesítője az 1890—91. tanévről. Közzéteszi: Vida Aladár h.-igazgató. (Nagybánya. Molnár Mihály. 8r. 105 l. és egy fénykép.) (Értekezés: Breán Kázmér: Katona József drámai működése «Bánk-bán» tragoediája előtt.)

Értesítő a kegyes-tanítórend vezetése alatt álló **nagybecskereki** községi főgymnasiumról az 1890—91. tanév végén. Közli Balázsi József főgymnasiumi igazgató. (Nagy-Becskerek. Pleitz Fer. Pál. 8r. 91 l.) (Értekezés: Edelmann Ottó: A nagybecskereki községi főgymnasium ifjúsági könyvtárának tartalomjegyzéke.)

A **nagybecskereki** alsófokú ipar- és kereskedelmi iskola értesítője az 1890—91. tanévben. Közli: Baaden Károly igazgató. (Nagy-Becskerek. Pleitz Fer. Pál. 4r. 32 l.) (Értekezés: Wegling István: Néhány szó az ipariskolai rajzoktatás fontosságáról.)

Értesítő a **nagybecskereki** községi népiskoláról az 1890—91. tanévben. Közli: Baaden Károly igazgató. (Nagy-Becskerek. Pleitz Fer. Pál. 8r. 77 l.) (Értekezés: Gockler Lajos: A pályaválasztás [magyar és német nyelven].)

A **nagybittsei** nyilvános polg. fiuiskola értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Freund Bernát igazgató. (Nagy-Bittse. Spiegel S. 8r. 20 l.) (Értekezés: Freund B.: Az aesthetika elemei az oktatásban.)

A **nagyenyedi** ev. ref. Bethlen-főiskola 1890—91. tanévi értesítője. Kiadta az igazgatóság. (Nagyenyed. Wokál János. 8r. 110, 66 l.) (Értekezés: Lázár István: Klasszikus szellem.)

A **nagykállói** magy. kir. állami főreáliskola XXI. értesítője az 1890—91. iskolai évről. Közzéteszi: Schurina István főreáliskolai igazgató. (Nyiregyháza. Jóba Elek. 8r. 53 l.)

Értesítő a kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló **nagykanizsai** kath. főgymnasiumról az 1890—91. tanévben. Közzéteszi Farkas László igazgató. (Nagy-Kanizsa. Fischel Fülöp. 8r. 72 l.)

A **nagykanizsai** államilag segélyezett községi polgári fiuiskola tizenkilenczedik értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette Bartha Gyula igazgató. (Nagy-Kanizsa. Fischel Fülöp. 8r. 35 l.)

A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló **nagykárolyi** róm. kath. főgymnasium értesítője az 1890—91. iskolai évről. Közli: Malonyay István igazgató. (Nagy-Károly. Seper Kajetán. 8r. 96 l.) (Értekezés: Mácska Lajos: A jellemfejlés psychologiai tényezői és moralis eredményei.)

A **nagykikindai** gymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Krcsméry Károly igazgató. (Nagy-Kikinda. Kiadói nyomda. 8r. 55 l.)

Tudósítás a **nagykőrösi** ev. ref. főgymnasiumról az 1890—91. tanévben. Szerkesztette: Ádám Gerzson igazgató. (Nagy-Kőrös. Ottinger Ede. 8r. 37 l.)

Értesítő a **nagykőrösi** ev. ref. tanítóképző-intézet és népiskolák állásáról az 1890—91. tanévben. Összeállította: Hegymegi Kiss Kálmán igazgazgató-tanár. (Nagy-Kőrös. Ottinger Ede. 8r. 46 l.)

A **nagymihályi** állami elemi iskola értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette: Mathiász József igazgató-tanító. (Nagy-Mihály. Landesmann B. 8r. 30 l.)

A **n.-szalontai** községi algymnasium értesítője az 1890—91-ik iskolai évről. Közli: Gere Ferencz igazgató. (N.-Szalonta. Adler Jakab. 8r. 53 l.)

A **nagyszebeni** állami főgymnasium értesítvénye az 1890—91. tanévben. Szerkeszti Veress Ignácz gymnasiumi igazgató. (Nagy-Szeben. Reissenberger Adolf. 8r. 48 l.) (Értekezés: A görögtelen gymnasium.)

(**Nagyszeben.**) Programm des evang. Gymnasiums A. B. und der damit verbundenen Realschule, sowie der evang. Elementarschule A. B. zu Hermannstadt für das Schuljahr 1890—91, von Moritz Guist, Direktor. (N.-Szeben. Krafft W. 4r. 82 l.) (Értekezés: Johann Plattner: Lateinische Schulsyntax.)

A **nagyszombati** érseki főgymnasium értesítője az 1890—91. tanév végén. Közli Schlick István igazgató. (Nagyszombat. Winter Zsigmond. 8r. 130 l.)

A **nagyszőllősi** műasztalossági és gazdászati szaktanfolyamokkal összekapcsolt állami polgári fiu- és leányiskola tizedik értesítője az 1890—91. iskolai évről. Szerkesztette Baranyai Gyula igazgató. (Nagy-Szőllős. Székely Simon. 8r. 71. l.) (Értekezés: Mihalik József: Ugocsavármegye lakói a praehistorikus korban és a történelmi kor elején.)

Nagyvárad város községi, polgári fiu- és leányiskoláinak értesítője az 1890—91-iki tanévről. Összeállította: dr. Tóth Mihály polgári fiuisk. igazgaztó. (Nagyvárad. Lang József. 8r. 75 l.)

A **nagyváradi** m. k. állami főreáliskola értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Vidovich Bonaventura igazgató. (Nagyvárad. Laszky Ármin. 8r. 83 l.) (Értekezés: dr. Nemes Imre: A nyelv.)

A **nagyváradi** kir. jogakadémia almanachja az 1890—91-iki tanévről. Közli: az igazgató. Tizenhetedik évfolyam. (Nagyvárad. Ifj. Berger S. 8r. 50 l.)

A **nagyváradi** alsófokú ipariskola értesítője az 1890—91. tanévről. Összeállította: dr. Tóth Mihály igazgató. (Nagyvárad. Laszky Ármin. 8r. 38 l.)

A jászóvári prémontrei kanonokrend **nagyváradi** főgymnasiumának értesítője az 1890—91-iki iskolai évről. Közli Kotunovics Sándor igazgató.

(Nagyvárad. Lang József. 8r. 131 l.) (Értekezés: dr. Károly József Irén: Az abszolut mértékrendszer a hang- és hőtanban.)

A **nagyváradi** róm. kath. népiskolának huszonkettedik értesítője az 1890—91. tanév végén. (Nagyvárad. «Szigligeti nyomda-részvény-társaság.» 8r. 50 l.) (Érkezés: Óo Mihály: Korunk hitetlensége.)

(**Naszód.**) Reportulŭ alŭ XXVIII-lea despre gimnasiulŭ superioru din Năsĕudŭ pentru anulŭ scolasteeŭ 1890—91. (Szamosujvár. «Aurora.» 8r. 78 l.)

A **németprónai** ipariskola az 1890—91. tanévről értesítőt nem adott ki.

A **nyiregyházi** ág. hitv. evang. főgymnasium XXVII. értesítője az 1890—91-dik iskolai évről. Közli Martinyi József igazgató. (Nyiregyháza. Jóba Elek. 8r. 84 l.) (Értekezés: Eltscher Simon: Számolási rövidítések és műveletek korlátolt pontossággal.)

A **Nyitra** városi r. k. elemi fiú- és leányiskolák értesítője az 1890—91-iki tanévről. Közli az igazgatóság. (Nyitra. Huszár István. 8r. 40 l.) (Értekezés: Jakubovich Sándor: Védjétek az éneklőmadarakat!)

A **nyitrai** városilag segélyezett nyilvános polgári fiú- és leányiskola értesítője az 1890—91. tanévről. (Kilenczedik tanfolyam.) Közzéteszi: Hirn Lajos, igazgató. (Nyitra. Reicheles L. 8r. 32 l.)

A **nyitrai** róm. kath. főgymnasium 1890—91. iskolaévi értesítője. Közzéteszi Horvát Sándor igazgató. (Nyitra. Huszár István. 8r. 90 l.) (Értekezés: Richter László: Lucanus élete és művei.)

A **nyitravárosi** alsófokú ipar- és kereskedelmiiskola értesítője az 1890—91. tanévről. Közzéteszi: Bieliczky Elek, igazgató. (Nyitra. Neugebauer Nándor. 8r. 43 l.) (Értekezés: Vértess József: Művelt iparosok.)

Az **ó-becsei** községi alsófokú iparostanoncz-iskola értesítője az 1890—91-ik tanévről. IV. Szerkeszti: Fárbás József tanító. (Ó-Becse. Lőwy Lajos. 8r. 36 l.) (Értekezés: Fárbás József: Helyesirás az ipariskolában.)

Értesítő az **ó-becsei** katholikus népiskolák tanulóinak viseletéről, szorgalmáról és előmeneteléről az 1890—91. tanévben. I. (Ó-Becse. Lőwy Lajos. 8r. 42 l.)

Az **oraviczabányai** állami segélylyel fentartott polgári fiúiskola értesítője az 1890—91. iskolai évről. (Oravicza. Wunder Károly. 8r. 36 l.)

A **pancsovai** magy. kir. állami főgymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. Közzéteszi Tordai György. (Pancsova. Wittigschlager K. 4r. 86 l.) (Értekezés: Gyurits Gyula: Minek köszönhetjük alkotmányos és nemzeti fönmaradásunkat?)

A pannonhalmi szent-benedekrendiek vezetése alatt álló **pápai** kath. gymnasium értesítője az 1890—91-iki iskolai évről. Közzéteszi Ocsovszky Kázmér, igazgató. (Pápa. Batisz Zsigmond. 8r. 68 l.)

A dunántúli evang. reform. egyházkerület **pápai** főiskolájának értesítője az 1890—91-ik évről. Kiadták: Kiss János akadémiai, Szilágyi József gymnasiumi igazgatók. (Pápa. Batisz Zsigmond. 8r. 132 l.) (Értekezések: 1. Antal Géza: Fichte és az ethicismus az újabb vallásbölcsészetben. 2. Borsos István: Aeschylus «Persák» czimű tragoediájának bevezető karéneke.)

Pécs szab. kir. város közs. polgári leányiskolájának és összes közs.

népiskoláinak értesítője az 1890—91. iskolai évről. Szerkesztette Schneider István igazgató-tanító. (Pécs. Taizs József. 8r. 59 l.)

A **pécsi** nyilvános három osztályú kereskedelmi középiskola értesítője az 1890—91-ik tanévről. Közli: Porges Ede, igazgató. (Pécs. Taizs József. 8r. 36 l.) (Értekezés: Bokor Ferencz: A szakiskolák fontosságáról.)

A **pécsi** izr. hitközs. népiskola és hittani intézmények értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Klingenberg J. népiskolai igazgató. XII. évfolyam (Pécs. Engel Lajos. 8r. 28 l.)

A **pécsi** magyar királyi állami főreáliskola értesítője az 1890—91. tanévről. Összeállította: Dischka Győző kir. főreálisk. igazgató. (Pécs. Lyceumi könyvnyomda. 8r. 98 l.) (Értekezés: Hekinger István: A természettudományok egyetemes haszna.)

A Zircz-cziszterczi rend **pécsi** róm. kat. főgymnasiumának értesítője az 1890—91-ik iskolai évről. (Pécs. Taizs József. 8r. 93 l.) (Értekezés: dr. Ágh Timót: A pécsi ártézi kút.)

A «Miasszonyunkról» nevezett **pécsi** nőzárda iskoláinak értesítője az 1890—91. tanévről. (Pécs. Lyceumi könyvnyomda. 8r. 24 l.)

(**Pécs.**) A Werner Magdolna nyilv. joggal felruházott tan- és leánynevelő-intézetébe járó növendékek érdemsorozata az 1890—91-ki tanévre. (Pécs. Taizs Mihály. 4r. 11 l.)

(**Pécs.**) Liebscher Vilma nyilv. joggal felruházott leánynevelő- és tanintézetébe járó növendékek érdemsorozata az 1890—91-ik tanévről. (Pécs. Lyceumi ny. 8r. 14 l.)

A **pesti** ág. hitv. ev. magyar és német egyházgyülekezet nép- és polgári iskolájának évi értesítője az 1890—91. tanévről. XII. évfolyam (Müller Károly. 8r. 50 l.) (Értekezés: Mikolik Kálmán: Mit tegyünk leányainkkal, ha a polgári iskolát elvégezték?)

A **pesti** ág. hitv. evang. hitoktatói testület értesítője az 1890—91-iki tanévről. Bericht der Pester ev. Religionslehrer A. C. über ihre Thätigkeit im Schuljahre 1890—91. (Hornyánszky Viktor. 8r. 32 l.) (Értekezés: Kaczián János: Hitoktatásunk akadályai. Hindernisse des Religions-Unterrichts.)

A **pinkafői** államilag segélyzett alsófokú ipariskolának értesítője az 1890—91. tanévről. Összeállította: Groszinger Ignácz, ipariskolai igazgató. Jahresbericht der vom Staate unterstützten Gewerbe-Lehrlingsschule zu Pinkafeld vom Schuljahre 1890—91. (Szombathely. Gabriel Á. 8r. 16 l.)

A **piskitelepi** m. kir. állami és államvasúti népoktatási intézetek értesítője az 1890—91. tanévről. Közzéteszi: Ulrich Márton, igazgató-tanító. (Déva. Hirsch Adolf. 8r. 31 l.)

A kegyes-tanítórendek vezetése alatt álló **podolini** róm. kath. algymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. Közli Moós János igazgató. (Késmárk. Sauter Pál. 8r. 29 l.)

Pozsony szab. kir. város alsófokú ipariskolájának értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Liebleitner János, igazgató. Ötödik évfolyam. (Pozsony. Angermayer Károly. 8r. 71 l.) (Értekezés: Mihalicska János: A nevelés az ipariskolákban. Die Erziehung in der Gewerbeschule.)

(**Pozsony.**) A magyarhoni ág. hitv. ev. egyetemes egyház theologiai

akadémiájának értesítője. 1890—91. Szerkesztette Schneller István, theol akad. igazgató-tanár. (Pozsony. Wigand F. K. 8r. 40 l.)

Az államilag segélyezett **pozsonyi** kereskedelmi akadémia hatodik évi jelentése az 1890—91-dik iskolai év végén. Közli Jónás János. igazgató. (Pozsony. Wigand F. K. 8r. 75 l.)

(**Pozsony**). Sechster Jahresbericht der staatlich subventionirten Pressburger Handels-Akademie. Schuljahr 1890—91. Erstattet von dem Direktor der Anstalt Johannes Jónás. (Pozsony. Wigand C. F. 8r. 79 l.)

A **pozsonyi** ágostai hitvallású evang. lyceum értesítője az 1890—91. tanévről. Közzéteszi Michaelis Vilmos, igazgató-tanár. (Pozsony. Wigand F. K. 8r. 128 l.) (Értekezés: Győrik Márton: Schimkoianum.)

A **pozsonyi** katona-előkészítő intézet programmja. Igazgató: Berkovics-Borota Mihály, nyug. cs. és kir. mérnökkari őrnagy. A tanítást vezeti: Wéber Róbert, ny. cs. és kir. tüzérőrnagy. (Pozsony. Wigand F. K. nyomdája. 8r. 16 l.)

A **pozsonyi** kir. kath. főgymnasium értesítője az 1890—91. iskolai évről. Közli Pirchala Imre, igazgató. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai. 8r. 96 l.) (Értekezések: 1. Gaal Mózes: Tompa Mihály «A gazdag» című költeményének tárgyalása az iskolában. 2. Kutrucz Rezső: Homeros Odysseája.)

A **pozsonyi** állami főreáliskola értesítője az 1890—91. iskolai évről. Közli Samarjay Mihály, igazgató. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai. 8r. 83 l.) (Értekezés: dr. Türr Lajos: A fölfödözések és hódítások történetéből.)

A **pozsonyi** (internatussal összekapcsolt) m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1890—91. tanévről. Közli Ghyczy József, igazgató. VIII. évfolyam. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai. 8r. XXIV, 58 l.) (Értekezés: dr. Pávai Vajna Gábor: A divatról orvosi tekintetben.)

A **pozsonyi** magy. kir. állami tanítóképző-intézet huszadik értesítője az 1890—91. tanévről. Közli Uhrl Józsa, igazgató. (Pozsony. Angermayer Károly. 8r. 40 l.)

A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló **pozsony-szent-györgyi** r. kath. gymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. Közzéteszi Géczy Benedek gymnasiumi igazgató. (Vácz. Mayer Sándor. 8r. 26 l.)

A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló **privigyei** róm. kath. algymnasium értesítője az 1890—91-iki tanévről. Közzéteszi Kádek István gymn. igazgató. (Nyitra. Huszár István. 8r. 35 l.)

Ismertető dr. Szabó Alajos magán fiúnevelő- és tanintézetéről **Rákos-Palotán**. Közli dr. Szabó Alajos, az intézet igazgató-tulajdonosa. (Athenaeum r. t. 8r. 22 l.)

A **resiczabányai** ipariskola az 1890—91-iki tanévről nem adott ki értesítőt.

Szab. kir. **Rév-Komárom** város községi népiskoláinak évkönyve az 1890—91-ik tanévről. XXII-ik évfolyam. (Komárom. Ziegler Károly. 8r. 92 l.)

A **rimamurány-salgó-tarjáni** vasmű-részvénytársaság nép- és alsófokú ipariskoláinak értesítője az 1890—91-dik iskolai évről. Összeállította: Porázik György. (S.-Tarján. Friedler S. 8r. 101 l.) (Értekezések: 1. Mánczos: Miért pang népiskolai közoktatásunk s mennyiben lehetnek a szülők és a

társadalom a népiskolák segítségére? 2. Pákay György: A nemzeti szellem ápolása a népiskolában.)

A **rimaszombati** egyesült protestans főgymnasium XXXVIII-dik értesítője az 1890—91-iki tanévről. Közli: Bodor István, igazgató. (Rimaszombat. Rábely Miklós. 8r. 56 l.)

A **rózsahegyi** róm. kath. elemi tanoda ifjúságának érdemsorozata az 1890—91. tanév végén. (Rózsahegy. Salva Károly. 8r. 8 l.)

A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló **rózsahegyi** kath. algymnasium értesitője az 1890—91-iki tanév végén. Közli az igazgatóság. (Liptó-Szent-Miklós. Steier Izidor. 8r. 66 l.) (Értekezés: dr. Csősz Imre: A lelki tehetségek összhangzó, vallásos kiképzése nélkül nincs valódi műveltség.)

A **rozsnyói** kath. főgymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. Közzéteszi dr. Tóth Lőrincz, igazgató. (Rozsnyó. Kovács Mihály. 4r. 47 l.)

Értesítő a **rozsnyói** államilag segélyezett ágost. hitv. evang. kerületi főgymnásiumról az 1890—91. tanévben. (Rozsnyó. Kovács Mihály. 8r. 52 l.) (Értekezés: Szántó József: Gyakoribb abnormítások a tanulók jellemében és ezek orvoslása a középiskolai nevelés által.)

A **sajógömöri** ág. ev. esperességi polgári fiuiskola hetedik értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette Bencze Samu igazgató. (Buschmann F. 8r. 42 l.)

A **salgó-tarjáni** izr. népiskola 1890—91. évi értesítőt nem adott ki.

Deveti izvještaj velike gímnazije u **Sarajevu** objavljen na kraju školske godine 1890—91. (Sarajevo. Zemalska štamparija 8r. 56 l.) (Értekezés: Goetheovi politički nazorí. Irta Kudlich Dragan.)

A **sárospataki** ev. ref. főiskola (akadémia és gymnasium) értesítője az 1890—91. iskolai évről. Összeállították Szinyei Gerzson akadémiai és Kérészy István gymnasiumi igazgatók. XXXV. évfolyam. (Sárospatak. Steinfeld Béla. 8r. 164 l.)

A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló **s.-a.-újhelyi** róm. kath. gymnasium értesítője az 1890—91-ik tanévről. Közzéteszi dr. Ormándy Miklós igazgató. (S.-A.-Ujhely. «Zemplén.» 8r. 55 l.) (Értekezések: 1. dr. Ormándy Miklós: A mai modern nevelésről. 2. dr. Cserép József: Cicero egy vitás helyéhez.)

A **sátor-alja-újhelyi** háromosztályú római kath. elemi népiskola értesítője az 1890—91. tanévről. (S.-A.-Ujhely. «Zemplén». 8r. 11 l.)

(**Segesvár.**) Programm des evang. Gymnasiums A. B. in Schässburg und der damit verbundenen Lehranstalten zum Schlusse des Schuljahres 1890—91, veröffentlicht vom Direktor Daniel Höhr. (Segesvár. Jördens testvérek. 4r. 61 l.) (Értekezés: Carl Seraphin: Römisches Badeleben.)

A **selmeczbányai** kir. kath. nagygymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. Közli Panek Ödön igazgató. (Selmeczbánya. Joerges Ágost özv. és fia. 8r. 54 l.) (Értekezés: Bulyovszky Sándor: Mit csináljunk a szünidőben?)

A **selmeczbányai** ágost. hitv. ev. ker. lyceum értesítője az 1890—91. tanévről. Közzéteszi Breznyik János, igazgató-tanár. (Selmeczbánya. Joerges Ágost özv. és fia. 8r. 51 l.)

A **sepsi-szent-györgyi** államilag segélyezett evang. reform. Székely-

Mikó-kollegium értesítője az 1890—91. iskolai évről. Szerkesztette: Bodor Domokos, igazgató. (S.-Szentgyörgy. Jókai ny.-r.-t. 8r. 103 l.) (Értekezések: 1. Csősz János: Vörösmarty, Tompa, Arany a szabadságharcz után. 2. dr. Székely Bendegúz: Az állatok táplálkozási szervei, táplálkozása és ezzel egybefüggő jelenségek.)

Jelentés a **sepsi-szent-györgyi** polgári fiúiskola 1890—91. évi állapotáról. Összeállította: Zayzon Béla, igazgató. (Sepsi-Szent-György. Jókai ny. r.-t. 8r. 18 l.)

A **siklósi** községi polgári fiúiskola tizedik értesítője az 1890—91-ik tanévről. Közli Szabó Ferencz igazgató. (Siklós. Harangozó és Pandurovits. 8r. 31 l.)

A **somorjai** polgári fiú- és leányiskola tizenkilenczedik értesítője az 1890—91. tanévről. Közzéteszi Iványi Béla igazgató. (Pozsony. Angermayer Károly. 8r. 36 l.)

A **somorjai** iparos tan.-iskola az 1890—91. iskolai évben értesítőt nem nyomatott.

A **soproni** állami kereskedelmi akadémia hetedik évi jelentése. 1890—91. tanév. Közli Hahnenkamp Rudolf, igazgató. (Sopron. Rónai Frigyes. 8r. 82, 7 l.) (Értekezések: 1. dr. Berényi Pál: A logismographia. 2. Matavovszky: Fiumei utunk.)

A dunántúli ág. hitv. evang. egyházkerületi **soproni** lyceum értesítője az 1890—19-iki tanévről. Közzéteszi: Poszvék Sándor, lyceumi igazgató. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 71 l.)

Értesítő a **soproni** evang. fiú- és leány-népiskola 1890—91. tanévéről. Kiadta: Möszl Károly, igazgató. Jahresbericht der evangelischen Volksschule für Knaben und Mädchen in Oedenburg vom Schuljahre 1890—91. (Sopron. Romwalter K. és fia. 8r. 31 l.)

A **soproni** m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1890—91. iskolai évről. XX. évfolyam. Közli Marusák Pál igazgató. (Sopron. Rónai Frigyes. 8r. 51 l.)

A **soproni** magy. kir. állami főreáliskola 16. évi értesítője. 1890—91. Közli: Salamin Leó, kir. igazgató. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 47 l.)

(**Sopron.**) A Csöndes-féle tan- és nevelő-intézet értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Tóth Márton, id. igazgató. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 23 l.)

A pannonhalmi szent Benedek-rend **soproni** kath. főgymnasiumának értesítője az 1890—91. iskolaévről. Közli: Horváth Kristóf, igazgató. (Sopron. Rónai Frigyes. 8r. 78 l.) (Értekezés: Bognár T.: A lovagregények.)

A **soproni** Laehne-féle nyilvánossági joggal biró gymnasium értesítője az 1890—91-iki tanévről. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 68 l.) (Értekezés: Schrödl József: Eszterházy Pál herczeg nádor.)

A dunántúli ág. hitv. evang. egyházkerületi **soproni** tanítóképző-intézet értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette: Kapi Gyula, igazgató. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 32 l.)

Értesítő az Orsolya-szűzeknek **Sopronban** létező tan- és nevelő-intézetéről az 1890—91. iskolaévről. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 25 l.)

A **soproni** róm. kath. fiú- és leánynépiskolák értesítője az 1890—91.

iskolaévről. Kiadta: Tormássy János, ideigl. igazgató. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 38 l.)

A **sümegvárosi** államilag segélyezett reáliskola XXXIII. értesítője az 1890—91. iskolaévről. Közli: Orbán Lajos, h. igazgató. (Tapolcza. Löwy B. 8r. 40 l.) (Értekezések: 1. Horvát Rezső: Néhány szó a szülőkhöz a latin nyelv ügyében. 2. Szép Rezső: Pótlék Sümeg határának edényes növényeihez.)

A **sümegvárosi** felső leányiskola I. és a római kath. elemi fiú- és leányiskola XXXIII. értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Bánfi Alajos, igazgató. (Sümeg. Rosenberger Béla. 8r. 36 l.)

A **sümegvárosi** államilag segélyezett alsófokú ipariskola VII. értesítője az 1890—91. iskolaévről. Közli: Kellemen Károly dr., igazgató. (Sümeg. Rosenberger Béla. 8r. 17 l.)

Szabadka sz. kir. város községi főgymnasiumának értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Haverda Mátyás, igazgató. (Szabadka. Schlesinger Sándor. 8r. 119 l.)

A **szakolczai** kir. kath. algymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Lukavszky Alajos, igazgató. (Szakolcza. Skarnitzl József. 8r. 36 l.)

A szabad kir. **Szamosújvár** városi örmény kath. nyilvános algymnasium XVI. értesítője az 1890—91. tanév végén. Közzéteszi: a gymn. igazgató. (Szamosújvár. «Aurora.» 8r. 235 l.) (Értekezés: Szongott Kristóf: Nagy-Örményország története.)

A **szamosújvári** alsófokú ipariskola az 1890—91. tanévben értesítőt nem adott ki.

A békési ágost. hitv. ev. egyházmegye pártfogása alatt álló **szarvasi** főgymnasium évi értesítője 1890—91-ről. Közzéteszi: Benka Gyula, igazgató-tanár. (Szarvas. Szikes Antal. 8r. 68 l.) (Értekezés: Benka Gyula: Az érettségi vizsgálatok összhangzásba hozatala a gymnasiumi nevelés és tanítás sarkalatos érdekeivel.)

Az állam és a helybeli nőegyesület által segélyezett **szarvasi** társulati elemi osztályokkal egybekötött polgári leányiskola értesítője 1890—91-iki tanévről. Közli: Moravcsik Géza, e. i. intézeti igazgató. (Szarvas. Szikes Antal. 8r. 38 l.) (Értekezés: Mocskónyi József: A nők nevelése az ókorban és most.)

(**Szász-Régen.**) Programm des vierklassigen evangelischen Gymnasiums A. B. und der mit demselben verbundenen Lehranstalten in Sächsisch-Regen am Schlusse des Schuljahres 1890—91. Veröffentlicht vom Rektor Wilhelm Hellwig. (N.-Szeben. Krafft W. 4r. 85 l.) (Értekezés: Josef Schullerus: Das Kochsalz, Natriumchlorid.)

(**Szász-Sebes.**) Programm des vierklassigen evangelischen Gymnasiums und der damit verbundenen Elementarschule in Mühlbach für das Schuljahr 1890—91. Veröffentlicht vom Rektor J. Wolff. (N.-Szeben. Krafft W. 4r. 43 l.) (Értekezés: J. Wolff: Deutsche Dorf- und Stadtnamen in Siebenbürgen.)

A **szászvárosi** ipariskola tizenharmadik évi értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette: Lewitzky Károly, igazgató. Dreizehnter Jahresbericht der Gewerbeschule in Broos über das Schuljahr 1890—91. (N.-Szeben. Krafft W. 8r. 17 l.)

A **szatmári** kir. kath. főgymnasium 1890—91. évi értesítője. (Szatmár. «Szabadsajtó.» 8r. 99 l.) (Értekezés: Sarmaságh Géza: A legfontosabb tanügyi kérdés.)

A **szatmár-németi** evang. reform. főgymnasium 1890—91. évi (XXI.) értesítője. Szerkesztette: Borsos Benő, igazgató-tanár. (Szatmár. «Szabadsajtó.» 8r. 52 l.)

A **szécsényi** izraelita népiskola értesítője az 1890—91. iskolai évről. XI. évfolyam. Közli: Szabó Lipót, ig. tanító. (Losoncz. Róth Simon. 8r. 12 l.)

A **szegedi** m. kir. állami főreáliskola értesítvénye az 1890—91-ik tanévről. Közzéteszi: Hoffer Endre, igazgató. (Szeged. Engel Adolf. 8r. 63 l.) (Értekezés: Bartos Fülöp: A nyelvtanítás problémája.)

A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló **szegedi** városi főgymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. Közzéteszi: Magyar Gábor, igazgató. (Szeged. Bába Sándor. 8r. 121 l.) (Értekezések: 1. Zvér Endre: A hőmérsék hasznos és káros hatása a növényekre. 2. Váradi: A görög nyelv tanításáért folyt vita s az 1890. évi XXX. törvényczikk.)

A **szegedi** községi felsőbb leányiskola értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Czimer Károly, igazgató. III. (Szeged. Várnai L. 8r. 66 l.) (Értekezés: Női kereskedelmi tanfolyam.)

Tizenegyedik tanügyi értesítő a **szegedi** apácza-iskolákról. Közzéteszi: Oltványi Pál, igazgató. (Szeged. Endrényi testvérek. 8r. 38 l.) (Értekezés: A vallás-erkölcsi nevelésről.)

(**Szeged.**) Keméndyné-Drucker Irma nyilvánossági jelleggel fölruházott nőnevelő-intézetének értesítője az 1890—91. tanévről. (Szeged. Bába Sándor. 8r. 18 l.)

Értesítő a **szeged-szilléri** tanító-testület vezetése alatt álló községi népiskoláról az 1890—91. tanév végén. Összeállította: Gönczy Lajos, igazgató-tanító. IX. évf. (Szeged. Bába Sándor. 8r. 19 l.)

A **szegzárdi** államilag segélyezett községi polgári fiú- és felső leányiskola tizenötödik értesítője az 1890—91. tanévről. Közli az igazgatóság. (Szegzárd. Ujfalusy Lajos. 8r. 41 l.)

A **szegzárdi** államilag segélyezett ipariskola hetedik értesítője az 1890—91-iki tanévről. Szerkesztette: Krammer János, igazgató. (Szegzárd. Báter János. 8r. 16 l.)

A **szegzárdi** alsófokú kereskedelmi iskola 1890—91-iki értesítője nem adatott ki.

A **széki** állami elemi népiskola értesítője az 1890—91. tanévről. Kiadta: Bencze Károly, igazgató-tanító. (Deés. Demeter és Kiss. 8r. 8 l.)

A **székely-kereszturi** m. kir. állami tanítóképző-intézet VI. értesítője az 1889—90. és 1890—91. iskolai évekről. Szerkesztette: Borbély Samu, el. igazgató-tanár. (Zilah. Seres Samu. 8r. 28 l.)

A **székely-udvarhelyi** kir. állami főreáliskola XX-ik évi értesítője az 1890—91. iskolai év végén. (Székely-Udvarhely. Becsek Dániel. 8r. 70 l.)

A **székely-udvarhelyi** róm. kath. főgymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. Közrebocsátja az igazgató. (Székely-Udvarhely. Becsek Dániel. 8r. 56 l.)

A **székely-udvarhelyi** evang. reform. kollegium értesítője az 1890—91. iskolai évről. Szerkesztette: Gönczi Lajos, igazgató-tanár. (Székely-Udvarhely. Becsek Dániel. 8r. 62 l.)

A **székesfehérvári** magyar kir. állami főreáliskola évi értesítője az 1890—91. tanévről az intézet fennállásának 37. évében. Szerkesztette: dr. Kuthy József, kir. igazgató. (Székesfehérvár. «Székesfehérvár és vidéke.» 8r. 93 l.) (Értekezés: Wolff Béla: Kölcsey ítélete Csokonairól.)

A cisterci rend **székesfehérvári** kath. főgymnasiumának értesítője 1890—91. iskolai évről. (Székesfehérvár. Számmer Kálmán. 8r. 97 l.) (Értekezés: Hang Dániel: A fény hullámhosszuságának meghatározása.)

Értesítő a **Székesfehérvár** városi elemi és ismétlő iskolákról az 1890—91. tanévről. Szerkesztette Gőbel János György igazgató. (Székesfehérvár. «Székesfehérvár és Vidéke könyvny.» 4r. 77 l.)

A **Székesfehérvár** városi államilag segélyezett alsófokú ipariskola értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette: Gőbel János György igazgató. (Székesfehérvár. «Székesfehérvár és Vidéke könyvny.» 8r. 64 l.) (Értekezés: Pausch Ráfael. A rajz az iparban.)

A **Székesfehérvár** városi államilag segélyezett polgári leányiskola értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette: Alföldi Lipót. (Székesfehérvár. «Székesfehérvár és Vidéke könyvny.» 8r. 56 l.) (Értekezés: Alföldi Lipót: A nőnevelés hajdan és most.)

A **székesfehérvári** kereskedelmi társulat által fentartott és államilag segélyezett kereskedelmi akadémia és alsófokú kereskedelmi iskola értesítője az 1890—91. tanévről, az intézett fennállásának 23-ik évében. Szerkesztette: Dr. Faludi Miksa, igazgató. (Székesfehérvár. Számmer Imre. 8r. 69 l.) (Értekezés: Kunos Gyula: Árkémleti számítások az értékpapirüzletekben.)

A **szeniczi** községi ipariskola értesítője az 1890—91. tanévről. Közli Horcsin Antal, igazgató. (Szenicz. Bezso János és társa. 8r. 8 l.)

(**Szent-Ágota**.) Achtzehnter Jahresbericht über den Stand und die Fortentwicklung der Gewerbeschule in Agnetheln. Zum Schlusse des Schuljahres 1890—91, veröffentlicht von Dr. Adolf Schuller, Director. (N.-Szeben. Krafft W. 8r. 14 l.)

A **szent-imrei** m. kir. földmíves-iskola értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette: Hauer Géza igazgató. (Kaposvár. Hegelman Károly. 8r. 20 l.)

A **szent-tamási** alsófokú ipariskola értesítője az 1890—91.(II.) tanévről. (Ó-Becse. Lőwy Lajos. 8r. 8 l.)

A **Szentes** városi községi gymnasium értesítője az 1890—91. iskolai tanévről. Közzéteszi: Zolnay Károly, igazgató. (Szentes. Stark Nándor. 4r. 121 l.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló **szilágy-somlyói** róm. kath. püspöki gymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Csák Alajos Cyrjék igazgató-tanár. (Szilágy-Somlyó. Morvai János. 8r. 103.) (Értekezés: Révész F. Cyrill: Németujvári Iván.)

A **szolnoki** ipariskola az 1890—91. tanévben értesítőt nem adott ki.

A **szolnoki** m. kir. állami főgymnasium értesítője az 1890—91. iskolai évről. Közli: Rozsnyai Károly, igazgató. (Szolnok. Bakos István. 8r. 68 l.)

A **szolnoki** összes községi elemi és felsőbb népiskolák értesítője az 1890—91. iskolai évről. Összeállította Ujházy László, igazgató-tanító. (Szolnok. Hay. 8r. 39 l.)

Értesítő a **szombathelyi** kir. kath. főgymnasiumról 1890—91. Szerkeszté: Kőfalvi Vidor, igazgató. (Szombathely. Özv. Seiler Henrikné. 8r. 144 l.)

A **Szombathely** városi államilag segélyezett polgári leányiskola XV. értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkeszté: Pálffy Boldizsár igazgató. (Szombathely. Gabriel Á. 8r. 30 l.)

A **szombathelyi** püspöki elemi fiu- és leányiskola értesítője az 1890—91. tanévről. XIX. évfolyam. (Szombathely. Özv. Seiler Henrikné. 8r. 16 l.)

A **szombathelyi** községi elemi fiu- és leányiskolai XVIII. értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Zagróczky Tivadar, igazgató-tanító. (Szombathely. Gabriel Á. 8r. 40 l.)

A magyarországi kegyes-tanítórend **tatai** algymnasiumának értesítője az 1890—91. tanévről. (Tata. Özv. Kopasz Józsefné. 8r. 56 l.) (Értekezés: Bauer Lénárd: Az emberről.)

A **temesvári** róm. kath. főgymnasium értesítője az 1890—91. iskolai évről. Közli Pfeiffer Antal, főgymnasiumi igazgató. (Temesvár. Csanád-egyházmegyei nyomda. 8r. 190 l.)

Temesvár sz. kir. városa községi néptanodáinak XVIII. és XIX. értesítője az 1889—90. 1890—91. tanévről. Szerkesztette: Tietz Ferencz. (Temesvár. Steger Ernő. 8r. 64 l.) (Értekezés: Gokler Antal: A nevelés eszközei.)

A **temesvári** Wieszner-féle polgári és kereskedelmi középiskola XVI. értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette Bocz József, igazgató. (Temesvár. Uhrmann Henrik. 8r. 99 l.) (Értekezés: Pálosy Dénes: A biztosítás.)

A **temesvári** m. kir. állami főreáliskola értesítője az 1890—91. tanévről. XXI. szám. Szerkesztette: Dr. Laky Mátyás, kir. főreáliskolai igazgató. (Temesvár. Uhrmann Henrik. 8r. 64 l.) (Értekezés: Dr. Gáspár János: Temesvár ivóvizei és talajlevegőjének elemzése.)

Értesítő az iparszakoktatás állapotáról **Temesvárott** az 1890—91. tanévben. VII. évfolyam. Szerkesztette Stumpfel Ede ipariskolai igazgató. (Temesvár. Uhrmann Lajos. 8r. 61 l.) (Értekezés: Kádár Lajos: Az iparszakoktatás a temesvári kiállításon.)

XIV. évfolyam. A **trencséni** m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Manyák Alajos, igazgató. (Trencsén. Skarnitzl X. Ferencz. 8r. 59 l.) (Értekezés: Mally Nándor: Az én.)

A trencséni kir. kath. főgymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. Közzéteszi: Arányi Béla, főgymnasiumi igazgató. (Trencsén. Skarnitzl Xav. Ferencz. 8r. 77 l.) (Értekezés: Janovszky László: Mednyánszky Dénes báró numismatikai ajándékának ismertetése.)

A trsztenai kir. kath. gymnasium XXII. évi értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Dortsák Gyula, kir. igazgató. (Alsó-Kubin. «Árvamegyei hirlap.» 8r. 144 l.) (Értekezések: 1. Dr. Némethy Károly: A magyar földleirás

megfelelőbb ápolásáról. 2. Dr. Szadilek János: Néhány szó a magyar nyelv- és irodalom tanításáról.)

Az **ujpesti** királyi állami polgári leányiskola nyolczadik értesítője az 1890—91. iskolaévről. Szerkesztette Neményi Imre igazgató. (Ujpest. Kaczander és Fuchs. 8r. 72 l.) (Értekezés: Neményi Imre: Az eltévesztett irány.)

Huszadik évi tudósítás az **uj-verbászi** pártfogósági nyilvános algymnasiumról, az 1890—91. tanévben. Kovalszky Lajos igazgató-tanártól. (Kula. Berkovits Márk. 8r. 51 l.)

Az **ujvidéki** m. kir. állami polgári leányiskola tizenegyedik értesítője az 1890—91. tanévről. Közzéteszi: Nemessányi Adél igazgató. (Ujvidék. Dr. Pavlovics és Jocics. 8r. 54 l.) (Értekezés: Bréger Adél: Miképen volna tanítandó leányiskoláinkban a magyar irodalom története?)

Az **ujvidéki** kir. kath. magyar főgymnasium XVIII. évi értesítője az 1890—91. tanévről. Közzéteszi: Városy Tivadar. h. igazgató. (Ujvidék. Fuchs Ágoston. 8r. 87 l.) (Értekezések: 1. Városy Tivadar: A görög nyelv és a görögpótló tantárgyak. 2. Jánosi Boldizsár: Homér Iliásának VI. éneke.)

(**Ujvidék**.) Izvještaj o szrpszkoj velikoj gimnaziji Novom-Szadu za školszku godinu 1890—91. (Ujvidék. Popovics M. 8r. 105 l.)

Az **ujvidéki** magyar állami polgári iskolával összekapcsolt ipar- és kereskedelmi iskola értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette: Bruck Ferencz. igazgató. (Ujvidék. Popovics M. 8r. 65 l.) (Értekezés: Steiger Frigyes: Az énektanításról.)

Az **ungvári** kir. kath. főgymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Hódoly László, igazgató. (Ungvár. Id. Fésüs József. 8r. 98 l.) (Értekezések: 1. Mazuch Ede: A közviszonyok és irodalmunk állapota 1711-től Ányos fellépteig. 2. Pogány Gyula: Meteorologiai észleletek az 1890-ik évről.)

Értesítő a kegyes-tanítórendiek **váczi** főgymnasiumáról az 1890—91. tanévben. Közli Halmi László, igazgató. (Vácz. Mayer Sándor. 8r. 90 l.) (Értekezés: Sárffy Ignácz: Népmeséink néhány jellemző vonása és moralis igazságszolgáltatása.)

Értesítő a **váczi** r. kath. elemi népiskolákról az 1890—91. tanévben. (Vácz. Mayer Sándor. 8r. 44 l.)

Értesítő a **váczi** alsófokú ipar- és kereskedelmi iskolákról az 1890—91. tanévben. VII. évfolyam. Közli: Vörös Ferencz, helyettes igazgató. (Vácz. Mayer Sándor. 8r. 33 l.)

A **vág-ujhelyi** államilag segélyezett nyilvános izr. reáliskola értesítője az 1890—91. tanévről. Közli Dr. Mahler Miksa igazgató. (Vágujhely. Horovitz A. 8r. 28 l.)

A **verbói** alsófokú ipariskola 1890—91. tanévi értesítője. Közli: Janda Flór, igazgató. (Vágujhely. Horovitz A. 8r. 11 l.)

A **verseczi** községi főreáliskola értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette Budai József, igazgató-tanár. (Versecz. Özv. Kirchnerné. 8r. 43 l.) (Értekezés: dr. Richter Aladár: Kubinyi adatai és a Királyhegy flórája.)

Mayering Emma **Verseczen** 30 év óta fennálló s nyilvánossági joggal ellátott, magán elemi és polg. leányiskolájának értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Mayering Emma. (Versecz. Özv. Kirchnerné. 8r. 35 l.)

A kegyes-tanítórendiek **veszprémi** róm. kath. főgymnasiumának értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Takács József. főgymn. igazgató. (Veszprém. Kompolthy T. 8r. 87 l.)

A **Veszprém** rend. tan. város államilag segélyezett alsófokú iparos-iskolájának értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Meszes Polikárp. igazgató. VIII. évfolyam. (Veszprém. Kompolthy T. 8r. 31 l.)

A **Zala-Egerszeg** r. t. város államilag segélyezett alsófokú ipariskolájának értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Udvardy Vincze igazgató. (Zala-Egerszeg. Özv. Tahy Rozália. 8r. 19 l.)

Zala-Egerszeg rendezett tanácsú város községi elemi iskolái 1890—91. évi értesítője. Közli: Paukovich György igazgató. (Zala-Egerszeg. Özv. Tahy Rozália. 8r. 34 l.)

A **zala-egerszegi** államilag segélyezett községi polgári fiú-, középkereskedelmi és polgári leányiskola tizennyolczadik értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette: Udvardy Ignácz igazgató. (Zala-Egerszeg. Özv. Tahy Rozália. 4r. 52 l.) (Értekezés: Bődy József: Néhány szó a könyvnélkül való tanulás hasznáról.)

Zenta város községi népoktatási tanintézeteinek értesítője az 1890—91. tanévről. XXII. évfolyam. Összeállította: Czehe Győző igazgató. (Zenta. Klenóczky és Biró. 8r. 191 l.) (Értekezés: Móra István: A népiskola és népünk haladása.)

A **Zenta** városi községi gymnasium tizenötödik értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette: Szücs Lajos igazgató. (Zenta. Schvarcz Sándor. 8r. 75 l.) (Értekezés: dr. Fülöp Adorján: Arany János «Toldi»-ja a gymnasium negyedik osztályában.)

A **zentai** államilag segélyezett községi ipariskola értesítője az 1890—91. tanévről. VII. évfolyam. Összeállította: Czehe Győző, igazgató. (Zenta. Schvarcz Sándor. 8r. 47 l.) (Értekezés: Tóth Lajos: Néhány jóakaró szó az ifjabb iparos nemzedékhez.)

A **zilahi** államilag segélyezett evang. reform. kollegium értesítője az 1890—91-dik isk. évről. Szerkesztette: Berényi János, igazgató-tanár. (Zilah. Seres Samu. 8r. 119 l.) (Értekezések: 1. dr. Németh Gyula: A római és magyar család. 2. dr. Benkő Gábor: A föld alakulása és benépesedése.)

A **zilahi** államilag segélyezett községi polgári fi-iskola XVI. értesítője az 1890—91. tanévről. Szerkesztette: Szász Miklós, igazgató. (Zilah. Seres Samu. 8r. 34 l.)

A **zilahi** magy. kir. állami tanítóképezde huszadik, 1890—91. tanévi értesítője. Szerkesztette Faluvégi Albert, igazgató. (Zilah. Serés Samu. 8r. 31 l.)

Zombor sz. kir. város középkereskedelmi iskolájának III. értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Zsulyevits Ernő. igazgató. (Zombor. Bittermann Nándor. 8r. 74 l.) (Értekezés: Pinterits Károly: A pénz és helyettesítő eszközei.)

(**Zombor.**) Izveštaj o szrbszkoj učitelskoj skoli u Zomboru za 1890/91. školszku godinu. Szasztavno: Nikola Cs. Vukicsevics. (Zombor. Bittermann Nándor. 8r. 61 l.)

(**Zombor.**) Razredina Zomborske szrpszke vise devojačke skole na kraju skolszke 1890—91. godine. (Zombor. Bittermann N. 8r. 10 l.)

Zombor szab. kir. város államilag segélyezett alsófokú ipar- és kereskedelmi iskolájának értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Zsulyevits Ernő igazgató. (Zombor. Oblát Károly. 8r. 39 l.)

A **zombori** állami főgymnasium XIX. évi értesítője az 1890—91. tanévről. Közzéteszi: dr. Margalits Ede, igazgató. (Zombor. Bittermann Nándor. 8r. 85 l.) (Értekezés: Balogh Péter: A görög nyelv nélküli tanfolyam a gymnasiumban.)

A **zombori** izraelita népiskola értesítője az 1890—91. tanévről. III. évfolyam. (Zombor. Bittermann Nándor. 8r. 15 l.)

A **zsolnai** kir. kath. gymnasium értesítője az 1890—91. tanévről. Közli Csáka Károly, kir. igazgató. (Zsolna. Áldori Manó. 8r. 69 l.)

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 124961068